

Streek

**ACTA DER GENERALE SYNODE
VAN DE GEREFORMEERDE
KERKEN IN NEDERLAND**

**GEHOUDEN TE ROTTERDAM
VAN 28 AUGUSTUS TOT 6 SEPTEMBER 1917**

STOOMBOEKDRUKKERIJ VAN J. H. KOK TE KAMPEN

ACTA DER GENERALE SYNODE
VAN 1917.

ACTA DER GENERALE SYNODE
VAN DE GEREFORMEERDE
: KERKEN IN NEDERLAND :

GEHOUDEN TE ROTTERDAM,
VAN 20 AUGUSTUS—6 SEPTEMBER 1917

STOOMBOEKDRUKKERIJ VAN J. H. KOK TE KAMPEN.

ACTA DER GENERALE SYNODE

VAN DE

Gereformeerde Kerken in Nederland,

GEHOUDEN TE ROTTERDAM

VAN 28 AUGUSTUS TOT 6 SEPTEMBER 1917.

Namens den Raad der Kerk van Rotterdam, aan welke was opgedragen deze Synode samen te roepen, opent Ds J. H. LANDWEHR de vergadering.

Opening.

Hij laat zingen Psalm 123 : 1, leest daarna Efeze IV : 1—16 en spreekt de vergadering het volgende toe :

*Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders, die afgevaardigd zijt, om de belangen van de Gereformeerde Kerken in ons vaderland op deze Generale Synode te behartigen ;
Hoogerwaarde Broeders, die uitgenoodigd zijt, om deze Vergadering met uwe gewaardeerde adviezen te dienen.*

Op *last* van de kerk, die door de vorige Generale Synode aangewezen werd om u saam te roepen, open ik deze Synode met de zegenbede: *genade zij u en vrede van God onzen Vader en den Heere Jezus Christus door den Heiligen Geest.*

Het was den Raad der kerk te dezer stede eene *eere* en hij achtte het zich een *voorrecht*, toen drie jaar geleden Rotterdams kerk als de roepende kerk werd aangewezen. Langen tijd heeft het geduurd, eer zij zulk eene eere mocht genieten. Het was in het jaar 1885, toen onder voorzitting van wijlen Ds. J. V. ANDEL de destijds zoogenoemde Christelijke Gereformeerde kerk haar synodale bijeenkomsten hield in het kerkgebouw in de Raampoortlaan, waarop het woord des dichters van toepassing is geworden: *haar plaatse kent haar niet meer*. En het was in het jaar 1887, toen onder voorzitting van wijlen Prof. RUTGERS het Synodaal Convent der Nederduitsch Gereformeerde kerken tezamen kwam in het Algemeen Verkooplocaal, aangezien voor Rotterdam's Nederduitsch Gereformeerde kerk toen de woorden golden: *haar plaatse was haar nog niet bereid*.

Beide kerkelijke stroomingen zijn in het jaar 1892 in ééne kerkelijke bedding geleid. Sinds dat heuglijk jaar heeft Rotterdams kerk geen Synodale vergadering mogen saamroepen, maar het was die kerk een eere in het jaar 1917 dit te mogen doen, nu het juist het *vierde eener eeuw* geleden is, sinds de Vereeniging der kerken plaats vond.

Dat de *gemeente* van Rotterdam ook medeleeft in de zaken van Gods kerk is, dunkt mij, in de bidstond wel eenigszins gebleken. Wij *roemen* daar niet in, maar wij *danken God*, dat Hij in onze goede stad voor de belangen Zijner kerk nog altoos zooveel *liefde* en *belangstelling* schenkt.

Er is in de 25 jaren, die achter ons liggen, veel gebeurd. Omdat aan mij alleen de taak is opgedragen, om namens de roepende kerk deze Generale Synode te

openen, wil ik niet bij vele dingen, die onze aandacht waardig zouden zijn, stil staan, maar slechts een enkele zaak in uwe herinnering terugroepen.

Op de voorloopige Synode van 's Gravenhage van het jaar 1891, waar men over en weer, na ernstig overleg, tot eenstemmigheid kwam, werd door enkele broeders uitgesproken, dat men wel de uiterste voorzichtigheid mocht betrachten, ja, enkelen voorzagen zelfs draaikolken in den stroom van ons kerkelijk leven.

Die vreeze is door Gods goedheid beschaamd. Ongetwijfeld: men moest aan elkander wennen. De verschillende kerkelijke opvoeding had ten gevolge, dat men verschillende kerkelijke aspiratiën koesterde, dat men verschillende kerkelijke gewoonten meebracht en soms zelfs verschillende kerkelijke taal gebruikte.

Desondanks werd schier overal gewenschte toenadering gezien en de beginletters van ons Alphabet, die sinds 1892 meer dan gewone, hoewel ongewenschte, beteekenis hadden verkregen, verdwenen langzamerhand uit de kerkelijke titulatuur hier met verrassende snelheid en elders na veel onderhandeling en ongewenschten strijd.

Na 25 jaren is plaatselijke gedeeldheid nog slechts een hooge uitzondering geworden. Of er dan in 't geheel geen wrijving ontstond? Zeker, een oogenblik scheen het, alsof er waarlijk groot verschil van meening bestond over de leer, ons door de vaders overgeleverd, maar na broederlijke samenspreking bleek, dat dit verschil meer in de terminologie dan in het wezen der zaak school en de PACIFICATIE VAN UTRECHT heeft de gewenschte rust gebracht.

De opleidingskwestie alleen is nog niet tot eene oplossing gekomen, en, hoewel deze Synode, althans volgens het Voorloopig Agendum, niet geroepen wordt over die kwestie zich weder uit te spreken, zoo mag toch wel verwacht worden, dat zij te eeniger tijd, zij het in anderen vorm, weder op den voorgrond zal komen. Maar ook deze kwestie wordt thans met meer bezadigdheid gezien, dan vroeger wel eens geschiedde. Aan een goeden uitslag in de toekomst wanhopen wij nog niet. Wij willen soms wel eens te haastig onze begeerten vervuld zien, maar onze God stoort zich aan onze haast niet. Hij zal doen, wat goed is in Zijne oogen en ook, dat gelooven wij, wat goed is voor onze kerken.

Wanneer wij na 25 jaren terugzien op den afgelegden weg, dan is er ruime stof, om den naam des Heeren te danken voor al de weldaden, welke Hij ons schonk. Veel is er tot stand gekomen. Wij hebben veel moeten aanleeren, niet het minst voorzichtigheid en lankmoedigheid en wij hebben veel moeten afleeren, eenerzijds misschien het soms te veel bogen op het verleden en anderzijds het soms teveel zich verheffen op het heden. Maar aanleeren en afleeren behooren tot de opvoeding van ieder mensch. Zouden de kerken dan daaraan geen behoefte hebben?

Toch dreigt er wel gevaar, maar het openbaart zich daar, waar voor 25 jaar velen het niet gezocht hebben. Het is een verklaarbaar en telkens wederkeerend verschijnsel in de historie der kerk, dat de liefde voor eene kerkelijke actie bij velen afneemt, naarmate zij verder van die actie verwijderd staan. Maar weinigen zullen 25 jaar geleden gedacht hebben, dat het kerkelijk besef zóó merkbaar zou verzwakken, als in onze dagen gezien wordt. Wij zeggen dat niet met het oog op een enkel sprekend feit, want een Generale Synode is wel in de eerste plaats geroepen, om NIET te generaliseeren. Daar is zij generaal voor. Neen, wij bedoelen het niet te loochenen feit, dat onder ouderen en jongeren te veel onkunde, en hier en daar ook onverschilligheid heerscht omtrent eigen kerkelijke positie. En hoewel ik de laatste zou willen zijn, om een lans te breken voor een liefdeloos en schadelijk kerkisme, meen ik toch, dat het voor den bloei onzer Gereformeerde kerken noodzakelijk is, dat ieder zich wel bewust zij, waarom hij tot een Gereformeerde kerk behoort. Onze voorgangers, zoowel die van 1834 als 1886 hebben niet gehandeld naar willekeur. Hun actie kwam voort uit een welbewuste en diepgewortelde zielsovertuiging. En het nageslacht dier vaders, van wie de meesten reeds zijn heengegaan in de rust, mag wel bedenken, dat hun strijd ons nog altoos blijft roepen tot een ernstig zich rekenschap geven van ons kerkelijk leven.

Bij dit gevaar, dat niet denkbeeldig is, komt nog iets. Wij weten allen, dat de kerk van Christus acht heeft te slaan op den tijd, waarin God haar plaatste. Doet zij dat niet, dan wordt zij met onvruchtbaarheid geslagen, dan boet zij haar geestelijken invloed in, dan wordt zij een petrofact en komt zij buiten het leven te staan. Daarover is onder ons geen verschil van meening. Maar nu heeft men in de laatste jaren met zekere pathos gepredikt, dat de kerk zich moet aanpassen bij den tijd. Ongetwijfeld is dit goed bedoeld, maar het is minder gelukkig gezegd. Want de roeping van Gods Kerk ligt niet in aanpassen, maar in leiden, in besturen, in getuigen. En, als ik mij niet vergis, is hier en daar op te merken, dat onder de leuze: de kerk moet zich aanpassen aan den tijd, de tijd veel meer

invloed gaat oefenen op de Kerk, dan de Kerk oefent op den tijd. Met dit feit zullen wij in de toekomst te rekenen hebben.

Wanneer wij nu een oogenblik terug zien in de historie, dan kunnen wij met groote vrijmoedigheid getuigen, dat het ons in de afgelopen 25 jaar niet ontbroken heeft aan *vrienden, die ons onze feiten toonden*. De Generale Synode der Geref. kerken heeft van 'meest af hare begeerte te kennen gegeven en heeft ook *ernstige pogingen* in het werk gesteld, om met alle Gereformeerden van confessie, saam te leven in één kerkverband; maar het scheen wel, alsof men die *pogingen* niet opvatte als een *hartelijke begeerte* naar *hereeniging*, maar veel meer als een *aanslag* op het leven der kerken, waartoe die Gereformeerden behooren. Die krachtens hun belijdenis *het dichtst* bij ons stonden, hebben ons het felst bestreden. En wij zijn inzoover daar dankbaar voor, als het gewenscht, dat een kerk altoos aan haar gebreken herinnerd wordt.

In hoever dat wijzen op onze feiten voortkwamen uit *hartelijke liefde*, staat niet aan ons om te beoordeelen.

Droef werd het ons wel eens te moede, als broeders, die met ons eenzelfde confessie beamen geen ander wapen tegen ons schenen te kunnen hanteeren dan het wapen der *verdachtmaking*. Immers het is ons allen bekend, hoe velen ons nog altoos toedichten, dat wij de gezonde leer hebben verlaten en de belijdenis niet getrouw gebleven zijn.

Tegenover dat wapen der *verdachtmaking* stellen wij het *schild des geloofs* en met het oog op wat onze getrouwe God ons in deze kwarteeuw schonk belijden wij: *dan, hulpe van God verkregen hebbende, staan wij tot op dezen dag*.

Of er dan geen reden tot verootmoediging is? Ongetwijfeld! Wij mogen getrouw aan de belijdenis gebleven zijn, de vraag is niet ongepast, of *het leven* in de gemeenten wel altoos in overeenstemming was met de leer, of er wel de gewenschte harmonie bestond tusschen *hoofd en hart*, tusschen belijdenis en leven. Wanneer die harmonie verbroken wordt, de historie heeft het ons geleerd, dan komt er *reactie* en Piëtisme en Mysticisme vinden weder een weligen bodem. Wij hebben ons te verootmoedigen, dat wij er niet altoos van doordrongen waren, dat Reformatie niet de zaak is van een bijzonder jaar in de historie, maar dat Reformatie *elken dag* noodig is, niet alleen in ons persoonlijk leven, maar evenzeer in de kerk. *Immers heiligheid is het sieraad van Gods huus*. Wij hebben behoefte aan *meer ijver, meer toewijding, meer liefde*, i. a. w. aan *helderder openbaring van het waarachtig leven des geloofs*.

En nu zijn wij als afgevaardigden van de Gereformeerde kerken geroepen, om hier in Synodale Vergadering te beraadslagen over alle zaken die ons zullen worden voorgelegd en om zodoende het heil te zoeken van Sion. Genoegzame reden, om deze Synode uit te stellen bestond er niet, al woedt de wereldkrijg helaas nog met groote felheid. Wij mogen er God voor danken, dat wij ondanks den ontzaglijken oorlog nog vergaderen mogen. De kerken hebben echter gevoeld, dat deze Synode met het oog op den nood der tijden alleen zaken van urgentie moest behandelen. Vandaar dat het agendum niet zeer omvangrijk is. Men schrijve dit niet toe aan *armoede*, maar wel aan *voorzichtigheid*. *De wijze zal tijd en gelegenheid weten*. Toch zijn er belangrijke zaken, die uwe aandacht vragen. En het zal gewenscht zijn, om niet *al te haastig* te handelen, want een Generale Synode, die in het teeken van *bijzondere haast* zou staan, zou in de historie niet tot de *meest gewaardeerde* behooren. Op een paar zaken vestig ik ten, laatste uwe aandacht. Allereerst bemerkt men, dat de Afgevaardigden van bijna alle buitenlandsche kerken ontbreken. Alleen de Gereformeerde kerken uit Bentheim en Oost-Friesland zijn ondanks den moeilijken tijd vertegenwoordigd. Dat was ook reeds zoo op de Synode van 's Gravenhage. Sommige der buitenlandsche kerken hebben zich laten verontschuldigen, andere hebben niet eens gelegenheid gehad iets van zich te laten hooren. Wij weten maar al te goed de reden, en nu uit enkele provinciën een stem is opgegaan, waarbij zich paart de *Resolutie der Gereformeerde kerken in Z. Afrika*, zal deze Synode ernstig hebben te beraadslagen over de vraag, of er in deze hachelijke tijden misschien nog *iets meer* gedaan zal moeten worden door onze kerken, dan gedaan is op de Synode in 's Gravenhage. Drie jaar geleden was er slechts een verzoek van den Raad der Geref. kerk te Amsterdam ten opzichte van deze zaak ter tafel, een verzoek, dat gesteund werd door enkelijke plaatselijke kerken; maar nu wordt de zaak eenigzins anders. De Particuliere Synoden van *Groningen, Overijsel en Gelderland* hebben zich uitgesproken. Daarenboven zijn twee voorstellen over deze zaak, van de *Classis Amsterdam* en *Haarlem* doorgezonden door de Part. Synode van *N. Holland*. Wel een bewijs, dat deze zaak leeft in *veler hart* en de vraag, wat in dezen de roeping is van onze kerken, zal ongetwijfeld met ernst overwogen worden.

In de tweede plaats worden wij getroffen door het feit, dat niet alleen drie onzer praeadviseurs door ongesteldheid verhinderd zijn hier aanwezig te zijn; maar dat sinds de voorgaande Synode twee hooggeachte praeadviseurs door den dood zijn weggenomen, de hoogleeraren NOORDTJIZ en RUTGERS. Dankbaar zijn wij voor wat God in deze zeer gewaardeerde broeders aan zijn kerken schonk. Niet het minst gedenken wij de altoos heldere adviezen, door wijlen Prof. RUTGERS aan de Generale Synode verstrekt, adviezen welke getuigden van een *zeldzame zaakkennis* en een *duidelijkheid van voorstellen*, welke ons aller bewondering dikwerf afdwong. Wij zullen deze broeders missen, maar geve God ons genade, om te gelooven, dat Hij ledige plaatsen weder aanvult en dat Hij gaven en talenten schenkt, opdat het gemis der ouderen *niet tezeer* gevoeld zou worden.

Mogen wij allen hier bijeen zijn in het diepe besef, dat God ons roept om te arbeiden voor de kerk, die *Christus kocht met zijn dierbaar bloed* en die *de H. Geest toebereidt voor de groote toekomst onzes Heeren!* Geve de Heere, dat wij *nog iets goeds* mogen doen voor Zijn Koninkrijk! Daartoe zij onzer aller verwachting *van den Heere, die hemel en aarde gemaakt heeft. En moge de God aller genade in Christus Jezus Zijn gunstrijk aangezicht over ons allen doen lichten!*

Voordat wij ons schikken tot het gebed, zingen wij Ps. 95 : 3.

Na deze toespraak wordt gezongen Psalm 95 : 3 en gaat de tijdelijke Praeses voor in gebed en dankzegging tot den Heere God.

Afgevaardigden.

De Praeses noodigt de broeders Ds L BOUMA en Ds F. W. SLUYTER uit tot het opnemen en nazien der credentiebrieven. Deze broeders rapporteeren, dat zijn afgevaardigd :

door de Particuliere Synode van *Zuid-Holland* (zuidelijk gedeelte), als *primi* : Ds J. H. LANDWEHR van Rotterdam, Ds F. W. SLUYTER van Maassluis, Ouderlingen P. PRINS van Hellevoetsluis en D. VAN DER VALK van Schoonrewoerd; en als *secundi* : Ds J. D. VAN DER VELDEN van Kralingen, Ds J. E. VONKENBERG van Zwijndrecht, Ouderlingen A. DE BRUYN van Berkel en H. L. TRAPMAN van Molenaarsgraaf;

door de Particuliere Synode van *Zeeland*, als *primi* : Ds L. BOUMA van Middelburg, Ds R. J. VAN DER VEEN van Goes, Ouderlingen J. DONNER van Goes en D. MULDER van Zierikzee; en als *secundi* : Ds G. F. KERKHOF van Souburg, Ds G. DOEKES van Nieuwdorp, Ouderlingen A. GESCHIERE van Grijskerke en B. W. DE GROEFF van Poortvliet;

door de Particuliere Synode van *Noord-Brabant en Limburg*, als *primi* : Ds W. BOSCH van Almkerk, Ds L. G. GORIS van Zevenbergen, Ouderlingen H. BOTH van Bezooyen en H. W. KNOL van Werkendam; en als *secundi* : Ds G. W. AKKERHUIS van Sleeuwijk, Ds J. DE VRIES van Tilburg, Ouderlingen A. BAX Gz. van Zevenbergen en J. W. VAN DEN DRIES van Fijnaart;

door de Particuliere Synode van *Groningen*, als *primi* : Ds M. MEYERING van Wildervank, Ds P. BOS van Delfzijl, Ouderlingen P. KOSTER van Valthermond en M. UBBENS van Spijk; en als *secundi* : Ds J. J. MIEDEMA van Groningen (B), Ds Joh. VISSER van Winsum, Ouderlingen M. VELTHUIS van Bedum (A) en R. HAAN van Groningen (A);

door de Particuliere Synode van *Friesland* (noordelijk gedeelte), als *primi* : Ds J. D. VAN DER MUNNIK van Leeuwarden, Dr S. GREYDANUS van Paesens, Ouderlingen H. F. OBERMAN van Tzummarum en H. S.

VERRA van Leeuwarden; en als *secundi*: Ds L. J. C. KREYT JR van Huizum, Ds W. L. MILO van Kollum, Ouderlingen R. KUIPER van Broek onder Akkerwoude en R. STURING van Lioessens;

door de Particuliere Synode van *Friesland* (zuidelijk gedeelte), als *primi*: Ds A. DE GEUS van Lemmer, Ds P. J. KLAARHAMER van Wommels, Ouderlingen J. H. BEKKERING van Heerenveen en P. ERINGA van Koudum; en als *secundi*: Ds S. IDEMA van Workum, Ds D. P. KOOPMANS van Sneek, Ouderlingen D. SCHEEPSMA van Schettens en S. ZANDSTRA van Wommels;

door de Particuliere Synode van *Drenthe*, als *primi*: Ds H. W. LAMAN van Assen, Ds N. DUURSEMA van Nieuw Amsterdam, Ouderlingen T. ROOSJEN van Zuidwolde en Ds W. W. SMITT van Zuidlaren; en als *secundi*: Ds H. S. BOUMA van Hoogeveen, Ds W. FOKKENS van Hollandscheveld, Ouderlingen JAC. VAN DUYN van Coevorden en R. OFFRINGA van Smilde;

door de Particuliere Synode van *Overijssel*, als *primi*: Ds G. ELZENGA van Kampen, Dr J. HANIA van Steenwijk, Ouderlingen L. HOOGENKAMP KZN van Steenwijk en G. F. WAMELINK van Hardenberg; en als *secundi*: Dr C. C. SCHOT CZN van Hardenberg, Ds J. J. WESTERBEEK VAN EERTEN van Kampen, Ouderlingen B. VAN BRUGGEN van Stad Vollenhove en H. SLETTENAAR van Almelo;

door de Particuliere Synode van *Gelderland*, als *primi*: Dr G. CH. AALDERS van Ermelo, Dr G. KEIZER van Tiel, Ouderlingen G. M. DEN HARTOGH van Arnhem en F. KORTLANG J.EZ. van Ermelo; en als *secundi*: Ds H. C. VAN DEN BRINK van Dieren, Ds J. L. SCHOUTEN van Arnhem, Ouderlingen A. J. NEGBERINK van Geesteren en M. BONTHOND van Tiel;

door de Particuliere Synode van *Utrecht*, als *primi*: Ds H. TEERINK van Amersfoort, Ds J. E. GOUDAPPEL van Utrecht, Ouderlingen J. H. HONIG van Utrecht en J. VAN ZANTEN van Zeist; en als *secundi*: Ds R. VAN DE KAMP van Breukelen, Ds J. BREUKELAAR van Utrecht, Ouderlingen J. VERSLOOT van Harmelen en G. VAN DER WOERD van Renswoude;

door de Particuliere Synode van *Noord-Holland*, als *primi*: Ds W. BREUKELAAR van Zaandam, Ds B. VAN SCHELVEN van Amsterdam, Ouderlingen B. BIESHEUVEL van Hoofddorp en G. VAN ZEGGELAAR van Ransdorp; en als *secundi*: Ds A. VAN DIJKEN van Amsterdam (Zuid), Dr J. C. DE MOOR van Amsterdam, Ouderlingen W. KIRCHNER van Amsterdam en D. WAKKER van Wormer;

door de Particuliere Synode van *Zuid-Holland* (noordelijk gedeelte), als *primi*: Dr K. DIJK van 's Gravenhage, Ds J. J. IMPETA van Katwijk aan Zee, Ouderlingen E. H. CHARDON van Zegwaard en M. VAN MUISWINKEL van Zwammerdam; en als *secundi*: Ds H. MEYERING van Katwijk aan den Rijn, Ds F. H. VAN DER HEYDEN GZN van

Oudshoorn, Ouderlingen E. GULDEMOND van Boskoop en D. DE BRUYN YZN van Hazerswoude.

Alle primi-afgevaardigden zijn tegenwoordig.

Als Prae-adviseerende leden zijn uitgenoodigd de hoogleeraren Dr H. BAVINCK, Dr H. BOUWMAN, Dr G. H. J. W. J. GEESINK, Dr C. VAN GELDEREN, Dr F. W. GROSHEIDE, Dr T. HOEKSTRA, Dr A. G. HONIG, Dr A. KUYPER SR., Dr H. H. KUYPER, L. LINDEBOOM, Dr J. RIDDERBOS en Dr P. A. E. SILLEVIS SMITT. Van dezen zijn niet tegenwoordig Dr A. KUYPER SR, Dr G. H. J. W. J. GEESINK en Dr P. A. E. SILLEVIS SMITT, die zich verontschuldigen met het oog op hunnen gezondheidstoestand.

Bovendien zijn nog als rapporteurs voor onderscheidene zaken in de vergadering Ds H. C. VAN DEN BRINK, Ds H. DIJKSTRA, Ds H. MEYERING, Dr J. C. DE MOOR, Ds J. D. VAN DER VELDEN en Ds A. M. DONNER.

Moderamen.

Bij schriftelijke stemming worden verkozen tot Praeses Ds J. H. LANDWEHR, tot Assessor Ds B. VAN SCHELVEN en tot Scribae Dr G. KEIZER en Ds A. DE GEUS.

Nadat deze broeders hunne plaatsen aan de tafel voor het Moderamen hebben ingenomen, aanvaardt de Praeses met een woord van dank aan de vergadering voor het geschonken vertrouwen de leiding.

Betuiging van instemming met de Belijdenis.

Op uitnoodiging van den Praeses betuigen alle leden van de Synode door op te staan hunne instemming met de belijdenis.

Toespraak van den Praeses.

De Praeses richt een woord van dank tot Dr J. C. DE MOOR voor de leiding van de ure des gebeds. Hij heet welkom de broeders Prof. JAEGER van Emden en Ds M. UYTENHOUDT van Emlichheim, afgevaardigden der Oud-Gereformeerde Kerken in de Graafschap Bentheim en Oost-Friesland. Hij spreekt verder een woord van dank tot de Hoogleeraren dat zij in ons midden zijn om de Synode te dienen met hunne adviezen. Daarna wordt aan de pastores loci adviseerende stem verleend en worden Ds K. VAN DIJK van Keboemen en de reeds boven genoemde rapporteurs uitgenoodigd om met adviseerende stem voor de zaken waarvoor zij gedeputeerd zijn, zitting te nemen.

Persverslag.

De zorg voor het persverslag wordt opgedragen aan de Dienaren des Woords G. ELSHOVE, F. C. MEYSTER en W. B. RENKEMA.

Financieele aangelegenheden.

Voor de regeling van de financieele aangelegenheden wordt de Assessor aangewezen, die zal worden bijgestaan door br. C. G. MEEDER te Rotterdam.

Wordt besloten, dat de zittingen van de Synode zullen aanvangen des morgens te 9 ure en zullen worden gesloten des namiddags te 4 ure en dat, voor zoover de Synode niet anders besluit, leden van Gereformeerde Kerken als toehoorders tegenwoordig mogen zijn.

Duur en openbaarheid
der zittingen.

Het volgende Agendum wordt vastgesteld. *)

Agendum.

A.

1. Rapport van de Deputaten op de Generale Synode van 's Gravenhage 1914 benoemd in zake de *Bijbel-vertaling*.
2. De Particuliere Synode van *Zuid-Holland N.G.* zich ten volle vereenigende met de considerans en de conclusies der Commissie, door de Generale Synode van 1914 benoemd in zake de herziening der Staten-vertaling, verzoekt de Generale Synode eene dergelijke beslissing te nemen.
3. Gravamen van Prof. L. LINDEBOOM tegen de zinsnede in het gebed bij den Kinderdoop: „met Hem in Zijnen dood begraven worde”.

Dienst des Woords en
der Sacramenten.

B.

Rapport van de Curatoren der Theologische School.

Theologische School.

C.

Rapport van de Deputaten voor het verband met de Theologische faculteit.
Rapporteur: Dr J. C. DE MOOR.

Theologische faculteit
der Vrije Universiteit.

D.

1. Rapport van de Deputaten voor de Zending onder de *Heidenen en Mohammedanen*. Rapporteurs D.D. H. DIJKSTRA, J. D. VAN DER MUNNIK, W. BREUKELAAR en Dr J. HANIA.
2. Rapport van de Deputaten voor de Zending onder de *Joden*. Rapporteurs DD. H. C. VAN DEN BRINK en J. D. VAN DER VELDEN.
3. Voorstel van de afzonderlijke vergadering van Missionaire Dienaren des Woords inzake de instelling van het ambt van Dienaar des Woords in de Javaansche Kerken.
4. Bezwaarschrift van den Kerkeraad van *Amsterdam* ten opzichte der uitvoering van het besluit der Generale Synode van Utrecht (1905) Acta Art. 42.
5. Rapport van de Medische Zending van de Kerk van Amsterdam.
6. Rapport van de Deputaten naar Art. 4 der Zendingsorde.

Zending.

E.

1. Rapport van de Deputaten inzake een bezwaarschrift van br. J. VISSER AZN te Werkendam. (Acta 's Gravenhage 1914 Art. 118). Rapporteur Ds H. C. VAN DEN BRINK.
2. De Particuliere Synode van *Noord-Holland* stelt aan de Generale Synode voor, dat zij werkzaam zij, opdat aan militairen die conscientiebezwaar hebben om op Zondag te reizen, bij eventueel verlof, zooveel mogelijk vrijheid verleend worde, om in plaats van Zondagavond Maandagmorgen naar hun ligplaats terug te keeren.
3. De Particuliere Synode van *Noord-Brabant en Limburg* stelt voor:
De Generale Synode overwege de vraag, op welke wijze de geestelijke

Opzicht en tucht.
Protesten.

*) De stukken later ter Synode ingekomen, zijn reeds hier in het Agendum opgenomen.

- verzorging onzer Gereformeerde militairen in zuiver kerkelijke banen geleid en tegelijkertijd afdoende geregeld kan worden.
4. Protest van br. A. BOUMAN JR te Zaandam tegen eene beslissing der Particuliere Synode van Noord-Holland.
  5. Protest van br. W. KARSEMEIJER JZN te Oud-Loosdrecht tegen een besluit der Particuliere Synode van Utrecht.
  6. Protest van br. J. DE LANGE te Leiderdorp tegen een besluit der Particuliere Synode van Zuid-Holland, (noordelijk gedeelte).
Kennisgeving dier Synode, dat zij kennis draagt van de indiening van dit protest.
  7. Bezwaarschrift van Ds H. K. VAN DIJK te Wierum en Nes betreffende een geschil te Zwammerdam.
  8. Rapport der Commissie, genoemd in de Acta van 1914 Art. 122 omtrent een geschil te Houtigehage.
  9. Schrijven van den Kerkeraad te *Lutten* betreffende een in te dienen verzoek van de broeders G. BOSCH, J. FRANSEN en A. REININK te Gramsbergen. (Acta 1914 Art. 53).
  10. Verzoek van de Classis *Amersfoort* inzake het protest, op het Agendum vermeld sub E 5.
  11. Missive van den Kerkeraad van *Oud-Loosdrecht* betreffende hetzelfde geschil.
  12. Rapport van de Deputaten voor de behartiging der geestelijke belangen van onze militairen (Acta Art. 160).
  13. Verzoek van de Classis *'s Hertogenbosch* betreffende geldelijken steun voor de behartiging der geestelijke belangen van onze militairen.
  14. Voorstel van de Kerken van *'s Hertogenbosch* en *Tilburg* betreffende de geestelijke verzorging onzer militairen.
  15. Verzoek van de Classis *Hallum* om de Classes te adviseeren elke drie maanden 2 of 3 Dienaren des Woords aan te wijzen voor den predikdienst onder de militairen.
  16. De *Christelijk-Gereformeerde Kerk in Noord-Amerika*, die wegens den wereldkrijg geene afgevaardigden kan zenden, verzoekt het advies der Generale Synode inzake de tucht door de Kerk des Heeren uit te oefenen na ongeoorloofde echtscheiding en daarop gevolgd nieuw huwelijk. Bij dit schriftelijk verzoek zijn overgelegd 5 exemplaren van de beide rapporten ter Synode dier Kerk ingediend in 1916, waaromtrent die Synode niet tot eenstemmigheid is gekomen.
  - 17a. Bezwaarschrift van br. L. EVERSDIJK van Biezeling.
  - 17b. Protest van br. HOLLEBRAND van Biezeling tegen de beslissing van de Particuliere Synode van Zeeland.
  18. Memorie van br. J. VISSER AZ. van Werkendam.
  19. Schrijven van de Classis *Bolsward* omtrent de geestelijke verzorging van de militairen.

F.

Verzorging van emeriti-Predikanten enz.

1. Rapport van de Deputaten voor de uitvoering van Art. 13 K. O. Rapporteur Ds W. B. RENKEMA, secundus Ds A. SCHWEITZER.
- 2a. Bezwaarschrift van den Kerkeraad van Stellendam tegen een besluit der Classis Brielle inzake de uitvoering van Art. 13 K. O.
- 2b. Rapport van de Deputaten van Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte) in zake Stellendam.
3. De Particuliere Synode van *Zuid-Holland* (noordelijk gedeelte) stelt voor: De Generale Synode wijzige de instructie der generale deputaten ad Art. 13 K. O. aldus, dat de financieele gegevens bij hen berustende en dienende voor den aanslag der Particuliere Synodes, desgevraagd aan de Deputaten ad Art. 13 van elke Particuliere Synode ter inzage worden verstrekt.
4. De Particuliere Synode van *Friesland* (noordelijk gedeelte) betuigt hare adhaesie aan het voorstel sub. 3.
5. De Particuliere Synode van *Gelderland* stelt voor: De Generale Synode adviseere aan de Kerken, met het oog op de duurte der levensmiddelen, aan de emeriti-predikanten, predikantsweduwen en weezen een duurtetoeslag toe te kennen van 10%.
6. De Particuliere Synode van *Friesland* (noordelijk gedeelte); *overwegende* dat bij de tegenwoordige regeling van de uitvoering van Art. 13 K. O. de meerderheid der Kerken, wanneer zij een emeritus-dienaar, of

weduwe en weezen te verzorgen krijgt, daardoor tijdelijk bovenmate bezwaard wordt; zoozeer zelfs, dat zij bij consequente toepassing dezer regeling veelal niet in staat zouden zijn, tot de beroeping van een nieuwen Dienaar over te gaan;

overwegende dat gedurende de jaren, dat deze regeling in werking is geweest, gebleken is, hoe het onhoudbare van dezen toestand aanleiding geeft tot ongezone practijken in ons kerkelijk leven;

overwegende dat het als eene onbillijkheid gevoeld wordt, dat de lasten der pensionneering enz. volgens deze regeling alleen komen te drukken op de Kerken, die de betrokken Dienaren het laatst hebben gediend;

overwegende dat onder de vigueur van deze regeling de Kerken blijken gedrukt te worden ten opzichte van hare vrijheid in de beroeping van predikanten, met name van die, welke op leeftijd komen;

overwegende dat het beginsel van Art. 13 K. O. volgens hetwelk elke Kerk verplicht is te zorgen voor het onderhoud van hare emeriti-dienaren, predikantsweduwen en weezen, bij wettige consequentie de roeping medebrengt, om, indien te voorzien is, dat deze plicht eventueel in ongelegenheid zou brengen, bijtijds maatregelen te treffen om die ongelegenheid te voorkomen;

overwegende dat onder het voorzienig bestel Gods in de Christelijke maatschappij onzer dagen, als een bijzonder op den voorgrond tredend middel tegen dergelijke ongelegenheden, de verzekering is opgekomen en op verschillende levensterreinen reeds eene zeer gezegende uitwerking heeft gehad. **verzoekt** aan de Generale Synode eene commissie te benoemen, welke met hulp van, door deze zelf te kiezen, deskundigen in het verzekeringsbedrijf zal hebben te onderzoeken of dit middel ook in deze kerkelijke aangelegenheid kan dienstig zijn, om de genoemde bezwaren op te heffen of te verminderen, en bij bevestigende beantwoording dier vraag de Kerken te dienen met een voorstel van eene regeling.

7. De Particuliere Synode van *Groningen* van oordeel:

- 1°. dat de tegenwoordige regeling van de verzorging der emeriti door de volgende bezwaren gedrukt wordt:
  - a. dat zij de beroeping van oudere Dienaren des Woords, wegens eventueel groote kans van emeritaat, welke zulk een beroeping medebrengt, onmiskenbaar tegenhoudt;
  - b. dat menige Kerk hulpbehoevend wordt door de bepaling van het bedrag van het pensioen voor het volle aantal dienstjaren, waarvan er vele in andere gemeenten zijn doorgebracht;
  - c. dat de ééne Kerk soms jaren achtereem met de verzorging van één, twee of meer emeriti-dienaren of weduwen belast is, terwijl andere Kerken, waar deze emeriti zelfs jaren gediend kunnen hebben, in geen reeks van jaren een emeritus-dienaar of weduwe ter verzorging hebben;
  - d. dat het bovendien onbillijk is, eene Kerk, welke ook, te belasten met een pensioen, berekend naar een aantal dienstjaren, waarvan een grooter of kleiner aantal in andere Kerken is doorgebracht;
- 2°. dat de Kerken zeker moeten vasthouden aan het beginsel, dat elke Kerk van Godswegen geroepen en verplicht is voor hare emeriti te zorgen, maar dit de mogelijkheid niet uitsluit, dat zij elkander geheel vrijwillig de financieele lasten naar Art. 13 K. O. helpen dragen;
- 3°. dat een kerkelijke vergadering wel niet bevoegd is eene regeling voor zulk een overleg aan de Kerken op te leggen, wijl elke Kerk volkomen vrij is om er aan deel te nemen of niet, maar gelijk ook de Kerken op het gebied van de Zending allerlei financieele verplichtingen gezamenlijk geheel vrij op zich nemen, terwijl geen enkele Kerk kerkrechtelijk kan verplicht worden er aan deel te nemen, alzoo ook inzake Art. 13 K. O. een zoodanige regeling op verzoek toch wel mag opstellen en de Kerken aanbevelen om naar deze regeling elkander de lasten naar Art. 13 K. O. geheel vrijwillig te helpen dragen;
- 4°. dat de meeste Dienaren, die emeriti worden, in verschillende provinciën gediend hebben en dus de zedelijke verplichting der Kerken onderling, om de betrokken Kerk te steunen, niet provinciaal, maar alleen generaal afdoende geregeld kan worden en alzoo gezegd kan worden tot de Kerken der meerdere vergaderingen in het gemeen te behooren, — **verzoekt** aan de Generale Synode eene zoodanige regeling te treffen en aan de Kerken aan te bevelen, waarbij deze geheel vrijwillig de financieele lasten naar Art. 13 K. O. helpen dragen op deze wijze, dat de Kerken naar den maatstaf van het advies der Generale Synode van Utrecht 1905

en van Amsterdam 1908 de minima der pensioenen aan de betrokken Kerken uitkeeren en daarvoor jaarlijks naar een bepaalden maatstaf (b.v. der traktementen) een zeker percentage storten.

8. Voorstel van de Classis *Edam*, doorgezonden door de Particuliere Synode van *Noord-Holland*.

De Classis *Edam*, op prijs stellende het besluit der Generale Synode van 1908 om de Kerken ernstig op te wekken in de traktementen der predikanten verbetering te brengen; het wenschelijk achtende, dat ook in de pensioenen verbetering gebracht worde, doet aan de Generale Synode het volgende voorstel:

de Generale Synode besluite hetgeen in A 1b der Utrechtsche regeling — gewijzigd in 1908 — is geadviseerd, en hetgeen in A 1c derzelfde regeling in overweging is gegeven, aldus te wijzigen:

- b. „het in de vorige bepaling bedoelde pensioen wordt zooveel mogelijk geëvenredigd aan den leeftijd, den diensttijd en het laatst genoten traktement. Bij de berekening van den diensttijd wordt ook de vorige dienst in andere Kerken medegeteld: bij de berekening van het traktement wordt het vaste geldelijke bedrag, ingeval de predikant bovendien nog het genot had van pastorie of vergoeding van huishuur, met 25% vermeerderd”.

„Het pensioen wordt ten volle uitgekeerd na een diensttijd van 40 jaren, of na een leeftijd van 70 jaren, en dan gesteld op niet minder dan duizend gulden per jaar, met dien verstande, dat het in de Kerken, waar het traktement (berekend als boven) nog zelfs daar beneden is, gesteld wordt op het bedrag van dat traktement, en in Kerken die een traktement (berekend als boven) van meer dan vijftien honderd gulden konden geven, gesteld wordt op niet minder dan twee derden van het bedrag van het traktement”.

„Wanneer de emeriteering plaats heeft na een korteren diensttijd of op jongeren leeftijd, wordt het in deze bepaling bedoelde pensioen aldus berekend, dat voor ieder dienstjaar, dat sedert de aanvaarding van het predikambt vervuld is, een veertigste van het pasgenoemde volle pensioen wordt toegekend, dat alles met dien verstande, dat bij korteren diensttijd en bij gebleken behoefte door den Kerkeraad niet minder worde uitgekeerd dan zevenhonderd en vijftig gulden per jaar”.

- c. „aan de weduwe van een Dienaar des Woords, die ten tijde van zijn overlijden zelf pensioen had of daarop eventueel recht zou gehad hebben, wordt een pensioen toegekend, voor zoolang zij weduwe is, ten bedrage van twee derden van het pensioen dat haar overleden echtgenoot had of waarop hij ten tijde van zijn overlijden recht zou gehad hebben; met dien verstande, dat wanneer zij een werkkring vindt, waaraan een genoegzaam inkomen verbonden is, of ophoudt tot eene der Gereformeerde Kerken in Nederland te behooren, of onverhoopt door kerkelijke censuur mocht getroffen worden, de Kerkeraad en de Classis, eventueel de Particuliere of Generale Synode, zullen beslissen of en in hoeverre het recht op pensioen zal blijven; en voorts met dien verstande, dat, bij korter diensttijd van den overleden echtgenoot en bij gebleken behoefte van de weduwe, door den Kerkeraad niet minder dan f 600.— per jaar worde uitgekeerd”.

9. Gedrukte memorie van de Amsterdamsche Maatschappij van Levensverzekering inzake de emeritaats-pensioenen.

G.

Hulpbehoevende
Kerken en Personen.

1. Rapport van de Deputaten voor de Generale Kas in zake Art. 11 K. O., Rapporteur Ds H. MEIJERING.
2. De Particuliere Synode van *Groningen* overwegende, dat Ds E. TH. PLOOS, VAN AMSTEL destijds losgemaakt is van de Gereformeerde Kerk van Oosterend zonder dat zijne financieele positie behoorlijk is geregeld; dat de Synode der Gereformeerde Kerken in 1896 (Acta Art. 176) hem in de barmhartigheid der Gereformeerde Kerken in 't algemeen, en van de Kerk van Oosterend en de Classis, waartoe Oosterend behoort, en de Provincie Friesland in 't bijzonder heeft aanbevolen; dat daardoor echter alle contrôle gemist wordt omtrent de inkomsten van genoemden rustenden predikant;

- dat Ds PLOOS VAN AMSTEL zich telken jare weer tot de Classes en Particuliere Synodes wendt om steun, dat zulk eene positie een Dienaar des Woords, die nog meermalen in de Gereformeerde Kerken optreedt, onwaardig is; *verzoekt* aan de Generale Synode het daarheen te leiden, dat aan dezen treurigen toestand een einde kome.
2. De Particuliere Synode van *Gelderland* betuigt haar instemming met het voorstel van de Particuliere Synode van Groningen, waarin aan de Generale Synode verzocht wordt het pensioen van den emeritus-predikant E. TH. PLOOS VAN AMSTEL afdoende te regelen.
  4. De Particuliere Synode van *Zuid-Holland* (noordelijk gedeelte), overwegende dat de wijze waarop de emeritus-predikant Ds E. TH. PLOOS VAN AMSTEL tot dusverre financieelen steun van de Kerken ontvangt, noch regelmatig, noch tot eere der Gereformeerde Kerken is, stelt aan de Generale Synode voor, dat aan genoemden emeritus-predikant, zoolang zijne financieele positie dit noodzakelijk maakt, jaarlijks een vaste som worde uitgekeerd door de Deputaten der generale Kas ad Art. 13 K. O., met dien verstande,
    - a. dat het alsdan aan den betrokken emeritus-predikant niet meer vrij zal staan, zich persoonlijk om financieelen steun tot de Classes en Particuliere Synodes te wenden;
    - b. dat deze gelden aan genoemde Deputaten worden gerestitueerd door de provinciale Quaestores, naar den rooster voor de synodale onkosten gevolgd.
  5. De Particuliere Synode van *Zuid-Holland* (zuidelijk gedeelte), betuigt hare adhaesie aan het ter Particuliere Synode van Groningen aangenomen voorstel, daartoe strekkend, dat de Generale Synode de positie van Ds E. TH. PLOOS VAN AMSTEL, vroeger Dienaar des Woords te Oosterend, alzo regele, dat hij niet langer afhankelijk zal zijn van de barmhartigheid der Particuliere Synodes.
De Particuliere Synode van Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte), verklaart het standpunt der Particuliere Synode van 1916 te deelen en stelt de Generale Synode voor de financieele positie van den heer Ds E. TH. PLOOS VAN AMSTEL definitief te regelen.
  6. De Particuliere Synode van *Zeeland* dringt er bij de Generale Synode op aan, om de financieele positie van den emeritus-predikant Ds E. TH. PLOOS VAN AMSTEL te regelen.
  7. De Particuliere Synode van *Noord-Brabant en Limburg* spreekt de wensche-lijkheid uit, dat de Generale Synode de financieele positie van Ds E. TH. PLOOS VAN AMSTEL regele.
  8. Verzoek van Ds PLOOS VAN AMSTEL om financieelen steun (met bijlage).
  9. Verzoek van br. A. VAN DER VALK te Vlaardingen om financieelen steun (met 2 bijlagen).
  10. Missive van den Kerkeraad te *Kootwijk* betreffende de a.s. emeriteering van haren Dienaar des Woords.

H.

1. De Particuliere Synode van *Groningen* stelt voor: De Generale Synode be-noeme eene commissie, die tot opdracht heeft de lijnen voor den Evangeli-satie-arbeid van onze Kerken uit te stippelen, en daarover op de volgende Synode een voorstel in te dienen.
2. De Particuliere Synode van *Friesland* (noordelijk gedeelte) verzoekt :
De Synode benoeme Deputaten met het oog op den Evangelisatie-arbeid, in het bijzonder voor de bestudeering van de beginselen, de organisatie en de propaganda van het Evangelisatie-werk, (in aansluiting aan en in den geest van de circulaire door de B.B. LINDEBOOM en TAZELAAR aan de Par-ticuliere Synodes toegezonden).
3. De Particuliere Synode van *Gelderland* verzoekt aan de Generale Synode voor de bestudeering van de beginselen, de organisatie en de propaganda van het Evangelisatie-werk Deputaten te benoemen, die tijdig hun rapport en advies aan de Kerkeraden doen toekomen.
4. De Particuliere Synode van *Zuid-Holland* (noordelijk gedeelte) heeft hetzelfde verzoek ingediend als die van Gelderland, sub 3 vermeld.
5. Evenzoo de Particuliere Synode van *Zuid-Holland* (zuidelijk gedeelte).

Evangelisatie.

6. Door de Particuliere Synode van *Noord-Holland* werd doorgezonden een voorstel van de Kerken van *Amsterdam (Zuid)*, *Bussum*, *Hilversum*, *Watergraafsmeer* en *Weesp*:
De Generale Synode geve de algemeene regelen aan, volgens welke de Evangelisatie-arbeid overeenkomstig de beginselen van het Gereformeerd kerkrecht behoort te worden ingericht, opdat er vastheid en eenparigheid kome in de practijk der „Evangelisatie”; en wekke de Kerken op haar roeping in deze met getrouwheid na te komen.
7. De Particuliere Synode van *Noord-Brabant en Limburg* stelt aan de Generale Synode voor generale Deputaten voor de zaak der Evangelisatie te benoemen.
8. De Particuliere Synode van *Noord-Brabant en Limburg* vraagt aan de Generale Synode, uithoofde van den exceptioneelen toestand van den Evangelisatie-arbeid in Noord-Brabant en Limburg, ook nu weder eene aanbeveling aan alle Kerken tot steun van dezen arbeid te mogen ontvangen.
9. Adres van het Comité voor het 2de Congres voor Gereformeerde Evangelisatie.

I.

Kerk en Overheid.

1. Rapport van de Deputaten voor de correspondentie met de Hooge Overheid.
2. De Particuliere Synode van *Overijssel* stelt voor:
De Generale Synode herhale inzake het misbruiken van den Naam des Heeren door officieren en manschappen van leger en vloot, wat de Generale Synode van 's-Gravenhage blijkens Art. 127 van de Acta besloot. Zij dringe er voorts met klem bij de Hooge Overheid op aan, strengere maatregelen te nemen, opdat voortaan niet meer moge voorkomen, dat op eenige wijze onze soldaten geprest worden, om deel te nemen aan ontspanningen, die met hunne Christelijke levensbeschouwing in strijd zijn; dat zij evenmin, zonder de uiterste noodzakelijkheid, bij verlof gedwongen worden op Zondag te reizen. Ten slotte verzoeke zij, dat de subsidie aan onze Militaire Tehuizen naar recht en billijkheid, meer in overeenstemming worde gebracht met de groote bedragen door de Overheid aan andere ontspanningsgelegenheden verleend, waarvan de Christen-soldaat geen gebruik mag maken.

J.

Kerken in
Nederlandsch-Indië.
Buitenlandsche
Kerken.

1. Rapport van de Classis 's *Gravenhage* over hare buitenkerken Batavia en Soerabaja.
2. Missive van de Deputaten derzelfde Classis ter begeleiding van een verzoek van de Gereformeerde Kerk van *Batavia*, in overleg met andere ingezonden, dat de Generale Synode hare hulp verleene tot de vorming op Java van eene eigene Classis van Gereformeerde Kerken. Duplacaat van dit verzoek werd door de Kerk van Batavia ook gezonden aan de Generale Synode.
3. Rapport van de Deputaten voor de geestelijke belangen der Gereformeerden in *Argentinië*.
4. Rapport van den Deputaat ter behartiging van de belangen der Nederlandsche Gereformeerden bij de Overheidspersonen in Duitschland.
5. Missive van de Deputaten der Classis 's *Gravenhage* ter begeleiding van een verzoek der Gereformeerde Kerk van *Medan* tot het verkrijgen van een jaarlijksch subsidie.
6. Rapport van de Deputaten tot het bijwonen der peremptoire examina in *Bentheim* en *Oost-Friesland* (Acta 1914 Art. 31 en 160).
7. Rapport van de Deputaten voor de correspondentie met de Buitenlandsche Kerken (Acta 1914 Art. 160).

K.

Verbetering
van de traktementen
van de
Dienaren des Woords.

Rapport van de Deputaten, benoemd door de Generale Synode van 's *Gravenhage* 1914 in zake de verbetering van de Predikants-traktementen.

L.

Archief.

1. Rapport van de Kerk van *Amsterdam*.
2. De Particuliere Synode van *Zeeland* stelt aan de Generale Synode voor

maatregelen te nemen in het belang der plaatselijke classicale en particuliersynodale archieven onzer Kerken.

M.

1. Rapport van de leden van het Moderamen der Generale Synode van 's Gravenhage 1914.
- 2a. Rapport van de Classis 's Gravenhage betreffende de uitgeschreven bededagen.
- 2b. Verzoek van de Classis 's Gravenhage inzake biddag.
3. De Particuliere Synode van *Groningen* stelt voor: De Generale Synode wijze wederom eene Classis aan, die in den nood der tijden tot gemeenschappelijke bededagen of bidstonden heeft op te roepen, maar spreke daarbij uit, dat in zeer dringende omstandigheden deze oproep door eene *Classis contracta* behoort te geschieden.
4. De Particuliere Synode van *Friesland* (noordelijk gedeelte) verzoekt de Generale Synode hare goedkeuring te verleenen aan het besluit van de Kerken Stroobos en Gerkesklooster, om voortaan bekend te staan als Gerkesklooster-Stroobos (A en B) en om de Kerk van Gerkesklooster uit de Classis Kollum (Friesland N.G.) te doen overgaan naar de Classis Grootegast (Groningen). De Particuliere Synode van *Groningen* steunt dit verzoek.
5. De Particuliere Synode van *Noord-Holland* stelt aan de Generale Synode voor om goed te keuren de door de Classes Haarlem en Leiden ingewilligde grenswijziging tusschen de Kerken van Lisse en Nieuw-Vennep.
- 6a. De Particuliere Synode van *Groningen*, gelezen het besluit van de Generale Synode in de zaak O. CASEMIER (Art. 136 der Acta Gen. Synode 's Gravenhage 1914), — voldaan hebbende aan het verzoek van de Deputaten Synodi om, om redenen van barmhartigheid (naar het oordeel der Deputaten) aan den Heer O. CASEMIER eene toelage van f 300.—, drie jaar aanéén, uit te keuren; deelt de Synode mede, met deze uitkeuring niet verder voort te zullen gaan, — en verzoekt haar, desverlangd deze zaak op eene andere wijze te regelen.
- 6b. Schrijven van Deputaten inzake CASEMIER, met bijlagen.
7. De Particuliere Synode van *Zuid-Holland* (noordelijk gedeelte) overwegende, dat het in den jare 1918 drie eeuwen zal geleden zijn, dat de groote Nationale Synode van Dordrecht bijeenkwam; dankbaar erkennende den rijken zegen, dien God door den arbeid dezer Synode bereidt heeft voor de Gereformeerde Kerken van alle landen, bijzonder voor die in ons vaderland, *verzoekt* aan de Generale Synode te bevorderen, dat dit feit door de Gereformeerde Kerken herdacht worde, en laat aan de Synode over, op welke wijze dit het best zal kunnen geschieden.
8. De Particuliere Synode van *Zuid-Holland* (zuidelijk gedeelte) stelt aan de Generale Synode voor, Deputaten te benoemen ter voorbereiding van een op nader vast te stellen datum binnen Dordrecht te houden kerkelijke herdenking van de Nationale Synode van Dordrecht 1618—1619.
9. De Particuliere Synode van *Groningen* stelt aan de Generale Synode voor: De Gereformeerde Kerken van Nederland, in Generale Synode bijeen, besluiten zich door twee of meer daartoe door haar te benoemen Deputaten in verbinding te stellen met alle andere kerkelijke instituten in Nederland, welke zij uitnoodigen insgelijks enkele vertegenwoordigers aan te wijzen, of bij wie, reeds op initiatief van andere kerkelijk-institutaire zijde benoemde, vertegenwoordigers ad hoc zij zich aansluiten, om alsdan gezamenlijk als representatie van alle Nederlandsche Kerken contact te zoeken met de Christelijke Kerken in de overige neutrale landen, en vervolgens zoo mogelijk met die der oorlogvoerende rijken, ten einde eenparig als Christelijke Kerken der geheele wereld een getuigenis te doen uitgaan tot de Volken en Overheden tot verootmoediging en verzoening, en voorts al datgene te doen, waardoor de Kerken der wereld gemeenschappelijk het herstel der verstoorde verhoudingen tusschen de oorlogvoerende volken zullen blijken te kunnen bevorderen.
10. De Particuliere Synode van *Overijssel* stelt voor: De Generale Synode besluite:
  - a. contact te zoeken met alle Protestantsche Christelijke Kerken in en buiten het Vaderland, ten einde te geraken tot eenen algemeenen biddag voor den vrede;
  - b. aan de regeeringen van alle in oorlog zijnde landen kennis te geven van

Varia.

- dezen biddag bij gelijkloidend schrijven, waarin tevens de regeeringen met het oog op hunne aansprakelijkheid tegenover den Heere God met den meesten aandrang worden verzocht, dat zij alle pogingen zullen aanwenden voor het spoedig herstel van den vrede.
11. De Particuliere Synode van *Gelderland* van oordeel, dat in den tegenwoordigen wereldkrijg, zoo vol van Godsgerichten en menschengruwelen, de Kerk niet alleen moet aandringen op verootmoediging en gebed, maar ook geroepen is een publiek getuigenis te richten tot Volken en Overheden, waarin gewezen wordt op het onverantwoordelijke van den huidige oorlog, besluit het navolgende voorstel te brengen ter Generale Synode van de Gereformeerde Kerken, te houden te Rotterdam:
De Generale Synode berame middelen, om te komen tot een publiek getuigenis van alle Gereformeerde Kerken, en van die Kerken, die met haar in correspondentie staan, en zoo mogelijk, ook van andere Christelijke Kerken, waarin bij de Volken en Overheden met het oog op de *Godsgerichten* tot verootmoediging en gebed wordt aangedrongen, en met het oog op de *menschengruwelen* hun in den Naam des Heeren worde aangezegd, dat zij, als gebonden aan Zijn wil en wet, een einde hebben te maken aan deze menschen-slachting, en dat zij door elken dag, dien zij dezen oorlog langer laten voortduren, hun bloedschuld voor Gods aangezicht vermeerderen.
  12. Voorstel van de Classis *Amsterdam*, doorgezonden door de Particuliere Synode van *Noord-Holland*:
De Generale Synode enz. stelle zich door twee of meer daartoe door haar te benoemen Deputaten in verbinding met andere Kerken van Christus in Nederland, welke zij uitnodigen insgelijks enkele vertegenwoordigers aan te wijzen, of bij wier, reeds op initiatief van andere Kerkelijk-instituutaire zijde benoemde, vertegenwoordigers ad hoc zij zich aansluiten, om als dan gezamenlijk, als representatie van alle Nederlandsche Kerken, contact te zoeken met de Christelijke Kerken in de overige neutrale landen, en vervolgens zoo mogelijk met die der oorlogvoerende Rijken, teneinde eenparig, als Christelijke Kerken der geheele wereld, het getuigenis Gods te doen uitgaan tot de Volken en Overheden tot verootmoediging en verzoening, en voorts al datgene te doen, waardoor de Kerken der wereld gemeenschappelijk het herstel der verstoorde verhoudingen tusschen de oorlogvoerende volken zullen blijken te kunnen bevorderen.
  13. De Classis *Haarlem* verzoekt de Particuliere Synode aan de Generale Synode voor te stellen, dat ze op hare vergadering ook bespreke, of er iets en zoo ja, wat er door de Gereformeerde Kerken in ons Vaderland kan gedaan worden in het belang van den vrede. (Doorgezonden door de Particuliere Synode van Noord-Holland.)
  14. De Particuliere Synode van *Friesland* (noordelijk gedeelte) verzoekt een volgend maal de Generale Synode in Friesland te houden, wjl de Generale Synode onzer Kerken nog nimmer in deze provincie gehouden werd.
  15. Verzoek van den Nationalen Bond voor Plaatselijke Keuze om eene sympathiebetuiging met het streven van dien Bond.
  16. Schrijven van de Kerkeraden van *Augustinusga* en *Surhuizum*, adhaesie betuigende aan het voorstel der Particuliere Synode van *Gelderland*, vermeld sub M 12
  17. Op verzoek van de Nederduitsch Gereformeerde Kerken in Zuid-Afrika zendt Dr DIJKES SHAW te Edinburgh, Algemeen Secretaris der General Presbyterian Alliance, de volgende resolutie, aangenomen op eene vergadering dier Kerken op 9 Maart i.l.:
Resolution of the Federal Council of the Dutch Reformed Churches in the four Provinces of South-Africa. To be presented to the Reformed Church in Holland. De Raad der Nederduitsche Gereformeerde Kerken in Z.-Afrika besluit hiermede uitdrukking te geven aan de diepe smart der Kerk, dat de schrikkelijke oorlog, die reeds zooveel ellende veroorzaakt heeft, nog voortgezet wordt, en tevens, dat zoovele van de Christelijke volkeren en Regeeringen daarin betrokken zijn. De Raad blijft bidden, dat eene aannemelijke basis van vredesonderhandelingen spoedig gevonden moge worden. De Raad is van oordeel, dat de tijd gekomen is, dat de Christelijke Kerk haren invloed in die richting gebruiken moet, en besluit de samenwerking van andere Christelijke Kerken in deze zaak te zoeken.
  18. De Kerkeraad van *Rotterdam* geeft aan de Synode in overweging de Gereformeerde Kerken in ons Vaderland uit te noodigen, op Zondag 9 September

- a.s. met de Gemeente te herdenken het feit, dat vóór 25 jaar de ineensmelting der Gereformeerde Kerken onder 's Heeren zegen is tot stand gekomen.
19. Circulaire van een Commissie van de Synode van het Nederlandsche Hervormde Kerkgenootschap in zake de vredesactie.
20. Verzoek om te arbeiden tegen het Neo-Malthusianisme.

Overeenkomstig het voorstel van het Moderamen en de Hoogleraren, Dr H. H. KUYPER en Dr H. BOUWMAN, ingevolge de opdracht der Synode gedaan, wordt besloten, den voorbereidenden arbeid ter behandeling van de in het Agendum vermelde zaken als volgt te verdeelen:

Verdeeling van den
voorbereidenden
arbeid.

wat aangegeven is als: A 1—3, B, C, H 1—9, M 9—13, 16, 17, 19, in handen te stellen van Commissie I, bestaande uit de Dienaren des Woords: Dr AALDERS, ELZENGA, VAN DER MUNNIK en TEERINK, en de Ouderlingen: BEKKERING, KORTLANG, KOSTER, WAMELINK en VAN ZANTEN, benevens de praeadviseerende leden: Dr BAVINCK en Dr RIDDERBOS; samen te roepen door Ds VAN DER MUNNIK;

wat aangegeven is als: D 1, 3, 4, 5, 6; J 1, 2, 5, in handen te stellen van Commissie II, bestaande uit de Dienaren des Woords: BREUKELAAR, Dr HANIA, KLAARHAMER en MEYERING, en de Ouderlingen: HOOGENKAMP, VAN MUISWINKEL, Ds SMITT, UBBENS en VAN DER VALK, benevens de praeadviseerende leden: Dr HONIG en Dr HOEKSTRA en de adviseerende leden Ds DIJKSTRA en Ds VAN DIJK van Keboemen; samen te roepen door Dr HANIA;

wat aangegeven is als: F 1—9; G 1—10; I 1, 2; J 3, 4, 6, 7; K, L 1, 2; in handen te stellen van Commissie III, bestaande uit de Dienaren des Woords: BOSCH, Dr DIJK, GOUDAPPEL en VAN DER VEEN, en de Ouderlingen: BOTH, CHARDON, DEN HARTOGH, MULDER en OBERMAN, benevens het praeadviseerend lid Dr KUYPER en het adviseerend Lid Ds RENKEMA; samen te roepen door Ds BOSCH;

wat aangegeven is als: D 2; E 1, 4, 5, 10, 11, 8, 16, 17, 18; M 1—6, in handen te stellen van Commissie IV, bestaande uit de Dienaren des Woords: BOS, GORIS, Dr GREYDANUS en SLUYTER, en de Ouderlingen: HONIG, KNOL, ROOSJEN, VERRA en ZEGGELAAR, benevens de praeadviseerende leden: Dr BOUWMAN en Dr VAN GELDEREN, en het adviseerend lid Ds VAN DER VELDEN; samen te roepen door Ds SLUYTER;

wat aangegeven is als E 2, 3, 6, 7, 9, 12—15, 19; M 8, 9, 16, in handen te stellen van Commissie V, bestaande uit de Dienaren des Woords: BOUMA, DUURSEMA, IMPETA en LAMAN, en de Ouderlingen: BIESHEUVEL, DONNER, ERINGA en PRINS, benevens de praeadviseerende leden: Dr GROSHEIDE en LINDEBOOM; samen te roepen door Ds IMPETA;

wat aangegeven is als M 14, 18, in handen te stellen van het Moderamen.

Al de leden der Synode hebben toegang tot de vergaderingen van

de Commissies; den buitenlandsche afgevaardigden wordt het recht verleend de vergaderingen van de Commissies bij te wonen met adviseerende stem.

Uitgave van de Acta. Aan het Moderamen wordt opgedragen de vaststelling en de uitgave van de Acta te bezorgen.

Naar het vastgestelde Agendum handelt de Synode.

A. Van den Dienst des Woords en der Sacramenten.

De Bijbelvertaling. 1, 2. Inzake de *Bijbelvertaling* overweegt de Synode:

a. dat eene nieuwe vertaling der Heilige Schrift of eene herziening van de bestaande vertaling niet in dien zin noodzakelijk is te achten, als zoude de Statenoverzetting aan de gemeente het Woord Gods onthouden;

b. dat echter taal en stijl der Statenoverzetting ten deele zijn verouderd, en er bovendien op het gebied der Schriftstudie aangaande allerlei zaken eene vermeerdering van kennis is verkregen, die het mogelijk maakt, de Heilige Schrift op verschillende plaatsen beter te vertalen;

c. dat er intusschen voor eene nieuwe vertaling of eene herziening nog allerlei voorarbeid verricht dient te worden;
en spreekt uit:

1°. dat zij van oordeel is bij dezen stand van zaken tot eene nieuwe vertaling of eene herziening niet zelve het initiatief te moeten nemen;

2°. dat zij het echter wenschelijk acht, dat deskundigen binnen den kring van de Gereformeerde Kerken, zoo mogelijk in overleg met elkander, den voor deze zaak noodigen voorarbeid ter hand nemen of voortzetten;

en besluit,

aan de te benoemen Deputaten voor de correspondentie met de Buitenlandsche Kerken op te dragen van deze uitspraak mededeeling te doen aan de Nederlandsch sprekende Kerken, waarmede onze Gereformeerde Kerken in correspondentie staan. (Bijlage I).

Gravamen van
Prof. L. Lindeboom.

3. Van het *gravamen* van Prof. L. LINDEBOOM tegen de zinsnede in het formuliergebed bij den Kinderdoop: „met Hem in Zijnen dood begraven worde” neemt de Synode kennis en waardeert de grondige wijze, waarop Z.H.Gel. dit bezwaar heeft toegelicht. Zij overweegt intusschen:

a. dat tot een incidenteele wijziging der Liturgie nooit anders dan om gewichtige en dringende redenen moet worden overgegaan;

b. dat aangaande bedoelde uitdrukking in ieder geval geoordeeld

moet worden, dat zij in geenerlei opzicht afbreuk doet aan hetgeen in Rom. 6 : 3 en 4 en elders door de Heilige Schrift geleerd wordt ; maar dat zij veeleer eene geheel Schriftuurlijke gedachte op niet onduidelijke wijze uitspreekt ;

en spreekt uit, dat er thans geen genoegzame reden voor haar is, om op deze zaak nader in gaan. (Bijlagen II en III).

A. 3.

B. Van de Theologische School.

1. De Synode neemt kennis van het Rapport der Deputaten-Curatoren.

2. Aan Prof. L. LINDEBOOM wordt op zijn verzoek op de meest eervolle wijze *ontslag* verleend als Hoogleraar aan de Theologische School onder dankbetuiging voor den gewichtigen arbeid, door Z.HGel. bijna 35 jaar verricht tot de opleiding voor den Dienst des Woords.

Eervol ontslag
verleend aan
Prof. L. Lindeboom
als Hoogleraar
aan de Theol. School.

In de plaats van Prof. L. LINDEBOOM wordt door de Synode *benoemd* tot Hoogleraar in de Exegese van het Nieuwe Testament en aanverwante vakken de Weleerw. Zeergeleerde Heer Dr S. GREYDANUS, Dienaar des Woords bij de Kerk van Paesens en Moddergat, die deze benoeming aanneemt.

Benoeming
en aanneming
van Dr S. Greydanus
als Hoogleraar
aan de Theol. School.

Aan de Deputaten-Curatoren wordt opgedragen het bepalen van den datum, waarop het ontslag zal ingaan, en van den datum van de intrede van den nieuwbeneemde: een en ander in overleg met de betrokken personen.

3. De Synode machtigt het Curatorium tot het doen *verbouwen* van het oudste gedeelte van het Schoolgebouw, overlatende aan zijne prudentie, in overleg met het College van Hoogleraren, de vaststelling der plannen en den tijd en de wijze van uitvoering.

Machtiging tot
het verbouwen van het
oudste gedeelte
van het schoolgebouw
der Theol. School.

4. De Synode besluit art. 23 van het *Reglement voor de Theologische Opleiding* zoodanig aan te vullen, dat ook anderen van buiten tot de lessen aan de Theologische School kunnen worden toegelaten.

Aanvulling van Art. 23
van het Reglement
van de
Theol. Opleiding.

5. Eene gewijzigde *pensioenregeling* voor de Hoogleraren aan de Theologische School en hunne weduwen en weezen wordt door de Synode vastgesteld. (Bijlagen IV, V, VI, VII).

Eene gewijzigde
pensioenregeling
vastgesteld.

C. Theologische Faculteit der Vrije Universiteit.

De Synode neemt kennis van het rapport van de Deputaten tot de oefening van het verband tusschen de Gereformeerde Kerken en de Theologische Faculteit der Vrije Universiteit te Amsterdam; zegt dezen Deputaten dank voor hun arbeid en déchargeert hen wat aangaat het beheeren der hun toegestane gelden; verleent weder een crediet van f 600.—, en benoemt tot Deputaten ten deze: Ds P. J. W. KLAAR-

Verband met de
Theol. Faculteit
der Vrije Universiteit.

- c. HAMER te Utrecht, die met de samenroeping is belast, Ds W. BREUKELAAR te Zaandam, Ds W. H. GISPEN te Zwolle, Ds J. D. VAN DER MUNNIK te Leeuwarden, Dr J. C. DE MOOR te Amsterdam, Ds K. FERNHOUT te Amsterdam; en als secundi (naar volgorde): Ds J. H. LANDWEHR te Rotterdam, Dr J. HANIA te Steenwijk en Ds J. J. MIEDEMA te Groningen. (Bijlagen VIII en IX).

D. Zending onder Heidenen en Mohammedanen.

Financieele
aangelegenheden
der Zending.

Naar hoofd 19 van het Rapport van de Deputaten der Generale Synode van 1914 voor de Zending van de Gereformeerde Kerken in Nederland onder Heidenen en Mohammedanen, oordeelt de Synode (Bijlage X):

1°. over den *arbeid dezer Deputaten* en keurt dien goed, verleent den Deputaten onder dankzegging *décharge* daarvan en betuigt inzonderheid aan de leden van het Moderamen haren warmen dank voor hunne zoo omvangrijke en beteekenisvolle werkzaamheden.

In het bijzonder wat betreft het *financieel beheer* besluit de Synode:

a. dank te betuigen aan Ds W. BREUKELAAR en de broeders L. G. WEISZ en F. D. THEYSE voor den gewaardeerden arbeid, door hen als quaestores verricht;

b. met waardeering van hun arbeid eveneens dank te zeggen aan de heeren J. C. VAN SCHAIK, H. D. VON MEIJENFELDT en H. VAN DE GRAMPPEL, voor hetgeen zij in het belang der Zending deden;

c. de rekening en de verantwoording betreffende de Generale Kas goed te keuren en de Deputaten voor de Zending te *déchargeeren*;

d. al de Kerken ernstig op te wekken, van alle inkomsten voor de Zending zonder eenige uitzondering 10 % te storten in de Generale Kas;

pensioenregeling van
br. J. P. Zuidema.

e. de regeling der toetreding van J. ZUIDEMA tot de Gouvernements-pensioenregeling goed te keuren en de door de Generale Synode van 1905 bekrachtigde pensioenregeling voor br. ZUIDEMA ongewijzigd te handhaven, en de beslissing over pensioensverhooging thans te laten rusten, en van dit besluit aan br. ZUIDEMA kennis te geven (Rapport, hoofd 19, 19);

f. de benoeming en instrueering van de quaestores, naar Art. 27 der Zendingsorde op te dragen aan de te benoemen Deputaten voor de Zending (Rapport, hoofd 19, 13);

g. het bepaalde in Art. 18 al. 2 der Zendingsorde uit te voeren door aan de te benoemen Deputaten voor de Zending dezelfde instructies betreffende het beheer der kas te verstrekken, die de Generale Synode van Den Haag in navolging van de vorige Synodes aan hare Deputaten gaf (zie Acta Gen. Synode van 1902, Art. 130; Rapport, hoofd 19, 12);

h. aan de te benoemen Deputaten voor de Zending op te dragen, het netto bedrag der bij de Generale Kas ingekomen gelden voor den arbeid onder „de verstrooide Gereformeerden” te doen afdragen aan de voor dien arbeid te benoemen Deputaten ;

i. aan de Algemeene Vergadering naar Art. 15 der Zendingsorde dank te zeggen voor de ingediende taxatie van de waarde der gebouwen in Indië ;

j. aan de te benoemen Deputaten voor de Zending op te dragen, desnoodig in de komende drie jaren tweemaal eene extra-collecte uit te schrijven ten behoeve van de Generale Kas ;

k. de te benoemen Deputaten voor de Zending te machtigen, om, ingeval van besliste noodzakelijkheid ter voorkoming van stagnatie in den gang der zaken, kasgeld op te nemen voor rekening van de gezamenlijke Kerken tot een maximum van f 10000.—, gelijk dit is gedaan o.a. door de Generale Synode van 1911 en die van 1914.

De Synode keurt ook de rekening en verantwoording van de „huishoudelijke uitgaven” van de Deputaten voor de Zending goed en déchargeert hen met dankzegging (Bijlage XI).

2°. en 3°. Ten opzichte van de Kerken van *Batavia en Soerabaja*, Batavia en Soerabaja. besluit de Synode :

a. de te benoemen Deputaten voor de Zending te machtigen, om telken jare aan de Kerk van Batavia op aanvraag uit te keeren eene subsidie van ten hoogste f 900.— voor het Zendingswerk der gemeente, en eene toelage van ten hoogste f 600.— ten behoeve van de emeritaats-gelden van Ds D. J. WIJERS ; mits de noodzakelijkheid van deze aanvragen aan de Deputaten blijke uit een daarbij over te leggen rekening en verantwoording ;

b. de bekostiging van den overtocht van eenen Dienaar des Woords naar Batavia eventueel geheel te laten voor rekening van deze Kerk ;

c. goed te keuren de beslissing van de Deputaten voor de Zending inzake de emeritaats-regeling voor den Dienaar des Woords te Soerabaja en diens echtgenoot ;

d. de te benoemen Deputaten voor de Zending te machtigen om telken jare aan de Kerk van Soerabaja op aanvraag uit te keeren eene subsidie van ten hoogste f 1800.— mits de noodzakelijkheid van deze aanvraag aan de Deputaten blijke uit een daarbij over te leggen rekening en verantwoording.

4°. De Synode, vernemende dat van de in 1914 naar Art. 2 der „Sommige plaatsen.” Zendingsorde aangewezen *plaatsen* nog niet ééne is bezet geworden, besluit :

a. thans als „*sommige plaatsen*” naar Art. 2 der Zendingsorde aan te wijzen : Tjilatjap, Maos, Soempioeh, Parakan, Salaman en Setjang ; en

D. 1. 40.

b. aan de te benoemen Deputaten voor de Zending op te dragen, om, mits met advies van de Algemeene Vergadering van Missionaire Arbeiders in Indië, ook eenig ander terrein toe te kennen aan eene Zendende Kerk die dat begeert (Bijlage XII).

Steun voor den
Medischen dienst
van de
Kerk van Amsterdam.

5°. Inzake den *steun voor den Medischen dienst* van de Kerk van Amsterdam te Djokja besluit de Synode :

a. aan de Kerk van Amsterdam en de Kerken van Noord-Holland dank te brengen voor de uitgebreide en gezegende bemoeiingen in het belang der Medische Zending ;

b. aan deze Kerk eene jaarlijksche bijdrage van f 1200.—, uit de Generale Kas tot de volgende Generale Synode te verleen (Bijlage XIII).

Zendingsconsulaat.

6°. Aangaande het *Zendingsconsulaat* besluit de Synode :

a. de te benoemen Deputaten voor de Zending te machtigen, de aansluiting aan het Zendings-consulaat te bestendigen ;

b. hun op te dragen, mits zoo zuinig en billijk mogelijk, hierin verder naar bevind van zaken te handelen (Bijlage XIV).

Uitbreiding van den
Zendingsarbeid in
de Buiten-bezittingen

7°. In betrekking tot „*de Buitenbezittingen*” besluit de Synode :

hoezer toejuichende de gedachte, dat door eene machtige Zendingsactie de animistische volken van den Oost-Indischen Archipel, aleer ook daar de Islam doordringt, voor het Evangelie mochten gewonnen worden ; doch van oordeel dat zulk een ondernemen de krachten van de Gereformeerde Kerken bij al hetgeen op Java en Soemba reeds voor hare rekening kwam en niet mag worden prijs gegeven, thans verre te boven gaat, en dat ook op eene gemeenschappelijke actie met andere Zendingscorporaties voor dat doel al heel weinig uitzicht is ;

daarbij overwegende, dat ook in dezen wèl dient gelet op de leidingen des Heeren, die ons in de laatste jaren het spoor hebben geteekend, en wij, dit spoor volgende, de uitkomst met biddend vertrouwen in Gods hand hebben over te geven,

sprekt zij als haar oordeel uit :

a. dat het Zendingswerk zoowel op Midden-Java als op Soemba behoort gehandhaafd te blijven en met kracht te worden voortgezet ;

b. dat van eene nieuwe Zendingsactie, hoezeer gewenscht, vooreerst moet worden afgezien, doch

c. dat, wanneer zich daartoe de gelegenheid voordoet, het bezetten van eenig terrein in de Buiten-bezittingen door haar niet zal worden gekeerd maar veeleer met vreugde begroet ; weshalve zij aan de te benoemen Deputaten voor de Zending opdraagt, om, wanneer naar hun oordeel die mogelijkheid zich mocht voordoen, daarop de aandacht van de Synode te vestigen (Bijlage XV).

8°. Naar aanleiding van het rapport over „de zending onder de Chineezzen” besluit de Synode :

D. 1. 8°.
Zendingsarbeid onder
de Chineezzen.

a. goed te keuren den arbeid van de Deputaten voor de Zending ;
b. te dezer zake aan de te benoemen Deputaten voor de Zending dezelfde opdracht te geven als de Synode van 's Gravenhage heeft gedaan (Acta, Art. 130) ;

c. de te benoemen Deputaten voor de Zending te machtigen, het maximum van de door de Generale Kas voor den arbeid te verleenen steun, zoo zij dit noodig keuren, te verhoogen met een bedrag van ten hoogste f 1000.— per jaar (Bijlage XVI).

9°. Wat aangaat het *Zendingsblad* besluit de Synode :

Zendingsblad en
Zendingsbibliotheek.

a. aan de Redactie van het *Zendingsblad*, aan de Commissie van Toezicht op de uitgave en aan de uitgeefster „Vada” haren dank te betuigen ;

b. de Deputaten voor de Zending voor hun arbeid aan het *Zendingsblad* te déchargeeren ;

c. aan de nieuw te benoemen Deputaten de verdere uitgave van het *Zendingsblad* toe te vertrouwen ;

d. hun tevens op te dragen, in overleg met Ds H. DIJKSTRA, de plaats te regelen van het deel der Zendings-bibliotheek, dat thans onder zijne berusting is ; en

e. hun volmacht te geven tot het aankopen voor de Zendings-bibliotheek van eenige werken voor de Zending, in het bezit van Ds DIJKSTRA (Bijlage XVII).

10°. Inzake de op Java en Soemba gehouden *visitatie* besluit de Synode :

Visitatie der
Zendingsposten
op Java en Soemba.

a. de rapporten der *visitatie* op Java en Soemba te aanvaarden met dank aan de broeders voor den in dezen verrichten arbeid en ook voor de uitnemende wijze, waarop daarvan aan de Generale Synode rapport is uitgebracht ;

b. uit te spreken, dat het haar wenschelijk voorkomt, dat in het vervolg ook van de *visitatie* op Soemba aan de Generale Deputaten een rapport worde gezonden, waarin de rapporten der *visitatie* op de verschillende posten zijn verwerkt, volgens Art. 4 der betreffende Regeling ;

c. met dank aan God hare blijdschap uit te spreken over den gezegenden voortgang van den arbeid zoowel op Java als op Soemba ; inzonderheid over het feit, dat zoowel door rechtstreeksche als indirecte Evangelieprediking de Naam des Heeren in steeds wijder kring wordt bekend gemaakt, en dat er ook ontwikkeling van kerkelijk leven is, en zulks met de bede, dat de broeders in Indië tot hunnen arbeid bij den voortduur mogen worden gesterkt en verblijd door des Heeren daden ;

D. 1. 10°.

d. dat evenals het visitatierapport van Java, ook het verslag der visitatie op Soemba alsnog als bijlage worde opgenomen in het Zendingsrapport (Bijlage XVIII).

Verstrooide
Gereformeerden
in Ned. Indië.

11°. Over de geestelijke verzorging van „de verstrooide Gereformeerden” in Nederlandsch-Indië besluit de Synode :

a. de Deputaten voor de Zending met dankzegging voor hun rapport te déchargeeren ;

b. uit te spreken : 1°. dat de geestelijke bearbeiding van de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië zooveel mogelijk behoort te geschieden door de Gereformeerde Kerken in Indië, daarbij, zooveel als noodig en mogelijk is, gesteund door de Gereformeerde Kerken in Nederland ; 2°. dat op voorstel van de daarbij betrokken Kerken in Indië de grenzen van elks terrein van bearbeiding behooren te worden vastgesteld door de Classis 's Gravenhage, en zulks gehoord het advies van de Deputaten der Generale Synode voor de geestelijke bearbeiding van de verstrooide Gereformeerden in Indië en van de Afzonderlijke Vergadering van Missionaire Dienaren op Java, en zoo mogelijk van de Missionaire Dienaren op Soemba ; 3°. dat elke Kerk zelve dezen arbeid heeft te regelen, doch, indien zij voor dezen arbeid steun ontvangt van de gezamenlijke Kerken in Nederland, deze regeling behoort te onderwerpen aan het oordeel van de Deputaten der Generale Synode ad hoc, en van dien arbeid geregeld, en ten minste éénmaal per jaar, aan deze Deputaten rapport heeft uit te brengen ;

De Gereformeerde
Kerk te Medan.

c. te voldoen aan het verzoek van de Gereformeerde Kerk te Medan, en aan die Kerk voor de geestelijke bearbeiding van de verstrooide Gereformeerden toe te kennen voor het jaar 1917/'18 eene subsidie van f 4000.—, en voor de dan volgende twee jaren tot een maximum van gelijk bedrag per jaar, indien uit de over te leggen bescheiden de noodzakelijkheid daarvan blijkt (zie voor dit besluit ook J 5 van het Agendum) ;

d. op een daartoe strekkend gemotiveerd verzoek, ook aan andere Gereformeerde Kerken in Nederlandsch-Indië voor de geestelijke bearbeiding van de verstrooide Gereformeerden steun te verleen, voor elke Kerk tot een bedrag als naar het oordeel der Deputaten ad hoc noodig zal zijn en de staat der kas zal toelaten ;

e. de Gereformeerde Kerken in Nederland uit te noodigen, éénmaal per jaar eene collecte te houden voor de geestelijke bearbeiding van de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië, en deze collecte te zenden aan de Deputaten ad hoc ;

f. te benoemen zes Deputaten voor de geestelijke bearbeiding van de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië, en aan hen op te dragen : 1°. voor dezen arbeid gelden te verzamelen, en namens de Generale Synode aan de Gereformeerde Kerken in Nederland ééne

collecte per jaar voor dit doel te vragen en de inkomende gelden te beheren; 2°. uit te voeren de besluiten sub *c* en *d* genoemd; 3°. voor de uitvoering van het besluit inzake het verzoek van de Kerk te Medan ter voorkoming van stagnatie, en bij volstrekke noodzakelijkheid voor rekening van de gezamenlijke Kerken een bedrag op te nemen tot een maximum van f 3000.—; 4°. in gebondenheid aan de besluiten der Generale Synode en onder verantwoordelijkheid aan de volgende Synode te doen wat in het belang van dezen arbeid zal noodig blijken; 5°. de kosten hunner huishoudelijke uitgaven te betalen uit de door hen beheerde kas; 6°. van al hunnen arbeid te rapporteeren aan de Generale Synode; *g.* en van het besluit sub *c* telegrafisch bericht te zenden aan de Kerk te Medan in forma als door deze Kerk is verzocht (Bijlage XIX).

D. 1. 11°.

Tot Deputaten voor de geestelijke verzorging van de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië benoemde de Synode br. HENDR. BOS te Rotterdam, br. H. COLIJN te 's Gravenhage, Dr K. DIJK te 's Gravenhage (met de samenroeping belast), Dr G. KEIZER te Tiel, br. A. W. F. IDENBURG te 's Gravenhage en Dr J. C. DE MOOR te Amsterdam.

12°. en 13°. Over het onder hoofd 19, 12° en 13° genoemde is het besluit gemeld in hetgeen vastgesteld is aangaande het *financieel be- heer* onder *f*, *g*, *j* en *k*.

14°. Inzake de oprichting van eene *Christelijke Hollandsche Javaansche Kweekschool* besluit de Synode:

Eene Christelijke
Hollandsche
Javaansche
Kweekschool.

a. de Keuchenius-school als eene zuiver Javaansche Kweekschool te handhaven en daarnaast op te richten eene Christelijke Hollandsch Javaansche Kweekschool;

b. aan de te benoemen Deputaten voor de Zending op te dragen: 1°. het besluit sub *a* ten spoedigste uit te voeren en alle maatregelen te nemen, die daarbij zullen noodig blijken, zooveel mogelijk in overleg met de Algemeene Vergadering van Zendings-arbeiders op Midden-Java; 2°. voor het te benoemen personeel eene salaris-regeling vast te stellen in overeenstemming met de salaris-regeling voor de leeraren der Keuchenius-school; 3°. pogingen aan te wenden bij de verschillende besturen der Hollandsch Javaansche Scholen op het Zendings-terrein der Gereformeerde Kerken tot verkrijging van financieelen steun voor deze Kweekschool (Bijlage XX).

15°. De Synode besluit, aan de te benoemen Deputaten voor de Zending op te dragen, over het verzoek van br. DIJKEMA om *buitenlandsch verlof* te oordeelen en te beslissen (Bijlage XXI).

Buitenlandsch verlof
aan br. Dijkema.

16°. Betreffende den steun aan den *Zendingsstudieraad* besluit de Synode:

Zendings-studieraad.

D. 1. 16°.

- a. de te benoemen Deputaten kunnen desnoods en des gewenscht weder eenigen steun verstrekken aan den Zendingsstudieraad ;
 b. het bedrag zal zijn hoogstens f 100.— per jaar (Bijlage XXII).

Kosten van de
 Algem. Vergadering
 en van de
 Zendingsbibliotheek.

17°. In zake het verzoek van de Algemeene vergadering van Missionaire arbeiders op Java om *financielen steun* voor hunne *vergaderingen* en de *Zendingsbibliotheek* besluit de Synode :

- a. goed te keuren de handelingen der Deputaten alsmede de door de Algemeene Vergadering ingediende rekeningen en verantwoordingen betreffende de Zendingsbibliotheek en de kosten hunner vergaderingen ;
 b. tot dekking der kosten van de Algemeene Vergadering naar art. 15 der Zendingsorde f 100.— per jaar toe te staan ;
 c. een bedrag tot een maximum van f 200.— per jaar beschikbaar te stellen voor een Zendingsbibliotheek op Java (Bijlage XXIII).

Salarisregeling
 voor de Onderwijzers
 aan de
 Keuchenius-school.

18°. De volgende *Salarisregeling voor de Onderwijzers aan de Keuchenius-School* wordt vastgesteld :

- a. een aanvang-salaris van f 225.— per maand en vrije woning of vergoeding van woninghuur tot een bedrag van f 75.—per maand ;
 b. voor het bezit der acte voor Maleisch, Land- en Volkenkunde f 25.— per maand, en eveneens f 25.— per maand voor het bezit der acte Javaansch ;
 c. vier vier-jaarlijksche verhoogingen van f 25.— per maand ;
 d. voor den Directeur bovendien een verhooging van f 25.— per maand ;
 e. verlofstractement volgens de reeds geldende bepalingen ;
 met dien verstande, dat deze salaris-regeling voor de Leeraren de verplichting oplegt: 1°. om toe te treden tot de Gouvernements-pensioen-regeling en daarvoor zelf de premie te betalen ; 2°. geen particuliere lessen te geven dan met toestemming door of van wege de Deputaten der Generale Synode voor de Zending (Bijlage XXIV).

19°. Over het in hoofd 19, 19° genoemde *pensioen van br. J. P. ZUIDEMA* is het besluit gemeld in hetgeen vastgesteld is aangaande het *financieel beheer* onder e.

Schrijven van
 den Gereformeerden
 Zendingsbond.

20°. Het besluit in zake het *schrijven van den Gereformeerden Zendingsbond* over het afstaan van een deel van Celebes als Zendings-terrein is vervat in het besluit over den *arbeid in de Buitenbezittingen*, hoofd 19 onder 7.

Toko-sluiten
 op Zondag
 door de Chineez.

21°. In zake het schrijven van de Kerk van Utrecht over het *toko-sluiten op Zondag* door Chineez die Christen willen worden, besluit de Synode :

- a. dat de vraag van de Kerk van Utrecht of Chineesche toko-

houders, die bekend zijn met het Christendom en begeerte hebben om den doop te ontvangen, wel in de gemeenschap der Kerk kunnen worden opgenomen, zonder daarom verplicht te zijn des Zondags hunne winkels te sluiten in het algemeen genomen ontkennend moet worden beantwoord ;

D. 1. 210.

b. dat bij de toepassing van dezen regel ieder bijzonder geval op zichzelf dient te worden beoordeeld.

Een voorstel om in *a* van dit besluit de woorden : „in 't algemeen” te doen vervallen, wordt tegen het advies van Prof. LINDEBOOM verworpen (Bijlage XXV).

22°. In zake het voorstel van de Afzonderlijke Vergadering van Missionaire Dienaren op Java, dat de Generale Synode *eenige algemeene regelen* stelle, waarnaar gehandeld moet worden, indien *de instelling van het ambt van Dienaar des Woords* noodzakelijk wordt geacht door eene of meer zendinge Kerken, besluit de Synode :

Het stellen van eenige algemeene regelen voor de instelling van het ambt van Dienaar des Woords.

a. deze belangrijke aangelegenheid nu niet in behandeling te nemen, en

b. aan de te benoemen Deputaten voor de Zending op te dragen, over deze zaak een praeadvies op te stellen voor de volgende Generale Synode en daartoe vooraf ook in te winnen het oordeel over deze geheele materie zoowel van de Missionaire Dienaren in Indië als van de inlandsche Kerken op Java en Soemba (Bijlage XXVI).

Naar aanleiding van hoofd 14 onder A van het Zendingsrapport *over de Keucheniusschool* besluit de Synode :

Keucheniusschool.

a. de handelingen van de Deputaten voor de Zending betreffende de Keucheniusschool goed te keuren en hen te dezer zake te déchargeren ;

b. met waardeering van al hunnen arbeid dank te betuigen aan de b.b. D. KOELEWIJN en K. DIJKEMA ;

c. dank te zeggen aan de b.b. D. BAKKER en J. ZUIDEMA voor wat zij ten behoeve van de Keucheniusschool hebben gedaan ;

d. goed te keuren de beslissingen door den Raad van Toezicht en de Algemeene Vergadering genomen, en deze colleges dank te betuigen voor al hunnen arbeid (Bijlage XXVII).

Naar aanleiding van wat over de *Opleidingsschool* gerapporteerd wordt onder hoofd 14 B van het Zendingsrapport, besluit de Synode :

a. instemming te betuigen met de regeling door den Docent in verband met zijn arbeid tot herziening der Javaansche Bijbelvertaling, onder goedkeuring van de Deputaten voor de Zending getroffen ;

Medewerking van Ds Bakker aan eene herziening van de Javaansche Bijbelvertaling.

b. goedkeuring te hechten aan de overeenkomst, die door den Docent met het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap is aan-

D. 1. gegaan ter zake van de te betalen vergoeding voor zijn arbeid tot herziening der Bijbelvertaling ;

c. met groote waardeering van hunnen arbeid dank te betuigen aan de b.b. D. BAKKER en J. ZUIDEMA ;

d. eveneens dank te zeggen aan den Raad van Toezicht, de Afzonderlijke Vergadering van Dienaren des Woords en de Algemeene Vergadering voor wat deze colleges in het belang der Opleidingschool hebben verricht ;

e. alle rekeningen en verantwoordingen betreffende de Opleidingschool goed te keuren en de Deputaten voor de Zending voor hunnen arbeid in zake deze school te déchargeeren (Bijlage XXVII).

Christelijk-Javaansch
Boekenfonds.

In zake het *Javaansch Boekenfonds*, hoofd 18 onder *j* van het Zendingsrapport, besluit de Synode :

a. de handelingen van de Deputaten ter zake van het Christelijk Javaansch Boekenfonds goed te keuren alsmede de te dezer zake getroffen regeling ;

b. aan de te benoemen Deputaten voor de Zending op te dragen de voor deze zaak reeds toegestane gelden voor het derde jaar ook te doen uitkeeren (Bijlage XXIX).

Taalgeleerde.

Met betrekking tot den „*taalgeleerde*,” genoemd onder hoofd 18 *k* van het Zendingsrapport besluit de Synode :

den te benoemen Deputaten voor de Zending op te dragen ten opzichte van den „*taalgeleerde*” werkzaam te zijn overeenkomstig hetgeen door de Synode van den Haag blijktens Art. 95³ der Acta is bepaald (Bijlage XXX).

Bijwonen van
Conferenties.

Ten opzichte van „*het bijwonen van Conferenties*,” hoofd 16 van het Zendingsrapport en het bezwaarschrift van den Kerkeraad van Amsterdam, D. 4 van het Agendum, besluit de Synode :

a. de te benoemen Deputaten voor de Zending te machtigen, deel te nemen aan Conferenties onder inachtneming van de regelen door de Synode van 1905 (Acta, Art. 42) vastgesteld, en onder het beding dat, gelijk tot dusver, in dezen de noodige zuinigheid worde betracht ;

b. het aan de wijsheid der Deputaten over te laten, in elk afzonderlijk geval te beslissen, of zij eene Conferentie zullen bijwonen ;

c. het bezwaarschrift van de Gereformeerde Kerk te Amsterdam, voorzoover het betrekking heeft op handelingen der Generale Deputaten voor de Zending, als ongegrond ter zijde te leggen ;

d. evenwel te verklaren, dat in het algemeen ernstig rekening dient gehouden te worden met het bezwaar, gelijk het in het rapport der Commissie is omschreven ;

e. het rapport der Commissie van voorbereiding met de conclusies

ter kennis te brengen van den Kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Amsterdam (Bijlage XXXI en XXXII).

D. i.

Hoofd 19 onder 23°. Tenslotte besluit de Synode :

a. voor het regelen van „de loopende zaken” der Zending totdat de te benoemen Deputaten voor de Zending hebben vergaderd, aan te wijzen de broeders Ds H. DIJKSTRA, Ds J. D. VAN DER MUNNIK, Dr J. HANIA en Ds W. BREUKELAAR;

Loopende zaken der
Zending.

b. voor het afdoen van missionaire zaken die na het sluiten van deze Synode niet kunnen wachten tot de volgende Synode, aan te wijzen de te benoemen Deputaten voor de Zending, mits: 1°. deze zaken betrekking hebben op de Zending onder Heidenen en Mohammedanen; 2°. deze zaken niet behooren te worden afgedaan door eenige zendende Kerk; en 3°. onder nadere goedkeuring der volgende Generale Synode.

Met bijzonderen dank aan den Redacteur Ds. H. DIJKSTRA neemt de Synode kennis van de belangrijke verspreiding van den Zendingskalender.

De Synode benoemt tot Deputaten voor de Zending onder Heidenen en Mohammedanen: Ds H. SCHOLTEN te Zuidhorn, Ds J. D. VAN DER MUNNIK te Leeuwarden, Ds J. P. KLAARHAMER te Wommels, Ds H. DIJKSTRA te Smilde, Dr J. HANIA te Steenwijk, Ds W. B. RENKEMA te Duisburg, Ds J. KRUGER te Maarssen, Ds W. BREUKELAAR te Zaandam, Ds C. W. E. PLOOS VAN AMSTEL te Delft, Ds F. W. SLUYTER te Maassluis, Ds G. F. KERKHOF te Souburg en Ds L. G. GORIS te Zevenbergen.

D. 2. Zending onder de Joden.

Naar aanleiding van het rapport van de Deputaten voor de Zending onder de Joden besluit de Synode :

Zending
onder de Joden.

a. hare goedkeuring te hechten aan den verrichten arbeid onder dankbetuiging zoowel voor dien arbeid als voor het uitgebrachte rapport;

b. voor deze Zending wederom vijf Deputaten te benoemen, alsmede drie secundi-Deputaten ;

c. aan deze Deputaten op te dragen :

1°. het contract met de Kerk van 's-Gravenhage te bestendigen ;

2°. den arbeid van bestaande Zendings-comité's, die uitgaan van den Kerkeraad, te steunen ;

3°. de oprichting van zulke comité's, waar zij nog niet worden gevonden, te bevorderen ;

4°. de zaak van de Zending onder de Joden bij den voortduur in

- D. 2. onze Kerken te bepleiten, ook door in een eventueel uit te geven Zendingsblad mededeelingen te doen.

Betreffende de financiën dezer Zending besluit de Synode :

- a.* tot alle Kerken het dringend verzoek te richten éénmaal 's jaars in hare samenkomsten eene collecte te houden voor de Zending onder de Joden en deze door Deputaten, van wege de Classes te benoemen, te doen innen en aan den Quaestor der Deputaten van de Synode te doen afdragen, met dien verstande, dat Kerken, die zelf in eigen kring Zendingsarbeid onder de Joden verrichten, slechts 10 pCt. der collecten in de kas der Deputaten behoeven te storten ;
- b.* aan hare Deputaten op te dragen :
- 1°. het beheer der inkomende gelden ;
  - 2°. het doen van de vereischte uitgaven ;
  - 3°. het verleenen van steun aan de bestaande of nog op te richten Zendings-comité's, voor zoover dit noodig blijkt (Bijl. XXXIII en XXXIV).

Tot Deputaten voor de Zending onder de Joden heeft de Synode benoemd : Ds H. C. VAN DEN BRINK te Dieren, Ds J. DOUMA te 's Gravenhage (met de samenroeping belast), Ds J. J. MIEDEMA te Groningen, Ds J. P. TALZELAAR te Weesp en Ds J. D. VAN DER VELDEN te Kralingen ; en als secundi : Ds J. C. SIKKEL te Amsterdam, Ds G. DOEKES te Nieuwdorp en Ds W. VERHOEF te Zeist.

D 3, 4 en 5 zijn behandeld onder D 1, 22°, onder den titel „*het bijwonen van conferenties*”, en D 1, 5°.

D. 6 Examen naar Art. 4 der Zendingsorde.

Examen naar Art. 4
v/d. Zendingsorde.

Naar aanleiding van het rapport der Deputaten naar Art. 4 der Zendingsorde besluit de Synode :

- a.* hare goedkeuring te hechten aan het rapport dezer Deputaten en onder betuiging van dank voor den door hen verrichten arbeid en voor het ingediend rapport hen te déchargeeren ;
- b.* op nieuw Deputaten met hunne secundi voor den arbeid naar Art. 4 der Zendingsorde te benoemen (Bijlagen XXXV en XXXVI).

Als Deputaten benoemt de Synode : Prof. Dr W. GEESINK te Amsterdam, Prof. Dr T. HOEKSTRA te Kampen, Prof. Dr A. G. HONIG te Kampen, Prof. Dr H. H. KUYPER te Amsterdam en Ds H. DIJKSTRA te Smilde (met de samenroeping belast); en als hunne Secundi : Prof. Dr H. BOUWMAN te Kampen, Prof. Dr J. RIDDERBOS te Kampen, Prof.

Dr P. A. E. SILLEVIS SMITT te Amsterdam, Prof Dr F. W. GROSHEIDE te Amsterdam en Dr J. HANIA te Steenwijk.

E. Opzicht en tucht. Protesten.

1 en 18. Naar aanleiding van het rapport van de Deputaten in zake een bezwaarschrift van br. J. VISSER AZN te Werkendam (Acta 's Gravenhage 1914. Art. 118) en een thans ingekomen schrijven van dezen broeder besluit de Synode:

Bezwaarschrift
van br. J. Visser Azn
te Werkendam.

a. de handelingen der Deputaten goed te keuren ;
b. de missive van br. VISSER bij de Synode ingediend voor kennisgeving aan te nemen ;

c. de conclusies der Deputaten over te nemen met de toevoeging van de 2de alinea Sub 3, en als haar gevoelen uit te spreken :

1°. dat de censuur door den Kerkeraad van Werkendam (A) den 9^{den} Januari 1912 op br. J. VISSER AZN toegepast, op onbetwistbare gronden rust, zooals ook door de Classis Almkerk en de Particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg den 11^{den} Juni 1913 is geoordeeld, al zou het formeel juist zijn geweest, dat de tuchttoefening niet ware begonnen met de eerste vermaning aan de gemeente maar met afhouding van het Heilig Avondmaal ;

2°. dat, gelijk eveneens door genoemde Classis en Particuliere Synode werd uitgesproken, door den Kerkeraad terecht aan br. VISSER werd geweigerd toestemming om over te gaan naar de zusterkerk, zoolang hij zich niet met den Kerkeraad en de gemeente verzoend had ;

3°. dat dies het verzoek, waarmede br. VISSER zich wendde tot de Generale Synode van 's Gravenhage 1914 niet kan worden ingewilligd, gelet ook op het besluit der Generale Synode van Amsterdam 1908 (Acta Art. 21^b) ;

4°. dat er bij br. VISSER op dient aangedrongen te worden, alsnog gestand te doen zijne verklaring, den 19^{den} Nov. 1914 afgelegd tegenover de Deputaten der Generale Synode van 's Gravenhage 1914 en den Kerkeraad van Werkendam (A), en de toen gesloten verzoening door woord en daad te bezegelen ;

5°. dat br. VISSER zoolang hij zich onverzoenlijk toont, voorwerp blijft der kerkelijke tucht ;

d. van dit besluit mededeeling te doen aan br. J. VISSER AZN, den Kerkeraad van Werkendam (A) en de Particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg (Bijlage XXXVII).

2. Op het voorstel van de Particuliere Synode van Noord-Holland inzake *het verlof der militairen* en daarmede in verband hun *reizen op Zondag*, besluit de Synode :

Verlof der militairen
en in verband
daarmede
hun reizen op Zondag.

E. 2.

zich te wenden tot de militaire overheden om te beproeven, of niet zulk eene regeling van het verlof zij te verkrijgen, dat aan militairen die conscientiebezwaar hebben om op Zondag te reizen, bij eventueel verlof zooveel mogelijk vrijheid verleend worde, om in plaats van Zondagavond Maandagmorgen naar hun ligplaats terug te keeren. (Bijlage XXXVIII).

De geestelijke
verzorging
der militairen.

3, 13, 14, 15 en 19. Naar aanleiding van de voorstellen en verzoeken van de Particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg, de Classis 's Hertogenbosch, de Kerken van 's Hertogenbosch en Tilburg en de Classes Hallum en Bolsward, rakende de *geestelijke verzorging der militairen*, besluit de Synode:

a. daarvoor in aanmerking komende Kerken in de drie zuidelijke provincies door krachtigen financieelen steun de gelegenheid te verschaffen, gedurende de mobilisatie legerpredikanten aan zich te verbinden, die de geestelijke verzorging van de onderscheiden kantonementen onder opzicht van den Kerkeraad hebben te behartigen, onder toevoeging van geschikte krachten uit het midden van den Kerkeraad of van de gemeente;

b. een vijftal Deputaten te benoemen, die 1°. de Kerken kunnen vertegenwoordigen bij de militaire autoriteiten; 2°. zich in verbinding stellen met predikanten, welke tot dezen arbeid der geestelijke verzorging van militairen geschikt geacht mogen worden en daartoe genegenheid openbaren, en door hunne Kerken voor een bepaalden tijd voor dit werk zouden afgestaan worden; 3°. de financieele regelingen treffen en op de uitgaven contrôle oefenen, en 4°. de plaatselijke Kerken, Classes of legerpredikanten van advies dienen;

c. machtiging te verleen, de daarvoor noodige gelden, die een belangrijk bedrag zullen moeten uitmaken, van de Kerken te vragen, zoo mogelijk voor een twaalfstal predikanten, tot een maximum van *f* 1000.— en de reis- en verblijfkosten voor ieder predikant per jaar;

d. de Classes op te wekken, de Kerken die hunne Dienaren voor een tijd hebben afgestaan, door de vervulling van liefdebeurten in hun gemis zoo krachtig mogelijk tegemoet te komen, welke hulp ook door de naburige Classes zou kunnen worden toegezegd en geboden, daar het hier geldt een gemeenschappelijk belang;

e. de stipulatiën dezer hulpverleening over te laten aan de betrokken Kerken.

Als Deputaten worden benoemd Ds L. BOUMA te Middelburg, br. J. DONNER te Goes, Ds A. H. VAN MINNEN te 's Gravenzande, Ds J. VONKENBERG te Zwijndrecht (met de samenroeping belast) en Ds J. DE VRIES te Tilburg (Bijlage XXXIX).

4. Inzake het protest van br. A. BOUMAN JR te Zaandam tegen eene beslissing der Particuliere Synode van Noord-Holland besluit de Synode :

E. 4.
Bezwaarschrift
van br. A. Bouman Jr
te Zaandam.

overwegende, dat de Raad van de Gereformeerde Kerk te Zaandam recht handelde met zijne weigering, om ook de vrouw van br. A. BOUMAN JR, belijdend lidmate zijnde van de „Ned. Herv. Kerk” te Zaandam, op te roepen tot het antwoorden op de Doopvragen bij den eventueelen Doop van hun kind, omdat de Kerkeraad over haar geloof, daar zij buiten de Gereformeerde Kerk van Zaandam staat, niet oordeelen kan; zich door haar blijven bij de „Ned. Herv. Kerk” te Zaandam in zijn ambt door haar niet erkend ziet; niet in staat zou zijn, eventueel tucht op haar uit te oefenen, wanneer zij hare belofte niet hield; aan haar, die geheel buiten de Gereformeerde Kerk te Zaandam staat, niet geven kon, wat volgens Art. 86 van de Synode te Amsterdam geweigerd moet worden aan degenen, die in elk geval nog Doopleden van de Gereformeerde Kerk te Zaandam zijn;

en overwegende, dat genoemde Kerkeraad naar plicht br. A. BOUMAN JR van het Heilig Avondmaal afhield op grond van zijn doen doopen van zijn kind in de „Ned. Herv. Kerk” te Zaandam, omdat br. A. BOUMAN JR daarmede eene daad verrichtte, die, zondig zijnde, hem onder geene omstandigheid in dezen geoorloofd was;

en overwegende, dat de Classis Haarlem van de Gereformeerde Kerken op 18 Mei 1915, en de Particuliere Synode van de Gereformeerde Kerken in de Provincie Noord-Holland op 23 Juni 1915, terecht het doen van den Kerkeraad inzake deze weigering, en betreffende deze censuur, niet afkeurden;

en overwegende, dat br. A. BOUMAN JR ten onrechte oordeelt, dat de Raad van de Gereformeerde Kerk te Zaandam op de vergadering van de Classis Haarlem van de Gereformeerde Kerken op 18 Mei 1915, toen daar het bezwaarschrift van br. A. BOUMAN JR tegen de bekende weigering van den Kerkeraad behandeld werd, geene mededeeling ervan had moeten doen, dat br. A. BOUMAN JR zijn kind toen reeds in de „Ned. Herv. Kerk” te Zaandam had doen doopen; en dat br. A. BOUMAN JR ten onrechte meent, dat de Kerkeraad daarmede de behandeling van deze zaak uit eigen handen in die van de Classis gegeven had; en dat br. A. BOUMAN JR daarom ten onrechte, mede op grond daarvan, weigerde, samspreking over deze Doopzaak met den Kerkeraad te hebben; spreekt uit:

dat genoemde weigering van den Kerkeraad te Zaandam rechtmatig is; dat bedoelde censuur gegrond is;

dat het bezwaarschrift van br. A. BOUMAN JR tegen het besluit van de Particuliere Synode van de Gereformeerde Kerken in de Provincie Noord-Holland, gehouden op 23 Juni 1915, ongegrond is;

en dat zij daarom meent, dat besluit te moeten handhaven;

- E. 4. en besluit, van deze conclusie afschrift te doen toekomen aan br. A. BOUMAN JR te Zaandam, aan de Classis Haarlem, en aan de Particuliere Synode van Noord-Holland. (Bijlage XL).

Protest van
br. W. Karsemeyer Jzn
te Oud-Loosdrecht.

5, 10 en 11. Betreffende het *protest van* br. W. KARSEMEIJER JZN te Oud-Loosdrecht tegen een besluit van de Particuliere Synode van Utrecht, en een verzoek van de Classis Amersfoort in zake dat protest, besluit de Synode:

a. geen oordeel uit te spreken over de verzoeken van de Classis Amersfoort en van br. KARSEMEIJER JZN;

b. Deputaten te benoemen, die de zaak ter plaatse nader onderzoeken, den Kerkeraad dienen van advies, en medewerken om genoemde zaak, zoo mogelijk, tot een goed einde te brengen;

c. van dit besluit kennis te geven aan br. W. KARSEMEIJER JZN, den Kerkeraad te Oud-Loosdrecht, de Classis Amersfoort en aan de Particuliere Synode van Utrecht.

Tot Deputaten te dezer zake worden benoemd Ds C B. BAVINCK te Rotterdam, Prof. Dr H. BOUWMAN te Kampen (met de samenroeping belast) en br. M. VAN MUISWINKEL te Zwammerdam (Bijl. XLI met eene bijlage berustende in het Archief).

Protest
van br. J. de Lange
te Leiderdorp.

6. In zake het *protest van* br. J. DE LANGE te Leiderdorp tegen een besluit der Particuliere Synode van Zuid-Holland (N.G.) besluit de Synode:

gehoord den inhoud van het bezwaarschrift van br. J. de LANGE; overwegende, dat, ofschoon de naam van den jongeling eerder had moeten worden ingeschreven in het register der gedoopten van Leiderdorps Kerk, er nochtans niet te twijfelen valt aan het recht van die Kerk om het gevraagde attest af te geven;

besluit om de beslissing van de Particuliere Synode goed te keuren en mitsdien het protest van br. DE LANGE ongegrond te verklaren;

en van dit besluit kennis te geven aan br. DE LANGE en aan de Particuliere Synode van Zuid-Holland (N. Ged.). (Bijlage XLII).

Bezwaarschrift
van Ds H. K. van Dijk
te Wierum.

7. Op het *bezwaarschrift van* Ds H. K. VAN DIJK te Wierum besluit de Synode:

aan Z.Eerw. te berichten, dat de Generale Synode op zijn bezwaarschrift niet kan ingaan, doch dat hij deze zaak, als hij dat noodig acht, langs den gewonen kerkelijken weg in Zuid-Holland (N.G.), waar hij vroeger woonde, aan de orde moet stellen.

Geschil te
Houtigehage.

8. Naar aanleiding van het rapport der Commissie, genoemd in de Acta van 1914, Art. 122, omtrent een *geschil te Houtigehage*, besluit de Synode:

de handelingen van de Deputaten, die tot zulk een verblijdend einde mochten voeren, goed te keuren en hun dank te zeggen voor hunnen arbeid. (Bijlage XLIV).

E. 8.

9. Op het verzoek van den *Kerkeraad van Lutten* antwoordt de Synode, dat zij dit verzoek voor kennisgeving aanneemt, en wat de inlichtingen betreft, aan de bedoeling des Kerkeraads wenscht te voldoen door deze in de Acta op te nemen. (Bijlage XLV).

Verzoek van den Kerkeraad van Lutten.

12 Het rapport van de Deputaten voor *de behartiging der geestelijke belangen van onze militairen* is door de Synode ontvangen. Zij besluit: den Deputaten dank te zeggen voor hun veel omvattenden arbeid en het rapport in de Acta op te nemen. (Bijlage XLVI).

Rapport van de Deputaten voor de behartiging der geestelijke belangen van onze militairen.

16. Kennis nemende van het verzoek van *de Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk in Noord-Amerika* om advies inzake de uitoefening van de tucht na *ongeoorloofde echtscheiding* en daarop gevolgd nieuw huwelijk, en overwegende, dat het niet wel aangaat, reeds op deze Synode over te gaan, tot het geven van advies, wijl de behandeling dezer kwestie, samenhangend met zoovele ingewikkelde en ernstige problemen, niet genoegzaam is voorbereid, besluit de Synode,

Verzoek aan de Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk in Noord Amerika.

Deputaten te benoemen met de opdracht:

- a. de volgende Synode te dienen van advies aangaande deze zaak;
- b. hun rapport een half jaar vóór de volgende Synode ter kennis der Kerken te brengen;
- c. van dit besluit kennis te geven aan de Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk in Noord-Amerika;
- d. voor den arbeid dezer Deputaten een crediet toe te staan tot een maximum van *f* 400.—.

Tot Deputaten in deze zaak benoemt de Synode: Prof. Dr H. BAVINCK te Amsterdam, Prof. Dr H. H. KUYPER te Amsterdam, Prof. Dr H. BOUWMAN te Kampen, Prof. Dr J. RIDDERBOS te Kampen, Prof. Dr F. W. GROSHEIDE te Amsterdam, Prof. Mr A. ANEMA te Amsterdam, Ds J. H. LANDWEHR te Rotterdam (met de samenroeping belast) en Ds B. VAN SCHELVEN te Amsterdam. (Bijlage XLVII).

17a. Ten aanzien van het bezwaarschrift van br. L. EVERSDIJK te Biezelingte spreekt de Synode uit, dat zij dit niet ontvankelijk kan verklaren, wijl de daarin genoemde zaak nog niet in de mindere vergaderingen is behandeld. Zij besluit, aan br. EVERSDIJK hiervan bericht te zenden. (Bijlage gedeponeed in het Archief).

Bezwaarschrift van br. L. Eversdijk te Biezelingte.

17b. Ten aanzien van een schrijven van br. J. J. HOLLEBRANDS te Biezelingte besluit de Synode, dit om formeele redenen niet ontvankelijk

Schrijven van br. J. J. Hollebrands te Biezelingte.

- E. 17. te verklaren, en br. HOLLEBRANDS daarmede in kennis te stellen. (Bijlage gedeponneerd in het Archief).

F. Verzorging van Emeriti-Predikanten, Predikants-weduwen en weezen.

Verzorging van
Emeriti-Predikanten,
Predikants-weduwen
en weezen.

1. Na kennis genomen te hebben van het *Rapport van de Deputaten* tot de uitvoering van Art. 13 K. O. besluit de Synode:

1°. de handelingen der Deputaten voor deze Generale Kas, zooals die in dit rapport zijn vermeld, goed te keuren en het volledig rapport met den staat van ontvangst en uitgaaf in de Acta op te nemen;

2°. den Deputaten dank te zeggen voor hun belangrijken en omvangrijken arbeid;

3°. naar aanleiding der klacht van de Deputaten over de ongeregelde samenwerking tusschen hen en de Deputaten der Particuliere Synodes deze laatsten er op te wijzen, dat de Deputaten voor de Generale Kas volgens het besluit der Synode van Utrecht (1905, Art. 131) en Amsterdam (1908, Art. 43) verplicht zijn: „zich op de hoogte te houden van hetgeen in de onderscheidene Classicale en Particulier Synodale ressorten voor hulpbetoon bij de uitvoering van Art. 13 K. O. jaarlijks gedaan wordt.” (Bijlage XLVIII).

Bezwaarschrift
van den Kerkeraad van
Stellendam.

2. *a* en *b*. Het *bezwaarschrift van den Kerkeraad van Stellendam* tegen een besluit van de Classis Brielle wordt door de Synode op grond van Art. 30 K. O. niet in behandeling genomen en zal aan genoemden Kerkeraad teruggezonden worden. (Bijlage XLIX).

Wijziging van de
instructie der Dep.
naar Art. 13 K. O.

3 en 4. Naar het verzoek van de *Particuliere Synodes van Friesland (N. Ged.)* en *Zuid-Holland (N. Ged.)* besluit de Synode:

de instructie der Deputaten voor de Generale kas naar Art. 13 K. O. aldus te wijzigen, dat bij de aanvraag van hulp aan eenige Particuliere Synode desgevraagd de inlichtingen, welke dienen kunnen om deze aanvraag te billijken, aan de Deputaten der Particuliere Synode moeten worden verstrekt. (Bijlage XLIX).

Duurtetoeslag.

5. Op voorstel van de *Particuliere Synode van Gelderland* besluit de Synode:

de Kerken te adviseeren, met het oog op de duurte der levensmiddelen, aan de Emeriti-Predikanten en de Predikants-weduwen en weezen een duurtebijslag toe te kennen van minstens 10 0/0, en de Classes en Particuliere Synodes te adviseeren, hiertoe mede te werken, terwijl zij aan de Deputaten voor de Generale Kas opdraagt, dit ook hunnerzijds te doen.

6—9. Naar aanleiding van de voorstellen der *Particuliere Synodes van Friesland (N. Ged.)* en *Groningen* en van de *Classis Edam*, alle strekkende tot wijziging van de wijze van uitvoering van Art. 13 K. O. besluit de Synode:

F. 6.
Wijziging van de wijze
van uitvoering
van Art. 13 K. O.

a. ook nu de verzoeken en voorstellen in zake Art. 13 K. O. ter zijde te leggen;

b. wederom uit te spreken, dat zij de regeling ter verzorging van de Emeriti-Predikanten, Predikants-weduwen en weezen onveranderd wenscht te handhaven;

c. aan de plaatselijke Kerken aan te bevelen, met het oog op de vervulling van haar plicht, uit Art. 13 voortvloeiende, daarvoor bij tijds een fonds te vormen, ten einde zooveel mogelijk voor de pensioenen der Emeriti-Predikanten en Predikants-weduwen en weezen te zorgen. (Bijl. LI).

Tot Deputaten voor de Generale Kas voor Emeriti-Predikanten, Predikants-weduwen en weezen benoemt de Synode Ds D. POL te Boskoop, Ds W. B. RENKEMA te Duisburg (met de samenroeping belast), Ds A. SCHWEITZER te Buiksloot, br. G. J. BRUGSMA te Leeuwarden en br. H. BRINK te Beilen.

G. Hulpbehoevende Kerken en Personen.

1. De Synode neemt kennis van het *Rapport van de Deputaten voor de Generale Kas* in zake Art. 11 K. O. en besluit:

Hulpbehoevende
Kerken en personen.

a. de Deputaten te déchargeeren en hun dank te zeggen voor hun met zooveel nauwkeurigheid verrichten arbeid;

b. het rapport met den staat van ontvangsten en uitgaven als bijlagen op te nemen in de Acta;

c. aan de Kerk van Helmond een jaarlijksch bedrag van *f* 100.— toe te leggen, zoolang zij niet in het bezit is van een eigen Dienaar des Woords, doch zoodra dit wel het geval is, eene som van *f* 300.—;

De Kerk van Helmond.

d. de wenschelijkheid uit te spreken, dat de Kerken, die steun behoeven, niet voortgaan dien op eigen gelegenheid te zoeken, maar dat zij in den geordenden kerkelijken weg hulp vragen;

e. het mandaat van de Deputaten dezer Kas te continueeren. (Bijlage LII.)

2—8. Naar aanleiding van verzoeken en voorstellen ten opzichte van Ds E. TH. PLOOS VAN AMSTEL besluit de Synode:

Ds E. Th. Ploos
van Amstel.

lettende op het verzoek van zes Particuliere Synodes,

oordeelende, zonder daarmede een precedent te stellen, dat de oefening van barmhartigheid aan dezen Dienaar behoort bestendig te worden,

G. 2. op te dragen aan de Deputaten naar Art. 11 K. O., te onderzoeken welke Particuliere Synodes, Classes en Kerken aan Ds PLOOS VAN AMSTEL tot dusver hulp hebben verleend, om uit diezelfde bron steun voor hem te ontvangen tot een maximum bedrag door Deputaten vast te stellen, en
aan Ds PLOOS VAN AMSTEL van dit besluit kennis te geven. (Bijlage LIII).

A. van der Valk. 9. Inzake het verzoek van br. A. VAN DER VALK, oefenaar te Vlaardingen, besluit de Synode:
dit verzoek te wijzen van de hand en dezen broeder aan te bevelen aan de barmhartigheid van Vlaardingens Kerk (A en B). (Bijlage LIV).

Kerk van Kootwijk. 10. Ten opzichte van de missive van den *Kerkeraad van Kootwijk* betreffende de emeriteering van haren Dienaar des Woords besluit de Synode:
dat, indien aan Ds J. H. HOUTZAGERS emeritaat verleend wordt, door de Deputaten naar Art. 11 K. O. een percentage bijgedragen worde tot het pensioen, gelijk staande met het percentage, dat nu bijgedragen wordt voor het traktement,
en op het verzoek van Kootwijks Kerkeraad om eene bijdrage voor het traktement van een te beroepen predikant niet in te gaan. (Bijlage LV.)

H. Evangelisatie.

Evangelisatie. 1—7 en 8. Naar aanleiding van de verzoeken van de Particuliere Synodes van Groningen, Friesland (N. Ged.), Gelderland, Zuid-Holland (N. Ged.), Zuid-Holland (Z. Ged.) en Noord-Brabant en Limburg en van eenige Kerken in Noord-Holland om nadere preciseering van *de beginselen en den arbeid der Evangelisatie* besluit de Synode:
a. een drietal Deputaten te benoemen en twee secundi met opdracht, om de volgende Generale Synode te dienen, van advies inzake de algemeene beginselen en regelen welke voor den Evangelisatie-arbeid behooren te gelden;
b. de Kerken met allen nadruk op te wekken, in den aangevangen Evangelisatie-arbeid niet te vertragen; en, wanneer die arbeid nog niet aangevangen werd, de hand aan de ploeg te slaan. (Bijlage LVI).
Tot Deputaten te dezer zake benoemt de Synode: Prof. Dr H. BAVINCK te Amsterdam (met de samenroeping belast), Prof. Dr H. H. KUYPER te Amsterdam en Prof. Dr H. BOUWMAN te Kampen; en tot secundi: Prof. Dr J. RIDDERBOS te Kampen en Prof. Dr P. A. E. SILLEVIS SMITT te Amsterdam.

8. Op het verzoek van de Particuliere Synode van *Noord-Brabant en Limburg* beveelt de Synode *den arbeid der Evangelisatie* in die provincien aan. (Bijlage LVII).

H. 8.
De arbeid der
Evangelisatie
in Noord-Brabant
en Limburg.

I. Kerk en Overheid.

1. Naar aanleiding van het rapport van de *Deputaten tot de correspondentie met de Hooge Overheid* besluit de Synode :

Correspondentie met
de Hooge Overheid.

a. den Deputaten dank te zeggen voor den door hen verrichten arbeid, en dien dank in het bijzonder over te brengen aan Prof. Mr D. P. D. FABIUS, die verzocht heeft voor eene benoeming niet verder in aanmerking te komen ;

b. het rapport van de Deputaten goed te keuren en dit rapport als bijlage in de Acta dezer Synode op te nemen ;

c. de te benoemen Deputaten met ernst te wijzen op de opdracht, vermeld in Art. 161 van de Acta der Generale Synode van 1914. (Bijlage LVIII).

(Voor verdere opdrachten zie onder I 2 en M 9, 13, 16, 17 en 19).

Tot Deputaten benoemt de Synode : Prof. Dr H. BAVINCK te Amsterdam, (met de samenroeping belast), br. H. COLIJN te 's Gravenhage en Prof. Dr H. BOUWMAN te Kampen ; en als hunne secundi Prof. Dr A. G. HONIG te Kampen, Prof. Dr H. H. KUYPER te Amsterdam en Ds B. VAN SCHELVEN te Amsterdam.

2. Naar aanleiding van een voorstel van de *Particuliere Synode van Overijssel* inzake de behandeling van de *militairen in het leger* besluit de Synode :

Behandeling
van de militairen
in het leger.

a. nogmaals de aandacht te vestigen op hetgeen de Synode van 's Gravenhage, Art. 127, besloten heeft, en dit besluit wederom in hare Acta op te nemen, nl.

„de leden der Gereformeerde Kerken op te wekken elk geval van vloeken in het leger nauwkeurig te omschrijven, wat betreft tijd, plaats en wijze van gebeuren ; en zich alsdan met een welomschreven klacht te wenden tot de militaire Overheid ter plaatse, die, naar verwacht mag worden, dan hare medewerking zal verleen en om het kwaad te bestrijden ; en zoo deze daaraan geen gehoor geeft, zich te wenden tot de Deputaten voor de correspondentie met de Hooge Overheid” ;

b. aan de Deputaten voor de correspondentie met de Hooge Overheid het verzoek van de Particuliere Synode van Overijssel over te brengen en hun in mandaat te geven om, wanneer zich bepaalde feiten mochten voordoen die tot klachten in dit opzicht aanleiding geven, in naam der Gereformeerde Kerken de aandacht der Regeering

- J. 2. op deze feiten te vestigen en op het nemen van maatregelen daartegen, zoover het mogelijk is, aan te dringen.

J. Kerken in Nederlandsch-Indië.

Batavia en Soerabaja. 1. Naar aanleiding van het rapport van *de Classis 's Gravenhage* over hare *buitenkerken Batavia en Soerabaja* besluit de Synode :
aan de Classis 's Gravenhage hartelijk dank te zeggen voor haar rapport en voor al de werkzaamheden, die door haar in het belang van de buitenkerken van Batavia, Soerabaja en Bandoeng, alsmede voor de institueering van de Kerk van Medan zijn verricht.
(Zie verder onder D. 1. 2° en 3°.) (Bijlage LIX).

Verzoek van de Kerk van Batavia om de vorming van een eigen Classis. 2. In zake het verzoek van de *Gereformeerde Kerk van Batavia*, begeleid door eene missive van Deputaten der Classis 's Gravenhage, om de *vorming van een eigen Classis* van Gereformeerde Kerken op *Java*, spreekt de Synode uit :
a. dat het verzoek der Kerk van Batavia behoort onderworpen te worden aan het oordeel van de Classis 's Gravenhage en derhalve naar deze Classis worde gezonden, opdat deze zaak met het advies der Classis en van de Particuliere Synode kome op de Generale Synode ter definitieve beslissing ;
b. dat het wel gewenscht zal zijn, dat de Classis 's Gravenhage aan de door den Kerkeraad van Batavia genoemde bezwaren tegemoet kome door hare buitenkerken op Java te machtigen om in spoedeisende zaken gezamenlijk te beslissen onder nadere mededeeling aan de Classis ;
c. van deze beslissing kennis te geven aan den Kerkeraad van Batavia en aan de Classis 's Gravenhage. (Bijlage LX).

Argentinië. 3. Gehoord het rapport van de *Deputaten voor de geestelijke belangen der Gereformeerden in Argentinië* besluit de Synode :
a. aan de Deputaten haren dank over te brengen voor hun zeer gewichtigen arbeid en hen te déchargeeren ;
b. het rapport met den staat van ontvangsten en uitgaven als bijlagen in de Acta op te nemen ;
c. naar het voorstel der Deputaten de volgende beslissing te nemen :
overwegende het verzoek der Nederlandsche Gereformeerde Kerken in Argentinië, de Kerken te Buenos-Ayres, Tres Arroyos en Rosario, om opgenomen te worden in het Kerkverband der Gereformeerde Kerken hier te lande ;
gelezen de stukken die doen blijken, dat deze Argentijsche Kerken evenals die in Nederland de drie Formulieren van Eenigheid : de Nederlandsche Geloofsbelijdenis, den Heidelbergschen Catechismus en de

Leerregelen van Dordrecht, aanvaardt als akkoord van kerkelijke gemeenschap, en leven bij de Dordtsche Kerkenordering van 1618/19, gelijk die laatstelijk werd herzien en gewijzigd door de Generale Synode in 1905;

gezien dat genoemde Kerken leven in behoorlijk classiaal verband; en gehoord het advies van de Deputaten der laatst gehouden Generale Synode voor de geestelijke belangen der Gereformeerden in Argentinië,

besluit aan het verzoek dezer Kerken te voldoen door de Classis Buenos-Ayres toe te voegen aan de Classes der Particuliere Synode van Zuid-Holland (Z. Ged.); haar mitsdien recht gevend zich ter genoemde Particuliere Synode op de wijze als in de Kerkenordering aangegeven, te doen vertegenwoordigen en al die hulp en steun te ontvangen, welke Kerken, die in één kerkverband leven om Christus' wille elkander schuldig zijn;

en verzoekt aan de Particuliere Synode van Zuid-Holland (Z. Ged.) haar deze hulp en steun te willen bieden, zooveel als mogelijk is; waartoe naar het oordeel der Synode, met het oog op den grooten afstand, zeer dienstig zal kunnen zijn, dat de Particuliere Synode van Zuid-Holland (Z. Ged.) de Classis Rotterdam deputeere, om tusschentijds met de Classis Buenos-Ayres zooveel noodig te correspondeeren en de Kerken in Argentinië in dringende gevallen van advies te dienen, sluitende dit alles, uit aanmerking van de veelszins abnormale omstandigheden, waarin de Argentijnsche Kerken vooralsnog verkeeren, niet in de beroepbaarheid van de Dienaren des Woords dezer Kerken bij de Gereformeerde Kerken in Nederland;

d. aan de te benoemen Deputaten voor deze zaak, totdat de Classis Buenos-Ayres in behoorlijke correspondentie zal staan met de Particuliere Synode van Zuid-Holland (Z. Ged.), de belangen der Argentijnsche Kerken te blijven behartigen. (Bijl. LXI).

Tot Deputaten benoemt de Synode Ds J. H. LANDWEHR te Rotterdam (met de samenroeping belast), Ds K. FERNHOUT te Amsterdam en br. C. G. MEEDER te Rotterdam.

4. Kennis genomen hebbende van het rapport van Ds C. L. F. VAN SCHELVEN, Deputaat ter behartiging van de belangen der Nederlandsche Gereformeerden bij *de Overheidspersonen in Duitschland*, besluit de Synode:

a. den broeder Deputaat dank te zeggen voor de welwillendheid, waarmede hij deze drie jaren zijn mandaat heeft vervuld;

b. de Classis Arnhem te verzoeken, één van hare Deputaten voor den arbeid onder de Nederlandsche Gereformeerden in Rijn-Pruisen en Westfalen aan te wijzen, waartoe de Generale Synode gaarne Ds C. L. F. VAN SCHELVEN van harte aanbeveelt; aan welken Deputaat de Generale Synode tot mandaat geeft, op te treden ter behartiging

De behartiging van
de belangen der
Nederlandsche
Gereformeerden
bij de
Overheidspersonen in
Duitschland.

J. 4. van de belangen der Nederlandsche Gereformeerden bij de Overheids-
personen in Duitschland, naar Art. 138 van de Acta der Generale
Synode van Utrecht van 1905, met verzoek om van dezen arbeid rap-
port te doen op de volgende Synode. (Bijlage LXII).

De Gereformeerde
Kerk van Medan.

5. De missive van de Deputaten der *Classis 's Gravenhage*, ter bege-
leiding van een verzoek der Gereformeerde Kerk van *Medan* ter ver-
krijging van eene jaarlijksch subsidie is behandeld onder D 1, 11°.
(Bijlage LXIII.)

Peremptoire examina
in Bentheim
en Oost-Friesland.

6. Het rapport van de *Deputaten* tot het *bijwonen van peremptoire
examina in Bentheim en Oost-Friesland* is voor kennisgeving aan-
genomen, en de Synode besluit wederom Deputaten te dezer zake te
benoemen. (Bijl. LXIV).

Benoemd worden: Dr W. A. VAN ES te Leeuwarden, Ds H. W.
LAMAN te Assen, Ds M. MEIJERING te Wildervank, Ds C. L. F. VAN
SCHELVEN te Wageningen en Dr C. C. SCHOT te Hardenberg (met
de samenroeping belast).

Correspondentie
met de Buitenlandsche
Kerken.

7. Kennis genomen hebbende van het *rapport van de Deputaten voor
de correspondentie met de Buitenlandsche Kerken*, besluit de Synode:

a. aan de Deputaten den dank der Synode te brengen voor hunnen
arbeid, en hun rapport als bijlage in de Acta op te nemen;

b. het antwoord van de Kerk van Görlitz betreffende het afbreken
der correspondentie met de Oud-Gereformeerde Kerk in het Graaf-
schap Bentheim en Oost-Friesland voor kennisgeving aan te nemen,
aangezien het geen genoegzaam licht over de zaak verspreidt;

c. den te benoemen Deputaten een gelijk crediet te openen, als
hun door de vorige Synode is toegestaan. (Bijlage LXV.)

Als Deputaten worden benoemd: Prof. L. LINDEBOOM te Kampen,
Ds JS. VAN DER LINDEN te 's Gravenhage, Ds B. VAN SCHELVEN te
Amsterdam (met de samenroeping belast), en br. A. W. SCHIPPERS
te 's Gravenhage.

K. Verbetering van de traktementen van de Dienaren des Woords.

Verbetering der
Predikants-
traktementen.

Ter zake van de verbetering der predikantstraktementen besluit de
Synode, gehoord het rapport van de hiertoe door de Generale Synode
van 's Gravenhage benoemde Deputaten (Bijlage LXVI):

a. dezen Deputaten dank te zeggen voor hun belangrijken arbeid,
en hun rapport in de Acta op te nemen;

b. het mandaat der Deputaten voor deze zaak voorzoover het strekt,
om alles te doen wat den ijver der Kerken kan opwekken om de

predikantstraktementen te verbeteren, ook voor de volgende drie jaren te continueeren;

K.

c. aan het Moderamen dezer Synode in last te geven, de Kerk met aandrang er op te wijzen, dat met het oog op de bijzondere tijdsomstandigheden het recht en billijk is, aan de predikanten een duurte-toeslag bij hun traktement te geven van minstens 12 %;

d. de te benoemen Deputaten te machtigen, wanneer een verzoek tot hen komt van broeders die bereid zijn met het oog op de groote moeielijkheden, waarin de predikanten verkeerden, eene bijzondere gave voor dezen nood af te staan, deze broeders voor te lichten, welke predikanten voor zulk eene ondersteuning het meest in aanmerking dienen te komen;

e. overeenkomstig den wensch der Deputaten uit te spreken, dat ook naar het oordeel der Generale Synode het de roeping is van de Kerken, die zelf niet bij machte zijn voldoende voor het traktement van haar Dienaar te zorgen, om hulp te vragen bij de Classis, Particuliere Synode en de Deputaten der Generale Synode voor de hulp behoevende Kerken, en dat het de roeping is van de Kerken in het algemeen, om deze hulp behoevende Kerken zooveel mogelijk te steunen.

Tot Deputaten voor deze zaak worden benoemd: Prof. L. LINDEBOOM te Kampen (met de samenroeping belast), Prof. Dr P. A. E. SILLEVIS SMITT te Amsterdam, Prof. Dr H. H. KUYPER te Amsterdam, br. A. J. VAN BEECK CALKOEN te 's Gravenhage, Dr J. HANIA te Steenwijk en br. L. DE VRIES Hz. te Groningen.

L. Archief.

1. Gehoord het rapport van de *Archief bewarende Kerk* van Amsterdam besluit de Synode:

Archief-bewarende Kerk.

a. onder dankzegging aan de Kerk van Amsterdam en den door haar benoemden archivaris, opnieuw aan dezelfden de zorg voor het Archief toe te vertrouwen;

b. aan genoemde Kerk op te dragen, alle maatregelen te nemen, die voor den goeden staat van het Archief noodzakelijk zijn, en daarvoor een crediet te openen tot hoogstens f 100.— (Bijlage LXVI).

Aangaande den kluis voor het Archief.

2. Overeenkomstig het voorstel van de *Particuliere Synode van Zeeland* draagt de Synode aan haar Moderamen op, aan de Particuliere Synodes een schrijven te richten, waarin met allen nadruk wordt aangedrongen op de zorgvuldige bewaring van haar *Archief*, en haar verzocht wordt, mede te werken, dat in de Classes in haar ressort voor de Archieven de vereischte zorg worde gedragen. (Bijl. LXVII.)

Aan te dringen bij de Particuliere Synodes op de zorgvuldige bewaring van het Archief.

M. Varia.

Moderamen
Generale Synode
's Gravenhage, 1914.

1. De Synode keurt goed het rapport met de rekening en verantwoording van de leden van het Moderamen der Generale Synode van 's Gravenhage, 1914. (Bijlage LXVIII).

2. *a* en *b*, en 3. Betreffende het uitschrijven van gemeenschappelijke bededagen neemt de Synode kennis van het rapport en een verzoek van de Classis 's Gravenhage en van een voorstel van de Particuliere Synode van Groningen en besluit,

Het uitschrijven van
een bede- of dankdag.

dat aan de Classis 's Gravenhage blijve opgedragen het uitschrijven van een bede- of dankdag. (Bijlage LXIX).

Stroobos en
Gerkesklooster.

4. Op het verzoek van de Particuliere Synode van Friesland (N. Ged.) om goedkeuring op het besluit van de Kerken Stroobos en Gerkesklooster om voortaan bekend te staan als Gerkesklooster-Stroobos (A en B), en om de Kerk van Gerkesklooster uit de Classis Kollum (Friesland N. Ged.) te doen overgaan naar de Classis Grootegast (Groningen), verleent de Synode deze goedkeuring, en besluit hiervan bericht te zenden aan de Particuliere Synodes van Friesland (N. Ged.) en van Groningen en aan de betrokken Kerken (Bijlage LXXI).

Grensregeling
tusschen Lisse en
Nieuw-Vennep.

5. De door de Particuliere Synode van Noord-Holland gevraagde goedkeuring over de door de Classes Haarlem en Leiden ingewilligde grenswijziging tusschen de Kerken van Lisse en van Nieuw-Vennep geeft de Synode en besluit, hiervan kennis te geven aan de beide Kerken en aan de Particuliere Synodes van Noord-Holland en Zuid-Holland (N. Ged.). (Bijlage LXXII).

Zaak, O. Casemier.

6*a* en *b*. Naar aanleiding van de mededeeling van de Particuliere Synode van Groningen in zake den heer O. CASEMIER besluit de Synode :

a. de toelage door de Generale Synode te 's Gravenhage 1914 (Acta Art. 136) aan den heer O. CASEMIER toegekend, wederom voor drie jaren tot hetzelfde bedrag uit te keeren ;

b. en, daar dit uit een oogpunt van medelijden geschiedt, het niet aangaat, dit aan de Provincie Groningen alleen te vragen, een Deputaat te benoemen, die zich allereerst tot de Classis Grootegast wenden zal met het verzoek, dat deze Classis gestand doe hare uitspraak volgens mededeeling der Vergadering van 5 Mei 1915, daarna tot de Kerken in de Provincie Groningen het verzoek zal richten om het ontbrekende te willen aanvullen en, indien dan het noodige nog niet bijeen is, tot de overige Kerken in Nederland.

De Synode benoemt hiertoe Prof. Dr H. BOUWMAN te Kampen. (Bijlagen LXXIII en LXXIV).

7 en 8. In zake het voorstel van de Particuliere Synodes van Zuid-Holland (N. Ged.) en van Zuid-Holland (Z. Ged.) tot eene kerkelijke herdenking van de Nationale Synode van Dordrecht 1618/19 besluit de Synode: erkennende den rijken zegen dien God de Heere heeft gegeven door de Nationale Synode van Dordrecht 1618/19, de Gereformeerde Kerken in Nederland op te wekken, om in November 1918 den arbeid dier Synode in hare samenkomsten dankzeggend te gedenken.

M. 7.
Herdenking van de
Synode van
Dordrecht 1618/19.

9—13, 16, 17 en 19. De voorstellen van de Particuliere Synodes van Groningen, Overijssel en Gelderland, van de Classes Amsterdam en Haarlem, en van de Kerkeraden van Augustinusga en Surhuizum, alsmede eene resolutie van „the Federal Council” van de Nederduitsch Gereformeerde Kerken in Zuid-Afrika en een schrijven van eene Commissie, benoemd door de Algemeene Synodale Commissie der „Nederl. Herv. Kerk”, alle betrekking hebbende op een gemeenschappelijk getuigenis tot herstel van den wereldvrede, zijn door de Synode gehoord. Daarna heeft zij besloten:

Gemeenschappelijke
getuigenis
tot herstel van den
wereldvrede.

a. haar steun te verleen en aan de poging, die reeds door de Protestantsch-Christelijke Kerken in het werk werd gesteld, om een gemeenschappelijk getuigenis in dezen geest te doen uitgaan;

b. hare goedkeuring te hechten aan het manifest, dat door afgevaardigden dier Kerken werd opgesteld en haar ter kennismaking werd toegezonden;

c. eene Commissie te benoemen, die met voormelde afgevaardigden overweegt, wat er in deze zaak verder te doen zij;

d. als leden dier Commissie aan te wijzen de te benoemen Deputaten voor de correspondentie met de Hooge Overheid;

e. aan deze Commissie op te dragen, om met de afgevaardigden der andere Kerken te overleggen, of het niet mogelijk zij, dat het manifest op een en denzelfden Rustdag in alle Protestantische Kerken in Nederland aan de gemeente worde bekend gemaakt en daarmede eene ure der verootmoediging en des gebeds verbonden worde;

f. aan de Commissie te verzoeken, om den tijd van zulk eene gebedsure aan de Gereformeerde Kerken in de bladen bekend te maken en het houden daarvan dringend aan te beveien;

g. aan genoemde Commissie in last te geven, om met de afgevaardigden der andere Kerken er toe mede te werken, dat bovenvermeld manifest ter kennis van de Regeeringen worde gebracht; en eindelijk

h. Deputaten voor de correspondentie met de Buitenlandsche Kerken uit te noodigen, om van dit besluit kennis te geven aan den „Federal Council” van de Nederduitsch Gereformeerde Kerken in Zuid-Afrika. (Bijlage LXXV).

M. 14. 14. Op verzoek van de Particuliere Synode van Friesland (N. Ged.) wijst de Synode de Kerk van Leeuwarden aan, om de volgende Generale Synode in die stad samen te roepen.

„Raad van negen.” 15. In zake een adres van den „Raad van Negen”, Nationale Bond voor Plaatselijke Keuze, bedoelend eene vreedzame actie om te komen tot zulke wettelijke bepalingen, dat de ingezetenen van gemeenten of groepen van gemeenten kunnen bepalen met groote meerderheid van stemmen: „In onzen kring zullen de drankgelegenheden worden opgeheven”, besluit de Synode:

a. instemming te betuigen met het doel op zichzelf, het tegengaan van dronkenschap en opheffen van drankgelegenheden;

b. niet in te gaan op het verzoek, de Kerkeraden op te wekken, om buitengewoon lid te worden;

c. van dit besluit kennis te geven aan den „Raad van Negen”. (Bijlage LXXVI).

Herdenking van de ineensmelting vóór 25 jaar. 18. Naar aanleiding van eene missive van den Kerkeraad van de Gereformeerde Kerk van Rotterdam besluit de Synode:

eene opwekking te doen uitgaan tot al de Gereformeerde Kerken in ons Vaderland, om op Zondag 9 September met de gemeente te herdenken het feit, dat vóór 25 jaar de ineensmelting der Gereformeerde Kerken onder 's Heeren zegen is tot stand gekomen. (Bijlage LXXVII).

Vereeniging tot bestrijding van het N.-Malthusianisme. 20. Op een verzoek van de Vereeniging tot bestrijding van het Nieuw-Malthusianisme, om deel te nemen aan een Nationaal Congres of Conferentie, besluit de Synode:

a. hare sympathie te betuigen met het doel dezer Vereeniging;

b. zich te onthouden van de voorgestelde samenwerking met genoemde Vereeniging, doch de Kerken op te wekken, uit eigen principe en op eigen manier met alle kracht tegen de zonde van het Nieuw-Malthusianisme in te gaan;

c. van dit besluit kennis te geven aan het Hoofdbestuur van bovengenoemde Vereeniging. (Bijlage LXXVIII).

N. Personalia.

Toespraak van Prof. Jaeger. Tijdens de Synode heeft Prof. JAEGER van Emden de Synode aldus toegesproken:

Hooggeachte Weleerwaarde Vergadering.

Weleerwaarde Broeders!

De Oud-Gereformeerde Kerken in Bentheim en Oost-Friesland, die Ds UIJTENHOUDT en mijn persoon naar deze Hoogerwaarde Generale Synode hebben af-

gevaardigd, gevoelen zich gedrongen U in de eerste plaats den hartelijken dank te betuigen voor de uitnoodiging, door Deputaten op deze hoogerwaarde vergadering zich te laten vertegenwoordigen en in de tweede plaats aan U persoonlijk en aan uwe Kerken, die Gij vertegenwoordigt, de hartelijke zustergroeten uit te spreken en tevens de heilbiede en zegenwensch over te brengen, dat God de Heere deze Generale Synode rijkelijk moge zegenen tot Zijne eer en tot heil en zegen van al de Gereformeerde Kerken in Nederland, en ook in het buitenland.

Toen de Generale Synode voor drie jaren in Den Haag vergaderde, waren Ds UJTHENHOUT en mijn persoon ook als afgevaardigden onzer Kerken tegenwoordig. Wij hadden toen niet kunnen denken, dat als de Synode na drie jaren weer vergaderen zoude, de toen begonnen oorlog dan nog zou aanhouden. Onze Kerken betreuren het ten zeerste, dat deze oorlog, men mag wel zeggen de vreeslijkste aller oorlogen thans na drie jaren tijds nog voortduurt. Wij betreuren dit zeer en willen andere landen en volken de schuld van dezen wereldkrijg niet geven; wij willen liever ons met ons volk verootmoedigen voor onzen God en erkennen en belijden, dat wij deze tuchtroede Gods door onze zonde verdiend hebben. Wij vernederen en buigen ons onder de krachtige hand Gods, en bidden, dat Hij ons genadig zij en ons den vrede wedergeve. Moge het zoo zijn, dat waar wij voor drie jaren aan het begin van dezen oorlog stonden, wij nu aan het einde daarvan en aan het begin van goede vredesuitzichten mogen zijn. Doch de Heere regeert, Hij zal ons geven, wat tot Zijne eere en het welwezen Zijner Kerk goed is. Doch, komen wij al uit een oorlogvoerend land, en als door God om onzer zonden wil vernederden en gebogenen tot U, en al drukt de hand Gods zwaar op ons en ons volk, zoo moeten wij toch ook getuigen en belijden, dat God niet gedaan heeft met ons naar onze zonden en niet vergolden naar onze overtredingen. Hij heeft nog naar genade met ons gehandeld en ons veel goeds en vele zegeningen geschenken. Daarvoor zij Zijn Naam geprezen.

Misschien zouden de geachte broeders ook gaarne iets hooren, hoe het er nu in dezen oorlogstijd in onze gemeenten uitziet. Daarom zal ik er iets van mededeelen. Zeker hebben onze Kerken onder dezen verschrikkelijken oorlog te lijden, dit kan niet anders, maar tevens kunnen wij God niet genoeg dankbaar zijn, dat onze gemeenten nog zoo weinig daaronder te lijden hebben, als het geval is. Wel zijn twee predikanten tot sanitairen dienst aangeschreven, maar nog niet opgeroepen. Alle onze predikanten mogen nog in hunne gemeenten en in hun werk blijven. Eén candidaat en twee studenten van onze Theologische School zijn tot den militairen dienst opgeroepen. Een student is tot ons groot leedwezen gesneuveld en de andere is vermist. Van de gemeenteleden zijn natuurlijk velen opgeroepen, en van hen zijn ook helaas sommigen gevallen, maar betrekkelijk nog niet zoo heel velen.

Wanneer de broeders mij vragen of deze oorlog ook in het algemeen genomen voor ons volk eenen zegen achtergelaten heeft, dan moet ik constateeren, voor zooverre men zien en hooren kan, helaas zeer weinig. In den eersten tijd was er nog al opwekking en een vragen en luisteren naar Gods Woord. Maar dat is mettertijd afgenomen, en het zondige leven der wereldmensen gaat voort, ja, velen beginnen te twijfelen aan het bestaan Gods en aan zijne wereldregeering. Bij het volk in het algemeen genomen merkt men weinig van waarachtige vernedering voor en bekeering tot God. Maar het mag toch ook ondervonden en gezegd worden, dat door dezen oorlog wel enkele personen en familiën tot God en tot Jezus Christus getrokken, of ook nader tot Hem gebracht worden. Het is een tijd, waarin wereld en Godsrijk zich scheiden, waar de zonde en de wereld rijp wordt voor een gericht Gods, maar waarin ook het geloof in God en Christus en Gods volk beproefd en gelouterd wordt en waarin God zijn volk toerust voor den grooten oorlog, die nog toekomstig is en waarin Christus zijn volk verlossen en dus Satanas en zijn rijk overwinnen zal. Of nu in onze gemeenten het geestelijke en zedelijke leven toegenomen is door dezen oorlog?

Deze vraag kunnen wij wel niet beslist met ja beantwoorden. Hier geldt de ervaring van alle tijden, dat tijden van onrust, waarin de zenuwen en het zieleleven geheel en al door tijdelijke zaken in beslag genomen worden, ook gevaarlijke tijden voor het geestelijke leven in de gemeenten Gods zijn, en dat er dan haast geen verdieping in God, in Christus, in Gods Woord en in Zijne gemeenschap plaats kan hebben, hetzij dan bij uitzondering. Wij kunnen dan ook niet ontkennen, dat van een wasdom en eene versterking van het geestelijke en kerkelijke leven niet wel sprake kan zijn, maar dat het geestelijke, zedelijke en kerkelijke leven zou achteruit gegaan zijn, zouden wij ook niet kunnen zeggen. Wij mogen wel niet van vooruitgang en uitbreiding naar buiten van onze gemeenten spreken, maar toch ook niet van een achteruitgang. God werkt nog met Zijnen

Heiligen Geest in ons midden, en Gods Woord wordt nog geregeld bediend en de godsdienstoefeningen in het algemeen nog trouw bezocht. En dat deze oorlog het religieuze en zedelijk leven van onze soldaten in onze gemeenten zou ondermijnd en het leven in het algemeen zou verwilderd hebben, konden wij tot hertoe niet bespeuren. Uit de brieven van en de gesprekken met onze soldaten uit de gemeenten blijkt veeleer, dat bij de leden onzer gemeenten te velde zich dikwerf krachtige verzekerdheid des geloofs, sterk vertrouwen op den Heere in al hunne nooden, in één woord verdieping en verteederung van het geestelijk leven op verblijdende, soms ontroerende wijze openbaart. Evenzeer blijkt ook bij de thuis gebleven leden onzer gemeenten, dat zij tot heden nog bewaard zijn voor de invloeden van den verwilderden en onzedelijken geest der wereld onzer dagen. Daarvoor zij de Heere alleen geprezen. Op het burgerlijke leven heeft deze oorlog zeker eene diepgaande invloed uitgeoefend, zoodat men zich langzamerhand moest wennen en aanpassen aan de toestanden, die de oorlog met zich bracht. Maar het kerkelijk leven liet dit onaangetaast. Onze godsdienstoefeningen konden geregeld gehouden worden; de meeste gemeenten hielden in de week ook nog eene ure des gebeds. Evenzoo hebben de Kerkeraad- en Classicale vergaderingen geregeld plaats evenals in vreedestijd. Door Gods goedheid is het ons zelfs nog mogelijk met u en uwe Kerken de gemeenschap te onderhouden, al brengt het overschrijden der landsgrens eenige moeilijkheden met zich. Dit is ook nog eene groote genade Gods, dat wij nog met u, geliefde broeders correspondeeren en elkander bezoeken kunnen. De oorlog had ons ook dit nog kunnen ontnemen. Daarom konden onze Kerken ook niet nalaten, Deputaten te zenden naar deze Generale Synode, om den broederband met U en uwe Kerken te onderhouden, al is het oorlog.

De Oud-Gereformeerde Kerken in Bentheim en Oost-Friesland zijn maar weinig in getal; zij zijn nooit talrijk geweest, zij zijn ook maar klein van kracht en klein en zwak in zichzelf. Zij moeten zich verlaten op des Heeren kracht en sterkte. Zij zijn in de oogen der wereld en der geleerden niet hoog aangeschreven; zij moeten hunnen roem en hunne eere in God zoeken. Wat onze Kerken hebben is Gods Woord en de Gereformeerde waarheid, zooals die in de Gereformeerde belijdenis vervat is. God is nog met ons in Zijnen Zoon Jezus Christus. En zoolang de liefde Gods des Vaders en de genade onzes Heeren Jezus Christus en de gemeenschap des heiligen Geestes nog met ons is, mogen wij niet klagen, maar wel roemen in God en onzen Heere Jezus Christus.

Met uwe Kerken in Nederland zijn onze Kerken in belijdenis en kerkregeering een. Wij hebben dezelfde geloofsbelijdenissen en kerkenorde. Wat hier op die vergadering beraden en besloten wordt, wordt ook op onze kerkeraden en classis-vergaderingen overwogen, en als het ook voor onze Kerken goed is, overgenomen. Daarom hebben onze Kerken ook veel belang bij hetgeen hier beraden en besloten wordt. Moge deze vergadering ook eenen rijken zegen afwerpen voor onze Kerken.

Veroorloof mij, geliefde broeders, hier de bede van Mozes, den man Gods, in Psalm 90 : 16 en 17 uit te spreken: Laat uw werk aan uwe knechten gezien worden en uwe heerlijkheid over hunne kinderen. En de lieflijkheid des Heeren, onzes Gods, zij over ons, en bevestig gij het werk onzer handen over ons, ja het werk onzer handen bevestig dat. Het werk Gods, in Christus geopenbaard, moge door Zijnen Heiligen Geest aan U in rijke mate gezien worden. Hij verlichte uwe oogen door Zijnen Heiligen Geest opdat U klaar en helder moogt erkennen, wat naar den wil en het Woord Gods is en wat niet. Hij, de Heere, geve U veel genade en wijsheid, dat werk, dat God U op de Synode en in uwe gemeenten opgedragen heeft, in Zijne kracht met lust en liefde en tot Zijne eere te vervullen. De lieflijkheid des Heeren onzes Gods zij over U, Zijne liefde en genade, Zijne lust en Zijn welbehagen ruste op U, en Hij geve U met lust en zegen te arbeiden. In al uwe beraadslagingen en besluiten worde Zijn werk, Zijn Geest, Zijne wijsheid en Zijne genade en Zijn licht gezien. En wordt het werk des Heeren onzes Gods aan ons, in ons en in ons werk gezien, dan zal de lieflijkheid des Heeren ook over ons en over het werk onzer handen zijn. Het is onze hartelijke bede tot God en de wensch onzer harten, dat het werk des Heeren aan U en in het werk uwer handen gezien worde, en dat de lieflijkheid des Heeren op U en Uw werk ruste en Hij dat werk uwer handen aan U en Uwe Kerken bevestigte van geslacht tot geslacht.

Op den 31sten Augustus is op voorstel van het Moderamen aan H. M. de Koningin het volgende telegram verzonden : Hulde-betuiging aan
H.M. de Koningin.

Aan H. M. de Koningin.

De Gereformeerde Kerken in Nederland, in Generale Synode vergaderd te Rotterdam, gevoelen zich gedrongen U op dezen dag hare eerbiedige hulde te brengen.

Zij danken God voor de hulpe, U in deze zware tijden verleend, en smeeken, dat Hij U nog lang spare en U wijsheid en moedschenke, om ons volk te regeeren en te midden van de moeilijke omstandigheden, waaronder wij verkeerren, te toonen, dat Oranje, onder den zegen des Heeren, te allen tijde bereid is om onze duurgekochte vrijheid te handhaven.

Namens de Synode,

J. H. LANDWEHR, *Praeses.*

Bij particulier schrijven kwam het volgende antwoord in :

Antwoord namens
Hare Majesteit
de Koningin.

's Gravenhage, 3 September 1917.

Hare Majesteit de Koningin heeft mij opgedragen de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland Harer Majesteits oprechten dank over te brengen, voor de aangeboden gelukwenschen.

De Particuliere Secretaris van H. M. de Koningin,

VAN GEEN.

Aan Dr A. KUYPER SR werd een telegram gezonden van den volgenden inhoud :

Gelukwensch
aan Dr A. Kuyper Sr

Weiszer Hirsch, Dresden.

Dr A. KUYPER.

Bij de herdenking van de Vereeniging der Kerken voor 25 jaren erkent de Generale Synode wat mede door u verricht is in het belang dier zaak en zij smeekt Gods zegen voor u af bij het klimmen uwer jaren.

J. H. LANDWEHR, *Praeses.*

waarop het volgende antwoord inkwam :

Dankbetuiging
van Dr A. Kuyper Sr

Herrn Prediger LANDWEHR Vorsitzender der
Reformierten Synode Rotterdam.

Weiszer Hirsch 37 1/9 4/15 S.

Ihnen, Herr Vorsitzender und der Synode, mein tiefgefuehlter

Dank fuer die mein Herz erquickende Depesche die ich empfangen mocht. Ruhe auf ihre Zusammenkunft der Segen unsres Herrn und sei tief von uns allen gefuehlt wie schmerzlich es zu bedauern ist, dasz in diesen bangen Kriegszeiten das — *Internationale* — Character unsres Kirchenverbandes noch so weit von dem durch unsere Vaeter vor drei Jahrhunderten gestellten Ziel entfernt is.

Dr. A. KUYPER.

Resumtie is gegeven van al de benoemde Deputaties (Bijl. LXXIX).

Vóór het scheiden besluit de Synode :

Vacatures in
Deputaatschappen.

a. dat, wanneer in eenig Deputaatschap der Generale Synode, waarvoor geene secundi benoemd zijn, eene vacature ontstaat, hierin zal voorzien worden — voorzooverre dit niet aan de Particuliere Synode is opgedragen — door de Classis, waarin de Kerk waartoe de uitgevallen Deputaat behoort, is gelegen ;

Opdracht aan
het Moderamen.

b. de uitvoering van alle besluiten dezer Synode, waarvoor geen Deputaten mochten benoemd zijn, op te dragen aan de leden van het Moderamen.

Hun wordt mede opgedragen, de notulen van deze laatste zitting vast te stellen ; de Acta samen te stellen naar de wijze die hun het meest profijtelijk zal voorkomen ; de Acta te doen bezorgen aan de gewone adressen, en de Commissie te déchargeeren, die belast is met de financieele aangelegenheden der Synode.

Toespraak van den
Praeses.

De Praeses houdt de volgende toespraak :

Geliefde Broeders!

Wij zijn aan het einde van onze werkzaamheden gekomen. Er bestaat ruime stof, om den Naam des Heeren te prijzen, als wij terugzien op onzen arbeid. Het is wel waar, dat deze Generale Synode niet geroepen werd, om over *ingrijpende beginselkwesties* te beslissen, maar het is bij de behandeling van verschillende onderwerpen duidelijk gebleken, dat aan schijnbaar eenvoudige zaken toch altoos *beginselkwesties* verbonden zijn. Het is ongetwijfeld een verblijdend en moedgevend verschijnsel, dat de *meeste*, ja men zou kunnen zeggen, *bijna alle* besluiten, met algemeene stemmen genomen zijn. Dat men over de zaak der emeriteering niet tot een *algemeen* oordeel kwam, lag veel meer in *de practijk* dan in de beschouwing van *het beginsel*, waarover allen het eens waren.

Dat alles heeft ons iets te zeggen. In de ure des gebeds is erop gewezen, dat het een heerlijk verschijnsel is temidden van *den strijd*,

die gestreden wordt, en temidden van *den haat*, die ontketend is, nog *een volk* te zien, dat *liefheeft* en *den vrede* bemint.

Inderdaad, de Kerk van Christus is eene *hemelsche kolonie* op deze aarde. En, indien ooit, dan is ook in deze dagen gebleken, dat het ongeloof die Kerk wel kan aanvallen en bestrijden, maar dat het woord, *vóór 19 eeuwen gesproken*, nog altoos met zonneklarheid bevestigd wordt, *de liefde Gods is uitgestort in onze harten door den Heiligen Geest*.

Er is gedurende deze Synode een hartelijk medeleven openbaar geworden bij de gemeente. Wij verblijden ons daarover. De gemeente heeft gevoeld, dat wij, broeders, geroepen waren, om te waken *voor hare* belangen. *De ernst*, die menigmaal uit de discussiën bleek, de *overtuiging*, welke sprak uit menig woord, op deze Synode gehoord, heeft duidelijk doen blijken, dat de broeders afgevaardigden met diep besef hunner verantwoordelijkheid hun taak hebben verricht. Dat heeft *meer indruk* gemaakt dan menigeen vermoedt.

Vergeet het niet, dat wij een tijd beleven, waarin men gaarne *nivelleert*. En geen wonder! De *dood* maakt *gelijk*. Maar het leven is *veelvuldig*. De geest der eeuw tracht alles gelijk te maken. Men erkent geen ambten meer, want *dienen* is een schrikkelijk woord geworden in het vocabularium onzer dagen. *Heerschen* wil men, van jong tot oud, maar *dienen* is contrabande geworden.

Tegenover dien geest der eeuw staat onze belijdenis, dat wij, gemeente des Heeren, *om uwentwil* hier geweest zijn. *Om u te dienen*. Wij waren hier saamvergaderd, om uwe belangen te behartigen, omdat gij het erfdeel des Heeren zijt. *Alles is uwe, hetzij Paulus, hetzij Apollos, hetzij Cefas, hetzij tegenwoordige, hetzij toekomstige dingen, hetzij leven, hetzij dood, zij zijn alle uwe, maar gij zijt van Christus en Christus is van God*.

Wij willen niet over de gemeente *heerschen* door reglementen en wij willen de consciëntiën geen geweld aandoen; want, wat wij besloten, is naar den Woorde Gods en niets is ons heiliger dan de wil van *onzen Koning, dien God gezalfd heeft over Sion, den berg Zijner heiligheid*.

Het past ons bij het einde der Generale Synode een woord van hartelijken dank te richten allereerst tot *den geachten Assessor*. Één dag, voordat deze Synode bijeenkwam, mocht onze broeder VAN SCHELVEN zijn 70sten jaardag vieren en dezer dagen was het 45 jaar geleden, dat hij Dienaar des Woords werd. Waarde Broeder, gij hebt in al die jaren de Kerken met bijzondere trouw en toewijding gediend. Het is ongetwijfeld een bijzonder voorrecht, als men op een leeftijd, als gij hebt bereikt, nog met zooveel *opgewektheid* en *scherpzinnigheid* voor de zaken van Gods Kerk mag opkomen. Moge God U nog vele jaren sparen voor de Gereformeerde Kerken, die uw advies altoos op grooten prijs gesteld hebben!

Ik betuig ook mijn dank aan de broeders *Scribae*, die mijn arbeid

hebben verlicht. Niemand onzer twijfelt aan hun *capaciteit*, allen hebben achting voor hun *activiteit*. Het is de taak der Scribae om de Acta saam te stellen, welke voor de historie van zoo groote waarde zijn. Zij hebben er voor te zorgen, dat de band tusschen *verleden* en *heden* bevestigd blijve. Een ieder, die de historie bemint, weet, wat het be- teekent, *getrouwe* en *ernstige* Scribae te mogen bezitten.

Voor uw arbeid onzen dank!

Onzen hartelijken dank ook aan onze hooggeachte praeadviseurs. In kennis steken deze broeders boven ons allen uit, gelijk *Saul* boven het volk *van de schouders en opwaarts*; maar het is een voorrecht, dat zij allen *met ons* het woord van *David* onderschrijven: *de wet U'ws monds is mij beter dan duizenden van goud en van zilver*.

God heeft ons allen geleerd te buigen voor Zijn Woord en in het „*Deus dicit*” ligt *nog altoos* de kracht van ons kerkelijk leven.

Ik betuig ook mijn hartelijken dank aan alle Deputaten, die voor verschillende kerkelijke zaken hier tegenwoordig waren en niet het minst aan onze broeders, die zich belast hebben met de zorg voor het *persverslag*. Dit is, zooal niet een *moelijk*, dan toch een *vermoeiend* werk.

Ik dank ook de *pastores loci*, die door hun tegenwoordigheid getoond hebben, dat de zaak van onze Kerken hun bijzonder ter harte gaat.

En nu zou ik als Voorzitter dezer Synode *het recht* hebben, om de *commissie van voorbereiding* te danken en *alle leden* der gemeente, die in deze dagen hun bijzondere liefde voor de broeders hebben betoond; maar om redenen, die voor ieder *verklaarbaar* zullen zijn, zal ik van dat recht *geen gebruik* maken.

Wij moeten nu weder verder gaan. De toekomst is donkerder, dan toen wij in 's Gravenhage Synode hielden. Toen woog zwaar op ons *het bewustzijn*, dat machtige volken zich ten oorlog geschikt hadden, maar wij ondervonden toen nog niet de *oconomische* gevolgen van dien krijg. Thans is dat anders. Wij gevoelen *allen* de gevolgen van den schrikkelijken oorlog.

Wanneer nu eens *over ons*, en *onze Kerken* ellende moest komen, wat dan mannen broeders? Dan desespereeren wij niet. Onze getrouwe God heeft ons gedurende de oorlogsjaren, die achter ons liggen, geleid en bewaard. Is Hij het niet waardig, dat wij voor de toekomst op Hem hopen? Wat *het geestelijk leven* betreft, wij gelooven in een *barmhartigen Hoogepriester*, die eens gesproken heeft tot Zijn discipel, die in groot gevaar zou geraken: *ik heb voor u gebeden, dat uw geloof niet ophoude*, en, wat onze *stoffelijke belangen* aangaat, gelooven wij in een *heerlijken Koning*, die gesproken heeft: *Mij is gegeven alle macht in den hemel en op de aarde*. Die Koning is machtig om ons te beschermen in het bangst gevaar. Geve God ons genade *om te toonen*, dat ons geloof vast staat, het geloof in dien God, *die hemel*

en aarde gemaakt heeft en die alles naar Zijn welbehagen beschikt. Dat is ook licht in den rook.

Leve daarom in ons aller hart het woord van Israels dichter: *doch gij, o mijn ziele, zwijg Gode, want van Hem is mijn verwachting. Hij is immers mijn Rotssteen en mijn heil, mijn hoog vertrek, mijn toevlucht is in God. Vertrouwt op Hem ten allen tijde, o, gij volk! Stort ulieder hart uit voor Zijn aangezicht! God is ons een toevlucht.*

De Assessor, Ds B. VAN SCHELVEN spreekt ongeveer als volgt:

Toespraak van den
Assessor.

Om des tijds wil zij mij vergund slechts een enkel woord te spreken. Allereerst een woord van persoonlijken dank voor de herdenking van wat ik vlak vóór en tijdens de Synode aan weldaden des Heeren mocht ontvangen. Voorts eene aanvulling van het woord van den Praeses, die wel der commissie van voorbereiding de verschuldigde eere heeft gebracht maar zich niet, gelijk ik, wijl hij pastor loci is, zóó tegenover de broederen en zusters van de Kerk alhier kon uitspreken, hoezeer allen die van elders herwaarts kwamen, waardeeren de gulle gastvrijheid, waarvan wij hier zoo rijkelijk hebben mogen genieten. Ik weet zeker in dezen hun tolk te zijn. Ten slotte een woord van dank namens die met u in het Moderamen zaten, voor de broederlijke wijze van samenwerken, en ook namens de geheele Synode voor de leiding, waarin uw voortvarend karakter zich niet heeft verloochend, al hebt ge ook als het belang der zaken het vergde, den noodigen tijd ons gegund. Moge de Heere u nabij zijn en Zijnen zegen u geven bij de verdere vervulling der taak, welke Hij in zijne Kerk alhier en voor de Kerken in den omtrek u op de handen heeft gezet.

Prof. Dr H. BOUWMAN spreekt namens de Hoogleraren der Theologische School en der Vrije Universiteit:

Toespraak
van Dr H. Bouwman.

Deze Synode mag genoemd worden van eminente beteekenis voor ons kerkelijk leven. Een Vereenigings-Synode. De herinnering van wat vóór 25 jaar is gebeurd, heeft geleefd, is gevoeld in deze Synode. Daarvoor zijn wij dankbaar. Wij als Hoogleraren gaan nu naar onze stille studeerkamer, waar wij behoefte hebben aan de practijk des kerkelijken levens. Behoeftte hebben we aan de liefde, het gebed der gemeente. God zij met u, geliefde Broeders, Ambtsdragers in de onderscheiden Kerken. U, Praeses, dank voor uw liefde tot ons. In het geloof gaan wij voort. De Heere de God der legerscharen zij met U en met ons. Zoo groeten wij u.

Sluiting.

Nadat nog gezongen is Ps. 62 : 5 gaat de Assessor voor in dankzegging en gebed. Hierna sluit de Praeses de laatste zitting van deze Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het Moderamen der Generale Synode,

J. H. LANDWEHR, *Praeses.*
B. VAN SCHELVEN, *Assessor.*
G. KEIZER, }
A. DE GEUS, } *Scribae.*

BIJLAGEN.

BIJLAGE I. Art. 1.

RAPPORT inzake herziening van de Statenvertaling des Bijbels, van de commissie ad hoc aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, saam te komen te Rotterdam in den jare 1917.

Op de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, die in 1914 te 's Gravenhage gehouden is, waren inzake herziening der Bijbelvertaling een tweetal voorstellen ingekomen.

Het eene, dat door de Particuliere Synode van Zuid-Holland ten Zuiden was ingezonden, hield in: *De Generale Synode overwege, of het niet noodig en mogelijk zou zijn om te komen tot eene herziening der Statenvertaling, en neme eventueel maatregelen, die daartoe kunnen leiden.*

Het andere was van de Particuliere Synode van Noord-Holland en luidde: *De Synode noodigt de Generale Synode uit, dat zij zich uitspreke, desnoodig na grondig onderzoek, inzake herziening der Bijbelvertaling.*

(Agenda, Lett. B: Acta, bl. 37.)

Ten aanzien dezer voorstellen werd door de Synode in hare zitting van 29 October besloten: *eene Commissie van 7 leden te benoemen om aangaande bovengenoemde voorstellen de volgende Synode van advies te dienen, met opdracht om haar rapport een half jaar te voren ter kennis van de Kerken te brengen (Acta, Art. 34).*

Terwijl zij aldus besloot, heeft de Synode aangaande de taak dezer Commissie nog eene bepaalde uitspraak gedaan. Zij verwierp n.l. het rapport, dat ter Synode namens de vierde Commissie door den rapporteur, Dr F. W. GROSHEIDE, over de bedoelde voorstellen werd uitgebracht. Dat rapport stelde voor, eene Commissie te benoemen met de opdracht, de e.k. Synode te dienen van advies in al de kwesties, die gerekend kunnen worden, bij het stuk der Bijbelvertaling ter sprake te komen (Acta, bl. 125). Door dit voorstel te verwerpen, heeft de Synode aangegeven, dat zij de taak, aan de Commissie van 7 leden opgedragen, wenschte beperkt te zien tot de zaken, die in de voorstellen der Particuliere Synodes met name zijn genoemd.

Daar in beide wordt gesproken van *herziening* der Bijbelvertaling, valt dus de kwestie eener *nieuwe vertaling* als zoodanig buiten onze opdracht. Weliswaar loopen, gelijk bekend is, de gedachten uiteen over de vraag, of bij verandering van Bijbelvertaling aan herziening of aan nieuwe vertaling de voorkeur is te geven, maar de Synode heeft ons alleen opgedragen, aangaande herziening haar van advies te dienen. We zullen daarom in den gang van ons betoog ons hiertoe beperken, al zullen we aan het einde, om daar op te geven reden, vrijheid nemen, ook het ondernemen eener nieuwe vertaling in onze conclusie te betrekken.

Voorts is op te merken, dat het tweede der boven genoemde voorstellen zeer ruim van strekking is, zoodat we ons niet tot de in het eerste voorstel genoemde vragen naar de noodzakelijkheid en de mogelijkheid eener herziening behoeven te beperken. We meenen aan onze opdracht het best te voldoen (en ook deze twee vragen tot haar recht te laten komen) door een onderzoek in te stellen aangaande de volgende vragen:

I. *Kan men, en zoo ja, in hoeverre kan men zeggen, dat herziening van de Statenvertaling des Bijbels noodig of wenschelijk is geworden?*

II. *Is het gewenscht, dat de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland maatregelen neme, om tot zulk eene herziening te komen, en indien ja, welke zouden dan die maatregelen moeten zijn?*

I.

De eerste der door ons gestelde vragen luidt:

Kan men, en zoo ja, in hoeverre kan men zeggen, dat herziening van de Statenvertaling des Bijbels noodig of wenschelijk is geworden?

Beschouwen we deze vraag thans nader.

a. Herziening in drieërlei zin.

Allereerst rijst de kwestie, wat onder herziening der Statenvertaling is te verstaan. *Herziening* onderscheidt zich in het algemeen van *nieuwe vertaling*, doordat men bij de eerste de Statenoverzetting als grondslag neemt, en hierin wijzigingen aanbrengt, welke zich dan in haar vorm zoo nauw mogelijk moeten aansluiten bij dien van de Statenvertaling.

Intusschen maakt het hierbij weer verschil, of het karakter dier wijzigingen meer of minder ingrijpend zal zijn, zoodat er, indien wij wel zien, van herziening voornamelijk in drieërlei zin kan worden gesproken:

1°. Men wijzigt in de Statenvertaling al datgene, wat men op gronden van den meest verschillenden aard (dus inbegrepen vergelijking met den grondtekst en tekstkritiek) voor onjuist, onnauwkeurig of onduidelijk houdt. Zulk eene herziening nadert wel betrekkelijk dicht tot eene nieuwe vertaling, althans wanneer ook de laatste nauwe aansluiting aan de Statenoverzetting zoekt, maar blijft hiervan toch principieel onderscheiden. Wij noemen dit *radicale herziening*.

2°. Men wijzigt in de Statenvertaling al datgene, wat, op soortgelijke gronden als sub 1° zijn genoemd, geacht wordt bepaaldelijk aanleiding te geven tot ernstige misvatting van den zin der Schrift. We noemen dit *beperkte herziening*.

3°. Men wijzigt in de Statenvertaling alleen datgene, wat op grond van het hedendaagsche spraakgebruik geacht wordt, de bedoeling der vertalers niet of niet meer op duidelijke of passende wijze weer te geven. Van de sub 1° en 2° genoemde herzieningen onderscheidt deze zich dus in zoverre weer principieel, als ze op de vraag naar de juistheid van de overzetting en van den hieraan ten grondslag gelegden tekst niet ingaat. Wij noemen dit *herziening in den engsten zin*.

Van deze drie wijzen van herziening kan wel voor een deel gemeenschappelijk, maar moet voor een ander deel (inzonderheid bij de sub II genoemde vraag) onderscheidenlijk gesproken worden.

b. Bezwaren tegen de Statenvertaling.

1. De vraag, of herziening van de Statenvertaling des Bijbels noodig of wenschelijk is, gaat uit van de onderstelling, dat er tegen haar verschillende bezwaren kunnen worden ingebracht.

Onzes inziens is dit inderdaad het geval.

De voornaamste gronden voor deze meening trachten we thans uiteen te zetten. We merken hierbij op, dat dit betoog in zijn geheel slechts op radicale herziening toepasselijk is; het zal echter niet moeilijk zijn in te zien, welk gedeelte niet van toepassing is, wanneer men het woord herziening in een meer beperkten zin wil nemen.

Het opperen van bezwaren tegen de Statenvertaling dateert niet eerst uit den laatsten tijd; reeds aanstonds bij hare verschijning zijn verschillende bedenkingen tegen haar ingebracht. Nu is geen menschenwerk volmaakt, en ook zal niemand onzer beweren, dat de Statenoverzetzters zelfs voor dien tijd (d.w.z. gerekend naar de hun ten dienste staande hulpmiddelen en kennis) in *alle* opzichten het hoogste hebben bereikt, wat toenmaals te bereiken was. Maar dit kan toch het feit niet wegnemen, dat de Statenoverzetting een voortreffelijke arbeid was, dat ze vroegere vertalingen verre overtrof en nog altijd een welsprekend getuigenis allegt van de dege wetenschap en de veelzijdige bekwaamheid harer bewerkers.

Intusschen heeft de tijd niet stilgestaan. Sinds het jaar 1637, toen deze belangrijke arbeid voltooid werd, zijn op meer dan één gebied wijzigingen ingetreden, die de waarde der Statenvertaling met het oog op onzen tijd niet onaangetast laten.

Inzonderheid valt hier op tweeërlei te wijzen: het *eerste* is de ontwikkeling der Nederlandsche taal, het *tweede* de vermeerdering onzer kennis aangaande velerlei, dat met de vertaling der Heilige Schrift op het nauwste samenhangt.

2. Het *eerste* punt, de ontwikkeling der Nederlandsche taal sinds de 17e eeuw, ligt het meest onder algemeen bereik. Bij het lezen der Statenoverzetting valt het aanstonds op, dat hier een taal en stijl gebruikt zijn, die van de onze in menig opzicht verschillen.

Zoo vindt men in onzen Bijbel Nederlandsche woorden, waarvan de lezer eene verklaring noodig heeft, omdat ze in de tegenwoordige taal niet meer worden gebruikt. Meer bezwaarlijk nog is de omstandigheid, dat sommige woorden in de Statenvertaling eene andere beteekenis hebben dan waarin wij ze tegenwoordig bezigen, wat voor den niet gewaarschuwden lezer licht tot misverstand aanleiding geeft.

Hierbij komt nu echter als een feit van meer algemeene beteekenis nog dit, dat geheel de spreekwijze en de zinsbouw der Statenoverzetting aanmerkelijk van de onze verschillen. Voor een belangrijk deel is dit hieraan toe te schrijven, dat de Statenvertalers zich dikwijls nauwer bij de spreekwijze der grondtalen hebben aangesloten dan met ons tegenwoordig taalgevoel en ook meer dan met de eischen, die wij aan klaarheid en duidelijkheid van uitdrukking plegen te stellen, is overeen te brengen. Dit verschijnsel laat zich gemakkelijk verklaren uit het feit, dat zij schreven in een tijd, toen het nieuw-Nederlandsch nog in de windselen lag. Zoo moesten zij zelf taalvormend optreden, en hebben daartoe ook allerlei spreekwijzen en zinswendingen uit de oude talen in het Nederlandsch overgebracht. Thans echter, nu mede door hun invloed, maar ook onder de inwerking van allerlei andere factoren, het eigen taalgevoel meer ontwikkeld is geworden, doet hun spreekwijze ons dikwijls ongewoon aan. Vele hunner uitdrukkingswijzen zijn den tegenwoordigen lezer vreemd, en voor meer dan één onbegrijpelijk geworden.

3. Zeker van niet minder belang is wat we in de *tweede* plaats noemden: de vermeerdering onzer kennis aangaande velerlei, dat met de vertaling der Heilige Schrift op het nauwste samenhangt. Wel mogen wij nimmer uit het oog verliezen, dat lang niet alle verandering in de wetenschap verbetering is; maar dit stoot toch het feit niet omver, dat er sinds het jaar 1637 ook op het gebied van de studie der Heilige Schrift, naast velerlei achteruitgang en ontaarding, ook in meer dan één opzicht een vooruitgang valt te constateeren, die aan de verbetering der Bijbelvertaling dienstbaar kan worden gemaakt.

Dit geldt allereerst voor de *vaststelling van den tekst van het oorspronkelijke*, waarnaar zal worden vertaald.

Het is van algemeene bekendheid, dat de oorspronkelijke handschriften, waarin de heilige mannen Gods, door wier dienst de Heilige Geest ons de Schrift heeft gegeven, haar hebben neergeschreven, ons niet zijn bewaard gebleven; maar dat wij slechts beschikken over afschriften uit lateren tijd. Nu staan wij voor het feit, dat deze latere handschriften en voorts de ons bewaarde oude vertalingen enz. wel in de hoofdzaken overeenstemmen, maar dat er, wat de bijzonderheden betreft, op tal van plaatsen grootere of kleinere verschillen worden gevonden. Hieruit vloeit dan de noodzakelijkheid voort om, vóór men tot vertalen overgaat, eerst door vergelijkende studie zoo nauwkeurig mogelijk vast te stellen, wat in de oorspronkelijke taal de preciese woorden zijn, waarin de Heilige Schrift is verval. Onze vaders kenden deze kwestie ook en hebben in de kanteekeningen der Statenvertaling meermalen over deze dingen gehandeld. Nu heeft echter sinds de 17e eeuw de arbeid aan den tekst niet stilgestaan; vooral door de ontdekking van vele vroeger onbekende handschriften zijn de ons ten dienste staande gegevens vermeerderd, en bovendien zijn de aanwezige gegevens nauwkeuriger dan vroeger onderzocht geworden. Dientengevolge zijn vooral wat het Nieuwe Testament betreft op tal van plaatsen de juiste woorden der Heilige Schrift ons thans met grootere preciesheid bekend dan aan onze vaders; en al is dit nu in verreweg de meeste gevallen voor den zin òf van geen òf van geringe beteekenis, dit neemt toch niet weg, dat hiermede een punt is aangewezen, waarin de Statenvertaling voor verbetering vatbaar is.

Van meer belang is, dat ook voor den eigenlijken *vertaalarbeid* er aangaande allerlei zaken thans meer licht is ontstoken dan in de dagen onzer vaders.

Vooreerst heeft sinds de 17e eeuw inzonderheid de studie der talen eene veel hoogere vlucht genomen. Wat het Oude Testament betreft, is men in de kennis van het Hebreeuwsch — in verband ook met de groote uitbreiding, die de studie der verwante Semietische talen heeft verkregen — dieper doorgedrongen. Zoo kan men niet alleen de beteekenis van verschillende eenmaal of zeldzaam voorkomende woorden thans nauwkeuriger vaststellen dan voorheen; maar heeft men ook op het eigenaardig karakter der taal, op den onderlingen samenhang der zinsdeelen, op de juiste beteekenis van bepaalde werkwoordsvormen enz. een beteren blik verkregen, die in staat stelt om de bedoeling der Bijbelschrijvers op onderscheidene plaatsen nauwkeuriger dan vroeger te verstaan. Wat het Nieuwe Testament aangaat, is er in de laatste kwarteeuw eene juistere kennis verworven van dien tak van het Grieksch, waarin dit gedeelte der Heilige Schrift is geschreven.

En wel is dit voor den zin der woorden slechts van zeer geringe beteekenis, maar het heeft ons toch geleerd, een veel beter oordeel te vormen aangaande het karakter van den Nieuw Testamentischen stijl, wat bij de vertaling weer invloed zal oefenen op de wijze van uitdrukking, waarvan men zich zal bedienen. Bovendien is ook hier de beteekenis van sommige werkwoordsvormen ons duidelijker geworden, wat voor de opvatting en de vertaling van verschillende teksten natuurlijk van belang is. Nog allerlei andere opmerkingen zal de fijnere taalkenner van onzen tijd kunnen maken; bv. dat door de Statenvertalers op het al of niet gebruikt zijn van het lidwoord niet genoegzaam is gelet, dat de beteekenis van de in het oorspronkelijke gebruikte volgorde der woorden niet steeds tot haar recht komt, alsook, dat de woorden niet altijd op de juiste wijze zijn verbonden.

Naast deze ontwikkeling der taalwetenschap is niet te vergeten, dat ook over de Oostersche oudheid meer licht is opgegaan, hetgeen tengevolge heeft, dat de namen van verschillende dieren, planten, gebruiksvoorwerpen enz. met meer juistheid kunnen worden weergegeven.

Terwijl tenslotte zeker ook van belang is, dat, mede in verband met het voorgaande, de voortgezette exegetische studie het hare heeft bijgedragen om op meer dan ééne plaats den zin der Schrift beter te doen verstaan; wat wel lang niet altijd, maar toch in sommige gevallen wijziging in de vertaling met zich medebrengt.

4. Tengevolge van dit alles zal ieder kenner van oordeel zijn, dat de Statenvertaling enerzijds wat taal en stijl betreft voor den tegenwoordigen tijd verschillende moelijkheden biedt; en dat ze anderzijds niet geacht kan worden aan de hoogste wetenschappelijke eischen te voldoen, maar, bij al haar goede eigenschappen, van foutieve of minder wenschelijke overzettingen niet vrij is gebleven, en voorts in vele bijzonderheden niet kan bogen op zulk eene mate van nauwkeurigheid, als thans is te bereiken.

c. *Herziening noodig of wenschelijk?*

1. De vraag, of op deze gronden herziening noodig is, kan niet worden beantwoord, tenzij men zich eerst rekenschap geve, welk een toestand moet zijn ingetreden, zoo men van zulk eene noodzakelijkheid zal kunnen spreken.

In het algemeen is het noodig, het bestaande te herzien of door iets nieuws te vervangen, wanneer het niet meer aan zijn doel beantwoordt. Nu is het doel van eene Bijbelvertaling als deze: het Woord Gods aan het volk te bieden in zijn eigen taal. In verband met dit doel zou verandering *noodig* kunnen zijn in *absolute* of in *relatieve* zin.

2. Van eene *absolute* noodzakelijkheid zou zijn te spreken, indien de boven aangegeven gebreken van dien aard waren, dat de Statenvertaling als geheel genomen aan haar doel niet of niet meer beantwoordde, m. a. w. als zij aan het volk het Woord Gods onthield.

Men kan zich een toestand denken, dat de taal der Statenoverzetting zoo duister of dermate verouderd was, dat zij voor het tegenwoordig levende geslacht volkomen onbegrijpelijk was geworden. Of ook zou het kunnen wezen, dat de vertaling zoo onbetrouwbaar was, dat ze als geheel genomen, niet datgene te lezen gaf, wat Gods Geest ons door de Schrift wil prediken, en dat de lezers in hoofdzaken van de leer der zaligheid door haar tot dwaling werden gebracht.

We behoeven zeker niemands tegenspraak te duchten, wanneer wij hier nadrukkelijk uitspreken, dat het zó met onze Statenvertaling in geen deele is gesteld. Welk verschillend oordeel er in bijzonderheden ook over haar moge worden geveld, aangaande dit ééne kan onder ons wel geen verschil van meening bestaan, dat ze als geheel genomen het Woord Gods aan ons volk biedt in zijn eigen taal met zulk eene betrouwbaarheid en klaarheid, dat ze geenerlei grond laat voor onzekerheid aangaande den ons geopenbaarden wil van God tot onze zaligheid en tot de verheerlijking Zijns Naams.

3. Men kan echter ook spreken van eene *relatieve* noodzakelijkheid. Deze zou zijn ingetreden, indien de Statenvertaling, ofschoon in hoofdzak nog wel aan haar doel beantwoordend, dit toch niet meer deed op eene *wijze*, die aan billijke eischen voldoet.

Wat zijn nu in dezen billijke eischen?

Geen billijke eisch zou het zijn, te zeggen, dat eene Bijbelvertaling geene gebreken mag hebben; of ook, dat eene Bijbelvertaling als deze in elk opzicht moet staan op de hoogte der tegenwoordige wetenschap.

Wel mogen ook onvolkomenheden te dezen opzichte volstrekt niet worden behandeld als zaken van minder belang. Wanneer bij allen gewichtigen arbeid het streven naar juistheid en nauwkeurigheid als eisch mag worden gesteld, dan geldt

dit zeker van den arbeid, die zich bezig houdt met het Woord Gods; en daarom mag het belang ook van eene betrekkelijk geringe verbetering in den overgeleverden tekst, of ook van eene juistere vertaling, al betreft ze eene uitdrukking van ondergeschikte beteekenis, niet worden ontkend.

Zoodra er dan ook sprake is van het tot stand brengen eener nieuwe vertaling, is duidelijk, dat deze arbeid, bovenal om den eerbied, dien wij aan Gods Woord zijn verschuldigd, zoo nauwkeurig mogelijk moet geschieden. Maar dit wil toch niet zeggen, dat eene Bijbelvertaling die eenmaal in gebruik is, om elk ontdekt gebrek en om iederen achterstand bij de jongste ontwikkeling der wetenschap zou moeten worden gewijzigd of vervangen.

Vooreerst zou dit niet mogelijk zijn om de praktische bezwaren, die hieruit zouden voortvloeien. De vastheid, die in eene Bijbelvertaling noodig is, zou op deze wijze geheel teloorgaan. We laten nu nog terzijde, dat de wetenschap allermint onfeilbaar is, en zelfs dikwijls op haar schreden terugkeert, zoodat soms wat heden als verouderd wordt veroordeeld, morgen weer als vaststaand resultaat der jongste onderzoekingen wordt aangeprezen. Wij hebben ons in het voorafgaande bejverd, slechts zulke veranderingen van opvatting te noemen, waarvan op goeden grond mag worden verwacht, dat zij ook in het vervolg als blijvende resultaten van het onderzoek der laatste eeuwen zullen worden beschouwd, al wordt ook deze verwachting door ons als feilbare menschen uitgesproken. Maar ook afgezien hiervan is het duidelijk, dat er aan elke gewijzigde of nieuwe vertaling weer gebreken zullen kleven, en dat de wetenschap steeds zal voortgaan deze opnieuw in het licht te stellen. Moest dit reeds zonder meer tot verandering in Bijbelvertaling leiden, dan zou wel elke generatie opnieuw voor die taak worden geplaatst en zou de gedurige verandering tot hopelooze verwarring aanleiding geven.

Bovendien mist het stellen van zulk een strengen eisch ook inderdaad goeden grond, als men let op het doel, waarvoor eene vertaling als deze is bestemd. Dit doel is het Woord Gods aan het volk te bieden in zijne eigen taal, en dat niet tot wetenschappelijk onderzoek — hiervoor toch is bestudeering van den grondtekst onmisbaar — maar tot praktisch gebruik; en het is alleen op grond van eischen aan dit doel ontleend, dat eene eenmaal in zwang zijnde vertaling voor onbruikbaar verklaard zou kunnen worden.

4. Stellen wij nu de vraag, hoe het in dit opzicht met de Statenvertaling is gesteld, dan moet zeker allereerst worden gezegd, dat vele onvolkomenheden voor den gewonen Bijbellezer (d. w. z. voor hem die den grondtekst niet kan nagaan) of van geene of van zeer ondergeschikte beteekenis zijn, omdat de aan te brengen verbeteringen hem voor het beter verstaan van de bedoeling der Schrift op dat punt niet of zeer weinig zouden baten. Dit geldt van de overgroote meerderheid der tekstverbeteringen, maar ook van een zeer groot aantal verbeterde vertalingen.

Aan de andere zijde valt niet te ontkennen, dat er, vooral onder de in de Statenoverzetting voorkomende minder juiste vertalingen een aantal zijn, die het verstaan der Schrift op eene bepaalde plaats grootelijks belemmeren of zelfs onmogelijk maken; en evenzoo, dat de verouderde uitdrukkingwijze meermalen ernstige moeilijkheden oplevert.

De bezwaren, die hieraan zijn verbonden, springen in het oog. Bij het persoonlijk en huiselijk Bijbelgebruik wordt het verstaan van bepaalde gedeelten der Schrift erdoor belemmerd; wat natuurlijk in het bijzonder geldt van hen, die niet bij de Schrift opgevoed en dus aan haar taal niet gewend zijn, en wien b.v. door colportage de Bijbel in handen wordt gegeven. Maar ook bij de verklaring der Schrift in den Dienst des Woords doen zich soms de hieruit voortvloeiende moeilijkheden voor. Niet ten onrechte is met het oog hierop meermalen de klacht aangeheven, dat de behandeling van sommige Schriftgedeelten door de gebrekkige vertaling of ten zeerste bemoeilijkt of vrijwel onmogelijk gemaakt wordt.

Bij dit alles komt een bezwaar van een nog meer algemeen karakter. De achterstand der Statenvertaling bij de huidige ontwikkeling der wetenschap moge niet zonder meer als een argument voor hare onbruikbaarheidsverklaring kunnen gelden, toch brengt ze in de praktijk ook een algemeen gevaar met zich mede, dat niet mag worden onderschat. Het gevaar, dat altijd dreigt, wanneer de Kerk geen genoegzame rekening houdt met den gang van het leven rondom haar, bestaat ook hier. Voor sommige gemeenteleden kan deze achterstand niet geheel verborgen blijven. Dit nu kan leiden tot een ongewenscht wantrouwen jegens de Statenvertaling en tot een evenzeer ongewenscht gebruik maken van nieuwere reeds verschenen of nog te verschijnen overzettingen, welker gebruik natuurlijk bovenal gevaarlijk is, wanneer ze — zooals de Leidsche Vertaling, de eenige, die thans in ons land compleet is verschenen — van den geest van het modernisme

zijn doortrokken, maar toch ook reeds ernstige bezwaren kan medebrengen, zoodra de vervaardigers niet met beslistheid de inspiratie der Schrift belijden, en in het algemeen, wanneer zulk eene vertaling niet de kerkelijke keur heeft ontvangen.

Intusschen mogen ook de hier genoemde bezwaren evenmin overdreven als onderschat worden. Niet alleen, dat de Statenvertaling trots dit alles in de groote hoofdzak aan hare bestemming, om het Woord Gods aan het volk in zijn eigen taal te bieden, blijft beantwoorden; maar ze doet dit ook op eene wijze, die nog in menig opzicht den toets eener billijke beoordeeling kan doorstaan. De gevallen, die bepaald tot misverstand aanleiding geven, zijn niet alleen beperkt in aantal, maar komen ook meermalen voor in gedeelten, die op zichzelf, zonder nadere uitlegging, voor den gewonen lezer min of meer duister zijn, en dit dus ook bij eene verbeterde vertaling ten deele zouden blijven. Wat den dienst des Woords betreft, zullen ook onder de predikanten die ernstige studie van den grondtekst maken, velen getuigen, dat de moeilijkheden, die de Statenvertaling hun biedt, over het gemeen zeer wel zonder al te groote moeite te overwinnen of te vermijden zijn, vooral zoo men met zijne tekstkeuze niet te lang heeft gedraald; slechts bij doorlopende behandeling van enkele minder gelukkig vertaalde gedeelten staat het anders. En wat het wantrouwen in de Statenoverzetting en het grijpen naar andere vertalingen betreft, mag niet vergeten worden, dat ook op dit gebied het grootste gevaar dreigt van de zijde eener ijdele nieuwwigheidszucht, die zelfs door eene nieuwe vertaling in Gereformeerden geest niet zou zijn te overwinnen.

5. Op grond van dit alles vinden wij eenerzijds geene vrijmoedigheid om uit te spreken, dat de bezwaren aan het gebruik der Statenvertaling verbonden van dien aard zijn, dat herziening, zij het dan ook slechts in relatieven zin, bepaald noodzakelijk zou zijn te noemen; maar meenen we toch anderzijds, dat deze bezwaren zeer zeker ernstig genoeg zijn om het zeer wenschelijk te maken, dat ze, indien mogelijk, uit den weg worden geruimd. Natuurlijk blijft thans nog buiten bespreking, of men van eene wenschelijkheid van herziening kan spreken in dien zin, dat het wenschelijk is, dat deze thans (hetzij door de Kerk, hetzij door particulieren) ter hand worde genomen.

Daarom kan het resultaat van het voorafgaande aldus worden weergegeven: ofschoon herziening van de Statenvertaling des Bijbels stellig niet noodzakelijk kan worden genoemd in dien zin, als zou de Statenvertaling niet voldoen aan hare bestemming, om het Woord Gods aan de gemeente te bieden in haar eigen taal, en er ook van eene noodzakelijkheid in den zin van een beslist eisch des tijds niet valt te spreken, zou toch hare vervanging door eene herziene vertaling een zeer gewenschte zaak zijn.

II.

We komen thans tot onze tweede vraag, die luidde:

Is het gewenscht, dat de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland maatregelen neme, om tot zulk eene herziening te komen; en indien ja, welke zouden dan die maatregelen moeten zijn?

1. Deze vraag onderscheidt zich van de eerste in tweeërlei opzicht.

Vooreerst handelt ze niet maar van eene abstrakte noodzakelijkheid of wenschelijkheid, doch gaat ze over tot de praktijk.

In de tweede plaats wordt ook deze praktische kwestie hier niet in heel haar omvang aan de orde gesteld, maar slechts gevraagd, of het wenschelijk is, *dat deze Synode daartoe het initiatief neme.*

2. In de laatste vraag ligt behalve de praktische ook eene principiële kwestie opgesloten, die hier vóór alle dingen met een enkel woord moet worden besproken, nl. deze, *of de herziening der Bijbelvertaling eene zaak is, ten aanzien waarvan de geïnstitueerde Kerk eene roeping heeft te vervullen.*

Deze vraag kan slechts bevestigend beantwoord worden.

Aan de Kerk des Heeren als instituut is toebetrouwd de bediening des Goddelijken Woords; en deze bediening kan niet op de rechte wijze worden uitgeoefend, tenzij zoowel de Dienaren des Woords als de gemeente beschikken over eene vertaling der Heilige Schrift in de volkstaal. Hieruit behoeft nog niet te volgen, dat de Kerk altijd geroepen is, de overzetting der Schrift of ook de herziening eener verouderde vertaling zelve ter hand te nemen; maar wel vloeit hieruit voort, dat zij in dezen eene gewichtige roeping heeft. Zij heeft zorg te dragen, dat er eene vertaling zij, die ze aan hare Dienaren, aan de gemeente in het algemeen,

en aan allen, wien ze het Woord der waarheid verkondigt, met genoegzame vrijmoedigheid in handen kan geven; ze heeft bij het bestaan van meer dan ééne vertaling te beslissen, welke van deze ze bij hare publieke diensten zal gebruiken en voor het persoonlijk en huiselijk gebruik zal aanbevelen.

Voor de kwestie der herziening volgt hieruit aanstonds, dat de Kerk zich rekenschap heeft te geven, of de door haar gebruikte en aanbevolen vertaling nog voldoet aan de eischen, die haar zijn te stellen. Blijkt het hierbij, dat dit niet het geval is, dan mag de Kerk niet lijdelijk toezien, maar heeft ze er op bedacht te zijn, om in den aldus ontstane noodtoestand voorziening te brengen. Ze kan hiertoe gebruik maken van eene herziening, die eventueel door particulier initiatief is tot stand gekomen; ze kan ook particulieren tot dezen arbeid opwekken en aanmoedigen; maar ze kan ook zelve het initiatief daartoe nemen; en ze zou daartoe bepaald geroepen worden, wanneer herziening beslist noodzakelijk was geworden, en er geen uitzicht bestond, dat deze arbeid binnen afzienbaren tijd, door particulier initiatief op bevredigende wijze zou worden volbracht.

Daar we nu boven tot de slotsom kwamen, dat er in het huidige geval meer van *wenschelijkheid* dan van *besliste noodzakelijkheid* eener herziening valt te spreken, schijnt er hier dus van eene besliste *roeping* der Synode om tot eene herziening het initiatief te nemen, niet wel sprake te kunnen zijn. Veeleer komen we nu te staan voor de praktische kwestie, of het *gewenscht* is, dat de Synode daartoe overga, eene wenschelijkheid, waarover dan het best valt te oordeelen, door naast de voordeelen die zulk eene onderneming biedt, te stellen de *bezwaren* die niet slechts aan eene herziening in het algemeen, maar inzonderheid ook aan eene herziening vanwege de Synode onzer Kerken zijn verbonden.

Zien wij thans de aldus gestelde vraag nader onder de oogen. Het zal de beste weg zijn, hierbij onderscheidenlijk te handelen van de drie soorten van herziening, zooals die boven zijn aangegeven.

a. *Radicale herziening.*

1. Daar deze het meest ingrijpend is, ligt het voor de hand, dat over het algemeen de moeilijkheden hierbij het volledigst ter sprake komen. Bij de twee andere soorten van herziening kan straks de behandeling bekort worden door verwijzing naar en vergelijking met het hier gezegde.

Dat er tegen radicale herziening, speciaal gedacht als tot stand komend door het initiatief onzer Kerken, gewichtige bezwaren bestaan, is voor een ieder duidelijk. Een drietal mogen hier als de belangrijkste zijn genoemd.

2. Het *eerste* bezwaar, niet ontleend aan bijzondere omstandigheden waaronder wij leven, maar aan de verandering van Bijbelvertaling als zoodanig verbonden, is de betrekkelijke breuk met het verleden, die in elke verandering ligt opgesloten. De Statenoverzetting heeft eene geschiedenis van eeuwen achter zich. Er ligt eene bijzondere bekoring in de gedachte, dat wij onzen eenigen troost in leven en in sterven nog putten uit dien ouden Statenbijbel, die voor vele geslachten zooveel zegen heeft verspreid. Maar bovendien is haar invloed op allerlei wijze diep ingedrongen in ons godsdienstig en kerkelijk leven. Wij vinden haar in onze belijdenisschriften, liturgie en Psalmberijming; ze ligt ten grondslag aan onze theologische en stichtelijke litteratuur; ze beheerscht een goed deel van onze religieuze en theologische terminologie.

Tengevolge van dit alles zou eene radicale herziening, zoodra ze tot stand was gekomen en in den kring onzer Kerken algemeen was ingevoerd, ons voor tal van moeilijkheden plaatsen. Ééne hiervan zij nog met name vermeld. Ook buiten de gemeenschap van de Gereformeerde Kerken wordt de Statenoverzetting nog veelvuldig gebruikt; en in dit feit, dat het gebruik dezer vertaling ons met breede kringen van het Nederlandsche volk gemeen is, ligt zeker een voordeel opgesloten, dat niet gering mag worden geacht. Daar er nu geen genoegzame grond is, om te verwachten, dat eene herziene vertaling, uitgegaan van onze Synode, ook in de genoemde kringen zou worden aanvaard, zou men zich op het missen van het aangeduide voordeel moeten voorbereiden.

Natuurlijk kan men oordeelen, dat ter wille der te wachten winst deze moeilijkheden getrotseerd moeten worden; maar in geen geval mag men nalaten, het hier genoemde bezwaar ernstig onder de oogen te zien.

3. Een *tweede* bezwaar is gelegen in de omstandigheden, dat het twijfelachtig is, of wij kunnen beschikken over een genoegzaam aantal mannen, toegerust met de kennis en de gaven, tot zulk een arbeid noodig.

Dit springt te meer in het oog, wanneer men zich eenigszins rekenschap geeft van het feit, dat zulk eene herziene vertaling, zoo ze er rechtmatige aanspraak op zal kunnen maken de thans gebruikte te vervangen, aan hooge eischen zal moeten voldoen.

Dit geldt allereerst van haar wetenschappelijk karakter. Het voldoen aan de eischen in dit opzicht te stellen is daarom zoo moeilijk, omdat de wetenschappelijke bestudeering der Heilige Schrift zich in den nieuweren tijd bijna uitsluitend in critische richting heeft ontwikkeld; en er hiertegenover van eene Schriftstudie, die eenerzijds ten volle op de hoogte van den tegenwoordigen tijd staat, en anderzijds met beslistheid de Gereformeerde belijdenis aangaande de Heilige Schrift handhaaft, nog niet veel meer dan de beginselen aanwezig zijn. Nu bestaat er bij het vertalen ongetwijfeld een vrij breed terrein, waar het beginsel niet rechtstreeks van invloed is, maar anderzijds moet hier, gelijk reeds werd opgemerkt, de invloed van het theologisch uitgangspunt als een belangrijke factor worden beschouwd.

Maar ook met betrekking tot stijl en woordkeus zouden aan eene radicale herziening zeer hoge eischen te stellen zijn. Hoewel de Statenvertaling ook in dit opzicht ontegenzeggelijk niet zonder gebreken is, heeft haar taal door haar gewijd karakter, haar plechtigen eenvoud, haar menigmaal dichterlijke schoonheid, veel uitnemends, dat niet gemakkelijk te evenaren, en zeer moeilijk te overtreffen is. Het is merkwaardig, dat er zelfs van moderne zijde nog in den laatsten tijd meerdere stemmen opgingen, die hare deugden in dit opzicht roemden tegenover de moderne Leidsche vertaling. Daar nu voor elke poging tot wijziging en verbetering de eischen klimmen, naarmate het oude dat men wijziget en ten deele vervangt, voortreffelijker is, is het duidelijk, dat eene radicale herziening der Statenvertaling ook in dit opzicht eene niet licht te achten onderneming is.

Voor al in verband met dit moeilijk karakter der te volbrengen taak rijst de vraag, of wij thans beschikken over een genoegzaam aantal mannen, die èn als geleerden èn als taalvirtuozen hiervoor de noodige kennis en gaven bezitten. Zelfs indien wij konden bogen op een niet zoo gering aantal geleerden, die zich aan de Schriftstudie wijdden, zou dit nog geen bewijs zijn, dat onder dezen de mannen waren, die eene radicaal herziene vertaling aan het volk konden bieden, inderdaad waardig om de oude Statenvertaling te vervangen. Maar zoo staat het geval in werkelijkheid niet. In den kring onzer Gereformeerde Kerken althans bezitten we onder de hoogleraren en predikanten slechts enkele mannen, die zich bijzonder aan deze studiën wijden; terwijl de keuze uit dezen allicht nog weer beperkt zou worden door het feit, dat de tot dezen arbeid geroepenen zich een aantal jaren hieraan geheel zouden moeten geven.

4. Hierbij komen nu in de *derde* plaats nog de groote moeilijkheden, die er aan de invoering van zulk eene radicaal herziene vertaling zouden zijn verbonden. De toestand is zooveel anders dan in de 17e eeuw, toen de Overheid (welker geldelijke steun ook voor het totstandkomen der vertaling een factor van betekenis was) door haar gezag de invoering krachtig bevorderde. Bovendien was er toen geene vertaling die zooals thans de Statenvertaling op eene geschiedenis van eeuwen kon bogen. Bij dit alles komt nog, dat wanneer eene radicale herziening door de Gereformeerde Kerken in Nederland (of op zijn best door de hier èn in het buitenland aanwezige Kerken of groepen van Gereformeerde confessie) tot stand kwam, deze den steun zou missen, die eene algemeene erkenning, ook buiten den genoemden kring, haar zou kunnen geven.

5. Op grond van dit alles achten wij het niet gewenscht, dat de Synode maatregelen neme, om tot eene radicale herziening te komen.

b. Beperkte herziening.

1. In ons eerste deel hebben we opgemerkt dat er bij de verbeteringen, die in de Statenvertaling zouden zijn aan te brengen, valt te onderscheiden tusschen sommige die wel, en andere die niet van overwegend belang zijn voor het verstaan van den zin der Schrift. Op deze onderscheiding berust de idee der „beperkte herziening”, die slechts datgene wil wijzigen, wat geacht wordt tot ernstige misvatting van den zin der Schrift aanleiding te geven.

Hier is allereerst van veel belang de vraag, aan welke wijze van herziening, deze of de pas besprokene, in het algemeen, afgezien van bijzondere omstandigheden, de voorkeur is te geven. Zonder hierop in den breedte in te gaan, merken wij het volgende op.

Voor radicale herziening pleit, dat ze het meest consequent is; dat men kan trachten zooveel mogelijk de beste vertaling te geven; dat men niet komt te staan voor de zeker niet altijd gemakkelijk te beantwoorden vraag, waar precies de grens ligt tusschen zulke onjuistheden en onduidelijkheden die wel, en andere die niet tot een belangrijk misverstand aanleiding geven.

Daartegenover heeft beperkte herziening het voordeel, dat zij zich zoo nauw

mogelijk bij het bestaande aansluit en er naar streeft, hierin niet meer verandering aan te brengen dan voor de praktijk strikt noodzakelijk is: zeker eene belangrijke aanbeveling voor een werk, dat met een zoo door en door praktisch doel wordt ondernomen.

Uit het eerste is af te leiden, dat de voordeelen aan de eerstgenoemde wijze van doen verbonden, grooter kunnen zijn; uit het tweede volgt, dat de nadeelen en bezwaren bij de beperkte herziening een geringeren omvang hebben.

Het laatste zal ons nader blijken, wanneer we thans nagaan, in hoeverre de boven ontwikkelde bezwaren ook op beperkte herziening van toepassing zijn.

2. Het eerstgenoemde, algemeene bezwaar is nu feitelijk reeds besproken. De breuk met het verleden zou hier veel minder groot zijn. Dit springt nog te meer in het oog, zoo men in aanmerking neemt de ook vroeger reeds vermelde omstandigheid, dat de plaatsen, waar de tegenwoordige vertaling bepaald tot misverstand aanleiding geeft, meermalen niet tot de meest bekende Schriftgedeelten behooren; hierdoor zou de invloed der aan te brengen wijzigingen op de religieuze terminologie, op de veel aangehaalde Schriftuurplaatsen enz. nog aanmerkelijk worden beperkt.

3. Ook de vrees voor het ontoereikende onzer krachten zou hier minder behoeven te drukken dan bij eene radicale herziening. Immers zou de hier te verrichten arbeid ongetwijfeld veel minder omvangrijk zijn dan die voor eene radicale herziening ware vereischt. Vele bijzonderheden zouden niet bestudeerd behoeven te worden.

Toch mag men dit niet overdrijven. Zoo deze beperkte herziening naar eisch werd opgevat, zou ze zeker geene gemakkelijke taak zijn; ze zou mannen vereischen, die zich een deugdelijk inzicht hadden eigen gemaakt wel niet van alle, maar toch van het geheel der wijzigingen welke bij eene radicale herziening noodig zouden zijn, en die daaruit nu met dien wijzen takt, welke slechts verkregen wordt door beheersching van het geheel, gepaard met praktischen zin, eene keuze zouden weten te doen, waarbij het zekere van het twijfelachtige, het belangrijke van het ondergeschikte zou worden gescheiden. Ook deze arbeid laat zich niet wel ondernemen, tenzij men kan steunen op uitgebreide wetenschappelijke Schriftstudiën in Gereformeerden zin; en daarom blijft het feit, dat hieraan nog zooveel ontbreekt, ook tegen het beproeven eener beperkte herziening door de Synode voorloopig een ernstig bezwaar.

4. De bezwaren aan de invoering verbonden zouden hier aanmerkelijk geringer zijn.

Vooreerst zouden tengevolge van de beperking der wijzigingen de Kerken in het produkt van dezen arbeid veel gemakkelijker haar ouden Bijbel herkennen.

Bovendien zou het bij deze methode veel lichter zijn, de gemeente aan het gebruik van deze herziene vertaling geleidelijk te gewennen. Bij de beperkte herziening zou dit bv. kunnen geschieden door bij wijze van voorloopigen maatregel een Bijbel uit te geven, waarvan de tekst geene andere wijzigingen onderging dan die door de ontwikkeling der Nederlandsche taal werden medegebracht, terwijl de overige noodig geachte veranderingen in toegevoegde noten werden opgenomen. Men genoot dan het voordeel, dat er gelegen is in zulk eene wijze van voorbereiding, waarbij tegelijk met het aantoonen van de gebreken van het oude er iets beters voor in de plaats wordt gesteld. Zulk eene uitgaaf zou van stonden aan de voornaamste bezwaren, aan het gebruik der Statenvertaling verbonden, onderwerpen, en den weg kunnen bereiden voor de invoering van een Bijbel, waarin de wijzigingen in den tekst waren opgenomen.

5. Op grond van dit alles zou zeker eerder aan de Synode zijn aan te raden, tot eene beperkte herziening het initiatief te nemen. Intusschen zouden we ook hiertoe niet willen adviseeren. Al zijn de moeilijkheden hier minder groot, ze blijven toch van beteekenis; en vooral zoolang de in dezen noodige voorbereidende studiën onder ons nog van zulk een beperkten omvang zijn, schijnt het ongewenscht, dat de Synode eene zaak, waarin zoo hooge belangen op het spel staan, zou ondernemen.

c. Herziening in den engsten zin.

Beperkt men den arbeid der herziening tot het aanbrengen van die wijzigingen, die door de ontwikkeling onzer Nederlandsche taal en de verandering in ons spraakgebruik noodig zijn geworden, dan wordt de geheele zaak der herziening, en worden in verband daarmee zoowel de moeilijkheden als de voordeelen tot aanmerkelijk kleinere verhoudingen teruggebracht.

Het eerste, de vermindering der moeilijkheden, kan zeker als grond voor aanbeveling van deze „herziening in den engsten zin” worden aangevoerd. Veel geringer

zou zijn de breuk met het verleden, geringer de afstand, die ons zou scheiden van andere Kerken of groepen, die aan de ongewijzigde Statenvertaling vasthielden, geringer de moeilijkheid om voor dezen arbeid genoegzaam toegeruste mannen te vinden, geringer ook de bezwaren, aan de invoering verbonden.

Intusschen valt hiertegenover vooreerst op te merken, dat toch ook bij deze uiterste beperking van den arbeid de moeilijkheden allerminst geheel verdwenen zouden zijn.

Hierbij komt nu echter het nog gewichtiger tegen-argument, dat, evengoed als de moeilijkheden, en wellicht in nog sterkere mate dan deze, ook de te behalen voordeelen eene belangrijke beperking ondergaan.

Van al de bezwaren, die volgens de boven gegevene uiteenzetting de Statenvertaling drukken, wordt slechts ééne enkele categorie weggenomen, n.l. die, welke ontleend zijn aan de ontwikkeling, die de Nederlandsche taal heeft doorgemaakt. Nu zullen wij geen oogenblik ontkennen, dat ook hiermede een nuttige arbeid ware verricht; maar anderzijds moet worden gezegd, dat aldus slechts een zeer klein gedeelte der bezwaren ware ondervangen. Het verstaan van sommige Schriftgedeelten bij het persoonlijk en het huiselijk Bijbelgebruik zou er zeker door bevorderd worden; maar de moeilijkheden, die de dienst des Woords somtijds vanwege het karakter der vertaling ondervindt, zouden niet zijn verminderd, en de achterstand der vertaling bij de ontwikkeling der wetenschap zou in geen enkel opzicht zijn ingehaald, ja zou op de kenners een nog pijnlijker indruk maken bij de gedachte, dat men hier toch eene vanwege de Synode herziene overzetting vóór zich had.

Op grond van dit alles meenen we dan ook, het bewandelen van dezen weg aan de Synode te moeten ontraden. Het komt ons voor, dat wanneer de Synode de zaak van de herziening der Statenvertaling ter hand neemt, zij het zoowel aan haar eigen waardigheid als aan het belang der zaak verschuldigd is, eene ernstige poging te doen, om de bestaande moeilijkheden op eene eenigszins afdoende wijze op te lossen; en als zulk eene poging kan de herziening in den engsten zin, daar zij de hoofdzaak van het probleem onaangeroerd laat, moeilijk worden beschouwd.

We achten het daarom niet gewenscht, dat de Synode maatregelen neme, om tot eene herziening in den engsten zin te komen, daar deze methode er niet op berekend is, van het aanhangige probleem eene bevredigende oplossing te geven.

We naderen tot de *eind-conclusie* van ons betoog.

Ten aanzien der tweede door ons gestelde vraag zal duidelijk zijn geworden, dat wij meenen, onder de huidige omstandigheden het nemen van het initiatief tot den arbeid der herziening, op welke wijze men zich die ook moge denken, aan de Synode te moeten ontraden. Zelfs is er welbeschouwd geen reden om deze conclusie tot het ondernemen eener *herziening* te beperken. Al ligt toch de kwestie eener *nieuwe vertaling* als zoodanig buiten onze opdracht, nu ons resultaat tot zoover negatief is uitgevallen, kan het ter wille der duidelijkheid dienstig zijn, ook deze in onze eind-conclusie op te nemen; immers behoeft het geen nader bewijs, dat het gevoerde betoog, wat zijne hoofdstrekking aangaat, uit den aard der zaak evengoed geldt van het ondernemen eener nieuwe vertaling als van eene poging om de bestaande te herzien.

Aan de andere zijde wenschen we er echter nadruk op te leggen, dat naar onze overtuiging de Synode door deze onthouding van het initiatief allerminst den schijn mag aannemen, als ware ze blind voor de bezwaren, die aan den huidige toestand zijn verbonden. Al hebben we in ons eerste deel ook overvloedig reden gevonden om voor overdrijving in dezen te waarschuwen, anderzijds hebben we toch niet kunnen ontkennen, dat er tegen de Statenvertaling meer dan één bezwaar valt in te brengen.

Het komt ons daarom gewenscht voor, dat de Synode althans eenigermate doe blijken, dat zij over deze bezwaren niet lichtvaardig heenglijdt, maar veeleer naar de opheffing ervan uitzielt.

Daar nu het banen van een weg, die hiertoe leiden kan, inzonderheid zal moeten geschieden, doordat Gereformeerde mannen van wetenschap de hiertoe noodige voorstudiën leveren, kan de Synode de boven aangeduide gezindheid wellicht het best openbaren door eene betuiging van de sympathie, waarmede ze al zulken arbeid tegemoet ziet; natuurlijk met dien verstande, dat de Kerken zich door zulk eene uitspraak in de toekomst op geenerlei wijze gebonden achten.

Zoo is het dan, dat wij, ter voldoening aan onze opdracht, op grond van al het voorafgaande aan de Synode adviseeren, de navolgende uitspraak te doen:

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland,
overwegende

a. dat eene nieuwe vertaling der Heilige Schrift of eene herziening van de bestaande vertaling niet in dien zin noodzakelijk is te achten, als zoude de Statenoverzetting aan de gemeente het Woord Gods onthouden;

b. dat echter taal en stijl der Statenoverzetting ten deele zijn verouderd, en er bovendien op het gebied der Schriftstudie aangaande allerlei zaken eene vermeerdering van kennis is verkregen, die het mogelijk maakt, de Heilige Schrift op verschillende plaatsen beter te vertalen;

c. dat er intusschen voor eene nieuwe vertaling of eene herziening nog allerlei voorarbeid dient verricht te worden;

spreekt uit:

1°. dat ze van oordeel is, bij dezen stand van zaken tot eene nieuwe vertaling of eene herziening niet zelve het initiatief te moeten nemen;

2°. maar dat ze het wenschelijk acht, dat deskundigen binnen den kring van de Gereformeerde Kerken, zoo mogelijk in overleg met elkander, den voor deze zaak noodigen voorarbeid ter hand nemen of voortzetten.

Hierbij veroorlooft de Commissie zich, aan uwe vergadering te adviseeren, aan de Deputaten voor de correspondentie met de buitenlandsche Kerken op te dragen, van haar besluit in dezen mededeeling te doen aan de met onze Kerken in correspondentie staande Nederlandsch sprekende Kerken.

De Commissie voornoemd :

B. VAN SCHELVEN, *Praeses.*
H. BAVINCK.
F. W. GROSHEIDE.
J. H. LANDWEHR.
J. C. DE MOOR.
A. NOORDTZIJ.
J. RIDDERBOS, *Rapporteur.*

BIJLAGE II.
(A. 3.)

RAPPORT aangaande het schrijven van Prof. LINDEBOOM betreffende eene uitdrukking van het Formulier voor den kinderdoop. (Agendum letter A 3.)

Aan uwe Commissie werd opgedragen, de Synode te dienen van praeadvies aangaande een schrijven van Prof. LINDEBOOM, van deze strekking:

„dat de Generale Synode hare aandacht vestige op deze zinsnede in het gebed bij den kinderdoop: „ . . . met Hem *in Zijnen dood* begraven worde . . . ”, „en brenge die in overeenstemming met hetgeen de Schrift zegt, Rom. 6 : 3 en 4: „Of weet gij niet, dat zoovelen wij in Christus Jezus gedoopt zijn, wij *in Zijnen dood gedoopt* zijn? Wij zijn dan met Hem begraven door *den doop in den dood* . . . ”

Hierbij werd aan uwe Commissie in handen gesteld eene uitvoerige schriftelijke toelichting, door den Hoogleraar van het door hem ingediende bezwaar gegeven. Daarin wordt een breed gedocumenteerd betoog geleverd voor de stelling, dat in den tekst Rom. 6 : 4, waaraan bedoelde uitdrukking blijkbaar is ontleend, de woorden „in den dood” behooren niet bij „begraven worden”, maar bij „in den doop”. Op grond hiervan wordt geoordeeld, dat de uitdrukking in het gebedsformulier vrucht is van dwalende exegese, en dat zij het gedeelte van het gebed, in welker verband zij voorkomt, niet alleen onhelder maar ook onverstaanbaar maakt. Hierbij komt nog als tweede bezwaar, dat het formulier leest „in *Zijnen dood*”, terwijl in Rom. 6 : 4 gezegd wordt „in *den dood*”, waarvan blijkbaar de bedoeling is, dat wij ook zelven gestorven zijn, gelijk Hij gestorven is.

Nadat nog enkele proeven eener gewijzigde lezing ter overweging aangeboden

zijn, wordt er tenslotte krachtig op aangedrongen, dat de Synode besluite, hetzij op eene der aangegeven, hetzij op eene andere wijze, „deze gansch onjuiste en voor geene dragelijke uitlegging vatbare woordverbinding weg te nemen”. Men stelde de zaak niet uit tot later. Immers deze zinsnede zonder verstaanbaren zin komt voor in een gebed; en zulk bidden mogen de Kerken niet laten begaan, ja tot eisch stellen. Indien de Synode dan ook de ingebrachte bezwaren niet kan weerleggen, zou het haar — zoo wordt gevraagd — dan niet grootelijks tot zonde worden, indien zij deze fout in het Doopsgebed liet bestaan en begaan?

Uwe Commissie heeft van dit alles met belangstelling kennis genomen. Natuurlijk deden zich hierbij aanstonds een drietal vragen op. De *eerste* is, of als vast staand kan worden aangenomen, dat bedoelde uitdrukking ontleend is aan Rom. 6 : 4. De *tweede*, of van dezen tekst, waaromtrent onder vroegere en latere uitleggers verschil van opvatting valt te constateeren, met genoegzame zekerheid geoordeeld kan worden, dat hij in den door Prof. LINDEBOOM aangegeven zin moet worden verklaard. En de *derde* is deze, of, indien bij nader onderzoek mocht blijken, dat de beide eerste vragen in bevredigenden zin moeten worden beantwoord, dit dan voor de Synode eene genoegzame reden zou kunnen zijn, om het formulier in den door Prof. LINDEBOOM gewenschten zin te wijzigen.

Het was deze laatste vraag, die uwe Commissie meende, allereerst onder de oogen te moeten zien.

Hierbij deed zich aanstonds aan haar op het niet geringe bezwaar, dat er bestaat tegen het aanbrengen eener incidenteele wijziging in een onderdeel der liturgie. Het komt uwe Commissie voor, dat hiertoe niet anders dan om zeer gewichtige en dringende redenen moet worden overgegaan.

Van het bestaan hiervan nu heeft de Commissie zich, ook na ernstige overweging der door Prof. LINDEBOOM aangevoerde gronden, niet kunnen overtuigen.

Het ingediende bezwaar toch richt zich in geen enkel opzicht tegen eenige onschriftuurlijke *leer*, die in de bedoelde uitdrukking zou worden voorgesteld; en hiervan kan ook naar het oordeel uwer Commissie in geen geval ook maar in de verte sprake zijn.

En wat voorts de meening betreft, dat deze woordverbinding voor geene dragelijke uitlegging vatbaar is, en daarom dit gedeelte van het gebed onverstaanbaar zou maken, zoo heeft uwe Commissie zich hiermede niet kunnen vereenigen, daar naar hare overtuiging de bedoelde woorden op niet onduidelijke wijze uitdrukken de geheel Schriftuurlijke voorstelling van de gemeenschap der geloovigen aan den dood van Christus.

Op deze gronden oordeelde uwe Commissie, dat de ingediende bezwaren in geen geval ingrijpend genoeg zijn, om tot eene incidenteele wijziging der liturgie te kunnen nopen; en acht zij het dus niet noodig, dat de kwestie, of de uitdrukking is ontleend aan een tekst, waar de woorden op eene andere wijze zijn verbonden, thans vanwege de Synode aan een nader onderzoek worde onderworpen; en meent zij dan ook met nadruk te moeten ontkennen, dat het den Kerken tot zonde zou worden, indien zij zonder een zoodanig onderzoek de bedoelde uitdrukking in het Doopsformulier ongewijzigd handhaven.

Tenslotte zij, ter voorkoming van misverstand, nog opgemerkt, dat met het voorafgaande natuurlijk in het minst niet bedoeld is, dat de genoemde kwestie van geenerlei belang zou zijn; noch ook, dat zij bij eene eventueele meer algemeene herziening der liturgie geene ernstige overweging zou verdienen.

Op grond der bovengenoemde overwegingen heeft uwe Commissie de eer, uwe vergadering voor te stellen, de navolgende uitspraak te doen: (de uitspraak volgt in de Acta onder A. 3.)

Dr J. RIDDERBOS, *Rapporteur*.

BIJLAGE III.
(A. 3.)

NADERE TOELICHTING van mijn voorstel aan de
Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in
Nederland, vergaderd 27 Aug. e. v. d. 1917, te Rotterdam:

„dat de Generale Synode hare aandacht vestige op deze zinsnede in het Gebed bij den Kinderdoop: „met Hem in Zijnen dood begraven worde”,
en die bringe in overeenstemming met hetgeen de Schrift zegt, Rom. VI vs. 3 en 4:
„Of weet gij niet, dat zoo velen als wij in Christus Jezus gedoopt zijn, wij *in Zijnen dood gedoopt* zijn?”

Wij zijn dan met Hem begraven door den doop in den dood..."

Deze uitdrukking is blijkbaar overgenomen uit de „Form des Taufs, wie man die letz zu Zürich brucht und sind alle Zusatz, die in gottes wort nit grund habend, unterlassen” (1525) ¹⁾. Die „Form” is van de „Form” des Doops, zooals Luther ze heeft geredigeerd, o. m. onderscheiden door deze woorden: „Vund mit im in den tod vergraben werde: in im auch uferstande in ein nüwen läben...” ²⁾. Om welke reden deze wijziging is ingevoegd en welken grond de Kerk van Zürich, die „alle bijvoegingen, welke niet in Gods Woord grond hebben, heeft verwijderd”, in het Woord Gods meende te hebben voor deze saamvoeging van „in den dood” en „begraven worde”, is mij niet gebleken. Evenmin, waarom in ons Formulier, ³⁾ met afwijking van Zürich, „den dood” veranderd is in „Zijnen dood”. Wel is het duidelijk dat de lezing van Zürich vele exegeten heeft beïnvloed. Zelfs CALVIJN voegt, in zijne exegese van Rom. 6 : 4 en in zijn Institutie ⁴⁾, „in den dood” bij „begraven”. Maar ook hij geeft geen rekenschap van die saamvoeging, raakt deze quaestie met geen enkel woord aan.

De hoofdzaak van mijn bezwaar is: dat „met Hem in Zijnen dood begraven worde”, om met Zürich te spreken, is een „Zusatz, in Gottes Wort nit grund habend”, en daarom moet worden „unterlassen”. Die spreekwijze is „zooals een der nieuwere exegeten het uitdrukt „eine ganz incongruente Vorstellung”. ⁵⁾

Als vaststaand mag worden aangenomen, dat deze term ontleend is aan Rom. 6 : 3 en 4. In vs. 3 behoort „in Zijnen dood” bij „gedoopt zijn”; daarover is geen verschil, kan geen twijfel of verschil wezen: „Of weet gij niet, dat zoovel als wij in Christus Jezus gedoopt zijn, wij in Zijnen dood gedoopt zijn?” Op die bepaling „in Zijnen dood” valt al de nadruk; ook blijkens de plaatsing daarvan vóór het praedicaat: gedoopt zijn. In vs. 4 wordt, blijkens het voegwoord „dan”, *ὅτι*, uit het voorgaande eene conclusie getrokken. „Wij zijn dan met Hem begraven door den doop in den dood”. Vs. 3 spreekt van „doopen, gedoopt zijn”; vs. 4 van de daardoor volbrachte actie: den doop, en de daardoor ondergane passie: het begraven zijn. Er is alzoo in vs. 4 een onafscheidelijk verband met vs. 3 en een voortgang in de redeneering, in het betoog. Wat is nu eenvoudiger dan „in den dood” te nemen als bepaling bij „den doop”, evenals en omdat in vs. 3 „in Zijnen dood” de bepaling van „gedoopt zijn” is? De Statenvertaling heeft, evenals de Engelsche ⁶⁾ en de Duitsche ⁷⁾ „in den dood” achter „den doop”; getrouw naar de Grieksche constructie. Uit vergelijking met de Fransche, ⁸⁾ die „in den dood” voegt bij „begraven zijn”, is af te leiden, dat zij „in den dood” opvatte als bepaling bij „den doop”. Indien de Apostel had willen aanduiden, dat wij in den dood begraven zijn door den doop, waarom zou hij dan ook niet, gelijk in vs. 3, „in den dood” geplaatst hebben vóór het praedicaat? Er staat echter niet: „Wij zijn dan met Hem in Zijnen dood BEGRAVEN door den doop”, zooals in vs. 3: „met Hem in Zijnen dood GEDOOPT ZIJN”, maar: „met Hem begraven door den doop in den dood”.

Dat in vs. 4 „in den dood” achter „den doop” staat, en niet er vóór, gelijk in vs. 3 vóór „gedoopt zijn”, doet niets af aan de kracht van de genoemde bewijs-

1) Codex Liturgicus Ecclesiae Reformatae atque Anglicanae, in Epitomen redactus. Curavit HERM. ADALB. DANIEL, Phil. Dr Societatis Historico-theologicae Lipsiensis Sodales; 1851, bl. 112 v.

2) In „Das Taufbuechlein, verdeutscht durch D. MARTEN LUTHERN 1523”, volgt in het gebed op de woorden: Wij bidden door dezelfde Uwe grondelooze barmhartigheid, dat gij dezen N. genadig wilt aanzien: „vun mit rechtem Glauben im Geist beseligen, das durch diese heilsame Sindflut an im ersauffte vund untergehe alles was im vom Adam angeboren ist, vun er selb dazu gethanhat”. Codex Lit. Eccles. Lutheranae in Ep. red. H. A. DANIEL; Fasc. I, 1848, bl. 192.

3) Waarvan het gebed woordelijk overgenomen is uit het Form. van de Paltz. Zie DANIEL : C. L. Eccl. Reform. atque Anglic., bl. 126.

4) L. 2, c. 16, § 7. L. 4, c. 16, § 16.

5) Dr BERNH. WEISS (Meyer's Kommentar). Der brief an die Römer. „Die Verbindung mit *συνεταφ.* wobei man *εἰς τ. θάνατον* bald auf Christi Tod (Grot. B.-Crus), bald auf den Tod der Sünde (CALOV, WOLF. WINER Program 1831) bezogen hat, ist schon deshalb unrichtig, weil, wer begraben wird, nicht in den Tod kommt, sondern bereits im Tode ist, daher das „Begraben werden in den Tod” eine ganz incongruente Vorstellung ergeben würde, wenn man nicht ganz willkürlich und gegen die offenbare Bezielung auf V.3 *θάνατος* van dem „Todeszustand” nimmt. (HOFM., LUTH.)

6) „Therefore we are buried with him by baptism into death”.

7) „So sind wir je mit ihm begraben durch die Taufe in den Tod.”

8) „Nous sommes donc ensevelis avec lui en sa mort par le baptême”.

De geautoriseerde (Leuvense) vertaling van de (Roomsche) Vulgata luidt: „Wij zijn dan met Hem begraven door het doopsel, om te sterven”.

De Bijbelvertaling van VAN DER PALM heeft: „Zoo zijn wij dan, door den doop in zijnen dood (als) met hem begraven.” VISSERING: „Wij zijn dan met Hem begraven door den doop tot den dood.” De onlangs verschenen vertaling van Dr HEINRICH WIESE (1915, Privileg. Württemb. Bibelanstalt) heeft: „Wir wurden also mit ihm mitbegraben durch die Taufe in den Tod”. „De zgn. Lei'sche Vertaling: „Wij zijn dus door den doop met Hem begraven, zoodat wij dood zijn”.

reden. Want in vs. 3 behoort „in Zijnen dood — vg. Gal. 3:27: „in Christus” — bij het praedicaat, en staat het voorop, omdat het praedicaat daardoor in zijn eigene en volle betekenis wordt belicht. Zóó ook in 1 Cor. 1:13: „Of zijt gij *in Paulus' naam* gedoopt?” Vg. vs. 15: „dat ik *in mijnen naam* gedoopt heb;” omdat Paulus een doop *in zijnen naam* ontkent, als onmogelijk voorstelt. Idem 1 Cor. 10:2 „. . . in Mozes gedoopt;” omdat „in Mozes” daar het kenmerkende van dien doop en het toen gedoopt-zijn is. In vs. 4 is: *a.* „de doop” eene *bepaling* van het praedicaat, zoodat er geen reden was om „in den dood” voorop te zetten, wijl niet deze bepaling, maar het praedicaat zelf: „Wij zijn dan met Hem begraven” de hoofdgedachte is. *b.* In vs. 3 ligt de *nadruk* in „in Zijnen dood gedoopt” op „den dood”, in vs. 4 op de volbrachte actie, „den doop”. Reeds daarom moet hier „door den doop”, en niet „in den dood”, als de *hoofdgedachte* van de *bepaling* voorop staan. Dergelijke verbale substantiva hebben doorgaans de bepalingen *achter* zich, behalve wanneer er de nadruk op valt. Zoo wordt de doop, το βαπτισμα, in het N. T. steeds door eene bepaling *gevolgd*; ¹⁾ behalve in Hand. 19:3 „in den doop van Johannes”, waar in het Grieksch: „van Johannes” vóór „doop” staat. Omdat daarop de nadruk valt, die doop daardoor gekenmerkt wordt. ²⁾ — Uit het gezegde is het dus duidelijk dat Paulus in vs. 4 den nadruk legt, *niet* op „in den dood”, *maar* op het *vooraan* gestelde: „wij zijn” dan met Hem begraven”, en dat er niet de minste reden was om „in den dood” te plaatsen vóór „den doop”; omdat reeds in vs. 3 het verband van „dood” en „doop” is aangewezen. Derhalve — moeten wij dezen zin aldus lezen: „Wij zijn dan met Hem begraven, door *den doop in den dood*, en *niet*, gelijk in het gebed van het Doopsformulier staat: „met Hem in *Zijnen dood begraven* worde.”

De bewering, dat het „ontbreken” van het artikel vóór „in den dood” een bezwaar is tegen deze opvatting, nl. van „in den dood” als eene bepaling bij „den doop”, is zonder eenigen grond. 't Is hiermeê als met het plaatsen van *een bepaling* vóór het praedicaat: zie wat boven desaangaande is gezegd bij vs. 3, 1 Cor. 1:10 e.a. Alleen ingeval de bepaling dient om de zaak, door het substantief aangeduid, te onderscheiden van andere zaken, door het zelfde substantief uitgedrukt, óf om bijzonder de aandacht daarop te vestigen, wordt wel het artikel herhaald; ofschoon ook nog niet altijd. Dat is echter hier *niet* het geval. Hier is in het verband geen sprake van een anderen doop, waarvan „de doop *in den dood*” onderscheiden moet worden. En evenmin van nadruk leggen op de bepaling „in den dood” bij „den doop.” ³⁾

Van de nieuwere exegeten heeft ook nog TH. ZAHN: Der Brief des Paulus an die Römer ausgelegt, bl. 296, gepoogd, de saamvoeging van „dood” en „begraven” te verdedigen. Wie dit pleidooi aandachtig leest, wordt aanstonds getroffen door zijn aarzelende zwakheid. „Die Verbindung von εις τον θάνατον (in den dood) als eines attributiven Adverbiale mit βαπτισματος, (doop), die noch immer Verteidiger findet, ist schon grammatisch wegen Mangels eines τοῦ vor εις nicht wahrscheinlich.” Bewijs voor dat argument? Die „Mangel wordt alleen apodiktisch geconstateerd, als bewezen ondersteld. Maar van een „Mangel” is hier niet te spreken. Hier zou het artikel misplaatst zijn. Vg. 5:15, waar in „ἡ δοχεὶ ἐν χάρτι, de bepaling ἐν χ. ook niet het artikel heeft. Daarvan weet ZAHN niets anders te zeg-

¹⁾ Zie b.v. Matth. 3:7 „Zijn doop: de doop van Hem” (αὐτοῦ); Mark. 1:4 en Hand. 19:4, „de doop der bekeering,” (τ. μετ.); Luk. 7:29, „de doop van Johannes”, Matth. 20:22, 23; Mark. 10:38, 39, „de doop, waarmede ik gedoopt word.”

²⁾ In Hand. 10:37 staat de bepaling: „welken Johannes heeft verkondigd” *achter* „den doop”. Uit den aard der zaak: omdat die bepaling een relatieven zin vormt.

³⁾ Zie bl. 69. Deze opvatting vindt ook steun bij de Grammatici. Zoo o.a. BLASS, N. T. Gramm. § 47, die verwijst naar 1 Cor. 10:8, 1 Thess. 4:16, Rom. 10:1, 2 Cor. 9:13, en — bijzonder op Rom. 6:4 de aandacht vestigt. „Dies letzte Beispiel (wenn richtig überliefert) scheint beweisend.” Idem SCHMIEDEL, § 20, 5 c, die evenals BLASS — gelijk ZAHN zelf vermeldt — „aan de van mij (Z.) bestreden verbinding vasthoudt”, nl. van „den doop in den dood”. Voorts WINER, Gramm. Nl. Sprachid. § 20, 2. Prof. Dr A. T. ROBERTSON, A Grammar of the Greek N. T. in the light of the Historical Research, bl. 784, 6. Londen 1915. Robertson's *beknopte grammatica Gr. N. T.*, vrij bewerkt door Dr F. W. GROSHUDE, § 23 s. Id. de Deutsche Ausgabe, van HERM. STOCKS, § 60, 3. Dr A. VAN VELDHUIZEN, Het taaleigen des N. T., bl. 156. Deze allen voegen „in den dood” bij „den doop”; niet bij „begraven”. Zoo ook, om slechts deze te noemen, de volgende Lexica, van vroegeren en lateren tijd. J. C. SUICER, Thesaurus eccles. e patribus Graecis concinnatus, Ed. sec., 1728, in voce βαπτισμα, bl. 539, b. J. F. SCHLEUSNER, Lexicon Gr. Lat. in N. T. GRIMM, Lex. Gr. Lat. in Libros N. T. Dr ERW, PREUSCHEN, Vollständiges Gr. Deutsch Handwörterbuch zu den Schr. d. N. T. Dr H. CREMER, Bibl. theol. Wörterbuch d. N.-T. lichen Gracität, Zehnte Aufl., herausgegeben van D. Dr JULIUS KÖGEL.

Ook in de Handconcordanz op het Gr. N. T. van SCHMOLLER vindt ge in de lijst van teksten, waar βαπτισμα voorkomt, βαπτ. εις τον θάνατον. Vg. GOTTFR. BÜCHNER'S Real u. Verbal-Handconcordanz, op Taufen, s. Taufe: „Auf den Tod Christi . . .”

gen dan (in een noot): „Eene afdoende analogie biedt ἡ δ. ἐν χ. (oben S. 275 A. 48) niet; want daar wordt niet de uit genade geschonken (gnadenweise) gave aan een andersoortige gave tegenovergesteld, maar wordt van de alleen in aanmerking komende, even te voren als χάρισμα aangeduide gave, nog eenmaal nadrukkelijk gezegd, dat zij een genadegeschenk is; hier daarentegen was, vs. 3, van den Christelijken doop in onderscheiding van andere vergelijkbare inlijvingsvormen (Initiationsriten) uitdrukkelijk beweerd, dat hij een doop op den dood van Christus is.” Maar van onderscheiding van den Christelijken doop van andere „Initiationsriten” is hier *volstrekt geen sprake*; zie boven. Dat is pure fantasie. En de daarop gegronde bewering is dus geheel zonder grond. Wat ZAHN zegt tot verklaring van de niet-herhaling van het artikel bij ἡ δοῦσα ἐν χ., dat geldt juist en precies eender van de niet-herhaling van het artikel bij *de bepaling* van τοῦ βαπτίσματος.

Ook ziet ZAHN voorbij, dat το βαπτίσμα, de doop, in het Nieuwe Testament *nergens* een „attributive Abverbale” met het artikel heeft: zie dezelfde teksten, waaruit boven, bl. 69, is aangewezen dat zulke bepaling, als ze niet den nadruk heeft of ter onderscheiding dient, *achter* het substantief staat.

De verklaring van ZAHN, dat in vs. 4 moest staan, *niet* „in den dood”, maar „in Zijnen dood” (αὐτοῦ), als die bepaling ontleend was aan „in Zijnen doop gedoopt”, vs. 3, berust op misverstand. Want die bepaling in vs. 4 ziet wel terug op, en staat wel in nauw verband met „in Zijnen doop gedoopt”, vs. 3, nl. voorzoo veel „dood” en „doopt” betreft, maar is niet geheel dezelfde. Met opzet heeft Paulus, in plaats van „in Zijnen dood”, vs. 3, in vs. 4 geschreven: in *den* dood. Zie beneden, bl. 72 v. Juist door de verbinding van „in den dood” met „den doop”, en van „den doop in den dood” met „begraven”, wordt het betoog betreffende de *beteekenis* van het „gedoopt zijn in Christus Jezus” duidelijk, nl. dat, „gelijk” Hij, „alzo” ook wij gestorven en begraven zijn.

Van de exegeten, die „begraven” saamvoegen *niet* met „in den dood”, maar met „door den doop in den dood”, noemen wij hier:

MATTH. HENRY, Exposition of the O. and N. T. „We are buried with him by baptism. (Rom. 6) vs. 4. J. A. BENGEL, „eis, in constr. cum βαπτίσμα, coll. vs. 3. Dr W. L. M. DE WETTE, Kurze Erklärung v. d. Br. a. die Römer: „Durch die Taufe auf den Tod gehört zusammen.” Prof. Dr E. KÜHL, Der Brief Pauli an die Römer, 1913: „Der Vordersatz wiederholt inhaltlich die Aussage des v. 3. Das Mitbegrabenwerden ist die selbstverständliche Begleiterfahrung (ὁδῶν) des Mitgestorbenseins. — eis τον θάνατον ist unmittelbar mit βαπτίσματος zu verbinden, das als subst. verb. solche verbinding ohne Wiederholung des Artikels zulässt.” Dr B. WEISS, reeds boven, bl. 3, genoemd: „Es muss also eis τ. θ. met δια τ. βαπτ. verbunden werden (mittelst der Taufe, die nach V. 3 ein Eingehaucht werden in den Tod hinein ist) und es kann das ohne Artikelbindung geschehen, weil das Subst. nach V. 2 in dem Verbalsinn des βαπτίζεσθαι eis τι genommen ist.” F. HERM. KRÜGER, Les Huit Premiers Chapitres de la Lettre de Paul aux Romains. Deze vertaalt vs. 4 aldus: „Nous avons donc été ensevelis avec lui par le baptême qui correspond à une mort.” „Il s’agit d’une relation, confirmée par le baptême, entre le baptisé et une mort; cela ne peut signifier que la mort du baptisé.” O. VON GERLACH, Das N. T. nach Luthers Uebersetzung: „Die Worte „in den Tod” gehören zu „Taufe”. Die Taufe der Christen ist eine Taufe in oder auf Christi Tod, d. i. zur völligen Aneignung dieses Todes mit allen seinen Früchten. Zur Verstärkung fügt der Apostel hinzu, wir seyen nicht blosz gestorben, sondern auch begraben mit ihm; das Begräbnisz bestätigt den Tod, es macht ihn gewisz”. *Handb. d. Bibelerkl.* v. CALWER Verlagsverein: „Wie in der Bergung von Christi Leichnam sein Abschied von der Welt zum Abschluss kam, so ist durch die *Taufe auf seinen Tod* zwischen der Christen Herzen und dieser Fleisches welt für immer ein Riss geschehen.”

Dat de verbinding van „in den dood” met „begraven” niet juist is, blijkt verder ook nog uit de volgende overwegingen:

1. Die woordverbinding komt, meen ik, nergens elders in de Heilige Schrift voor.¹⁾ Men vindt ze, zoover ik heb kunnen nagaan, ook niet bij de Classieken. Geen Grieksch of Latijnsch lexicon of grammatica vermeldt ze.

¹⁾ Op den *klank* onzer Statenvertaling afgaande, zou men kunnen beweren, dat éénmaal deze uitdrukking in de Heilige Schrift wordt gevonden. In Job 27: 15 staat te lezen: „Zijne overgeblevenen zullen in den dood begraven worden, en zijne weduwen zullen niet weenen.” Daar is sprake van *het oordeel Gods over de goddeloozen*. De zin is waarschijnlijk deze: In den toestand des doods,

Hoe zou dat ook *kunnen*? *Begraven* wierd en wordt men in een *graf*. Begraven worden in *iemands graf*, dat heeft zin, maar — begraven worden in den dood, of in iemands dood, wat zou dat beteekenen? ¹⁾

2. Wij worden niet *begraven* in, of tot den dood, in den zin van, zoo als ook *de Vulgata* het uitdrukt: *om te sterven*. In Paulus' tijd, evenals thans, begroef men niet de *levenden* maar de *dooden*. In L. 4, 19, 8 van de *Institutie* voegt ook Calvijn „in den doop” met „begraven” samen. „Zijn wij dan in den doop niet met Christus begraven, Zijns doods deelachtig zijnde, opdat wij ook Zijne opstanding deelachtig worden?” — aldus zijn onjuiste verbinding „begraven in den dood” elders — zie bl. 69 — corrigeerend; zij het, waarschijnlijk, zonder opzet, onbewust.

3. Afgezien daarvan, zou zulk gezegde in vs. 4 ook een noodeloze en verwarrende herhaling ¹⁾ zijn van wat vs. 3 zegt van het gedoopt zijn in Christus Jezus, nl. dat wij daardoor „in Zijnen dood” gedoopt zijn, d. i. in gemeenschap gebracht met den gestorven Christus en dus met Hem gestorven zijn. Gelijk reeds boven is opgemerkt, bl. 69, is vs. 4, blijkens het voegwoord „dan”, eene *voortzetting* van het betoog in vs. 3, en wel eene conclusieve. Ook daaruit volgt de juistheid van de opvatting, dat „in den dood” behoort bij „den doop”.

Tot toelichting van *die* verbinding in Rom. 6 : 4 dient Coloss. 2 : 12, waar gesproken wordt, door den zelfden auteur, van *den doop* in verband met den dood en de opstanding van Christus Jezus, evenals in Rom. 6 : 4 en 5. „Zijnde met Hem begraven in den doop.” Hier staat *niet eis*, maar *év*, zooals in Rom. 6 : 4 *δία*. Gelijk daar de doop in den dood de *begravenis* insluit, zoo sluit hier de *begravenis* den dood in. Maar van een *begraven zijn* „in den dood” is geen sprake. De *kantteekening* bij deze woorden: „in den doop” verwijst ook naar Rom. 6 : 3 enz.; waaruit ook blijkt, dat zij in Rom. 6 : 4 „begraven” saamvoegt met „den doop”. „Want in den doop wordt ons beteekend en verzegeld, dat onze oude mensch door den dood van Christus is gedood, en vervolgens ook begraven; dat is, door Christus' lijden en sterven alzoo zijne heerschende kracht heeft verloren, dat hij is gelijk een dood en begraven lichaam, hetwelk zich niet kan bewegen om te heerschen, hoewel het zijnen stank nog wel van zich geeft, totdat het door den zelfden dood en Geest van Christus geheel wordt vernietigd. Zie Rom. 6 : 3 enz.”

Naar onze overtuiging, die wij, op genoemde gronden, met bescheidene vrijmoedigheid aan de overweging en het oordeel der Generale Synode aanbevelen, kan dus de woordverbinding: „met Hem in Zijnen dood begraven worde” in het gebed bij den doop niet geacht worden juist, d. i. hier: *Schriftuurlijk* te zijn, maar is de samenvoeging dier woorden vrucht van dwalende exegetische en maakt zij het gedeelte van het gebed, in welks verband zij voorkomt, niet alleen onhelder, maar ook onverstaanbaar. ²⁾

Is in het voorgaande de hoofdzaak van mijn bezwaar toegelicht, nu moet ik ook nog stilstaan bij een andere afwijking van Rom. 6 : 4, nl. de verandering van „den dood” in „Zijnen dood”. Vg. bl. 71, al. 3. Daarvoor is in den tekst zelf en in het verband geen reden of grond. Die zou nog wel kunnen geacht worden er te zijn indien ook in het tweede deel van vs. 4 sprake was van „het leven” van Christus”. Daar loopt echter („in nieuwigheid van) HET *leven*” parallel met („den doop in) DEN *dood*.” „Wij zijn dan met Hem begraven door den doop in

---

als zij gestorven zijn, zullen zij begraven worden, en dan zijn zij voor goed van de aarde weg. De *Septuaginta* vertaalt het Hebreeuwsche יָבִיטָה יִקְבְּרֶנּוּ dan ook aldus: *év* (let wel: *niet eis*, als in

Rom. 6 : 4) *θανάτω τελευτήσουσιν*, in den dood zullen zij hun einde vinden”. De jongste Nederlandsche vertaling van het boek Job, door S. COOLSMAN, 1914, komt daarmee wel overeen: „Het overschot der zijnen wordt begraven door den dood. En zijne weduwen zullen niet weenen;” waarbij is aangeteekend: Vgl. Ps. 78 : 64.

Onze *Kantteekening* ziet daarin ook de bedreiging van een smadelijk verdwijnen. „Dat is, zij zullen zoo in het graf geraken, dat hun gedachtenis mede zal begraven worden, als onwaardig en stinkende bij de menschen. Vg. Ps. 43 : 13.” De *Fransche* vertaling luidt: „Zij zullen wel begraven worden na hun dood, maar hunne weduwen zullen niet weenen.”

Dat in dezen tekst niets te vinden is tot staving van de verbinding van „begraven” met „in den dood”, zal dan ook wel geen betoog behoeven.”

¹⁾ Was wo nicht Unsinn, Pleonasmus ist. *De Wette*.

²⁾ Zie ook o.a.: *Ons Doopsformulier*, door Dr B. WIELENGA, bl. 204—210 v., alwaar ook de uitlegging van Ds J. VAN ANDEL op Rom. 6 : 4 v. De conclusie van Dr WIELENGA, bl. 209, luidt: „Vergelijken wij nu de uitdrukking in het gebed van ons Doopsformulier met de taal, die de Apostel hier (Rom. 6 : 4) spreekt, dan kan ons eerlijk oordeel niet anders zijn, dan dat door de bede: „Opdat het met Hem in Zijnen dood begraven worde”, de schriftuurlijke bedoeling niet wordt weergegeven.”

den dood, opdat, gelijkerwijs Christus uit de dooden opgewekt is tot (door) de heerlijkheid des Vaders, alzoo ook wij in nieuwigheid des levens wandelen zouden."

In den tekst staat niet: „in Zijnen dood”, maar: „in den dood”. En daarvoor is alle reden. Want de gemeenschap van den gedoopte aan den dood van Christus Jezus is reeds in vs. 3 voorgesteld, en noodlooze herhaling — vg. bl. 72, 3 — kan niet de bedoeling zijn. Dat wij door „den doop in den dood van Christus” met Hem niet alleen gestorven, maar ook begraven zijn, is ook reeds duidelijk uit „met Hem”, — niet „in Hem” — dat uitdrukkelijk, en vanzelf opzettelijk, bij „Wij zijn dan . . . begraven” gevoegd is. De Apostel wil — en dit is het nieuwe van vs. 4, het opklimmende, en de reden van de herhaling van „den doop” (het gedoopt zijn) — nu blijkbaar dit voorop zetten, dat wij, door de doopsgemeenschap met Christus’ dood, ook zelve gedoopt zijn in den dood: d.i. ook zelve gestorven zijn gelijk Hij gestorven is. „Opdat, gelijk CHRISTUS is opgewekt . . ., alzoo ook wij in nieuwigheid des levens wandelen zouden.” En ook die gelijkheid (ὁμοιω-οὖν) van Christus Jezus en ons in dood en opstanding wordt verder uiteengezet in vs. 5 en 6 v. Doel en vrucht daarvan is, dat wij, met Hem in den dood gegaan, niet meer de zonde dienen, maar, der zonde gestorven, der gerechtigheid leven.

Het Gebed bij den doop noemt deze, aan Rom. 6:4 ontleende, uitdrukking niet in saamvoeging met den doop, maar met de, door den doop beteekende en verzegelde, intijding, in Jezus Christus. „Wij bidden U, bij Uwe grondlooze barmhartigheid, dat Gij dit kind (of Uw kind) genadiglijk wilt aanzien en door Uwen Heiligen Geest Uwen Zoon Jezus Christus intijven; opdat het met Hem in Zijnen dood begraven worde en met Hem moge opstaan in een nieuw leven”. Dat maakt echter de aangewezen fout niet goed of onschadelijk. Dat verband maakt die foutieve verbinding van „in den dood” met „begraven” niet van minder, veeleer van meer gewicht en bezwaar.

Hoe kan deze fout het best worden weggenomen? Mij bepalend tot het ingediend bezwaar, heb ik daaromtrent geen voorstel te doen. Alleen zij mij de vraag vergund, of de eene of andere volgende wijziging aanbeveling zou verdienen. Bijv. „opdat het met Hem sterve en begraven worde en met Hem moge opstaan in een nieuw leven”? Of deze: „opdat het met Hem éene plant worde in de gelijkmaking Zijns doods . . .”? Of zulk eene, waarin het verband tusschen den doop en den dood tot uitdrukking komt, b.v.: Opdat het, volgens of overeenkomstig de beteekenis en verzegeling van den doop, met Hem in den dood ga en begraven worde?

Welke wijziging, hetzij eene van bovenstaande of welke andere, de Generale Synode verkieselijk achtte als overeenkomend met de Heilige Schrift en in het redebeleid van het gebed passend, in elk geval zal de Synode, hoop ik, besluiten, deze gansch onjuiste en voor geen dragelijke uitlegging vatbare woordverbinding weg te nemen. Overeenkomstig de belijdenis der Gereformeerde Kerken in Art. 7, dat geen enkel menschelijk geschrift, zoomin van Kerken als van particuliere personen, mag gesteld worden gelijk met, veelmin boven de Goddelijke Schrifturen, zoo als de valsche Kerk, Art. 29, doet en daardoor zich kenmerkt. De besproken onjuistheid is niet eene zoodanige, dat zij geacht kan worden, van weinig of geen beduidenis te wezen — daargelaten, dat de Kerken niet de minste, gebleken, onjuistheid tegenover het Woord van God zich mogen veroorloven of die zwijgend aanzien. Die zinsnede zonder verstaanbaren zin komt voor in een gebed! En nu al meer dan drie eeuwen lang wordt ze op de lippen genomen in de Gemeente Gods, door de bedienaren des Woords, bij de bediening van het heilig Sacrament des doops, in de nadering tot God, die heilig is en jaloersch op de eer van Zijnen Naam en van Zijn Woord. Mogen de Kerken zulk doen nog langer laten begaan, ja — tot eisch stellen? Immers neen! Tenzij de Kerken de juistheid van die woordverbinding door weerlegging van de gemotiveerde bezwaren mochten kunnen aantoonen. Indien de Generale Synode dát niet kan, zou het dan haar en door haar den Kerken niet grootelijks tot zonde worden, indien zij, om der oudheid en gewoonte wille, of uit te hooge vereering van hare liturgie, of om mogelijke bedilling door in de Schrift onkundige en onvaste menschen, of om welke andere reden ook, deze fout in het doopsgebed liet bestaan en begaan?

Zal misschien iemand ook van deze poging tot verbetering en versterking van ons Kerkleven zeggen: „ontijdig; ’t is nog niet, of nu niet, de tijd voor zulke veranderingen, hoe goed en gewenscht ze ook op zich zelve kunnen zijn”? Tegenover zulk beweren zou ik dan wel willen vragen: of gehoorzaamheid aan het Woord van God en betrachtting van heilige nauwkeurigheid in het letten op al Zijne woorden, overal en altijd, vooral in het naderen tot den Troon der genade,

ooit ontijdig kan zijn? Of niet, waar het den dienst en den bouw van het Huis des Heeren geldt, het argument: „'t Is de tijd niet, 't is de tijd niet” het misnoegen des Heeren over Zijn volk zou verwekken, nu evenzeer als in de dagen van den profeet Haggai? Daarbij veroorloof ik mij de herinnering te voegen, dat ik eenige jaren geleden in het openbaar de aandacht op deze zaak heb gevestigd, en — reeds vóór ongeveer 25 jaren aan den Kerkeraad en de Classis, onder wier herderlijk opzicht ik verkeer, heb verzocht, dit mijn bezwaar te willen onderzoeken. Het feit, dat de Classicale Vergadering betuigde, dit vraagpunt wel interessant te vinden, maar toen te zeer bezet was met zaken betreffende de vereeniging der Kerken, en sedert nog geen tijd heeft gevonden voor de behandeling van dit bezwaar, moge, indien dit, onverhoopt, noodig ware, ook de Generale Synode helpen behoeden voor een besluit tot verschuiving, die zoo licht afschuiving wordt, en de Kerken in gevaar zou kunnen brengen van petrefactie (versteening), in plaats van frisch en voortdurend zich verfrisschend, vernieuwend en heiligend, krachtig en vruchtdragend leven.

Met de bede, dat de Heilige Geest uwe vergadering leide en al haren gewichtvollen arbeid doe strekken tot verheerlijking van Gods grooten en heiligen Naam en opbouw van Zijne duurzame Gemeente, ben ik

*Uw dienstw. broeder in Christus en medearbeider
in het werk des Heeren,*

L. LINDEBOOM.

BIJLAGE IV.
(B. 1.)

VERSLAG van den toestand der Theologische School
van „de Gereformeerde Kerken in Nederland”.

*Aan de Generale Synode van „de Gereformeerde Kerken in Nederland”,
vergaderd 27 Aug. 1917 e. v. d. te Rotterdam.*

Deputaten-Curatoren van de Theol. School v.n. hebben de eer aan de Generale Synode het volgende verslag aan te bieden van den toestand der School sinds de Synode van 's Gravenhage 1914 tot op heden.

Curatoren.

CURATOREN. In het College van Curatoren hadden twee mutatiën plaats. Ds H. HOEKSTRA van Arnhem, die van af Juli 1911 Curator der School was, wenschte bij de Particuliere Synode van Gelderland 1915 wegens zwakheid des lichaams niet meer voor het Curatorschap in aanmerking te komen. Een half jaar later, op Oudejaarsdag, ontsliep de beminde broeder. Veel, zeer veel heeft de Heere jaren achtereen in Ds HOEKSTRA aan de Kerken en de School geschonken. Zijn persoon en arbeid zal dan ook bij beiden immer met erkentelijkheid worden gedacht.

In zijn plaats verscheen als Curator van Gelderland, Dr G. KEIZER te Tiel.

Dr J. C. DE MOOR, sinds Juli 1909 Curator, kon wegens zijn vertrek naar de hoofdstad des rijks, geen vernieuwde benoeming ontvangen van de Particuliere Synode van Zuid-Holland (N.) Juni '16. Ook hier zij Dr. DE MOOR dank gebracht voor wat hij in zijn zevenjarig Curatorschap voor de School heeft verricht.

In zijn plaats werd tot Curator benoemd Ds C. W. E. PLOOS VAN AMSTEL te Delft.

Vergaderingen.

VERGADERINGEN. Driemaal hield het Curatorium zijn gewone jaarlijksche Juli-vergadering, en tweemaal een buitengewone, 19 Juli j.l. en heden 28 Aug.

Hoogleeraren.

HOOGLEERAREN. De Hoogleeraren mochten schier zonder vermindering hun arbeid verrichten. Den 17en Jan. 1915 viel Prof. LINDEBOOM het voorrecht te beurt, onder vele blijken van belangstelling, ook van de zijde van het Curatorium, zijn 70e jaar te mogen voleinden. Den 4en Mei j.l. kwam van Prof. LINDEBOOM bij Curatoren een schrijven in, dat hij na rijp beraad tot het besluit gekomen was, aan de Generale Synode zijn emeritaat als Hoogleeraar aan te vragen. Zijn leeftijd

en de ervaring, dat zijn lichaamskracht door nu en dan terugkeerende ongesteldheid minder wordt, vestigde bij hem de overtuiging, dat het voor hem en de School goed zou zijn met het verzoek om emeritaat niet te wachten, tot hij in meerdere of mindere mate buiten staat zou wezen de gewichtige taak naar behooren te vervullen, en was het zijns inziens thans voor de aanvraag om emeritaat de rechte tijd, daar de Generale Synode, die over het verleenen van emeritaat heeft te beschikken en over de vervulling der daardoor ontstane vacature, dit jaar zou samenkomen. Schreef Prof. LINDEBOOM, dat hij er niet zonder weemoed aan kon denken, eerlang van zijn 35-jarigen arbeid aan de School te moeten scheiden, — het Curatorium en het College van Hoogleraren betuigen ook hier, dat zij dezen Hoogleraar noode zien heengaan, dien zij zoovele jaren van nabij hebben gade-geslagen in zijn zeer gewaardeerden arbeid voor en in de Theologische School onzer Kerken.

Het Curatorium, de reden van de emeritaatsaanvraag van Prof. L. LINDEBOOM volkomen eerbiedigende, steunt dan ook het verzoek van Z.H.G., bij uwe vergadering ingekomen, en heeft de eer u een voorstel desbetreffend te doen, dat als Bijlage A hierbij gaat.

Ter vervulling van de vacature, die hierdoor zal ontstaan in het College van Hoogleraren, wordt door het Curatorium u aangeboden bij afzonderlijk schrijven een voordracht ter benoeming van een Hoogleraar in Exegese Nieuwe Testament en aanverwante vakken, aan de Theologische School te Kampen.

Den 7en Dec. 1914 droeg Prof. Dr A. G. HONIG het rectoraat over aan Prof. Dr J. RIDDERBOS, met een rede, getiteld: „Ethisch of Gereformeerd.” In Dec. '15 trad Prof. RIDDERBOS als rector af, na het houden eener rede: „Israël en de Baäls” — afval of ontwikkeling”, het rectoraat overdragend aan Prof. Dr T. HOEKSTRA, die in Dec. '16 een rectorale rede hield, getiteld: „Psychologie en Catechese”. Thans is de nestor der Hoogleraren, Prof. L. LINDEBOOM, rector.

Volgens een nieuwe regeling werden sinds 1915 de Colleges bij den aanvang van den cursus, niet meer geopend door den Rector, maar door den Pro-rector.

Curatoren bezochten met voldoening in elken cursus driemaal de Colleges, en woonden ook eenige examina bij.

Ter nakoming van Art. 150 van de Wet op het Hooger Onderwijs werd telken jare in October bij de Hooge Regeering, en in Februari bij Burgemeester en Wet-houders der gemeente Kampen een beredeneerd verslag ingediend van den toestand der School.

LECTOR. Dr J. J. ESSER gaf ten genoegen van Curatoren aan de Propaedeutici Onderwijs in de Grieksche en Latijnsche taal en letterkunde; Prof. HONIG gaf hun onderwijs in het Nederlandsch; Prof. HOEKSTRA in de Rhetorica, en Prof. RIDDERBOS in het Hebreeuwsch.

Lector.

OUD-HOOGLEERAAR. Prof. M. NOORDTZIJ, die 16 Juli 1912 in de Synode van 's Gravenhage eervol emeritaat ontving, overleed, na ruim 2½ jaar rust, den 9en Februari 1915 te Kampen. Wat Prof. NOORDTZIJ in zijn 37-jarig Hoogleeraarschap voor de School is geweest, is bij vernieuwing in de week zijns overlijdens en in de School en in onze Kerkelijke bladen met veel erkentelijkheid gedacht.

Oud-Hoogleraar.

STUDENTEN. In den cursus 1914/'15 bedroeg het aantal studenten 31. De cursus '15/'16 ving aan met 33 studenten en eindigde met 28. Die van '16/'17 sloot met 34. Bij het eerste admissie-examen Juni j.l. werden vier toegelaten. Tot candidaten in de Heilige Theologie werden bevorderd in den cursus '14/'15 drie, '15/'16 zes en in '16/'17 geene.

Studenten.

Over 't algemeen werd er ijverig gestudeerd, waarvan de examens ook blijk gaven. Ten opzichte van belijdenis en wandel der studenten is er alleszins reden tot tevredenheid.

Aan de studenten werd officieel mededeeling gedaan van het bij het Curatorium ingekomen schrijven, dat de Senaat der Vrije Universiteit te Amsterdam in zijn vergadering van 11 Dec. 1914 besloot: „dat de bezitters van een diploma of getuigschrift, dat zij met goed gevolg propaedeutisch examen en candidaalexamen in de Theologie aan de Theologische School van „de Gereformeerde Kerken „in Nederland” hebben afgelegd, vrij gesteld worden van de verplichting tot het „afleggen van deze examens aan de Vrije Universiteit”.

Opdat ook anderen van buiten tot de lessen aan de Theologische School zouden kunnen worden toegelaten, heeft het Curatorium de eer aan uwe vergadering een voorstel te doen tot zoodanige aanvulling van Art. 13 van „het Reglement voor de Theologische Opleiding”, dat hieraan kan worden voldaan, welk voorstel hierbij gaat als Bijlage B.

- Pedel.** PEDEL. Op zijn verzoek werd tegen 1 Dec. '16 aan S. B. AKKERMAN eervol ontslag als pedel der School verleend, met dankbetuiging aan hem en zijne Echtgenootte voor hun ruim 5½ jarigen trouwen dienst. In zijn plaats werd tot pedel benoemd D. WIJKHUIZEN van Haarlem, die begin Dec. '16 zijn arbeid begon, en deze met zijne echtgenootte tot genoegen verricht.
- Financiën.** FINANCIËN. De financieele toestand der School is alleszins bevredigend. De ontvangsten waren tot dekking van de uitgaven steeds ruim voldoende. Telken jare werd een belangrijk overschot verkregen, zoodat het in de latere jaren bijna opgeteerde kapitaal weder krachtig werd aangevuld. Deze gunstige keer in het verloop der financiën is, naast de verminderde verplichtingen, bijzonder ten aanzien van het Gymnasium, gevolg van de beduidende versterking van de inkomsten; wat met dankbaarheid viel op te merken. De collecte kwamen sinds 1914 van f 20.000 op f 25.000. De contributiën bleven ook, na het afloopen van de driejaarlijksche contributiën, een f 1500.—, hooger dan vóór de benoeming van den „vijfden Hoogleraar”.
- Aan legaten werd sinds de vorige Synode bijna f 9000,— ontvangen. Van de giften vraagt bijzonder vermelding een van f 9615,— j.l. Mei uit Noord-Amerika.
- Uit overwegingen van billijkheid in verband met den gunstigen financieelen toestand besloot het Curatorium in zijne jongste gewone vergadering, de 21 aandeelen à f 100.—, die van de rentelooze geldleening van 1876 tot op heden onuitgeloot zijn gebleven, af te lossen. Aan belangstellenden zal hiervan officiële mededeeling worden gedaan in „de Bazuin” van 5 Oct. a.s., en tevens worden vermeld de nummers van de vroeger uitgelote aandeelen, die nog oningewisseld zijn gebleven.
- Verbouwing.** VERBOUWING. De zijvleugel van het Schoolgebouw, het oudste gedeelte, en waarin de pedel zijn woning heeft, geraakt al meer in ongunstigen staat, en wordt voor woning al ongeschikter. Een amoveering van dit gedeelte en een geheel nieuwe opbouw naar plan wordt noodig geoordeeld, ook met het oog op de behoefte aan eenige ruime zalen, aan grooter en beter ingerichte plaats voor de Bibliotheek, en aan passender bewaarplaats voor onderscheidene andere dingen. In verband hiermede werd ten vorigen jare aan de achterzijde van het gebouw aangekocht een belendend pakhuisje voor de som van f 3200.—.
- Aangezien deze verbouwing, naar het oordeel van Curatoren, niet kan geschieden zonder machtiging van de Generale Synode, en de tegenwoordige tijdsomstandigheden voor bouwen zeer ongunstig zijn wegens de hooge kosten en het toenemend gebrek aan goed en genoegzaam materiëel, gaat hierbij als Bijlage C een voorstel aan uwe Vergadering tot machtiging tot verbouwing, overlatende aan de prudentie van het Curatorium, in overleg met het College van Hoogleraren, de vaststelling der plannen, alsook den tijd en de wijze van uitvoering.
- Pensioenfond.** PENSIOENFONDS. De praktijk bracht aan het licht, dat de Bepalingen tot regeling van het verlenen van pensioen aan de Hoogleraren der Theologische School en hunne Weduwen en Weezen, vastgesteld door de Synode van Middelburg in 1896, sinds door de Synode te Arnhem in 1902 en de Synode te Amsterdam in 1908 gewijzigd, onderscheidene leemten bevatte. Naar aanleiding daarvan benoemde het Curatorium ten vorigen jare eene Commissie, bestaande uit de heeren Ds B. VAN SCHELVEN, Ds A. M. DONNER, Prof. Dr J. RIDDERBOS, Mr J. H. MONNIK en Mr J. DONNER, ten einde eene herziening van de „Bepalingen”, waarvan ook naar den inhoud op verschillende punten wijziging wenschelijk scheen, te ontwerpen. Op de jongste Curatoren-vergadering werd door deze Commissie het concept van een nieuwe regeling ingediend, waarmede Curatoren zich, behoudens een enkele wijziging, hebben vereenigd. Mitsdien wordt het ontwerp hierbij, als Bijlage D aan uwe Vergadering ter vaststelling aangeboden, door de overlegging tevens van het Rapport der Commissie, waaruit de afwijkingen van de vastgestelde „Bepalingen” van de tegenwoordige blijken.
- Het Pensioenfond bestond op 1 Juli j.l. uit f 9000.— in obligatiën en belegging op de Nuts-Spaarbank van ruim f 2000.—. Aan pensioenen werd uitgekeerd in 1914/15: f 5615.91; in '15/16 f 3482.16; in '16/17 f 2035.74⁵.
- De Penningmeester, de heer F. GUNNINK Bzn, ontvangt ook hier dank.
- Studiefonds.** STUDIEFONDS. Aan onderscheidene Studenten en Gymnasiasten werd hulp verleend. In 1914/15 f 2900.—; in '15/16 f 2835.—; in '16/17 f 3175.—. Op 31 Mei j.l. stond het kapitaal op f 10.000.— nominaal. Aan Prof. HONIG wordt ook hier dank gezegd voor zijn beheer.
- Schooldag.** SCHOOLDAG. Deze werd telken jare gehouden en deelde in veler belangstelling. Uit de Schoolkas werd elk jaar f 50.—, de laatste maal f 75.— verstrekt tot bestrijding der kosten. Op de jongste Juli-vergadering van Curatoren werd de

Commissie tot organiseering en leiding van den Schooldag van drie tot vijf leden uitgebreid. Benoemd werden Prof. Dr H. BOUWMAN, Prof. Dr J. RIDDERBOS, Ds P. BOS, Ds C. W. E. PLOOS VAN AMSTEL en Ds J. KOK.

„DE BAZUIN”. Dat blad, dat Jan. j.l. zijn 65en jaargang inging, verscheen in het afgelopen kalender jaar geregeld. Voor haar inhoud werd goede zorg gedragen door haar Hoofdredacteur, Prof. BOUWMAN en zijne medewerkers. Zij ontvangen ook hier dank voor hun gewaardeerden arbeid. Sedert de jongste Synode liep het aantal abonne's van 579 terug op 533. Wierp „de Bazuin” 63 jaren achtereen niet gering financieel voordeel voor de School af, ook zij deelde het laatste anderhalf jaar in de voor alle bladen schadelijke gevolgen van den tegenwoordigen krijg. Over het kalenderjaar 1916 had „de Bazuin” voor het eerst een nadeelig saldo, groot f 224,69, komende ten laste der School. Op hope weêr van betere tijden besloot het Curatorium met de uitgave voort te gaan.

„De Bazuin”.

In de Commissie voor de uitgave van „de Bazuin” kwam mutatie. Vorig jaar trad als lid uit de hr J. H. BOS te Kampen en werd in zijn plaats benoemd Curator Ds H. W. LAMAN, en Juli j.l. trad uit haar voorzitter Prof. LINDEBOOM, uithoofde zijner emeritaatsaanvraag als Hoogleraar. Ook hier zij aan Prof. LINDEBOOM dank gebracht voor zijn jarenlangen getrouwen en belangeloozen arbeid als secundus-redacteur en als medewerker, en als lid en voorzitter van de Commissie voor de uitgave van „de Bazuin”. Tot Hoofdredacteur werd weder benoemd Prof. BOUWMAN, en tot secundus-redacteur en geregelde medewerker Prof. HONIG. In de Commissie voor de uitgave van „de Bazuin” werd in de vacature Prof. LINDEBOOM benoemd Prof. J. RIDDERBOS.

BIBLIOTHEEK EN ARCHIEF bevinden zich in goeden staat. De Bibliotheek vermeerderde door aankoop en schenkingen, waaronder enkele belangrijke, dermate, dat het Curatorium j.l. besloot tot de uitgave van een supplement-catalogus. Aan den hr J. H. BOS werd vorig jaar eervol ontslag als amanuensis verleend, en in zijn plaats benoemd Dr W. NAWIJN, leeraar in de klassieke talen aan het Gereformeerd Gymnasium te Kampen, met den titel van Conservator.

Bibliotheek.

Den Bibliothecaris en Archivarus Prof. BOUWMAN wordt ook hier dankgezegd voor zijn arbeid.

En hiermede hebben Deputaten-Curatoren der Theologische School u hun verslag over den toestand der School sinds de jongste Synode gegeven.

Zij de Heere in 't midden uwer vergadering tot heil der Kerken en hare School.

Uit naam van Deputaten-Curatoren

A. M. DONNER, *Rapporteur.*

BIJLAGE A (bij het Rapport van de Curatoren).

De Synode verleene aan Prof. L. LINDEBOOM op zijn verzoek, onder dankbetuiging, eervol ontslag als Hoogleraar aan de Theologische School te Kampen.

BIJLAGE B (bij het Rapport van de Curatoren).

De Synode stelle vast tot aanvulling van Artikel 13 van het „Reglement voor de Theologische opleiding” enz. het volgende:

„Van het afleggen van het admisie-examen en van het propaedeutisch-examen kunnen geheel of gedeeltelijk worden vrijgesteld personen, die bewijs vertoonen, dat zij elders, in Nederland of in het Buitenland, een daarmede gelijkaard examen met goed gevolg hebben afgelegd.

Als zulke examina worden beschouwd:

a. de overeenkomstige examina aan de Rijksuniversiteiten in Nederland, de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam en de Vrije Universiteit te Amsterdam; en
b. andere examina, die bij afzonderlijk besluit van het College van Hoogleraren, onder goedkeuring van het Curatorium, als zoodanig worden aange-
wezen.”

BIJLAGE C (bij het Rapport van de Curatoren).

De Synode verleene machtiging aan het Curatorium tot het doen verbouwen van het oudste gedeelte van het Schoolgebouw, overlatende aan zijne prudentie, in overleg met het College van Hoogleraren, de vaststelling der plannen en den tijd en de wijze van uitvoering.

BIJLAGE D
(bij het Rapport
van de Curatoren).RAPPORT der Commissie van advies inzake een nieuwe
Pensioenregeling.

De Commissie, door het Curatorium in zijn vergadering van 4 Juli 1916 benoemd, teneinde van advies te dienen omtrent de wenschelijke wijzigingen in de „Bepalingen tot regeling van het verleenen van pensioen aan Hoogleraren der Theologische School van de Gereformeerde Kerken in Nederland en hunne weduwen en weezen”, heeft de eer het navolgende te rapporteeren.

De Commissie heeft den 15en September j.l. voltallig te Amersfoort vergaderd. Bij haar overwegingen nam zij kennis van de opmerkingen, die van de zijde der Hoogleraren omtrent een aan Curatoren en Hoogleraren inmiddels toegezonden ontwerp waren gemaakt. Van de gelegenheid, aan de leden van het Curatorium blijkens art. 19 der Handelingen van de 76e vergadering (gedrukt verslag blz. 17) geboden om schriftelijk van opmerkingen te dienen, was geen gebruik gemaakt.

Het resultaat van de gedachtenwisseling in de vergadering der Commissie is in de bijgevoegde „*Concept-Bepalingen*” neergelegd.

Op verschillende punten is naar technische verbetering der bestaande Bepalingen, aan welker formeele zijde indertijd blijkbaar niet de meeste zorg is besteed, gestreefd.

Als materiele wijzigingen stelt de Commissie allereerst voor, het minimum van het pensioen van den Hoogleeraar zoodanig te verhoogen, dat dit pensioen minstens gelijk wordt aan het weduwenpensioen.

Voorts was zij van oordeel, dat er geen voldoende grond is in de Bepalingen de beperking te handhaven, dat voor weduwen, na de emeriteering van den Hoogleeraar met hem gehuwd en voor kinderen, na de emeriteering van den Hoogleeraar geboren, geen pensioen-aanspraken bestaan.

Ook heeft de Commissie nog gemeend op een tweetal andere punten wijziging van het bestaande te moeten voorstellen: vooreerst scheen haar het stelsel der geldende Bepalingen, waarbij het genot van pensioen of toelage afhankelijk gesteld wordt van het lidmaatschap van ééne van de Gereformeerde Kerken met het karakter van het pensioen minder in overeenstemming, gelijk zij ook minder juist achtte het bestaande art. 14, in welk artikel de kerkelijke weg als de uitsluitende rechtsweg wordt aangewezen.

En dan heeft zij in haar ontwerp gebroken met de gelijke behandeling van de gezinnen van drie of meer kinderen, maar in tegenstelling daarmee ook bij die gezinnen, behoudens zeker maximum, het aantal der kinderen over de hoogte van het pensioen doen beslissen.

Ten slotte wil de Commissie, ofschoon erkennend dat zij daarmee wellicht eenigermate buiten de grenzen van haar opdracht treedt, aan de aandacht van het Curatorium nog onderwerpen de vraag, of de tot heden gevolgde wijze van beheer van het Pensioenfonds, waarbij van kapitaalvorming, behoudens de oplegging van een onbeteekenende rente, geen sprake is, ja de door de Hoogleraren gestorte percentages bezigd worden tot voldoening der loopende verplichtingen, wel de meest juiste kan geacht worden, dan of niet een gewijzigde financieele verhouding van Schoolkas en Pensioenfonds, waarbij een andere regeling wordt getroffen ten aanzien van het bedrag der jaarlijksche storting van de eerste in de laatste, overweging verdient.

De Commissie voornoemd,

6 Juni 1917.

B. VAN SCHELVEN.
A. M. DONNER.
J. RIDDERBOS.
J. H. MONNIK.
J. DONNER.

**CONCEPT-BEPALINGEN tot regeling van het verleen
van pensioen aan Hoogleraren der Theologische
School van de Gereformeerde Kerken in Nederland
en hunne weduwen en weezen.**

Artikel 1.

Aan de Hoogleraren der Theologische School en aan hunne weduwen en weezen wordt ten laste van die School uit een daarvoor onder afzonderlijk hoofd te administreeeren fonds een pensioen verleend naar de volgende regelen.

Artikel 2.

Een Hoogleraar, wien door de daartoe bevoegde vergadering eervol emeritaat is verleend, geniet, behoudens het bepaalde in artikel 4, voor den verderen duur van zijn leven een jaarlijksch pensioen, dat binnen de grenzen, bedoeld in artikel 3, berekend wordt naar $\frac{3}{100}$ gedeelte van de laatstelijk door hem genoten jaarwedde voor ieder jaar, dat hij in vasten of voorloopigen dienst het Hoogleeraarsambt aan de Theologische School heeft bekleed en voor iedere twee jaren, die hij in den Dienst des Woords is werkzaam geweest,

Artikel 3.

Dit pensioen kan echter nimmer hooger zijn dan $\frac{3}{4}$ gedeelte der laatstelijk door den emeritus-Hoogleraar genoten jaarwedde en behoudens dit maximum, nooit lager dan $\frac{3}{7}$ gedeelte dier jaarwedde, verhoogd met $\frac{3}{40}$ gedeelte voor het eerste en $\frac{1}{40}$ gedeelte voor ieder volgend ongehuwd kind beneden de 19 jaren, alsmede met $\frac{1}{8}$ gedeelte voor ieders kind boven de 19 jaren, verkeerende in den in artikel 8 omschreven toestand.

Artikel 4.

Bij aanvaarding van een ander ambt, betrekking of beroep wordt het pensioen verminderd met $\frac{1}{4}$ van het bedrag der daaraan verbonden geldelijke voordeelen. De betrokkene is gehouden van deze aanvaarding aanstonds mededeeling te doen aan Curatoren en hun voorts omtrent de geldelijke voordeelen alle zoodanige inlichtingen te verstrekken, als zij alsdan of later voor de toepassing van dit artikel zullen noodig oordeelen. Blijft hij ondanks uitdrukkelijke aanmaning in gebreke de vereischte mededeeling te doen of de gevraagde inlichtingen te verschaffen, dan wordt het bedrag van den affrek door Curatoren in hoogster instantie vastgesteld.

Artikel 5.

Bij het overlijden van eenen Hoogleraar of emeritus-Hoogleraar is zijne weduwe tot aan haar dood of eerder huwelijk gerechtigd tot een jaarlijksch pensioen ten bedrage van, behoudens het bepaalde in art. 9, $\frac{3}{7}$ gedeelte der laatstelijk door haren overleden echtgenoot genoten jaarwedde.

Artikel 6.

De weduwe van den (emeritus-) Hoogleraar ontvangt ten behoeve van diens kinderen, uit haar geboren of onder haar verzorging staande, die en zoolang zij ongehuwd zijn en het 19e levensjaar niet zijn ingetreden, eene jaarlijksche toelage van, behoudens het bepaalde in artikel 9, $\frac{3}{40}$ gedeelte der laatstelijk door den overledene genoten jaarwedde voor het eerste en $\frac{1}{40}$ gedeelte voor ieder volgend zoodanig kind, en zulks ook wanneer zij hertrouwt, doch steeds behoudens het bepaalde in artikel 10 alinea 2.

Artikel 7.

Kinderen van (emeriti-) Hoogleraren, wier vader en moeder beiden overleden zijn, genieten, tenzij zij onder de verzorging staan van de weduwe van hunnen vader, zoolang zij ongehuwd zijn en het 19e levensjaar niet zijn ingetreden, een jaarlijksch pensioen, hetwelk voor ieder zoodanig kind, behoudens het bepaalde in artikel 9, bedraagt het $\frac{1}{8}$ gedeelte van de laatstelijk door den vader genoten jaarwedde.

Artikel 8.

Indien een kind van eenen (emeritus-) Hoogleeraar, wiens vader is overleden en dat zijn 19e levensjaar is ingetreden, wegens welbewezen ziels- of lichaamsgebreken niet in staat blijkt om in eigen onderhoud te voorzien en geen andere middelen daartoe ter beschikking staan, wordt, voor den duur van den vorenomschreven toestand, een en ander ter beoordeeling van Curatoren,

- a. hetzij aan de weduwe van den (emeritus-) Hoogleeraar, indien deze de moeder is van dat kind of indien dat kind onder hare verzorging staat, ten behoeve van dat kind eene jaarlijksche toelage verstrekt, welke voor ieder zoodanig kind, behoudens het bepaalde in artikel 9, bedraagt het $\frac{1}{8}$ gedeelte van de laatstelijk door den vader genoten jaarwedde, en zulks ook wanneer de weduwe hertrouwt, doch steeds behoudens het bepaalde in artikel 10 alinea 2;
- b. hetzij, in alle andere gevallen, aan dat kind eene jaarlijksche toelage uitgekeerd, ten bedrage van voor ieder zoodanig kind, behoudens het bepaalde in artikel 9, het $\frac{1}{6}$ gedeelte van de laatstelijk door den vader genoten jaarwedde.

Artikel 9.

Hetgeen door de nagelaten betrekkingen van eenen overleden (emeritus-) Hoogleeraar aan pensioen en (of) toelage genoten wordt, kan nimmer, afzonderlijk of gezamenlijk, stijgen boven het $\frac{3}{4}$ gedeelte der laatstelijk door den overledene genoten jaarwedde.

Indien het gezamenlijk bedrag van de pensioenen en (of) toelagen van de verschillende nagelaten betrekkingen van eenen overleden (emeritus-) Hoogleeraar, waarop, behoudens het bepaalde in dit artikel, krachtens de voorafgaande artikelen aanspraak zoude bestaan, die grens zou overschrijden, geschiedt de vermindering van die pensioenen en (of) toelagen zoodanig, dat op de onderlinge verhouding geen inbreuk wordt gemaakt.

Artikel 10.

De pensioenen en toelagen gaan in op den door Curatoren overeenkomstig deze „Bepalingen” vast te stellen datum. Voorzoover het recht ontstaat tengevolge van het overlijden van een tractements- of pensioensgerechtigde, wordt gedurende de eerste drie maanden na dat overlijden het tractement of het pensioen met de eventueele toelage(n), waartoe de overledene gerechtigd was, uitgekeerd.

De uitbetaling geschiedt in driemaandelijksche termijnen van het burgerlijk jaar en wel aan den gerechtigde of aan zijnen wettelijken vertegenwoordiger. Echter kunnen Curatoren bepalen, dat de uitbetaling aan een ander ten behoeve van den bevoordeelde zal geschieden, indien zulks naar hun oordeel noodig is om te verzekeren, dat het pensioen of de toelage kome ten goede van den bevoordeelde zelf; daarbij wordt voor de toelagen, omschreven in de artikelen 6 en 8 littera a als bevoordeelde aangemerkt degene, te wiens behoefte ingevolge het bepaalde in die artikelen de toelage wordt verstrekt.

Artikel 11.

De tractementen van Hoogleeraren ondergaan jaarlijks ten bate van het in artikel 1 genoemde pensioenfonds eene doorlopende korting van drie ten honderd, telkens bij de termijngewijze uitbetaling der jaarwedde te verrekenen.

Artikel 12.

Behalve uit de in artikel 11 bepaalde bijdragen, bestaat dit pensioenfonds uit de opbrengst van eventueele legaten en giften, de gekweekte rente en een jaarlijksche storting uit de Schoolkas tot zulk een bedrag als tot instandhouding van dit fonds zal noodig blijken.

Artikel 13.

Alle geschillen omtrent de uitlegging of de toepassing van deze „Bepalingen” worden met uitsluiting van de rechterlijke macht door drie scheidsmannen beslist, waarvan één aan te wijzen door Curatoren, een door den belanghebbende en de derde te kiezen door de beide aangewezen arbiters. Voor het geval een der partijen weigert den scheidsman aan te wijzen, of de beide aangewezen arbiters

ten opzichte van den derde niet tot overeenstemming kunnen komen, zal de meest gereede partij de benoeming van drie arbiters aan de Arrondissements-Rechtbank te Zwolle kunnen aanvragen.

De scheidsmannen zullen als goede mannen naar billijkheid oordeelen.

Ten blijke van onderwerping aan het bepaalde in dit artikel zullen de Hoogleeraren bij het aanvaarden van hun ambt en de overige gerechtigden tot pensioen of toelage eene desbetreffende schriftelijke verklaring inzenden.

Artikel 14.

Deze „Bepalingen” kunnen alleen door de Generale Synode op voorstel of na advies van Curatoren worden gewijzigd. Wijzigingen, die overigens nimmer afbreuk kunnen doen aan verkregen rechten, gelden voor de Hoogleeraren, die op het tijdstip van inwerkingtreding der wijziging in functie zijn, slechts voorzover de gewijzigde bepalingen in haar geheel door hen worden ondertekend.

Artikel 15.

Deze „Bepalingen” en hare wijzigingen treden in werking op den eersten der maand, volgende op den dag, waarop zij door de Generale Synode zullen zijn vastgesteld.

BIJLAGE V. (B. 2.)

*Aan de Generale Synode van De Gereformeerde
Kerken in Nederland, vergaderd te Rotter-
dam, 27 Aug. e. v. d. 1917.*

Weleerwaarde en Eerwaarde Heeren en Broeders!

Gelijk ik reeds, 4 Mei jl., aan de Curatoren der Theologische School als mijn voornemen heb medegedeeld, kom ik thans tot u met het verzoek, mij emeritaat te willen verleenen als Hoogleeraar aan de School der Kerken tot opleiding voor den dienst des Woords, tegen het einde van het loopend Schooljaar.

In aansluiting aan de omschrijving van redenen in de kennisgeving aan de Curatoren der School, mag ik zeker wel vertrouwen, dat de Generale Synode geen bezwaar zal hebben mij, na straks 51 jarigen dienst, waartoe Gods genade mij heeft verwaardigd en gesterkt, dit verzoek in te willigen.

Mocht het u, met het oog op den eventueelen opvolger, gewenscht voorkomen, een lateren datum te bepalen voor het ingaan van het emeritaat, gaarne zal ik mij schikken naar uw besluit.

Met dankzegging aan de Kerken voor het vertrouwen 35 jaren lang mij geschonken in den zoo gewichtvollen als heerlijken arbeid der toerusting van arbeiders in den wijngaard des Heeren, en toebidding van de leiding des Heiligen Geestes bij al uwen arbeid,

Uw dw. broeder en medearbeider,

L. LINDEBOOM.

Kampen, 24 Aug. 1917.

BIJLAGE VI.
(B. 2.)

Aan de Generale Synode van „de Gereformeerde Kerken in Nederland”, vergaderd te Rotterdam 28 Aug. 1917 e. v. d.

Weleerw. en Eerw. Broeders!

Het College van Deputaten-Curatoren van de Theologische School van voornoemde Kerken heeft de eer u bij dezen te melden, dat het in zijne vergadering van heden 28 Aug., ter voldoening aan Art. 6 van het „Reglement voor de Theologische Opleiding”, na gehoord te hebben het eenstemming praeadvies der Hoogleeraren aan voornoemde School, met algemeene stemmen besloten heeft, ter voorziening in de vacature, ontstaan door de emeritaatsaanvraag van den Hoogleereer, prof. L. LINDEBOOM, aan uwe vergadering voor de benoeming van een Hoogleeraar in de Exegese van het Nieuwe Testament en aanverwante vakken, voor te dragen den Weleerw. Zeergel. Heer Dr S. GREYDANUS, predikant te Paesens. Dat de Heere uwe vergadering ook voor deze zake met Zijn licht bestrale.

Het Moderamen van Curatoren voornoemd,

G. ELZENGA, *voorzitter.*
B. VAN SCHELVEN, *assessor.*
A. N. DONNER, *scriba.*
A. DE GEUS, *adjunct-scriba.*

Rotterdam, 28 Aug. 1917.

BIJLAGE VII.
(B. 2.)

ADVIES in zake de voordracht van het Curatorium ter benoeming van een Hoogleeraar in de Exegese van het Nieuwe Testament en aanverwante vakken.

Bij afzonderlijk schrijven, d.d. 28 Aug. 1917, wordt aan uwe vergadering medegedeeld, dat het College van Deputaten-Curatoren van de Theologische School, ter voldoening aan Art. 6 van „het Reglement voor de Theologische opleiding” na gehoord te hebben het eenstemmig praeadvies den Hoogleeraren aan voornoemde School, met algemeene stemmen besloten heeft, ter voorziening in de vacature, ontstaan door de emeritaatsaanvraag van den Hoogleeraar, prof. L. LINDEBOOM, aan uwe vergadering voor de benoeming van een Hoogleeraar in de Exegese van het Nieuwe Testament en aanverwante vakken, voor te dragen den WelEerw. ZeerGel. Heer Dr S. GREYDANUS, predikant te Paesens.

Gaarne had uwe Commissie gezien, dat een voordracht van twee of drie personen bij uwe vergadering was ingekomen, maar dit is het Curatorium ditmaal niet mogelijk geweest, of althans niet wenschelijk voorgekomen.

Bovendien wordt door onderscheiden daartoe bevoegde personen een zeer loffelijk getuigenis van den voorgedragene gegeven omtrent zijn persoon en geschiktheid voor zijn eventueel toekomstigen arbeid, weshalve uwe Commissie u adviseert den met algemeene stemmen voorgedragene te benoemen.

H. TEERINK, *Rapporteur.*

BIJLAGE VIII.
(C.)

RAPPORT van de Deputaten tot oefening van het verband tusschen de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Theologische Faculteit der Vrije Universiteit, aan de Generale Synode van Rotterdam 1917.

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders!

Blijkens Art. 160 der Acta van de Generale Synode te 's Gravenhage (1914) werden door deze als Deputaten tot oefening van het verband tusschen de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Theologische Faculteit der Vrije Universiteit aangewezen: Ds P. J. W. KLAARHAMER (met de samenroeping belast), Ds W. BREUKELAAR, Ds H. HOEKSTRA, Dr J. C. DE MOOR en Ds J. D. VAN DER MUNNIK. Als hunne secundi (naar volgorde): Ds K. FERNHOUT, Ds J. H. LANDWEHR en Dr J. HANIA.

Aangezien voldoende kon worden vastgesteld, dat ook Ds W. H. GISPEN wederom door de Synode als primus-deputaat was benoemd, hebben Deputaten gemeend, hem als hunner een te mogen en te moeten beschouwen, al werd zijn naam door een onwillekeurig verzuim niet in de gedrukte Acta opgenomen.

In de samenstelling van hun College kwam geen andere wijziging, dan dat Ds H. HOEKSTRA op 31 Dec. 1915 door den Heere tot zich werd genomen. Zijne ongesteldheid heeft hem belet in het tijdvak na de Synode van 's Gravenhage nog werkzaamheden als Deputaat te verrichten. DD W. H. GISPEN en P. J. W. KLAARHAMER hebben het College van Deputaten bij de begrafenis vertegenwoordigd. Met weemoed houden Deputaten in dankbare gedachtenis wat deze hoog begaafde broeder ook in en voor hunnen kring is geweest. Volgens boven vermeld besluit der Synode nam Ds K. FERNHOUT de ledige plaats in.

Samenstelling.

In dit verband zij tevens medegedeeld, dat Ds BREUKELAAR en Ds W. H. GISPEN de gelukwenschen van Deputaten aan Prof. Dr W. GEESINK overbrachten ter gelegenheid van zijn jubileum, en dat Ds P. J. W. KLAARHAMER het College van Deputaten vertegenwoordigde bij de begrafenis van Prof. Dr F. L. RUTGERS.

Ds P. J. W. KLAARHAMER werd weder als Voorzitter aangewezen, Dr J. C. DE MOOR als Scriba, Ds W. BREUKELAAR als Penningmeester. Artikel 2 der Instructie.

Uwe Deputaten hebben, doorgaans twee aan twee, naar vasten rooster, de Colleges in de Theologische Faculteit bijgewoond. Zij hoorden in de periode 1914/'15 43 colleges, in de periode 1915/'16 46 colleges, in de periode 1916/'17 33 colleges. Artikel 3 der Instructie.

In de eerste periode woonden zij één candidaats examen bij, in de tweede periode één candidaats examen en één doctoraal examen, in de derde periode één doctoraal examen en ééne promotie. Ook woonden zij de overdracht van het Rectoraat door Prof. Dr C. VAN GELDEREN bij.

Telken jare verzonden uwe Deputaten eene missive aan de Particuliere Synodes, als gevolg waarvan eene opmerking van Deputaten naar Artikel 49 K. O. der Particuliere Synode van Drenthe inkwam, betreffende wat bij een der examinandi bleek aangaande zijne kennis van Dogmatiek, inhoud der Heilige Schrift, Symboliek en Kerkgeschiedenis; aan welk schrijven Deputaten behoorlijke aandacht hebben gewijd. Artikel 4 der Instructie.

Jaarlijks ontvingen Deputaten de Series Lectionum, die hun tot geen opmerkingen aanleiding gaf. Artikel 5 der Instructie.

Aan het einde van hun rapport mogen Deputaten ook thans met dankbaarheid constateeren, dat zij van de zijde der Theologische Faculteit alle medewerking ontvingen bij de uitvoering hunner opdracht, en het onderwijs in het algemeen genomen alleszins voldeed aan de bepalingen van het contract met de Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden grondslag.

Als Bijlage is hieraan toegevoegd de rekening en verantwoording van de uitgaven der Deputaten, waarbij zij het voorstel voegen om aan de te benoemen Deputaten weder een crediet van f 600.— te verleen.

Wone de God aller genade met Zijnen Geest in uw midden, en gebiede Hij Zijn gunst ook over de Theologische Faculteit der Vrije Universiteit, tot heil onzer Kerken en tot eer van Zijnen Naam!

Aldus vastgesteld in de vergadering van Deputaten van 26 Juli 1916.

J. C. DE MOOR, *Rapporteur.*

BIJLAGE IX.
(C.)

FINANCIEEL RAPPORT van de Deputaten der Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland tot oefening van het verband tusschen de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Theologische Faculteit der Vrije Universiteit.

De Deputaten der Generale Synode tot oefening van het verband tusschen de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Theologische Faculteit der Vrije Universiteit hebben voor reis- en verblijfkosten, porto's, papier enz. een bedrag gebruikt van f 465.99. Op daartoe strekkend verzoek heeft de Heer L. G. WEISZ te Amsterdam, dit bedrag aan hen voldaan uit de gelden, die de Generale Synode van den Haag voor dit doel ten zijnen kantore deponeerde. Van de ontvangen bedragen is door de Deputaten telkens quitantie afgegeven. Het kasboekje met de noodige bescheiden vergezellen dit rapport.

Voorts zij hierbij meegedeeld, dat de Heer L. G. WEISZ te Amsterdam een overzicht heeft overgelegd van de gelden, die bij hem te dezer zake zijn gedeponeerd en door hem zijn uitgegeven. Wijl de Heer WEISZ betreffende de administratie dezer gelden tot nu toe geen rekening heeft overgelegd, loopt zijne verantwoording over de jaren 1909 tot 1917, terwijl hij décharge verzoekt.

W. BREUKELAAR.

Zaandam, 27 Aug. '17.

BIJLAGE X.
(D.)

RAPPORT van de Deputaten der Generale Synode van 1914 voor de Zending van de Gereformeerde Kerken in Nederland, onder Heidenen en Mohammedanen.

De Deputaten der Generale Synode van 1914 voor de Zending onder Heidenen en Mohammedanen¹⁾ hebben de eer het volgende rapport van hun arbeid aan te bieden.

Vooraf ga de betuiging van dank aan den Heere, Wiens goede hand hen altijd weer geleid heeft en geholpen; evenals ons land en onze Kerken in Nederlandsch-Indië deelde ook hun Zendingswerk in deze bange tijdsgewrichten ongestoord in de „verschooning des Heeren” (Genesis 19 : 16). En voorts worde de hartelijke dank der Deputaten aanvaard door allen, die sinds 1914 weer op allerlei wijze getoond hebben, dat zij hun hart en hunne hand voor de Zending wilden geven.

En nu komende tot het eigenlijke rapport, zij het hun vergund de verschillende zaken onder de volgende hoofden te bespreken:

1. De Kerk van Soerabaia.
2. De Kerk van Batavia.
3. De Kerk van Rotterdam [en de andere Kerken in Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte)].
4. De Kerk van Delft [en de andere Kerken in Zuid-Holland (noordelijk gedeelte)].
5. De Kerk van Amsterdam [en de andere Kerken in Noord-Holland].
6. De Kerk van Heeg [en de andere Kerken in Friesland].
7. De Kerk van Utrecht [en de andere Kerken in de provincies Utrecht en Gelderland].
8. De Kerk van Middelburg [en de andere Kerken in Zeeland en Noord-Brabant].
9. De „Soemba-Zending” door de Kerken in Groningen, Drenthe en Overijssel.
10. Het Zendings-consulaat.
11. „De Buiten-bezittingen”.
12. De Zending onder de Chineezzen.

¹⁾ De brs Ds H. SCHOLTEN, Ds J. D. VAN DER MUNNIK, Ds J. P. KLAARHAMER, Ds H. DIJKSTRA, Ds W. B. RENKEMA, Ds J. KRÜGER, Ds W. BREUKELAAR, Ds C. W. E. PLOOS VAN AMSTEL, Ds F. W. SLUYTER, Ds G. F. KERKHOF, Ds T. GERBER en Dr J. HANIA. (Acta Haagsche Synode 1914, art. 160). Zij kozen Ds H. DIJKSTRA tot voorzitter; tot assessor Ds J. D. VAN DER MUNNIK; Ds W. BREUKELAAR tot tweeden scriba en penningmeester; Dr J. HANIA tot eersten scriba.

Zij vergaderden steeds te Amsterdam in de groote consistorie van de Gereformeerde Kerk, die daartoe — het zij met grooten dank vermeld — in warmte en in koude, altijd weer, *gratis* en *wel ingericht*, beschikbaar werd gesteld. Eenmaal kwam men in Meppel samen om ongesteldheid van den Voorzitter.

13. Het Zendingsblad [en de Zendingskalender].
14. De Scholen.
15. De „verstrooide Gereformeerden” in Nederlandsch-Indië.
16. Het bijwonen van conferentie's, enz.
17. De Financiën [van 1914—1917 en voor 1917—1920].
18. Opdrachten van de Synode te 's Gravenhage.
19. Zaken, waarover de Synode van Rotterdam beslissen moet.

1. De Kerk van Soerabaia.

Het kerkelijk leven van de gemeente Soerabaia wordt langzaam doch niettemin altijd door krachtiger. Ds PERA, die er in 1900 kwam, werkt er nog altijd met opgewektheid voort.

Een nieuw kerkgebouw is op eene andere en meer rustige plaats dan waar het oude stond, uit eigen middelen opgetrokken.

De gemeente telt pl.m. 300 leden, van wie het kleinste gedeelte buiten de stad woont; enkelen wonen zelfs zeer ver af.

De subsidie welke de Haagsche Synode aan Soerabaia toekende¹⁾ — tot een maximum van f 2100 per jaar — is haar geregeld gezonden.

De zaak der emeriteering van den predikant van Soerabaia en diens echtgenoot, welke ter definitieve beslissing in handen van de Deputaten was gelegd,¹⁾ is nu zoover gevorderd, dat Deputaten aan deze Synode het volgende besluit omtrent de pensioen-regeling voor de Gereformeerde Kerk van Soerabaja kunnen mededeelen.

De Deputaten der Generale Synode voor de Zending onder Heidenen en Mohammedanen,

Gezien de concept-pensioenregeling van de Gereformeerde Kerk te Soerabaia betreffende haren Dienaar des Woords, Ds W. PERA en diens echtgenoot, medegedeeld in het schrijven van den Kerkeraad dezer Kerk d.d. 28,6'15, spreken in 't algemeen hunne instemming uit met deze regeling en *adviseeren* den Raad der Gereformeerde Kerk te Soerabaia deze regeling aldus te doen luiden:

„De Raad der Gereformeerde Kerk te Soerabaia verbindt zich tegenover haren Dienaar des Woords Ds W. PERA,

- a. hem bij eventuele emeriteering naar kerkenorde een pensioen te zullen uitkeeren van ten minste f 1350.— per jaar, en eventueel aan zijne weduwe, zoolang zij naar kerkenorde pensioengerechtigd is, een pensioen te zullen uitkeeren van ten minste f 864.— per jaar;
- b. deze minima, zoo dit *noodig* en *mogelijk* zal blijken, te zullen verhoogen voor wat het emeritaats-pensioen betreft met $\frac{1}{20}$ of f 67.50 voor ieder Indisch dienstjaar, waarbij twee Hollandsche dienstjaren voor één Indisch dienstjaar worden gerekend, en zulks tot een maximum van 20 Indische dienstjaren; en voor wat betreft het weduwen-pensioen, eveneens met $\frac{1}{20}$ of f 43.20 voor ieder Indisch dienstjaar, de jaren op gelijke wijze en tot hetzelfde maximum berekend”,

en *besluiten*:

Gelet op het besluit der Generale Synode Acta 1914, artikel 96 waarbij „de zaak der emeriteering ter definitieve beslissing” in hun handen is gelegd, aan de Gereformeerde Kerk te Soerabaia voor het eventueel emeritaats-pensioen van haren Dienaar Ds W. PERA toe te zeggen een subsidie uit de Generale Kas der Zending, tot een bedrag van ten hoogste f 630.— per jaar, en eventueel voor het pensioen zijner weduwe een bedrag van ten hoogste f 480.— en zulks onder bepaling:

- 1°. dat emeriteering en pensioneerding geschieden in gebondenheid aan de desbetreffende bepalingen der kerkenorde;
- 2°. dat de Kerkeraad zich tegenover den Dienaar des Woords en eventueel tegenover zijne weduwe verbindt tot pensioenuitkeering, zooals in bovenvermeld advies is voorgesteld; en
- 3°. dat elke gewone Generale Synode op gemotiveerd verzoek zal beoordeelen en beslissen, of en in hoeverre de financiële toestand der Kerk te Soerabaia het verleenen dezer subsidie zal noodig maken.

¹⁾ Acta, art. 96.

Deputaten hopen, dat de Synode deze beslissing kan goedkeuren.
En voorts bepale uwe vergadering, hoe hoog de subsidie voor Soerabaia over de jaren 1917—'20 zal zijn.

2. De Kerk van Batavia.

Aan de Kerk van Batavia hebben Deputaten het maximum van de subsidie voor „zendingswerk”, waartoe de Haagsche Synode besloot ¹⁾ toegekend, n.l. f 900.— per jaar.

Batavia berrichtte later dat zij wel op hooger bedrag had gehoopt, en vroeg dies ook om wat meer te mogen ontvangen; doch Deputaten, gebonden als zij waren aan het synodaal besluit konden dat niet doen.

Zij brengen dit punt bij dezen op deze Synode.

Voorts is door Deputaten aan Batavia uitbetaald eveneens volgens Synodaal besluit ¹⁾, ten behoeve van het emeritaats-tractement van haar Dienaar Ds D. J. B. WIJERS, eene jaarlijksche som van f 600.—.

Deze Synode moet nu bepalen:

- a. Hoeveel subsidie Batavia per jaar moet ontvangen over de jaren 1917—1920;
- b. Of zij ook bereid is eene bijdrage te geven voor de overtochts-gelden van den predikant, indien een Dienaar van hier eene roeping derwaarts meent te moeten opvolgen.

3. De Kerk van Rotterdam

(en de andere Kerken in Zuid-Holland [zuidel. gedeelte]).

De bemoeienissen tusschen de Kerk van Rotterdam c. a. en de Deputaten bestonden alleen hierin, dat Rotterdam zich bereid verklaarde; om bij te dragen voor het „Christelijk Javaansch Boekenfonds”, doch, om de financiën, niet dorst meedoen aan de Zending onder de Chineezzen.

4. De Kerk van Delft

(en de andere Kerken in Zuid-Holland [noordel. gedeelte]).

Met de Kerk van Delft c. a. zijn Deputaten ook slechts twee keer in correspondentie geweest. Er werd goedkeuring gevraagd — naar Art. 12 der Zendings-orde — van eene instructie voor een Missionairen-Arts; welke door Deputaten zonder eenig bezwaar kon worden gegeven ²⁾.

En voorts vroeg Delft of br. ZUIDEMA wel tijdelijk naar Wonosobo mocht gaan om te helpen bij het „bouwen” aldaar. Deputaten stonden dit toe.

5. De Kerk van Amsterdam

(en de andere Kerken in Noord-Holland).

Met de Kerk van Amsterdam c. a. hebben Deputaten ook maar weinig te doen gehad. Slechts deze drie dingen zijn te melden:

- 1°. dat zij goedkeuring hebben verleend op de daartoe toegezonden instructie voor den Missionairen Arts Dr C. VAN PROOSDIJ, die nu te Jogja werkzaam is ³⁾;
- 2°. dat zij, volgens besluit der Haagsche Synode ⁴⁾ de Kerk van Amsterdam, ten behoeve van haar Medischen dienst, elk jaar met f 1500 hebben gesteund;
- 3°. dat zij met de Kerk van Amsterdam eenige correspondentie hebben gehad over den arbeid der „Zending onder de Chineezzen” ⁵⁾. Amsterdam wilde dien arbeid wel gaarne beginnen, — en Deputaten waren bereid haar daarbij te helpen zooveel zij konden en mochten — doch zij heeft haar wensch nog niet verkregen. Onder hoofd 12 is iets nader toegelicht, hoe dit zoo kwam.

1) Acta, art. 97.

2) Notulen van Deputaten, Febr. 1915, art. 18.

3) Notulen van Deputaten, Febr. 1915, art. 5.

4) Acta, art. 145⁴.

5) Acta Haagsche Synode, art. 130.

6. De Kerk van Heeg (en de andere kerken in Friesland).

Ook de bemoeienis tusschen de Kerk van Heeg c. a. en de Deputaten was van geringen omvang. Er valt alleen te vermelden:

- 1°. dat genoemde Kerk aan Deputaten heeft gevraagd om aan br. J. P. ZUIDEMA, docent „van bijstand” aan de Keuchenius-school, wel te willen toestaan zijne zeer te prijzen hulp te willen verleen en bij het bouwen van het hospitaal te Keboemen. Ook voor dat werk heeft br. ZUIDEMA — gelijk ook reeds te Jogja bij herhaling bleek — bijzondere, „singuliere” gaven. En hij bouwt *goedkoop*.
Deputaten hebben het verzoek gaarne ingewilligd, mits de arbeid van br. ZUIDEMA aan de school er niet onder leed; ¹⁾
- 2°. op dezelfde voorwaarde hebben Deputaten goedgevonden, dat Ds D. BAKKER, Docent aan de Opleidingsschool, „consulent” zou zijn van Keboemen c. a., gedurende den tijd, dat Ds K. VAN DIJK, Missionair Predikant van Heeg, die anders te Keboemen werkt, met verlof naar Nederland is. ²⁾
- 3°. Voorts hebben Deputaten nog — naar Art. 12 zendingsorde — eene instructie — van eenigszins bijzonderen inhoud met 't oog op de oorlogstoestanden — geteekend voor den Missionaire Arts Dr J. W. OOSTERHUIS; en eene voor de hoofdverpleegster zuster BOLT. ³⁾

7. De Kerk van Utrecht (en de andere Kerken in de provincies Utrecht en Gelderland.)

De Kerk van Utrecht c. a. vroeg in 't laatst van 1914 goedkeuring van eene instructie voor haar uit te zenden Missionairen Dienaar Ds W. S. DE HAAS, thans te Poerworedjo arbeidende. Hoewel zich hierbij het geval voordeed dat in Art. 6 zendingsorde wordt genoemd, — „ouder dan 30 jaar” — hebben Deputaten toch geen bezwaar gemaakt, omdat de 30-jarige leeftijd slechts even was overschreden en omdat het medisch attest van Ds DE HAAS zonder eenige restrictie gunstig luidde. ⁴⁾

Eveneens konden Deputaten met volle vrijmoedigheid hun goedkeuring geven aan eene instructie voor Utrechts Missionairen Arts Dr C. F. FLACH, die tegelijk met Ds DE HAAS in 't voorjaar 1915 naar Java is vertrokken en ook te Poerworedjo werkt; en evenzoo aan eene instructie voor eene verpleegster, die derwaarts zou vertrekken. ⁵⁾

Eindelijk kregen Deputaten in April j.l. het verzoek van de Kerk van Utrecht om aan de Generale Synode de vraag te willen doen, of Chineesche toko-houders, die „bekend zijn met het Christendom en begeerte hebben om den (Christelijken) doop te ontvangen, wel in de gemeenschap der Kerk kunnen worden opgenomen, zonder daarom verplicht te zijn des Zondags hunne winkels te sluiten.

Ter toelichting van dit punt had Ds DE HAAS in Jan. j.l. het volgende geschreven :

„De Kerkeraad van Poerworedjo vraagt u advies in de volgende zaak, die ook besproken is op de vergadering van Javaansche Kerken, verleden jaar te Djokja gehouden. Te Koetoardjo wonen Chineezzen die bekend zijn met het Christendom, die ook begeerte hebben om den doop te ontvangen, maar die één groot bezwaar hebben: zij zijn tokohouders, en het is voor hen een onmogelijke zaak Zondags hun winkel te sluiten. Moeten zij dit doen, dan is het zeker dat hun] toko verloopt en zij tot armoede gebracht worden. Ook het feit, dat de passar op Zondag daar gehouden wordt, bemoeilijkt hen zeer. Van alle kanten stroomden dan juist de Javanen naar Koetoardjo toe.

Indertijd, zooals u weet, is OEI BOENG GIE juist om het feit van het niet sluiten op Zondag van zijn toko van de gemeente afgesneden. De man is echter volstrekt niet vijandig geworden. Meermalen spreek ik hem en vraagt hij weer tot de Kerk toegelaten te worden, mits hij niet verplicht zij zijn toko des Zondags te sluiten. Treffend is wat hij laatst zeide: „men kan mij wel

1) Brief aan Heeg, d.d. 27 Dec. 1914. Notulen van Deputaten, Febr. 1915, art. 5°.

2) Notulen van Deputaten, Oct. 1916, art. 5°.

3) Notulen van Deputaten, Oct. 1915, art. 4.

4) Brief aan Utrecht, d.d. 2 Dec. 1914.

5) Notulen van Deputaten, Oct. 1915, art. 4.

van de Kerk afsnijden, maar mijn gemeenschap met den Heere Jezus niet verbreken; ik ondervind nog steeds Zijne hulp."

De vergadering in Djokja meende dan ook, dat deze afsnijding overijld geschied is. Ook de Javaansche Kerkeeraadsleden uit Poerworedjo zijn het hiermee eens.

Wat de kwestie zelf betreft is er verschil onder de broeders. Een deel oordeelt aldus: het is de vraag, waarom de Chineezee de toko niet sluiten; of zij hun eigen voordeel zoeken, dan wel God willen verheerlijken. Dan vindt men het ook een minder goed voorbeeld.

Anderen zeggen: er is geen gebod in het Nieuwe Testament om op Zondag niet te verkoopen. Als de toko anders verloopt, (n.l. wanneer wij zeggen: gij moet ze Zondags sluiten), mogen we dit niet van de menschen vergen. Er zijn hier in Indië gansch andere verhoudingen, dan in Holland. De zaak moet aan de conscientie van den tokhouder worden overgelaten. Wel is van hem te eischen, dat hij des Zondags de godsdienstoefeningen bijwoont.

Verder werd gewezen op de zeer ruime Zondagsopvatting van CALVIJN, en op het werk van treinconducteurs en beambten bij den post, die eveneens 's Zondags werk verrichten.

Daar men niet tot overeenstemming kon komen, besloot men het advies te vragen van de Kerken in Holland; en daar de vraag opkwam naar aanleiding van het feit dat er Chineezee in *Koetoardjo* zijn die den doop vragen, in de eerste plaats aan de Kerk van Utrecht.

Het bovenstaande is een objectief verslag van het gesprokene te Djokja. Als mijn overtuiging deel ik u mede, dat de eisch: sluit de toko op Zondag, dan ook in geval van verarming van den tokhouder — en die is bij gehoorzamen aan dien eisch vrij zeker te wachten — de consequentie meebrengt geheel voor den verarmde te zorgen, totdat hij ander werk vindt (wat vrijwel uitgesloten is).

De Heere schenke u wijsheid om een juiste beslissing te nemen."

Deputaten schreven aan Utrecht, dat zij ook zelf deze zaak wel ter Generale Synode had kunnen brengen, doch dat Deputaten zich in dit geval ook wel gaarne als „trechter" wilden laten gebruiken. Utrechts goede bedoeling zal wel geweest zijn dat Deputaten dan van te voren ook reeds van het geval kennis kregen.¹⁾

Deputaten leggen bij dezen de gestelde vraag in uw midden. Schenke de Heere u — zoo herhalen zij met Ds DE HAAS — wijsheid om eene juiste beslissing te nemen.

8. De Kerk van Middelburg

(en de andere Kerken in Zeeland en Noord-Brabant.)

Met de Kerk van Middelburg c.a. hebben Deputaten slechts een kleine correspondentie gehad over eene bijdrage voor het Christelijke Javaansche boekenfonds²⁾; zij vroegen om eene bijdrage en hebben eene kleine bijdrage gekregen.

9. De Soemba-Zending

(door de Kerken in Groningen, Drenthe en Overijssel).

Met de Soemba-Zending kwamen Deputaten twee keer in aanraking,

a. doordat hun gevraagd werd om goedkeuring van eene instructie voor een predikant, die ten behoeve van Soemba, door de Kerk van Nijverdal werd beroepen. De instructie werd goedgekeurd, maar de beroepene dorst de roeping niet opvolgen.

b. De Soemba-Zending leed in 1915 een gevoelig, schoon maar financieel verlies, doordat de woning met bijgebouwen van den energieken predikant te Karoeni op Soemba, Ds LOD. P. KRIJGER, totaal afbrandde.

Aan Deputaten werd toen gevraagd om eenig uitstel van de betaling der 10% die anders door de Soemba-Zending steeds stipt op tijd en strikt eerlijk worden betaald — en om wat steun uit de Generale Kas.

Deputaten hebben toen niet durven nalaten — mits onder nadere goedkeuring

1) Brief aan Utrecht, d.d. 4 Mei 1917.

2) Acta Haagsche Synode, art. 147 sub 3.

Over dit boekenfonds vindt men nog iets meer op blz. 131.

van de Generale Synode — om de Soemba-Zending met eene som in eens van f 3000 te helpen.¹⁾ Later vernamen zij ook nog, dat door den brand op Soemba het vuur der belangstelling voor dit eiland in de drie provinciën zeer was aangewakkerd, zoodat groote bijdragen gegeven zijn om de geleden schade te herstellen. En zoo heeft God het kwaad, dat Hij had toegeschikt, ook weer ten beste gekeerd.

10. Het Zendings-consulaat.

De Haagsche Synode besloot omtrent het Zendings-consulaat o.a.:

aan de te benoemen Deputaten op te dragen, het verband met het Zendings-consulaat te bestendigen, en in zake eene eventueele benoeming van een tweeden Consul te handelen gelijk hun voorkomt het meest in het belang der Gereformeerde Kerken te zijn²⁾.

Naar aanleiding van dit mandaat kunnen Deputaten het volgende rapporteeren:

- 1°. dat de tegenwoordige Zendings-consul, Dr BARON VAN BOETZELAER, zoo eenig geschikt voor zijne gewichtige en omvangrijke taak, gemeend heeft te moeten berichten dat hij D.V. in den loop van 1918 zijn arbeid als Consul wenschte te eindigen en naar Nederland wilde terugkeeren. Bijzondere reden, die geëerbiedigd moet worden, noopte daar toe.
- 2°. dat nu tot eersten Consul is benoemd de heer D. CROMMELIN, thans zendeling-leeraar te Modjowarno. Deze hoopt in functie te treden bij het afreden van Dr VAN BOETZELAER. Deputaten hebben tot deze benoeming medegewerkt; onder opmerking evenwel dat h.i. ongewenscht ware, dat de heer CROMMELIN tegelijk en Consul en nog Vertegenwoordiger van eenig Zendingsgenootschap was.

Deze zal dan in zijn arbeid worden bijgestaan door een secretaris, den heer KUILMAN, candidaat in de Theologie.³⁾

- 3°. dat ook voor eenigen tijd een tweede Zendingsconsul is benoemd geworden. Reeds van 1914 af was er naar uitgezien; nu slaagde men. Deze tweede Consul — wellicht later eerste, als de heer CROMMELIN zich niet voortdurend beschikbaar zou willen stellen — is de heer Mr J. M. J. SCHEPPER, commies aan de Generale Thesaurie, een man van positief-Christelijke beginselen, en der Zending zeer genegen. Deputaten hadden liever een Gereformeerde benoemd gezien, doch hadden toch ook tegen den nu aangewezenen geen bepaald bezwaar.
- 4°. dat nog ééne belangrijke zaak omtrent het Consulaat Deputaten den laatsten tijd heeft bezig gehouden. Zal n.l. de aansluiting aan het Consulaat bestendigd blijven dan zal voor het vervolg, ten gevolge van de *noodzakelijke* uitbreiding, meer moeten worden betaald voor de onkosten. Het bedrag van pl. m. f 1000.— per jaar, dat nu drie jaar lang werd gegeven, zal misschien haast verdubbeld moeten worden. En toch betalen de Gereformeerde Kerken dan procents-gewijze in verhouding tot andere „zendingen” genomen, nog niet te veel.

De Synode, zoo hebben Deputaten gezegd, moet hierover beslissen. Deze zaak wordt daarom nu aan uwe vergadering ter beslissing voorgelegd.⁴⁾

Bestendiging van de aansluiting aan het Consulaat is, naar het oordeel der Deputaten, voor de Zending zeer gewenscht; kan de Synode den Deputaten opdragen om, mits zoo zuinig als billijk en mogelijk is, hierin verder te handelen?

11. De Buitenbezittingen.

Met het oog op de uitbreiding van den Zendings-arbeid in de Buitenbezittingen was er in 1914 ter Haagsche Synode niet in elk opzicht eenparigheid van gevoelen. De „Deputaten voor de Zending” kregen dientengevolge nogal een belangrijk mandaat. Meer dan één punt, op dat vraagstuk betrekking hebbende, werd hun ter overweging opgedragen. En deze Synode moest, zoo mogelijk, omtrent een en ander een gemotiveerd advies ontvangen.⁵⁾

Met het oog daarop was nogal correspondentie en bespreking noodig. Toch kunnen Deputaten aan de Synode een, hopelijk allen bevredigend concept-rapport voorleggen, verzeld van hun advies.

1) Notulen van Deputaten Oct. 1915, Art. IVc.

2) Acta Haagsche Synode art. 69².

3) Notulen van Deputaten, April 1916, art. 17.

4) Notulen van Deputaten, Maart 1917, art. 12.

5) Acta Haagsche Synode, art. 129.

Onder Bijlage II is dit geheele rapport opgenomen. Daarheen worde hier daarom verwezen.

Voorts kan omtrent de Buitenbezittingen nog vermeld :

- 1°. dat Deputaten, naar aanleiding van een schrijven van Ds WIELENGA op Soemba, een onderzoek hebben laten instellen naar het eiland „Alor”, of dat misschien een geschikt arbeidsveld ware. Het definitieve rapport van br. WIELENGA, die dat eiland voor Deputaten zou bezoeken, kwam echter nog niet in, zoodat er hier nog geene nadere bijzonderheden kunnen worden meegedeeld. ¹⁾)
- 2°. dat Deputaten, eenige maanden geleden eene correspondentie hebben gehad met den „Gereformeerden Zendingbond” hier te lande. Deze was bereid om aan de Gereformeerde Kerken — mits die er dan spoedig den arbeid begonnen — een deel van Celébes, t.w. Mamoedio, tot Zendingsterrein af te staan. Deputaten hebben met apprecieering van het vriendelijke aanbod, geantwoord ;
- a. dat zij van oordeel waren, dat de Gereformeerde Kerken op dit oogenblik niet aan „eene nieuwe missie” zouden kunnen doen, doch
- b. dat zij de zaak gaarne zouden brengen op de e.k. Generale Synode, wyl die er over te beslissen had. ²⁾)

12. De Zending onder de Chineezzen.

Aan de Haagsche Synode is in 1914 voorgesteld door de Kerk van Amsterdam, om den Zendingarbeid onder de Chineezzen op Midden-Java afzonderlijk te organiseeren. De Synode besloot toen o.a. :

- 1°. om instemming uit te drukken met de gedachte, in het voorstel van Amsterdam uitgedrukt ; en
- 2°. om aan de Deputaten voor de Zending op te dragen :
  - a. op daartoe strekkend verzoek van eenige Kerk hier te lande mee te werken aan het ontwerpen en voorstellen van een concept-contract van samenwerking voor den arbeid der Zending onder de Chineezzen op Midden Java, en zulks in de richting van het door de Kerk te Amsterdam ingediend voorstel en met inachtneming van de punten sub 1 tot 6 in dit rapport der Commissie genoemd, en daarbij tevens behoorlijk overleg te plegen met de Zending Kerken die op Java arbeiden, en met de Afzonderlijke Vergadering van Dienaren des Woords op Midden Java ;
  - b. zoodra het sub a. genoemde concept is vastgesteld, met de Kerk, die als zending Kerk optreedt, naar dit concept (onder bepaalde voorwaarden) een accoord aan te gaan en haar te steunen met subsidie uit de Generale Kas tot een (bepaald) maximum. ³⁾)

De Kerk van Amsterdam heeft toen in het begin van 1916 aan Deputaten te kennen gegeven, dat zij dien arbeid onder de Chineezzen wel wilde terhand nemen. Tevens bood zij een „concept-contract van samenwerking” aan.

Deputaten konden zich, behoudens een paar ondergeschikte punten, met dit concept zeer wel vereenigen. En besloten verder :

- 1°. aan alle zending Kerken in Nederland enkele exemplaren van het gewijzigde concept-contract toe te zenden en haar uit te noodigen tot mede-werking aan dien arbeid ;
- 2°. aan de Afzonderlijke Vergadering van Predikanten op Java te vragen om advies ;
- 3°. om na 't inkomen van die antwoorden en adviezen, zoo mogelijk, eene definitieve regeling vast te stellen ⁴⁾.

Veel verder is deze zaak eigenlijk niet gekomen. De Kerken in Zeeland en Delft gingen in 't algemeen wel accoord met het concept ; „Utrecht” had enkele aanmerkingen op het concept ; „Friesland” stelde de zaak uit tot de zendingssynode van 1917 en berichtte onlangs, dat besloten was „niet te moeten mede-werken” ; „Rotterdam” dorst nog niet meedoen uit gebrek aan de noodige gelden ⁵⁾. En van de Afzonderlijke Vergadering van Dienaren des Woords op Java kwam nog geen advies in. Een *definitief* concept-contract is er dus nog niet.

1) Zie stukken over „Alor” uit Nov. en Dec. 1916.

2) Brieven aan Deputaten, d.d. 14 Febr. en 27 April 1917 ;
Brieven van Deputaten 17 Febr., 29 Maart en 1 Mei 1917.

3) Acta Haagsche Synode, art. 130.

De punten 1—6 sub. a genoemd vindt men in Bijlage XCI, op blz. 286 der Acta.

4) Notulen van Deputaten, April 1916, art. 16 vgl. die van Febr. 1915 art. 8 en Oct. 1915, art. 17. Het concept-contract is niet als bijlage bij dit rapport opgenomen, omdat het nog niet *definitief* is vastgesteld.

5) Notulen van Deputaten, Oct. 1916, art. 14 vgl. die van Maart 1917, art. 13.

Deputaten hebben van een en ander bericht gezonden aan de Kerk van Amsterdam¹⁾ en brengen verder dit punt op uwe vergadering. Wellicht doet de Synode het best om aan de te benoemen Deputaten op te dragen, deze aangelegenheid verder te behandelen naar de besluiten in 1914 gemaakt, desnoods met nog eenigen meerderen steun uit de Generale Kas, en aan de volgende Synode mede te deelen hoever ze zijn gevorderd.

13. Het Zendingsblad (en de Zendings-Kalender).

Omtrent het Zendingsblad valt het volgende te vermelden :

- a. dat de eene Redacteur, Ds H. DIJKSTRA, wel gespaard bleef en altijd zijn werk kon doen; doch dat zich toch bij hem den laatsten tijd verschijnenselen voordeden, die er aan herinneren dat hij „afgaande” is „onder de mannen”; mocht de Heere hem ons nog wat laten behouden voor de Zending!
- b. dat de andere Redacteur Ds H. HOEKSTRA, in 1914 reeds ongesteld geworden, 31 Dec. 1915 door den dood werd weggenomen.

Die dood was voor hem een doorgang tot het eeuwige leven. Voor het Zendingsblad en daardoor voor de Zending was het echter een gevoelig verlies.

Met grooten dank aan den Heere zij hier herinnerd aan het vele schoone, dat hij in het Zendingsblad schreef. Blijve de Heere mevrouw de weduwe, die alleen overbleef, sterken met zijne genade. In de plaats van Ds H. HOEKSTRA benoemen Deputaten Dr J. HANIA.

- c. dat het blad sinds 1914 nog weer in lezers toenam; van 46000 per maand klom het tot ruim 50000.

Het batig saldo bedroeg over de drie laatste jaren ruim 24.000 gulden.

„Vada” te Wageningen was steeds de wakkere uitgeefster. De oorlogstoestanden leverden wel moeilijkheden op bij het krijgen van papier enz.; doch namens Deputaten gesteund door de Commissie van toezicht, de brs Ds W. BREUKELAAR, en Ds W. B. RENKEMA kon zij met de uitgave toch steeds geregeld doorgaan.

De maatregelen, noodig voor de uitgave tot ultimo December '17, namen Deputaten; hoe dan verder moet worden gehandeld, moet uwe vergadering beslissen.

Misschien wil zij dit toevertrouwen aan de te benoemen Deputaten.

- d. Ds DIJKSTRA bleef ook van jaar tot jaar zijn Zendingskalender uitgeven. Meer dan 60.000 exemplaren worden per jaar verkocht²⁾. En hoewel het hiervoor noodige papier enz. ook duurder werd, is nu toch het bedrag, dat br. DIJKSTRA geheel vrijwillig in de Generale Kas stortte als batig saldo niet minder dan over 1911—'14; eene som van bijna f 2000.— werd door den Penningmeester ontvangen.

14. De Scholen.

Op het Zendingsterrein van de Gereformeerde Kerken, zowel op Soemba als op Java, mag het Christelijk Onderwijs zich in toenemenden bloei verheugen. De Zendingsscholen groeien gestadig in getal en omvang, terwijl ook het onderwijs allengs op hooger peil komt te staan. Eveneens bloeien op Midden-Java de Christelijke Hollandsche Inlandsche Scholen, die meerendeels wel niet rechtstreeks van de Zending uitgaan, maar toch voor de Zending van bijzonder belang mogen worden geacht. Met al deze scholen hebben echter de Deputaten der Generale Synode geen bemoeienis. Zij hebben u alleen te rapporteeren omtrent :

- a. de Javaansche Kweekschool, de Keucheniusschool genoemd;
- b. de Opleidingschool tot vorming van helpers bij den dienst des Woords;
- c. de school met uitgebreid leerplan tot opleiding van helpers bij den Medischen dienst;
- d. de oprichting der Hollandsche Javaansche Kweekschool.

A.

Betreffende de Keucheniusschool zij het volgende herinnerd.

1. Leerkrachten.

¹⁾ Brief aan Amsterdam, 29 Maart 1917.

²⁾ In 1915 60036 ex.; in 1916 61000 ex.; in 1917 63884 ex.

Aan het hoofd der school staat als directeur br. D. KOELEWIJN, onder wiens bekwame leiding deze school tot hoogen bloei is gekomen. Na onderscheidene jaren van zwaren, onafgebroken arbeid, ontving hij in het begin van 1915 overeenkomstig het besluit der Generale Synode van Den Haag, vrijheid tot het nemen van een buitenlandsch verlof gedurende een jaar.¹⁾ Hiervan heeft br. KOELEWIJN gebruik gemaakt. In April 1915 is hij met zijn gezin van Java vertrokken en kwam begin Juni in Holland aan, waar hij zich tijdelijk te Beverwijk vestigde.

Het was zijn voornemen vroeg in het voorjaar van 1916 naar Indië terug te keeren.

Op nadrukkelijk advies van Dr A. VAN DER SCHEER te Den Haag moest echter het verlof met enkele maanden worden verlengd. Toen genoemde geneesheer na herhaald onderzoek br. D. KOELEWIJN geschikt keurde om weër naar Indië terug te gaan, is de terugreis zoo spoedig mogelijk aanvaard. Begin September 1916 is br. D. KOELEWIJN weër vertrokken. De oudste vier kinderen moest hij in Nederland achterlaten, terwijl de jongere kinderen meê naar Indië teruggekeerd zijn.

Ofschoon het hem en mevrouw natuurlijk zwaar viel van de kinderen te scheiden, aanvaardde hij toch gemoedigd de terugreis, verlangend naar de hervatting van zijn arbeid aan de Keucheniusschool.

Na eene langdurige reis is hij met de zijnen behouden te Djocja aangekomen en heeft hij zijn moeilijk en veel omvattend maar tot nu toe ook rijk gezegend werk weër hervat.

De eerste leeraar br. K. DIJKEMA fungeerde tijdens het verlof van br. D. KOELEWIJN als waarnemend directeur.

Reeds eer dit verlof inging had br. DIJKEMA de acte voor het Maleisch behaald, terwijl zijn kennis van het Javaansch ver genoeg was gevorderd om aan het hoofd der school te kunnen staan. Het spreekt vanzelf, dat br. DIJKEMA gedurende de afwezigheid van br. KOELEWIJN stond voor eene zware taak. Met toewijding van alle krachten is het hem onder den zegen des Heeren gelukt niet alleen de school gaande te houden, maar nog in bloei te doen toenemen. Zelfs heeft hij in dien tijd ook nog de acte voor Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië mogen verwerven. In Juli 1915 is br. K. DIJKEMA weder in het huwelijk getreden met mej. C. J. G. VAN ENK. Br. DIJKEMA verzocht dat hem D. V. in 1919 een buitenlandsch verlof van acht maanden worde toegestaan, vooral met het oog op den hoogen leeftijd zijner ouders. Met blijdschap mag voorts geconstateerd, dat de directeur en de eerste leeraar steeds in goede verhouding met elkander samenwerken.

In het inlandsch personeel, dat aan de Keucheniusschool is verbonden, kwam eenige wijziging.

De oudste onderwijzer DANIEL WASMAN werd door den dood den 23 Augustus 1915 weggenomen. Hij ging heen in vrede, maar voor de Keucheniusschool was zijn sterven een ernstig verlies. DANIEL WASMAN was een bekwaaam, ervaren getrouw en godvreezend onderwijzer. In zijn plaats werd tijdelijk benoemd THEOFILUS REKSODIARDJO. Voorts moest NOETIJA om gezondheidsredenen ontslag nemen. In zijne plaats is SAMIDJA benoemd.

Het inlandsch personeel bestaat thans uit SAMIDJA, PIRENA en THEOFILUS.

Over den arbeid der inlandsche onderwijzers betuigden de brs KOELEWIJN en DIJKEMA hun tevredenheid.

Behalve door de eigen leerkrachten werden ook nog eenige lessen aan de Keucheniusschool gegeven door de brs BAKKER en ZUIDEMA.

2. Leerlingen.

Van jaar tot jaar is het aantal kweekelingen toegenomen.

Januari 1914 telde de school 59 leerlingen. In December slaagden zes kandidaten bij het eindexamen. Twee werden er afgewezen, die toen echter de goeroe-boentoe-acte haalden, een diploma van minder waarde dan dat van de kweekschool. Bij het toelatingsexamen werden 16 leerlingen aangenomen. Eenige leerlingen verlieten de school.

Januari 1915 bedroeg het getal kweekelingen 61. In December van dat jaar verwierven 11 van de 12 examinandi het diploma; onder deze bevond zich een meisje uit Poerworedjo, de eerste vrouwelijke leerling, die de acte behaalde.

Bij de overgangsexamens werden 4 leerlingen wegens onvoldoenden aanleg van de school verwijderd, terwijl voorts nog enkele leerlingen de school verlieten. Van de 42 die zich aanboden, werden bij het admmissie examen 20 leerlingen toegelaten.

Januari 1916 was het getal leerlingen 67. In December 1916 mochten bij het eindexamen 10 leerlingen slagen. Natuurlijk waren er ook weër enkelen, die de school verlieten. Bij het toelatingsexamen werden 25 nieuwe leerlingen aangenomen.

¹⁾ Zie Acta Art. 60.

Thans telt de Keucheniuschool 74 leerlingen aldus over de klassen verdeeld: 1e klas 29 leerlingen, 2e klas 18 leerlingen, 3e klas 15 leerlingen, 4e klas 12 leerlingen. Wijn dit getal zeer groot is, en metterdaad hooger is, dan noodig moet worden geacht om in de behoefte aan personeel van de tegenwoordig bestaande zendingsscholen op het terrein der Gereformeerde Kerken te voorzien, heeft de regering bezwaar gemaakt voor meer dan 60 leerlingen de gewone subsidie te verleenen. Wijn het echter in het belang der Zending is het getal scholen uit te breiden, heeft men gemeend het getal leerlingen niet te moeten verminderen, terwijl pogingen worden aangewend om voor alle leerlingen subsidie te verkrijgen. Over het gedrag en de vorderingen der leerlingen is niet alleen het onderwijzend personeel maar ook de Raad van Toezicht over het algemeen wel voldaan.

Voorts zij nog opgemerkt, dat de eindexamens steeds werden afgenomen ten overstaan van den Inspecteur van het inlandsch onderwijs en tot diens tevredenheid.

3. *Leerplan en regeling der examens.*

In het leerplan is geen ingrijpende wijziging aangebracht. Wel is echter de regeling der examens belangrijk gewijzigd. Het eind-examen is gesplitst in twee deelen.

Eerst wordt nu examen afgenomen in Bijbelsche Geschiedenis en Geloofsleer. Dit geschiedt in tegenwoordigheid van eene Commissie uit den Raad van Toezicht. Leerlingen, die bij dit onderzoek onvoldoende blijken in de kennis van de Bijbelsche Geschiedenis en de Geloofsleer, worden niet toegelaten om deel te nemen aan het eindexamen in de andere door het Gouvernement voorgeschreven vakken. Daarna volgt dan het examen in de gewone vakken in tegenwoordigheid van den Inspecteur en van de Commissie van den Raad van Toezicht. Door deze regeling wordt verkregen dat de vakken, waarom het op de Keucheniuschool in de eerste plaats gaan moet, ook metterdaad de eerste plaats innemen.

Het toelatingsexamen is aanmerkelijk zwaarder geworden, wijn de vroeger bestaande proefklas, waardoor de school vijf klassen telde, is vervallen.

Nu de Zendingsscholen allengs tot hooger peil komen en het onderwijs op de vormschool eene goede voorbereiding biedt, is het bestaan der proefklas niet meer noodzakelijk.

4. *Gebouwen.*

Met de gebouwen hebben Deputaten deze drie jaren weinig bemoeienis gehad. Door de sterke toeneming van het aantal leerlingen, vooral voor de vervolklassen, zal echter de vormschool aanmerkelijk vergroot moeten worden. Ook worden de lokalen van de Keucheniuschool te klein om voor het aldoor stijgend getal kweekelingen behoorlijk plaats te bieden.

5. *Raad van Toezicht en Algemeene Vergadering.*

De Raad van Toezicht en de Algemeene Vergadering hebben steeds getrouw alles uitgevoerd, wat krachtens besluit der Generale Synode aan deze colleges inzake de Keucheniuschool was opgedragen.

Door den Raad van Toezicht is de school geregeld bezocht, de administratie nagezien en accoord bevonden, en op den gang van zaken toezicht gehouden. Aan Deputaten is rapport uitgebracht, waarin de Raad steeds zijn tevredenheid over het onderwijs en de bereikte resultaten kon uitspreken.

Op verzoek van de Deputaten heeft de Algemeene Vergadering door eene Commissie van deskundigen een staat van de waarde der gebouwen ontworpen, die is opgenomen onder het financieel gedeelte van dit rapport. Voorts heeft zij geadviseerd inzake de oprichting eener Hollandsche Javaansche Kweekschool.

6. *Financiën.*

De rekening en verantwoording der Kweekschool is telkenjare ingediend bij de Deputaten.

Om den waarnemenden Directeur, br. K. DIJKEMA, tijdens de afwezigheid van den Directeur in zijn veelomvattend werk een weinig te hulp te komen, is de administratie gedurende het verlof van br. KOELEWIJN gevoerd door Ds BAKKER, wien hiervoor wel een woord van dank mag gebracht.

Natuurlijk is in deze rekening en verantwoording slechts opgenomen, wat in Indië voor de kweekschool werd ontvangen en uitgegeven. Alles wat ten behoeve der school in Nederland is ontvangen en betaald, is in de rekening der Generale Kas verantwoord.

Voor zoover deze uitgaven rechtstreeks door de Deputaten zijn gedaan is de specificatie daarvan te vinden in hun kasboek.

In 1914 heeft de kas der Kweekschool ontvangen:

Per saldo deposito in kas 1913	f 6193.30
„ Gouvernements-subsidie	- 13432.—
„ bijdrage Generale Kas	- 875.—
„ rente	- 52.75
„ restitutie pensioen-premiën	- 147.—
„ restitutie kost- en reisgeld	- 1240.—
„ diversen	- 94.11
	<u>Totaal f 22034.16</u>

Met het oog op het gunstig saldo over 1913 is in het voorjaar van 1914 de geldzending uit Nederland gestaakt, zoodat uit de Generale Kas slechts f 875.— is gezonden.

De uitgaven in 1914 waren als volgt:

Aan salarissen	f 8061.—
„ bureaustkosten en assurantie	- 106.55
„ onderhoud en inventaris	- 862.66
„ leermiddelen	- 966.63
„ huishouding internen	- 3854.60
„ voorschot opleidingsschool	- 200.—
„ pensioen-premiën	- 534.23
„ voorschotten kost- en reisgeld	- 1190.09
„ diversen	- 658.08
	<u>Totaal f 16433.84</u>

In den post diversen is o.a. opgenomen de aanschaffing van 2000 exemplaren Kort Begrip ad f 450.10.

Voor het jaar 1915 zijn de volgende cijfers geboekt.

ontvangsten:	
Per saldo deposito in kas 1914	f 5609.—
„ subsidie	- 13839.50
„ rente	- 117.50
	<u>Totaal f 19566.—</u>

Uitgaven:	
Aan leermiddelen	f 971.23
„ onderhoud en inventaris	- 800.45 ⁵
„ administratie en assurantie	- 104.70
„ salarissen	- 5012.98
„ diversen	- 270.52 ⁵
„ pensioen-premiën	- 1752.56 ⁵
„ huishouding internen	- 4115.70
„ reis- en vergaderkosten	- 44.34
„ passagekosten fam. Koelewijn	- 3197.80
„ reisvoorschot Koelewijn	- 2000.—
	<u>Totaal f 17970.29⁵</u>

De post salarissen is ditmaal aanmerkelijk lager dan in 1914, omdat tijdens het verblijf van br. D. KOELEWIJN, voor wien de subsidie evengoed doorging en in de Schoolkas vloeide, zijn salaris in Nederland is betaald uit de Generale Kas. Het reisvoorschot ad f 2000 is natuurlijk verrekend geworden.

In 1916 is ontvangen:	
Per saldo deposito 1915	f 2014.50
„ subsidie	- 21601.—
„ restitutie voorschot	- 153.35
„ vergoeding geleverde schoolbehoeften	- 165.30
„ rente	- 50.63
	<u>Totaal f 23984.78</u>

De post subsidie is ditmaal zeer hoog, wijl de subsidie over November en December 1915, die eerst in 1916 is uitbetaald, in dezen post is begrepen.

Uitgegeven :	
Aan salarissen	f 5314.12
„ administratie en assurantie	- 98.91
„ onderhoud en inventaris	- 785.30
„ leermiddelen	- 504.95
„ huishouding internen	- 4344.18
„ diversen	- 319.54
„ pensioen-premiën	- 684.78 ⁵
„ naideelig kassaldo 1915	- 418.79 ⁵
Totaal f 12470.58	

Op 31 Dec. j.l. bedroeg het saldo in kas en in deposito f 11514.20. Wijn in Indië de subsidie voor den directeur in de kas der school is gestort en zijn salaris in Nederland betaald is, steeg het voordeel saldo tot dit aanzienlijk bedrag.

Behalve hetgeen voor kasgeld noodig is, worden de gelden belegd bij de Escompto- of de Handels Maatschappij. Omdat echter de subsidie gewoonlijk eerst tegen het einde van het jaar ontvangen wordt was er in den loop 1916 slechts een klein bedrag in deposito, zoodat de rente slechts f 50,63 beliep.

7. Salarisregeling.

De salarisregeling, die door de Generale Synode van Den Haag is vastgesteld, werd door den directeur en den eersten leeraar aanvaard.

Door correspondentie met de broeders en samenspreking met den directeur, toen hij in Nederland was, is het aan de Deputaten gebleken, dat tegen de vastgestelde regeling gegronde bezwaren bestaan.

Vooreerst het bezwaar, dat toelagen voor onmondige kinderen door het Gouvernement niet als salaris worden beschouwd en derhalve niet in aanmerking komen voor de berekening van den pensioengrondslag. Dit heeft dus tengevolge, dat waar de onderwijzers krachtens Synodaal besluit tot de Gouvernements-subsidieregeling zijn toegetreden, het eventueel pensioen niet zoo hoog wordt, als dit anders het geval zou zijn. Derhalve is het gewenscht, dat in plaats van kindergelden een verhooging van het salaris worde gesteld.

Bovendien is het maximum, waartoe het salaris volgens de bestaande regeling kan stijgen, wel wat laag in vergelijking b.v. met het maximum waartoe de onderwijzers aan de Christelijke Hollandische Inlandsche scholen komen.

Terwijl volgens de thans geldende regeling de leeraren aan de Keucheniuschool buiten het kindergeld slechts kan komen tot het salaris van f 3300.— met vrije woning, kunnen de onderwijzers aan sommige Christelijke Hollandische Inlandsche scholen komen tot een maximum van f 6900.—. Dat verschil is te groot. Met het oog voorts op het feit, dat ook in Indië het leven de laatste jaren aanmerkelijk duurder is geworden, biedt de tegenwoordige regeling geen salaris, dat behoorlijk in de kosten van het levensonderhoud voorziet.

Een en ander overwegende zijn Deputaten van oordeel, dat de salarisregeling behoort te worden herzien. Wellicht zal het dan naar het oordeel van den Raad van Toezicht gewenscht zijn daarbij te bepalen, dat het Europeesch personeel der Keucheniuschool geen particuliere lessen mag geven, tenzij met toestemming vanwege de Generale Synode. Na overleg met en overeenkomstig het advies van den Raad van Toezicht stellen de Deputaten aan de Generale Synode voor eene regeling vast te stellen als volgt:

- a. een aanvangsalaris van f 225.— per maand plus vrije woning of vergoeding van woninghuur tot een bedrag van f 75.— per maand;
- b. voor het bezit der acte voor Maleisch, Land- en Volkenkunde f 25.— per maand, en eveneens f 25.— voor het bezit der acte Javaansch;
- c. vier vierjaarlijksche verhoogingen van f 25.— per maand;
- d. voor de Directeuren bovendien een verhooging van f 50.— per maand;
- e. verlofstractement zooals is bepaald.

Een en ander onder de verplichting, dat men toetredt tot de Gouvernements-pensioenregeling en daarvoor zelf de premie betale en dat men geen particuliere lessen geve, tenzij met toestemming vanwege de Generale Synode.

Ten slotte zij hierbij nog opgemerkt, dat het wellicht wel wenschelijk zou zijn bij de Regeering er op aan te dringen, dat de onderwijzers aan particuliere kweekscholen opgenomen worden in de gewone regeling door het Gouvernement gesteld voor onderwijzers aan particuliere scholen.

B.

Inzake de Opleidingsschool hebben de Deputaten het volgende te rapporteeren.

1. *Leerkrachten.*

Nog steeds staat Ds D. BAKKER als docent aan het hoofd dezer school.

Na afloop van den cursus Juni 1915 heeft de docent zijn tijd en kracht gewijd aan den arbeid der herziening van de Javaansche Bijbelvertaling, waartoe de Generale Synode van Den Haag hem vrijheid had verleend. Intusschen bleef hij de lessen aan de Keucheniusschool waarnemen. Een nieuwe cursus aan de Opleidingsschool werd echter niet begonnen.

Bij den voorbereidenden arbeid, zooals de vergelijking van den gangbaren tekst met den grondtekst, bleek aan Ds BAKKER, dat de geheele arbeid der herziening, die door het Britsch en Buitenlandsche Bijbelgenootschap aan hem en zendeling JANSZ was opgedragen, niet slechts twee maar wel minstens drie jaar zal vorderen. Toen nu zendeling JANSZ door onvoorziene omstandigheden voorloopig geen tijd beschikbaar kon stellen voor de eigenlijke herziening heeft Ds BAKKER in overleg met de Afzonderlijke Vergadering van Dienaren des Woords, voorgesteld na afloop van den voorbereidenden arbeid, de eigenlijke herziening, uit te stellen en weer een cursus aan de Opleidingsschool te beginnen; wat door de Deputaten is goedgevonden. In Januari 1917 heeft de docent den nieuwen cursus geopend. Met groote toewijding heeft hij zijn veelomvattenden en gewichtigen arbeid steeds mogen verrichten.

Naast den docent is br. J. ZUIDEMA als leeraar werkzaam. Hij heeft niet alleen een deel van het onderwijs aan de Opleidingsschool voor zijn rekening, maar geeft ook onderscheidene lessen aan de Keucheniusschool en aan de school met uitgebreid leerplan voor de vorming van medische helpers. Bovendien neemt hij de administratie van het Petronella Hospitaal waar, terwijl bijna geen enkel belangrijk bouwwerk op het zendingsterrein van de Gereformeerde Kerken op Java werd uitgevoerd, zonder dat daarbij door br. ZUIDEMA hulp werd verleend. Ook helpt hij Ds D. BAKKER bij de herziening der Bijbelvertaling.

Tengevolge eener ernstige ongesteldheid van ééne der dochters, waardoor haar terugkeer naar Nederland volstrekt noodzakelijk was, moest mevrouw ZUIDEMA in Mei 1915 naar Holland. Tot hulp bij de kranke moest ook nog eene andere dochter meêgaan, terwijl bovendien nog een zoon van 14 jaar voor verdere opleiding naar Nederland moest. Een en ander was voor br. ZUIDEMA en mevrouw eene zware beproeving. Natuurlijk is voor mevrouw, die bijna 17 jaren onafgebroken op Java dobracht, en voor de onmondige kinderen de passage betaald door de Generale Kas.

In het najaar van 1915 is mevrouw ZUIDEMA naar Indië teruggekeerd; gelukkig was in de krankheid der dochter eene gunstige wending ingetreden.

2. *Leerlingen.*

Bij het eindexamen Juni 1915, dat door eene Commissie uit den Raad van Toezicht werd bijgewoond, zijn alle leerlingen geslaagd. Het examen gaf een zeer gunstigen indruk van de door de leerlingen verkregen kennis.

In Januari 1917 is de nieuwe cursus weer begonnen. Deze cursus is aangevangen met 15 leerlingen, een getal dat voorheen nooit is bereikt en kennelijk wijst op den bloei der Zending.

Van deze leerlingen is er :

één uit Poerworedjo;
één uit Poerbolinggo;
één uit Magelang;
één uit Keboemen;
één uit Soerabaja (Ger. Kerk);
één uit Modjowarno (Oost-Java);
twee uit Djocjakarta;
twee uit Pararedja (Oost-Java);
twee uit Kediri (Oost-Java);
drie zijn er uit Solo.

Van de 15 leerlingen zijn nu dus vijf afkomstig van het Zendingsterrein van het Ned. Zend. Genootschap op Oost-Java en één uit Soerabaja, waaruit blijkt hoezeer ook elders het onderwijs der Opleidingsschool gewaardeerd wordt.

3. *Leerplan en rooster van lesuren.*

In het leerplan is weinig verandering gebracht. De lesrooster is thans als volgt:

Maandag	8	uur :	Bijbellezen.
"	9	"	Bijbelsche Geschiedenis.
"	10 ¹ / ₂	"	Ethiek.
"	11 ¹ / ₂	"	Inleiding.

Dinsdag	8	uur: Catechismus.
"	9	" Exegese (Exodus).
"	10 ^{1/2}	" Dogmatiek.
"	11 ^{1/2}	" Kerkgeschiedenis.
Woensdag	8	" Exegese (Psalmen).
"	9	" Dogmatiek.
"	10 ^{1/2}	" Kerkgeschiedenis.
"	11 ^{1/2}	" Catechismus.
Donderdag	8	" Exegese (Lukas).
"	9	" Dogmatiek.
"	10 ^{1/2}	" Ambten.
"	11 ^{1/2}	" Bijbelsche Geschiedenis.
Vrijdag	8	" Archeologie.
"	9	" Exegese (2 Corinthe).
"	10 ^{1/2}	" Valsche godsdiensten.
"	11 ^{1/2}	" Schets.
Zaterdag	8	" Zendingsgeschiedenis.
"	9	" Bijbellezen.

Van deze vakken worden Bijbellezen, Bijbelsche Geschiedenis, Ethiek (de 10 geboden), Archeologie en Zendingsgeschiedenis door br. ZUIDEMA onderwezen.

4. Gebouwen.

Volgens besluit der Generale Synode van Den Haag is ten behoeve van br. J. ZUIDEMA bij de Opleidingsschool eene tweede woning gebouwd.

Het is aan br. ZUIDEMA gelukt eene goede woning te doen bouwen voor een bedrag van f 7108.12⁵, welk cijfer voor den tegenwoordigen tijd zeer laag is. De rekening en verantwoording is in Indië nagezien en accoord bevonden en voorts toegezonden aan de Deputaten.

Wijl de vroegere woningen voor de huisvesting der leerlingen, die ten deele reeds gehuwd zijn, versleten waren, moesten er nieuwe woningen worden gebouwd. Onder de bekwame leiding van br. ZUIDEMA zijn er zes nieuwe helperswoningen gebouwd voor de som van f 4294.32⁵. De door eene Commissie ad hoc geviseerde rekening is bij de Deputaten ingediend.

5. Raad van Toezicht en Algemeene Vergadering.

De Raad van Toezicht was bij de examinatie tegenwoordig. Afzonderlijk rapport betreffende de zaken der school werd door den Raad van Toezicht niet ingediend. De Algemeene Vergadering heeft zich alleen met den bouw der nieuwe woningen bemoeid en de rekeningen nagezien.

Op voorstel van de „Afzonderlijke Vergadering” is door de Deputaten goed gevonden, dat er eene schrijfmachine zou worden aangeschaft, die zou worden betaald uit de kas der Keuchenius-school.

6. Financiën.

De door de Synode van Den Haag vastgestelde salarisregeling is door Ds D. BAKKER en br. J. ZUIDEMA met dank aanvaard.

Ten behoeve der Opleidingsschool is in 1914 ontvangen:

saldo in kas	f 165.08
gezonden uit Nederland	- 34.92
totaal	f 200.—

Uitgegeven werd . . . . . f 65.79

In 1915 is ontvangen

saldo 1914	f 134.21
gift N. N.	- 65.—
totaal	f 199.21

Uitgegeven werd . . . . . f 56.57⁵

In 1916 is ontvangen . . . . . f 142.63⁵
en uitgegeven . . . . . - 361.87⁵

Ook deze rekeningen zijn behoorlijk geïllustreerd. De vergoeding, die Ds D. BAKKER van het Britsch en Buitenlandsch Bijbel Genootschap zal ontvangen bedraagt voor het voorbereidend werk f 2800.— en voor de eigenlijke herziening der Bijbelvertaling f 4200.— De eerste betaling zal geschieden, zoodra één vierde van het werk persklaar is.

C.

In betrekking tot de „School voor voortgezet onderwijs”, inzonderheid ten behoeve van hen die worden opgeleid tot helpers bij den medischen dienst, hebben de Deputaten weinig te rapporteeren. Zij hebben met deze school geen bemoeiingen gehad. Onder de leiding van den Directeur der Kweekschool werd het onderwijs gegeven door inlandsche leerkrachten, terwijl ook broeder ZUIDEMA aan deze school eenige lessen waarneemt. Afzonderlijk rapport betreffende deze school is niet ontvangen. Wel is in de rapporten van de Keucheniuschool zoo nu en dan ook een en ander betreffende deze school meegedeeld, waaruit blijkt, dat zij in bloeienden toestand verkeert en in de bestaande behoefte voorziet. Tengevolge van het steeds toenemend getal der leerlingen wordt echter het gebouw te klein.

D.

De Generale Synode van Den Haag droeg aan de Deputaten op (zie Art. 146 der Acta):

1. „De zaak der splitsing van de Keucheniuschool naar het door de Algemeene Vergadering ingediende voorstel in ernstige overweging te nemen;
2. te dezer zake in nadere correspondentie te treden met de Algemeene Vergadering betreffende de urgentie en de uitvoerbaarheid van dit plan; alsmede alle inlichtingen in te winnen, die zij voor eene grondige beoordeeling noodig achten;
3. te beoordeelen of eene reorganisatie der Keucheniuschool in de aangegeven richting noodig en uitvoerbaar is, inzonderheid ook wat de financiële zijde der zaak betreft;
4. en bijaldien naar hun oordeel de invoering van tweeërlei kweekschool-opleiding urgent en uitvoerbaar is, deze zaak voor te bereiden en een gemotiveerd voorstel aan de eerstvolgende Generale Synode ter beslissing voor te leggen.”

Overeenkomstig deze opdracht is te dezer zake gecorrespondeerd met de Algemeene Vergadering.

Geheel conform haar advies meenen Deputaten het volgende gemotiveerd voorstel der Generale Synode ter overweging te moeten aanbieden.

Het vraagstuk der opleiding van inlandsche Onderwijzers wordt uit den aard der zaak geheel beheerscht door de eischen die het onderwijs stelt.

Voorts ligt het voor de hand, dat de ontwikkeling van het Particulier Inlandsch onderwijs, waartoe ook het Zendingsonderwijs behoort, ernstig rekening moet houden met den gang der ontwikkeling, die het Openbaar Inlandsch Onderwijs neemt.

Gelijk bekend is, bestaan er drieërlei sterk uiteenloopende Openbare Inlandsche Lagere Scholen nl. de volksschool, de tweede klas School en de eerste klas School, terwijl in verband daarmee de opleiding van het personeel ook drievoudig is.

De volksschool — ook wel dessa-school genoemd — is eene primitieve, hoogst eenvoudige school, die sinds 1906 bij duizendtallen op Java is opgericht. De kosten dezer school worden niet door het Gouvernement maar rechtstreeks door de bevolking gedragen. De Regeering verleent alleen bij de oprichting, en in bijzondere gevallen, eenige subsidie. 't Is een volksschool, die door het volk zelf wordt betaald. Ook de opleiding der onderwijzers voor deze scholen is zeer eenvoudig. Zij geschiedt aan tweejarige normaalcursussen met enkel inlandsche leerkrachten, terwijl jongeren, die met vrucht eene school tweede klas hebben doorloopen, als kweekeling kunnen worden toegelaten.

Nu staan de Zendingsscholen, wat het pell van onderwijs betreft, tusschen de „Volksschool” en de „School tweede klas”. Enkele Zendingsscholen geven weinig meer dan die eenvoudige openbare volksscholen; andere naderen meer tot of staan gelijk met de „tweede klas school”.

Tot nu toe genieten de Zendingsscholen subsidie van de Regeering. De scholen die eenmaal subsidie genieten, zullen deze wellicht wel behouden. Maar het staat te vreezen, dat voor nieuw op te richten Zendingsscholen, die ongeveer gelijk of slechts weinig hooger staan dan de dassaschool, in het vervolg geen subsidie meer zal worden toegestaan.

Metterdaad komt hierdoor de Zending op Java met haar onderwijs zeer in 't gedrang. Het is niet te verwachten, dat de Regeering ter wille van het Particulier Onderwijs haar systeem belangrijk zou wijzigen. Voor wat de Buitenbezittingen betreft, is de Regeering bereid de volksschool door de Zending geheel te laten beheeren, zooals in de Soemba-regeling is geschied. Maar op Java, waar de bevolking wat meer ontwikkeld is en in naam althans den Islam belijdt, volgt zij deze gedragslijn niet. Toch blijkt tot nu toe niet, dat het de bedoeling der Regeering is op Java dit eenvoudige volksonderwijs voor de Zending geheel onmogelijk te maken.

Het is vrij zeker, dat als geheele dessa's of ook genoegzaam talrijke groepen van ouders dit wel wenschen, scholen kunnen worden gesticht, die geheel onder de leiding en het beheer van de Zending staan en ongeveer op dezelfde wijze worden bekostigd als de Openbare Volksscholen. Misschien kan ook zoodra eventueel de voorgenomen herziening der subsidie-regeling van Particuliere Inlandsche scholen aan de orde komt, aan het Particulier Volksonderwijs op Java nog wat meer ruimte tot ontwikkeling worden gegeven.

En als de Zending gelegenheid heeft een deel van dit eenvoudig volksonderwijs in haar dienst te stellen, dan mag zij dit natuurlijk niet nalaten. Die gelegenheid zal zich echter op het Zendingsterrein van de Gereformeerde Kerken wel niet veel voordoen.

Christelijke dessa's bestaan er niet. Ook is niet te voorzien, dat er in de naaste toekomst schier geheel Christelijke dessa's zullen komen, omdat de Gereformeerde Zending de z.g. methode van kolonisatie niet toepast.

En Mohammedaansche dessa's zullen niet licht de hulp der Zending inroepen voor de oprichting van Christelijke scholen. Voor het ter hand nemen van Christelijk volksonderwijs zal de noodige medewerking der bevolking moeilijk zijn te verkrijgen.

Het zal derhalve niet noodig zijn eene opleiding door Christelijke normaalcurssussen voor de vorming van personeel voor die eenvoudige volksscholen in het leven te roepen.

Voor onderwijzers, die slechts die hoogst eenvoudige opleiding zouden hebben genoten, zou er toch schier geen plaats zijn.

Boven de Openbare Volksschool staat de Openbare Inlandsche school tweede klas, vaak Standaard-school genoemd. Deze school die aanmerkelijk breeder onderwijs geeft dan de Volksschool, heeft een dubbel doel. Vooreerst om onderwijs te geven aan de kinderen der inlanders, die niet meer tot de eigenlijke dessabevolking behooren. En in de tweede plaats om als model te dienen voor de Volksschool, die op den duur allengs het peil van de Standaard-school nader moet komen, en om de jongens te leveren, die aan een Normaalcurssus tot onderwijzer aan de Volksschool kunnen worden opgeleid. Wellicht zal de Standaard-school op Java de school der toekomst worden. Zij is eene Gouvernements-school met enkel inlandsche leerkrachten, maar geheel door het Gouvernement betaald. Particuliere scholen van dit type ontvangen eene flinke subsidie. Alleen de Zendingsschool te Djocja, als vormschool aan de Keucheniusschool verbonden, staat gelijk met eene school tweede klas; de andere Zendingsscholen op ons terrein zijn meerendeels van lager rang. *Veel meer dan tot nu toe is geschied, zal de Zending scholen van dit soort behooren in te richten.* Met deze scholen toch kan men een aanmerkelijk deel der bevolking bereiken, terwijl het breeder onderwijs dezer scholen uit den aard der zaak meer invloed ten goede kan oefenen, dan van de Volksschool kan worden verwacht.

Voor de oprichting van Standaard-scholen is echter de goedkeuring der Regeering noodig om subsidie te verkrijgen. Maar indien de Zending geleidelijk op de daarvoor het meest in aanmerking komende plaatsen bestaande scholen wil reformeeren tot scholen tweede klas of nieuwe scholen van dit soort oprichten, zal dit zeker niet op ernstig verzet stuiten.

Voor de opleiding nu van het personeel dezer scholen biedt de tegenwoordige inrichting der Keucheniusschool eene uitnemende gelegenheid. Mitsdien behoort de Keucheniusschool als Javaansche Kweekschool met vierjarigen cursus, zooals die thans is, onveranderd te worden gehandhaafd. Aan onderwijzers die deze opleiding ontvingen, zal steeds behoefte blijven. Alle onderwijzers, die moeten optreden aan een inlandsche school boven het type der Volksschool, of die later aan de Kweekschool zelf als inlandsche leerkrachten of aan de school met uitgebreid leerplan tot vorming van helpers bij den Medischen dienst worden verbonden, hebben deze opleiding noodig.

Naast de Standaard-school staat verder de Openbare school eerste klas. Deze school, die den laatsten tijd in Regeeringsstukken wordt aangeduid als „Hollandsch-Inlandsche

School" wordt op Java veelal de Hollandsch Javaansche School genoemd en is bestemd voor de hoogere standen onder de inlanders. Tot nu toe is het onderwijs aan deze scholen voor een groot deel door Europeanen gegeven, wat natuurlijk zeer kostbaar is. De Regeering tracht het echter daarheen te leiden, dat ook aan deze scholen het onderwijs op den duur in handen van daartoe opzettelijk opgeleide inlandsche onderwijzers kome. Nu zijn er op het Zendingsterrein der Gereformeerde Kerken reeds onderscheidene Christ. Holl. Jav. scholen, die snel in bloei toenemen, terwijl de oprichting van nog meer scholen van deze soort mag worden verwacht. Ook deze scholen, die niet rechtstreeks van de Zending maar van eene vereeniging uitgaan, zullen wellicht in het gedrang komen. Aan deze scholen is veel Europeesch personeel verbonden. Er is trouwens geen inlandsch personeel beschikbaar, dat onderwijs kan geven met de Nederlandsche taal als voertuig voor het onderwijs. Wanneer nu de Regeering straks aan haar eigen Hollandsch Inlandsche Scholen slechts een of twee Europeesche leerkrachten gebruikt, spreekt het vanzelf, dat de Chr. Holl. Jav. Scholen slechts subsidie zullen ontvangen voor evenveel Europeesche onderwijzers als aan eene Openbare School van gelijken omvang zijn verbonden. Ook zal men aan de Chr. Holl. Jav. School het schoolgeld wellicht moeten verlagen om de concurrentie met het Openbaar Onderwijs te kunnen volhouden. *Met het oog op dezen toestand wordt de oprichting van een Christ. Holl. Jav. Kweekschool steeds meer urgent.*

Leerlingen zullen er ongetwijfeld genoegzaam te vinden zijn. Indien in 1918 eene Christ. Holl. Jav. Kweekschool kan worden geopend, kunnen er uit de leerlingen der thans bestaande Christ. Holl. Jav. Scholen wel kweekelingen worden gevonden, die deze opleiding begeeren en kunnen volgen. En 't is te voorzien, dat tegen den tijd, als deze de Kweekschool hebben doorlopen er ten zeerste vraag zal zijn naar Chr. Holl. Inl. Onderwijzers. Zelfs staat te vreezen dat men ten dezen eer te laat dan te vroeg wezen zal.

Naar de bestaande subsidie-regeling kan voor eene Particulier Holl. Inl. Kweekschool ruime subsidie worden verkregen, mits de Regeering vooraf heeft erkend, dat zij in een wezenlijk bestaande behoefte voorziet. Zie *Staatsblad* 7 Juni 1911 No. 395. En al mocht de Regeering bij de voorgenomen herziening der subsidie-regeling voor Particuliere Kweekscholen voor Part. Holl. Inl. Kweekscholen eene afzonderlijke regeling invoeren, is toch niet te vreezen, dat deze aanmerkelijk ongunstiger wezen zou.

Gezien de beslissing der Regeering betreffende de Part. Holl. Inl. Kweekscholen te Batavia en Moentilan, mag wel verwacht, dat het Gouvernement de oprichting van eene Part. Holl. Inl. Kweekschool op het Zendingsterrein der Gereformeerde Kerken zal goedkeuren, wyl gemakkelijk kan aangetoond worden, dat zulk eene Kweekschool in eene bestaande behoefte voorziet.

De vraag rijst echter van wie de oprichting van zulk eene Kweekschool behoort uit te gaan.

Ongetwijfeld zou dit zeer geschikt kunnen geschieden door eene daartoe op te richten vereeniging. Het is geen rechtstreeksche taak der Zending, te minder omdat de Christ. Holl. Inl. Scholen ook niet rechtstreeks van de Zending uitgaan.

Toch schijnt het aanbeveling te verdienen, dat de Zending deze zaak ter hand neme.

En zulks om deze redenen:

- 1e tenzij de Zending het doe, blijft de oprichting wellicht nog geruimen tijd achterwege;
  - 2e de Zending heeft bij den bloei van de Christ. Holl. Javaansche Scholen hoog belang, omdat zij een uitnemend middel zijn tot bereiking der hoogere standen;
  - 3e het is zeer gewenscht, dat vele Christelijke inlandsche onderwijzers de Nederlandsche taal deugdelijk leeren kennen, wyl zij daardoor toegang verkrijgen tot de Hollandsche literatuur, wat voor de Zending van belang is;
  - 4e deze opleiding is een centraal belang voor heel het Zendingsterrein op Midden-Java;
  - 5e indien de Zending deze opleiding ter hand neemt, kan zij een zeer gewenschten invloed uitoefenen op de vorming dezer onderwijzers, die later in de inlandsche Gemeenten eene beteekenende plaats innemen;
  - 6e als de Zending eene Holl. Jav. Kweekschool opricht, komt er daardoor ongezocht een zeker verband tusschen de Zending en de z.g. C. H. O. scholen welk verband tot nu toe niet bestaat en toch wel gewenscht is, omdat deze scholen voor de Zending van zoo groote betekenis zijn. Later kan, zoo de gelegenheid zich daartoe voordoet, deze opleidingsschool nog altoos weer aan eene vereeniging worden overgedragen;
- wat de uitvoering betreft, zal het wellicht gewenscht zijn, dat deze school niet

als eene afdeeling der Keucheniusschool, maar geheel zelfstandig worde ingericht, niet alleen omdat het leerplan gansch anders zal moeten zijn, maar ook omdat de Regeering voor de subsidiëering van Part. Holland Jav. Kweekscholen wellicht een ander systeem zal volgen dan voor de Part. Jav. Kweekscholen geldt.

De opleiding der Part. Holl. Jav. Kweekschool zal wellicht een cursus van zeven jaar moeten omvatten. Indien echter alleen leerlingen worden toegelaten die eene Chr. Holl. Jav. school met goed gevolg hebben doorlopen, zal een leertijd van vier jaar wellicht kunnen volstaan.

De school zal in elk geval moeten beginnen met tenminste twee Europeesche leerkrachten.

Eene zuivere begrooting der kosten kan nog moeilijk worden gegeven. Omdat er echter een nieuw terrein moet worden gekocht en de subsidie voor terrein, bouw en inrichting slechts $\frac{2}{3}$ der kosten dekt, zal er, als men voor den Directeur ook eene woning bouwt, wel een bedrag van minstens zeven duizend gulden noodig zijn. Daarbij komt dan nog het bedrag dat de uitrusting en overtocht van twee onderwijzers met hunne gezinnen zal vorderen, waarvoor echter in het vervolg, naar vernomen werd, ook subsidie zal worden verleend.

Toch schijnt het belang der zaak deze aanmerkelijke uitgaven volkomen te rechtvaardigen. Te meer wijl verwacht mag worden, dat de exploitatie dezer school voor de Zending geen zware offers zal eischen. Ook zou niet onbillijk zijn, dat de daarbij belanghebbende schoolvereenigingen deze opleidingschool geldelijk steunden.

Resumeerende zijn de Deputaten der Generale Synode van oordeel, in overeenstemming met het eenparig advies der Algemeene Vergadering van Zendingsarbeiders op Midden-Java d.d. 3 Oct. 1916:

- 1e dat de Keucheniusschool der Christelijke Javaansche Kweekschool, gelijk zij thans bestaat, moet worden gehandhaafd;
- 2e dat dringend noodig is ten spoedigste naast deze zuiver Javaansche Kweekschool eene Christelijk Hollandsch Javaansche Kweekschool op te richten;
- 3e dat de kosten der oprichting en instandhouding eener Holl. Jav. Kweekschool, hoewel niet gering geen onoverkomelijk bezwaar vormen.

Zij wenschen derhalve de Generale Synode te adviseeren:

- a. te besluiten, dat naast de Keucheniusschool eene Christ. Holl. Javaansche Kweekschool zal worden opgericht;
- b. aan de te benoemen Deputaten voor de Zending op te dragen dit besluit ten spoedigste uit te voeren en daartoe alle maatregelen te nemen, die noodig zullen blijken; zooveel mogelijk in overleg met de Algemeene Vergadering van Zendingsarbeiders op Midden-Java¹⁾.

15. De „Verstrooide Gereformeerden” in Nederlandsch Indië.

Aan Deputaten werd in 1914 opgedragen door de Haagsche Synode, om te overwegen hoe het best de geestelijke verzorging van de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië kan worden behartigd en daarover een rapport op te stellen voor de eerstvolgende Generale Synode²⁾

Ter voldoening aan die niet zoo heel gemakkelijke opdracht hebben Deputaten, na veel overleg, zoowel met broeders uit Nederland als met broeders en Missionaire arbeiders in Indië, een rapport saamgesteld, waarvan de toepassing althans in de eerstkomende jaren h. i. het best in de geestelijke behoeften van de verstrooide Gereformeerden — zij het dan ook nog maar *eenigszins* — kan voorzien. Uwe vergadering moet nu beslissen of zij met de conclusies, waarmee het rapport eindigt, instemt.

Onder bijlage III is dit rapport in zijn geheel vermeld.

16. Het bijwonen van Conferentie's.

Aan uitnodigingen ter bijwoning van jaar-vergaderingen, conferentie's enz. heeft het niet ontbroken.³⁾ Deputaten beantwoordden ze nu eens met een telegram,

¹⁾ De gevoerde correspondentie en alle verdere stukken en bescheiden betreffende de scholen worden met dit rapport overgelegd.

²⁾ Acta Haagsche Synode art. 100. Vgl. notulen van Deputaten, Febr. 1915, art. 8, April en Oct 1916, art. 10, Maart 1917 art. 9.

³⁾ Het is zeker overbodig, al de comité's, vereenigingen en genootschappen, die uitnodigingen zonden, op te noemen.

dan eens met een brief. Ook enkele keeren door een of twee hunner er heen te zenden. Soms was het h. i. van groot belang, dat zij er kwamen, teneinde gelegenheid te hebben ook hunne inzichten mede te deelen. Vandaar dat zij b.v. ook geweest zijn op het Koloniaal Onderwijs-congres dat ten vorigen jare, einde Augustus, in Den Haag is gehouden, en toen mochten uiteenzetten waarom het *Christelijk* onderwijs een voorname hulpdienst van de Zending is.

17. De Financiën,

Met dankbaarheid mag gezegd, dat de financiële aangelegenheden der Zending aan de Deputaten wel vrij wat bemoeijing, maar weinig zorgen hebben veroorzaakt.

De vrees dat de droeve oorlogstoestand de inkomsten zoude doen dalen, is gelukkig geheel beschaamd. Ter zake van de financiën wenschen de Deputaten het volgende te rapporteeren.

1. Volgens opdracht der Generale Synode van 1914¹⁾ hebben zij naar Art. 27 der Zendingsorde drie quaestores benoemd.

Als eerste quaestor, belast met de inning der gelden, is aangewezen Ds W. BREUKELAAR, terwijl de hh. L. G. WEISZ en F. D. THEYSE te Amsterdam zijn benoemd tot tweede en derde quaestor²⁾.

In de instructie der quaestores is geen verandering gebracht.

2. De quaestores zijn door de Deputaten gemachtigd, met de betaling der regelde, voorheen reeds vastgestelde uitgaven voort te gaan.

Voorts zijn zij gemandateerd de navolgende betalingen te doen :

19 Nov. 1914³⁾.

Aan de Deputaten der Generale Synode :

a. voor kosten van de Deputaten f 200.—

b. voor kosten van het Zendingsblad in Nederland f 100.—

c. voor kosten Zendingsbibliotheek in Nederland f 100.—

17 Dec. 1914⁴⁾.

Aan de Geref. Kerk te Soerabaia over 1915 f 2100.— te voldoen per maand f 175.—

29 Dec. 1914⁵⁾

Aan het Ned. Bijb.-Genootschap voor aandeel in de kosten van het Zendingsconsultaat f 537.28.

2 Febr. 1915⁶⁾

Aan J. BRUIN AZN te Zaandam voor aan de Zendingsbibliotheek op Midden-Java geleverde werken f 69.67.

22 Febr. 1915⁷⁾

Aan Ds D. BAKKER te Djocjakarta :

a. alsnog voor tractement over 1914 wegens verhooging krachtens besluit der Synode ingegaan 1 Juli 1914 f 300.—

b. te rekenen vanaf 1 Jan. 1915 per maand f 350.—

c. aan de Geref. Kerk te Amsterdam subsidie voor den Medischen dienst f 1500.— over 1915.

23 Febr. 1915⁸⁾

Aan Ds D. BAKKER te Djocjakarta :

a. voor de Zendingsbibliotheek op Midden-Java f 130.—

b. voor kosten aan de Algemeene Vergadering f 100.—

5 Maart 1915⁹⁾

Aan de Deputaten der Generale Synode voor kosten Deputaten f 300.—

20 April 1915¹⁰⁾

Aan J. ZUIDEMA te Djocjakartja voor den bouw eener tweede woning bij de opleidingsschool f 7000.—

17 Mei 1915¹¹⁾

Aan de Deputaten der Gen. Synode voor kosten van het Zendingsblad f 100.— en voor de Zendingsbibliotheek in Nederland f 100.—

1) Zie Acta art. 1485.
 2) " Copieboek II fol. 462 en 463.
 3) " " " " 459.
 4) " " " " 460.
 5) " " " " 461.
 6) " " " " 467.
 7) " " " " 575.
 8) " " " " 476.
 9) " " " " 480.
 10) " " " " 485.
 11) " " " " 488.

- 31 Mei 1915. ¹⁾
 Aan den Zendingstudie-Raad subsidie voor 1915 f 150.—
- 29 Juni 1915. ²⁾
 Aan D. KOELEWIJN, met verlof in Nederland.
 a. voor verlofstractement per maand te rekenen vanaf 1 Juni f 195.83.
 b. voor huishuur per maand f 25.— te rekenen vanaf 1 Mei.
 8 September 1915. ³⁾
 Voor Mevr. J. ZUIDEMA de kosten der passage ad f 468.— en f 8.80 voor
 assurantie.
- 11 Oct. 1915. ⁴⁾
 Aan D. KOELEWIJN voor dekking van het tekort der ontvangen vergoeding
 voor repatrieringskosten f 63.29.
- 12 Oct. 1915. ⁵⁾
 Aan de Deputaten der Gen. Synode voor kosten van Deputaten f 300.—
- 26 Nov. 1915. ⁶⁾
 a. Aan het Ned. Bijbel-Genootschap voor aandeel in de kosten van het
 Zendingconsulaat f 537.88.
 b. Aan Ds D. BAKKER te Djocjakarta voor kosten van de Algemeene Ver-
 gadering f 76.— en aan Dr W. L. VOGELZANG voor dito f 24.—
- 21 Dec. 1915. ⁷⁾
 Aan D. KOELEWIJN voor kosten aan Medische behandeling f 75.—
- 24 Jan. 1916. ⁸⁾
 Aan Ds D. BAKKER te Djocjakarta f 4000.— voor den bouw van helperswoningen.
- 10 Febr. 1916. ⁹⁾
 a. Aan J. BRUIN AZN te Zaandam voor aan de Zendingbibliotheek op Java
 geleverde werken f 75.96.
 b. Aan de Deputaten der Gen. Synode voor kosten van de Deputaten f 300.—
- 5 Mei 1916. ¹⁰⁾
 Aan den Zendingstudie-Raad subsidie over 1916 f 100.—
- 20 Mei 1916. ¹¹⁾
 a. Aan D. KOELEWIJN, die ingaande 1 Maart j.l. in het genot van dienst-
 traktement is gesteld, met inbegrip van huishuur per maand f 466.66.
 b. Voor Mej. M. ZUIDEMA de kosten der passage ad f 585.— onder aftrek
 der reductie.
- 30 Mei 1916. ¹²⁾
 Aan Mej. M. ZUIDEMA te Zeist op rekening van J. ZUIDEMA f 25.—
- 9 Juni 1916. ¹³⁾
 Aan de Deputaten der Generale Synode:
 a. voor kosten van de Deputaten f 300.—
 b. voor kosten van de Keucheniuschool hier te lande gemaakt f 100.—
- 13 Juni 1916. ¹⁴⁾
 a. Op verzoek van de Geref. Kerk te Batavia de gereserveerde subsidie
 over 1915 ad f 1500.— aan den heer L. LOOIJEN te Den Haag.
 b. Aan Ds D. BAKKER te Djocjakarta:
 1. voor kosten van de Algemeene Vergadering f 100.—
 2. voor het Chr. Jav. Boekenfonds f 1000.—
- 3 Aug. 1916. ¹⁵⁾
 Voor passage van D. KOELEWIJN en gezin f 1740.38.
- 5 Aug. 1916. ¹⁶⁾
 Aan D. KOELEWIJN voor salaris over de maanden Sept.—Oct. 2 × f 391.66.
- 22 Aug. 1916. ¹⁷⁾

1)	Zie Copieboek III fol. 494.
2)	" " " " 1.
3)	" " " " 9.
4)	" " " " 11.
5)	" " " " 14.
6)	" " " " 27.
7)	" " " " 31.
8)	" " " " 36.
9)	" " " " 38.
10)	" " " " 63.
11)	" " " " 65.
12)	" " " " 69.
13)	" " " " 71.
14)	" " " " 76.
15)	" " " " 87.
16)	" " " " 89.
17)	" " " " 93.

- Aan de Geref. Kerk te Soerabaia de subsidie over 1916 ad f 2100.— per maand f 175.
6 Sept. 1916.¹⁾
- Aan de Deputaten der Generale Synode.
a. voor hier te lande gemaakte kosten voor de Keucheniussschool f 217.18.
b. voor kosten van de Deputaten f 300.—
15 Nov. 1916.²⁾
- Op verzoek van de Geref. Kerk te Batavia in mindering der subsidie over 1916 ad f 1500.—
a. aan Ds JS. VAN DER LINDEN te Den Haag f 100.— en
b. aan Mej. VAN DER WEG te Rijnsburg f 250.—
21 Dec. 1916.³⁾
- Aan het Ned. Bijb. Genootschap voor aandeel in de kosten van het Zendingsconsulaat f 1000.—
15 Jan. 1917.⁴⁾
- Aan de Deputaten der Generale Synode:
a. voor kosten aan de Deputaten f 300.—
b. voor kosten van het Zendingsblad f 200.—
5 Febr. 1917.⁵⁾
- Aan J. BRUIN AZN te Zaandam voor aan de Zendingsbibliotheek op Java geleverde werken f 78.90¹/₂.
3 Maart 1917.⁶⁾
- Aan de Gereformeerde Kerk te Amsterdam de subsidie voor den Medischen dienst over 1916 ad f 1500.—
16 Maart 1917.⁷⁾
- Aan J. H. KOK te Kampen op verzoek en voor rekening van de Gereformeerde Kerk te Batavia in mindering op de subsidie f 385.—
2 April 1917.⁸⁾
- a. aan de Gereformeerde Kerk te Soerabaia subsidie over 1917 f 1500.— per maand f 175.—
b. aan Ds D. BAKKER te Djocjakarta voor kosten van de Algemeene Vergadering f 100.—
c. aan de Deputaten der Generale Synode voor de Zending.
1. voor kosten van de Deputaten f 300.—
2. voor de Zendingsbibliotheek in Nederland f 107.52.
3. voor kosten van het Zendingsblad f 100.—
3. Wijl het met de geldmiddelen der Generale Kas boven verwachting gunstig is geloopt, behoeften Deputaten geen gebruik te maken van de door de Generale Synode van Den Haag hun verleende machtiging tot het uitschrijven van een extra collecte⁸⁾.
Evenmin waren zij genoodzaakt tijdelijk gelden op te nemen ter voorziening in de behoefte aan kasgeld. Steeds heeft de Generale Kas aan hare verplichtingen kunnen voldoen zonder geheel uitgeput te raken.
4. De ontvangsten en uitgaven der Generale Kas waren de laatste drie jaren als volgt:

In 1914 werd ontvangen:

Per Pinkstercollecte	f	602.43
„ Legaten	-	2000.—
„ Saldo Zendingsblad	-	7459.45 ⁵
„ Ned. Gereformeerde Zendingsvereniging	-	600.—
„ Giften en schenkingen	-	3349.29 ⁵
„ Bijdragen van de zendende Kerken	-	8679.99
„ Interest	-	413.35 ⁵
	f	23104.54

1) Zie Copieboek III fol. 94.
2) „ „ „ „ 100.
3) „ „ „ „ 104.
4) „ „ „ „ 105.
5) „ „ „ „ 106.
6) „ „ „ „ 107.
7) „ „ „ „ 122.
8) „ Acta Gen. Syn. 1914, Art. 1487.

De uitgaven waren:

Aan Administratie-Beheer	f	270.40
„ Huishoudelijke uitgaven der Deputaten	-	684.67
„ Subsidie Gereformeerde Kerk Batavia	-	1200.—
„ Subsidie Gereformeerde Kerk Soerabaia	-	2400.—
„ Medische dienst	-	1500.—
„ Zendingconsulaat	-	537.88
„ Opleidingsschool	-	3634.92
„ Keucheniuschool	-	5375.—
„ Subsidie Holl. Jav. Christ. School te Magelang	-	1000.—
„ Pensioenen en wachtgelden	-	2549.96
„ Zendingbibliotheek op Java	-	84.82
„ Zendingbibliotheek in Nederland	-	197.08
	f	19434.73

Wijl het boekjaar met het kalenderjaar samenvalt, zijn de uitgaven tot October 1914 gedaan, volgens de besluiten der Generale Synode van 1911.

Onder de huishoudelijke uitgaven der Deputaten is nog begrepen een bedrag van f 484.67, dat door de Deputaten der vorige Generale Synode is uitgegeven en reeds verantwoord ter Synode te Den Haag ¹⁾.

De uitgaven voor de Zendingbibliotheek in Nederland omvat feitelijk de uitgaven over twee jaren.

In 1914 was het batig saldo f 3669.80.

In 1915 werd ontvangen:

Per Pinkstercollecten	f	387.91 ⁵
„ Legaten	-	1100.—
„ Collecten	-	138.54 ⁵
„ Saldo Zendingblad	-	7707.10 ⁵
„ Pinkstercollecte te Soerabaia	-	30.71
„ Ned. Gereformeerde Zendingsvereniging	-	660.—
„ Giften en schenkingen	-	2950.88
„ Bijdragen van de zendende Kerken	-	11053.21
„ Interest	-	311.98
	f	24340.34 ⁵

De uitgaven waren:

Aan Administratie en Beheer	f	271.70 ⁵
„ Huishoudelijke uitgaven der Deputaten	-	600.—
„ Subsidie Gereformeerde Kerk Soerabaia	-	2100.—
„ Medische dienst	-	1500.—
„ Zendingconsulaat	-	537.88
„ Kosten Algemeene Vergadering op Java	-	200.—
„ Bijdrage ramp Soemba	-	3000.—
„ Subsidie Zendingstudie-Raad	-	150.—
„ Opleidingsschool	-	15400.—
„ Keucheniuschool	-	2185.90
„ Pensioenen en wachtgelden	-	2549.96
„ Zendingbibliotheek op Java	-	205.96
„ Zendingbibliotheek in Nederland	-	100.—
	f	28801.40 ⁵

Op verzoek van de Kerk te Batavia is de subsidie aan deze Kerk gereserveerd voor uitgaven te haren behoeve in Nederland, zoodat in 1915 deze post onder de uitgaven niet voorkomt. De uitgave voor kosten der Algemeene Vergadering op Java loopt feitelijk over twee jaren.

Onder de uitgaven van de Opleidingsschool is een som van f 7000.— begrepen voor den bouw eener tweede woning, thans gebruikt door br. ZUIDEMA voor wien voorheen steeds een woning moest worden gehuurd.

De subsidie aan den Zendingstudie-Raad is verleend volgens besluit der Generale Synode. ²⁾

Voor de droeve ramp die de Zending op Soemba trof, is uit de Generale Kas eene bijdrage verstrekt van f 3000.—. In 1915 hebben de uitgaven de inkomsten overtroffen met een bedrag van f 4461.06.

1) Zie acta Bijlage 13 No. 16.

2) Zie Acta Generale Synode 1914 Art. 99.

In 1916 werd ontvangen:

Per Pinkstercollecten	f	249.76 ⁵
„ Saldo Zendingsblad	-	8113.53 ⁵
„ Ned. Gereformeerde Zendingsvereniging	-	6600.—
„ Giften en Schenkingen	-	3646.74
„ Bijdrage van de zendende Kerken	-	10°60.50 ⁵
„ Per Interest	-	252.62 ⁵
	f	29723.17

De uitgaven waren:

Aan Administratie en beheer	f	273.35
„ Huishoudelijke uitgaven van de Deputaten	-	900.—
„ Subsidie Geref. Kerk Batavia	-	3000.—
„ Subsidie Geref. Kerk Soerabaia	-	2100.—
„ Subsidie Med. dienst	-	1500.—
„ Subsidie Zendingsstudie-Raad	-	100.—
„ Zendingsconsulaat	-	1000.—
„ Kosten Algemeene Vergadering op Java	-	100.—
„ Opleidingsschool	-	11993.—
„ Keucheniusschool	-	6331.12
„ Pensioen en wachtgelden	-	2549.96
„ Zendingsbibliotheek op Java	-	78.90 ⁵
	f	29926.33 ⁵

Wijl de Ned. Geref. Zend. Ver. door de ontvangst van een flink legaat een hoog bedrag kon bijdragen, waren de ontvangsten in 1916 aanmerkelijk hooger dan in 1915. Ook de uitgaven loopen echter vrij hoog. De Opleidingsschool vorderde eene buitengewone uitgave van f 4000.— voor den bouw van helperswoningen. Voor het Zendingsconsulaat moest het maximum van het toegezegde bedrag worden uitgekeerd. Ook de post Keucheniusschool liep vrij hoog doordat de passage-kosten van br. D. KOELEWIJN en zijn gezin hierin zijn begrepen. En in dit jaar is aan de Kerk te Batavia ook de gereserveerde subsidie van het vorige jaar betaald.

De uitgaven loopen in 1916 f 203.16⁵ hooger dan de ontvangsten.

5. Op 1 Jan. 1914 bedroeg de reserve der Generale Kas f 15169.77, met inbegrip van een renteloos voorschot aan de Kerk te Soerabaia tot een bedrag van f 4412.75.

In den loop van dit jaar steeg de reserve met een som van f 3669.80, zoodat deze op 1 Jan. 1915 bedroeg f 18839.57.

In 1915 daalde echter de reserve met een bedrag van f 4461.06, zoodat zij op 1 Jan. 1916 stond op het cijfer van f 14378.51. En in 1916 was er weer een nadeelig saldo tot een bedrag van f 203.16⁵, zoodat op 1 Jan. 1917 de Generale Kas begon met eene reserve van f 14173.34⁵.

Den 1 Juli 1917 bedroeg de reserve f 18532.36.

De Kerk te Soerabaia heeft de laatste drie jaar van het renteloos voorschot niets afgelost.

6. Van N. N. is ontvangen een som van f 3000.— voor een nieuwe post op de Buitenbezittingen, onder voorwaarde dat dit bedrag moet worden belegd en met rente op rente moet worden bewaard met bijvoeging van wat er voorts voor dit doel mocht inkomen, terwijl, als ter Generale Synode van 1920 blijkt, dat er geen Kerk is, die dezen Zendingspost heeft geopend of van plan is te openen, de Synode alsdan heeft te beslissen voor welk doel deze gelden moeten worden bestemd.

In overeenstemming met deze bepaling zijn deze gelden belegd. Voor hetzelfde doel, ofschoon niet onder dezelfde voorwaarden is voorts nog ontvangen tot op 31 Dec. 1916 een bedrag van f 1186.35⁵, zoodat hiervan op 1 Jan. j.l. beschikbaar was f 4186.35⁵. Dit bedrag is natuurlijk niet in de reserve opgenomen. Ook werd nog ontvangen voor „de Gereformeerden op Sumatra” f 17.50 en voor „de verstrooide Gereformeerden in Indië” f 25.—, welke bedragen voor dit doel worden bewaard.

7. Overeenkomstig het voorschrift der Zendingsorde is de rekening en verantwoording met heel de administratie telken jare door drie deskundigen nagezien. Ook deze drie jaren is dit telken male op daartoe strekkend verzoek der Deputaten geschied door de heeren J. C. VAN SCHAICK, H. D. VON MEYENFELDT en H. VAN DE GRAMPTEL te Amsterdam.

Geheel belangeloos en met de meeste bereidwilligheid is dit werk door hen verricht. Ook nu weer werd telkens de rekening en verantwoording en de

onder de leiding van den tweeden quaestor, den heer L. G. WEISZ gevoerde administratie volkomen in orde bevonden. Ten bewijze daarvan is ieder jaar de balans geteekend door bovengenoemde deskundigen, terwijl overeenkomstig de daartoe strekkende adviezen dezer deskundigen elk jaar door de Deputaten de Rekening en Verantwoording is goedgekeurd, de balans is geteekend en de quaestores zijn gedéchargeerd.

8. De Deputaten hebben voor hunne huishoudelijke uitgaven een bedrag noodig gehad van f 2473.12¹/₂.

Alle kosten voor reis en verblijf, van vergaderingen, van drukloon, van bureau-uitgaven, enz. enz. zijn hieronder begrepen.

De Generale Kas heeft al deze kosten voldaan.

De bijzondere rekening en verantwoording dezer uitgaven, die loopen van Synode tot Synode, is gegeven in het kasboek der Deputaten. Ieder jaar is dit boek nagezien, in orde bevonden en geteekend.

Ook de speciale verantwoording der uitgaven voor de bezorging van het Zendingsblad, voor de Zendingsbibliotheek in Nederland en voor de Keucheniuschool hier te lande gedaan, zijn in dit kasboek opgenomen.

Het kasboek met al de daarbij behoorende bescheiden wordt met dit rapport overgelegd.

9. Door Ds D. BAKKER is telken jare de geveerde rekening en verantwoording van de Zendingsbibliotheek op Java en van de kosten der Algemeene Vergadering aan de Deputaten toegezonden en door dezen nagezien en accoord bevonden.
10. Op verzoek van de Deputaten heeft de eerste quaestor getracht elk jaar een algemeen overzicht te ontwerpen van al de ontvangsten en uitgaven voor de Zending van de Gereformeerde Kerken in Nederland.
Deze overzichten zijn geplaatst in het Zendingsblad.
Ofschoon deze overzichten nog niet geheel volledig konden zijn, wijl de noodige gegevens niet altoos werden verstrekt, wijzen deze toch op een sterken groei in de zendingsactie der Gereformeerde Kerken.
11. Ter uitvoering der opdracht van de Generale Synode van 1914 — zie Art. 147 der Acta — inzake een Christelijk Javaansch Boekenfonds, is uit de Generale Kas eene bijdrage verleend, die is gebleven beneden het door de Synode gestelde maximum van f 500.—.
- Nadat in 1915 over de regeling dezer zaak de noodige correspondentie was gevoerd is in 1916 f 1000.— beschikbaar gesteld, waarvan echter door de zedende Kerken en de met haar medewerkende Kerken is gerestitueerd door Heeg f 100.—, Utrecht f 75.—, Amsterdam f 150.—, Delft f 83.34, Rotterdam f 75.— en Middelburg f 50.—, zoodat de Generale Kas heeft bijgedragen f 466.64.
12. Overeenkomstig den last der Generale Synode van Den Haag hebben de Deputaten getracht een overzicht te verkrijgen van de reële waarde der gebouwen in Indië en van den inventaris. Eene Commissie van deskundigen in Indië heeft de waarde van de gebouwen en inventaris als volgt getaxeerd. ¹⁾

Directeurswoning	f 9000.—
Onderwijzerswoning	- 9000.—
Keucheniuschool	- 5800.—
Internaat met pandopo	- 8800.—
Vormschool	- 3000.—
Drie woningen voor inl. onderwijzers	- 3100.—
Docentswoning met leerzaal	- 9500.—
Tweede woning	- 8500.—
Zes helperswoningen	- 4800.—
	f 61.500.—

Inventaris f 5000.—.

De afschrijving, noodig wegens waardevermindering, wordt door de Commissie voor de woningen van Ds BAKKER en br. J. ZUIDEMA gesteld op 2%, voor al de andere gebouwen op 2¹/₂% en voor de inventaris op 5% per jaar.

Wijl eerst in den aanvang van 1917 deze taxatie werd ontvangen, is de reële waarde der gebouwen in de balans van 1916 nog niet opgenomen.

18. Opdrachten van de Synode van 's Gravenhage.

Aan de verschillende opdrachten, door de Haagsche Synode aan uwe Deputaten gegeven, hebben zij, voorzoover zij weten, voldaan. Zij hadden betrekking op:

¹⁾ Zie taxatie 6 December 1916.

- a. de toekenning van subsidie en de regeling van het emeritaats-tractement voor de Kerk van Soerabaia; ¹⁾
- b. de toekenning van subsidie voor zendings-arbeid en voor het pensioen van den emeritus-predikant van Batavia; ²⁾
- c. de toekenning van subsidie aan de Kerk van Amsterdam ten behoeve van het Petronella-hospitaal; ³⁾
- d. het Zendings-consulaat; ⁴⁾
- e. „de Buiten-bezittingen“; ⁵⁾
- f. de zending onder de Chineezers; ⁶⁾
- g. het Zendingsblad; ⁷⁾
- h. het uitvoeren van besluiten, die genomen zijn in betrekking tot de Keuchenius-school; ⁸⁾
- i. een *Hollandsche* Kweekschool voor inlandsche onderwijzers; ⁹⁾
- j. het Christelijk Javaansch Boekenfonds; ¹⁰⁾

In opdracht der Haagsche Synode hebben Deputaten hiervoor eene regeling ontworpen. Deze is door de Bijzondere Vergadering van predikanten op Java goedgekeurd. Daarna is aan alle zendende Kerken om steun gevraagd: en allen hebben er eene bijdrage voor toegezegd, drie jaar lang;

k. een taalgeleerde. ¹¹⁾

Tot hun groot leedwezen moeten Deputaten melden, dat zij tot nu toe nog geen „taalgeleerde“ voor Java hebben kunnen vinden. De Synode zal de te benoemen Deputaten wel moeten opdragen er weer naar uit te zien.

l. Eene regeling inzake de taal-studie.

Deze regeling is noodig, zoolang de „taalgeleerde“ voor Soemba — die bereid zich voor — en Java er nog niet zijn. Zij is in opdracht der Synode, en in overleg met de Missionaire predikanten in Indië vastgesteld; ¹²⁾

m. de benoeming en instruering van quaestores Missionis; ¹³⁾

n. het uitschrijven van extra-collecten ten behoeve van de Generale Kas; ¹⁴⁾

o. de „verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië“; ¹⁵⁾

p. de visitatie der Zendings-posten op Java en Soemba; ¹⁶⁾

Eene kleine wijziging in de regeling der visitatie in Indië, waartoe de Synode in 1914 besloot, naar aanleiding van eene opmerking der broederen op Soemba, is niet aangebracht, omdat de broeders op Java de bestaande regeling beter vonden. De broeders op Soemba konden zich met dat gevoelen ook zeer wel vereenigen.

p. Het houden van eene Zendingstentoonstelling. ¹⁷⁾

19. Zaken, waarover de Synode van Rotterdam beslissen moet.

Uwe vergadering zal nu over een aantal zaken, die in het voorgaande genoemd zijn, moeten beslissen, o. a. over deze:

- 1°. over den arbeid der Deputaten voor de Zending onder Heidenen en Mohammedanen in het algemeen en in het bijzonder over hun financieel beheer; ¹⁸⁾
- 2°. over het toekennen van subsidie aan de Kerk van Soerabaia over de jaren 1917—'20 en over de door haar aangeboden regeling inzake het emeritaats-pensioen voor den predikant aldaar en diens echtgenoot;
- 3°. over het bieden van steun aan de Kerk van Batavia:
  - a. voor zendings-arbeid;
  - b. voor overtocht predikant;
- 4°. over sommige plaatsen naar art. 2 der Zendings-orde;

1) Acta Haagsche Synode, art. 96, vgl. hoofd I van dit rapport.

2) " " " art. 97, vgl. hoofd II van dit rapport.

3) " " " art. 145^a, vgl. hoofd V van dit rapport.

4) " " " art. 69, vgl. hoofd X van dit rapport.

5) " " " art. 129, vgl. hoofd XI van dit rapport.

6) " " " art. 130, vgl. hoofd XII van dit rapport.

7) " " " art. 43, vgl. hoofd XIII van dit rapport.

8) " " " art. 59 en 74, vgl. hoofd XIV van dit rapport.

9) " " " art. 146, vgl. hoofd XIV van dit rapport.

10) " " " art. 147. Onder Bijlage IV is deze regeling vermeld.

11) " " " art. 95^a.

12) " " " art. 95^a. Onder Bijlage V is deze regeling opgenomen. Vgl. blz. 11 en

47 van het rapport.

13) Acta Haagsche Synode, art. 148^b, vgl. hoofd XVII van dit rapport.

14) " " " art. 148^c, vgl. hoofd XVII van dit rapport.

15) " " " art. 100, vgl. hoofd XV van dit rapport.

16) " " " art. 104. Zie bijlage I, waaronder een kort verslag van de visitatie op

Java is opgenomen. Dat van Soemba kwam te laat, maar moet nu hierachter toch volgen.

17) Acta Haagsche Synode, art. 71.

18) Zie het rapport dier Deputaten.

- Deputaten besloten bij dit punt onder de aandacht der Synode te brengen;
- a. dat van de plaatsen, in 1914 aangewezen, nog niet ééne is bezet geworden;
  - b. dat het besluit van 1914 daarom ook nu weer zou kunnen worden genomen;
  - c. dat daarbij dan ook weer bepaald worde wat in 1914 is besloten; ¹⁾
- 5°. over financieelen steun aan de Kerk van Amsterdam ten behoeve van haar „Medischen dienst” te Jocja;
  - 6°. over de voortzetting van en financieelen steun voor het zendingsconsulaat;
  - 7°. over het rapport in zake „de Buitenbezittingen”;
  - 8°. over de „zending onder de Chineezen”;
  - 9°. over de uitgave van het Zendingsblad 1917—'20;
  - 10°. over het rapport inzake de op Java en Soemba gehouden visitatie; ²⁾
  - 11°. over het rapport omtrent de geestelijke verzorging van „verstrooide Gereformeerden in Ned.-Indië”;
  - 12°. over het voorstel van Deputaten om aan de nieuw te benoemen Deputaten inzake de Generale kas hetzelfde mandaat te geven, dat in 1914 is verleend; ³⁾
  - 13°. over het benoemen en instrueeren van de te benoemen „quaestores Missionis”; ⁴⁾
  - 14°. over het voorstel van Deputaten inzake de oprichting van eene Christelijke *Hollandsche* Javaansche Kweekschool voor inlandsche onderwijzers naast de bestaande Keucheniuschool; ⁵⁾
  - 15°. over het verzoek van br. K. DIJKEMA om reeds in 1919 met 9 maanden verlof naar Nederland te mogen komen;
  - 16°. over het opnieuw verleen van steun aan den Zendingstudie-Raad ten behoeve van zijn secretariaat; ⁶⁾
  - 17°. over een verzoek van de Algemeene Vergadering van Missionaire-arbeiders op Java om over de e.k. drie jaren weer te mogen ontvangen:
    - a. f 100.— per jaar voor de kosten der vergaderingen;
    - b. f 200.— per jaar voor haar Zendingsbibliotheek;
  - 18°. over de herziening van de salaris-regeling van de onderwijzers aan de Keucheniuschool;
  - 19°. over het eventuele pensioen van br. J. P. ZUIDEMA;
  - 20°. over het schrijven van den Gereformeerden Zendingbond inzake het afstaan van een deel van Celébes voor Zendingsterrein; ⁷⁾
  - 21°. over het schrijven van de Kerk van Utrecht in zake het toko — (winkel) sluiten op Zondag door de Chineezen die Christenen willen worden;
  - 22°. over een voorstel van de Afzonderlijke Vergadering van Missionaire predikanten op Java, dat de Generale Synode enkele algemeene regelen stelle waarnaar gehandeld moet worden, indien de instelling van het ambt van Dienaar des Woords noodzakelijk wordt geacht door eene of meer zendende Kerken.

Ter toelichting van dit voorstel, eerst 11 Juni j.l. door Deputaten ontvangen, schrijft de bijzondere vergadering d.d. 11 April j.l.: „op de van 4—6 April 1917 te Djocja gehouden Afzonderlijke Vergadering van Missionaire predikanten werd onderstaand rapport ontvangen: De Commissie die door de Afzonderlijke Vergadering van Missionaire predikanten benoemd is om een schrijven aan de Generale Synode te ontwerpen in zake de instelling van het ambt van Dienaar des Woords op ons Zendingsterrein, stelt u voor, het volgende onder de aandacht der Gereformeerde Kerken in Nederland te brengen.

In het verlopen jaar is herhaaldelijk op onze vergadering de vraag ter sprake gebracht of de tijd ook gekomen is, om op ons zendingsterrein over te gaan tot de instelling van het ambt van Dienaar des Woords.

Op onderscheidene plaatsen zijn reeds Javaansche ouderlingen en diakenen in het ambt gezet. Zal de Javaansche Kerk tot vollen wasdom komen, dan moet ook het aantal ambten, door de Javanen zelf bekleed, voltallig worden.

Ook onder de Javaansche Christenen is deze zaak een onderwerp van bespreking geweest. Zoo o.a. op de vergadering van Javaansche ouderlingen en diakenen, gehouden te Djocjakarta (16 Nov. 1916) met het doel, de Javaansche ambtsdragers te doen inleven in de eischen van het kerkelijk leven.

Het komt onze vergadering gewenscht voor, dat de Generale Synode enkele algemeene regelen stelle, waarnaar gehandeld moet worden, indien de instelling

1) Acta Haagsche Synode 1914, art. 75.

2) Zie Bijlage I.

3) Acta Haagsche Synode, art. 148⁷ en 3.

4) Vgl. Acta Haagsche Synode, art. 148⁵.

5) Zie hoofd 14 van het rapport.

6) Vgl. Acta Haagsche Synode art. 99.

7) Zie hoofd 11.

van het ambt van Denaar des Woords noodzakelijk wordt geacht door een of meer zendende Kerken. Eertijds heeft de Generale Synode te Utrecht (zie acta Synode Utrecht, Art. 127) hetzelfde gedaan met betrekking tot de instelling van het ambt van ouderling en diaken. Indien nu de Generale Synode hetzelfde kan doen met betrekking tot Javaansche Dienaren des Woords zou deze zaak voortgang kunnen hebben, zoodra een of meer zendende Kerken den tijd daarvoor gekomen achten".

Bovenstaand rapport is unaniem door de Afzonderlijke Vergadering van Missionaire predikanten goedgekeurd.

23°. over het regelen van „de loopende zaken der Zending" totdat de nieuw te benoemen Deputaten hebben vergaderd; ook omtrent het afdoen van noodzakelijke dingen, die nu niet kunnen worden behandeld en waarover toch vóór de e.v. Generale Synode moet worden beslist.

Namens de Deputaten der Generale Synode voor de zending,

Ds H. DIJKSTRA, *h. t. Voorz.*

Dr J. HANIA, *h. t. Scriba.*

BIJLAGE I.

(Zie hoofd 18 van dit rapport, sub p.)

Kort overzicht
van de op Java gehouden visitatie.

Op de bijzondere vergadering van Missionaire predikanten, gehouden te Djocjakarta den 5en April 1916, werden tot visitatoren benoemd Ds D. BAKKER, primus, Ds K. VAN DIJK, secundus, Dr B. J. ESSER, primus, Dr H. A. VAN ANDEL, secundus.

Het résumé van de uitgebrachte visitatie-rapporten volgt hieronder.

(De volgorde der antwoorden op de gedane vragen is dezelfde als die in Art 7 van de door de Synode in Amsterdam in 1908 vastgestelde regeling.)

1. Aan de algemeene voorschriften, vervat in Art. 6 der regeling van de visitatie der Zendingen op Midden-Java, was overal voldaan; de visitatie was te voren voldoende bekend gemaakt en de boeken met verantwoording van ontvangst en uitgave, de lidmatenboeken en, waar Kerkeraden waren, ook de notulenboeken waren ter tafel en in orde bevonden.

2. Op eene enkele uitzondering na wordt overal tweemaal godsdienstoefening gehouden. Die uitzonderingen zijn daar, waar de kring van geloovigen zéér klein is, b.v. slechts één gezin (b.v. Bendoengan bij Wonosobo) of waar om andere redenen eene tweede godsdienstoefening niet wel mogelijk is.

Zoo spreekt de helper van Karanganjur (Keboemen) 's morgens in Gombong, 's avonds in Karanganjur. Op vele plaatsen is de gewoonte om 's middags te repeteeren, wat 's morgens behandeld is. In het Djocjasche wordt echter overal 's middags eene nieuwe predikatie gehouden. In de stad Solo wordt 's middags in het gebouw, dat als kerkgebouw dienst deed, soms 't vorige gerepeteerd, soms eene nieuwe stof behandeld, waarbij slechts een deel der gemeente opkomt. De rest vergadert 's middags op vier verschillende plaatsen, waar de vergaderingen, zoowel wat de keuze der stof als wat de daarop volgende bespreking betreft, dienstbaar gemaakt worden aan de evangelisatie onder niet-Christenen. In Keboemen houdt Ds VAN DIJK 's middags bijbellezing over vervolgstof. De Catechismus wordt nergens in de gemeentelijke samenkomsten op Zondag behandeld. Wel hier en daar bij catechisaties en bij wekelijksche bijeenkomsten. Aangezien mede door de ontwikkeling der hulpdiensten het aantal Hollandsche Gereformeerden op elk der hoofdsteden steeds toenemende is, wordt op alle posten ook tijd in beslag genomen voor de geestelijke verzorging dier Europeanen.

3. Dat de prediking over het algemeen verstaan wordt en naar de behoefte der hoorders is, blijkt uit de namiddagvergaderingen, waar die dienstbaar gemaakt worden om het behandelde in vraag en antwoord te repeteeren, uit het meer en meer kunnen rekenschap geven ook tegenover buitenstaanders en uit het meer kunnen onderscheiden van wat overeenkomstig de eischen in Gods Woord is en wat er mee strijdt. Vroeger was in Poerworedjo het de gewoonte, dat, althans als de Missionaire predikant zelf voorging, ook in de morgengodsdienstoefening de stof met vragen en antwoorden behandeld werd. Deze methode is sedert verlaten. Volgens den Kerkeraad was zij uitnemend voor dooven en slapers, doch wordt voor de gemeente in haar geheel de gewone methode van het houden eener leerrede meer profijtelijk geacht.

4. De tien geboden en de twaalf geloofsartikelen worden overal zooveel mogelijk gelezen.

5. Wat de te gebruiken formulieren betreft, is de zaak nog niet veel verder

dan bij de visitatie vóór drie jaar. Toch zijn er teekenen, dat althans wat Doopen en Avondmaalsformulieren betreft, men spoedig tot een bevredigende oplossing zal komen. Eene nieuwe, eenigszins verkorte en vereenvoudigde vertaling van het Hollandsche Avondmaalsformulier vindt veel bijval en wordt op onderscheidene plaatsen reeds gebruikt. Eene soortgelijke vertaling van het Doopsformulier is nog in bewerking. De getallen der leden door Doop en door belijdenis zijn:

Djocja pl.m.	666	waarvan	328	belijdende leden.
Poerworedjo	524	"	262	" "
Keboemen	326	"	165	" "
Poerbolingo	311	"	135	" "
Soerakarta	209	"	148	" "
Magelang	68	"	32	" "
Wonosobo	34	"	16	" "
Totaal	2138	"	1086	" "

In 1913 was dit:

Djocja	546	waarvan	278	belijdende leden.
Poerworedjo	426	"	253	" "
Keboemen	300	"	149	" "
Poerbolingo	258	"	120	" "
Soerakarta	86	"	63	" "
Magelang	17	"	9	" "
Wonosobo		opgaven ontbraken.		" "
Totaal	1633	waarvan	862	belijdende leden.

Eene toename dus van pl.m. 32 %.

Onder de getallen van 1913 zijn niet begrepen de pl.m. 25 Christenen te Wonosobo, doch wel 80 Europeanen, die in 1916 niet zijn opgenomen onder de opgaven. Bij deze opgaven zijn voor 1916 niet medegerekend het aantal Europeanen, terwijl in de opgaven van 1913, 80 Europeanen waren medegerekend.

6. Overal wordt gestreefd naar voldoende onderwijs en onderzoek der volwassen doopcandidaten. Echter loopen de opvattingen wat als „voldoend” moet geacht worden, bij de Missionaire predikanten zelf en dies ook bij den kring, waarin zij arbeiden, nog al uiteen. In Djocjakarta zal niet vaak iemand binnen de twee jaren gedoopt worden. In Solo daarentegen wordt één jaar uitstel lang gerekend.

Sinds de laatste visitatie (1913) bedroeg het getal gedoopten:

Djocjakarta	42	volwassenen en	69	kinderen.
Poerworedjo	35	"	82	"
Keboemen	23	"	67	"
Poerbolingo	10	"	44	"
Soerakarta	72	"	28	"
Magelang	15	"	27	"
Wonosobo	—	"	4	"
Totaal	207	"	321	"

Sinds dien tot het Avondmaal toegelaten:

Djocjakarta	18.
Poerworedjo	9.
Keboemen	5.
Poerbolingo	11.
Soerakarta	9.
Magelang	7.
Wonsobo	geen (Europeanen niet meegeteld).

8. Gewoonlijk wordt de Doop toebediend na herstel der moeder.

9. Gewoonlijk wordt vier maal per jaar het Heilig Avondmaal gehouden ook in alle bijgemeenten. Bij enkele buitenposten bezoeken de leden het H. Avondmaal in de genabuurde grootere gemeente. Dit was zelfs tot den tijd der visitatie regel in Magelang en Solo voor alle Christenen op heel het terrein. Proefpredicaties worden in de hoofdgemeenten geregeld, en in de bijgemeenten zooveel doenlijk gehouden. Huisbezoek geschiedt in de bijgemeenten en in hoofdposten waar nog geen Kerkeraad is, in hoofdzaak door de helpers tot den Dienst des Woords. In Keboemen gaat de Missionaire predikant in de voorafgaande week naar de gemeente, waar het H. Avondmaal zal gehouden worden, om in de gemeentevergadering over het H. Avondmaal te spreken. In de geïnstitueerde Kerken doen dit de ouder-

lingen, soms bijgestaan door de helpers tot den Dienst des Woords (Djocjakarta) soms ook onder leiding van den Missionairen Predikant (Poerbolingo).

10. De tucht wordt met voorzichtigheid geoefend.

11. Waar geen Kerkeraden zijn, wordt bij de toelating tot het Heilig Avondmaal en bij de uitoefening der tucht overleg gepleegd, voorzoover de omstandigheden het lijden kunnen, met de geheele gemeente. Waar een Kerkeraad is, is deze natuurlijk het aangewezen college om raad te geven. Tusschenvormen waarbij een gedeelte der gemeente, dat door belijdenis en wandel uitmunt, wordt gekozen, om daar speciaal mee overleg te plegen, komen zoo goed als niet voor.

12. Die verhinderd zijn den dienst des Woords en der Sacramenten bij te wonen, worden naar vermogen bezocht.

13. In alle gemeenten wordt geregeld gecatechiseerd. Als leerboeken worden genoemd: Catechismus, Kort Begrip, Bijbelsche Geschiedenis (z.g. 104 verhalen) Borstius en een boekje met bijzonderheden uit den Bijbel (Toeroetan alit). Het aantal catechisanten bedroeg:

Djocjakarta pl.m. 320 kinderen (z.g. doopleden); tot den Doop bereidden zich voor 55 volwassenen en tot het Heilig Avondmaal 35.

Poerworedjo pl.m. 154 kinderen (z.g. doopleden); tot den Doop bereidden zich voor 26 volwassenen en tot het Heilig Avondmaal 2.

Keboemen pl.m. 110 kinderen (z.g. doopleden); tot den Doop bereidden zich voor 13 volwassenen en tot het Heilig Avondmaal 3

Poerbolingo pl.m. 80 kinderen (z.g. doopleden); tot den Doop bereidden zich voor 18 volwassenen en tot het Heilig Avondmaal 13.

Soerakarta pl.m. 32 kinderen (z.g. doopleden); tot den Doop bereidden zich voor 20 volwassenen en tot het Heilig Avondmaal 12.

Magelang pl.m. 20 kinderen (z.g. doopleden); tot den Doop bereidden zich voor 23 volwassenen en tot het Heilig Avondmaal 3.

Wonosobo geen.

Voor Djocjakarta werd 't gezamenlijk getal catechisanten, (waaronder ook belijdende leden) naar schatting opgegeven. Op Java bestaat de gewoonte om ook allerlei wekelijksche bijeenkomsten (als Bijbellezingen enz.) met den naam van catechisaties te betitelen. Voor de andere gemeenten (behalve Djocjakarta's terrein) geven we daarom zooveel mogelijk 't aantal van hen op, die men in Holland gemeenlijk catechisanten noemt: d. w. z. zij, die onderwezen worden om later tot de Sacramenten toegelaten te worden.

14. De kinderen der Christenen bezoeken, waar zij niet verhinderd zijn door den afstand, over 't algemeen getrouw de Christelijke School. In Poerbolingo, Poerworedjo en Solo zijn er, die de Hollandsch-Inlandsche Gouvernmentsschool bezoeken. Ook zijn er wel, die niet in de gelegenheid zijn eene Christelijke school te bezoeken, omdat er in hun buurt geen is. Dezulken bezoeken voor een deel hetzij de Gouvernmentsschool hetzij de dessaschool, voor een deel zijn zij ook van alle onderwijs verstoken. Waar dit mogelijk is wordt speciaal aanvullend Bijbelsch onderwijs gegeven aan die kinderen, die de Gouvernmentsschool of dessaschool bezoeken (zoo is er in Poerbolingo eene aparte catechisatie voor de kinderen die op de Hollandsch-Inlandsche school gaan) of ze worden in de hogere klassen elders onder dak gebracht, waar eene Christelijke school is.

Schoolgeld wordt slechts geheven in Djocjakarta op de vormschool (25 cts. per maand), in Wonosobo (10 cts.), in Poerbolingo (10—25 cts.), in Karangwankal (10 cts.), in Magelang (10—50 cts.), in Djamblangan.

In het Poerworedjosche en Keboemensche is deze zaak in voorbereiding. Op de Hollandsch-Inlandsche en Hollandsch-Chineesche scholen wordt een schoolgeld van f 3.50 à f 7.— per maand geheven. Waar schoolgeld geheven wordt, wordt het ook door de ouders voldaan, behalve door de behoeftigen, die gratis worden toegelaten.

15. Aan de behoeftige leden wordt overal barmhartigheid bewezen. In vele gemeenten wordt behalve voor de Kerk ook apart voor de armen gecollecteerd. Waar dit niet het geval is, worden de behoeftigen geholpen uit eene bus, die voor Kerk en armen samen is, soms met behulp der hoofdgemeente (zooals bijv. in Poerworedjo). Ook komt het voor, dat met name bij rampen van hoogerhand de hulp ingeroepen wordt van gemeenten, die op een ander terrein dan dat der zendende Kerk liggen (bijv. bij een brand te Temon).

16. Wat de offervaardigheid betreft, in deze is in de laatste drie jaar op de meeste terreinen een verblijdende vooruitgang op te merken. Met het streven om de gemeenten langzamerhand meer aan zelfonderhoud te wennen, wordt in klimmende mate ernst gemaakt.

Een en ander blijkt duidelijk uit de opmerkelijke klimming der bijdragen. Voor

Kerk en armen te zamen werden in de inlandsche godsdienstoefeningen en verder door contributies van inlandsche en van Chineesche zijde bijeengebracht in 1915.

Djocjakarta hoofdgemeente f 600.— voorheen Javaansch deel (vorig rapport f 244), in de bijgemeenten pl.m. f 30.—; de rondgang met zakjes deed de collecten zeer klimmen.

Poerworedjo ruim f 200.—; waarbij opgaven van Kesingi, Dermosari en Tlepok ontbreken. In 1913 werd voor Poerworedjo en Temon ruim f 90.— opgegeven.

Keboemen in de bijgemeenten f 149 20; in de hoofdgemeente f 253.11; doch daar zijn bijdragen van Europeanen onder. In 1913 was 't alles te zamen f 219.66⁵.

Poerbolingo f 166.06⁵. Met Jan. 1916 zijn maandelijksche bijdragen ingevoerd, die in de hoofdgemeente pl.m. f 10.— per maand opbrengen (van het Javaansch deel). Grendeng bouwde met niet noemenswaardigen steun der Zending een eigen kerkgebouwtje (vorige opgave f 181.75).

Soerakarta f 524.58 (vorige opgave f 18.50 per maand).

Magelang f 10.50 per maand. Zonder de Europeesche bijdragen. Vorig verslag ongeveer f 40.— per jaar.

Wonosobo f 3.00 per maand.

17. Over het algemeen is zeker een toenemen in kennis en geloof merkbaar. De klacht is echter tamelijk algemeen, dat in de oudere gemeenten meestal minder opgewekt leven gevonden wordt dan in de jongere. Het opgewektste leven, zich uitend ook in het medewerken om het Evangelie te verspreiden, schijnt aange troffen te worden in Solo, Djocjakarta, Magelang, Temon, Kesingi, Dermosari, Glonggong en wellicht ook in den kleinen kring te Adiredjo (Zuid-Banjoemas), die voor het meerendeel van Glonggong afstamt.

18. Over het algemeen onderscheidt zich het leven der Christenen gunstig van dat hunner volksgenooten, zoodat ze dientengevolge ook maatschappelijk meestal eenigen meerderen welstand dan de overige lieden uit dezelfde volksklasse genieten. Mannen als de loerah en oude Tjarik van Glonggong staan in wijden kring in achtung.

Hier en daar bereiden vooral het vierde gebod (in het Poerworedjosche en Magelangsche) en het zevende gebod (passim) moeilijkheden. Ook ten aanzien van het achtste en negende gebod toont het Javaansche karakter niettegenstaande den invloed van het Christendom zich nog telkens zwak. Paedagogische wijsheid en kracht wordt noch door ouders noch door onderwijzers veel getoond. Daarentegen is er over het algemeen een geest van eensgezindheid en meeleven in elkaars leed en vreugde op te merken. Wat uiterlijke overtredingen van het eerste en tweede gebod betreft, zich openbarend in het aanhouden van bijgeloovige en afgodische gebruiken, treedt weinig aan het daglicht, behalve een enkelen keer in een afgelegden buitenpost.

19. De opkomst der gemeenten is goed te noemen. Op de meeste plaatsen worden, onder den naam van catechisaties, ook wekelijksche bijeenkomsten met gemeenteleden gehouden, veelal van de mannen en de vrouwen afzonderlijk. Vooral in het Solosche worden zulke bijeenkomsten ook dienstbaar gemaakt aan de evangelisatie onder niet-Christenen. Wat het catechisatiebezoek der kinderen betreft, dit kan ook goed genoemd worden, doch heeft op sommige plaatsen nogal te lijden van het gebrek aan volharding en aan tucht bij de opvoeding, dat het Javaansche leven kenmerkt, en waardoor ook het schoolverzuim, wanneer er niet van buitenaf streng de hand aan gehouden wordt op Javaansche scholen meestal hoog is.

20. In het vorig visitatie-rapport is er op gewezen, dat het een voortdurend punt van overweging op alle terreinen was, op welke wijze meer gedaan zou kunnen worden aan de rechtstreeksche bearbeiding der bevolking. In dit opzicht is van verblijdenden vooruitgang op alle terreinen te gewagen. De bescheiden poging die toenmaals gerapporteerd werd uit het Magelangsche om daar een maandblad te verspreiden, bleek eene vruchtbare gedachte geweest te zijn, die met kracht door de anderen werd overgenomen.

Dientengevolge hebben we nu een Javaansch maandblad, welks oplage de 30.000 exemplaren per maand nadert. Het wordt over alle terreinen verspreid. Langzamerhand komt er ook vraag naar van de andere Zendingen onder de Javaansch sprekende bevolking (Doopsgezinde Zending, Salatiga, Oost-Java Zending). Het heeft blijken gegeven aan de verwachting te voldoen, doordat het aanknooppingspunten van arbeid schonk (Magelang, Solo) en ook overigens het Christendom tengevolge ervan meer besproken werd (passim). Dit Javaansche maandblad werd spoedig gevolgd door een Maleisch van de hand van Ds Tiemersma, dat ook op bijna alle terreinen, voornamelijk onder de Chineezzen, wordt rondgedeeld. De colportage is in die drie jaar aanzienlijk vooruitgegaan. Naast den arbeid in het vorig rapport gemeld te Poerbolingo, Solo en Magelang, komen thans nog Djocjakarta,

Poerworedjo en Keboemen en elk met één of meer colporteurs te staan, terwijl Wonosobo zoekende is naar een geschikt persoon. Solo staat hierbij bovenaan met zes colporteurs en een verkoop van boeken, die de 25000 per jaar nadert. Nu is zulk een omzet op andere terreinen, waar de maatschappelijke toestanden zoo anders zijn dan in een groote stad als Solo, zeker niet te verwachten. Toch ook elders bij veel geringeren verkoop blijkt de colportage een uitnemend middel ter propaganda te zijn reeds daarin, dat de colporteur de man is die, voor zoover mogelijk, het heele terrein doorkruist en dies aanknoopingspunten kan opspeuren. Doch ook behalve dit zijn de zichtbare vruchten der colportage op sommige terreinen niet te miskennen. Volgens den Missionnairen Predikant te Solo zijn wel $\frac{1}{3}$ der toegebrachten op zijn terrein een middellijke vrucht der colportage. Van uit het oogpunt der algemeene zendingstheorie is de ontwikkeling der colportage op het terrein der Gereformeerde Zending een merkwaardig verschijnsel. Met belangstelling wordt het resultaat ervan afgewacht. Om een juist oordeel er over te vellen, is natuurlijk een breeder tijdperk (b.v. van 15 jaar) noodig. Men lette er op, dat het voor een zeer aanzienlijk deel gedeelten der Heilige Schrift zijn, die in navolging van het Britsche Bijbelgenootschap door onzen colporteur verspreid worden. Daarnaast echter ook Bijbelsche verhalen en andere lectuur. Naast dezen arbeid vraagt het werk in verband met de zich uitbreidende ziekenhuizen de aandacht. Echter wordt schier overal gevoeld, dat aan een systematische en vruchtbare evangelisatie in verband met de ziekenhuizen nog veel ontbreekt. In de komende jaren zal deze zaak zeker één van de punten van ernstig overleg bij de Zendingarbeiders vormen. Op onderscheidene terreinen is men er ook nog niet in geslaagd den arbeid van de helpers tot den Dienst des Woords, voor zoover deze niet op de school werkzaam zijn of hun arbeid zich tot den Christenkring beperkt, op bevredigende wijze te regelen. Solo en Magelang toonen, hoe bij goede leiding, organisatie en toezicht, een directe evangelisatie-arbeid, die hun werk genoeg geeft, ja meer dan zij af kunnen, mogelijk is en goede vruchten afwerpt. Op terreinen, waar de bevolking voor het Evangelie meer gesloten is en bovendien een aanmerkelijk deel van het jaar tropische regenvallen het uitgaan in de namiddag- en avonduren zeer belemmeren, stelt hun directe evangelisatie-arbeid voor problemen, die nog niet recht opgelost zijn. Van medewerking der gemeentelieden, wordt roemend gewag gemaakt te Solo, Magelang, Temon en Glonggong. De medewerking is echter, vooral in sommige oudere gemeenten, lang niet algemeen. Een Javaansche wandkalender werd in 1915 en vooral in 1916 op groote schaal (60 000 exemplaren) verspreid. Ongetwijfeld zal ook deze medewerken om op het Christendom meer de aandacht te vestigen en Christelijke ideeën in wijden kring te verspreiden.

21. Nog steeds is de meerderheid der leerlingen op de zendingsscholen niet-Christen. Directe vruchten, merkbaar in den overgang tot het Christendom van leerlingen, oud-leerlingen of ouders der kinderen worden gerapporteerd van Temon, en andere gemeenten in het Poerworedjosche, van Solo, van Glonggong en elders. Geklaagd wordt, dat vele Javaansche onderwijzers zoo weinig begrip er van hebben het onderricht in de Bijbelsche geschiedenis tot recht te doen komen. Bij de op-leiding zal hier bijzondere aandacht aan gewijd moeten worden.

22. Over het algemeen werd opgemerkt, dat de invloed van den medischen dienst zich meer indirect doet gevoelen, doordat hij met name de Zending en het Christendom, een goeden naam bezorgt en de daadwerkelijke weerspreking is van allerlei lasterpraatjes, dan dat de directe vruchten, zichtbaar in overgangen tot het Christendom nog groot zouden zijn. Hierbij is echter in het oog te houden, dat behalve in Djocjakarta en in het hulpziekenhuisje te Krakal, de meer ontwikkelde medische hulpdienst overal van zeer recenten datum is. Behalve op individueele overgangen (passim) mag als vrucht van het hulpziekenhuis te Wates gewezen worden op het ontstaan van de nieuwe post te Moelaan (Ngoelakkan) uit oud-patienten van dit ziekenhuis voortgekomen. Verder lette men op het onder 20 ten dezen opzichte gezegde.

23—25. Over het algemeen kan omtrent de helpers een goed getuigenis gegeven worden, hoewel ook droeve gevallen in de afgelopen drie jaar niet ontbraken. Het aantal onderwijzers en helpers tot den Dienst des Woords is echter niet overal op peil. Met name wat de scholen betreft, moest een zeer ongelijke verspreiding der oud-leerlingen van de Keucheniusschool over de onderscheidene terreinen gconstateerd worden. Terwijl Djocjakarta zich de weelde kon veroorloven eenvoudige dessorchooltjes van 25—40 leerlingen met 3 onderwijzers, in het bezit van het diploma-Keucheniusschool te voorzien, heerscht er op andere terreinen als Poerworedjo en Keboemen gebrek aan het noodig onderwijzend personeel of heeft men (zooals in Poerbolingo) meer dan bestaanbaar is met goed onderwijs, zijn toevlucht

moeten nemen tot de aanstelling van niet voldoende onderlegd personeel. Deze ongelijke verdeling der beschikbare arbeidskrachten is niet bevorderlijk voor den ijver en wekt niet alleen bij het inlandsch personeel ontevredenheid op.

26. Het voornaamste onderwijs van de helpers tot den Dienst des Woords is de bespreking van de preekschetsen, te gebruiken voor de Zondagsche godsdienst-oefening. Gewoonlijk worden de vergaderingen, waarop dit geschiedt, ook dienstbaar gemaakt om verder de loopende gemeentezaken te bespreken. Volgens den Missionairen Predikant te Magelang is het aanvankelijk goed resultaat, waarmede de helpers aldaar in de evangelisatie werkzaam zijn, alleen kunnen bereikt worden door voortdurende bespreking, aanmoediging en bestiering naar aanleiding van de uitgebrachte rapporten over hun bezoeken en reizen. Het voortgezette onderwijs aan de onderwijzers laat op de meeste terreinen nog veel te wenschen over. In Djocjakarta en ook in Solo (voorzoover ze er tijd voor hebben, wat in den laatsten tijd weinig 't geval is), volgen ze de bespreking der preekschetsen. Slechts in Poerbolingo en Wonosobo krijgen ze geregeld onderwijs in Bijbelsche en theologische vakken van den Missionairen Predikant. Op alle terrein ontstonden in dit tijdperk afdelingen van den onderwijzersbond (waarbij op sommige terreinen zich ook de helpers tot den Dienst des Woords aansloten), die geregeld vergaderen om elkander voor te lichten in schoolzaken, op te bouwen in kennis en geloof en aan te vuren in den ijver. Deze bond, waarbij zich ook onderwijzers van andere terreinen aansloten, geeft een blad in de Javaansche taal uit in Djocjakarta gedrukt en geredigeerd.

De scholen worden geregeld door de Missionaire Predikanten geïnspecteerd. Behoeftte aan inspectie van meer deskundigen wordt te meer gevoeld, nu de langverzuimde inspectie van gouvernementswege begonnen is haar toezicht ook over de Zendingsscholen uit te strekken en op velerlei misstanden begint opmerkzaam te maken.

Ook aan medische helpers wordt naar vermogen geestelijke leiding en onderwijs verstrekt.

27. Geïnstitueerde Kerken zijn er thans te Poerworedjo, Temon, Glonggong, Djocjakarta, Poerbolingo en Solo. Visitatoren merken op, dat de verhouding tusschen den Missionairen Predikant en de Kerkeraden te Poerworedjo, Temon en Glonggong nog niet behoorlijk geregeld is, wat naar het oordeel der visitatoren aanleiding kan geven tot misstanden. Institueering kan na korter of langer tijd verwacht worden in Kesingi en Dermosarie (wellicht eenigen tijd later ook te Geparang), allen gelegen op het terrein van Utrecht; verder te Keboemen en misschien wat het Hollandsche deel betreft te Magelang. De vragen die betrekking hebben op de verhoudingen tusschen den Missionairen Predikant en zijne helpers en tusschen de helpers onderling werden overal gunstig beantwoord.

1. Alle Missionaire Predikanten hebben de gewoonte op geregelde tijden de buitenposten te bezoeken voor Sacraments-bediening, bij school-inspectie e.a.

2. In het drielal jaren dat achter ligt is veel geschied reeds in het uitwendige.

Ds INGWERSEN werd te Poerworedjo vervangen door Ds W. S. DE HAAS.

Ds NETELENBOS kwam van verlof terug; Dr ESSER vertrok met verlof, doch kwam behouden terug.

In Djocjakarta werd de in het vorig rapport genoemde Hollandsch-Javaansche Jongensschool inmiddels geopend en mag zich in gestadigen bloei verheugen. Een Hollandsche school voor Chineezzen zal D.V. het volgend jaar geopend worden. De Hollandsch-Javaansche meisjesschool betrok een nieuw naar den eisch des tijds ingericht gebouw, terwijl een geheel nieuw gebouw wegens uitbreiding wordt opgetrokken.

Het aantal hulphospitalen steeg tot zes.

Een nieuwe school is geopend te Moelaän. Nieuwe posten te Moelaän en te Medari; twee colporteurs werden aangesteld.

In *Poerworedjo* is door de overkomst van Dr FLACH een begin gemaakt met afzonderlijk ingerichten medischen dienst.

De lang geplande Hollandsch-Inlandsche School zal D.V. 1917 geopend worden.

Twee colporteurs werden aangesteld.

Nieuwe posten te Patihan.

De oprichting van een Hollandsch-Chineesche school is in voorbereiding.

In *Keboemen* werd het nieuwe ziekenhuis onder leiding van Dr OOSTERHUIS geopend. De in het vorig rapport vermelde Hollandsch-Inlandsche school te Gombong werd geopend en bloeit. De Hollandsch-Javaansche school te Keboemen zal omgeschapen worden in een Hollandsch-Chineesche school.

Twee colporteurs werden aangesteld.

In *Poerbolingo* werd het nieuwe ziekenhuis geopend. De in het vorig rapport vermelde Hollandsch-Javaansche school te *Poerbolingo* werd gesloten, om daarvoor in de plaats te krijgen een nog te openen dito school te *Soekaradja*. In Zuid *Banjoemas* werd in de bestaande gemeente te *Adiredjo* een helper geplaatst en daardoor de arbeid in die streek begonnen.

Twee colporteurs en vier courantenverspreiders werden aangesteld.

Uit *Solo* keerde Dr *VOGELEZANG* met verlof naar Holland om tijdelijk vervangen te worden door Dr *VAN PROOSDIJ*. Een Hollandsch-Javaansche School en een Hollandsch-Chineesche School zullen weldra D.V. geopend worden. *Bojolali* werd door de *Salatiga-Zending* aan de Gereformeerde Zending overgedaan.

Een nieuwe post ontstond te *Klaten*.

Over de ontwikkeling der colportage werd boven gesproken.

In *Magelang* ontwikkelde de Hollandsch-Chineesche School, in het vorig rapport vermeld, zich schoon; ze heeft onlangs een goed ingericht nieuw gebouw betrokken.

Een aardigen indruk maakt ook het nieuwe schoolgebouw der sedert geopende Hollandsch-Javaansche school. Plannen bestaan er voor de inrichting van een medischen dienst. Nieuwe posten werden geopend te *Glagakomba*, *Djambangan* en *Setjang*.

Nieuwe scholen werden geopend te *Glagakomba*, *Magelang* en *Djambangan*.

Eén colporteur en twee courantenverspreiders werden aangesteld.

Te *Wonosobo* werd door de overkomst van Dr *GEHRELS* een begin gemaakt met de inrichting van een afzonderlijken medischen dienst. Plannen voor de oprichting van een Hollandsche-Chineesche school zijn in overweging.

Voor zoover aan visitatoren advies werd gevraagd betrof het zaken, die minder in dit rapport thuis behooren. In *Djocja*, *Solo*, *Keboemen* werd de wenschelijkheid besproken van de uitzending van nog een Missionairen Predikant; in *Djocja* ook die van een Predikant voor de verzorging van het Hollandsche deel der gemeente.

Over het algemeen konden de visitatoren met veel blijdschap des harten hun ommevang door het arbeidsveld onzer Kerken volbrengen. Overal is een opbloeien van den arbeid waar te nemen. Wel beantwoordt nog niet overal (zooals in *Wonosobo*, *Banjoemas* en *Keboemen*) het inzamelen der vruchten aan den uitwendigen groei van den arbeid, maar daar staan velden als *Poerworedjo*, *Magelang* en vooral *Solo* tegenover, waar men ook in het plukken der vruchten van rijken zegen kan gewagen. Dat deze meer geopende deuren daar worden gevonden, waar tevens ook de Javaansche maatschappij het meest vooruitstrevend schijnt te zijn, is opmerkelijk en stelt het te meer ten plicht die terreinen bijzonder intensief te bearbeiten. De groote vlucht die het Hollandsch Onderwijs begint te nemen op ons zendingsveld, belooft een langzame doch zekere beïnvloeding der leidende standen, die anders juist het moeilijkst te bereiken zijn. Of met het oog op dit groote belang de oprichting eener Hollandsche Kweekschool voor Javaansche onderwijzers niet een eisch des tijds wordt, zal een ernstig punt van overweging voor de Generale Synode moeten vormen. Ook met het oog op de bearbeiding der leidende, speciaal godsdienstige kringen en voor het samenstellen van geschikte lectuur in verband met den zich sterk ontwikkelenden colportage-arbeid wordt de opleiding van een deskundige op het gebied der taal en der valsche religie, waartoe de vorige Synode besloot, steeds meer dringend. De vermeerdering der geïnstitueerde inlandsche Kerken brengt den tijd, dat voorbereidende maatregelen genomen moeten worden tot het leggen van een geregeld verband tusschen die Kerken nader, terwijl stemmen, zoowel uit den kring der Hollandsche Zendingarbeiders als uit dien der Javaansche Christenen, opgaan die vragen om eigen Javaansche Predikanten.

De voorspoedige ontwikkeling op een deel van den akker zoowel als de godeldsbeproeving op een ander deel stelt de Kerken in het vaderland voor ernstige problemen. Moge de Heere haar in geestelijk en stoffelijk opzicht de kracht geven om tegen de oplossing dezer problemen opgewassen te zijn!

Poerbolingo, 30 Nov. 1916.

(w.g.) D. BAKKER.
(w.g.) B. J. ESSER.

Namens de Deputaten der Generale Synode voor de Zending,

Ds H. DIJKSTRA, *h. t. Voorzitter.*
Dr J. HANIA, *h. t. Scriba.*

BIJLAGE II.

RAPPORT van de visitatie van het terrein van de Gereformeerde Kerk te Groningen [A], betreffende den Zendingspost Karoeni, gehouden 6 Januari 1917, namens de Algemeene Vergadering van Missionaire Dienaren op Soemba, door de visitatoren Ds C. DE BRUIJN, voorzitter en Ds J. F. COLENBRANDER, scriba.

De Vergadering werd geopend met gebed door Ds C. DE BRUIJN.

1. De aanwezige boeken, een doopregister en een lidmatenboek, werden in orde bevonden.
2. Des Zondags wordt door den Missionaire Dienaar des morgens in eene der nabijgelegen kampongs het Evangelie verkondigd; des middags wordt er een koempoelan gehouden in de school voor de Maleisch-sprekenden, meest niet-Soembaneezen, waarbij tegenwoordig de Catechismus wordt verklaard; het vorige jaar werd telkens eene vrije stof behandeld.
3. De prediking geschiedt zooveel mogelijk naar de behoefte der hoorders, terwijl zij, zoover dat kan worden nagegaan, ook wel wordt verstaan.
4. In de Maleische koempoelan wordt steeds de Wet gelezen; alleen op feestdagen de 12 artikelen.
5. Als liturgische formulieren worden hier ook de voor onze Kerken geldende gebruikt, in Maleische vertaling.
6. De gemeente telt 48 leden, verspreid over geheel West-Soemba.
7. De Heilige Doop wordt aan volwassenen eerst na voorafgaand onderwijs en onderzoek bediend. De post werd eerst na de vorige visitatie op Soemba gesticht; toen kwamen er Christenen van elders, wier getal vermeerderde, doordat er onderwijzers met hunne gezinnen bij kwamen. Ook werden vijf volwassenen gedoopt en zeven na belijdenis tot het Heilig Avondmaal toegelaten.
8. Aan kinderen der geloovigen wordt de Heilige Doop zoo tijdig mogelijk bediend, hetgeen door de verre afstanden echter wel vaak bemoeilijkt wordt.
9. Het Heilig Avondmaal wordt slechts twee maal per jaar bediend, daar de kring der tot het Heilig Avondmaal toegelatenen te Karoeni zelf te klein is en gewacht moet worden op de Vergaderingen met de goeroe's. Deze blijven bij die gelegenheden slechts een paar dagen, waarom er dan ook geen proefpredikatie kan gehouden worden. Wel wordt er opzettelijk samenspreking gehouden vóór de viering van het Heilig Avondmaal.
10. Tuchtgevallen hebben zich nog niet voorgedaan en (11) zouden eventueel ook door den Missionaire Dienaar alleen moeten behandeld worden.
12. Met degenen die de samenkomsten niet kunnen bijwonen (de onderwijzers), wordt bij het geregelde bezoek der scholen ook opzettelijk over hunne geestelijke belangen gesproken.
13. Te Karoeni wordt geregeld gecatechiseerd, waarbij gebruik wordt gemaakt van Kort Begrip en Catechismus (Maleische vertaling). Er zijn 22 catechisanten, meest oud-leerlingen van de school en leerlingen der hoogste klasse, allen heidenen; drie bereiden zich vóór voor den Heiligen Doop.
14. Er zijn, een paar uitgezonderd, geen schoolgaande kinderen van Christenen; schoolgeld wordt niet betaald.
15. Behoeftigen zijn er niet en er behoeft ook nog (16) niet op offervaardigheid te worden aangedrongen. De Collecte te Karoeni bedraagt gemiddeld 80 cent per week.
17. Voorzover het de Christenen te Karoeni betreft, die onder geregelde bearbeiding zijn, is er wel een toenemen in kennis en geloof waar te nemen; ook is (18) der Christenen wandel over 't algemeen goed en (19) worden de samenkomsten en de catechisaties trouw bezocht.
20. De Missionaire Predikanten en ook de goeroe's op de verschillende bijposten evangeliseeren geregeld in de omliggende kampongs onder de Soembaneezen, welke arbeid ook zooveel mogelijk wordt gecontroleerd, en onder de Mohammedanen een weinig. Over de opening eener school onder de laatsten (te Wai, Kalo) wordt sterk gedacht.
21. De scholen worden bijna alléén door kinderen van heidenen bezocht; van hen die de school te Karoeni reeds verlieten, bezoeken er enkelen geregeld de catechisatie en werden er reeds drie gedoopt.
22. Daar het hulpziekenhuisje eerst pas werd geopend, kan er van vrucht nog niet gesproken worden; wel bleek ook hier, dat door medische hulp het vertrouwen wordt gewonnen.
23. De helpers doen hun werk met ijver en getrouwheid.

24. Ook is een toenemen in kennis en godzaligheid wel merkbaar, ook als gevolg van de Vergaderingen die tweemaal 's jaars met hen gehouden worden.

25. Zij gedragen zich onergerlijk behalve één die ontslagen werd.

26. Zooveel dat bij een twee-maandelijksch bezoek mogelijk is, worden zij geleid en onderwezen. Tusschen hen en den Missionairen Dienaar, alsmede tusschen de helpers onderling bestaat goede verstandhouding. De verschillende posten worden gewoonlijk éénmaal in de twee maanden bezocht.

De Vergadering werd gesloten na dankzegging door Ds KRIJGER.

*Namens de Algemeene Vergadering van Missionaire
Dienaren op Soemba,*

J. F. COLENBRANDER, *h. t. praeses.*
LOD. P. KRIJGER, *h. t. scriba.*

RAPPORT van de visitatie van het terrein van de Gereformeerde Kerk te Appingedam, betreffende den Zendingspost Melolo, gehouden 11 Januari 1917 namens de Algemeene Vergadering van Missionaire Dienaren op Soemba, door de visitatoren Ds C. DE BRUIN, voorzitter, en Ds D. K. WIELENGA, scriba.

Ds COLENBRANDER opent de Vergadering met gebed.

Daar de datum van de visitatie niet te voren bekend was, was geen kennis gegeven in de gemeente.

Aanwezig waren de Missionaire Predikanten, de goeroe van Melolo, vijf oudsten, alsmede de goeroe van Petawang.

1. De boeken werden nagezien, in orde bevonden en geteekend. De wenselijkheid werd uitgesproken, dat ook aangeteekend worde, of iemand met attestatie is vertrokken of niet.

2. Te Melolo wordt 's Zondags twee maal het Woord bediend in 't Maleisch, en door een tolk in 't Savoeneesch vertaald; des middags wordt de Catechismus verklaard. Bij afwezigheid van den Missionairen Predikant, wordt deze vervangen door den helper tot den Dienst des Woords te Melolo. Door den goeroe te Petawang wordt twee maal koempoelan gehouden in 't Savoeneesch. Te Maukawini door den bekenden TITUS des morgens in 't Savoeneesch. De godsdienstoefening in de week te Melolo werd opgeheven en nu in de kampoeng gehouden door den goeroe en wel drie maal in de week, beurtelings in drie verschillende kampoengcomplexen te Melolo.

4. De 10 geboden en de 12 artikelen worden elken Zondag in de samenkomsten gelezen.

5. Als liturgische formulieren worden gebruikt de in onze Kerken geldende formulieren in Maleische vertaling.

6. De gemeente telt 477 leden, waarvan 77 te Petawang.

7. De Heilige Doop aan volwassenen wordt bediend na ongeveer 1 à 2 jarige voorbereiding. Sedert de vorige visitatie werden 44 volwassenen gedoopt en 12 na belijdenis tot het Heilig Avondmaal toegelaten.

8. Over 't algemeen wordt de Heilige Doop van kinderen der geloovigen tijdig bediend, behalve aan kinderen uit gemengde huwelijken, van Christenen met heidenen.

9. Als regel wordt het Heilig Avondmaal viermaal 's jaars gehouden, na voorafgaand huisbezoek door de oudsten en na proefpredikatie door den Dienaar des Woords. De avond te voren wordt een bijeenkomst gehouden ter bespreking van het Avondmaalsformulier. Ook te Petawang wordt het Heilig Avondmaal bediend.

10. De tucht wordt getrouw geoeffend, hoewel in sommige gevallen zeer veel geduld moet worden gebruikt.

11. Met een vijf-tal oudsten worden alle zaken behandeld. Te Petawang wordt de goeroe bijgestaan door een tweetal oudsten.

12. Ouden van dagen of zij die door een langdurige ziekte verhinderd zijn de samenkomsten bij te wonen, worden door den goeroe bezocht.

13. Er wordt geregeld gecatechiseerd. Als boeken worden gebruikt het Kort Begrip en de Bijbelsche Geschiedenis van WESTER (Maleisch). Er zijn 102 catechisanten, welke grootendeels trouw komen; 22 heidenen bereiden zich voor tot het ontvangen van den Doop en toelating tot het Heilig Avondmaal. Te Petawang bereiden zich 2 heidenen voor.

14. De kinderen der Christenen bezoeken trouw de Christelijke school. Te Melolo, de eenige plaats op Soemba, waar schoolgeld wordt betaald, wordt 10, 15, of 50 cent per maand schoolgeld geheven, dat door de ouders of door de familie wordt betaald.

15. Er bestaat geen noodzakelijkheid tot ondersteuning van behoeftige leden door de gemeente; dit wordt door de familie gedaan.

16. Op offervaardigheid wordt desniettemin aangedrongen. Gedurende de laatste 3 jaar werd per jaar pl.m. f 450 bijgedragen, vooral met 't oog op de restauratie van het kerkgebouw. Per maand berekend, bedroegen de collecten dus pl.m. f 12.—. De vroeger gehouden maandelijksche inzameling langs de huizen verliep door weinig belangstelling.

17. De gemeente ging, wat betreft kennis en geloof, wel eenigszins merkbaar vooruit. De vroeger nog al eens voorkomende „onverschilligheid” wordt bijna niet meer gevonden. Bij het opkomend geslacht is deze toename niet zoo als 't wel te wenschen was, hetgeen o.a. blijkt uit het gering aantal, dat toelating tot het Heilig Avondmaal vraagt.

18. De wandel der Christenen is bij toeneming meer naar 't Woord Gods; hoewel zij de afgoden geheel verlaten, worden nog veel oude heidensche begrippen aangetroffen als Soewangi, Pontianak, pemali enz.

19. In 't kerkbezoek is vooruitgang, maar het catechisatiebezoek kon beter.

20. Onder de enkele Mohammedanen te Melolo wordt gearbeid door colportage en gesprek. In de Savoeneesche burgerlijke gemeente Melolo, door een drie-tal wekelijksche bijeenkomsten in de kampongs. Op de verschillende schoolposten wordt des Zondags door den goeroe een bijeenkomst gehouden met de schoolkinderen en Soembaneezen, welke op enkele plaatsen goed, op andere minder goed worden bezocht.

21. De scholen te Melolo en te Petawang worden ook door kinderen van heidenen bezocht, waarvan bij sommigen later de vrucht blijkt uit 't verlaten van het heidendom. De scholen onder de Soembaneezen zijn nog van te recenten datum dan dat dadelijke vrucht te constateeren valt.

22. De medische hulpdienst draagt nog geen merkbare vrucht. In 't ziekenhuis zijn over 't algemeen weinig internen, en ook de polikliniek, hoewel beter bezocht, gaf nog geene gelegenheid tot het houden van een aparte koempoelan.

23. De ijver en getrouwheid der helpers laten over 't algemeen niets te wenschen over.

24. Van enkelen van hen kon getuigd, dat er een opwassen in kennis en godzaligheid merkbaar is; bij anderen is 't moeilijk waar te nemen.

25. In dit opzicht, wat betreft wandel en voorbeeld voor anderen, gaf niet één reden tot klagen.

26. Het leiding en onderricht geven aan de helpers geschiedt niet systematisch, maar in 't algemeen wel bij de bezoekreizen.

27. De Dienaar des Woords denkt, dat het nog niet spoedig zal kunnen komen tot instelling der ambten. Met de tegenwoordige oudsten zou het wellicht gaan, maar de aanvulling zou nog al bezwaar geven. Er zijn er wel die ongerlijk in leer en leven zijn, maar toch niet bepaald uitmunten in kennis en godsvrucht.

Er bestaat goede verstandhouding tusschen den Missionaire Dienaar en zijn helpers (oudsten) en tusschen de laatsten onderling.

Geregeld worden de verschillende schoolposten éénmaal in de twee maanden bezocht. De evangelisatie draagt vooral onder de Savoeneezen te Petawang vrucht. Onder de Soembaneezen is op eenige plaatsen eenige belangstelling waar te nemen, wat blijkt uit het bezoeken der koempoelans en onderlinge gesprekken. De Vergadering wordt gesloten na dankzegging door Ds DE BRUYN.

*Namens de Algemeene Vergadering van Missionaire
Dienaren op Soemba,*

J. F. COLENBRANDER, *h. t. praeses.*
LOD. P. KRIJGER, *h. t. scriba.*

RAPPORT van de visitatie van het terrein van de Gereformeerde Kerk te Hoogeveen, betreffende den Zendingspost Pajeti, gehouden 5 en 6 Januari 1917, namens de Algemeene Vergadering van Missionnaire Dienaren op Soemba, door de Visitatoren Ds J. F. COLENBRANDER, Voorzitter en Ds L. P. KRUGER, Scriba.

De vergadering wordt geopend met gebed door Ds. J. F. COLENBRANDER.

1. De boeken, welke alle ter tafel zijn, worden nagezien en geteekend. Geadviseerd wordt, het Doopregister en het lidmatenboek nog iets vollediger in te richten.

2. Des Zondags wordt 's morgens het Woord bediend aan den kring te Pajeti en des middags is er een Bijbelbespreking. De Catechismus werd nog niet behandeld.

3. Er wordt naar gestreefd, dat deze prediking geschiedt naar de behoefte der hoorders en zóó, dat dezen haar verstaan.

4. In de morgensamenkomsten worden afwisselend de 10 geboden en de 12 artikelen gelezen.

5. De liturgische formulieren, die gebruikt worden, zijn de Maleische, welke eene getrouwe vertaling zijn van de in onze Kerken geldende formulieren.

7. De Heilige Doop wordt aan volwassenen eerst bediend na gemiddeld tweejarige voorbereiding. Sinds de laatste visitatie zijn 3 volwassenen gedoopt en 18 na belijdenis tot het Heilig Avondmaal toegelaten.

8. De Heilige Doop aan de kinderen der geloovigen wordt zoo tijdig mogelijk bediend.

9. Het Heilig Avondmaal werd tot nog toe slechts eenmaal per jaar bediend. Erkend wordt, dat dit te weinig is en dat daarvoor geen geldige reden bestaat, terwijl de verzekering wordt gegeven, dat van nu af het Heilig Avondmaal minstens viermaal per jaar zal gehouden worden. Wordt nog gesproken over de verafwonende leden (goeroe's), waarbij wordt vastgesteld, dat deze in elk geval eenmaal en de meesten wel tweemaal per jaar het Heilig Avondmaal kunnen mede vieren. Zooveel mogelijk wordt vóór de viering van het Heilig Avondmaal huisbezoek gedaan en ook wordt vooraf proefpredikatie gehouden.

10. Sinds de laatste visitatie is één tuchtgeval voorgekomen, waarbij aan een Christen het Heilig Avondmaal werd ontzegd.

11. Er zijn nog geen personen (oudsten), met wie overleg kan gepleegd worden bij het behandelen van kerkelijke zaken.

12. Onder hen, die verhinderd zijn de samenkomsten bij te wonen, zooals de onderwijzers, wordt mede gearbeid.

13. Te Pajeti wordt geregeld gecatechiseerd; als boeken worden gebruikt voor de kleinen de Goddelijke Waarheden van DONNER en voor de grooten het Kort Begrip. Er zijn 50 catechisanten, die ook geregeld komen, waarvan pl.m. $\frac{3}{4}$ gedeelte heidenen zijn. Geen van hen bereidt zich nog voor tot het ontvangen van den Heiligen Doop of tot de toelating tot het Heilig Avondmaal.

14. De kinderen der Christenen, die er zijn, bezoeken trouw de Christelijke school. Schoolgeld wordt niet betaald.

15. Behoeftige leden der gemeente zijn er niet.

16. Op offervaardigheid heeft nog niet te worden aangedrongen. De gewone opbrengst der collecten is ongeveer f 3.— per Zondag.

17. Bij sommigen in de gemeente is een toenemen in kennis en geloof wel merkbaar, bij anderen is het moeilijk waar te nemen.

18. Ook is er bij velen meer en meer een wandel naar Gods Woord. De sedert kort uit 't heidendom bekeerden hebben wel geheel de afgoden verlaten, maar bij één van hen laat de wandel veel te wenschen over.

19. Voorzover de afstanden dit niet onmogelijk maken, worden de samenkomsten der gemeente getrouw bezocht; zoo ook de catechisaties.

20. De Evangelisatiearbeid onder de heidenen bepaalt zich tot het Zondagsschoolhouden door de goeroe's in Midden-Soemba, waarbij ook wel eens volwassenen komen. De proef, om samenkomsten in de kampong's te houden heeft nog niet veel resultaat opgeleverd. Het werk van den Missionnairen Predikant onder de heidenen, bepaalt zich tot persoonlijke samenspreking bij voorkomende gelegenheid. Des Zondags wordt door hem niet geëvangeliiseerd, omdat hij zich verplicht acht tweemaal voor den kring te Pajeti op te treden. Visitatoren adviseeren, om zoolang geen andere oplossing gevonden wordt, één dienst te laten vervallen en inplaats daarvan eenmaal onder de Soembaneezen te evangeliseeren.

21. Op alle scholen in Midden-Soemba gaan bijna uitsluitend heiden-kinderen;

van de meeste scholen is de invloed van het Christelijk Onderwijs op de kinderen nog niet na te gaan; alleen van de oude school te Pajeti is vrucht gezien.

22. Door den medischen hulpdienst wordt het vertrouwen wel gewonnen. Er is b.v. soms eenige dankbaarheid voor genoten hulp te constateeren. Ook begint men in de kampongs onze hulp in te roepen bij verlossingen. Er wordt nog geen dagelijksche koempoelan in de polikliniek gehouden. De wenschelijkheid daarvan wordt erkend en getracht zal worden een dagelijksche koempoelan te doen houden door den Soembaneeschen medischen helper. De Missionnaire Predikant bezoekt zelf af en toe de interne patienten. Geadviseerd wordt dit meer systematisch te doen, b.v. eenmaal per week. Het voornemen bestaat voorts, om des Zondags een speciale dienst voor de interne patienten te houden, te leiden door den Missionnairen Predikant.

23. De helpers doen; een enkele, bij wien gebrek aan ijver bestaat, uitgezonderd; hun werk met ijver en getrouwheid.

24. Hoewel de meeste helpers geen reden tot klagen geven, is toch een opwassen in kennis en Godzaligheid niet bepaald merkbaar. Wel is bij velen een ijver om 't Evangelie te verkondigen.

25. Ook op een enkele uitzondering na gedragen zij zich onergerlijk en zijn zij wel een goed voorbeeld voor anderen.

26. Ook worden zij, voorzover dit bij een twee-maandelijksch bezoek mogelijk is, nader geleid en onderwezen.

27. Er bestaat nog geen verwachting, dat het spoedig zal kunnen komen tot instelling der ambten.

De verstandhouding tusschen den Missionairen Dienaar des Woords en het personeel van het hulphospitaal alsmede de andere helpers laat niet te wenschen over.

Eenzoo bestaat er goede verstandhouding tusschen de Europeesche Verpleegster en de twee helpers en een helpster van het ziekenhuis, terwijl ook de verstandhouding tusschen al de helpers onderling goed is.

Eenmaal in de twee maanden worden de verschillende schoolposten in den regel bezocht.

De Missionaire Predikant merkt nog op, dat hij vooral in de toekomst te veel gebonden zal worden door den arbeid te Pajeti.

De arbeid van br. VAN DIJK aan de Standaardschool en de Normaalcursus is niet zonder vrucht. Reeds zijn eenige door hem opgeleide onderwijzers afgeleverd. De opvoeding in het internaat van br. VAN DIJK draagt ook bij sommigen merkbare vrucht.

De Vergadering wordt met dankzegging gesloten door Ds WIELENGA.

*Namens de Algemeene Vergadering van Missionaire
Dienaren op Soemba,*

J. F. COLENBRANDER, *h. t. praeses.*
LOD. P. KRIJGER, *h. t. scriba.*

RAPPORT van de visitatie van de zendingsposten op het terrein van de Gereformeerde Kerk te Kampen, betreffende de Kerk van Kambaniroe en den zendingspost te Waingapoe, gehouden 6 Jan. 1917, namens de Algemeene Vergadering van Missionaire Dienaren op Soemba door de visitatoren Ds L. P. KRIJGER en Ds J. F. COLENBRANDER.

De Vergadering waarop ook de Kerkeraad van Kambaniroe tegenwoordig was, werd geopend met gebed door Ds C. DE BRUIJN. De visitatie werd geleid door Ds KRIJGER terwijl Ds COLENBRANDER als scriba fungeerde. Het bleek, dat van de visitatie te Kambaniroe wèl, te Waingapoe niet was kennis gegeven.

1. Ter tafel waren: *a.* een kasboek, *b.* een Doopregister, *c.* een lijst van alle Christenen, elk jaar op nieuw aangelegd, terwijl er een begin was gemaakt met het aanleggen van een volledig nieuw lidmatenboek ter vervanging van het oude, dat indertijd door brand werd vernield. Geadviseerd werd voor Waingapoe een afzonderlijk kasboek aan te leggen en ook in het kasboek zelf de posten te specificceeren.

Het bleek dat overigens wel van alles, de boeken betreffende, nauwkeurig aantekening was gehouden.

2. Zoowel te Kambaniroe als te Waingapoe wordt des Zondags geregeld het Woord bediend. Te Kambaniroe wordt des middags de Catechismus verklaard. Te Kambaniroe geschiedt de bediening des Woords in den regel door den Missionairen

Dienaar; te Waingapoe wordt de koempoelan gewoonlijk geleid door den goeroe aldaar; soms wordt hij bijgestaan door een der goeroe's van Kambaniroe.

3. Voorzoover kan worden nagegaan wordt de prediking wel verstaan, terwijl er naar gestreefd wordt haar te doen geschieden naar de behoefte der hoorders.

4. De 10 geboden en de 12 artikelen worden geregeld op beide plaatsen gelezen.

5. In gebruik zijn de in onze Kerken gebruikelijke formulieren, in Maleische vertaling.

6. De Kerk van Kambaniroe telt 228 leden; te Waingapoe zijn 78 Christenen.

7. De Heilige Doop wordt aan volwassenen steeds eerst na voldoende voorbereiding en onderzoek bediend; te Kambaniroe werden sedert de laatste visitatie 8 en te Waingapoe 2 personen gedoopt of na belijdenis tot het Heilig Avondmaal toegelaten.

8. Aan de kinderen der geloovigen wordt de Heilige Doop in den regel 2 of 3 weken na de geboorte bediend.

9. Te Kambaniroe wordt het Heilig Avondmaal vier maal des jaars bediend, te Waingapoe minder geregeld. Dáár soms maar één of twee maal des jaars, omdat een gedeelte der tot het Heilig Avondmaal gerechtigden dikwijls niet ter plaatse was en daardoor het overblijvende deel wel wat klein werd.

Langzamerhand komt hierin wel eenige verandering ten goede, doordat ook te Waingapoe het aantal Christenen toeneemt en dus het afwezig zijn van enkelen de viering van het Heilig Avondmaal niet steeds behoeft te verhinderen. Op een meer geregelde bediening wordt dan ook aangedrongen. Huisbezoek vòòr de viering van het Heilig Avondmaal is te Kambaniroe regel; het geschiedt door den Missionair Predikant met den Kerkeraad; te Waingapoe wordt van te voren met de tot het Heilig Avondmaal gerechtigden op een daartoe afzonderlijk belegde samenkomst gesproken in betrekking tot het Heilig Avondmaal. Op beide plaatsen gaat aan de viering steeds proefpredikatie vooraf.

10. De tucht wordt getrouw geoefend en naar meermalen blijkt niet vruchteloos.

11. In gevallen van tucht en bij toelating tot het Heilig Avondmaal wordt te Kambaniroe gehandeld door den Kerkeraad, en te Waingapoe in overleg met de oudsten aldaar alsmede met twee Kerkeraadsliden van Kambaniroe.

12. Onder hen die verhinderd zijn den Dienst des Woords en der Sacramenten bij te wonen, wordt gearbeid; dat dit meer geschiede naar vasten regel, wordt ook door den Missionairen Dienaar en den Kerkeraad wenschelijk geacht.

13. Er wordt geregeld gecatechiseerd. Daarbij wordt voor de kleineren gebruikt een vraagboekje over de Bijbelsche Geschiedenis van WESTER, voor de grooteren het Kort Begrip (Maleisch). Te Kambaniroe wordt door 24 geregeld gebruik gemaakt van het Catechetisch onderwijs en 4 bereiden zich daar vòòr tot het ontvangen van den Heiligen Doop en tot de toelating tot het Heilig Avondmaal. Voor Waingapoe zijn deze cijfers 21 en 7.

14. De kinderen der Christenen bezoeken getrouw de Christelijk School; schoolgeld wordt niet geheven.

15. Tot het bewijzen van barmhartigheid aan behoeftigen namens de gemeente bestaat geene aanleiding: in geval van nood wordt daarin gewoonlijk door de familie voldoende voorzien. Er is dan ook geen diakoniekas.

16. Ten behoeve van de Kerk wordt echter wel gedurig op offervaardigheid aangedrongen, en dat blijktbaar niet te vergeefs. Er is toeneming merkbaar in de collecten, welke gemiddeld te Kambaniroe opbrengt f 19.50 per maand, behalve een opbrengst van pl.m. f 7.50 per maand bij een inzameling langs de huizen. Voor Waingapoe zijn deze bedragen f 5.50 en f 11.50 per maand.

17. Zoowel te Kambaniroe als te Waingapoe is een toenemen in kennis en geloof merkbaar.

18. Ook is de wandel der Christenen meer en meer naar Gods Woord en mag o.a. getuigd, dat zij geheel de afgoden verlaten.

19. De samenkomsten der gemeente en de catechisaties worden getrouw bezocht, maar de jongelingen verzuimen nog al.

20. Er wordt wel gearbeid onder de heidenen, maar de Kerkeraad erkent dat dit wel meer en geregelder zou kunnen geschieden, en getuigt tevens dat hij ook zich voorneemt meer opzettelijk te arbeiden. Onder de Mohammedanen te Waingapoe wordt niet bepaald geëvangelizeerd wel zoo nu en dan, ook door colportage.

21. De grootste helft der schoolgaande kinderen zijn heidenen; te Waingapoe zijn ook enkele kinderen van Mohammedanen. Er zijn nog al van die heidenkinderen tot 't Christendom overgegaan.

22. Veel vrucht wordt op het verleenen van medische hulp niet gezien; wel

komen menschen die geholpen worden, vaak tijdelijk in de Kerk ; maar als zij hersteld zijn meestal niet meer.

23. Van de helpers mag worden getuigd, dat zij hun arbeid met ijver en getrouwheid verrichten.

24. Er is bij hen een opwassen in kennis en godzaligheid merkbaar en

25. zij gedragen zich onergerlijk en zijn een goed voorbeeld voor anderen.

26. Niet op geregelde tijden, maar bij voorkomende gelegenheden worden zij nader geleid en onderwezen.

27. De Kerk te Kambaniroe werd in 1916 geïnstitueerd en de vroegere oudsten, thans leden van den Kerkeraad, verklaren, dat zij sedert wel meer van hunne verantwoordelijkheid doordrongen werden. Te Waingapoe zal het voorloopig nog niet tot institueering der ambten kunnen komen ; het getal dergenen, die ambtsdragers zouden kunnen worden, is daartoe te klein.

Tusschen den Missionaire Dienaar en de helpers (Kerkeraad) en ook tusschen de laatsten onderling bestaat een goede verstandhouding. De Missionaire Dienaar heeft zijn arbeid zóó geregeld, dat hij regelmatig den post Waingapoe bezoekt ; gewoonlijk geschiedt dit éénmaal in de vier of zes weken.

Aangaande den arbeid mocht hij mededeelen, dat er in alles vooruitgang is te bespeuren ; het kerkbezoek is beter ; er is toenemen in kennis ; de vroeger zooveel voorkomende zonden zijn volstrekt nog niet verdwenen, maar worden toch in mindere mate gevonden ; het ongeregeld samenleven heeft meer en meer plaats gemaakt voor een geregeld huwelijk. Wat dit laatste betreft is de *regel* van vroeger *thans uitzondering* geworden, en omgekeerd de *uitzondering* tot *regel* gemaakt ; dit bewijst dat de arbeid niet vruchteloos was en dat de Heere zijn zegen niet onthield.

Opgemerkt moet nog worden, dat terwijl Kambaniroe nu een net kerkgebouw bezit, dat te Waingapoe, waar het Bestuur is gevestigd, zeer noodig door een ander vervangen moet worden. De eerste stappen daartoe werden dan ook reeds gedaan ; maar hulp van buiten zal moeten worden verleend, om op de hoofdplaats van Soemba een gebouw te kunnen doen verrijzen, dat aan de behoefte en de plaatselijke omstandigheden beantwoordt. De Vergadering wordt gesloten, na dankzegging door Ds COLENBRANDER.

*Namens de Algemeene Vergadering van Missionaire
Dienaren op Soemba,*

J. F. COLENBRANDER, *h. t. praeses.*
LOD. P. KRIJGER, *t. h. scriba.*

BIJLAGE III.

(Zie hoofd 11 van dit rapport.)

Rapport in zake de uitbreiding van den zendingsarbeid
in de Buiten-bezittingen.

Aan de Generale Synode van 1917.

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders !

Inzake „uitbreiding van den Zendingsarbeid in de Buiten-bezittingen” besloot de Generale Synode van Den Haag in 1914 o. a. (zie Acta, art. 129):

1. „te verklaren, dat de Kerken het Zendingsterrein op Java niet behooren te verlaten of den arbeid aldaar in te krimpen, om daardoor gelegenheid te krijgen een nieuw terrein in de Buiten-bezittingen te kunnen aanvaarden ;

2. „uit te spreken, dat het wel gewenscht is naast de deugdelijke bearbeiding der reeds bezette terreinen op Java en Soemba een Zendingsterrein in de Buiten-bezittingen te bezetten, mits daartoe de krachten toereikende blijken te zijn ;

3. „aan de te benoemen Deputaten voor de Zending onder de Heidenen en Mohammedanen op te dragen te overwegen of, met inachtneming van het onder 1 genoemde, middelen zouden kunnen gevonden worden om een nieuwen arbeid in de Buiten-bezittingen te beginnen, en voorzoo veel noodig de eerstkomende Generale Synode te dezer zake te dienen van gemotiveerd advies”.

Aan het sub 1 genoemde is nog, ingevolge daarover gevoerde discussie, de nadere verklaring gegeven „dat het „niet-verlaten” en „niet-inkrimpen” van den arbeid op Midden-Java *niet* bedoeld is als een wenk om den natuurlijke uitgroei van den arbeid aldaar eenigerwijze te stuiten of te vertragen”.

Voorts werd bij de bespreking van het sub 3 genoemde door Dr A. KUYPER Sr eene *verklaring* overgelegd (opgenomen in de Acta der Synode als Bijlage LXXXIX) en werden op zijn verzoek de te benoemen Deputaten voor de Zending uitgenoodigd, „hem in de gelegenheid te stellen zijne bezwaren nader bij hen te adstrueeren, teneinde zij op deze punten de komende Synode dienen van consideratie en advies”.

In deze opdracht der Synode hebben voornoemde Deputaten aanleiding gevonden om zich reeds in het begin van 1915 tot Dr A. KUYPER Sr te wenden met verzoek, om in hunne vergadering te Amsterdam te willen komen óf, indien daartegen bezwaar bestond, het moderamen van Deputaten te zijnen huize of elders in Den Haag te willen ontvangen, teneinde met hem over „de Buiten-bezittingen” te spreken.

Dr KUYPER berichtte hierop, zulk eene bespreking in 1915 nog niet gewenscht te achten; zijns inziens moest die eerst in 1916 of 1917 worden gehouden.

In April 1916 hebben Deputaten zich toen opnieuw tot Z.Exc. gewend en van hem bericht ontvangen, dat hij het moderamen van Deputaten in de tweede helft van Mei gaarne bij zich aan huis zou ontmoeten.

Dientengevolge heeft dan ook op 16 Mei 1916 het moderamen met Dr KUYPER te zijnen huize eene samenspreking gehad.

Wat in die samenkomst door Dr KUYPER werd betoogd, kan in twee hoofdpunten worden weergegeven,

A. De arbeid op Java moest z. i. niet worden prijsgegeven, maar, met name in de centra, op krachtige wijze worden gehandhaafd. De Zendingssactie — zoo drukte Z.Exc. zich uit — moet daar een actie „eerste klas” zijn; tegenover den Islam moet er „een kloek getuigenis van het Evangelie uitgaan”; de banier, die ons gegeven is om die op te werpen vanwege de waarheid, moest met beslistheid opgeheven *blijven*. Er vandaan gaan, nu we er eenmaal zijn, zou zwakheid verdragen en „blijk geven van ondoordacht handelen”.

Toch verwachtte Dr KUYPER van den arbeid op Java geen groot resultaat. De strijd tegen het Mohammedanisme, zoo was zijn oordeel „heeft nimmer een groot resultaat opgeleverd”.

Daarom meende hij, dat een spoedige en krachtige bearbeiding van de Buiten-bezittingen veel meer beloofde en voor het welslagen van de Missie van zoo groot belang was.

Deputaten hebben bij de bespreking van dit punt in hoofdzaak op drie dingen gewezen:

1. dat de Kerken, vooral door de besluiten der Synode van Middelburg in 1896, tot krachtige actie juist *op Java* waren geprikkeld en gebracht;
2. dat de Synode van Den Haag in 1914 zich voor het behouden en doorzetten van dien arbeid met nadruk had uitgesproken; en
3. dat hun hoop op goede resultaten van dien arbeid op Java wel iets grooter was dan die van Z.Exc.

B. Wat betreft den arbeid in de Buiten-bezittingen, betoogde Dr KUYPER, dat deze *met kracht* moest worden aangevat. *Nu* was het z. i. de tijd, om daar te gaan arbeiden. De Gereformeerde Kerken moesten daarvan *diep* doordrongen worden. Zij moesten „innig beseffen”: het is *nu*, en anders misschien *nooit* weer de geschikte tijd.

En niet alleen de Gereformeerde Kerken, maar de gansche Christenheid in Nederland moest warm worden voor dit werk. Andere Zendingscorporaties, ook buiten die van de Gereformeerde Kerken; ja zelfs ook de hooge Regeering moest den Missionairen arbeid in de Buiten-bezittingen mede helpen bevorderen. Men moest het terrein onder elkander verdeelen en dan ieder zijn eigen stuk met alle energie gaan arbeiden. Misschien kwam het wel tot „massa-bekeering”, als wij ons zoo gezamenlijk aangordden. Voor de uitbreiding van het Koninkrijk Gods ware een dergelijke groote actie van het hoogste belang, en God gaf ons nu daarvoor, zoo meende Dr KUYPER, nog een schoone gelegenheid.

Tevens was dit werk z. i. een dure plicht met het oog op de dreigende houding van Japan en den huidige oorlog. Onze Oost-Indische bezittingen kwamen daardoor in groot gevaar. Mochten de animistische volken in de Buiten-bezittingen voor het Evangelie gewonnen zijn, als het in Indië ging spannen, dan zouden ze Nederland aanhangen en steunen, terwijl zij anders allicht den vijand zouden bijvallen. Reden waarom ook de Landsregeering bij dit werk het grootste belang had en tot medewerking moest worden gedrongen.

Deputaten lieten bij de bespreking van dit punt uitkomen, dat ook zij den tijd om in de Buiten-bezittingen meer te arbeiden thans ook wel geschikt achtten en

wel gaarne wilden, zoowel als Dr KUYPER, dat er *velen*, en ook *spoedig*, in de Buiten-bezittingen werden toegebracht, ware het mogelijk de *geheele* bevolking. Doch zij wezen er tevens op: vooreerst dat het hun niet zoo gemakkelijk scheen, indien al mogelijk, om met de andere Zendings-corporaties tot goede samenwerking te komen; en vervolgens, dat het hun, teneinde tot *practisch resultaat* te komen, meest gewenscht voorkwam, dat de Gereformeerde Kerken, zoodra zij konden, maar *begonnen* te doen wat hare hand zou vinden te doen, bijv. op het eiland Alor of elders op Celebes. Dr KUYPER was hiermede evenwel niet voldaan.

Aan het einde der conferentie werd nog overeengekomen:

a. dat in de pers geen mededeelingen van deze conferentie zouden gedaan worden, en

b. dat het verslag van de conferentie, zooals dit door het moderamen aan hun mede-Deputaten en aan de e.k. Generale Synode zou worden ingediend, tevoren ook aan Dr KUYPER zou worden ter inzage gegeven.

Na kennisneming van dit verslag heeft Dr KUYPER nog d.d. 1 October 1916 het volgend schrijven ingezonden:

„Aan den WelEerw. Zeergel. Dr HANIA
en zijne mede-gecommitteerden, Steenwijk.

Hooggeachte Heer en Broeder!

Heb de goedheid aan de Commissie te rapporteeren, dat het mij toegezonden concept-verslag niet geheel weergeeft, wat ik meende in de vergadering met de heeren gecommitteerden te moeten vaststellen. Ten eerste waardeer ik de voorkomendheid, waarmede de broeders mijne bedenkingen tegemoet kwamen, en niet minder gevoel en doorzie ik, hoe ondoenlijk het voor de gecommitteerden is om, met het oog op den toestand die nu feitelijk intrad, anders dan van ter zijde in mijne overtuiging in te komen. Ik stel het zelfs zeer op prijs, dat door u nog een poging zou beproefd worden om ook in de Buiten-bezittingen iets meer te doen dan dusver. De geachte broeders zijn nu echter eenmaal gebonden aan den toestand, die zich op Java ontwikkeld heeft; en op Java kent men geen anderen toelag dan om de Missie daar op groote schaal uit te breiden en te verheffen tot een Missie van den eersten rang. Nu zoovele Kerken hier te lande daarvan de verantwoordelijkheid hebben op zich genomen en de afgezonden op Java gedurig op uitbreiding aandringen, gevoel ik al de moeilijkheid om op een zoozeer afwijkende lijn over te gaan. Na rijpe overweging ben ik dan ook tot het besluit gekomen het onmogelijke niet te vergen. Ik zal nu geheel deze zaak aan de Kerken zelve overgeven en overlaten en op de Synode niet langer eenigen strijd aandoen voor wat mij toescheen, ja nog toeschijnt, de roeping te zijn, die zich vooral op het oogenblik aan de Kerken opdringt. Mijn getuigenis ligt er. Ik heb gedaan wat ik meende eisch te zijn. En hoe hoog ik het nu ook waardeer, dat men aan mijn wensch wel eenigermate gehoor wil geven, toch kan mij dit niet ontlasten. Ik geef daarom de zaak in quaestie thans geheel aan de gecommitteerden en aan de Kerken over. Mijne overtuiging, die rust op persoonlijk bezoek in het Mohammedaansche leven van de Missie in Azië en Afrika, is en blijft: 1e. dat onze Kerken op Java moeten blijven en dan op een wijze, die missionair van de hoogste qualiteit is, de Christelijke Kerk moeten representeeren door zendelingen, scholen en hospitalen, die in elk opzicht kunnen imponeeren; 2e. dat dit geschieden moet, niet als stonden we in de verwachting, dat straks zeg $\frac{1}{10}$ in Java tot den Doop zou komen; de wereld-ervaring van 12 eeuwen toont, dat dit doel *niet* bereikt zal worden; maar als getuigenis; 3e. dat de Animisten wel tot den Doop zijn te brengen en dat hiervoor het tijdstip eenig gunstig is, waarom dan ook de Missie zich op groote schaal zal moeten inrichten van tenminste twee dozijn ongetrouwde zendelingen; en 4e. dat, geschiedt dit niet, de Islam op die eilanden ons voorgoed ontroofen zal, wat gewonnen had kunnen worden. Maar, gelijk gezegd, bijaldien dit gevoelen niet gedeeld wordt, moet ik hierin berusten; en daarom eindig ik met de broeders zeer dank te zeggen voor hun inschikkelijkheid en vriendelijke bedoeling. Geheel de zaak geef ik gaarne aan den Koning der Kerk over. Ik zal op de Synode zwijgen en inwachten wat onder Hooger hand nog geschieden mocht.

Met hartelijken dank voor het geduld, dat de broeders met mij hadden, blijf ik, geheel de Missie Gode opdragend,

Uw dw. mede-broeder,

(w. g.) Dr A. KUYPER.

Aan dit een en ander hebben Deputaten weinig meer toe te voegen. Uit de gevoerde gedachtenwisseling met Dr KUYPER is genoegzaam duidelijk, dat hetgeen Z.Exc. wil, geenszins zou afstuiten op den onwil van Deputaten; dat zij integendeel tot een uitgebreide Missie op de Buiten-bezittingen gaarne hun medewerking zouden willen verleenen, *als zij daartoe maar menschen en middelen wisten aan te wijzen, en het geschieden kon zonder de Java-Missie daardoor in het gedrang te brengen.*

De drie Noordelijke provincien die reeds in de Buiten-bezittingen arbeiden hebben met de Soemba-zending de handen vol. En de ervaring, met deze Buiten-missie tot hertoe opgedaan, levert alsnog geen afdoend bewijs, dat de Animistische volksstammen voor het Evangelie zoo ontvankelijk zijn en zoo heel gemakkelijk voor het Christendom zijn te winnen. Welk een jarenlange vóór-arbeid is bij die onbeschaafde volken niet noodig, al eer de Missie eigenlijk haar werk op eenigszins breede schaal onder hen kan beginnen. Hoe vele „taal-geleerden” zouden wij voor die onderscheidene gewesten niet noodig hebben, en hoelang zou het niet duren, al eer deze voor hun taak gevormd waren en wij van hun arbeid de vrucht konden plukken! (Men denke hierbij aan de onmisbare litteratuur in al die verschillende talen en dialecten).

De Gereformeerde Kerken der overige provinciën zijn alle, rechtstreeks of zijdelings, betrokken bij den steeds meer eischenden arbeid op Midden-Java; een arbeid die nog wel niet roemen kan in schitterende resultaten, maar die ook nog niet van langen duur is en eerst in den laatsten tijd met kracht werd aangevet, en naar het eenstemmig oordeel van onze Missionaire arbeiders aldaar juist *nu* almeer hope biedt, mits het werk niet wordt ingekrompen, maar met toewijding van alle krachten wordt voort- en doorgezet.

Zal dit gebeuren, gelijk ook Dr KUYPER wil, welke Gereformeerde Kerk of Kerkengroep zal dan een nieuwe beduidende Missie in de Buiten-bezittingen durven en kunnen ondernemen?

Misschien ware op dit gebied hier of daar nog wel *iets* te doen, en Deputaten zullen dat allerminst tegenwerken. Dit is echter van verre niet wat Dr KUYPER bedoelt. Met allen nadruk sprak hij uit, dat alleen een *breede*, liefst *alle* eilanden omvattende actie met ontplooiing van alle krachten hier hoop geven kon; en Deputaten zijn dat geheel met hem eens. Maar juist daarom zien zij *geen wegen en middelen* om tot zulk een omvangrijke actie naast de Java- en Soemba-Zending te geraken.

Ook het denkbeeld van een *gezamenlijke* actie met andere Zendings-corporatiën, zij het met onderlinge terreinverdeling, lacht hun weinig toe. Nog afgedacht van de vraag, of die andere corporatiën in de tegenwoordige tijdsomstandigheden zulk een actie zouden aandurven, rijzen hierbij zoo ernstige niet alleen praktische maar ook principiële vragen, dat Deputaten er voor terugdeinzen in die richting te adviseeren.

Waar dan nog bijkomt, dat naar het oordeel van Dr KUYPER voor een hoopgevende zendingsactie in de Buiten-bezittingen ook de *Landsregering* hare medewerking zou moeten verleenen, en daartoe, zij het ook alleen uit politieke overwegingen, allicht gedrongen zou worden. Of daarop echter bij de huidige politieke constellatie wel veel uitzicht bestaat, en of de Zending ook op dit gebied zich zou moeten begeven, — Deputaten zouden op die vragen niet bevestigend durven antwoorden.

Concludeerende meenen Deputaten dan ook te moeten *adviseeren*:

hoezeer toejuichende de gedachte, dat door een machtige Zendingsactie de Animistische volken van den Oost-Indischen Archipel, al eer ook dáár de Islam doordringt, voor het Evangelie mochten gewonnen worden;

doch van oordeel, dat zulk een ondernemen de krachten der Gereformeerde Kerken, bij al hetgeen op Java en Soemba reeds vóór hare rekening kwam en niet mag worden prijsgegeven, thans verre te boven gaat en dat ook op een gemeenschappelijke actie met andere Zendingscorporatiën voor dit doel al heel weinig uitzicht is;

daarbij overwegende, dat ook in dezen wél dient gelet op de leidingen des Heeren, die ons in de laatste jaren het spoor hebben geteekend, en wij, dit spoor volgende, de uitkomst met biddend vertrouwen in Gods hand hebben over te geven;

dat de Synode opnieuw uitspreke:

a. dat het Zendingswerk zoowel op Midden-Java als op Soemba behoort gehandhaafd te blijven en met kracht te worden voortgezet;

b. dat van eene nieuwe Zendingsactie als door Dr KUYPER bedoeld, hoezeer gewenscht, vooreerst moet worden afgezien; doch

c. dat, wanneer zich daartoe de mogelijkheid voordoet, het bezetten van eenig

nieuw terrein in de Buiten-bezittingen door haar niet zal worden gekeerd, maar veeleer met vreugde begroet,

Hiermede deze zoo gewichtige aangelegenheid in de nauwgezette overweging der Synode aanbevelende,

Namens de Deputaten der Generale Synode voor de Zending,

Ds H. DIJKSTRA, *h. t. Voorzitter.*
Dr J. HANIA, *h. t. Scriba.*

BIJLAGE IV.

(Zie hoofd 15 van dit rapport).

Rapport in zake de geestelijke verzorging van de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië.

De Generale Synode van 's Gravenhage, in 1914 gehouden, nam, naar aanleiding van ingekomen voorstellen en stukken, waarin over de geestelijke „nooden” en de „bearbeiding” van de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië gesproken werd o.a. het volgende besluit: ¹⁾

„Aan de nieuw te benoemen Deputaten voor de Zending onder Heidenen en Mohammedanen op te dragen, om te overwegen, hoe het best de geestelijke verzorging van de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië kan worden behartigd en daarover een rapport op te stellen voor de eerstvolgende Generale Synode”.

Ter voldoening aan die opdracht hebben Deputaten de eer, uwe vergadering het volgende te rapporteeren.

De Generale Synode van 's Gravenhage stelde niet de vraag, of het wel noodig is, dat de Gereformeerde Kerken in Nederland zich met de zaken der geestelijke verzorging van de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch Oost-Indië bemoeien; nog *minder* zeker, of deze verzorging wel opzettelijke behartiging behoeft. Hierover ware zeker wel het een en ander in het midden te brengen, dat tot het hart van de Gereformeerden in Nederland zou kunnen spreken.

Beide punten stonden echter voor de Synode zeker ook wel vast, en aan de Deputaten voor de Zending werd dies aanstonds opgedragen te overwegen hoe die geestelijke verzorging het best kon worden behartigd.

Dat het hier metterdaad gaat om de behartiging van de belangen van *verstrooide* Gereformeerden — en wel verstrooid over *geheel* Nederlandsch-Indië, gelijk de Kerkeraad van Batavia reeds schreef in 1914 — blijkt zeer duidelijk uit opgaven, die Deputaten uit Indië kregen. Niet alleen, dat deze Gereformeerden verstrooid zijn over verschillende, soms ver van elkander verwijderde eilanden; maar zelfs op die eilanden wonen zij ver van elkander af. En op de verschillende woonplaatsen wonen soms slechts zeer weinigen, zelfs soms maar een enkele.

Wij laten hier een lijst volgen, zooals we die uit Indië ontvangen hebben en die zelfs nog niet eens geheel volledig is, omdat *alle* Gereformeerden, die uit Nederland naar Indië gingen, daar hun attestatie nog niet schijnen ingediend te hebben.

A. Eiland Sumatra.

- a. Residentie Sumatra's westkust: Padang 2; Fort de Kock 3; Priaman 1; Sawah Loento 4; Nias 1; Si Boekoean Baros 1; Tana batoe 1.
- b. Residentie Tapanoeli: Taroentoeng 2; Batang baroe 1; Siboga Baligi 1.
- c. Residentie Bengkoelen: Bengkoelen 4; Kepatriang 1.
- d. Residentie Lampongsche Districten: Telok Betong 3; Tandjong Karang 5
- e. Gouvernement Sumatra's Oostkust: Medan 18 (later geklommen tot pl.m. 30); Loeboeg Pakam 2; Perboeangan 1; Tebing Tinggi 1; Pematang Siantar 1; Kisaran Asahan 2; Bendjei 1; Pangkalan Brandan 3.
- f. Residentie Atjeh: Langsa 4; Perlak 4; Sabang 2; Kotaradja 2; Bireuen 2.
- g. Residentie Palembang: Palembang 1; Pladjoe Bagoes Koening 3; Kartapali bij Palembang 4; Blimbing 2; Pagaralam 1; Moeara Enim 1.
- h. Residentie Djambi: Moeara Tebo 1; Djambi 3.
- i. Residentie Riouw: Rengat Indragiri 2.

Volgens deze opgaven zijn er dus op Sumatra ongeveer 90 Gereformeerden.

¹⁾ Acta Haagsche Synode, art. 100 sub a.

Hierbij zij aangeteekend, dat alleen de volwassenen, niet de kinderen zijn opgegeven. Ook dient er bij bedacht te worden, dat deze opgave uitteraard niet volledig is. Door de actie der broeders te Medan kwam n.l. aan het licht, dat er op verschillende min of meer verwijderde ondernemingen nog heel wat Gereformeerden gevestigd zijn. De namen van die broeders zijn nog niet opgenomen in deze lijst.

B. *Banka.*

Pangkal Pinang: 1.

C. *Billiton.*

Manggar: 2.

D. *Celebes.*

a. Afdeeling Loewoe: Rante Pao 1.

b. Residentie Menado: Gorontalo 3; Menado 1; Donggala 2; Amerang 1.

c. Gouvernement Celebes en Onderhoorigheden: Soeroe Hinoengoe Pare 1; Makassar 3; Soppeng 1.

d. Residentie Ternate: Ternate 2.

E. *Borneo.*

a. Residentie Westerafdeeling: Sambang 4; Ketepang 2.

b. Residentie Zuider- en Oosterafdeeling; Bandjarmasin 2; Tandjong 2; Balikpapan 4.

F. *Bali.*

Den Passar 4.

G. *Timor.*

Mailltaka 1.

H. *Ambon.*

Ambon 7.

I. *Eiland Java.*

a. Residentie Preanger Regentschappen: Soekaboemi 3; Tjiodeng 2; Tjibatoe 1; Tjibadah 2; Penandjon Mandalare 1.

b. Residentie Cheribon: Cheribon 1; Indramajoe 2; Madjalengka 3; Koerimangan 1; Tjiledoek 2; Parapatan 2.

c. Residentie Pekalongan: Pekalongan 1.

d. Residentie Banjoemas: Poerwokerto; Poerbolinggo 13.

e. Residentie Kedoe: Poerworedjo 13; Wonosobo 5; Keboemen 15; Gombong 3; Magelang 16.

f. Residentie Kediri: Kediri 4; Wlingi 2; Blitar 2.

g. Residentie Semarang: Semarang 28; Salatiga 3; Petjangaan 2; Banjoe Biroe 3; Goendjik 1; Wele'ri 2.

h. Residentie Soerakarta: Solo 11.

i. Residentie Madioen: Madioen 1; Patjitan 1; Wilangan 1.

j. Residentie Soerabaia: Modjokerto 5; Porrong 2.

k. Residentie Besoeki: Djember 3; Sitobondo 5; Kalisat 2; Djatiroto 1.

l. Residentie Pasoeroean: Malang 4; Lawang 3; Pasoeroean 1; Kajoe Enak Loemadjang 1.

m. Residentie Madoera: Pamakasan 1; Kamel 1; Kalianget 1.

n. Residentie Rembang: Bodjonegoro 1.

Allen met elkander 320.

Dat „verstrooid” werd Deputaten, behalve door deze opgaven, ook nog aanschouwelijk voorgesteld door eene kaart, die ter synodale tafel aanwezig is.

De behartiging van de geestelijke belangen dier verstrooiden wordt juist door dat „verstrooid-zijn” zeer moeilijk; ook al ontslaat het niet van de poging, om voor hen te doen wat maar immer mogelijk is.

In de laatste jaren is blijkbaar de werkzaamheid in Indië in de goede richting reeds vermeerderd, uitgebreid en versterkt.

Ook is een verblijdende zaak, dat te Bandoeng de Gereformeerden tot Kerkinstituëering kwamen, zoodat op Java nu vier Gereformeerde Kerken (van Europeanen) gevonden worden: die te Batavia, die te Soerabaia, die te Djocjakarta, en die te Bandoeng.

Daarbij komt de verlevendigde belangstelling, de verblijdende actie onder en van de Gereformeerden op Sumatra. Zelfs is instituëering van de Kerk te Medan te verwachten. De Classis Den Haag gaf er reeds volkomen toestemming toe.

Omtrent de vraag wat nu verder te doen was, kregen Deputaten enkele adviezen uit Indië en hier uit Nederland. Deputaten hebben om die adviezen naar Indië geschreven en kregen vandaar een *eenstemmig* advies, opgemaakt door een groot aantal Missionaire arbeiders op eene vergadering, welke 2 Aug. 1916 te Djocja is gehouden.

Van wellicht niet minder gewicht waren voor Deputaten ook nog de herhaalde ontmoetingen en samensprekingen met de broeders P. A. COLIJN en J. HOGERVORST, resp. Secretaris en Penningmeester van de Gereformeerde Vereeniging, inmiddels te Medan (Oost-Sumatra) opgericht, welke broeders juist eenige maanden in 't vorige jaar met verlof in Nederland waren, en in dien tijd met warmte de belangen der verstrooiden, meer bepaald op Sumatra, hebben zoeken te behartigen.

De broeders op Java nu geven op de vraag, hoe naar hun oordeel het best de geestelijke bearbeiding van de verstrooiden kan behartigd worden, het eenstemmig antwoord: „deze verzorging behoort tot de taak der Kerkeraden van die Kerken, waarbij die verstrooide Gereformeerden als buitenleden behooren”. Een antwoord, dat Deputaten bijzonder toelacht als meest liggend op de goede Gereformeerde lijn, ook hier te lande gevolgd.

Er zou desnoods ook, naar het oordeel der broeders op Java sprake kunnen zijn van uitzending van één of meer predikanten uit Nederland, tot hulp dan van Kerkeraden in dit bepaalde werk, waarvoor hun krachten tekort zouden schieten. Doch als 't mogelijk is, zal *beroeping door geïnstitueerde Kerken in Indië* 't meest wenschelijk zijn; zij het dan ook, eveneens naar het oordeel van de broeders op Java, met geldelijken steun van de Kerken in Nederland, waar dat noodig mocht blijken. Nu kan het wellicht te Medan spoedig komen tot Kerk-instituering. Als standplaats van een te beroepen predikant is het zeer aan te bevelen. „Centrum der culturen en ambtenaars-wereld, centrum tevens der Gereformeerde actie van den laatsten tijd.” Een gunstig gelegen, gezonde plaats, met pl.m. 30.000 inwoners, waarvan pl.m. 2500 Europeanen (een gefal, dat nergens elders op de Buiten-bezittingen wordt benaderd).

En van Medan uit zou dan verder een groot deel van Sumatra, waarheen in de laatste jaren wel bijna 100 Gereformeerden kwamen, kunnen worden bereikt.

Deputaten zijn van oordeel dat het wel gewenscht is, dat eerlang de gemeente te Medan geïnstitueerd worde. En de broeders COLIJN en HOGERVORST van Medan waren in opdracht van hunne medebroeders aldaar reeds zoo actief, dat zij hier te lande al omzagen naar een gevestigd predikant (dat schijnt voor dezen dienst meer gewenscht dan een proponent), die h.i. geschikt en van zijn kant bereid zou zijn, naar Medan te gaan: met het oog op de verzorging van de Gereformeerden, die daar ter plaatse en ook elders op Sumatra verspreid zijn.

Daarbij komt dan de vraag ter sprake, of geheel Sumatra van Medan uit moet worden bewerkt of slechts een deel, en dan welk deel.

Hierover zijn de broeders op Java en de broeders van Medan, die Deputaten ontmoetten, niet ten volle eens.

Over en weer wordt wel althans van *Zuid-Sumatra* uitgesproken, dat dit vooralsnog van uit Batavia 't best kan worden bewerkt. Noord- en Oost-Sumatra worde door Medan verzorgd! Doch de Westkust? De reisgelegenheid (een factor, die in deze zaak natuurlijk in sterke mate meespreekt) van Oost- naar West-Sumatra schijnt in den laatsten tijd zeer verbeterd te zijn. De broeders op Java meenen, eenpariglijk, dat West-Sumatra, evenals het Zuiden, 't best van uit Batavia kan worden bewerkt. Meergenoemde broeders van Medan zouden echter West bij Oost willen gevoegd zien.

Deputaten meenen hiervan het volgende te moeten zeggen:

Op Sumatra is er sterke vooruitgang in bemoeiing van de zijde der Nederlanders. Zeer goed laat zich denken, dat het aantal Gereformeerden daar zeer sterk toeneemt, ook bepaaldelijk op Zuid-Sumatra. Indien het hiertoe kwame dan ware het een aantrekkelijke gedachte, dat al wat Gereformeerd is op Sumatra, ook op *Sumatra*, vooral door *eigen energiek initiatief*, zijn verzorging zou vinden. Dat dus op *Zuid-Sumatra* ook eene Kerk wierde geïnstitueerd, die evenals die te Medan tot beroeping kwame. Zoodat het dus in niet ver-verwijderde toekomst wierde, in geestelijken arbeid, in kerkelijk leven, zoo iets als „Sumatra voor de Sumatranen”.

Mits altijd zoo, dat Sumatra, zoodra het voor zich zelf kon zorgen, ook weer de handen trachte uit te strekken naar buiten.

In verband met dezen gedachtengang zou nu reeds liefst zoo groot mogelijk deel van Sumatra en ook het westelijke, ter verzorging kunnen worden toevertrouwd aan Medan, en alleen het *zuidelijke* deel worde dan nog tijdelijk door Batavia verzorgd en bewerkt. Mochten echter de broeders en zusters van West-Sumatra, ook na aanvankelijke aanraking en na overleg met de Gereformeerde Kerk van Medan gewenscht oordeelen en het best, dat zij ook nog tijdelijk door Batavia worden verzorgd, welnu dan worde dit vooralsnog zoo geregeld. Zoodra er dan op Sumatra een tweede Kerk en een derde Dienaar mocht komen,

bepaaldelijk in het zuidelijk gedeelte, kan de hulp van Batavia weer worden gemist.

Zal er nu evenwel van beroeping te Medan en van bearbeiding van een deel van Sumatra door den predikant van Medan sprake kunnen zijn, dan moet er naar eenparig oordeel van Java en van de broeders te Medan door de Kerken in Nederland krachtige financieele steun geboden worden; hoezeer ook mag worden geroemd over de aanvankelijke offervaardigheid der Gereformeerden op Sumatra, den voorspoed in 't verkrijgen van bouwgrond, en het schoone feit dat het kerkgebouw — ook door steun van vrienden in Nederland — onbezwaard zal kunnen verrijzen. De Kerken in Nederland zouden daartoe met de Kerk te Medan een zeker accoord kunnen aangaan, waarbij eenerzijds krachtige financieele steun werd toegezegd, en anderzijds werd verzekerd, dat de te beroepen predikant b.v. de helft van de Zondagen in een jaar zou wijden aan de verzorging van Gereformeerden, over een deel van Sumatra verspreid.

Intusschen, indien zóó eenigermate en op zeer bescheiden schaal de Gereformeerden op Sumatra [bij wie kunnen gevoegd worden die te Singapore (Engelsch)] geestelijk verzorgd worden, dan blijven over de verstrooide Gereformeerden op Java, Banka, Billiton, Celebes, Borneo, Bali, Amboina, Timor.

Daarover lezen we in het advies van de broeders op Java:

„Tenslotte nog de verzorging van de andere verstrooide Gereformeerden. Die van Midden-Java, wonende op de zendingsterreinen van de Gereformeerde Kerken in Nederland, worden verzorgd, volgens besluit van de Synode van Utrecht, art. 117, door den Dienaar des Woords van de zendende Kerken. Die van Oost- en West-Java kunnen voorloopig verzorgd worden door de Kerkeraden van Batavia, Bandoeng en Soerabaia. De Missionaire Predikanten kunnen hierbij hulp verlenen. Deze hulpverleening zal echter niet voldoende zijn. Noodig zal zijn, dat deze zaak, hetzij door hulpverleening aan ééne der Kerken op Java of door uitzending van een reizend predikant, beter geregeld worde. Op dit oogenblik wordt echter het overzicht over het te presteeren werk en de te verkrijgen inkomsten van de betrokkenen zelve, nog te zeer gemist, om hieromtrent een welbelijnd advies te geven of een dusdanig verzoek te doen.

Wat de overige eilanden betreft, waarop verstrooide Gereformeerden wonen, de afstanden zijn hier zoo groot, dat het niet wel doenlijk is, deze geregeld te bezoeken. Misschien is voorloopig dit de beste wijze van bearbeiding van de broeders die daar wonen, dat de beide Kerken van Batavia en Soerabaia geregeld contact met hen houden door briefwisseling en toezending van Christelijke lectuur”.

Het is echter mogelijk, dat door vermeerdering van het aantal Gereformeerden hier en daar, door versterkte actie in een of andere Kerk of kring (op Java of op een ander eiland), door meerder licht over zaken, die nog meer in het duister liggen, ook door vastere kerkelijke organisatie op Java (b.v. door het leggen van een classicaal verband aldaar) correspondentie van daar met de Kerken hier noodig werd, uitbreiding van den arbeid der geestelijke verzorging ginds mogelijk en dringend noodzakelijk geacht werd, over steun der Kerken in Nederland, evenals ten opzichte van Sumatra, zou moeten onderhandeld worden, eer de volgende Generale Synode samen kwam.

Zouden dan niet enkele Deputaten namens de Synode kunnen optreden, en onder nadere verantwoording aan de eerstkomende Synode kunnen handelen? Is het ook niet, afgescheiden daarvan, gewenscht, ten opzichte van de correspondentie met Medan, dat de Synode enkele Deputaten aanwijze, die mandaat krijgen tot handelen, voorzoover dat noodig en geoorloofd is.

Wat de financieele zijde der zaak betreft zal nu reeds, indien de Synode besluit, de Kerk te Medan ter verzorging van verscheidene Gereformeerden op Sumatra te steunen, aan deze Kerk belangrijke steun dienen geboden te worden. Wat zij later, misschien binnen kort zelfs, meer zal kunnen doen, weten wij niet. Wij zijn van de toewijding der broeders ginds overtuigd. Doch thans zal zij, volgens eene ons toegekomen begrooting (die hier bijgaat) den eersten tijd met ongeveer f 4500.— jaarlijks moeten worden gesteund.

En . . . bij immers noodzakelijke uitbreiding van den arbeid ook voor Java en elders, zullen de Gereformeerde Kerken in Nederland ook daarvoor wel aanzienlijk moeten bijdragen, zij het dan ook in dert vorm van subsidie aan Kerken die haar werk bijzonder van de gewenschte verzorging van verstrooide Gereformeerden maken, door een predikant geheel of voor een belangrijk deel daarvoor te bestemmen.

Zendingswerk is dit intusschen niet; uit de Generale Zendingkas moet daarvoor dus geen geld beschikbaar worden gesteld. Het noodige bedrag moet dan gevonden uit eene elk jaar te houden collecte, waartoe al de Gereformeerde Kerken

kunnen worden uitgenoodigd, terwijl dan voorts aan de Deputaten ad hoc de vrijheid zou kunnen worden gegeven, om, behalve over die collecte, desnoods, ter voorkoming van stagnatie in den steun en in den arbeid, bovendien nog over eene bepaalde som te mogen beschikken.

Resumeerende bieden Deputaten der Synode dus ter overweging aan — onder waardeering van wat tot dusverre door de Kerken in Nederlandsch-Indië wordt en is gedaan, en onder herinnering aan wat de Synode in Den Haag in 1914 bepaalde¹⁾ — te besluiten:

- 1e. dat ook de Gereformeerde Kerken in Nederland een werkzaam aandeel nemen aan de geestelijke verzorging van de in Nederlandsch-Indië verstrooide Gereformeerden;
- 2e. dat zij dit doen door geestelijken en geldelijken steun aan de Kerken in Indië zelf; in de eerste plaats nu reeds aan de Gereformeerde Kerk te Medan;
- 3e. dat zij dit voorts ook doen, indien daartoe dringende noodzakelijkheid is, doordat van hieruit een predikant naar Indië worde uitgezonden;
- 4e. dat de Synode ter uitvoering van het sub 1—3 genoemde, een drietal Deputaten (met secundi) aanwijze, liefst niet te ver van elkaar afwonend;
- 5e. dat zij aan deze Deputaten, ter verkrijging van de sub. 2 genoemde financiën, opdrage om aan de Gereformeerde Kerken in Indië zoowel als in Nederland te verzoeken eene collecte te willen houden;
- 6e. dat zij aan die Deputaten bovendien de vrijheid geeft om, tot de e.v. Generale Synode, ter voorkoming van stagnatie in den steun, *desnoods* te mogen opnemen een bedrag van ten hoogste f 3000.—.

Uitteraard zijn die Deputaten verantwoordig schuldig van al hunne handelingen aan de volgende Generale Synode.

Hiermede is dit rapport ten einde. Uwe vergadering bij de behandeling er van de leiding des Geestes toebiddende zijn wij,

namens Deputaten voornoemd,

Uw dw.,

Ds H. DIJKSTRA, *h. t. Voorzitter.*

Dr J. HANIA, *h. t. Scriba.*

N. B. Begrooting. Onkosten voor den Predikant van Noord-Sumatra met standplaats Medan.

Salaris f 400.— per maand	f 4800.—
Vrij personeele belasting	- 100.—
Gedeeltelijke rente en aflossing pastorie of huishuur	- 600.—
Verlofsfonds	- 500.—
Bijdrage emeritaatsfonds	- 500.—
Jaarlijksche reiskosten	- 1000.—
	f 7500.—
Bijdrage van de noordelijke helft van Sumatra pl.m.	- 3000.—
Te kort	f 4500.—

BIJLAGE V.

(Zie hoofd 18j van dit rapport.)

Regeling inzake het Christelijk-Javaansch Boekenfonds.
Acta 1914, Artikel 147.

Artikel 1.

Er wordt op Midden Java een boekenfonds gevestigd ter plaatse, waar de door de „Afzonderlijke Vergadering van Missionnaire Dienaren” te benoemen beheerder woont; doch bij voorkeur te Jogja.

Artikel 2.

Het doel met dit boeken-fonds is Christelijke lectuur te verschaffen aan meer ontwikkelde inlandsche Christenen en studie-boeken aan de helpers.

¹⁾ Acta art. 100.

Artikel 3.

Het fonds staat onder het beheer van de „Afzonderlijke Vergadering van Missionnaire Dienaren” op Java.

Artikel 4.

De „Afzonderlijke Vergadering” beoordeelt — in overleg met de Deputaten der Generale Synode voor de Zending — welke boeken door het fonds zullen worden uitgegeven.

Artikel 5.

De Deputaten der Generale Synode voor de Zending verschaffen voor dit fonds drie jaar lang (1916, 1917 en 1918) f 1000.— per jaar.

Artikel 6.

Elk jaar ontvangen zij ter *goedkeuring* de rekening en verantwoording van de „Afzonderlijke Vergadering”.

Artikel 7.

De boeken worden beschikbaar gesteld voor den kostenden prijs. In bijzondere gevallen beslist de „Afzonderlijke Vergadering” of hiervan kan worden afgeweken.

Artikel 8.

Tot opheffing van het fonds wordt door de „Afzonderlijke Vergadering” niet besloten dan *in overleg met* en *na goedkeuring van* de Deputaten der Generale Synode voor de Zending.

BIJLAGE VI.

(Zie hoofd 18 van dit rapport.)

Regeling inzake de taalstudie.
Acta 1914, Artikel 95, sub. 4.

Artikel 1.

De Missionnaire Predikant, die op Java of Soemba komt, moet zich daar, vóór hij zijn arbeid aanvangt, eerst nog meer bekwamen in de Javaansche of Soembaneesche taal. Als regel wordt hiervoor één jaar voorbereiding gesteld.

Artikel 2.

Hij vangt zijn arbeid niet aan vóór hij behoorlijk „in de taal van het eiland, waarop hij werkzaam wezen zal, kan optreden”, en over godsdienstige onderwerpen met de menschen kan spreken.

Artikel 3.

De „Afzonderlijke Vergadering” der Missionnaire Predikanten (op Java of Soemba) beslist over de geschiktheid in Artikel 2 genoemd.

Artikel 4.

In overleg met die „Afzonderlijke Vergadering” kiest de Missionnaire Predikant den Onderwijzer (Predikant, Docent of wien ook), die hem bij die taalstudie helpt.

Artikel 5.

De eventueel voor de taal-studie te maken kosten worden betaald door de Zendende Kerk.

De Deputaten voor de Zending hebben in hun rapport onder hoofd 17 u gerapporteerd van de financieele aangelegenheden der Zending.

Uwe Commissie van prae-advies heeft dit rapport met al de daarbij overgelegde bescheiden en heel de administratie nauwkeurig onderzocht en de zaken overwogen, die daarmee in verband staan.

Zij wenscht de aandacht uwer vergadering op de volgende punten te vestigen.

1. Naar Artikel 27 der Zendingsorde zijn op last van de Generale Synode van Den Haag door de Deputaten voor de Zending benoemd respectievelijk tot 1e, 2e en 3e quaestor de B.B. W. BREUKELAAR, L. G. WEISZ en F. J. D. THEIJSE. In de instructie die aan deze quaestoren is verstrekt, is geen verandering gebracht. De eerste quaestor is belast met de ontvangst der gelden, die hij geregeld verantwoordt in het Zendingsblad en elke maand afdraagt aan den tweeden quaestor, die de Generale Kas beheert, de administratie voert en de betalingen doet, terwijl de derde quaestor toezicht en controle oefent. Geen der quaestoren ontvangt honorarium. Uwe vergadering heeft thans opnieuw voor de volgende drie jaren quaestoren te benoemen en te instrueeren.

Uwe Commissie is van oordeel, dat het aanbeveling verdient dezelfde gedragslijn te volgen, die sinds 1902 steeds gevolgd is door n.l. aan de te benoemen Deputaten voor de Zending op te dragen weder quaestoren te benoemen en te instrueeren.

2. Uwe Commissie heeft nauwkeurig alle betalingen getoetst, die sinds de vorige Synode zijn gedaan. Uit onze vergelijking van het copieboek met het Zendingsrapport, dat aan de Synode is overgelegd, blijkt, dat alle mandaten tot betaling van eenig bedrag, ook zijn opgenomen in het Zendingsrapport, waarin echter onder de opgave dato 15 Januari 1917 een drukfout staat, wijl het cijfer f 3000.— moet zijn f 300.—. Alleen is na het drukken van het rapport nog tot enkele betalingen last gegeven. Deze mandaten zijn de volgende:

1. aan br. J. A. ZUIDEMA f 300.— als eerste termijn voor kosten van passage te verrekenen met de geldzending aan br. J. ZUIDEMA;
2. voor kosten van de Deputaten f 173.13.

Voorts heeft uwe Commissie al de uitgaven nagegaan en gecontroleerd met de gegeven mandaten en de Synodale besluiten.

Zij kan constateeren

- a. dat door den tweeden quaestor den heer L. G. WEISZ geen enkele betaling is gedaan waarvan hij niet gedekt is door een hem gegeven mandaat;
- b. dat geen enkele mandaat tot betaling onuitgevoerd is gebleven;
- c. dat alle mandaten tot betalingen overeenstemmen met daartoe strekkende besluiten van de Deputaten;
- d. dat door de Deputaten nooit tot eenige betaling is besloten of eenig mandaat is verstrekt dan waardoor zij waren gemachtigd door de Zendingsorde of een of ander Synodaal besluit;
- e. en dat uwe Commissie geen enkel Synodaal besluit heeft gevonden, dat aan de Deputaten eenige betaling opdroeg, hetwelk onuitgevoerd is gebleven.

Derhalve acht uwe Commissie dat de Deputaten voor de Zending te dezer zake wel zouden kunnen worden gedéchargeerd.

3. In betrekking tot de administratie en het beheer kan uwe Commissie mededeelen, dat al de boeken van administratie ter Synode aanwezig zijn. Met bijzondere accuratesse is ook deze drie jaren weer de administratie onder verantwoordelijkheid van den heer L. G. WEISZ gevoerd. Het zal wel gepast zijn een woord van bijzonderen dank te richten tot den heer L. G. WEISZ, die nu reeds zooveel jaren geheel belangeloos zich heeft willen belasten met de administratie en het beheer. Alleen voor zoover de tweede quaestor zich bedient van de hulp van derden, wordt daarvoor eenige vergoeding gegeven. De quaestoren genieten geen honorarium.

Elk jaar zijn de boeken van de administratie der Generale Kas nagezien door de heeren J. C. VAN SCHAİK, H. D. VAN MEIJENFELDT en H. VAN DEN GRAMPPEL, allen te Amsterdam, die zich daartoe telken jare op verzoek van de Deputaten bereid verklaarden. Uwe Commissie kan constateeren, dat deze deskundigen telken jare de administratie volkomen in orde hebben bevonden en tot bewijs daarvoor de Balans voor gezien en accoord hebben geteekend.

Overeenkomstig het daartoe strekkend advies dezer deskundigen hebben de

Deputaten voor de Zending eveneens elk jaar de Balans geteekend en de quaestoren gedéchargeerd.

Na zich van één en ander uit de boeken te hebben overtuigd, oordeelt de Commissie, dat thans ook de Deputaten voor het gehouden beheer décharge kunnen ontvangen.

Het verdient echter opmerking, dat het boekjaar der Generale Kas niet samenvalt met het Synodejaar, maar met het kalenderjaar. De benoeming van den tegenwoordigen quaestor blijft dus tot 31 Dec. a.s. van kracht, terwijl natuurlijk over dit loopende jaar nog geen rekening en verantwoording kan worden overgelegd. Alleen de uitgaven, die rechtstreeks door de Deputaten der Generale Synode voor de Zending zijn gedaan, zijn alle verantwoord tot op den datum, waarop deze Synode aanving. Hierover is echter afzonderlijk gerapporteerd, terwijl de Deputaten voor deze meer huishoudelijke uitgaven reeds zijn gedéchargeerd.

4. Betreffende den staat der Generale Kas wenscht uwe Commissie het volgende onder uw aandacht te brengen. Zij heeft de cijfers, door de Deputaten voor de Zending in hun rapport opgenomen, vergeleken met het grootboek en geen fout ontdekt. De in het rapport gegeven verantwoording, ofschoon natuurlijk slechts de hoofdcijfers bevattend, is geheel compleet. Hier al die cijfers te herhalen, mag geheel overbodig geacht.

In deze drie jaren ontving de Generale Kas in 1914 f 23104.53, in 1915 f 24340.34⁵ en in 1916 f 29723.17, dus te zamen f 77168.04⁵. Deze cijfers, waarin regelmatige stijging valt op te merken, stemmen tot dank. Vooral de klimming in de opbrengst van *Het Zendingsblad* en van de bijdragen der zending Kerken, dat is van de 10% der ontvangsten van de eigen Zending, wijzen op nog steeds groeiende belangstelling in het werk der Zending bij onze Kerken.

De uitgaven bedroegen in 1914 f 19434.73, in 1915 f 28801.40⁵ en in 1916 f 29926.33⁵, dus te zamen f 78162.47. Doordat in 1915 en in 1916 voor woningbouw f 11000 is betaald en de passage van br. KOELEWIJN een aanmerkelijk bedrag vorderde, liepen de uitgaven deze jaren bijzonder hoog.

Toch behoeften de Deputaten geen enkele collecte uit te schrijven. Sinds zes jaren is er voor de Generale Kas geen extra-collecte gehouden. Ook waren de Deputaten niet genoodzaakt gebruik te maken van de hun verleende machtiging, om desnoods tijdelijk gelden te mogen opnemen. En ondanks de groote uitgaven is de reserve der Generale Kas in deze drie jaren slechts weinig gedaald, n.l. slechts f 994.42⁵.

Op 1 Januari 1914 bedroeg de reserve f 15169.77 en op 1 Jan. 1917 f 14175.34⁵ en niet f 14173.34⁵ zooals ten gevolge van een niet opgemerkte drukfout in het Zendingsrapport is vermeld.

In het eerste half jaar van 1917 is de reserve nog aanmerkelijk gestegen, zoodat de stand der kas niet ongunstig is.

Dit jaar werd ontvangen:

Januari	f 3571.90
Februari	- 2021.52 ⁵
Maart	- 1737.22
April	- 3734.23
Mei	- 164.59 ⁵
Juni	- 9670.89 ⁵

Dus in het eerste half jaar f 20900.36⁵

En de gewone uitgaven waren:

Januari	f 1418.33
Februari	- 2418.33
Maart	- 1819.22 ⁵
April	- 1426.35
Mei	- 918.33
Juni	- 1240.08
	f 9240.64 ⁵

In dit verband zij nog opgemerkt, dat uitgezonderd hetgeen voor kasgeld noodig is de gelden der Generale Kas steeds in prolongatie worden belegd en alzoo op soliede wijze rentegevend gemaakt. Ook wil uwe Commissie er nog even de aandacht op vestigen, dat de Gereformeerde Kerk te Batavia, die voorheen op loffelijke wijze heeft getracht haar schuld te betalen, deze drie jaren niet heeft afgedaan van het renteloos voorschot, dat aan haar is verstrekt, zoodat deze Kerk nog steeds f 4412.75 schuldig is aan de Generale Kas. Dit is vooral

- de oorzaak, waarom de renterekening der Generale Kas niet zóó voordeelig is, als de cijfers der reserve anders zouden doen vermoeden.
5. In dit rapport moet uwe Commissie ook nog een enkel woord zeggen in betrekking tot het pensioen van br. J. ZUIDEMA.
Door de Generale Synode van 1905 was de door de Deputaten voor de Zending opgemaakte instructie van br. J. ZUIDEMA goedgekeurd. Hierbij was ook zijn pensioen en dat van zijn eventueel na te laten betrekkingen geregeld. Bij de herziening der salarisregeling in 1914 werd ten opzichte van zijn pensioen geen nadere beslissing genomen, omdat noodig werd geacht, dat eerst over zijne toetreding tot de Gouvernements-pensioenregeling zou worden beslist. Als onderwijzer was br. ZUIDEMA gerechtigd tot genoemde pensioenregeling toe te treden onder beding dat de inkooppremie betaald werd. Deze zaak heeft thans hare beslissing verkregen in dezer voege, dat br. ZUIDEMA tot deze pensioenregeling is toegetreden en daarvoor zelf de premie betaalt. Hij geniet nu pensioen van het Gouvernement, doch zonder dat de Generale Kas voor de verschuldigde premie heeft bijgedragen of zal bijdragen. Nu spreekt het van zelf, dat br. ZUIDEMA krachtens bestaand accoord, zoodra hij geëmeriteerd wordt als leeraar van de opleidingsschool, ook recht heeft op pensioen van wege de Kerken aan hem uit te keeren. De Deputaten voor de Zending hebben geoordeeld, dat het 't beste was thans de pensioenregeling te laten zooals die in 1905 door de Generale Synode is goedgekeurd, terwijl dan later, als br. ZUIDEMA gepensionneerd wordt of eventueel zijn nagelaten betrekkingen pensioen behooren te ontvangen, kan worden beslist of er factoren aanwezig zijn om de bestaande regeling te verbeteren. Uwe Commissie kan zich hiermede wel vereenigen en wenscht u derhalve te adviseeren thans in de pensioenregeling van br. ZUIDEMA geen verandering te brengen en hem hiervan bericht te zenden.
6. Blijkens de mededeeling van de Deputaten in het Zendingsrapport zijn er bij de Generale Kas een paar giften ingekomen met klaarblijkelijke bedoeling om te dienen voor de bearbeiding der verstrooide Gereformeerden. Nu door uwe vergadering voor dezen arbeid Deputaten zijn aangewezen, die daarvoor een eigen kas zullen beheeren, oordeelt uwe Commissie dat het netto bedrag van genoemde giften door de Generale Kas aan deze Deputaten behoort te worden afgedragen; weshalve zij u adviseert de te benoemen Deputaten voor de Zending daartoe te machtigen.
7. Voorts wil uwe Commissie u herinneren, dat aan de te benoemen Deputaten voor de Zending instructie moet worden gegeven betreffende het beheer der Generale Kas, zooals in Artikel XVIII alinea 2 der Zendingsorde is bepaald. Nu heeft de Generale Synode van 1902, Acta Artikel 130 aan hare Deputaten te dezer zake eene duidelijk omschreven instructie gegeven. Deze instructie is door de latere Generale Synode steeds ongewijzigd overgenomen. Uwe Commissie oordeelt, dat hierin ook thans geen verandering behoeft te worden gebracht. Zij adviseert u mitsdien, uwe te benoemen Deputaten voor de Zending gelijklopende instructie te dezer zake te geven als voorheen is geschied.
8. Krachtens de door uwe vergadering genomen besluiten betreffende de oprichting eener Christelijke Hollandsch-Javaansche Kweekschool zal de Generale Kas voor eene aanzienlijke buitengewone uitgave komen te staan, terwijl uw besluit in zake het Zendingsconsulaat de gewone uitgaven zal doen stijgen. Uwe Commissie acht niet wel doenlijk eene eenigszins zuivere begroting voor de komende drie jaren te ontwerpen, wjl onderscheiden Kerken zeer onzeker zijn. Gerekend naar de laatste jaren mogen de inkomsten wellicht ongeveer aldus geraamd:

Per Zendingsblad	f	8,000.—
„ bijdragen zendende Kerken	-	11,000.—
„ Giften en schenkingen	-	3,000.—
„ Legaten en erfenissen	-	pro memorie
„ Bijdragen Nederlandsche Gereform.		
„ Zendingsvereniging eveneens	-	pro memorie
	f	22,000.—

De gewone uitgaven zullen wellicht de komende jaren, in verband met de door u genomen besluiten, per jaar de volgende bedragen vorderen:

door de Algemeene Vergadering	f 100.—
de Zendingbibliotheek op Java	200.—
" Subsidie Soerabaja	1800.—
" " Batavia	1500.—
" " Medische dienst Amsterdam	1200.—
" " Zendingstudieraad	100.—
Zendingconsulaat	1950.—
de opleidingsscholen	10000.—
Zendingbibliotheek in Nederland	100.—
Kerk- en Zendingblad	350.—
het Christelijk Javaansch Boekenfonds	500.—
pensioenen en wachtgelden	2600.—
kosten Deputaten	750.—
kosten administratie	270.—
	f 21420

De gewone uitgaven zullen dus door de gewone inkomsten als deze niet dalen kunnen worden gedekt. Nu staat echter de kas voor zeer groote buitengewone uitgaven, zal de oprichting der Christelijk Hollandsch-Javaansche Kweekschool haar beslag verkrijgen.

Uwe Commissie acht het derhalve noodzakelijk, dat uwe vergadering in navolging van de Synoden van 1905, 1908, 1911 en 1914 de te benoemen Deputaten voor de Zending machtige, des noodig tweemaal eene extra collecte te mogen uitschrijven, en in geval van strikte noodzakelijkheid ter voorkoming van stagnatie, kasgeld te mogen opnemen voor rekening der gezamenlijke Kerken.

Wanneer echter de Kerken alle getrouw zijn in het storten van de door de Generale Synode bepaalde 10% harer inkomsten, hoopt uwe Commissie dat de te benoemen Deputaten voor de Zending van deze machtiging geen gebruik zullen behoeven te maken. Ofschoon de zendende Kerken wel regelmatig deze 10% afdragen, schijnt het wel, dat men niet overal even getrouw is in het storten van deze 10% ook van hetgeen voor den Medischen dienst wordt verzameld, hoezeer de vorige Generale Synode daarop heeft aangedrongen. Het zal niet ondienstig zijn, dat ook thans uwe vergadering opwekke om getrouw van alle inkomsten voor de Zending 10% af te dragen aan de Generale Kas.

9. Eindelijk wenscht uwe Commissie nog op te merken, dat met genoegen inzage is genomen van de schatting der waarde van de gebouwen in Indië. Zij acht de ingediende opgave geschikt voor opname in de balans en meent dat een woord van dank aan de Algemeene Vergadering voor haar arbeid in dezen gepast is.

Ten slotte stelt de Commissie U voor: *[volgen de conclusiën]*.

W. BREUKELAAR, *Rapporteur.*

BIJLAGE XII
(D. 4°.)

RAPPORT over punt D van het Agendum sub I (en van het daar bedoelde rapport, Hoofd 19, sub 4 over „sommige plaatsen” naar art. 2 van de Zending-orde).

Volgens Art. 2 der Zending-orde wijst elke Generale Synode op het Zendingsterrein eenige plaatsen aan, met nauwkeurige bepaling van grenzen, welke aan Kerken die willen uitzenden, allereerst worden aanbevolen. De Synode van 's Gravenhage wees daarvoor aan Tjilatjap, Maos, Soëmpioch, Parakan, Salaman en Setjang. Van deze zes plaatsen is echter sinds 1914 niet ééne bezet geworden. Daarom kwam het uwe Commissie voor, dat deze Synode wel weer dezelfde plaatsen kon aanwijzen.

Daarbij zou dan wel van belang zijn dat deze Synode ook weer uitsprak wat o. a. ook in 1911 te Zwolle en 1914 in Den Haag is bepaald, nl. dat eene zendende Kerk die in de e.k. drie jaren een nieuw Zendingsterrein wil hebben, desnoods

ook nog wel een ander gedeelte kan krijgen, wanneer dit ook naar het oordeel van de Algemeene Vergadering van Missionaire arbeiders in Indië, het beste is. Vandaar dat in zoo'n geval eerst met die broeders moet worden gecorrespondeerd.

Deze correspondentie zou deze Synode, evenals vroegere Synodes, kunnen opdragen aan de nieuw te benoemen Deputaten voor de Zending, welke dan voorts mandaat zouden kunnen krijgen om, gehoord de broederen in Indië, desnoods en desgewenscht, ook een ander terrein dan de bovengenoemde aan eene zendende Kerk toe te wijzen.

Uwe Commissie stelt daarom voor dat de Synode besluite: *[volgen de conclusiën]*.

J. HANIA, *Rapporteur.*

BIJLAGE XIII.

(Zendingsrapport, hoofd 19, 5°.)

(D. 5°.)

RAPPORT over den financieelen steun aan de Kerk van Amsterdam, ten behoeve van haar Medischen dienst te Djocja.

Ondervindt door 's Heeren goedheid de Zendingsarbeid op Java en Soemba over het algemeen nog slechts geringe moeilijkheden ten gevolge van den vreeselijken wereldkrijg, met de Medische Zending, die door de Kerk te Amsterdam en de Kerken in Noord-Holland gedreven wordt, is dit anders. Zij lijdt zeer onder den tegenwoordigen benauwenden toestand. Wat toch is het geval? Door den vorigen Gouverneur-Generaal, den heer IDENBURG, die zijne warme belangstelling in het Zendingswerk nog kort vóór zijn vertrek toonde door een zeer op prijs gesteld bezoek aan de Ziekenhuizen te Jocja en te Solo, werd op een request van den geneesheer-directeur van het Petronella-Ziekenhuis, om subsidie voor een derden geneesheer toe te staan, gunstig beschikt; stellig omdat zich dit ziekenhuis zoo verdienstelijk maakt door de opleiding van verplegers, verpleegsters, vroedvrouwen enz., die aan andere ziekeninrichtingen enz. ten goede komen. In Dr VAN PROOSDIJ meende de Kerkeraad van Amsterdam dezen derden geneesheer van God ontvangen te hebben. Aangezien echter inmiddels Dr VOGELZANG ziek geworden en repatriëeren voor hem noodzakelijk was, oordeelden de broeders het bij de komst van Dr VAN PROOSDIJ beter, dat hij aanvankelijk de plaats van Dr VOGELZANG te Solo innam. En te Solo vertoefte Dr VAN PROOSDIJ thans nog. Wel toch vond de Kerkeraad ten vorigen jare de artsen D. VERHAGEN en K. P. GROOT bereid, zich voor de ziekenhuizen te Jocja en te Solo beschikbaar te stellen, maar zij konden nog steeds niet vertrekken tengevolge van de moeilijkheden, welke sommige mogendheden aan onze scheepvaart in den weg leggen. Natuurlijk lijdt hieronder de arbeid in de ziekenhuizen te Jocja en te Solo en in de hulpziekenhuizen. Daarbij is die toestand voor de genoemde Kerken ook geldelijk zeer nadeelig. De geneesheeren VERHAGEN en GROOT ontvangen natuurlijk sinds 1916 traktement (per jaar f 2000.—) maar voor hen wordt nog geen subsidie ontvangen. Wie daarbij bedenkt, dat deze Kerken ook geen subsidie ontvangen voor den reeds gedurende drie jaar wegens ziekte in het Vaderland vertoevend Dr VOGELZANG (die door den Heere onzen Heelmeester spoedig in staat worde gesteld zijn heerlijken arbeid te Solo te hervatten!) en dat ook zuster LOGGER, die jaarlijks f 700.— tractement ontvangt, wegens den tegenwoordigen toestand niet naar Solo kan vertrekken; en ten laatste dat door de bezwaren thans ook op Java aan het bouwen verbonden het ziekenhuis te Solo, waarvan de grond reeds is aangekocht, niet kan verrijzen, zal gevoelen met welke ernstige bezwaren de Medische Zending van Amsterdam heeft te worstelen, en zal het niet bevreemden dat over een tekort van f 11000.— in het rapport gesproken wordt. Het koste uwe Commissie dan ook eenige aarzeling u te adviseeren, het verzoek van den Kerkeraad van Amsterdam, de tegenwoordige jaarlijksche bijdragen te mogen behouden, slechts in dien zin in te willigen, dat, in overeenstemming met de sinds jaren gevolgde gedragslijn, de jaarlijksche bijdrage ook ditmaal met f 300.— worde verminderd. Nu het Petronella hospitaal allengs zijne centrale beteekenis voor de andere hospitalen verliest, dwingt hiertoe echter de rechtvaardigheid.

Voor het overige blijft de Heere dezen arbeid mildelijk zegenen. Dit blijkt uit

het rapport van den Kerkeraad van Amsterdam met de daarbij gevoegde verslagen van de Vereeniging „Dr SCHEUREB's Hospitaal”, welke vereeniging in Mejuffrouw HEEMSKERK eene secretaresse verkreeg, die op waardige wijze de taak harer voorgangsters voortzet. Dr PRUYS mocht behalven den gewonen arbeid nog veel goeds tot stand brengen, b.v. door het in het leven roepen van hulpziekenhuizen. En de doctoren OFFRINGA en VAN PROOSDIJ en de accoucheuses Mej. ENSERINK en Mej. PRENBAUM en Mej. WERDA werken (even als over 't algemeen het Indisch hulppersoneel) met ijver en toewijding. De ziekenhuizen Jocja en Solo en de hulpziekenhuizen worden steeds zeer gezocht.

Resumeerende stelt uwe Commissie U voor: *[volgen de conclusiën]*.

A. G. HONIG, *Rapporteur.*

BIJLAGE XIV.
(D. 6°.)

RAPPORT over het Zendingsconsulaat. (D¹, rapport der Deputaten voor de Zending, Hoofd 10).

In het rapport wordt door de Deputaten vermeld dat, de Zendingsconsul Dr VAN BOETZELAER in den loop van 1918 zijn arbeid als consul zal eindigen, dat tot eersten consul benoemd is de heer D. CROMMELIN, zendeling-leeraar te Modjo-Warno, wien de heer KUILMAN candidaat in de theologie als secretaris is toegevoegd, en tot tweeden consul de heer Mr SCHEPPER, commies aan de Generale Thesaurie. Deputaten hadden liever een Gereformeerd man benoemd gezien, maar wijl de heer SCHEPPER iemand van positief-Christelijke beginselen is, hadden zij geen bepaald bezwaar. Ten gevolge van deze noodzakelijke uitbreiding zal het bedrag van f 1000.— per jaar, dat door onze Kerken voor dezen arbeid werd gestort, haast verdubbeld moeten worden. Daar het Zendingsconsulaat ook voor onze Zending uitnemende diensten verricht, acht uwe Commissie in overeenstemming met het advies der Deputaten voor de Zending, dat de band met het Consulaat niet verbroken moge worden. Zij heeft de eer de volgende conclusies voor te stellen:

De Synode besluit: *[volgen de conclusiën]*.

T. HOEKSTRA, *Rapporteur.*

BIJLAGE XV.
(Zendingsrapport, Hoofd 19, 7°.)
(D. 7°.)

RAPPORT in zake de uitbreiding van den Zendingsarbeid in de Buiten-bezittingen.

Met groote belangstelling nam uwe Commissie kennis van het belangrijke Rapport in zake de uitbreiding van den Zendingsarbeid in de Buiten-bezittingen.

De Generale Synode van Den Haag in 1914 droeg aan de Deputaten voor de Zending onder de Heidenen en de Mohammedanen op, te overwegen of niet, zonder eenige belemmering van den natuurlijken groei van den arbeid op Java, middelen zouden kunnen gevonden worden, om een nieuwen arbeid in de Buiten-bezittingen te beginnen, en voor zooveel noodig de eerstkomende Generale Synode te dezer zake te dienen van gemotiveerd advies; terwijl voorts door de Synode de Deputaten werden uitgenoodigd, „Dr A. KUYPER SR in de gelegenheid te stellen zijne bezwaren nader bij hen te adstrueeren, ten einde zij op deze punten de komende Synode dienen van consideratie en advies”.

De Deputaten hebben zich gehaast tot Dr A. KUYPER SR het verzoek te richten „om in hunne vergadering te Amsterdam te willen komen, of, indien daartegen bezwaar bestond, het moderamen van Deputaten te zijnen huize of elders in Den Haag te willen ontvangen, ten einde met hem over „de Buiten-bezittingen” te

spreken". Dr A. KUYPER Sr achtte het echter gewenscht, dat deze bespreking nog eenigen tijd werd uitgesteld. Dientengevolge vergaderde het moderamen met Dr KUYPER op 16 Mei 1916.

In hoofdzaak kan het betoog van Dr. KUYPER in deze twee punten worden saamgevat: 1°. de arbeid op Java moest niet worden prijsgegeven, maar met name in de centra, op krachtige wijze worden gehandhaafd; 2°. de arbeid in de Buitenbezittingen moest met kracht worden aangevat.

Over het eerste punt bestond uitteraard tusschen Dr KUYPER en de Deputaten eenstemmigheid.

En wat het tweede punt betreft, verklaarden de Deputaten 1°. „dat ook zij den tijd om in de Buiten-bezittingen meer te arbeiden thans wel geschikt achtten"; 2°. dat echter gewichtige bezwaren dien arbeid verhinderden; 3°. dat de Gereformeerde Kerken huns inziens, zoodra zij konden, moesten beginnen bijv. op het eiland Alor of elders op Celebes.

Tot algeheele overeenstemming zijn Dr KUYPER en de Deputaten helaas niet gekomen. Bij later schrijven gaf Dr KUYPER echter aan de Deputaten te kennen, „dat hij op de Synode zwijgen zou; geheel de zaak gaarne over gaf aan den Koning der Kerk; en inwachtte wat onder Hooger hand nog geschieden mocht".

Het komt aan uwe Commissie voor, dat de Deputaten deze teere quaestie hebben behandeld met die achting, welke de Gereformeerden aan Dr KUYPER verschuldigd zijn, en tevens met tact en wijsheid, gelijk zij dan ook het gevoelen van Deputaten ten volle deelt.

Deputaten hebben voorts een stap gedaan in de richting van bearbeiding der Buiten-bezittingen.

Naar aanleiding van een brief van Ds WIELENGA op Soemba hebben zij hem verzocht een onderzoek te willen instellen naar het eiland Alor. Ds WIELENGA werd echter ten gevolge van overwegende redenen tot dusver verhinderd een reis naar dit eiland te ondernemen.

Voorts ontvingen Deputaten voor enkele maanden een schrijven van „de Gereformeerde Zendingbond" — die onlangs zoo bitter beproefd werd door het vermoorden van den zooveel belovenden Missionair A. A. VAN DE LOOSDRECHT (over welke beproeving onze trouwe God dezen energieke bond troosten moge!) — met de gewaardeerde mededeeling, „dat hij bereid was aan de Gereformeerde Kerken, mits die er dan spoedig den arbeid begonnen, een deel van Celebes t. w. Mamodjo, tot Zendingsterrein af te staan". De Deputaten hebben geantwoord, dat zij van oordeel waren, dat de Gereformeerde Kerken op dit oogenblik niet aan eene nieuwe Missie zouden kunnen denken, doch dat zij gaarne de zaak zouden brengen op de e.k. Generale Synode, wyl die er over te beslissen had.

Met deze beide beslissingen kon uwe Commissie zich zeer goed vereenigen. Eveneens dat nog niet nader op de aanwijzing van Savoe werd ingegaan: [volgen de conclusiën].

A. G. HONIG, *Rapporteur.*

BIJLAGE XVI.
(D. 8°.)

RAPPORT inzake „de Zending onder de Chineezzen".
Agendum Letter D. 1. Zendingsrapport, Hoofd 12 en 19^e.

In het Zendingsrapport onder Hoofd 12 rapporteeren de Deputaten voor de Zending van hun besogne inzake de Zending onder de Chineezzen.

Uwe Commissie acht niet noodig den inhoud van dat rapport hier te memoreeren.

Het komt haar voor, dat de Deputaten voor de Zending in dezen hebben gehandeld overeenkomstig de opdracht, door de Synode van Den Haag hun gegeven. De zaak zelf is echter nog niet tot eene beslissing gekomen. Dit kon ook niet, wyl de Kerken van Friesland eerst in 1917 hunne houding te dezer zake hebben bepaald.

Uwe Commissie is van oordeel, dat aan de te benoemen Deputaten voor de Zending dezelfde opdracht in betrekking tot deze zaak worde gegeven, als de Generale Synode van Den Haag heeft gedaan. Alleen is wellicht gewenscht, dat de Deputaten machtiging ontvangen, indien zulks noodig mocht blijken, nog eenigen meerderen steun voor deze zaak uit de Generale Kas te mogen verleen. De Zending onder de Chineezzen is naar het oordeel der Afzonderlijke Vergadering

van Missionaire Dienaren zeer urgent, hoogst belangrijk en van groote beteekenis voor heel het Zendingsveld van de Gereformeerde Kerken op Java, zij het ook niet voor elk terrein evenzeer van gewicht. Het zou daarom zeer te betreuren zijn, indien eenige Kerk, die deze zaak zou willen aanvangen, wegens niet genoegzamen financieelen steun van de andere Kerken daarvan zou moeten afzien. Dit zou dan zijn te verhelpen, indien uit de Generale Kas een meerder bedrag van b.v. ten hoogste f 1000.— per jaar verleend werd.

Uwe Commissie stelt u daarom voor inzake de Zending onder de Chineezzen te besluiten: *[volgen de conclusiën]*.

W. BREUKELAAR, *Rapporteur.*

BIJLAGE XVII.
(D 9°.)

RAPPORT over het Zendingsblad, (Punt D van het Agendum, sub 1, en van het rapport de Hoofden 13 en 19°).

In zake het Zendingsblad deelen de Deputaten voor de Zending o.a. mede:

- 1°. dat de redacteur, Ds H. DIJKSTRA er, naar het lichaam, niet beter op wordt, maar toch nog altijd zijn redactioneelen arbeid kan doen;
- 2°. dat de redacteur Ds H. HOEKSTRA 31 December 1915 in den Heere is ontslapen. Zijn vele werk voor het Zendingsblad wordt in het Verslag zeer gewaardeerd. In zijne plaats werd door Deputaten Dr J. HANIA benoemd.
- 3°. dat het blad sinds 1914 nog weer vooruitging en nu per maand ruim 50.000 ex. worden gedrukt. Het batig saldo sinds 1914, vermeerderd met dat van den Zendings-kalender, hetwelk Ds H. DIJKSTRA in de Generale Kas stortte — zijnde bijna f 2000.—, bedraagt f 26.000.—.
- 4°. dat voor de uitgave tot ultimo December 1917 is gezorgd: doch voor de komende drie jaren door deze Synode moet worden beslist. En
- 5°. dat de Deputaten, en speciaal uit hun midden, de Commissie van Toezicht op de uitgave van het blad, nl. de brs. W. BREUKELAAR en W. B. RENKEMA, ten gevolge van de oorlogstoestanden, wel eens moeilijkheden hadden bij het krijgen van papier enz., door de uitnemende uitgeefster van het blad; doch dat het blad toch steeds op tijd is verschenen.

Uwe Commissie kwam, bij de bespreking van een en ander tot de volle overtuiging dat de Synode goed zou doen als zij haren dank betuigde aan de redactie, aan de Commissie van toezicht en aan de uitgeefster „Vada” te Wageningen voor hun werk. Voorts meende zij dat de Synode de verdere uitgave van het blad weer het best zou kunnen opdragen aan de nieuw te benoemen Deputaten.

Doch hier moet nu ditmaal nog iets bij.

Ds H. DIJKSTRA zag zich genoodzaakt zijn emeritaat aan te vragen. Intusschen wil hij gaarne blijven arbeiden aan het Zendingsblad, indien hij weer tot „Deputaat” wordt benoemd. Nu heeft hij bij zich in huis een deel van de Zendingsbibliotheek, waarvan het andere deel te Kampen is in het gebouw van de Theologische School, (Acta Arnhem, 1902, Art. 171). De Synode moet nu uitmaken, of het goed is dat Ds DIJKSTRA dat deel der bibliotheek dat hij nu te zijnen huize heeft, ook naar elders meeneemt, of dat het deel nu ook b.v. naar Kampen moet verhuizen.

De Commissie dacht, dat de nieuw te benoemen Deputaten deze dingen het best zouden kunnen regelen in overleg met Ds H. DIJKSTRA.

En evenzoo het laatste punt dat hierbij ter sprake kwam. Der Commissie werd nl. medegedeeld door haren Voorzitter, dat Ds DIJKSTRA in zijn eigen bibliotheek wel enkele bijzondere werken op Zendingsgebied heeft, die eene aanwinst zouden zijn voor de Zendingsbibliotheek en waarvan br. DIJKSTRA, toen hem dat gevraagd werd, verklaarde dat hij bereid zou zijn om ze voor zeer billijken prijs te willen afstaan, mits hij ze, zoolang hij aan het Zendingsblad arbeidde, steeds kan blijven gebruiken.

Gelijk reeds opgemerkt is, was uwe Commissie van oordeel dat de nieuw te benoemen Deputaten ook deze aangelegenheid het best zouden kunnen regelen;

hun moet, natuurlijk onder nadere goedkeuring van eene volgende Synode, daartoe dan volmacht worden gegeven.

En zoo stelt de Commissie dan aan de Synode voor te besluiten: *[volgen de conclusiën]*.

J. HANIA, *Rapporteur*.

BIJLAGE XVIII.

(Zendingsrapport, Hoofd 19, 10°.)

(D. 10°.)

RAPPORT over de visitatie van de Zendingen.

In handen Uwer Commissie zijn gesteld de Rapporten van de op Java en Soemba gehouden visitatie der Zendingen. Van deze rapporten was het eerste tijdig genoeg ingekomen, om in het Rapport van de Deputaten der Generale Synode voor de Zending in zijn geheel als Bijlage te worden opgenomen. Het andere, betrekking hebbende op Soemba, kwam daarvoor telaar; zoodat wij bij de bespreking van dat Rapport iets uitvoeriger in onze mededeeling zullen moeten zijn.

Wat het rapport der op Java gehouden visitatie betreft, mogen wij constateeren:

- 1°. dat de visitatie geschied is overeenkomstig de regeling op de Synode van Amsterdam in 1908 daarvoor vastgesteld, en dat de uitkomsten dier visitatie op uitnemende wijze in een Algemeen Rapport zijn samengevat en toegezonden aan de Deputaten der Generale Synode;
- 2°. dat er blijkens de in het rapport opgenomen cijfers overal groei in het werk is en vooruitgang zoowel der gemeenten als der scholen te vermelden valt; op sommige plaatsen als Magelang, Poerworedjo en vooral Solo zelfs met verblijdende snelheid. Het totaal der gemeenteleden is in drie jaren tijds gekomen van 1623 tot 2138, een aanwas van meer dan 30%. Het aantal volwassenen, dat door den Doop in de gemeente werd opgenomen bedroeg in deze periode 20%, terwijl er 155 volwassenen in dooponderricht zijn;
- 3°. dat ook omtrent den geestelijken toestand der gemeenten, en omtrent den wandel zoowel als den arbeid der inlandsche voorgangers over 't algemeen een gunstig getuigenis mag gegeven worden;
- 4°. dat de hulpdiensten, en inzonderheid de medische hulpdienst, belangrijk konden worden uitgebreid, zoodat er nu reeds vier Zendingshospitalen zijn, en daarbenevens op twee andere posten reeds een missionnaire arts is gevestigd, en de bouw van een hospitaal begonnen of in voorbereiding is;
- 5°. dat benevens de hulpdiensten de schriftelijke propaganda door middel van colportage en door verspreiding van een Javaansch en een Maleisch maandblad een ongedachten omvang heeft verkregen. Het Javaansche maandblad wordt reeds verspreid in eene oplage van 30.000 exemplaren;
- 6°. dat de omvang van het werk dermate toeneemt, dat er niet alleen op sommige plaatsen een tekort aan inlandsche hulpkrachten geconstateerd moet worden, maar ook op een drietal terreinen de wenschelijkheid besproken werd van nog een Missionnairen Predikant, terwijl in Djogja behoefte gevoeld werd aan een tweeden Dienaar voor de verzorging van het Hollandsche deel der gemeente.

Voorts wat betreft het rapport van den visitatiearbeid op Soemba, constateert Uwe Commissie het volgende:

- 1°. dat de visitatie aldaar op even loffelijke wijze als op Java is geschied, doch dat de wijze, waarop aan de Deputaten der Generale Synode daarvan rapport is gedaan een weinig afwijkt van het bepaalde in artikel vier der Regeling, waar staat, dat aan de Generale Deputaten één beknopt maar volledig verslag moet worden toegezonden. Ontvangen werden een viertal vrij uitvoerige verslagen, zoodat niet zóó gemakkelijk een overzicht van het geheel verkregen wordt;
- 2°. dat ook op Soemba verblijdende vooruitgang valt waar te nemen. Het getal der in deze drie jaar gedoopte volwassenen bedroeg omstreeks 60, en dat der voor het eerst toegelatenen tot het Heilig Avondmaal 40, terwijl een 31 tal zich tot het ontvangen van den Heiligen Doop of voor de toelating van het Heilig Avondmaal voorbereiden;

- 3°. dat ook hier zoowel omtrent den wandel der Christenen in 't algemeen, als van de voorgangers in 't bijzonder een goed getuigenis gegeven kan worden. Hoewel van Melolo en ook van Pajeti gemeld wordt, dat nog wel veel heidensche begrippen onder de Christenen voortleven, mag toch gezegd worden, dat zij over 't algemeen de afgoden geheel verlaten hebben;
- 4°. dat evenals op Java overal des Zondags geregeld samenkomsten der gemeente gehouden worden; te Karoeni en te Waingapoe slechts éénmaal elken rustdag, overigens in alle gemeenten tweemaal. Daarbij wordt te Karoeni en te Kambanero óók de Catechismus verklaard, iets, wat op Java nog nergens in de gemeentelijke samenkomsten geschiedt. Te Karoeni werd niet vaker dan tweemaal, in Pajeti slechts éénmaal per jaar het Heilig Avondmaal bediend, in de andere gemeenten viermaal, gelijk dit op Java ook in al de gemeenten regel is;
- 5°. dat van de hulpdiensten op Soemba de schooldienst de belangrijkste is. Het aantal scholen heeft zich onder de Soembaneezen zeer uitgebreid. Een nadeel van de groote afstanden is, dat de onderwijzers aan die scholen niet zoo dikwijls kunnen samenkomen om onderwezen te worden. Dit onderwijs moet hoofdzakelijk beperkt blijven tot de bezoeken, die de Missionnaire Predikanten gewoonlijk om de twee maanden aan de verschillende posten brengen. Van de drie hulpziekenhuizen te Melolo, Karoeni en te Pajeti, is het laatste met zijn Europeesche verpleegster het belangrijkste. Van dit ziekenhuisje wordt bij toeneming een druk gebruik gemaakt. Toch valt van geestelijke vrucht van dezen arbeid nog weinig te zeggen. Men gevoelt dat de geestelijke arbeid in verband met het ziekenhuis meer systematisch verricht moet worden.
- 6°. Dat rechtstreeksche evangelisatie-arbeid onder de heidensche bevolking meer en meer wordt verricht, met name op de post van Ds COLENBRANDER te Melolo, gelijk ook bij Ds KRIJGER te Karoeni, waar de onderwijzers der scholen des Zondags samenkomsten houden met Soembaneezen. Ook worden te Melolo wekelijks op drie verschillende plaatsen evangelisatie-bijeenkomsten gehouden in de kampong en wordt onder de Savoeneezen te Petawang met vrucht gearbeid. Van Pajeti wordt vermeld, dat de onderwijzers op de buitenposten Zondagschool houden, waarbij ook wel volwassenen komen; en voorts dat de arbeid van br. VAN DIJK aan de normaalschool en aan de Standaard-school met internaat, behalve dat daardoor reeds enkele onderwijzers zijn afgeleverd, ook geestelijke vrucht begint af te werpen;
- 7°. dat te Kambaneroe in 1916 de Savoeneesche gemeente tot institueering is gekomen. Te Melolo is iets van eene „voorloopige institueering”, daar Ds COLENBRANDER gemeentezaken met een vijftal oudsten bespreekt. Iets daarvan bestaat ook te Waingapoe bij Kambaneroe en te Petawang bij Melolo. Ten slotte adviseert uwe Commissie om te besluiten: *[volgen de conclusiën]*.

K. VAN DIJK, *Rapporteur.*

BIJLAGE XIX.

(Zendingrapport; Hoofd 19, 11°.)
(D. 11°.)

RAPPORT in zake de geestelijke verzorging van de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch Indië.

Behalve het rapport van de Deputaten voor de Zending inzake de geestelijke verzorging van de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch Indië, als bijlage III toegevoegd aan het Zendingrapport, is in handen uwer Commissie van advies gesteld een schrijven van den Raad der Gereformeerde Kerk te Medan, dato 27 Mei 1917, betreffende deze verzorging, welk schrijven vergezeld gaat van een uitvoerige nota. In deze nota wordt geconstateerd:

1. dat den 12 Mei 1917 onder leiding van Dr H. A. VAN ANDEL, daartoe gemachtigd door de Gereformeerde Kerk te Batavia, de Kerk te Medan is geïnstitueerd, welke Kerk de drie Formulieren van Eenigheid als uitdrukking van haar geloof en de Kerkenorde der Gereformeerde Kerken in Nederland als regel van haar kerkelijk leven aanvaard heeft; en is opgetreden als „Gereformeerde Kerk

- van Medan", en in kerkelijk verband wenscht te leven met de Gereformeerde Kerken in Nederland ;
2. dat de Kerkeraad bestaat uit drie ouderlingen en drie diakenen ;
  3. dat zijn ingeschreven 130 leden; te weten 80 belijdende leden, waarvan 33 ter hoofdplaats Medan woonachtig, en 50 doopleden, waarvan 24 ter hoofdplaats Medan ;
  4. dat de grenzen dezer Kerk nog niet definitief zijn vastgesteld, doch dat de Gouvernemenen Oostkust van Sumatra en Atjeh en onderhoorigheden en de Residentie Tapanoeli voorloopig tot deze Kerk zijn gerekend, terwijl zij oordeelt, dat de verzorging van Zuid- en West-Sumatra beter kan geschieden door de Kerk te Batavia, waarover zij met deze Kerk in nader overleg wenscht te treden ;
  5. dat aan giften is bijeengebracht een bedrag van f 16000.—, waarvan f 7000.— door de leden zelf, en onder de leden een leening van f 14000.— is geplaatst, en dat op een jaarlijksche inkomst uit eigen kring aan bijdragen en collecten is te rekenen op een bedrag van f 4480.— ; dat evenwel, ondanks de groote offervaardigheid der leden, het tekort, zoodra deze Kerk een eigen Dienaar des Woords heeft, wordt geraamd op f 4000.— per jaar ;
  6. dat op een door den Sultan daartoe afgestaan geschikt stuk grond de bouw van een Kerk en een pastorie is begonnen ;
  7. dat de Gereformeerden te Medan sinds October 1915 des Zondags geregeld samenkomen en sinds de institueering regelmatig dienst wordt gehouden, terwijl ook het catechetisch onderwijs en het huisbezoek is geregeld ;
  8. dat de Gemeente besloten heeft zoo spoedig mogelijk een Dienaar des Woords te beroepen, wyl de Kerk van Medan zeer dringend een Dienaar des Woords noodig heeft, vooral ook met het oog op de bearbeiding van de verstrooide Gereformeerden, voor welken arbeid de Dienaar des Woords wel de helft van zijn tijd en kracht beschikbaar zal moeten stellen; en dat de Gemeente eenparig wenscht Dr W. G. HARRENSTEIN, predikant te Noord-Scharwoude te beroepen tot den Dienst des Woords."

Aan deze nota, waarvan de inhoud in 't kort is gememoreerd, is nog toegevoegd een naar het oordeel uwer Commissie zeer serieus opgemaakte begrooting, die al de inkomsten raamt op f 5700.— en al de uitgaven op f 9700.— ; zoodat er een tekort overblijft van f 4000.—. Nu verwacht de Kerk te Medan zeer dringend, dat de Generale Synode besluite aan de Gereformeerde Kerk te Medan voor den tijd van drie jaren eene subsidie te verleenen van f 4000.— per jaar, onder voorwaarde dat eventueel de Dienaar van Medan „den arbeid der verstrooide Gereformeerde in Noord-Sumatra niet minder ter harte neme dan de verzorging der Gemeenteleden ter hoofdplaats Medan".

Voorts verwacht de Kerkeraad, dat deze Generale Synode een definitieve beslissing neme en hiervan telegrafisch bericht zende.

Den inhoud van het rapport, ter deze zake door de Deputaten voor de Zending ingediend, hier kort te herhalen, acht uwe Commissie overbodig, wyl dit rapport gedrukt in handen is van de leden uwer vergadering.

Uwe Commissie heeft deze zaak met bijzondere opmerkzaamheid overwogen.

Vooreerst is zij van oordeel, dat de Deputaten der Generale Synode aan hun opdracht behoorlijk hebben voldaan en derhalve van deze kan worden gedéchargeerd.

Wat de zaak zelf betreft, stemt uwe Commissie in met het oordeel van de broeders in Indië en van de Deputaten voor de Zending, dat de bearbeiding van de verstrooide Gereformeerde zooveel mogelijk behoort uit te gaan van de Gereformeerde Kerken in Indië en door deze ook het best kan geschieden, zoodat zonder volstreckte noodzakelijkheid niet moet worden overgegaan tot uitzending van een reizend Dienaar alleen voor dezen arbeid. Zij acht, dat op dit oogenblik die noodzakelijkheid niet is gebleken en wenscht u derhalve te adviseeren, voor de eerst volgende drie jaren af te zien van de uitzending van een nieuwen Dienaar alleen voor de arbeiding van de verstrooide Gereformeerden.

Wanneer echter de Kerken in Indië de verstrooide Gereformeerde deugdelijk willen bearbeiden, zal dit voor deze Kerken zeer hooge kosten meebrengen. Het is onmogelijk, dat deze Kerken deze kosten zelf alleen kunnen dragen weshalve krachtige steun van de Kerken in Nederland volstreckt noodzakelijk is.

Het eerst komt hiervoor in aanmerking de Kerk te Medan, die zich bereid verklaart den arbeid op deugdelijke wijze te willen aanvatten, voor wat betreft de verstrooide Gereformeerden op Noord-Sumatra en daartoe steun vraagt van de Kerken in Nederland. Uwe Commissie oordeelt, dat aan deze Kerk de gevraagde steun behoort te worden verleend, zoolang dit noodig zal blijken. Zij wenscht u daarom te adviseeren, dat aan deze Kerk voor het eerste jaar een

subsidie van f 4000.— worde toegekend en eveneens voor de twee volgende jaren, voorzoover uit over te leggen bescheiden zal blijken dat die steun zal noodig zijn.

Maar ook de andere Kerken in Indië, wanneer en voorzoover zij de bearbeiding van de verstrooide Gereformeerden in Indië flink ter hand nemen, behooren, als zij dit noodig hebben, te worden gesteund. Voor zooveel noodig zal het gewenscht zijn deze Kerken tot dien arbeid op te wekken.

Daarbij zullen dan de grenzen van ieder terrein behoorlijk moeten worden geregeld in dier voege, dat deze regeling geheel Indië omvat. Het spreekt van zelf, dat deze regeling thans niet kan worden vastgesteld, ook niet voor wat betreft de Kerk te Medan. Het komt uwe Commissie voor, dat deze regeling, op voorstel van de daarbij betrokken Kerken in Indië, behoort te worden vastgesteld door de Classis Den Haag, waarbij dan gewenscht zal zijn zooveel mogelijk het advies te hooren van de Afzonderlijke Vergadering van Missionaire Dienaren op Java en van de Missionaire Dienaren op Soemba en voorts overleg te plegen met de door de Generale Synode te benoemen Deputaten voor de bearbeiding van de verstrooide Gereformeerden in Indië. Voorts zal het dan noodig zijn, dat elke Kerk de bearbeiding van de verstrooide Gereformeerden behoorlijk regele en daarbij het oordeel inwinne van de Classis Den Haag, terwijl als eene Kerk door de gezamenlijke Kerken in Nederland voor den arbeid financieel wordt gesteund, de regeling van den arbeid ook de goedkeuring van de Deputaten der Synode ad hoc zal behoeven. Het spreekt van zelf, dat die regeling over de verschillende terreinen zeer onderscheiden zal moeten zijn. Op de eilanden waar slechts enkele Gereformeerden zeer verspreid wonen, als b.v. op Borneo, kan natuurlijk de bearbeiding niet op dezelfde wijze geschieden als op eilanden, waar meer Gereformeerden, minder ver van elkander, wonen zooals op Java en Sumatra.

Opdat nu deze zaak goeden voortgang moge hebben, oordeelt uwe Commissie overeenkomstig het advies van de Deputaten der Zending het raadzaam, dat uwe vergadering eenige Deputaten benoeme ter behartiging van deze aangelegenheid. Met het oog op het omvangrijke van den arbeid, zal het wel gewenscht zijn hiervoor een vijftal Deputaten aan te wijzen. Wijl deze arbeid geen Zendingswerk is, acht uwe Commissie nuttig hiervoor niet de Deputaten voor de Zending, maar afzonderlijke Deputaten aan te wijzen. Tot den arbeid van deze Deputaten zal dan behooren het verzamelen en beheeren der gelden, die voor dezen arbeid inkomen, en het verleen van steun aan de Kerken in Indië; een en ander volgens opdracht van en onder verantwoordelijkheid aan de Generale Synode.

Vanwege het hooge belang van dezen arbeid onder de verstrooide Gereformeerden, acht uwe Commissie het volkomen gemotiveerd, dat de Gereformeerde Kerken in Nederland éénmaal per jaar eene collecte voor dit doel houden. Het zal daarom gewenscht zijn, dat de Deputaten ad hoc gemachtigd worden, namens de Generale Synode eene collecte uit te schrijven. Bovendien zal noodig zijn, dat zij, ter voorkoming van stagnatie in den arbeid en ter tegemoetkoming in eventueele behoefte aan kasgeld, voor rekening van de gezamenlijke Kerken een zeker bedrag mogen opnemen tot een maximum van b. v. f 3000.—, wat wel voldoende zal zijn.

Ten slotte stelt uwe Commissie u voor in zake de geestelijke verzorging van de verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië te besluiten: *[volgen de conclusiën]*.

W. BREUKELAAR, *Rapporteur.*

BIJLAGE XX.

(Zendingsrapport, Hoofd 19, 14°.)

(D. 14°.)

RAPPORT Christelijke Hollandsche Javaansche Kweek-school.

Met bijzondere belangstelling heeft uwe Commissie van praeadvies overwogen het rapport van de Deputaten voor de Zending betreffende de oprichting eener Christelijke Hollandsche Javaansche Kweek-school.

Blijkens een schrijven dato 3 October 1916 van de Algemeene Vergadering van Zendingsarbeiders op Java, wier oordeel door de Deputaten is gevraagd, stemt

deze met het voorstel van de Deputaten te dezer zake geheel in en wordt dit door haar met warmte aanbevolen. Met nadruk dringt de Algemeene Vergadering er op aan, dat de Zending deze zaak aanvatte en dat zij dit spoedig doe.

Uwe Commissie acht niet noodig hier de uiteenzetting te herhalen, die in het rapport is gegeven. Ook zij kon zich met dit rapport en het daarin gegeven voorstel geheel vereenigen. Voorts komt het haar voor, dat de financieele zijde der zaak geen overwegend bezwaar oplevert. De kas der Keucheniussschool heeft een flink saldo en de staat der Generale Kas is niet ongunstig. Ook is het wel denkbaar, dat de onderscheidene besturen van scholen, die bij de oprichting eener Christelijke Hollandsch-Javaansche Kweekschool belang hebben, bereid zijn tot het bieden van financieelen steun. In aansluiting aan het advies der Deputaten wenschte uwe Commissie u voor te stellen: *[volgen de conclusiën]*.

W. BREUKELAAR, *Rapporteur*.

BIJLAGE XXI.
(Zendingsrapport, Hoofd 19, 15°.)
(D. 15°.)

RAPPORT in zake het verzoek van br. K. Dijkema om
buitenlandsch verlof in 1919.

In zijn schrijven dato 4 Dec. 1916 geeft br. K. DIJKEMA zijne begeerte te kennen, dat hem D.V. in 1919 een buitenlandsch verlof worde toegestaan van negen maanden, en zulks vooral met het oog op den zeer hoogen leeftijd zijner ouders, die hij zeer gaarne nog eens zou willen ontmoeten. Hij verzocht den Deputaten, deze zaak ter Synode te brengen, waaraan door hen is voldaan.

Br. DIJKEMA is in 1912 naar Indië vertrokken en zal dus in 1919, zoo de Heere wil, zeven jaar in Indië zijn geweest. Het door hem genoemde motief voor verlof tegen dien tijd is dus wel te billijken.

Het komt echter uwe Commissie voor, dat de zeer abnormale tijdsomstandigheden, waardoor de passage uiterst moeilijk en kostbaar is, en waarvan niemand weet, hoe lang deze nog zullen duren, niet raadzaam maken reeds nu te dezer zake eene beslissing te nemen.

Het schijnt haar het meest gewenscht toe, deze zaak, ook met oog op de vraag of br. DIJKEMA in 1919 wel tijdelijk gemist worden kan, ter nadere beoordeeling en beslissing te leggen in handen van de te benoemen Deputaten voor de Zending.

Derhalve stelt uwe Commissie u voor te besluiten:
aan de te benoemen Deputaten voor de Zending op te dragen, over het verzoek van br. K. DIJKEMA om buitenlandsch verlof te oordeelen en te beslissen: *[volgt de conclusie]*.

W. BREUKELAAR, *Rapporteur*.

BIJLAGE XXII.
(D. 16°.)

RAPPORT over punt D. van het Agendum sub I (en van
het daar bedoelde rapport Hoofd 19, sub 16, gelden
ten behoeve van den Zendingsstudie-Raad.)

De Synode van Den Haag droeg aan hare Deputaten voor de Zending op om, indien dit hun noodig en gewenscht voorkwam, eenigen financieelen steun te verstrekken aan den Zendingsstudie-Raad; doch niet meer dan hoogstens f 150.— per jaar. Zij deed dit in de verwachting, dat die Zendingsstudie-Raad met zijn arbeid ook bedoelde der Gereformeerde Zending dienstig te zijn.

De Deputaten hebben sinds 1914, op dringend verzoek, in 1915 f 150.— steun geboden, in 1916 f 100.—.

Voor 1917 is echter nog geen verzoek om steun ingekomen. Ook is niet bekend,

of het nog *zal* inkomen. Komt het niet, dan zal natuurlijk ook geen steun meer behoeven te worden geboden. Komt het echter wel, dan moet, naar het oordeel der Commissie, door de Deputaten voor de Zending, om de ook in 1914 genoemde redenen, nog weer eenige subsidie worden geboden, nu tot een bedrag van hoogstens f 100.— per jaar.

Derhalve stelt de Commissie voor: *[volgen de conclusiën]*.

J. HANIA, *Rapporteur*.

BIJLAGE XXIII.
(Zendingsrapport, Hoofd 19, 17°).
(D. 17°.)

RAPPORT in zake het verzoek der Algemeene Vergadering van Zendingsarbeiders op Java tot bestrijding van de kosten der vergaderingen en ten behoeve van de Zendingsbibliotheek op Midden-Java.

Overeenkomstig de opdracht der Generale Synode van Den Haag 1914, Acta Art. 67, is door de Deputaten voor de Zending over de laatste drie jaar f 300.— naar Indië gezonden tot dekking der kosten van de Algemeene Vergadering van Zendingsarbeiders op Java. Ten behoeve van de Zendingsbibliotheek op Java was door de Synode een bedrag toegestaan van f 200.— per jaar. Dit bedrag is niet ten volle gebruikt, zooals blijkt uit de ingediende rekening en de uitgaven der Generale Kas. Telken jare werd bij de Deputaten eene behoorlijk geviseerde rekening en verantwoording betreffende de Zendingsbibliotheek en de Vergaderingskosten ingezonden, die door de Deputaten ook telkens kon worden goedgekeurd.

Weder wordt nu door de Algemeene Vergadering verzocht, evenals voorheen, tot de volgende Generale Synode per jaar te mogen ontvangen f 100.— tot dekking harer kosten en f 200.— ten behoeve van de Zendingsbibliotheek.

Uwe Commissie van advies is van oordeel, dat aan dit verzoek behoort te worden voldaan. Zij heeft daarom de eer aan uw vergadering voor te stellen: *[volgen de conclusiën]*.

W. BREUKELAAR, *Rapporteur*.

BIJLAGE XXIV.
(Zendingsrapport, Hoofd 19, 18°).
(D. 18°.)

RAPPORT herziening der salaris-regdnging voor de leeraren der Keucheniussschool.

In handen uwer Commissie van praeadvies is gesteld het voorstel van de Deputaten voor de Zending tot herziening der salaris-regeling voor de leeraren der Keucheniussschool.

Uw Commissie heeft dit voorstel ernstig overwogen. Zij is van oordeel, dat de door de Deputaten genoemde bezwaren tegen de thans geldende regeling metterdaad gegrond zijn. Wijl de onderwijzers verplicht zijn, toe te treden tot de Gouvernements-pensioenregeling en de zoogenaamde kindergelden, die de onderwijzers genieten, door de Regeering niet als salaris worden beschouwd, en daarom ook niet in aanmerking komen voor de berekening van den pensioengrondslag, is het billijk, dat de kindergelden in salaris worden omgezet. Ook kan de tegenwoordige regeling niet meer geacht worden een behoorlijk levensonderhoud aan te bieden. Herziening is derhalve volkomen gemotiveerd. Het voorstel van de Deputaten heeft blijkens zijn schrijven dato 4 Dec. 1916 de volkomen instemming van den Raad van Toezicht. Ook uwe Commissie kan zich met dat voorstel wel vereenigen.

Zij wensch derhalve de Synode te adviseeren, de salarisregeling vast te stellen als volgt: [volgen de conclusiën].

W. BREUKELAAR, *Rapporteur*.

BIJLAGE XXV.
(Zendingsrapport Hoofd 19, 21°)
(D. 21°)

RARRORT en advies over het schrijven van Utrecht in
zake het toko-sluiten op Zondag enz.

WelEerw. en Eerw. Broeders!

De vraag, door middel van de Kerk van Utrecht ter Synodale tafel gebracht, „of Chineesche tokohouders, die bekend zijn met het Christendom en begeerte hebben om den Christelijken Doop te ontvangen, wel in de gemeenschap der Kerk kunnen worden opgenomen, zonder daarom verplicht te zijn des Zondags hunne winkels te sluiten”, benevens een ter toelichting daarbij gaand schrijven van Ds DE HAAS is door uwe Commissie ernstig overwogen.

Zij heeft zich daarbij rekenschap trachten te geven:

1°. van de beteekenis der vraag;

2°. van het standpunt, waarop de Synode zich bij hare beantwoording heeft te stellen.

1°. Wat de beteekenis der vraag betreft, komt het uwe Commissie voor, dat zij van meer gewicht is, dan oppervlakkig zou schijnen. Naar den vorm der vraag te oordeelen zou het er hier slechts om gaan om op een enkel punt, voor eene bepaalde categorie van menschen eenige meerdere vrijheid te verkrijgen in de opvatting en onderhouding van het Sabbatsgebod. Maar bij eenig nadenken springt terstond in het oog, dat eene beslissing ten dezen genomen onmogelijk in hare uitwerking beperkt kan blijven tot die bepaalde categorie en tot die bijzondere gevallen. Zou wat toegestaan moet worden aan „Chineezen, die den Doop begeeren te ontvangen”, ontzegd mogen worden aan Javanen, die in een dergelijk geval verkeerden, of aan Chineezen, Javanen en Hollanders, die reeds Christenen zijn? Zeker, men moet bij de *beoordeeling* eener overtreding rekening houden met het milieu waarin iemand leeft, en met de richting waarin hij is opgevoed, maar men kan toch niet in eenzelfde Gemeente voor eenzelfde geval tweeërlei regel stellen. Hetzelfde gebod des Heeren kan niet in eenzelfde geval voor den één luiden ja en voor den ander neen. De vraag, of het aan Chineezen toegelaten zal zijn hunne winkels open te houden des Zondags, komt dus hierop neer of men aan de Christenen op Java leeren zal, dat het *niet* in strijd is met den wil des Heeren op den dag des Heeren te verkoopen en te koopen. Ook dit laatste. Of zou men een Chineesche winkelier, die op Zondag verkoopen mocht, moeten verbieden te verkoopen aan Christenen, en zou men Christenen kunnen verbieden op Zondag hunne inkoop te doen, waar een Christen zijne waren ter verkoop mocht aanbieden? En verder, als het winkelbedrijf op Zondag mag doorgaan, omdat stopzetting daarvan te groote winstderving ten gevolge zou hebben, zou men dan aan landbouwers of neringdoenden, die door Zondagsrust groot verlies van inkomsten vreesden, kunnen verbieden hun bedrijf op den Rustdag uit te oefenen? Deze vraag klemt temeer, omdat het motief, waarop in het begeleidend schrijven van Ds DE HAAS gewezen wordt, geen ander dan winstderving schijnt te zijn. „Moeten zij hun winkel sluiten, dan is het zeker, dat hun toko verloopt en zij tot armoede gebracht worden”, zoo schijnen de tokohouders zelf te redeneeren; en Ds DE HAAS geeft als zijne meening, dat „verarming van den tokhouder, bij gehoorzamen aan den eisch om op Zondag de toko te sluiten, vrij zeker te wachten is”. Ieder gevoelt, dat dit subjectieve meeningen zijn, en dat deze zelfde motieven ook geldend gemaakt kunnen worden tegen het nalaten van anderen arbeid op Zondag; en dat niet alleen in Indië. Voorts verdient het opmerking, dat een tokhouder een *eigen* zaak heeft, niet vallende onder de bedrijven, die onmogelijk een dag stop gezet kunnen worden, zonder het maatschappelijk raderwerk te ontwrichten, of zonder inbreuk te maken op bepaalde scheppingsordinantiën. Niemand, die de bewering voor zijne rekening zou durven nemen; afgedacht van het stoffelijk belang van

den tokhouder, *moet* zijn winkel open blijven, óók op Zondag. Derhalve is uwe Commissie van oordeel, dat een toestemmend antwoord op de door Utrecht ingezonden vraag een wijde deur zou openzetten voor Zondagsarbeid in den ruimsten zin in den kring der Christenen op Java.

2°. Wat het standpunt betreft, waarop de Synode zich heeft te stellen bij de beantwoording der onderhavige kwestie, is uwe Commissie van oordeel, dat het van tevoren vast staat, en dat dit de Christenen op Java ook moeten weten, dat wij ons bij de verklaring en toepassing van de Wet des Heeren niet op het wettische standpunt stellen, dat door Gods Woord zoowel in het Oude als in het Nieuwe Testament veroordeeld wordt, waarop het „raak niet, en smaak niet en roer niet aan” tot hoogste, ja eenige eisch van godsdienstig leven en tot voorwaarde voor de zaligheid gesteld wordt. Wij mogen door onze uitlegging van de Wet des Heeren geenen last leggen op de schouderen der discipelen, welke zwaar om te dragen zou zijn, en die krachteloos zou maken het Woord des Heeren, dat aan de vermoelden en belasten rust belooft en hun verzekert dat Zijn juk zacht is en Zijn last licht. Ook moeten wij de grootst mogelijke voorzichtigheid in acht nemen in de uitoefening der tucht ten opzichte van menschen, die in gemoede overtuigd zijn, dat de Heere hun iets toestaat, wat wij achten door Gods Woord veroordeeld te zijn. Wij mogen en willen van niemand in de Gemeente eischen, dat hij iets *doen* of *laten* zal, omdat de Kerken dit voorschrijven en niet omdat God het gebiedt.

Maar zulks neemt niet weg, dat wij de kostelijke waarde, die de Wet des Heeren heeft als regel voor het leven van de Gemeente en van Gods kinderen, niet mogen verkleinen of verzwakken, door van haren eisch ter wille van de zwakheid des vleesches bij de geloovigen dispensatie te verleenen. Dat staat niet in de macht van menschen. De Heere heeft ons Zijne Wet gegeven, niet om ons te bezwaren, maar om ons te leeren, hoe wij vrij van de dienstbaarheid der zonde Hem welbehaaglijk mogen wandelen. Zoo beschouwd, is de Wet een kostelijk kleinood, dat ons leven verheft en verrijkt. Zoo hebben wij des Heeren Wet ook aan de Christenen uit de Heidenen te brengen en voor hen te vertolken. De Christenen ontvangen daarin eene weldaad van God, te rijker naarmate zij die meer verstaan en beter betrachten. Bij het Sabbathgebod springt dit bijzonder in het oog. Wie de Inlandsche (en Chineesche) maatschappij op Java heeft gadegeplagen, gelijk zij rusteloos voortzwoegt in den dienst des vleesches zonder eenen dag des Heeren, die aan het lichaam welkome rust verschaft en aan de ziele de gelegenheid biedt om zich in de gemeenschap met Gods volk te laten troosten en sterken en zich te wijden aan Zijnen dienst, die moet wel diep gevoelen welk een schat wij in onzen Sabbath hebben en welk eene weldaad het Christendom ook daarin aan de volkeren heeft aan te bieden. Als zulk eene weldaad hebben de Christenen op Java dien dag reeds leeren kennen. De rustdag is een der eerste kenmerken, waardoor zij zich van de Mohammedaansche en Heidensche omgeving onderscheiden. Zeker, er bestaan in onze zondige wereld allerlei verhoudingen en toestanden, die ons het genot van die weldaad haast onmogelijk kunnen maken; ook komt menscheijkerwijze gesproken het houden van een rustdag iemand in den regel op verlies van inkomsten te staan; maar de mensch lijdt geene schade, die den Sabbath houdt. Ook al zou de zegen des Heeren de stoffelijke schade, die om het houden van Zijnen dag geleden wordt, niet weder goed maken, dan nog zou het voordeel daaraan verbonden allerminst twijfelachtig zijn. Naar ons bericht werd, kost het dan in den regel ook in het minst geene moeite de Christenen uit de Inlanders te leeren, dat het nalaten van den dagelijkschen arbeid op den Zondag noodzakelijk is. In 't algemeen staan zij in die overtuiging, evengoed als de Christenen in Nederland. Er zijn ook voorbeelden van Chineesche Christenen, die vóór zij vragen om den Doop, reeds hunne toko's des Zondags sluiten, en anderen, die verklaren, dat zij zich óók uit een stoffelijk oogpunt, daarbij wel bevinden. Het komt uwe Commissie voor, dat bij de vaststelling van een antwoord op de door Utrecht ingediende vraag, ook rekening gehouden dient te worden met deze praktijk, die zich in den kring van Inlandsche en Chineesche Christenen, onder invloed van het onderwijs uit Gods Woord, ten opzichte van de Sabbathsviering heeft gevormd.

Op grond van bovenstaande overwegingen heeft uwe Commissie de eer voor te stellen, dat de Synode besluite als haar oordeel uit te spreken: [*volgen de conclusiën*].

K. VAN DIJK, *Rapporteur*.

BIJLAGE XXVI.
(Zendingsrapport, Hoofd 19, 22°.)
(D. 22°.)

RARPORT over het stellen van eenige algemeene regelen waarnaar gehandeld moet worden, indien de instelling van het ambt van Dienaar des Woords (op het Zendingsterrein) noodzakelijk wordt geacht door eene of meer Zendende Kerken.

Over dit punt is een schrijven ingekomen van de Bijzondere Vergadering van Missionnaire Predikanten op Java, een schrijven dat in zijn geheel opgenomen is in het Rapport van de Deputaten voor de Zending. Men heeft reeds — zoo luidt de kern er van — hier en daar Javaansche Ouderlingen en Diakenen; zal de Javaansche Kerk tot vollen wasdom komen, dan moeten er ook Javaansche Predikanten komen.

Uwe Commissie heeft deze zaak uitvoerig besproken.

Naar haar oordeel is dit een zeer belangrijk punt.

Het gaat hier over het meer en meer geheel zelfstandig optreden van de Kerken in Indië.

Vele vragen komen hierbij aan de orde, o.a.:

moet eenige Kerk op Java, die een eigen Inlandschen Dienaar beroept en hebben zal, ook niet zelf in staat zijn om voor het onderhoud te kunnen zorgen?

Zijn de Inlandsche Kerken zelf reeds rijp voor zulk zelfstandig optreden?

Moet ook over den leeftijd van zoo'n Dienaar iets worden bepaald?

Welke bekwaamheid moet hij hebben?

Hoe moet de examinatie worden geregeld, enz.?

Moeten de „algemeene regelen”, waarom men vraagt, ook niet kunnen gelden b.v. voor Soemba, enz.?

Voorts overwoog de Commissie dat over een en ander ook wel eens het oordeel van de Missionnaire Dienaren op Java en Soemba mocht worden ingewonnen.

Een en ander bracht er hen toe, u voor te stellen te besluiten: *[volgen de conclusiën]*.

J. HANIA, Rapporteur.

BIJLAGE XXVII.
(Zendingsrapport, Hoofd 14 A.)
(D. 22°.)

RAPPOR over de Keucheniusschool.

Uwe Commissie van advies betreffende de Zendingaangelegenheden heeft nauwlettend het rapport in zake de Keucheniusschool, Hoofdstuk 14 A, overwogen.

Wijl dit rapport in druk aan alle leden uwer vergadering is overgegeven, mag het overbodig geacht worden den inhoud daarvan te memoreeren.

Alleen wenscht uwe Commissie even de aandacht te vestigen op het navolgende.

1. Alles wat krachtens de besluiten van voorgaande Synodes was opgedragen aan de Deputaten voor de Zending, is door hen uitgevoerd geheel in overeenstemming met die besluiten. Uwe Commissie is daarom van oordeel, dat de Deputaten voor de Zending te dezer zake kunnen worden gedéchargeerd.
2. De Deputaten voor de Zending zijn niet overgegaan tot het benoemen van eene derde Europeesche leerkracht aan de Keucheniusschool. Ongetwijfeld zou er voor een derde leeraar wel plaats zijn, maar de benoeming is niet volstrekt noodzakelijk gebleken. Bovendien zou de benoeming van een derden leeraar zeer zware eischen stellen aan de Generale Kas, wijl voor dezen leeraar niet op subsidie van het Gouvernement zou zijn te rekenen. Uwe Commissie is van oordeel, dat twee Europeesche leerkrachten voor de Keucheniusschool voldoende zijn, indien men over goed gevormd Inlandsch personeel kan beschikken. In 't algemeen toch zal het gewenscht zijn, dat ook in den arbeid der Zending zooveel mogelijk van Inlandsche krachten gebruik worde gemaakt.
3. Met blijdschap mag geconstateerd, dat de verhouding tusschen de leeraren steeds uitnemend was. Zoowel br. K. DIJKEMA als br. D. KOELEWIJN hebben

- met rijke toewijding gearbeid aan den bloei der school, waarvoor een woord van bijzondere waardeering wel gepast is. Ook br. D. BAKKER en br. J. ZUIDEMA namen bereidwillig eenige lessen waar, terwijl br. D. BAKKER tijdens het verlof van den Directeur ter ontlasting van br. DIJKEMA tevens de omvangrijke administratie der Keucheniuschool heeft waargenomen.
4. De Keucheniuschool heeft thans een bloei bereikt als nimmer te voren. Zij telt tegenwoordig 74 leerlingen. Wilt dit getal hooger is, dan van Regeeringswege wordt noodig geacht om in de behoefte aan personeel voor de Zendingsscholen op het terrein der Gereformeerde Kerken te voorzien, maakt het Gouvernement bezwaar, voor meer dan 60 leerlingen subsidie te verleen. De broeders in Indië zijn echter van oordeel, dat men het getal leerlingen niet moest verminderen, terwijl men poogt voor alle leerlingen subsidie te verkrijgen.
  5. Uwe Commissie is van oordeel, dat deze gedragslijn uwe goedkeuring verdient. Met het oog op den groei der Keucheniuschool zijn enkele lokalen te klein geworden. Blijkens een schrijven dato 12 April 1917, ingekomen nadat het Zendingssrapport reeds was gedrukt, is eene kleine verbouwing noodzakelijk. Tevens meldt dit schrijven, dat de Directeur aanschrijving ontving, dat aan de gebouwen eenige verandering moet worden aangebracht met het oog op de pestbestrijding, evenals dit ook moet geschieden met het Petronella-hospitaal. Het bedrag der kosten van een en ander, die niet gering zullen zijn, kon nog niet worden gemeld. Met het oog op de noodzakelijkheid om bedoelde verandering ten spoedigste aan te brengen, is hiertoe besloten zonder voorafgaand overleg met de Deputaten. Uwe Commissie meent, dat in dit geval niet anders kon worden gehandeld.
  6. De Raad van Toezicht en de Algemeene Vergadering hebben steeds getrouw verricht wat hun opgedragen was, en immer de belangen der school bevorderd. Uwe Commissie acht een woord van dank aan deze college's niet misplaatst.
  7. Eindelijk heeft uwe Commissie U nog te rapporteeren, dat zij de rekening en verantwoording betreffende de Keucheniuschool nauwkeurig heeft nagegaan. De hoofdcijfers zijn alle opgegeven in het Zendingssrapport en behoeven hier niet te worden herhaald. Uwe Commissie heeft zich overtuigd, dat elke rekening en verantwoording van wege den Raad van Toezicht is nagezien en accoord bevonden. De Deputaten voor de Zending hebben de Rekeningen en verantwoordingen over 1914-1915-1916 goedgekeurd. Uwe Commissie adviseert U de Deputaten te dezer zake te déchargeeren.
- Ten slotte stelt uwe Commissie u voor: *[volgen de conclusiën]*.

W. BREUKELAAR, *Rapporteur.*

BIJLAGE XXVIII.
(Zendingssrapport, Hoofd 14, B)
(D. 22°.)

RAPPORT „Opleidingsschool”.

Uwe Commissie van praeadvies betreffende de zaken der Zending heeft met bijzondere aandacht overwogen het rapport betreffende de „Opleidingsschool”, opgenomen in het Zendingssrapport, Hoofd 14, B.

Zij acht niet noodig den inhoud van dit rapport, dat gedrukt in handen is gesteld van alle leden der vergadering, hier in den breedte te memoreeren.

Aleen wenscht zij de aandacht te vestigen op het navolgende.

1. Ds D. BAKKER heeft volgens machtiging van de Generale Synode meegewerkt aan de herziening der Javaansche Bijbelvertaling. Toen de voortzetting van dezen arbeid, om redenen buiten Ds BAKKER gelegen, eenigen tijd moest worden uitgesteld, heeft br. BAKKER in overleg met de Afzonderlijke Vergadering van Missionaire Dienaren des Woords voorgesteld een nieuwen cursus te beginnen, wat door de Deputaten voor de Zending is goedgekeurd. Na afloop van den cursus zal dan D. V. de herziening der Bijbelvertaling worden voortgezet. Uwe Commissie is van oordeel, dat deze handelwijze uwe goedkeuring verdient.
2. Met het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap is een financieele regeling

- getroffen inzake de vergoeding, die Ds D. BAKKER voor zijn arbeid zal ontvangen. De Deputaten voor de Zending hebben zich met deze regeling kunnen vereenigen. Ook uwe Commissie heeft tegen deze regeling geen bezwaar, weshalve zij uwe vergadering wenscht te adviseeren, daaraan hare goedkeuring te hechten.
3. De Deputaten voor de Zending hebben in zake de Opleidingsschool alles uitgevoerd, wat door de besluiten van vorige Generale Synodes aan hen was opgedragen en zulks in strikte gebondenheid aan die besluiten. Uwe Commissie oordeelt derhalve, dat de Deputaten voor de Zending te dezer zake kunnen worden gedéchargeerd.
  4. Br. D. BAKKER als docent en met hem br. J. ZUIDEMA als leeraar hebben in uitnemende samenwerking met ijver en rijke toewijding hun belangrijken arbeid verricht. Uwe Commissie is van oordeel, dat een woord van waardeering en dank niet misplaatst is.
  5. De gebouwen, behoorende bij de Opleidingsschool, zijn deze drie jaren aanmerkelijk uitgebreid en verbeterd. Voor br. J. ZUIDEMA is een huis gebouwd en de oude helperswoningen zijn door zes ruime en betere vervangen. Uwe Commissie heeft zich overtuigd, dat de ingediende rekeningen en verantwoordingen betreffende de bouwkosten in Indië zijn nagezien en accoord bevonden. Zij heeft in deze rekeningen en verantwoordingen geen fout ontdekt en meent derhalve, dat aan de Deputaten der Generale Synode voor de Zending voor de door hen gegeven goedkeuring, décharge kan worden verleend.
  6. Ook de rekeningen betreffende de exploitatie der School zijn door uwe Commissie in orde bevonden, weshalve zij U kan adviseeren ook deze goed te keuren.
  7. De Raad van Toezicht, de Afzonderlijke Vergadering van Missionaire Dienaren des Woords en de Algemeene Vergadering hebben steeds getrouw verricht wat naar de bestaande regelingen aan deze college's was opgedragen. Een woord van dank aan deze college's behoort niet achterwege te blijven.
  8. De Opleidingsschool telt thans meer leerlingen dan ooit te voren, n.l. 15. Hieronder zijn ook vijf leerlingen, die afkomstig zijn van het Zendingsterrein van het Nederlandsch Zendeling-Genootschap. Het stemt tot blijdschap en dank aan God, dat niet alleen van het eigen Zendingsterrein onzer Kerken een tiental jonge mannen in opleiding zijn tot helper bij den Dienst des Woords, maar onze Opleidingsschool ook zoozeer buiten onze Zending wordt gewaardeerd, dat eene andere Zending hare kweekelingen ter opleiding aan Ds D. BAKKER toevertrouwt. Uwe Commissie is van oordeel, dat de Deputaten voor de Zending de toelating van leerlingen afkomstig van een ander Zendingsterrein terecht hebben goedgekeurd. Ten slotte stelt uwe Commissie u voor te besluiten: *[volgen de conclusiën]*.

W. BREUKELAAR, *Rapporteur.*

BIJLAGE XXIX.
(Zendingsrapport, hoofd 18, j.)
(D. 22°.)

RAPPORT inzake het Javaansche Boekenfonds.

De Generale Synode van Den Haag, Acta Art. 147, droeg aan de Deputaten voor de Zending op:

- a. te dezer zake in correspondentie te treden met de Afzonderlijke Vergadering van Dienaren des Woords op Midden-Java;
- b. de in te dienen regeling dezer zaak te overwegen;
- c. en bijaldien zij zich met de regeling wel kunnen vereenigen, het bedrag te bepalen, dat door de Generale Kas voor dit doel tot aan de e.k. Generale Synode elk jaar zal worden bijgedragen, onder voorbehoud echter dat ook de Zendende Kerken die op Midden-Java arbeiden, deze zaak financieel steunen en dat de bijdrage uit de Generale Kas de som van f 500.— per jaar, niet mag te boven gaan.

Overeenkomstig deze opdracht is deze zaak door de Deputaten voor de Zending behartigd.

Uwe Commissie heeft de regeling, die in zake het Boekenfonds is getroffen, overwogen, en oordeelt, dat de Synode hieraan hare goedkeuring kan hechten. De bijdrage uit de Generale Kas is gebleven beneden het door de Synode gestelde maximum.

Uwe Commissie stelt u voor: *[volgen de conclusiën]*.

W. BREUKELAAR, *Rapporteur.*

BIJLAGE XXX.

(Zendingsrapport, Hoofd 18, K.)

(D. 22°)

RAPPORT in zake den „Taalgeleerde“.

Tot hun leedwezen hebben de Deputaten nog geen „Taalgeleerde“ voor Java kunnen vinden. Uwe Commissie, van het belang dezer zaak overtuigd, heeft de eer u voor te stellen den te benoemen Deputaten op te dragen, in dezen diligent te zijn overeenkomstig het bepaalde ter Haagsche Synode. De Commissie stelt de volgende conclusie voor: *[volgt de conclusie]*.

T. HOEKSTRA, *Rapporteur.*

BIJLAGE XXXI.

(Zendingsrapport, Hoofd 16 en D. 4.)

(D. 22°.)

RAPPORT over de Zendingsconferenties.

De Deputaten voor de Zending deelen mede, dat zij herhaaldelijk tot het bijwonen van Conferenties zijn uitgenoodigd. Enkele keeren hebben zij aan die uitnodigingen gevolg gegeven, wanneer zij achtten dat dit de zaak van de Zending kon dienen. Zoo hebben zij ook het ten vorigen jare in Den Haag gehouden Koloniaal Onderwijscongres bijgewoond, waar één der Deputaten heeft uiteengezet, waarom het *Christelijk* onderwijs een voorname hulpdienst voor de Zending is.

Hierover zou nu verder niets te rapporteeren zijn, had niet de Kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Amsterdam een bezwaarschrift ingezonden dat betrekking heeft op het bijwonen van Conferenties door de Zendingsdeputaten. Genoemde Kerkeraad wenscht enkele bezwaren onder de aandacht der Synode te brengen, die gerezen zijn ten opzichte van de uitvoering van het besluit der Generale Synode van Utrecht 1905, Acta Art. 42. Deze Synode besloot het bijwonen van Conferenties aan de wijsheid der Deputaten over te laten, en bepaalde tevens dat Deputaten, zoo zij aan eene Conferentie wenschen deel te nemen, *ten eerste* zich vooraf moeten vergewissen of eene Conferentie bijeenkomt op den eenen of anderen grondslag; en *ten tweede* dat, zoo zij niet bijeenkomt op een bepaalden grondslag, er in het algemeen geen bezwaar tegen bijwoning is, en dat, zoo zij wél bijeenkomt op een bepaalden grondslag, er dan evenmin bezwaar is tegen bijwoning, mits die grondslag niet in strijd zij met de drie Formulieren van Eenigheid.

Nu kan de Kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Amsterdam zich in het algemeen zeer wel vereenigen met de principieele beslissing van de Synode te Utrecht in dezen. Hij kan het zich indenken, dat Deputaten, gelijk ze in het rapport aan de Haagsche Synode mededeelden, zich op Conferenties lieten vertegenwoordigen met het doel den zuurdeesem van onze beginselen en onze practijk te laten werken in kringen, die wat anders denken en handelen. Het komt den Kerkeraad echter voor, dat een tegenovergesteld gevolg niet ondenkbaar is; en hij haalt als voorbeeld aan een geval dat hem niet onbedenklijk schijnt. Den 19den Juni j.l. is te Amsterdam in de Nieuwe Kerk van het Nederlandsch Hervormd Kerkgenootschap een openbare samenkomst gehouden, verbonden aan de Algemeene

Nederlandsche Zendingsconferentie, in welke samenkomst Ds R. E. VAN ARKEL van Soest en Dr A. H. DE HARTOG van Haarlem voorgingen. Deze samenkomst werd aangekondigd als eene „met de Gemeente” en, naar de Kerkeraad vernam, werd bij aanvang en einde de zegen op de schare gelegd. Nu is dit een practijk die moet afgekeurd worden; maar, zoo gaat Amsterdam's Kerkeraad voort, ons bezwaar gaat vooral daartegen, dat tegelijk met een Dienaar des Woords van eene onzer Kerken een predikant optrad, tegen wiens dwalingen wij ernstig moeten waarschuwen. Volgens de verslagen in de bladen heeft Dr DE HARTOG deze gelegenheid niet onbenut gelaten om zijne bekende gevoelens te propageeren en deze als dé Gereformeerde waarheid bij uitnemendheid voor te stellen. Het bezwaar is, dat dit geschiedt in gezelschap van een Dienaar des Woords uit onze Kerken en onder het gezag van de medewerking der Generale Deputaten voor de Zending. Voorts legt Amsterdam's Kerkeraad U de vraag voor, of het permanent zitting hebben van een der Deputaten in het Comité voor deze Zendingsconferentie, wel is overeenkomstig het mandaat der Synode van Utrecht, die toch alleen sprak van het bijwonen, niet van het mede-organiseeren van Zendingsconferenties, en verzoekt zulke maatregelen te overwegen, waardoor de ingebrachte bezwaren kunnen worden ondervangen.

Uwe Commissie heeft deze zaak overwogen en is van oordeel, dat er, met inachtneming van hetgeen de Synode van Utrecht 1905, Art. 42 der Acta, bepaalde, geen enkel principieel bezwaar is tegen het deelnemen van de Zendingsdeputaten aan Conferenties hier te lande of in het Buitenland.

Wat voorts het bezwaarschrift van den Kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Amsterdam aangaat, uwe Commissie acht dit bezwaar, voorzover het betrekking heeft op handelingen van Deputaten voor de Zending, ongegrond. Na informatie is haar gebleken, dat de Deputaten niet van het op de Synode 1905 bepaalde zijn afgeweken en zich bij de uitvoering van de toen gestelde regelen steeds correct hebben gedragen. Zelfs hebben de Deputaten zich nooit in het Comité voor de Nederlandsche Zendingsconferentie doen vertegenwoordigen, en is alzoo de opmerking van Amsterdam's Kerkeraad, dat de Generale Zendingsdeputaten permanent zitting hebben in genoemd Comité en dat het optreden van een spreker met van de Gereformeerde belijdenis afwijkende gevoelens geschied zou zijn onder het gezag van de medewerking der Deputaten, onjuist. Wel hebben een paar broeders, die Deputaat zijn, zitting in het Comité, maar deze hebben daarin geen zitting in hun qualiteit van Zendingsdeputaat. Het bezwaar, dat Amsterdam's Kerkeraad bij uwe vergadering inbrengt, is derhalve ongegrond en kan door de Synode ter zijde gelegd worden.

Toch wenscht uwe Commissie hierbij nog eene opmerking te maken. Amsterdam's Kerkeraad brengt eene gedachte naar voren die overweging verdient. Het is waar dat aan de Algemeene Nederlandsche Zendingsconferentie, die jaarlijks te Amsterdam gehouden wordt, eene vergadering wordt verbonden, welke gepubliceerd wordt als eene „met de Gemeente” en waarin bij het begin en het einde de zegen op de schare wordt gelegd. Uwe Commissie voelt het inderdaad als een bezwaar, dat aan eene Conferentie eene vergadering verbonden wordt, die den schijn heeft het karakter van een eeredienst te dragen, en dat in zulk eene vergadering naast personen, die van de Gereformeerde belijdenis zeer afwijkende gevoelens voordragen, ook predikanten onzer Kerken optreden. Naar het oordeel uwer Commissie zou het 't beste zijn, dat eene Zendingsconferentie zich tot confereeren bepaalde. Gereformeerde broeders, die in het Comité der Conferentie hun stem kunnen laten hooren, mochten er wel op aandringen zulke vergaderingen niet meer te doen houden en in alle geval aan deze vergaderingen het cachet van een eeredienst te ontnemen. Blijf zulk een cachet op die vergaderingen rusten, dan zou het, naar het oordeel uwer Commissie, goed zijn, zoo predikanten onzer Kerken in die vergaderingen niet meer optreden.

Resumeerende adviseert uwe Commissie de handelingen der Deputaten in dezen goed te keuren, den Deputaten het deelnemen aan Conferenties onder inachtneming van de regeling van Utrecht toe te staan, het bezwaarschrift van den Kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Amsterdam, voorzover het betrekking heeft op de handelingen der Deputaten voor de Zending, als ongegrond ter zijde te leggen, en met het algemeen bezwaar, gelijk het in rapport uwer Commissie wordt omschreven, instemming te betuigen. Zij heeft de eer u de volgende conclusie voor te stellen: *[volgen de conclusiën]*.

Dr T. HOEKSTRA, *Rapporteur*.

BIJLAGE XXXII.
(D. 22°.)

*Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in
Nederland, vergaderd te Rotterdam, Augustus 1917.*

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders in onzen Heere Jezus Christus!

De Kerkeraad der Gereformeerde Kerk te Amsterdam wenscht onder uwe aandacht te brengen eenig bij hem gerezen bezwaar ten opzichte der uitvoering van het besluit der Generale Synode van Utrecht (1905), Acta Art. 42, aangaande het bijwonen van conferenties, die op het werk der Missie betrekking hebben, door de Deputaten, welke door u worden aangewezen tot het behartigen van de zaken der Zending.

In het algemeen kan de Kerkeraad zich zeer wel vereenigen met de principieele beslissing van Utrecht ten dezen, welke door opvolgende Generale Synodes is gehandhaafd en door Deputaten is nageleefd. Ook kan hij zich indenken, dat Deputaten, volgens hun rapport aan de Generale Synode van 's Gravenhage (1914), bij herhaling een of meer hunner naar die samenkomsten hebben afgevaardigd met het doel om de gelegenheid te gebruiken, ten einde de nzuurdeesem van *onze* beginselen en *onze* practijk te laten werken in kringen, die wat anders denken en handelen.

Intusschen wil het den Kerkeraad voorkomen, dat ook een tegenovergesteld gevolg niet ondenkbaar is, en het zij hem vergund als voorbeeld het geval aan te halen, dat zijne bijzondere aandacht trok en hem niet onbedenkkelijk scheen.

Op 19 Juni ll. is alhier in de Nieuwe Kerk van het Nederlandsch Hervormd Kerkgenootschap eene openbare samenkomst van de Algemeene Nederlandsche Zendings-conferentie gehouden, waarin Ds R. E. VAN ARKEL te Soest en Dr A. H. DE HARTOG te Haarlem voorgingen. Deze samenkomst werd aangekondigd als eene „met de gemeente”, en, naar ons ter oore kwam, werd ook bij aanvang en einde de zegen op de schare gelegd.

Hoewel reeds dat ons eene practijk schijnt, die moet afgekeurd worden, gaat ons bezwaar toch vooral daartegen, dat nu tegelijk met een Dienaar des Woords van eene onzer Kerken een andere predikant optrad, tegen wiens dwalingen wij ernstig moeten waarschuwen; die welhaast in Amsterdam misschien velen zal verleiden; en die nu op deze wijze eigenlijk aan degenen, die niet goed kunnen onderscheiden, als iemand wien men gerust gehoor kan geven, werd voorgesteld. Volgens de verslagen in de bladen heeft Dr DE HARTOG deze gelegenheid niet onbenut gelaten om zijne bekende gevoelens te propageeren, en deze als dé Gereformeerde waarheid bij uitnemendheid voor te stellen. Welnu, gij zult met ons het bezwaar gevoelen, dat dit geeft, als het gebeurt in gezelschap van een Dienaar des Woords uit onze Kerken en onder het gezag van de medewerking der Generale Deputaten voor de Zending.

Ook rijst bij ons de vraag, of een permanent zitting hebben van een der Deputaten in het Comité voor deze Zendings-conferenties wel is overeenkomstig het mandaat der Synode, die zich alleen uitsprak over het bijwonen, niet over het medeorganiseeren ervan. Wij veroorloven ons dit practisch bezwaar — waarmede geenszins eene aanmerking op het beleid uwer Deputaten bedoeld is, — aan uwe aandacht te onderwerpen, met het verzoek, om, als het door u niet ongegrond wordt geacht, zulke maatregelen te overwegen, waardoor het zal kunnen worden ondervangen.

De Heere leide u in uwe beraadslagingen en wone met Zijnen Geest in uw midden.

Namens den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk van Amsterdam,

J. C. DE MOOR, *h. t. Praeses.*
B. VAN SCHELVEN, *h. t. Scriba.*

Amsterdam, 28 Juni 1917.

BIJLAGE XXXIII.
(D 2.)

RAPPORT in zake de Zending onder de Joden, aan de
Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in
Nederland, saam te komen te Rotterdam in 1917.

Wel Eerw. en Eerw. Broeders in onzen Heere Jezus Christus!

Deputaten voor de Zending onder de Joden, benoemd door de Generale Synode van 1914 te 's Gravenhage, hebben de eer uwe vergadering het volgende rapport aan te bieden.

Vooraf moge gaan de betuiging van dank aan den Heere, die deze drie jaren den weg voor dezen gewichtigen arbeid in Gods Koninkrijk zoo voorspoedig gebaad heeft en tevens aan de Kerken, bij welke de belangstelling gaandeweg toeneemt en die door woord en daad, door gebed en gaven blijf geven meer dan voorheen zich rekenschap te geven van de heilige en heerlijke roeping, het Evangelie van den Messias ook te doen brengen aan den Jood.

De vijf broeders, door de Generale Synode benoemd, vergaderden in November 1914 en constitueerden zich als volgt: Ds J. DOUMA, Voorzitter; Ds J. D. VAN DER VELDEN, Secretaris; Ds H. C. VAN DEN BRINK, Penningmeester; Ds J. J. MIEDEMA en Ds J. P. TAZELAAR.

Naar aanleiding van het besluit der Synode, dat het contract tusschen de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Gereformeerde Kerk van 's Gravenhage in zake de beroeping van een Missionairen Dienaar des Woords voor de Zending onder de Joden wordt aangegaan volgens concept, met eene kleine wijziging, kan gemeld worden, dat na correspondentie met den Kerkeraad van 's Gravenhage met deze wijziging genoegzaam werd genomen, zoodat artikel 5, alinea 2 aldus gelezen wordt:

„De Kerk van 's Gravenhage wordt, zoolang en in zoverre de Kerkeraad oordeelt dat niet gedeeltelijk voor zijn rekening te kunnen nemen, door de gezamenlijke Kerken gesteund hoogstens tot een bedrag zoo groot als het salaris of pensioen bedraagt, dat den Missionairen Dienaar toekomt naar de bepalingen van de Kerk van 's Gravenhage, geldende voor de andere Dienaren des Woords”.

Het contract luidt nu:

Artikel 1.

De Gereformeerde Kerken in Nederland verleen door hare Deputaten medewerking aan de Kerk van 's Gravenhage tot het beroepen van een Missionairen Dienaar voor den arbeid onder de Joden.

Artikel 2.

De Kerkeraad van 's Gravenhage benoemt voor dezen arbeid Gecommitteerden, die tweemaal per jaar, in de maanden Januari en Juli, en voorts zoo dikwijls dit zal noodig geacht worden door den Kerkeraad of door de Deputaten der Synode, met de Deputaten der Synode bijeenkomen. Deputaten van de Synode hebben het recht van alle stukken, die betrekking hebben op dezen arbeid, kennis te nemen en hun oordeel ter kennis van den Kerkeraad te brengen.

Artikel 3.

Het werk der beroeping en bevestiging van een Missionairen Dienaar des Woords onder de Joden geschiedt door de Kerk van 's Gravenhage, uit een voordracht, den Kerkeraad aangeboden door de gecombineerde vergadering van Deputaten der Synode en Gecommitteerden des Kerkerads.

De Deputaten van de Synode wonen de Kerkeradsvergadering bij, waarin de beroeping zal geschieden, ten einde daarbij van advies te kunnen dienen.

Artikel 4.

De beroepsbrief en instructie worden geconcipeerd door de gecombineerde vergadering van Deputaten der Synode en Gecommitteerden van den Kerkeraad en door den Kerkeraad vastgesteld.

Wanneer de Kerkeraad wijzigingen wenscht aan te brengen in het concept, moeten deze door de Deputaten der Synode worden goedgekeurd.

Wijzigingen in de instructie kunnen alleen met wederzijdsch goedvinden worden aangebracht.

Artikel 5.

Voor het levensonderhoud en het pensioen van den Missionairen Dienaar zullen dezelfde bepalingen gelden als voor de andere Dienaren des Woords van de Kerk van 's Gravenhage. Deze bepalingen worden van kracht bij de aanvaarding van den arbeid.

De Kerk van 's Gravenhage wordt, zoolang en in zooverre de Kerkeraad oordeelt, dat niet gedeeltelijk voor zijn rekening te kunnen nemen, door de gezamenlijke Kerken gesteund hoogstens tot een bedrag zoo groot als het salaris of pensioen bedraagt, dat den Missionairen Dienaar toekomt naar de bepalingen van de Kerk van 's Gravenhage, geldende voor de andere Dienaren des Woords.

De kosten voor de vergaderingen, bedoeld in artikel 2, en ook van allen arbeid van den Missionairen Dienaar buiten 's Gravenhage, worden eveneens door de Kerken gedragen.

Artikel 6.

De arbeid van den Missionairen Dienaar buiten 's Gravenhage zal geschieden onder leiding en instructie van de Deputaten der Synode in overleg met de Gecommitteerden van den Kerkeraad.

De door de Synode van 's Gravenhage opgedragen taak hebben Deputaten getracht zooveel mogelijk te volbrengen.

In geregelde volgorde kan daarvan het volgende worden gerapporteerd.

Deputaten was opgedragen:

a. verder met de Kerk van 's Gravenhage te handelen tot de beroeping van br. J. VAN NES, theologisch candidaat, hunne medewerking te verleen en voorts alles uit te voeren, wat in het contract is bepaald.

Dienaangaande kan gemeld:

Br. J. VAN NES is ter voorbereiding voor zijn arbeid in Juni 1915 voor de tweede maal naar Leipzig vertrokken, waar hij tot December de colleges heeft bijgewoond van het Institutum Judaicum en tevens met allerlei practischen Zendingarbeid onder de Joden heeft kennis gemaakt.

Intusschen werden in onderling overleg met eene Commissie uit den Kerkeraad van 's Gravenhage opgemaakt de instructies voor den Missionairen Dienaar, zowel die der Deputaten Synodi als die van de Kerk van 's Gravenhage; verder beroepsbrief, acte van onderhoud en van eventueel emeritaat.

De instructie der Deputaten Synodi luidt als volgt:

Artikel 1.

De taak van den Missionairen Dienaar des Woords van 's-Gravenhage voor de Zending onder de Joden zal zijn den Zendingarbeid te behartigen onder de Joden in Nederland.

Artikel 2.

Het zal hem opgedragen zijn volgens de bepalingen der Synode van 1914:

a. den arbeid der bestaande Zendingcomité's, die uitgaan van een Kerkeraad, te steunen;

b. de oprichting van zulke comité's, waar zij nog niet gevonden worden, te bevorderen;

c. door geschrift en spreekbeurt de zaak van de Zending onder de Joden bij den voortduur in onze Kerken te bepleiten.

Verder zal zijn taak zijn alles aan te wenden, wat ter bevordering van de komst van Gods Koninkrijk onder de Joden kan dienen.

Artikel 3.

De Missionaire Dienaar is verplicht alle drie maanden met de Deputaten der Synode over zijn arbeid in overleg te treden en bij hen een schriftelijk verslag van zijn arbeid in te zenden.

Artikel 4.

Wijzigingen in deze instructie kunnen alleen worden aangebracht door de Deputaten der Synode in overleg met Gecommitteerden van den Kerkeraad van 's-Gravenhage onder instemming van den Missionaris.

Artikel 5.

Van deze instructie zal een drievoudig afschrift worden gemaakt, geteekend door Deputaten der Synode en den Missionaris, waarvan er één zal berusten bij de Deputaten der Synode, één bij den Kerkeraad van 's Gravenhage en één bij den Missionairen Dienaar.

Br. J. VAN NES werd op 6 April 1916 in een kerkeradsvergadering, bijgewoond door de Deputaten der Synode Ds DOUMA en Ds TAZELAAR, beroepen tot Missionairen Dienaar des Woords voor de Zending onder de Joden.

Na aanneming dezer beroeping op 13 April deed hij in de Mei-classis met goed gevolg zijn peremptoir examen.

Daarop is br. VAN NES op 17 Mei bevestigd geworden door Ds J. J. MIEDEMA, van Groningen, met de tekstwoorden uit Romeinen 11 : 30, 31 en deed onze Missionaris denzelfden avond zijn intreepredikatie over Romeinen 11 : 23.

Beide predikaties zijn in het licht verschenen onder den titel van „Bevel en belofte”, waarvan 5000 exemplaren zijn verspreid.

Met ootmoedigen dank aan den Heere mogen Deputaten op dit alles terugzien. Het was een plechtig oogenblik toen onze broeder, door een twaalfstal Dienaren des Woords omgeven, de handoplegging ontving en zich aan dezen dienst in Gods Koninkrijk verbond.

Hij is voor de Gereformeerde Kerken in Nederland nu de eersteling, die als Dienaar des Woords namens de Kerken gezonden wordt, om onder de Joden te arbeiden.

Niettegenstaande alle tegenwerking gaat hij gemoedigd voort, terwijl zijn persoon en werk aan de voorbede der Gereformeerde broeders en zusters wordt aanbevolen.

Aangaande den arbeid van onzen Missionaris te 's Gravenhage valt het volgende mede te deelen.

Terstond sloot hij zich in zijn arbeid bij dien van de vereeniging „Mirjam” aan, bezocht de meeste gezinnen dergenen die de samenkomsten bijwonen, vond er een goede ontvangst en had gelegenheid een ernstig gesprek over de dingen van het Koninkrijk Gods te voeren.

Aan twee jongens van een Joodsch gezin wordt door hem catechisatie gegeven. In velerlei opzicht behoeven zij niet voor catechisanten in onze Kerken onder te doen.

Op Donderdag 5 October werd eene lezing gehouden, uitsluitend voor Joden toegankelijk, over den Grooten Verzoendag. Door de vinnige tegenwerking der Joden werd deze vergadering slechts bijgewoond door twee Joden, die goed luisterden.

Op 10 October werd in Scheveningen eene vergadering gehouden, waar br. VAN NES in het Duitsch voor de Galicische Joden sprak over den Grooten Verzoendag. Ondanks de heftige tegenwerking der Joden, die met alle macht hunne geloofsgenooten wilden bewegen de vergadering toch niet te bezoeken, mocht hij voor ongeveer 20 Joden spreken. Aan het slot volgde eene op nette wijze gevoerde gedachtenwisseling. Door vier Joden werd gebruik gemaakt van de geboden gelegenheid om den volgenden dag met hem samen te spreken. Het was eene krachtige bemoediging tot het werk.

Duidelijk bleek toen, van hoe groot belang het verblijf van onzen Missionaris in Duitschland geweest is.

Op Vrijdag 13 October werd door hem een begin gemaakt met een cursus om de 14 dagen met de zusters van „Mirjam” ter behandeling der Bijbelsche onderwerpen in verband met het Joodsche leven en de behoeften van het Joodsche hart.

Onder zeer groote belangstelling vond de Kerstfeestviering plaats, waar de presidente van „Mirjam”, Mej. ELSHOVE, over de vervulling der Oud-Testamentische beloften in onzen Heere Jezus Christus sprak en ondervraagde.

Verrassende antwoorden werden ontvangen.

Daarna hield Ds VAN NES een toespraak over Chanoekah-licht en Kerstlicht, terwijl Ds VAN DER VELDE als Deputaat het slotwoord sprak. Het was een gezegend samenzijn.

Op 20 November werd een goed geslaagde vergadering gehouden voor Joden en Christenen, waar door br. VAN NES gesproken werd over het onderwerp: „Wat wil eigenlijk de Zending onder de Joden”. Het aantal Joden was pl. m. 30. Van de gelegenheid tot gedachtenwisseling werd door 3 Joden gebruik gemaakt.

De samenkomsten met Joodsche meisjes en jongens blijven goed bezocht. Bij die met volwassenen kan met blijdschap vooruitgang worden geconstateerd.

Verschillende treffende gevallen deden zich voor, waarvan onze Missionaris rapporteert.

Van groot belang is verder de opening eener leeszaal.

Een zeer geschikte localiteit is hiervoor gevonden in een bovenzaal van het Gebouw voor Christelijk Sociale belangen, Prinsengracht 75, te 's Gravenhage.

De zaal zal geopend zijn Dinsdag, Woensdag en Donderdag 3—5 en 7—9 uur.

Abonnementen zijn genomen op verschillende Christelijke Dag- en Weekbladen en Joodsche bladen, zoowel uit ons land als uit Duitschland, als ook enkele Zendingenbladen. Verder zijn eenige vlugschriften, voor de Joden van belang, aangeschaft en vooral is er goede gelegenheid de Heilige Schrift in verschillende talen te lezen.

Twee van de drie middagen zal onze Missionaris er tegenwoordig zijn, terwijl voor den derden middag een der Commissieleden naar toerbeurt dienst zal verleenen. Een onderwijzer aan eene Christelijke School zal des avonds toezicht houden. Deze leeszaal kan een geschikt middel zijn onder Gods zegen ter beëindiging van den Jood.

De leeszaal werd geopend Dinsdag 17 April. Aanwezig waren de meeste leden der Commissie, een 40-tal belangstellenden uit de gemeente, Ds DOUMA als Deputaat en de heer W. BRESLAU, Zending van het Engelsch genootschap onder de Joden te Lemberg.

Ds VAN NES sprak na de lezing van Romeinen 10 : 11—11 : 15 over de roeping tot en belofte voor de Jodenzending in 't algemeen en de plaats, die de leeszaal daarbij kan innemen, als verbreedster van het gelezen woord, dat in vele gevallen denzelfden dienst doet als het gepredikte woord. Met dank werd vermeld de steun der Kerken, zonder welke de opening er niet zou geweest zijn.

De leeszaal werd daarna bezichtigd. Zij maakt een prettigen indruk. Over het aanvankelijk bezoek behoeven wij niet onvoldaan te zijn. Al stroomt het geen bezoekers, toch is zij nooit ledig.

Nog kan gemeld uit 's Gravenhage, dat er eene regeling van den Zendingenarbeid is opgesteld van den volgenden inhoud :

REGELING van den Zendingenarbeid, vanwege de Gereformeerde Kerk, onder de Joden te 's Gravenhage.

Artikel 1.

De Zendingenarbeid vanwege de Gereformeerde Kerk onder de Joden te 's Gravenhage staat onder de leiding van den Kerkeraad.

Artikel 2.

De Kerkeraad benoemt eene Commissie van minstens 16 personen voor de behartiging van dezen arbeid.

Als leden dezer Commissie worden aangewezen :

1. de Missionaire Dienaar des Woords voor de Zending onder de Joden, die als zoodanig tevens haar Voorzitter is ;

2. de drie Ouderlingen, die behooren tot de jaarlijks door den Kerkeraad te benoemen Gecommitteerden uit zijn midden voor de oefening van het verband met de Deputaten der Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland voor de Zending onder de Joden ;

3. minstens een twaalfstal broeders en zusters, die allen in het volle bezit der rechten van het lidmaatschap der Gereformeerde Kerk van 's Gravenhage zijn. Voor de eerste maal worden als zoodanig benoemd de leden van de ingevolge het Kerkeraadbesluit van 10 Mei 1906 ingestelde Commissie, voor zoover deze niet behooren tot de Gecommitteerden des Kerkeraad, en de leden van het Zustercomité „Mirjam”.

Van de sub 3 genoemde leden treedt er jaarlijks in de maand Januari volgens rooster een vierde gedeelte af. De aftredenden kunnen terstond opnieuw benoemd worden. De Commissie dient voor deze en eventueele andere vacaturen eene voordracht bij den Kerkeraad in.

Artikel 3.

De Commissie kiest, in de maand Januari telkens voor den tijd van één jaar uit haar midden een 2den Voorzitter, een(e) 1ste(n) en 2de(n) Secretaris(esse) en een(e) 1ste(n) en 2de(n) Penningmeester(esse). De aftredenden zijn terstond weder herkiesbaar.

Artikel 4.

Aan de Commissie is opgedragen :

1. de belangstelling in de gemeente voor dezen Zedingsarbeid te bevorderen;
2. pogingen in het werk te stellen de Joden, woonachtig te 's Gravenhage; onder het bereik des Evangelies te brengen. Middelen daartoe zijn :
  - eene Bijbelklasse voor Joodsche kinderen;
  - eene handwerkschool voor grootere Joodsche meisjes;
  - eene Bijbelklasse voor grootere Joodsche jongens;
  - eenvoudige Bijbeloefeningen voor volwassen Joden;
  - huisbezoek in de Joodsche gezinnen;
  - verspreiding van Gods Woord, tractaten en andere geschriften ten dienste van de Jodenzending;
  - openbare samenkomsten, waarin bepaalde onderwerpen voor de Joden behandeld worden;
  - eene leeszaal voor onderzoekende Joden;
  - en wat verder blijken mocht bevorderlijk te kunnen zijn aan de komst van Gods Koninkrijk onder de Joden.

Artikel 5.

De Commissie vergadert elken derden Dinsdag der maand, en voorts zoo dikwijls dit noodig wordt geacht ter onderlinge bespreking, verdeeling en regeling van den arbeid. Eenmaal per jaar, in de maand Januari, dient zij een schriftelijk rapport over al den door haar verrichten arbeid bij den Kerkeraad in.

Artikel 6.

De voor den arbeid benoodigde gelden zoekt de Commissie zooveel mogelijk te verkrijgen uit de opbrengst van de te houden kerkcollecten, vaste bijdragen, giften in geld en goederen, eventueele legaten enz. voor de plaatselijke Zending onder de Joden.

Aan het einde van elk boekjaar doet de Commissie rekening en verantwoording van haar financieel beheer aan den Kerkeraad en dient zij eene begroting van inkomsten en uitgaven voor het volgend boekjaar in.

Artikel 7.

De Commissie is verplicht ten allen tijde, wanneer de Kerkeraad dit wenscht, alle boeken, bescheiden en baten aan hem over te dragen en de Kerkeraad behoudt zich het volle recht van contrôle en ontslag voor.

Aan Uwe Deputaten was voorts opgedragen :

b. den arbeid van bestaande Zedingscomité's, die uitgaan van den Kerkeraad, te steunen.

Rotterdam. Wekelijks wordt in twee lokaaltjes aan uitsluitend Joodsche meisjes onderwijs gegeven in de Bijbelsche Geschiedenis en de handwerken. Het getal der meisjes is tot 40 geklommen.

De arbeid der zusters wordt loffelijk genoemd.

De tractaatverspreiding zal krachtig worden ter hand genomen. Op 28 December 1916 is de Kerstfeestviering gehouden in een recht opgewekt samenzijn, waarbij de presidente der zusters, Mej. MEYER, de Kerstgeschiedenis verhaalde en Dr A. KUYPER Jr, Ds VAN NES, Ds VAN DER VELDEN en br. KAPPERS een woord spraken.

Men gaat in Rotterdam hoopvol de toekomst tegemoet.

Ook van Joodsche ouders wordt gaandeweg meer medewerking ondervonden.

Onze Missionaris, Ds VAN NES, stelde zich ook in verbinding met de Commissie des Kerkerads voor de Jodenzending te Rotterdam.

Op Vrijdag 8 December 1916 werd een gecombineerde vergadering gehouden van die Commissie en de arbeidsters in de Zending. Als gevolg van deze samenspreking werd Ds VAN NES uitgenodigd op 19 December een bidstond te houden en op 28 December de Kerstfeestviering bij te wonen.

Alles stemde tot rechte blijdschap. De arbeid in Rotterdam zou goeden voortgang kunnen hebben, als er meer geschikte krachten gevonden werden om aan dezen arbeid ijverig deel te nemen.

Amsterdam. Op 26 October 1916 was Ds VAN NES samen met een door den Kerkeraad aldaar aangewezen Commissie van advies inzake de Zending onder de Joden. Ten gevolge hiervan werd door den Kerkeraad te Amsterdam het volgende aangenomen:

- 1e. dat de Kerkeraad werkzaam worde in den arbeid der Zending onder de Joden te Amsterdam;
- 2e. dat de Kerkeraad daartoe aan Ds J. VAN NES gelegenheid geve om, volgens de hem namens de Generale Synode gegeven opdracht, in de Zending onder de Joden te Amsterdam te arbeiden;
- 3e. dat de Kerkeraad hem daarbij zijn medewerking toezegge;
- 4e. dat de Kerkeraad vijf Deputaten aanwijze met de opdracht,
  - a. om Ds VAN NES zooveel mogelijk van goeden raad te dienen;
  - b. om den Kerkeraad te adviseeren aangaande de beste middelen om de belangstelling in de gemeente voor dezen arbeid op te wekken;
  - c. om eventueel den Kerkeraad te dienen van advies in zake maatregelen ten opzichte van den arbeid der Zending onder de Joden.

Op 24 Januari 1917 is toen een samenkomst der gemeente gehouden in de Keizersgrachtkerk, waar Ds J. C. SIKKEL sprak over Rom. 11 : 30, 31, en onzen Missionairen Dienaar aan de gemeente voorstelde, die daarna sprak over Handelingen 3 : 25, 26.

Op Donderdag 5 Februari had weder eene samenspreking plaats, om te zien wat nu gedaan kon worden.

Besloten werd de tractaatverspreiding op ruime schaal te doen plaats hebben en daarvoor de medewerking van de leden der gemeente in te roepen. Een 60-tal broeders en zusters hebben zich aangemeld. Op 3 Maart vergaderde men. Voor adresseering en expeditie der tractaten werd alles geregeld, er bleken ruim 5000 adressen van Joden te zijn, aan wie geregeld maandelijks een tractaat zal worden gezonden.

Verder waren er pl.m. 30 der opgekomen broeders en zusters, die een studiering wilden vormen voor de Jodenzending, waarvan Ds VAN NES de leiding op zich zal nemen en die ééns per maand zal samenkomen.

Op zeer sympathieke wijze wordt steun verleend.

Het aanvankelijk betoonde medeleven uit de gemeente is verblijdend en werkt bemoedigend.

Nog kan gemeld worden dat op 16 April te Amsterdam een samenkomst plaats had in het gebouw voor den Werkenden Stand, waar pl.m. 300 Joden tegenwoordig waren en Ds VAN NES sprak over „Het Joodsche en het Christelijke Paaschfeest”.

Dienaangaande schreef onze Missionaris: „Eerst waren de Joden zeer opgewonden. Maar ik heb mijn toespraak ongehinderd geheel gehouden. Ook het debat met den heer RABBIJN TAL vlotte, al werd het soms door interrupties onderbroken. Doch de andere drie debaters, die eigenlijk niets tegen mijn onderwerp aanvoerden maar in het algemeen de Zending aanvielen, kon ik niet behoorlijk meer beantwoorden. Vreesaanjagend was het in geen deele, maar wel moeten wij door zoo'n vergadering diep onder den indruk komen van den moed en de geestkracht van de apostelen bij het volhouden van het werk onder de Joden”. Naar aanleiding van het werk onder de Joden alhier, kan nog medegedeeld worden, dat door enkele Joden om litteratuur is gevraagd om persoonlijk in het Nieuwe Testament te onderzoeken, wat wij gelooven van den Messias.

Leeuwarden. Na correspondentie kwam bij br. VAN NES het bericht in, dat de Commissie voor Evangelisatie, uitgaande van den Kerkeraad, aldaar de Zending onder de Joden zal behartigen. Op 8 November 1916 werd hier een bidstond gehouden en een samenspreking met de sub-commissie uit de Evangelisatie.

Besloten werd tot tractaatverspreiding en het houden van vergaderingen. Op 8 Mei j.l. sprak Ds VAN NES in een lokaal tegenover de Synagoge over het Paaschfeest. Er waren vele protesteerende Joden voor de zaal. Men kwam echter niet binnen. De broeders waren niet ontmoedigd; zij zullen nog eens trachten, en dan in een andere zaal, eene vergadering te houden.

Te Groningen en te Apeldoorn, waar br. VAN NES op 22 November en 6 December sprak met eene Commissie uit den Kerkeraad en werd besloten tot tractaatverspreiding en het houden van vergaderingen.

Met Hilversum en Meppel werd gecorrespondeerd over eene conferentie.

Te Hilversum werd vóór den gehouden bidstond op 24 Januari ook een samenkomst gehouden met eene Commissie uit den Kerkeraad, waarbij de beide predikanten tegenwoordig waren. Evenzoo geschiedde te Meppel, waar Ds VAN NES werd uitgenodigd voor Joden en Christenen te spreken over: „Het Joodsche en het Christelijke Paaschfeest”, welke samenkomst is gehouden op 26 April. Er was

een flinke opkomst. Te Hilversum vindt verder geregelde tractaatverspreiding plaats. Men heeft een nauwkeurige lijst van Joodsche adressen.

Soortgelijke bidstond en conferentie werd gehouden te *Utrecht*, te *Nijmegen*, te *Watergraafsmeer* en te *Scheveningen*.

In de laatste plaats was eene vergadering op 16 December onder leiding van Ds OOSTEN, waar ongeveer 40 toehoorders, onder wie pl.m. 20 Joden, luisterden naar een Duitsche voordracht over het onderwerp: „Wat wil toch eigenlijk de Zending onder de Joden?”

Ook deze vergadering had een bevredigend verloop.

Den volgenden dag had onze Missionaris een lang ernstig onderhoud met een Jood, die hem persoonlijk kwam spreken. Driemaal sprak Ds VAN NES alhier voor de Duitsch sprekende Joden, de laatste maal op 25 April. Allengs kwamen er pl.m. 30 Joden, met wie hij na lezing een langdurig, soms heftig maar toch goed verloopend debat had.

Te Watergraafsmeer zal men de Jodenzending krachtig ter hand nemen door tractaatverspreiding en het opwekken der Joden aldaar ter bijwoning van de te Amsterdam te houden Jodenzendingsvergaderingen.

Te Nijmegen wordt geregeld aan 120 Joodsche adressen „de Messiasbode” gezonden.

Verder werd nog te *Gouda* een Comité voor de Jodenzending opgericht en eene openbare vergadering gehouden. De zaal was gevuld met een belangstellend publiek; er was echter maar een enkele Jood. Waarschijnlijk was te vroeg bekendheid aan de samenkomst gegeven. Blijkbaar was vanwege de Joodsche leiders krachtig invloed geoefend om niet te komen. Ook hier houdt men zich bezig met tractaatverspreiding.

Zoo breidt zich de arbeid uit in verschillende plaatsen. De vijandschap vermeerdert ook. Toch is dat een verblijdend verschijnsel. Liever dan dat zij ons dood zwijgen is het ons, wanneer de Joden op onzen arbeid reageeren en er beroering onder hen komt.

Eene zeer vijandige beschouwing van de Jodenzending kwam voor in het Maandblad van den Nederlandschen Zionistenbond en evenzoo in „Het Volk”, hoogstwaarschijnlijk van een Sociaal-Democratischen Jood.

De wensch van onzen Missionairen Dienaar: „de Heere geve ons eerlang te mogen zien, dat er niet maar uiterlijke beroering en vijandschap onder de Joden openbaar wordt, maar dat door den Heiligen Geest vele Joden innerlijk beroerd worden en komen tot de erkenning van onzen Heere Jezus Christus als hun Koning”, is ook de hartelijke bede Uwer Deputaten.

Eindelijk was Uwen Deputaten opgedragen:

c. Door geschrift en spreekbeurten de zaak van de Zending onder de Joden bij den voortduur in de Kerken te bepleiten.

In ongeveer 150 Kerken werden bidstonden of spreekbeurten gehouden voor de Jodenzending.

Over het algemeen is duidelijk, dat de belangstelling krachtiger opleeft, menig verrassend resultaat werd verkregen.

Dit blijkt vooral uit de collecten, die uit de Kerken worden ontvangen.

Nog zijn in alle Classes geen classicale Correspondenten, waartoe dringend wordt opgewekt, opdat ook het werk van den Penningmeester eenigszins vergemakkelijkt wordt, als deze Correspondenten de collecten der Kerken in de Classes geregeld opzenden.

Een drietal nieuwe tractaten werden gedrukt onder de titels: „Bereid u in de poort”, „Naar Hem zult gij hooren”, en „Tegen wil en dank”.

In het vervolg zal zoo mogelijk iedere maand een tractaat verschijnen onder den titel van: „De Messiasbode” en onder redactie van Ds VAN NES.

Er werden sedert het laatste rapport pl.m. 50.000 tractaten verspreid.

Voorts werden ter verspreiding aangeschaft een aantal exemplaren van drie Duitsche brochures, twee van den bekeerden Rabbijn LICHTENSTEIN en één van Prof. E. KÖNIG; ook een 200-tal exemplaren van een klein Jiddisch geschrift; bovenal een groot getal Nieuwe Testamenten en Evangelien en andere gedeelten van het Nieuwe Testament in het Hebreuwsch en in het Jiddisch.

Eindelijk is door Ds VAN NES zelf in verschillende Kerken een bidstond geleid, om den ijver en de liefde op te wekken tot dezen gewichtigen, heerlijken maar moeilijken arbeid.

Nog twee zaken willen Deputaten onder uwe aandacht brengen.

1e. Om de sympathie der Kerken levendig te houden zou wenschelijk zijn op geregelde tijden mededeelingen te doen aan de Kerken, zoo mogelijk in vereeniging met het Zendingsblad.

2e. Ofschoon Ds VAN NES nog slechts één jaar zich aan dezen arbeid gaf, is het werk reeds zeer omvangrijk geworden; zóó zelfs, dat het voor één man op den duur te veel zou zijn. Daarom zal eerlang wel een tweede Missionaire Dienaar noodig zijn.

Financiëel Verslag. Staat van ontvangst en uitgaaf.

ONTVANGST.	1914/15	1915/16	1916/17
Saldo vorig boekjaar	f 1771.19 ⁵	f 2313.81	f 2916.88 ⁵
Collecten of bijdragen der Kerken	1755.79 ⁵	7617.53 ⁵	8543.83
Jaarlijksche contributies	300.—	199.45	385.35
Collecten bij spreekbeurten	1814.98 ⁵	2630.10 ⁵	1461.42
Giften	242.85	345.50	434.49 ⁵
Rente	327.71 ⁵	630.61	653.37 ⁵
Legaten	—.—	250.—	52.50
Buitengewoon	115.52	5.—	—.—
Totaal	f 6328.06	f 13992.01	f 14447.85 ⁵

UITGAAF.	1914/15	1915/16	1916/17
Ondersteuning Zendingscomités	f 453 —	f 402.25	f 1110.—
Honorarium en onkosten Ds VAN NES	903.02	2376.99	3254.99
Drukwerk en bibliotheek	191.05	333.19	551.11 ⁵
Reis- en vergaderkosten Deputaten	172.44 ⁵	151.81 ⁵	227.44 ⁵
Onkosten administratie	90.31 ⁵	83.93	73.72 ⁵
Honoraria en reiskosten spreekbeurten.	1192.55	1454.02	280.61 ⁵
Aankoop effecten	1011.87	6183.03	7213.39
Buitengewoon	—.—	189.90	—.—
Saldo	2313.81	2916.88 ⁵	1736.67 ⁵
Totaal	f 6328.06	f 13992.01	f 14447.85 ⁵

Dit verslag loopt over 1 Juli 1914 tot 30 Juni 1917, drie vette jaren, inzonderheid de beide laatste. De Kerken hebben, over het algemeen genomen, getrouw het advies gevolgd der vorige Generale Synode, om jaarlijks eene collecte voor deze Zending te houden. Vele Kerken hielden bovendien nog eene collecte bij een spreekbeurt; sommige stortten ook nog de toegezegde, jaarlijksche contributie. In menige Kerk was de inzameling verrassend groot. Mag de offervaardigheid de thermometer der liefde heeten, dan kan met innigen dank aan den Heere worden getuigd, dat warme liefde voor den arbeid onder de Joden in onze Kerken gevonden wordt.

In het *reservefonds* kon een aanzienlijk bedrag worden gestort. De nominale waarde der effecten en obligaties van dit fonds is thans f 24300.— (reële waarde waarde pl.m. f 20.000.—). Het komt ons voor een zaak van voorzichtig en wijs beleid te zijn, dit fonds niet te gaan aanspreken voor de gewone uitgaven maar het veeleer in de toekomst nog te versterken. Indien toch de Kerken — wat de Heere genadiglijk verhoede, maar toch mogelijk is — kwamen te staan voor buitengewone uitgaven door pensionering van een Missionaris of eene weduwe en weezen, zouden de baten van het reservefonds hiertoe kunnen worden gebruikt, bijzondere bijdragen der Kerken zouden niet noodig zijn en het Zendingswerk zou ongestoord kunnen worden voortgezet. Het verdient dan ook ernstig overweging vast te stellen, dat voortaan de rente van het aanwezige kapitaal in het reservefonds gestort worde.

De vraag, welke kan opkomen, of de Kerken gedurende de volgende driejarige periode haar bijdragen voor dezen Zendingdienst niet zouden kunnen inkrampen, moet zoo beslist mogelijk ontkennend worden beantwoord. Om tweeërlei reden: de inkomsten zullen als vanzelf inkrampen en de uitgaven zullen uiteraard stijgen. Wat het eerste betreft — indien de Generale Synode besluit, wat voor den plaatselijken arbeid zeer profijtelijk kan zijn en alleszins redelijk is te achten, dat Kerken, die zelve onder de Joden arbeiden, voortaan slechts een deel der collecten behoeven

te storten in de kas harer Deputaten, zal de opbrengst van de Kerkcollecten natuurlijk lager worden. Hetzelfde geldt van die der inzameling bij spreekbeurten, daar immers, gelijk reeds in het laatst verlopen jaar goeddeels geschiedde, deze opwekkingssamenkomsten kunnen vervallen, voor zoover zij niet door onzen Missionairen Dienaar des Woords worden geleid. Terwijl eindelijk de „jaarlijksche contributie” bijna geheel wegvalt, omdat de Kerken, die vroeger zulk een bijdrage toezegden, thans haar belofte intrekken, daar zij eene jaarlijksche collecte houden.

Wat het tweede aangaat — de uitgaven zullen stijgen, ook al verdwijnt de post „honoraria en reiskosten spreekbeurten” bijna geheel. Het honorarium van Ds VAN NES zal, gelijk reeds het laatste jaar het geval was, voortaan ten volle moeten worden uitbetaald. De post „drukwerk en bibliotheek” zal de hoogte ingaan, zoo wel door de gewenschte uitgave van een eigen Zendingsorgaan (al of niet in vereeniging met het Zendingsblad), als door uitbreiding van den arbeid. Ook de reiskosten van den Missionaris zullen oploopen. En eveneens de ondersteuning aan bestaande en nog op te richten Zendings-comité's. Het bedrag der jaarlijksche inkomsten, dat voor het vervolg zeker niet te laag op acht duizend gulden geraamd wordt, zal ongetwijfeld ter bestrijding van de vereischte uitgaven onmisbaar zijn, zoodat het aankopen van effecten wel niet meer tot de aangename bezigheden uwer Deputaten zal behooren. Veeleer zal, zoo de Synode het begeerde besluit neemt, hun opdracht te verleenen tot het uitzien naar een tweeden Missionaris, hun dan tevens moeten worden opgedragen van de Kerken een tweede collecte in één en hetzelfde jaar te vragen, zoo de toestand der kas dit noodzakelijk maakt.

Ten slotte veroorloven Deputaten zich U het volgende in overweging te geven:

- A. De Generale Synode,
1. hechte hare goedkeuring aan den verrichten arbeid der Deputaten voor de Zending onder de Joden;
  2. benoeme voor deze Zending wederom vijf Deputaten;
  3. drage aan deze Deputaten op:
    - a. het contract met de Kerk van 's Gravenhage te bestendigen;
    - b. den arbeid van bestaande Zendings-comité's, die uitgaan van den Kerkeraad, te steunen;
    - c. de oprichting van zulke comité's, waar zij nog niet worden gevonden, te bevorderen;
    - d. de zaak van de Zending onder de Joden bij den voortduur in onze Kerken te bepleiten, ook door in een maandelijks verschijnend Zendingsblad mededeeling van den arbeid te doen;
    - e. pogingen aan te wenden, die zouden kunnen leiden tot het verkrijgen van een tweeden Missionairen Dienaar voor de Zending onder de Joden.
- B. Betreffende de financiën besluite de Synode:
1. tot alle Kerken het dringend verzoek te richten éénmaal 's jaars in hare samenkomsten eene collecte te houden voor de Zending onder de Joden en deze door Deputaten, van wege de Classes te benoemen, te doen innen en aan den Quaestor der Deputaten Synodi te doen afdragen, met dien verstande, dat Kerken, die zelf in eigen kring Zendingsarbeid onder de Joden verrichten, slechts 10 pCt. der collecten in de kas der Deputaten behoeven te storten;
  2. aan hare Deputaten op te dragen:
    - a. het beheer der inkomende gelden;
    - b. het beheer van het reservefonds, waarin ook telkens de rente van het aanwezige kapitaal gestort wordt;
    - c. het doen van de vereischte uitgaven;
    - d. het verleenen van steun aan bestaande of nog op te richten Zendings-comité's, voor zoover dit noodig blijkt;
    - e. het richten van een verzoek aan de Kerken om eene tweede collecte in één en hetzelfde jaar te houden, indien de stand der kas dit vereischt.

Uwe Deputaten voornoemd,

J. DOUMA,
 J. J. MIEDEMA,
 J. P. TAZELAAR,
 H. C. VAN DEN BRINK, *Rapporteur.*
 J. D. VAN DER VELDEN, *Rapporteur.*

Juli 1917.

De vierde Sectie dezer Synode heeft kennis genomen van het gedrukte rapport in zake de Zending onder de Joden, en heeft de conclusies, voorgesteld op bladz. 163, één voor één overwogen. Hierbij mocht ze alle gewenschte toelichting ontvangen van den rapporteur der Deputaten voor deze Zending, Ds H. C. VAN DEN BRINK, die de sectie-vergadering bijwoonde. In overleg met Ds. VAN DEN BRINK besloot de sectie-vergadering, de voorgestelde conclusies met eenige aanvulling en wijziging over te nemen.

Aan het voorgestelde sub A 2: „De Generale Synode benoeme voor deze Zending wederom vijf Deputaten”, werd toegevoegd: „alsmede twee of drie secundi-Deputaten”. De Sectie stelt zich voor, dat deze secundi als Deputaten zullen optreden, ingeval onverhoopt een of meer primi door den dood of anderszins duurzaam mochten uitvallen. Tevens heeft de Sectie de eer, bij afzonderlijk schrijven eene voordracht van eventueel te benoemen secundi aan de Synode te doen toekomen.

In zake het voorgestelde sub A 3 d: „De Generale Synode drage aan deze Deputaten op, de zaak van de Zending onder de Joden bij den voortduur in onze Kerken te bepleiten, ook door in een maandelijks verschijnend Zendingsblad mededeeling van den arbeid te doen”, overwoog de sectie-vergadering het volgende: uitgave van een afzonderlijk Zendingsblad, en wel van zulk een dat elke maand verschijnen zal, werd eenerzijds geacht onder de tegenwoordige omstandigheden aan ernstig financieel bezwaar onderhevig te zijn. Andererzijds werd de wenschelijkheid van zulk een blad, met het oog op het wekken van liefde en belangstelling voor de Zending onder de Joden ten volle erkend. Met Ds VAN DEN BRINK was de sectie-vergadering van oordeel, dat belangrijke besparing van expeditie-kosten zou worden verkregen, wanneer het uit te geven blad tegelijk met „Het Zendingsblad” kon worden verzonden. Over de uitvoerbaarheid hiervan zouden Deputaten voor de Zending onder de Joden overleg hebben te plegen met Generale Deputaten voor de Zending onder Heidenen en Mohammedanen. In verband met den positieven of negatieven uitslag van dit overleg, zou de financieele uitvoerbaarheid van de uitgave nader worden overwogen. De sectie-vergadering meende nu, dat aan de prudentie van Deputaten voor de Zending onder de Joden moest worden overgelaten, of de uitgave al dan niet zal worden ondernomen, en zoo ja, of het blad maandelijks, dan wel met langere tusschenpoozen zal verschijnen.

Dienovereenkomstig heeft Sectie 4 de eer aan Uwe vergadering het volgende in overweging te geven:

A. De Generale Synode,

1. hechte hare goedkeuring, aan den arbeid, door Deputaten voor den Zending onder de Joden verricht, onder dankbetuiging zoowel voor dien arbeid als voor het uitgebrachte rapport;
2. benoeme voor deze Zending wederom vijf Deputaten, alsmede twee of drie secundi-Deputaten;
3. drage aan deze Deputaten op:
  - a. het contract met de Kerk van 's Gravenhage te bestendigen;
  - b. den arbeid van bestaande Zendings-comité's, die uitgaan van den Kerkeraad te steunen;
  - c. de oprichting van zulke Comité's, alwaar zij nog niet worden gevonden, te bevorderen;
  - d. de zaak van de Zending onder de Joden bij den voortduur in onze Kerken te bepleiten, ook door in een eventueel uit te geven Zendingsblad mededeeling van den arbeid te doen, en met Generale Deputaten voor de Zending onder Heidenen en Mohammedanen in overleg te treden over de uitgave van dit blad met „Het Zendingsblad”;

B. Betreffende de financiën besluite de Synode overeenkomstig de voorstellen van het rapporti.

C. VAN GELDEREN, *Rapporteur.*

BIJLAGE XXXV.
(D. 6.)

*Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken ver-
gaderd te Rotterdam.*

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders!

Deputaten naar Art. IV der Zendingsorde, benoemd door de Generale Synode te 's Gravenhage 1914, Art. 160, hebben de eer u mede te deelen, dat zij gedurende deze drie jaren slechts éénmaal zijn geroepen geworden om deel te nemen aan het examen van een Missionairen Dienaar des Woords, nl. 17 December 1914 bij het examen van den WelEerwaarden Heer Ds W. S. DE HAAS te Utrecht. De Deputaten konden met volle vrijmoedigheid hunne toestemming tot de toelating van genoemden broeder geven.

Namens de Deputaten voornoemd,

H. DIJKSTRA.

Dr H. H. KUYPER, *h. t. Scriba.*

Rotterdam, 27 Augustus 1917.

BIJLAGE XXXVI.
(D. 6.)

**RAPPORT over het Rapport van Deputaten naar Art. VI
der Zendingsorde.**

In handen van uwe Commissie werd gesteld het rapport van Deputaten naar Art. IV der Zendingsorde, benoemd door de Generale Synode te 's Gravenhage 1914.

Uit dit rapport blijkt, dat Deputaten slechts eenmaal zijn geroepen geworden om deel te nemen aan het onderzoek van een Missionairen Dienaar des Woords. Het was in December 1914, bij het examen van den WelEerwaarden Heer Ds W. S. DE HAAS te Utrecht. Met volle vrijmoedigheid konden Deputaten hun toestemming geven tot toelating.

Voorts maakt uwe Commissie melding van de vacature, in het college van Deputaten ontstaan door het overlijden van Prof. M. NOORDTZIJ, van wiens arbeid met dankbare herinnering, aan wat Z. Hooggeleerde ook in dit college heeft verricht, melding wordt gemaakt. In de vervulling van deze vacature zal derhalve moeten worden voorzien door de benoeming van een nieuwen Deputaat.

W. W. SMITT, *Rapporteur.*

BIJLAGE XXXVII.
(E. 1 en 18.)

Met drie Bijlagen, gedeponeerd
in het Archief.

**RAPPORT in zake E 1 en E 18, behelzende het Rapport
van Deputaten in zake een bezwaarschrift van br.
J. Visser Azn te Werkendam (A), Acta 's Graven-
hage 1914, Art. 118, en eene Missive van br. J. Visser,
ingediend bij deze Synode.**

Op de Generale Synode van Den Haag was ingekomen een bezwaarschrift, in den vorm van eene brochure, van br. J. VISSER Azn te Werkendam tegen de besluiten van den Kerkeraad van Werkendam (A), de Classis Almkerk en de Particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg. Wegens den omvang der zaak en tot welstand van de Kerk te Werkendam (A) besloot de Generale Synode eene Commissie te benoemen met opdracht deze zaak nader te onderzoeken, zoo mogelijk te beëindigen en ter volgende Synode van hare handelingen te rapporteeren. Als leden dezer Commissie werden benoemd Ds H. C. VAN DEN BRINK, Ds A. M. DONNER en Prof. Dr H. BOUWMAN.

Volgens het rapport dezer Commissie was de zaak, waarover het ging, deze: In de jaren 1906 en '07 waren er tijdens de vacature in de gemeente Werkendam (A) eenige moeilijkheden ontstaan. Een groep leden der gemeente was niet content met den uitslag der stemming bij het beroepen van een Dienaar des Woords, en voerde meer of min openlijk oppositie. De Kerkeraad achtte het in de gegeven omstandigheden raadzaam de bediening van het Heilig Avondmaal op te schorten. Kort na de komst van Ds F. RISPENS werd 25 November 1907 besloten de Tafel des Heeren weder aan te richten tegen het advies van br. VISSER, toen ouderling, en nog één lid van den Kerkeraad. Terstond nam br. VISSER ontslag als ouderling; gelijk hij later verklaarde: „omdat de Kerkeraad had gezondigd tegen Gods Woord en de Belijdenis”. Het mocht niet gelukken hem terug te brengen. In Maart 1911 kwam van hem het bericht in, dat „hij was overgegaan naar Kerk B en verzocht om zijne attestatie”. Bezoeken van den Kerkeraad daaromtrent werden geweigerd. Evenmin wilde hij voor den Kerkeraad verschijnen. Hoewel hij hiervan later terugkwam, mocht echter eene samenspreking met den Kerkeraad ook in tegenwoordigheid van Deputaten der Classis Almkerk niet leiden tot een gewenscht resultaat. In Januari 1912 besloot de Kerkeraad br. VISSER te stellen onder den eersten trap der Kerkelijke censure wegens overtreding van het vijfde en van het negende gebod des Heeren. Br. VISSER beriep zich op de Classis Almkerk, maar deze sprak als haar oordeel uit, dat de censure volkomen rechtmatig was. Ook de Particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg stelde hem in 1913 in het ongelijk. Daarop wendde br. VISSER zich tot de Generale Synode 1914 met het verzoek om overgeschreven te worden bij Werkendam (B), en opheffing van de z.i. onwettige censure.

De Deputaten der Synode hebben deze kwestie grondig onderzocht, een en ander maal samenspreking gehad in Werkendam met den bezwaarden broeder en den Kerkeraad, en herhaaldelijk met br. VISSER gecorrespondeerd. Het mocht Deputaten gelukken in November 1914 br. VISSER tot bekentenis te brengen van zijn verkeerde handelingen en tot de bereidwilligheid zich met den Kerkeraad te verzoenen, waarvan aan de gemeente mededeeling is gedaan. Later echter verklaarde br. VISSER, het met de getroffen verzoening niet eens te zijn, en nog altijd zijn bezwaar te handhaven tegen het besluit van den Kerkeraad om het Heilig Avondmaal te vieren; geen Commissie van den Kerkeraad te willen ontvangen; niet met den Kerkeraad en de gemeente samen te willen leven; maar te persisteeren bij zijn recht om zich aan te sluiten bij Werkendam (B). Ook na vernieuwde samenspreking mocht het Deputaten niet gelukken hem tot andere gedachten te brengen. Zij hebben daarop den Kerkeraad geadviseerd br. VISSER van het Heilig Avondmaal af te houden, wat ook geschied is.

Uwe Commissie heeft kennis genomen van het uitgebrachte rapport van de Deputaten der Synode. Eveneens van de gevoerde correspondentie tusschen Deputaten en br. VISSER. Tevens van de missieve door br. VISSER bij deze Synode ingediend (E 18), waarin echter niet een opnieuw behandelen van zijne zaak gevraagd wordt, noch eenig nieuw gezichtspunt wordt geopend. Zij kan zich volkomen vereenigen met de conclusies der Deputaten en heeft de eer der Synode voor te stellen: *[volgen de conclusiën]*.

P. BOS, Rapporteur.

BIJLAGE XXXVIII.   RAPPORT in zake het verlof der militairen en, daarmede in verband, hun reizen op Zondag.
(E. 2.)

In handen uwer Commissie is gesteld punt E. 2. van het Agendum: „de Particuliere Synode van Noord-Holland stelt aan de Generale Synode voor, dat zij werkzaam zij, opdat aan militairen die conscientiebezwaar hebben om op Zondag te reizen bij eventueel verlof zooveel mogelijk vrijheid verleend worde om, inplaats van Zondagavond Maandagmorgen naar hun ligplaats terug te keeren”.

Bij de bespreking van deze zaak, ook met twee der Deputaten voor de geestelijke verzorging der militairen en Ds J. DE VRIES, is het der Commissie duidelijk gebleken, dat wij hier te doen hebben, niet met enkele op zich zelf staande

gevallen, maar met een misbruik van den dag des Heeren door zeer velen ook van de Gereformeerde militairen in geheel het land; en dat alzoo dit verschijnsel wel de aandacht verdient van al de Gereformeerde Kerken, in Synode vergaderd. De bespreking heeft de Commissie er toe geleid de volgende overwegingen en conclusiën voor te stellen.

Wat aangaat de overwegingen:

1. gelijk ook in het rapport der Deputaten voor correspondentie met de Hooge Overheid is gemeld, is reeds tot de Overheid een verzoek gericht in den geest van het voorstel van Noord-Holland. Tot toelichting diene, dat hier niet sprake is van het maandelijksch verlof, maar van een extra-verlof, dat een Zondags-verlof is, omdat op den Zondag geen dienstoefeningen worden gehouden. De militairen die zulks verkiezen, mogen Zaterdagavond op reis gaan en moeten op Zondagavond terug zijn. Bedoeld verzoek: onzen militairen te vergunnen, des Maandags met de eerste gelegenheid terug te keeren, is afgewezen om redenen van dienstbelangen.
2. De Commissie acht het minder juist, te spreken van „militairen, die conscientiebezwaar hebben”, omdat het bezwaar tegen het reizen op den dag des Heeren daardoor een individueel en subjectief bezwaar wordt, waarvan de oprechtheid en gegrondheid ook door de militaire Overheid moeilijk kan worden gecontroleerd. Want *a.* is 't een feit dat velen, die anders toonen, zich noch om godsdienst, noch om Zondagsrust te bekommeren, zich bij conscientiebezwaarden voegen, als daardoor vrijstelling is te verkrijgen; *b.* is 't ook een feit, en dat ons tot beschaming en schuld is, dat vele Gereformeerde militairen wel van conscientiebezwaar spreken, maar door daden den indruk wekken, ook bij de militaire autoriteiten, dat dit bezwaar bij hen niet oprecht of van groote beteekenis is, omdat zij zelve het gebruik maken van dat verlof hooger stellen dan het ontzien van den dag des Heeren, op welken zij, trots hun bezwaar, evengoed als anderen reizen. Een verzoek te dezer zake moet objectief van grondslag en inhoud zijn. Daarom is het beter het verzoek aldus te formuleeren, dat de Generale Synode daarin optrede voor de leden van de Gereformeerde Kerken.
3. Dat het daarom wel noodzakelijk moet geacht worden, tot de militairen en hunne ouders alsmede tot de Kerkeraden eene krachtige roepstem te doen uitgaan, hiertoe strekkend dat deze ontheiliging van 's Heeren dag worde nagelaten en degenen die zich daaraan blijven schuldig maken, door de ambt-dragers vermaand worden.
4. Dat er ook wel reden is de militaire Overheid er op te wijzen, dat voor de militairen die tot eene van de Gereformeerde Kerken behooren het reizen op Zondag in strijd is met hun Christelijke en kerkelijke roeping, en dat het niet geheel billijk schijnt te zijn dat de tijd voor een extra-verlof in dier voege wordt bepaald dat *anderen* daarvan wel kunnen gebruik maken maar *de leden van de Gereformeerde Kerken niet* zonder in strijd te komen met Gods gebod en de practijk van het godsdienstig leven hunner Kerk.

Op die gronden adviseert uwe Commissie, dat de Generale Synode besluite: *[volgen de conclusiën].*

L. LINDEBOOM, *Rapporteur.*

Rotterdam, 5 Augustus 1917.

BIJLAGE XXXIX.
(E. 3, 12, 14, 15, 19).

Met twee bijlagen.

ROPPOKT inzake de geestelijke verzorging van militairen.

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders!

Door de Particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg is aan uwe vergadering voorgesteld te overwegen de vraag, op welke wijze de geestelijke verzorging dezer Gereformeerde militairen in zuiver kerkelijke banen geleid en te gelijker tijd afdoende geregeld kon worden (E. 3).

De Gereformeerde Kerken van 's Hertogenbosch en Tilburg zijn echter bij nadere overweging van oordeel geweest, dat het voorstel van de Particuliere Synode van

Brabant en Limburg deze zaak betreffende en oorspronkelijk afkomstig van de Classis 's Hertogenbosch, niet genoegzaam belijnd is, waarom zij aan de Generale Synode verzoeken een regeling vast te stellen, waarbij aan Deputaten wordt opgedragen aan plaatselijke Kerken, die blijken dit te behoeven en er om vragen, bij hun arbeid desbetreffenden steun te verleenen, vooral in dezen vorm dat deze Kerken worden bijgestaan door leenpredikanten, daartoe door andere Kerken afgestaan (E. 14).

Dit voorstel ging vergezeld van eene toelichting (zie Bijlage A).

Nevens deze beide voorstellen moet vermeld worden het voorstel der Deputaten van de Generale Synode 1914 ter behartiging van de geestelijke belangen onzer militairen, hetwelk zij hebben opgenomen in hun rapport. Deputaten stellen aan de Synode voor, een weg te openen, opdat voor iedere legerdivisie minstens één legerpredikant, voor dat deel van het leger dat buiten de divisies valt, ook minstens één legerpredikant worde aangewezen, bepaaldelijk voor militairen onzer Kerken; terwijl daarbij geregeld wordt van deze Predikanten: *a.* de verhouding tot hunne Kerken, *b.* de financiële positie, *c.* de verhoudingen tot de legerautoriteiten. Deputaten meenen, dat het onmogelijk en ook onprofijtelijk is deze Predikanten aan plaatselijke Kerken binnen het ressort der divisies te verbinden, gezien de gedurige dislocatie der troepen. En tevens, dat dergelijke bearbeiding voortvloeit uit de roeping der Kerken, waartoe onze militairen ondanks hun tijdelijke afwezigheid blijven behooren (E. 12).

Nog weer een ander oordeel, rakende dezelfde materie, nl. van de Classis Hallum (E. 15) wendt zich tot uwe vergadering met het vriendelijk verzoek alle de Classes in den lande dringend te adviseeren bij de regeling der vacaturebeurten voor elke drie maanden twee of drie Dienaren des Woords aan te wijzen tot waarneming van den predikdienst onder de militairen. Zelf heeft ze reeds in dezen zin een besluit genomen, en ze is overtuigd, dat alleen op deze wijze van geregelde en eenigszins voldoende verzorging iets kan komen.

En ten laatste moet hier nog melding worden gemaakt van hetgeen door de Classis Bolsward onder de aandacht der Synode wordt gebracht. De Classis legt er den nadruk op, dat de geestelijke arbeid onder de militairen niet beperkt moet worden tot den predikdienst alleen, doch dat ze dient te worden uitgebreid, doch zeer noodzakelijk, tot *persoonlijke bearbeiding*. Zij meent, dat de Generale Synode dan bij de Hooge Overheid zou kunnen verzoeken vergoeding van reiskosten, wanneer nl. iedere Kerk haar eigen militieplichtigen in kazerne en veldleger zou bezoeken en bearbeiten. Een andere weg, door de Classis Bolsward gewezen, is deze: dat de Generale Synode enkele Dienaren des Woords voor dezen arbeid benoemde, die zich dan eenigen tijd in overleg met de Kerken, die zij dienen, hiervoor konden geven (E. 19 cf. Bijlage B).

Met zeer veel belangstelling heeft uwe Commissie deze onderscheidene voorstellen overwogen, overtuigd als zij is van het hooge belang, dat onze Kerken hebben bij eene ernstige en naarstige verzorging van de geestelijke belangen onzer militairen, die door zoo groote geestelijke en zedelijke gevaren gedurende de mobilisatie worden bedreigd.

Wat in deze voorstellen gevraagd wordt, gaat voorzeker niet de roeping en bevoegdheid onzer Kerken te buiten, al schijnt het uwe Commissie ook toe, dat het eene voorstel ons dichter tot het doel zal brengen dan het andere.

Met de gedachte, uitgesproken in het voorstel-Bolsward, dat de Overheid op aanvraag vergoeding zou geven van gemaakte kosten, kon de Commissie niet accoord gaan, overtuigd als ze is, dat de Kerken in een arbeid, waarin zij slechts doen kunnen wat zij schuldig zijn te doen, en nog lang niet gedaan hebben wat zij hadden kunnen doen, niet de hulp van de Overheid behooren te vragen. Ingeval de regeering eigener beweging tegemoetkoming in gemaakte kosten mocht aanbieden, zoo kan de aanvaarding daarvan aan de prudentie der betrokken Kerken worden overgelaten.

Ook kan uwe Commissie zich niet vereenigen met de gedachte, uitgedrukt in het voorstel-Bolsward, dat de Generale Synode enkele Dienaren des Woords voor dezen arbeid benoeme, dewijl naar haar oordeel ook in deze zaak de plaatselijke Kerk, welke bijstand behoeft in de geestelijke verzorging van de gemobiliseerden in hare omgeving, dezen steun zelf hebben te zoeken, al kan haar de weg daartoe door de Deputaten der Generale Synode worden gewezen en zooveel mogelijk geopend.

Het andere denkbeeld in hetzelfde voorstel, dat *persoonlijke bearbeiding* der militairen zeer noodzakelijk moet worden geacht, draagt de volle instemming uwer Commissie weg. Ditzelfde denkbeeld wordt ook terruggevonden in de voorstellen van de Kerken van 's Hertogenbosch en Tilburg en van de Deputaten

der Generale Synode 1914, met welke voorstellen zij gaarne haar groote sympathie betuigt, en die ons verder zullen brengen, naar het haar voorkomt, dan het voorstel van de Classis Hallum, hetwelk slechts meer systeem tracht te brengen in de tot dusver gevolgde maar onbevredigende wijze van hulpverlening in den predikdienst.

Het voorstel 's Hertogenbosch en Tilburg, hetwelk een scherper belijning geeft van het voorstel Noord-Brabant en Limburg, brengt iets [nieuws, en] zoo het in goede aarde mag vallen, naar wij vertrouwen iets *beters*. Het stemt in *wezen* overeen met het voorstel van de Generale Synode 1914, alleen komt het aan de laatsten ongewenscht voor, de legerpredikanten aan bepaalde plaatselijke Kerken te verbinden.

Wat de hoofdgedachte in beide voorstellen betreft, is uwe Commissie van oordeel, dat het voor een eenigszins doeltreffende en vruchtbare persoonlijke bearbeiding der militairen noodzakelijk is, dat een aantal predikanten zich beschikbaar stelt en beschikbaar wordt gesteld om gedurende geruimen tijd onder een bepaalden kring van militairen herderlijk te arbeiden. Zeer gewenscht zou het zijn, indien ze hierbij ter zijde konden worden gestaan door andere personen, die voor dezen arbeid gevoelen en er de gepaste gaven toe bezitten.

Opdat de Kerk, die zoodanigen hulpdienst begeert, een bureau van informatie kunne vinden, breide de Synode het aantal Deputaten Synodi eenigszins uit, die zich in verbinding stellen met predikanten, die tot den arbeid der geestelijke verzorging geacht mogen worden geschiktheid en genegenheid te bezitten en die door hunne Kerken voor een bepaalden tijd voor dit werk zouden mogen afgestaan worden. Ook zouden deze Deputaten de Kerken bij de militaire autoriteiten kunnen vertegenwoordigen; de financieele regelingen treffen; de plaatselijke Kerken en Classes en legerpredikanten dienen van raad en advies.

De legerpredikanten blijven natuurlijk verbonden aan de Kerk die hen tijdelijk afstaat, en worden ook door haar gesalarieerd. In de tijdelijke vacature ontstaan in de Kerk, welke voor bepaalden tijd haren Dienaar heeft afgestaan als leenpredikant, zou zeer goed kunnen worden voorzien door vervulling van liefdebeurten uit de Classis, en des noodig uit de naburige Classes, dewijl het hier toch het gemeen belang der Kerken geldt.

Voorts zou het noodig zijn, dat de Generale Synode machtiging verleene de daarvoor noodige gelden, die een belangrijk bedrag zullen moeten uitmaken, van de Kerken te vragen.

Uwe Commissie, ziende de bijzondere omstandigheden, waarin de zuidelijke provinciën verkeeren, meent vrijmoedigheid te vinden U aan te raden, de aanstelling van een twaalfstal legerpredikanten mogelijk te maken. Deze predikanten worden dan tijdelijk aan de hulpbehoevende plaatselijke Kerk verbonden. Deputaten der Synode zullen zich beijveren voor hen bij de legerautoriteiten de meest mogelijke faciliteiten te verkrijgen, en de Kerken zullen gemeenschappelijk voorzien in de onvermijdelijke kosten.

Wat betreft het verschilpunt tusschen het voorstel der Kerken van 's Hertogenbosch en Tilburg en de Deputaten der Generale Synode, of de predikanten verbonden zullen zijn aan de plaatselijke Kerken of aan de divisies, meent uwe Commissie de voorkeur te moeten geven aan het voorstel 's Hertogenbosch en Tilburg, dewijl dit meer leidt langs kerkelijke banen, en beantwoordt aan de bedoeling voor een tijd een vasten predikant te verbinden aan een bepaald ressort: *[volgen de conclusiën]*.

H. W. LAMAN, *Rapporteur*.

BIJLAGE A.

VOORSTEL.

De Gereformeerde Kerken van 's Hertogenbosch en Tilburg overtuigd, op grond van een driejarige ervaring, dat de geestelijke verzorging der Gereformeerde militairen binnen hun gebied tot nu toe niet toereikend is geweest;

bij nadere overweging van oordeel, dat het voorstel van de Particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg deze zaak betreffende, oorspronkelijk afkomstig van de Classis 's Hertogenbosch, niet genoegzaam belijnd is;

nemen de vrijheid aan de Generale Synode te verzoeken te dier zake eene regeling vast te stellen, waaarbij aan Deputaten wordt opgedragen, aan plaatselijke Kerken, die blijken dit te behoeven en er om vragen, bij hun arbeid doeltreffenden steun

te verleenen, vooral in dezen vorm dat deze Kerken worden bijgestaan door leenpredikanten, daartoe door andere Kerken afgestaan; zij verwijzen tot nadere aanduiding van hare bedoeling naar de hier volgende toelichting.

TOELICHTING.

Wanneer in een bepaald gebied een grootere of kleinere troepenmacht wordt gelegerd, ziet eene zich aldaar bevindende plaatselijke Kerk zich voor het feit geplaatst, dat zich op haar terrein voor korter of langer tijd een aantal militairen vestigen, waarvan zij met grond kan vermoeden, dat onder hen verscheidenen zijn die behooren tot eene Gereformeerde Kerk, en wier geestelijke belangen haar niet onverschillig zijn mogen. Haar eerste taak is dan te zoeken met dezen, die haar persoonlijk geheel en slechts gedeeltelijk bij name bekend zijn of worden, in nader contact te komen. Velen hunner melden zich spoedig aan; zeer velen moeten echter nog worden opgespoord. Dit werk strekt zich veelal uit over verschillende verspreide kantonnementen en vordert veel samenspreking en correspondentie met onderscheiden autoriteiten. Daarnaast dringt zich onmiddellijk de vraag op naar de voorziening in de prediking, waarbij zoo mogelijk getracht moet worden overal tweemaal per Zondag dienst te houden. Niets is zoo bevorderlijk voor een rechte Zondagsviering dan de op vaste tijdstippen gehouden Godsdienst oefeningen, die aan dien dag behoorlijke indeeling geven. Tevens geven zij gelegenheid met de militairen persoonlijk in aanraking te komen, waarbij al spoedig de behoefte aan catechetisch onderwijs zich openbaart. Terstond doet zich hier een bezwaar gevoelen, dat, indien er geen bijzondere regeling getroffen wordt, een goeden gang van dit onderwijs absoluut onmogelijk maakt. Het zijn de veelvuldige troepenverplaatsingen binnen een bepaald rayon, waardoor de militairen bij de beperktheid van het aantal arbeiders, telkens buiten het bereik van de Kerk vallen. Indien men hen niet als het ware van plaats tot plaats kan volgen, is er menschelijkerwijze van het onderwijs geen vrucht te verwachten. Omvangrijker nog dan dit alles is de voortdurende uitoefening van het opzicht en de tucht. Deze toch is, ziende de bijzondere omstandigheden, waarin de militairen geplaatst zijn, niet het minst noodig. Zorgvuldig dient nagegaan, waar zich de wegblijvers bevinden; of hun afwezigheid gewettigd was; door herhaaldelijk bezoek dient de band te worden aangehouden en met name bij ziekte is nauwlettende zorg gewenscht. De persoonlijke aanraking geeft verder aanleiding tot correspondentie met de Kerken, waaruit de militairen afkomstig zijn; met de Kerken, waarheen de militairen bij verplaatsing vertrekken; terwijl ook in vele gevallen de ouders over het gedrag hunner zonen moeten worden ingelicht.

Hiermede is nog slechts aangestipt, hetgeen moet worden gedaan. Het zal geen betoog behoeven, dat de Kerken, die bovenstaand voorstel indienen, op zichzelf niet in staat waren, zelfs met inspanning van alle krachten in hun uitgebreid gebied de talloze daar gelegeerde militairen naar behooren te bearbeiten. Ook de steun tot nu toe door Deputaten geboden door middel van de predikanten die in verschillende spreekbeurten optraden, kon in het tekort niet voorzien. Het is bekend, hoe zij zelven niet voldoende door de Kerken werden gesteund, en van de predikanten, die er kwamen, was in den regel het verblijf van te korten duur, dan dat van eenigszins regelmatigigen arbeid sprake kon zijn.

Het is daarom, dat bij de Kerken van 's Hertogenbosch en Tilburg reeds voor langen tijd is overwogen, op welke wijze duurzaam hulp kon worden verleend. Zij meenen eene oplossing te hebben gevonden in het toevoegen aan de plaatselijke Kerken van z.g.n. leenpredikanten, die onder leiding van de betrokken Kerkeraden in overleg met de pastores loci hun hulp bij den arbeid zouden bieden.

Zij meenen, dat dit niet alleen voor henzelfen maar ook voor andere Kerken zou kunnen gelden, waarom zij deze gedachte aan uwe Synode voorleggen, waarbij het hun gewenscht voorkomt, de practische uitvoerbaarheid van het plan eenigszins nader onder de oogen te zien.

Dat er in onze Kerken predikanten worden gevonden, die zich voor dit doel beschikbaar zouden willen stellen, en Kerken, die hun predikanten zouden willen afstaan, achten zij niet twijfelachtig.

Is zulk een predikant eenmaal gevonden, dan vindt hij in de steun behoevende Kerk zijn standplaats met behoorlijk logies enz. Hij zal zich vanuit dit centrum naar de onderscheiden kantonnementen kunnen begeven, bij voorkeur per rijwiel, eventueel ook met een ander vervoermiddel. Lokaliteiten voor de prediking en de catechisatie vindt hij b.v. in de Militaire Tehuizen, waartoe een overeenkomst met het betrokken Comité kan worden aangegaan, waartegen dit allicht geen

bezwaar maakt, zoo de uren niet samenvallen met die van het gewone Tehuisbezoek. Daarom is voor een en ander overleg noodig met de militaire autoriteiten, waarbij de bestaande veldpredikers (met wie in ieder geval voor de prediking overleg moet worden gepleegd) als schakel kunnen dienen. Waar onder de diensturen gelegenheid wordt gegeven voor „ontwikkeling en ontspanning”, zal dit met grond voor godsdienstonderwijs kunnen worden gevraagd; samenwerking met andere gezindten is daarbij aanbevelenswaard. Bovendien heeft de ervaring geleerd, dat de militaire autoriteiten in het algemeen onzen arbeid niet onwelwillend gezind zijn. Schijnt dit alles zoo niet moeilijk voor verwezenlijking vatbaar, de vraag dient thans te worden behandeld, op welke wijze in de kosten dient te worden voorzien. Gezien het hooge belang en de noodzakelijkheid van het werk, achten ondergeteekenden de eenige aangewezen weg, dat de kosten door alle Kerken worden gedragen, desnoodig pondspondsgewijze omgeslagen.

In verband hiermede dient de algemeene regeling van dezen steun dan ook door de Synode zelve ter hand te worden genomen en de uitvoering ervan aan Deputaten te worden opgedragen.

Tot hen zou eene plaatselijke Kerk zich bij met redenen omkleed verzoek hebben te wenden, waarop door Deputaten, desgewenscht na advies van de betrokken Classis of van door dezen daartoe aangewezen Deputaten, steun zou worden toegezegd en verleend allereerst, na oproeping, door aanwijzing van meerdere beschikbare predikanten en vervolgens door aanwijzing van een bepaald bedrag.

De vragende Kerk zou zich dan in verbinding hebben te stellen met de leenende Kerken met deze behoorlijke stipulatiën aan te gaan, inzonderheid omtrent traktement, tijd gedurende welken de leen zal plaats hebben enz.

Een en ander c.q. met advies van Deputaten.

Is zoodanige overeenkomst tot stand gekomen dan ga de plaatselijke Kerk met verdubbelde kracht aan het werk. Het spreekt vanzelf, dat ook twee of meer plaatselijke Kerken zich voor het leenen van een predikant zouden kunnen vereenigen.

Met heilbede en broeder groeten,

Namens den Raad der Gereformeerde Kerk te 's Hertogenbosch,

J. W. VERHAGEN, Voorzitter.

Namens den Raad der Gereformeerde Kerk te Tilburg,

J. DE VRIES, Voorzitter.

W. HOLLESTELLER, Scriba.

's Hertogenbosch, 27 Juli 1917.
Tilburg

BIJLAGE B.

Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken, vergaderd te Rotterdam, Augustus 1917.

WelEerwaarde en Eerw. Broeders!

Door de Classis Bolsward der Gereformeerde Kerken werd aan het Moderamen der Classicale Vergadering van 1 Augustus j.l. opgedragen het volgende ter uwer kennis te brengen.

Naar aanleiding van een voorstel van de Kerk van Wommels om den geestelijken arbeid onder onze militairen classicaal te regelen (verwezen werd naar wat de Classis Gouda en Hallum deden), sprak de vergadering als haar meening uit, dat genoemde geestelijke arbeid zich niet alleen beperken moet tot de prediking des Woords in Tehuizen en andere localiteiten, doch *zeer noodzakelijk* dient te worden uitgebreid tot *persoonlijke* bearbeiding der militairen, en besloot ze dit onder uwe aandacht te brengen om deze zaak, zooveel dit mogelijk is, door u geregeld te zien.

Van de op de vergadering gevoerde besprekingen mogen de volgende gedachten ter overweging u worden aangeboden.

De Generale Synode kon bij de Hooge Overheid verzoeken de reiskosten te willen vergoeden, die gemaakt moeten worden, wanneer iedere Kerk hare eigen militie-plichtingen in kazerne en veldleger zou bezoeken en bearbeiden.

Naar men hoort, zijn er niet weinigen, die op bedenkelijke wijze afwijken van hunne belijdenis en hebben dezen persoonlijke bearbeiding door diegenen, die over hen gesteld zijn, dringend noodig. Wanneer de Regeering de onkosten daarvoor vergoedde, zou deze arbeid met opoffering van tijd en moeite door de Kerken zelve ter hand kunnen genomen worden.

Ook een andere weg werd gewezen.

De Generale Synode kon enkele Dienaren des Woords voor dezen arbeid benoemen, die zich dan eenigen tijd in overleg met de Kerken die zij dienen, hiervoor konden geven.

In ieder geval legde de Synode zich hierop toe, wegen te openen, waarlangs het doenlijk wordt, dat de in militairen dienst geroepen leden *persoonlijk* kunnen worden bewerkt, met hen gebeden worde, ze op de vele gevaren worden gewezen en in moeilijke gevallen hun raad worde gegeven. Wegen waarlangs het mogelijk worde onder den zegen des Heeren de velen, die afdwalen en afgedoold zijn van den goeden weg, weer terecht te brengen, om alzoo iets te doen tegen een groot gevaar, dat het welzijn onzer Kerken bedreigt.

U in deze zaak de leiding des Heiligen Geestes, de wijsheid des Allerhoogsten en de hulpe des Heeren toebiddende, smeeken wij God den Heere, dat uwe vergadering ook in dezen tot welzijn van Christus' Kerk arbeiden moge.

Namens de Classis Bolsward,

het Moderamen voornoemd,

P. CH. VAN DER VLIET, *Scriba.*

Oosterend (Fr.), 24 Augustus 1917.

BIJLAGE XL

(E. 4.)

Met twee bijlagen,
gedeponeerd in het Archief.

RAPPORT inzake een protest van A. Bouman Jr te
Zaandam tegen eene beslissing van de Particuliere
Synode van Noord-Holland.

In handen van uwe Commissie, Sectie 4, werd een schrijven gesteld van A. BOUMAN Jr, belijdend lid van de Gereformeerde Kerk te Zaandam, tegen een besluit te zijnen aanzien van de Particuliere Synode van de Gereformeerde Kerken in de Provincie Noord-Holland, gehouden op 23 Juni 1915.

Tevens heeft uwe Commissie kennis genomen van de correspondentie tusschen den Raad van de Gereformeerde Kerk te Zaandam, de Classis Haarlem van de Gereformeerde Kerken vergaderd op 18 Mei 1915, en de Particuliere Synode van de Gereformeerde Kerken in de Provincie Noord-Holland samengekomen den 23sten Juni 1915, eenerzijds, en A. BOUMAN Jr anderzijds.

Ook heeft uwe Commissie eene persoonlijke samenspreking met A. BOUMAN Jr gehad.

Voorts heeft zij inlichting omtrent deze zaak gevraagd en verkregen van Ds BREUKELAAR van Zaandam, en inzage ontvangen van een extract van de notulen van den Raad van de Gereformeerde Kerk te Zaandam.

De zaak van geschil is in hoofdtrekken deze:

Aan br. A. BOUMAN Jr was eenige jaren geleden zijn verzoek of eisch te Zaandam ingewilligd, dat ook zijne vrouw, hoewel belijdend lid zijnde van de „Ned. Herv. Kerk” te Zaandam, bij den Doop van hun kind opgeroepen werd om de vragen van het Doopsformulier te beantwoorden.

Toen hem nu in Februari 1915 zijn derde kind geboren werd, vorderde hij van den Kerkeraad, wederom die oproeping te doen.

Thans echter weigerde de Kerkeraad aan dien eisch te voldoen.

Br. A. BOUMAN Jr achtte deze weigering onrechtmatig, „door geen enkel redelijk motief gedekt”; verklaarde, met den Doop van zijn kind niet te willen of te mogen wachten, totdat eventueel in laatste instantie eene Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in ons land uitspraak omtrent die weigering gedaan zou hebben, doch onder gememoreerde omstandigheden zijn kind niet te kunnen laten doopen in de Gereformeerde Kerk te Zaandam, en het daarom te zullen doen doopen in de „Nederlandsche Hervormde Kerk” te Zaandam.

Ondanks herhaalde waarschuwing van den Kerkeraad zette hij dit voornemen door op 2 Mei 1915

Ondertusschen had hij bij de Classis Haarlem een bezwaarschrift ingediend tegen de weigering van den Kerkeraad. In hare vergadering van 18 Mei besprak deze Classis dit bezwaarschrift, en vernam zij van de afgevaardigden van Zaandams Kerk de mededeeling, dat br. A. BOUMAN Jr zijn kind reeds had doen doopen in de „Nederlandsche Hervormde Kerk” te Zaandam.

In een schrijven aan br. A. BOUMAN Jr verklaarde deze Classis, het doen van den Kerkeraad ten opzichte van den Doop van het kind van br. A. BOUMAN Jr goed te keuren, sprak hare ernstige afkeuring uit over het doen doopen van zijn kind door br. A. BOUMAN Jr in de „Nederlandsche Hervormde Kerk”, vermaande hem tot schuldbelijdenis van deze daad, en om voortaan in den geordenden weg te gaan.

Br. A. BOUMAN Jr oordeelde deze handelwijze van de Classis verkeerd; meende dat de Kerkeraad door zijne mededeeling ter Classis-vergadering de zaak uit eigen handen in die van de Classis gegeven had, en weigerde ook daarom eene samenspreking met den Kerkeraad, die hem schriftelijk vriendelijk verzocht had, te willen melden waar en wanneer hij hem voor eene samenspreking zoude kunnen ontmoeten.

Ook een herhaald dergelijk verzoek van den Kerkeraad vond geen gehoor.

Br. A. BOUMAN Jr had zich intusschen beroepen op de Particuliere Synode van de Gereformeerde Kerken in de Provincie Noord-Holland, welke gehouden zou worden, en samengekomen is, op 23 Juni 1915.

Deze Synode keurde br. BOUMAN'S handelwijze van het doen doopen van zijn kind in de „Nederlandsche Hervormde Kerk” te Zaandam en zijn niet afwachten van de uitspraak der meerdere vergadering, ten zeerste af, sprak hare instemming uit met hetgeen de Classis Haarlem besloten had, en raadde aan br. A. BOUMAN Jr aan, zich aan het broederlijk vermaan van de Opzieners te onderwerpen.

Voorts was op 28 Mei 1915 door den Kerkeraad een voor misverstand niet onvatbaar schrijven aan br. A. BOUMAN Jr gezonden, hetwelk br. A. BOUMAN Jr opvatte als eene mededeeling, dat hem het Heilig Avondmaal was ontzegd, totdat hij tot schuldbelijdenis over zijn doen doopen van zijn kind in de „Nederlandsche Hervormde Kerk” zou gekomen zijn; maar hetwelk de Kerkeraad, blijkens zijn schrijven aan br. A. BOUMAN Jr op 20 Juli 1915, conditioneel bedoeld had; nl. dat aan br. A. BOUMAN Jr het Heilig Avondmaal ontzegd zoude zijn, indien hij, na samenspreking met den Kerkeraad, niet schuld beleden zou hebben.

Vervolgens heeft br. A. BOUMAN Jr zich in een schrijven, dat aan het begin van dit rapport genoemd werd, op deze Generale Synode beroepen; terwijl hij eene principieele uitspraak dezer Synode wenscht inzake de medegedeelde weigering door den Raad van de Gereformeerde Kerk te Zaandam.

Omtrent dit laatste oordeelt uwe Commissie, dat reeds de Synode van 1908 te Amsterdam duidelijke aanwijzing gaf. Blijkens Art. 86 van hare Acta sprak die Synode als haar gevoelen uit, dat „de stipulatiën, welke de Kerk bij den Doop der kinderen verlangt en moet verlangen als waarborg voor de Christelijke opvoeding, niet met de ouders kunnen worden aangegaan, wijl dezen zelf nog verzuimden door eigen belijdenis van hun geloof te doen blijken”.

Dit ziet op volwassen leden der Kerk, die nog geen toegang tot het Heilig Avondmaal vroegen. Doch wanneer dit aangaan der stipulatiën niet geschieden mag met degenen, die nog leden eener Gereformeerde Kerk zijn, oordeelde uwe Commissie, dat het nog minder aanging, het wel te doen met degenen, die in het geheel geene leden eener Gereformeerde Kerk zijn, en over wier eventueele geloofsbelijdenis een Raad van eene Gereformeerde Kerk dus niet oordeelen kan; maar acht uwe Commissie, dat de Raad van de Gereformeerde Kerk te Zaandam terecht geweigerd heeft, om ook de vrouw van br. A. BOUMAN Jr, belijdend lidmate zijnde van de „Nederlandsche Hervormde Kerk” te Zaandam, op te roepen tot het antwoorden op de Doopvragen, hetwelk eenige jaren tevoren daar verkeerdelijk gedaan was.

Uwe Commissie heeft de eer, aan Uwe Vergadering de volgende conclusiën aangaande dit bezwaarschrift voor te stellen: *[volgen de conclusiën]*.

S. GREYDANUS, *Rapporteur*.

BIJLAGE XLII.

(E. 6.)

RAPPORT over het bezwaarschrift van den heer J. de Lange van Leiderdorp.

Met een bijlage, gedeponereerd in het Archief.

In Sectie V werd ook behandeld het bezwaarschrift van br. J. DE LANGE, lid der Gereformeerde Kerk te Leiderdorp tegen een besluit der Particuliere Synode van Zuid-Holland (noordelijk gedeelte).

De zaak was deze: een jongeling uit Leiderdorp vroeg aan den Kerkeraad te dier plaatse een Doopattest. Aan dit verzoek werd voldaan; alleen werd er een aanmerking opgeschreven over een gedane nalatigheid van het catechetisch onderwijs. De vader van dezen jongeling oordeelde, dat de Kerk van Leiderdorp geen recht had een attest af te geven, wijl naar zijne meening zijn zoon nog kerkelijk te Leiden behoorde, krachtens eene bepaling van de Generale Synode van 1892, waarbij aan de leden vrijheid verleend werd om te blijven, als zij dit verlangden, bij de Kerk, waartoe zij op dat tijdstip behoorden.

Het is uw Commissie echter gebleken, dat deze man met zijn gezin reeds eenigen tijd onder 't opzicht van den Kerkeraad van Leiderdorp heeft gestaan. Wel is waar, dat de naam van dien zoon niet dadelijk na overgang van het gezin is ingeschreven in het register van de Kerk van Leiderdorp, maar dit kan geen grond zijn om aan de bevoegdheid van den Kerkeraad om het verlangde attest af te geven, te twifelen.

Volledigheidshalve deelt Uwe Commissie nog mede, dat er in het bezwaarschrift ook melding gemaakt wordt, dat door den Kerkeraad aan den bezwaarden broeder het Heilig Avondmaal is ontzegd; doch bij onderzoek is gebleken, dat dit punt noch op de Classis Leiden, noch op de Particuliere Synode ter sprake gekomen is, zoodat Uwe Commissie daarop niet kon ingaan.

Uwe Commissie heeft de eer Uwe vergadering het volgende te adviseeren: *[volgen de conclusiën].*

L. BOUMA, *Rapporteur.*

BIJLAGE XLIII.

(D. 7.)

Met een bijlage, gedeponeed in het Archief.

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders!

Bij Uw vergadering is ingekomen een schrijven van Ds H. K. VAN DIJK, Predikant bij de Gereformeerde Kerk van Wierum en Nes. Ds VAN DIJK spreekt in dat schrijven over moeilijkheden, gerezen te Zwammerdam tijdens zijn dienst aldaar; moeilijkheden, die destijds in den Kerkeraad, alsook door de Classis Woerden zijn besproken en behandeld. Ds VAN DIJK kan zich met de uitspraak van de Classis Woerden niet vereenigen en is van oordeel, dat, nu hij zelf een Kerk dient ressorteerende onder de Particuliere Synode van Friesland (noordelijk gedeelte), hij zich met zijn bezwaren rechtstreeks tot de Generale Synode heeft te wenden. Uwe Commissie daarentegen meent, dat in zaken als deze niet de woonplaats van den klager doch die van den beklagde aangeeft, waar de zaak moet worden behandeld en acht dientengevolge, dat Ds VAN DIJK zich met zijn bezwaarschrift niet behoort te richten tot de Generale Synode.

Reden, waarom Uwe Commissie aan Uwe vergadering voorstelt: *[volgt de conclusie].*

F. W. GROSHEIDE, *Rapporteur.*

BIJLAGE XLIV.

(E. 8.)

Met een bijlage, gedeponeed in het Archief.

RAPPORT der Commissie genoemd in de Acta van 1914 Art. 122, omtrent een geschil te Houtgehage.

In handen uwer Commissie werd gesteld het rapport van de Commissie benoemd door de Generale Synode van 1914 in zake het bezwaarschrift der broeders ANNE

KUPERUS en F. H. VAN ZWOL te Houtigehage. Dit bezwaarschrift betrof het afwijzen door de Particuliere Synode van Friesland (zuidelijk gedeelte) van het verzoek dezer leden der Kerk te Rottevalle, om tot de Kerk van Drachtster-Compagnie te mogen behooren.

De Deputaten, de broeders Prof. RIDDERBOS, Ds VONKENBERG en Ouderling VAN DER BOSCH hadden in 1914 eene conferentie, waarbij de betrokken Kerken en de bovengenoemde bezwaarde broeders compareerden, doch mochten toen niet de voldoening smaken, deze zaak tot een bevredigend einde te brengen. Op 17 Juli 1917 begaven Deputaten zich wederom naar Friesland en werd te Rottevalle geconfereerd. Thans bleek dat broeder KUPERUS door verlegging zijner burgerlijke woonplaats naar Drachtster-Compagnie buiten de kwestie was komen te staan.

Na eene breede bespreking met de Kerkeraden en broeder VAN ZWOL mochten de Deputaten met blijdschap constateeren, dat zij in het volbrengen uwer opdracht geslaagd waren.

Deputaten concludeerden,

- 1e. dat de kerkelijke handelingen der meergenoemde bezwaarde broeders hangende het geschil allerminst waren goed te keuren en legden daarop in broederlijk vermaan ernstig nadruk;
- 2e. dat voor inwilliging van het verzoek van broeder VAN ZWOL genoegzame redenen bestonden, en het scheppen van een antecedent, waarop anderen voor willekeurige verplaatsing hunner kerkelijke domicilie zich zouden kunnen beroepen, was uitgesloten;
- 3e. dat de Kerkeraad van Rottevalle zich bereid verklaarde, broeder VAN ZWOL de gevraagde bewilliging te verleenen; de Kerkeraad van Drachtster-Compagnie bereid was dezen broeder te ontvangen, en de betrokken broeder zijn dank betuigde voor den arbeid der Synode ter oplossing van het geschil.

De Commissie heeft de eer u voor te stellen: *[volgt de conclusie].*

H. HONIG, *Rapporteur.*

BIJLAGE XLV.

(E. 9.)

Met een bijlage.

WelEerwaarde en Eerwaarde Heeren en Broeders!

In handen Uwer Commissie is ook gesteld een „schrijven van den Kerkeraad te Luiten, betreffende een in te dienen verzoek van de broeders G. BOSCH, J. FRANSEN en A. REININK te Gramsbergen (Zie Acta 1914, Art. 53)“.

Op het Agendum der Synode wordt echter bovenbedoeld verzoek niet gemeld, en dus heeft Uwe Commissie daarover ook niets te zeggen. Wel over hetgeen de Kerkeraad in verband met de zaak van br. BRIL, Acta 1914, aan de Generale Synode heeft te berichten en te verzoeken.

De Kerkeraad bericht, dat hij inzake br. D. BRIL te Gramsbergen (Acta 1914, Art. 53, Bijlage 38, Agendum 76), naar het advies der Synode te 's Hage heeft gehandeld, maar uit de Acta meent te moeten opmaken dat door dien broeder een niet geheel juiste voorstelling der zaak is gegeven; dat de Kerkeraad aan br. BRIL en zijne Echtgenooten eigener beweging heeft toegestaan bij Gramsbergen in te wonen, zoolang de krankheid der laatste mocht duren; dat br. BRIL, hiermede niet tevreden, daarop ook voor *zijn bij hem inwonenden zoon en diens gezin* overgang tot de Kerk van Gramsbergen verlangde. Dit werd door Kerkeraad, Classis en Particuliere Synode niet toegestaan, daar hiervoor geen enkele wettige reden bestaat.

De redenen, waarom de Kerkeraad dit ter kennis van de Synode brengt, zijn:

1. „dat dit advies der Synode aanleiding gegeven heeft, dat enkele broeders en zusters, die, zoo als dit op meerdere plaatsen en vooral in Overijssel voorkomt, op eenigen verderen afstand van eigen dan van een naburige Kerk wonen, nu via Kerkeraad, Classis en Particuliere Synode tot de Generale Synode komen om ook hunne attestaties naar Gramsbergen overgebracht te krijgen. Zij gaan daarbij uit van de gedachte: „de Generale Synode zal ons,

evenals br. D. BRIL *en het bij hem inwonend gezin van zijn zoon*, ook wel toestaan wat genoemde vergaderingen hun, na uitvoerige besprekingen, weigerden.

2. De Kerkeraad voegt daarbij nog deze inlichtingen:
  - a. dat op vele plaatsen en ook tusschen naburige andere Kerken in de Classis Ommen verschil in afstanden onvermijdelijk is;
  - b. dat er bij den Kerkeraad geen bezwaar bestaat, bij uitzondering, de leden harer Kerk ter wille te zijn, maar dit de moeilijkheid meebrengt dat ook anderen, zonder overwegende redenen, met verzoek om overgang komen;
  - c. dat de omstandigheid, dat onze Kerkelijke Gemeente tot drie burgerlijke Gemeenten behoort, meebrengt en de uitgestrektheid onzer Kerk bovendien vordert, dat vereenigingen en Christelijke scholen in verschillende deelen der Gemeente worden gevonden;
  - d. dat de afstanden in Gramsbergen en in Lutten aanmerkelijk kleiner zijn dan in menige Kerk uit den omtrek, en de grens tusschen Lutten en Gramsbergen, na ernstig onderzoek van eene classicale Commissie en de betrokken Kerken, is vastgesteld.
3. Om die redenen „verzoekt de Kerkeraad uwe vergadering, niet verder dergelijke verzoeken met een gunstig advies te steunen en dit in geen geval te doen zonder eerst schriftelijk of mondeling informatie ingewonnen te hebben bij den Raad onzer Kerk”.

Uwe Commissie is van oordeel, dat de Synode niet anders kan doen dan: *[volgen de conclusiën]*.

Rotterdam, 30 Aug. 1917.

L. LINDEBOOM, *Rapporteur*.

BIJLAGE.

Bezwaarschrift van brs. G. BOSCH, J. FRANSEN en A. REININK, wonende in de Schans, gemeente Gramsbergen.

Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland te houden in Augustus 1917 te Rotterdam.

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders!

De Raad der Gereformeerde Kerk te Lutten a/d Dedemsvaart heeft bij dezen de eer aan de Generale Synode onzer Gereformeerde Kerken het volgende te berichten: dat hij naar Uw advies inzake br. D. BRIL te Gramsbergen, (zie Art. 53, Bijlage 28, Agendum H. 18 der Generale Synode van 1914), heeft gehandeld. Echter moet de Kerkeraad hieraan toevoegen, dat het hem spijt uit de Acta te moeten opmaken, hoe in deze zaak niet eene geheel juiste voorstelling aan uwe Synode is gegeven door br. BRIL;

dat de Kerkeraad aan br. BRIL en *zijne echtgenoot* eigener beweging heeft toegestaan bij Gramsbergen in te wonen, zoolang de krankheid der laatste mocht duren;

dat br. BRIL, hiermede niet tevreden, daarop ook *voor zijnen bij hem inwonenden zoon en diens gezin* overgang tot de Kerk van Gramsbergen verlangde. Dit werd door Kerkeraad, Classis en Particuliere Synode niet toegestaan, daar hiervoor geen enkele wettige reden bestaat.

De redenen, waarom wij dit ter uwer kennis brengen, zijn de volgende:

- 1e. dat dit advies der Synode aanleiding gegeven heeft, dat enkele broeders en zusters, die — zooals dit op meerdere plaatsen en vooral in Overijssel voorkomt — op eenigen verderen afstand van eigen dan van een naburige Kerk wonen, nu via Kerkeraad, Classis en Particuliere Synode tot de Generale Synode komen om ook hunne attestatie naar Gramsbergen overgebracht te krijgen. Zij gaan daarbij uit van de gedachte: „de Generale Synode zal ons, evenals br. D. BRIL *en het bij hem inwonend gezin van zijn zoon*, ook wel toestaan, wat genoemde vergadering hun, na uitvoerige besprekingen, weigerden”. Ditmaal zijn het de brs. G. BOSCH, A. FRANSEN en A. REININK, die met hun protest tot uwe vergadering komen. Mocht ons voor hen hetzelfde advies gegeven worden, dan wordt daardoor voor anderen weer de weg geopend hetzelfde D.V. in 1920 te probeeren;
- 2e. derhalve meent de Kerkeraad, niet wetende welke argumenten deze broeders zullen aanvoeren, UEerwaarde vooraf te moeten inlichten:
  - a. dat op vele plaatsen en ook tusschen naburige andere Kerken in de Classis Ommen verschil in afstanden onvermijdelijk is;

- b. dat er bij den Kerkeraad geen bezwaar bestaat, bij uitzondering, de leden harer Kerk terwille te zijn, maar dit de moeilijkheid meebrengt dat ook anderen, zonder overwegende redenen, met een verzoek om overgang komen;
- c. dat de omstandigheid, waardoor onze kerkelijke Gemeente tot drie burgerlijke Gemeenten behoort, meebrengt en de uitgestrektheid onzer Kerk bovendien vordert, dat vereenigingen en Christelijke scholen in verschillende deelen der Gemeente worden gevonden;
- d. dat de afstanden in Gramsbergen en in Lutton aanmerkelijk kleiner zijn dan in menige Kerk uit den omtrek en de grens tusschen Lutton en Gramsbergen, na ernstig onderzoek van eene classicale Commissie en de betrokken Kerken, is vastgesteld;
- 3e. dus verzoekt de Kerkeraad uwe vergadering niet verder dergelijke verzoeken met een gunstig advies te steunen en dit in geen geval te doen zonder eerst schriftelijk of mondeling informatie ingewonnen te hebben bij den Raad onzer Kerk, die daartoe gaarne bereid is, zoo noodig, een afgevaardigde voor uwe Commissie te laten verschijnen.

Met broedergroete en heilbede,

Namens den Raad der Gereformeerde Kerk,

Ds O. BOERSMA, *Praeses.*
W. v. D. GRAAF, *Scriba.*

BIJLAGE XLVI.
(E. 12.)

Met eene bijlage.

ADVIES inzake het Rapport van Deputaten der Generale Synode 1914 ter behartiging van de geestelijke belangen onzer militairen.

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders!

In handen van Uwe Commissie werd gesteld het rapport van Deputaten der Generale Synode 1914 ter behartiging van de geestelijke belangen onzer militairen. Dit breede rapport geeft een blik op den veel-omvattenden arbeid van genoemde Deputaten.

Allereerst werd, door de hulp van verscheidene Kerken en predikanten, voorzien in de bediening des Woords op plaatsen, waar geen Gereformeerde Kerk bestaat of waar de Kerk vacant was, en bovenal in Tilburg en omstreken; deze arbeid werd al meer hulp in den velddienst, omdat de bijstand der Veldpredikers, bij name in de IIIe en IVe Divisie, onmisbaar was. Door de welwillendheid van de Veldpredikers in algemeenen dienst Ds A. S. TALMA en Dr J. TH. DE VISSER werden reis- en verblijfkosten onzer predikanten, wanneer deze in Veldprediking optraden, door de Regeering vergoed.

Voorts hebben Deputaten éénmaal, doch slechts voor ééne maand, een predikant kunnen aanstellen, die zich geheel aan den arbeid onder de militairen wijdde. Meerderen konden niet aangesteld worden, wijl de hiervoor gevraagde predikanten geen toestemming van hun Kerkeraden konden verkrijgen; terwijl moeilijkheden met den Commandant der IIIe Divisie leerden, dat de positie van zulke predikanten van Regeeringswege moet geregeld worden.

Deputaten klagen er over, dat de langdurige mobilisatie en de verlofregeling, die den Zondag tot reisdag doet maken, het bezoek bij de bediening des Woords en het geestelijke leven in het algemeen doet achteruitgaan. In den eersten tijd werd een verzoek gericht tot H. M. de Koningin, om mogelijk te maken, dat de militairen hun verlof thuis konden doorbrengen, zonder genoodzaakt te zijn op Zondag te reizen; doch dit werd toen afgewezen.

Deputaten behoeften alleen in het begin steun te geven aan tijdelijken Militaire Tehuizen, omdat het Centraal Comité deze zorg kon overnemen. Een conferentie, door den Nederlandschen Militairen Bond uitgeschreven, bedoelende meer centralisatie van den arbeid, had geen resultaat.

Verder vroegen Deputaten van de Kerkeraden de adressen der militairen uit hun Kerken; 6200 adressen werden hun opgegeven, die door een daartoe aangestelden broeder in kaartsysteem werden verwerkt. Hoewel deze broeder zijn werk

niet kon voortzetten, en vele Kerkeraden geen of weinig hulp boden, wordt deze arbeid nog aangehouden; Deputaten zijn toch van oordeel, dat alleen door de opgaven dezer adressen persoonlijke bearbeiding der militairen mogelijk is.

Behalve een zeer uitvoerige correspondentie vergaderden de Deputaten ongeveer 60 maal. Zij ontvingen van Kerken en particulieren de som van f 6377.90 en van de Regeering f 4510.98; met andere inkomsten tot een bedrag van f 206.32, samen f 11095.20. Terwijl ze f 9470.07 uitgaven, o.a. voor predikdienst f 7017.12. Ze hadden dus op 1 Augustus l.l. f 1625.13 in kas.

Eindelijk hebben Deputaten overwogen een verzoek van de Kerken van Tilburg en 's Hertogenbosch om hulp te bieden tot de beroeping van een Dienaar des Woords, uitsluitend voor den arbeid onder de militairen. Hiervan was vrucht een voorstel, dat Deputaten aan de Generale Synode doen.

Uwe Commissie heeft met zeer veel waardeering kennis genomen van den inhoud van dit rapport, dat getuigenis aflegt van den ijver, waarmede de Deputaten hun opdracht hebben vervuld.

Over het voorstel van Deputaten heeft Uwe Commissie geoordeeld in verband met de punten van het Agendum E 2, 3, 13, 14, 15; welke allen handelen over de voortzetting van den arbeid onder onze militairen, en waarover zij afzonderlijk zal rapporteeren, tegelijk haar advies gevende over gemeld voorstel.

Daarom stelt de Commissie alsnu aan Uwe vergadering voor: *[volgt de conclusie]*.

N. DUURSEMA, *Rapporteur.*

BIJLAGE.

RAPPORT van Deputaten der Generale Synode 1914 ter behartiging van de geestelijke belangen onzer militairen.

Deputaten tot bovengenoemden arbeid door U benoemd hebben hunnen arbeid aangevangen 12 Nov. 1914 te Utrecht, waar ter plaatse zij hunne meeste vergaderingen gehouden hebben. Zij verdeelden de werkzaamheden aldus, dat Ds J. E. VONKENBERG zou optreden als Voorzitter, Ds A. H. VAN MINNEN als Secretaris-Penningmeester, terwijl Ds T. GERBER belast werd met de regeling en verzorging der preekbeurten.

Dit rapport van hunnen arbeid loopt tot 1 Augustus 1917.

Bij den opzet van hunnen arbeid konden ook zij niet voorzien, dat de wereldoorlog zoo lang zoude duren en dus ook de mobilisatie van ons Leger zoo lang zou bestendig worden. Veeleer gingen zij van de meening uit, dat hun arbeid van veel korter duur en veel beperkter omvang zijn zou, dan — helaas — gebleken is. Anders hadden zij van meet af hun werk op breeder grondslag gebouwd. Bovendien stonden zij voor een onontgonnen terrein en moesten zij zelf den weg zoeken, die hen eenigszins tot het doel nader bracht, wat zij volgens uwe opdracht hadden te bereiken.

Het instituut „Veldpredikers” zooals de Regeering dat in 't leven had geroepen, bleek van stonde aan voor de Gereformeerde Kerken onvoldoende. Op bredere geestelijke verzorging der opgeroepen militairen, allereerst onder die van Gereformeerden huize, maar ook onder hen, die meer of min van de religie vervreemd waren, werd terecht aangedrongen. Derhalve richtten Deputaten een schrijven aan de Kerkeraden, binnen wier ressort zich militaire bezettingen bevonden, met verzoek mede te deelen, hoe de geestelijke bearbeiding der militairen geschiedt en zoo noodig hulp of advies aan te bieden. Uit de antwoorden, die hierop inkwamen bleek, dat bijkans overal door de Kerkeraden de arbeid was aangevangen. Daar waar reeds garnizoen lag, waren natuurlijk geen bijzondere maatregelen te treffen geweest. In de kuststreek, vooral ten plattelande, had men op verschillende plaatsen, dikwerf de catechisatiekamer onzer Kerken, tot een tijdelijk Christelijk Militair Tehuis ingericht. Doch voor het veldleger vooral in Noord Brabant en Limburg was hulp en voorziening aanstonds noodzakelijk.

Tevens werd den Kerken een verzoek gezonden hun predikant of predikanten liefst met de noodige reiskosten één of meer Zondagen voor predikdienst onder de militairen af te staan; en een of meerdere collecten te houden ter bestrijding van de onkosten.

Voorop stond voor Deputaten de zorg, zooveel mogelijk te voorzien in de bediening des Woords, dáár vooral, waar onze militairen daarvan geheel verstoken waren.

Hoewel ook een tal van Kerken achterwege bleven, zijn er toch een zeer groot getal Kerken geweest, die éénmaal en meermalen, eerst zonder, later tegen ver-

goeding van reiskosten, hun predikant of predikanten hiervoor afstonden, terwijl ook de predikanten zich steeds belangloos bereid verklaarden voor dezen arbeid uit te gaan. Voor de geregelde waarneming van dezen dienst verwijzen wij naar de opgaven, telkens in de kerkelijke bladen verschenen. Tot op heden kon Zondag op Zondag op verschillende plaatsen het Woord worden bediend. Het aantal dier plaatsen wisselde af tusschen 5 en 10 per Zondag, op ongeveer 130 Zondagen.

Deputaten hebben zich steeds allereerst in verbinding gesteld met de plaatselijke Kerken, binnen welker ressort bedoelde predikanten optraden. Ook ontvingen zij meermalen verzoek om hulp van zwakke, vacante Kerken, in welke omgeving veel militairen waren ingekwartierd. Als zoodanig werden geholpen de Kerken op het eiland Voorne: Den Briel, Nieuw-Hellevoet en Hellevoetsluis, zoolang zij vacant waren; Rockanje, dat steeds vacant was. Hier werd eenigen tijd het zenden van een predikant onderlaten, omdat den Deputaten van verschillende zijden klachten bereikten over zeer geringe opkomst van militairen, totdat uit den kring der militairen zelf een door velen geteekend verzoek bij hen inkwam, weer voor predikdienst te zorgen, waaraan sinds weer, voor zooveel 't mogelijk was, voldaan werd.

Verder gingen predikanten naar 's Gravenmoer, Vrijhoeven, Sprang, Heusden en Roosendaal. Ook een enkele maal naar Maastricht en Venlo, naar Eindhoven toen dit vacant was, een paar maal naar Bath en Krulningen (dat in de reiskosten daartoe hielp bijdragen); eveneens naar Naarden met zijn groot garnizoen, welks predikant zeer langen tijd zijn dienstwerk niet kon waarnemen; en naar het kamp te Laren. Ook 's Hertogenbosch en Breda werden enkele malen geholpen. In het kamp te Waalsdorp echter, hoewel de Veldprediker in algemeenen dienst daarvoor om de veertien dagen gaarne een predikant der Gereformeerde Kerken zag aangewezen, trad maar een enkelen Zondag een der Haagsche predikanten op. Daar toch werd alleen maar een morgendienst van een uur gehouden. En het ging niet den Kerkeraden te verzoeken daarvoor een ganschen Zondag hun eigen Dienaar des Woords af te staan, waar nog bijkwam, dat — zou er niet op den Zondag gereisd worden — de onkosten zeer groot en het verblijf zeer moeielijk waren.

Het leeuwenaandeel echter kreeg Tilburg met de verschillende plaatsjes rondom, waar militairen gelegerd waren. Geregeld gingen daar één, soms twee predikanten, ook zelfs vier heen, om hulp in den velddienst te bewijzen.

Als zoodanig, hulp in den velddienst, is langzamerhand op de meeste plaatsen deze bediening des Woords, van onze Kerken uitgaande, beschouwd moeten worden.

Allereerst bleek het onmogelijk, in de eigenlijke militaire kampen en kwartieren te doen prediken zonder den bijstand der officieele Veldpredikers. Vandaar dat deze dienst moest aangemerkt worden als een hulpdienst aan hen bewezen. De Veldprediker der IIIe Divisie en die der IVe Divisie hebben van die hulp dan ook steeds en zeer gaarne gebruik gemaakt. Voor de andere Divisies kwam dat minder voor, omdat daar onze Kerken talrijker waren en in de kerkgebouwen kon opgetreden worden.

Bovendien zorgden dan de heeren Veldpredikers voor bekendmaking van den Dienst, hoewel deze, ook buiten hunne schuld, meermalen veel te wenschen overliet. Later is in de IVe Divisie daarin tegemoet gekomen door het ophangen van kaarten in verschillende Militaire Tehuizen,

Eindelijk nog dit. Reeds aanstonds zocht met uwe Deputaten aanraking wijlen Ds A. S. TALMA, toen Veldprediker i. a. d. Hij verzekerde den Voorzitter der Deputaten, dat de Regeering geneigd is reis- en verblijfkosten, ook voor onze predikanten, als zij onder de militairen gaan arbeiden, te vergoeden, waarvan bij hem de regeling berustte, dewijl in zijne instructie stond, dat door hem de bezoldiging van den hulpdienst gaat.

Met Ds A. S. TALMA werd daarover den 7den Januari 1915 geconfereerd. Hij was zoo welwillend, daartoe zelf op de vergadering der Deputaten aanwezig te zijn. Alstoen werd vastgesteld, dat Deputaten bij hem mogen declareeren de reiskosten en verblijfkosten van predikanten, die veldprediking hebben verricht; deze declaraties moeten, waar het veldprediking binnen de Divisies geldt, gewaarmerkt zijn door de betrokken Veldpredikers, voor wat buiten de Divisies ligt kunnen zij rechtstreeks aan den Veldprediker i. a. d. worden afgezonden.

Na het overlijden van Ds A. S. TALMA trad als Veldprediker i. a. d. Dr J. TH. DE VISSER, die aanstonds Deputaten bij zich ontbood en met wien dezelfde regeling van kracht bleef.

Natuurlijk vielen niet alle plaatsen, waar gepredikt werd, onder deze bepalingen; zoo bijvoorbeeld niet 's Gravenmoer en Woerden e. a. En evenmin konden altoos alle onkosten worden opgegeven. Ook rezen wel eens moeilijkheden met de heeren Veldpredikers. Steeds echter werden die door mondelinge samenspreking

öpgelost, waartoe Deputaten dan ook een en andermaal in Brabant vergaderden.

Voor Deputaten bijzonder geschikt was de regeling, die de Kerk van Amsterdam met hen trof; ééns per maand één van hare predikanten. Zoo ook gaf de Classis Gouda een uitnemend voorbeeld, door aan te bieden per drie maanden drie predikanten uit haar kring; welk voorbeeld door de Classes Hallum, Drachten en Appingedam werd gevolgd.

Bijzonder werd deze geregelde bediening des Woords bemoeielijkt, wat het veldleger betreft, door de gedurige en den Deputaten dikwerf te laat bekende verplaatsing der troepen. Daardoor kon het gebeuren, dat de predikant, denkende voor de militairen op te treden, louter burgers onder zijn gehoor zag en den indruk kreeg eene vacante Kerk te dienen. Wellicht openbaart de eeuwigheid, dat juist voor die burgers zijn Woord van eeuwigen zegen is geweest en de oogst groot, ook al was het zaaiveld anders dan hij verwachtte.

Overigens blijft het naar oordeel van Deputaten noodig, in deze veldprediking voor onze militairen te volharden.

Toch is hierdoor niet die aanraking te verkrijgen, die voor onze militairen meer dan noodzakelijk is. Deputaten hebben eene poging gedaan, een predikant uit te zenden, die geregeld onze militairen van Gereformeerden huize bezocht, wiens dienst daartoe bestaan zou in prediking, ziekenbezoek, samenspreking met de militairen, zoowel persoonlijk als in kringen enz. Zij vonden daartoe bereid Ds A. J. DE BOER van Garrelsweer, wiens Kerkeraad hem eene maand voor dezen arbeid wilde afstaan. Eerst meenden Deputaten twee predikanten uit te zenden, de een voor Zeeland en West-Brabant, de ander voor Oost-Brabant en Limburg. Maar dewijl de andere, door hen benoemde predikant geene bewilliging van zijnen Kerkeraad kon verkrijgen, is alleen Ds A. J. DE BOER daartoe uitgegaan, die eene maand in West-Brabant en Zeeland heeft gewerkt en verschillende plaatsen bezocht (Juni 1915). Deze arbeid stuitte echter op deze moeilijkheid af, dat Ds DE BOER als legerpredikant geene officieele aanstelling had van de Regeering. Van zijn optreden was behoorlijk aan den Commandant der IIIe Divisie kennis gegeven en diens steun verzocht. Eene uitdrukking in het schrijven van Deputaten, „dat voor uwe Divisie is aangewezen Ds A. DE BOER”, wat blijkens wat vooring en volgde niet anders bedoelde, dan dat voor het herderlijk werk onder de Gereformeerde militairen in de IIIe Divisie Ds DE BOER de door Deputaten aangewezen man was, wekte zoo zeer de ergernis van dezen Commandant, die „van Deputaten geene aanwijzing in zijne Divisie behoefde te ontvangen”, dat hij Ds DE BOER allen bijstand in zijn werk ontzegde. In hunne vergadering van 21 Juni '15 besloten Deputaten Ds DE BOER aan te raden ondanks het gemis aan officieelen steun zijn arbeid voort te zetten. Voorts overwogen zij, dat bedoelde divisiegeneraal zich — zoo hij het schrijven van Deputaten aanstootelijk vond, — dan rechtstreeks tot Deputaten had behooren te wenden en hun zijne weigering op hun verzoek van medehulp had moeten kenbaar maken, in plaats van aan Ds DE BOER. Dewijl vóór deze zaak tot oplossing kon gebracht worden, de arbeidstermijn van Ds DE BOER toch verstreken zou zijn, zoo werd besloten bij eene vernieuwde aanstelling zich met eene nadere verklaring tot bedoelden Commandant te wenden. Eene vernieuwde aanstelling is echter niet gevolgd.

Evenmin gelukte het voor Oost-Brabant en Limburg een predikant te verkrijgen, hoezeer en terecht ook de Kerkeraad van Tilburg daarop aandrong. Predikanten, die geneigdheid tot dezen arbeid hadden, konden het noodige verlof van hun Kerkeraad niet verkrijgen. Nadat de arbeidstijd van Ds DE BOER ten einde was, ontvingen Deputaten van bovenbedoelden Commandant een tweetal brieven, waarin deze uiteenzette, wat hem in 't schrijven namens Deputaten minder juist geschenen had en ter verklaring van zijn optreden inzake Ds DE BOER. Van dit vriendelijk gesteld schrijven namen Deputaten met belangstelling kennis en besloten het te beantwoorden met de mededeeling, dat Ds DE BOER's arbeidstijd voorbij was, maar Deputaten bij eene hervatting van dien arbeid wederom met bedoelden Commandant zich in verbinding zouden stellen.

Zij trokken er deze les uit, dat voor allen arbeid van legerpredikanten regeling van hunne positie met de militaire Overheid niet van meerdere of mindere wellwillendheid moet afhangen, maar moet worden vastgelegd van Regeeringswege.

Van het kerkbezoek werden Deputaten door de vanwege hen geholpen Kerken telkens op de hoogte gehouden. Dat hing niet alleen samen met het aantal militairen dat tijdelijk ingekwartierd was, maar ook met de streek des lands waar de militairen vandaan kwamen. Vooral naarmate de mobilisatie langer duurde, ging de ijver om den Dienst des Woords te bezoeken terug, gelijk heel het kerkelijk en geestelijk leven onder onze militairen achteruitging.

Daartoe werkte ook mede de verlofregeling, waardoor velen van den dag des Heeren een reisdag maakten.

Reeds in December 1914 werd door Deputaten besloten een verzoekschrift te richten aan H. M. de Koningin, opdat militairen zooveel mogelijk in de gelegenheid zouden gesteld worden hun verlof thuis door te brengen zonder genoodzaakt te zijn op Zondag te reizen. Eerst scheen het, dat de Deputaten voor de Correspondentie met de Hooge Overheid dit verzoek zouden overnemen. Daarna werd hun bericht, dat dezen er van afzagen om bezwaren den dienst betreffende. Deputaten besloten toen zelf dit verzoek in te dienen. Op hunne vergadering van 5 Febr. 1915 was het antwoord van den Opperbevelhebber ter tafel, dat er om der gevolgen wille en als in strijd met de dienstbelangen afwijzend op was beschikt.

Van verschillende Kerken kwam verzoek in om financieelen steun voor de oprichting en instandhouding van tijdelijke Christelijke Militaire Tehuizen. Besloten werd 21 December '14 dan slechts steun te bieden, wanneer zulk een Militair Tehuis alleen van den Kerkeraad uitging. Verschillende Kerken ontvingen dien steun. Eveneens een Comité, dat zich in Drente gevormd had.

Naarmate de arbeid van het Centraal Comité en de Provinciale Comité's zich uitbreidde, viel de noodzakelijkheid voor dien steun weg.

Deputaten namen ook deel aan eene conferentie, uitgeschreven door den Nederlandschen Militairen Bond, waar allerlei corporaties vertegenwoordigd waren, met de geestelijke verzorging van de militairen belast. De bedoeling was tot centraliseering van dien arbeid te komen. De besprekingen op die conferentie zijn op niets uitgelopen.

Reeds vroeger uit de Kerk van Tilburg en later uit de Kerk van 's Hertogenbosch bereikte Deputaten het verzoek, hulp te bieden tot beroeping aldaar van een tweeden predikant, bepaaldelijk voor de geestelijke verzorging der militairen aldaar. Later kwam uit de vacante Kerk van 's Hertogenbosch, als ook uit de Classis 's Hertogenbosch een dergelijk verzoek, ook tot beroeping van een afzonderlijken predikant voor dezen arbeid in die omgeving.

Deputaten besloten na rijpe overweging deze zaak aan het oordeel der Generale Synode over te laten en aan het einde van dit rapport desaangaande een voorstel te doen.

Op de vergadering van 3 Mei 1916 werd behandeld een bij den Voorzitter ingekomen schrijven van een tweetal reserveluitenants, leden onzer Kerken, beiden te 's Hertogenbosch, waarin werd aangedrongen de verslapping onder de Gereformeerde militairen tegen te gaan, waarbij enkele wenken desaangaande waren gevoegd. Beiden boden daarbij hunne diensten aan, waarvan Deputaten aanstonds besloten gebruik te maken, tot het verzamelen van de noodige gegevens. Beiden deden daarop het voorstel, dat Deputaten den Kerkeraden zouden verzoeken juiste opgaven omtrent de militairen uit hunne Kerken te verstrekken en dan liefst militaire commissies in alle onderdeelen van het leger te vormen, wien de opgegeven namen en adressen zouden kunnen verstrekt worden.

Ter vergadering van 17 Mei 1916 kwam een schrijven van Prof. Dr F. W. GROSHEIDE van Amsterdam, mede namens enkele predikanten en ouderlingen, die met elkander over de geestelijke verzorging onzer militairen op de conferentie voor Gereformeerde Evangelisatie te Rotterdam gesproken hadden. Dit schrijven was in gelijken geest als van bovengenoemde reserve-luitenants.

Door Deputaten werd toen besloten aan de Kerken eene circulaire te richten, waarin gevraagd werd nieuwe hulp voor de veldprediking, maar ook opgave van de volledige adressen der uit hun ressort afwezige militairen en opgave van naam en herkomst der ter hunner plaatse aanwezige militairen, waaraan de mededeeling was toegevoegd, dat alle deze gegevens door Deputaten zouden worden verwerkt, terwijl voor de onvermijdelijke kosten eene collecte gevraagd werd.

Den broeders, die deze zaak ter sprake gebracht hadden, werd hiervan mededeeling gedaan.

Reeds spoedig begonnen bij den secretaris lijsten met opgaven in te komen. Binnen een maand hadden 80 Kerkeraden namen opgegeven. Het getal van de adressen, die den Deputaten werden toegezonden, bedroeg tot op den datum, waarop dit rapport werd afgesloten, ruim 6200. Een groot getal, gelijk bleek om te verwerken, daar besloten werd ze in kaartsysteem te brengen met afscheurbaren strook; deze strooken ter controle te bewaren en de adresbiljetten steeds te zenden naar die Kerkeraden, binnen wier ressort de opgegeven militair tijdelijk behoorde. Daar waar het eigenlijk veldleger lag en waar geene Gereformeerde Kerkeraden gevonden werden, zou getracht worden in de verschillende legeronderdeelen broeders te vinden, wien de geestelijke verzorging van de anderen kon worden opgedragen.

Toch was dit getal opgegeven adressen bij lange na niets in vergelijking met het aantal Gereformeerde militairen. Sommige Kerkeraden lieten niets van zich hooren; van anderen waren de opgaven zoo onvolledig, dat 't onmogelijk was uit te maken, waarheen het adresbiljet moest verzonden worden; bij anderen bleek in de opgave van de Compagnie enz. niet de zoo noodige juistheid betracht te zijn. Daar-tegenover waren anderen zeer model. Met name moet geroemd worden de nauwkeurige opgaven, die door de groote Kerk van Amsterdam werden verstrekt als ook de wijze, waarop de naar Amsterdam verzonden adressen verwerkt werden. Natuurlijk was het voor Deputaten persoonlijk onmogelijk, dezen arbeid te verrichten, te minder omdat de verzending der opgegeven namen kennis eischte van de verschillende legeronderafdeeling en hun tijdelijke, maar ook steeds verwisselende inkwartiering.

Een verzoek aan de legerautoriteiten, daartoe een paar militairen van Gereformeerden huize ter vorming van een blijvend bureau tot beschikking van Deputaten te stellen, werd van de hand gewezen.

Daarom besloten Deputaten tegen voldoende honorarium iemand aan te stellen, die, als onderofficier uit dienst getreden, genoegzame ontwikkeling bezat, dit werk te verrichten en tevens met het leger op de hoogte was.

Uit verschillende kandidaten viel hunne keuze op den heer G. H. GROOT ENSERINK van Vorden, die juist als onderofficier met klein verlof huiswaarts ging, de hoofdacte L. O. bezat en zonder betrekking was. Deze vestigde zich tijdelijk te 's Gravenhage en bezorgde gedurende de maanden September October en November (1916) de zending en verwisseling der ingekomen adressen, die grotendeels vooraf tegen geringe vergoeding voor enkele militairen van Gereformeerden huize in hunne vrije uren in biljet- of kaartsysteem waren gebracht.

De bearbeiding dezer adressen bleek een zeer omvangrijk werk. Soms ook een zeer ondankebaar werk. Enkele Kerken zonden de hun toegezonden adressen aanstonds terug met de mededeeling, dat al die personen uit te zoeken een voor hen te veel eischende arbeid was. Jammer, om den arbeid, dien eerst de Kerkeraden, door wie de adressen opgegeven waren zich getroost hadden en voorts om de moeite, die aan de verzending verbonden was geweest. Andere Kerken echter belastten onmiddellijk een ouderling, een gemeentelid of een comité met de geestelijke verzorging der hun bekend geworden Gereformeerden. Soms werd den Deputaten bericht, dat het bepaald ontdekkingen, zij het dan ook treurige ontdekkingen, waren, die zij door middel van deze biljetten deden. Het bleek meer dan eens, dat er waren, zelfs onder officieren, die ter plaatse hunner inkwartiering nog nimmer naar de Gereformeerde Kerk hadden omgezien, zich afzijdig hadden gehouden, veeleer als kinderen der wereld zich geopenbaard hadden en nu eensklaps bleken bij de Gereformeerde Kerken te moeten geteld worden.

Fout echter was het, dat enkele Kerkeraden aan de hun aldus verstrekte adressen kerkrechtelijke waarde gingen hechten in dien zin, dat zij op grond van deze biljetten belijdende leden tot het Heilig Avondmaal of Doopleden tot de belijdenis des geloofs toelieten, zonder nader met de Kerkeraden der Kerken, uit wier midden zulken vertrokken waren, te correspondeeren. Immers deze adressen getuigden niet van geloof of wandel.

Van de bearbeiding door broeders, daar waar geen kerkelijk ressort was, kwam niet veel. Voor verschillende legeronderafdeelingen waren door Deputaten de geschikte en bereidwillige broeders niet te vinden. En elders liet, hier de dienst, daar het treden uit den dienst, bestendinging van dien arbeid niet toe.

Na afloop van den termijn waarvoor hij benoemd was en waarin het grootste gedeelte van dezen arbeid verricht was, trok broeder GROOT ENSERINK huiswaarts, met de afspraak, dat hij van tijd tot tijd zou terugkeeren om het later ingekomene of het door verplaatsing teruggekome te verwerken. Langdurige ongesteldheid maakte het dezen broeder onmogelijk, aan die afspraak te voldoen, waardoor heel dit werk groote schade bekam. Toch zijn er nog steeds Kerkeraden, die geregeld opgaven doen, welke tot op heden steeds verwerkt zijn geworden; en ook Kerkeraden, met name te 's Gravenmoer, door wie Deputaten geregeld op de hoogte gehouden worden van de verplaatsing dier militairen, wier adressen bij hen ingekomen zijn.

Deputaten zijn van oordeel, dat tot geestelijke verzorging onzer militairen, zal die verzorging maar niet in het algemeen zijn doch ook persoonlijk op den man af, langs welken weg dan ook, de Kerkeraden bericht moeten ontvangen, welke Gereformeerde militairen tijdelijk in hun ressort verkeer en dus ook de Kerkeraden bericht moeten zenden, welke hunner zonen tot den krijgsveld, en waar, zijn opgeroepen.

Zonder namen in het bijzonder te noemen dient toch vermeld te worden, hoezeer

verschillende predikanten en ook broeders uit de gemeenten Deputaten bij het verrichten van hunnen arbeid hulp bewezen hebben, zoowel in het opzoeken van verlegen posten als in het verstrekken van allerlei inlichtingen.

Door de bereidwilligheid van Kerkeraden en predikanten konden door de hulpaanbiedingen, die op de laatste circulaire zijn ingekomen, alle plaatsen, waar Zondags onder de militairen het Woord bediend wordt, tot in November a. s. bezet worden.

Wat den eigenlijken arbeid uwer Deputaten betreft, bestond die voornamelijk hierin, dat allereerst zij geregeld vergaderden, tot in den aanvang van dit jaar meestal om de veertien dagen te Utrecht, alwaar de verschillende hulpaanbiedingen werden behandeld, de rapporten over verschillende takken van dezen dienst werden gelezen, de financiën werden geregeld en de te voren genoemde beslissingen werden genomen. Later konden de vergaderingen iets verder uit elkander worden verlegd. Ongeveer zestig vergaderingen werden gehouden, terwijl het nu en dan noodig bleek juist in Brabant samen te komen om in het bijzonder met heeren Veldpredikers gerezen moeilijkheden uit den weg te ruimen. Verder had ieder hunner voor de hem aangewezen taak eene zeer uitvoerige correspondentie te voeren. Het werk werd, waar het de vergoeding van Regeeringswege betrof, niet weinig verzwaard door de bijzondere eischen, die gesteld werden voor de gereedmaking der declaraties.

Deputaten is het aangenaam te kunnen rapporteeren, dat zij van Kerken en particulieren voor hunnen arbeid mochten ontvangen tot op 1 Aug. 1917 de som van f 6377,90 terwijl van de Regeering tot vergoeding van reis- en verblijfkosten der dienstgedaan hebbende predikanten hun toegezonden werd f 4510,98; welk bedrag, vermeerderd met nog f 206,32 andere kasinkomsten maakt, een totaal bedrag van f 11095,20.

De penningmeester heeft uitgegeven f 9470,07, waarvan uitsluitend voor den predikdienst eene som van f 7017,12.

Deputaten hebben dus op dit oogenblik in kas f 1625,13.

De administratie van den penningmeester, Ds A. H. VAN MINNEN, is nagezien en met de stukken vergeleken door Ds J. E. VONKENBERG en Ds T. GERBER, waarna zij den fiscus op 31 Juli 1917 hebben kunnen dechargeeren voor zijn gevoerd beheer.

Deputaten eindigen dit rapport met het doen van een voorstel aan de Generale Synode, dat vrucht is van de ervaring, die zij gedurende den tijd van hun arbeid hebben opgedaan. Het grondt zich op de overtuiging, dat het instituut der Veldprediking, zooals dit door de Regeering is ingesteld, allerminst voldoet voor de geestelijke verzorging van de militairen, die van Gereformeerden huize zijn.

In verband dan ook met de vele en steeds toenemende klachten over den herderlijken arbeid onder onze militairen stellen Deputaten van de Generale Synode 1914 aan deze Generale Synode voor:

een weg te openen, opdat voor iedere legerdivisie minstens één legerpredikant, voor dat deel van het leger dat buiten de Divisies valt, worde aangewezen, bepaaldelijk voor de militairen onzer Kerken, terwijl daarbij geregeld wordt van deze predikanten:

- a. de verhouding tot hunne Kerken;
- b. de financieele positie;
- c. de verhouding tot de legerautoriteiten.

Deputaten meenen, dat het onmogelijk en ook onprofijtelijk is, deze predikanten aan plaatselijke Kerken, binnen het ressort der divisies te verbinden, gezien de gedurige dislocatie der troepen. En tevens dat dergelijke bearbeiding voortvloeit uit de roeping der Kerken, waartoe onze militairen, ondanks hunne tijdelijke afwezigheid, blijven behooren.

De Deputaten voornoemd:

J. E. VONKENBERG, *Voorzitter.*

T. GERBER.

A. H. VAN MINNEN, *Secret.-Penningm.*

1 Aug. 1917.

BIJLAGE XLVII.
(E. 16.)
Met drie bijlagen.

VERZOEK van de Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk in Noord-Amerika om advies inzake het echtscheidingsprobleem.

In handen uwer Commissie werd gesteld een schrijven van Dr HENRY BEETS, namens de Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk in Noord-Amerika met een „beleefd doch dringend verzoek om advies in zake het echtscheidingsprobleem”, dat in Noord-Amerika „zoo telkens om oplossing roept”. Sinds vele jaren erkent de Christelijke Gereformeerde Kerk slechts één grond voor wettige echtscheiding, namelijk hoererij of overspel, en wel met beroep op Matth. 5 : 31, 32. Herhaaldelijk rees echter de vraag, of dit standpunt niet eenzijdig en rigoristisch was. De Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk van 1914 benoemde, naar aanleiding van de gevallen van echtscheiding en hertrouw voor de Synode gebracht, eene Commissie met opdracht om deze materie verder te onderzoeken en de volgende Synode met rapport te dienen. Deze Commissie, van oordeel dat haar opdracht niet duidelijk omschreven was, meende haar taak te moeten beperken tot de beantwoording van de vraag, „of dezulken, die in strijd met Matth. 5 : 32 door de Overheid gescheiden zijn en die daarna een ander huwelijk aangingen, onder zekere voorwaarden als leden onzer Kerk zouden kunnen opgenomen worden, dan wel of ons kerkelijk standpunt medebrengt dat zij onherroepelijk uitgesloten moeten worden van het lidmaatschap onzer Kerken, zoolang zij in zulk een scheiden en hertrouw volharden”. De leden der Commissie waren bij de beantwoording dezer vraag niet eenstemmig. Een drietal, de professoren TEN HOOR, HEIJNS en VOLBEDA, beantwoordde de vraag ontkennend, terwijl een tweede drietal broeders Dr J. VAN LONKHUIJZEN, Ds H. DANHOF en ouderling B. SEVENSMA toestemmend antwoordden.

De conclusies waartoe de eerste drie broeders in hun rapport kwamen, luiden als volgt:

- 1°. dat blijkens Matth. 5 : 32 e. a. p. het huwelijk van hem, die zijn vrouw verstoet en eene andere getrouwd heeft, ook na hertrouw der andere partij, een onwettig huwelijk is, en dat zij die leven in zulk een huwelijk, leven in overspel;
- 2°. dat aan een uitspraak van den burgerlijken rechter als zoodanig geen rechtsgeldigheid mag worden toegekend op het terrein der Kerk;
- 3°. dat zij, die in zulk een huwelijk en dus in overspel met elkander leven, niet met belijdenis tot het kerkelijk lidmaatschap kunnen toegelaten worden, naardien de Kerk zich te houden heeft aan de Schrift, welke verklaart, dat overspelers aan het Rijk Gods geen deel hebben;
- 4°. dat echter de mogelijkheid bestaat om aan dit leven in overspel een eind te maken door een scheiding van tafel en bed, zoolang de eerste vrouw, die voor God de wettige vrouw is en blijft, leeft;
- 5°. dat zij die op deze wijze hun leven in overspel doen ophouden, na schuldbelijdenis in de kerkelijke gemeenschap kunnen opgenomen worden, naardien dan, maar ook dan alleen, hun belijdenis als een oprechte belijdenis, een belijdenis die van „genoegzame teekenen van boetvaardigheid” vergezeld gaat, kan aangenomen worden”.

De broeders LONKHUIJZEN c.s. kwamen in hun rapport tot de volgende slotsom: „Wij besluiten dan dat de Kerk „onwettig gescheidenen en hertrouwden”, die door Gods genade tot boete en berouw komen over hunne zondige daad, en wederopname in de gemeenschap der Kerk begeeren, krachtens het wezen der Kerk, den aard der sleutelmacht en de roeping der ambtsdragers, niet mag buitensluiten maar moet opnemen.

- a. Zulke berouwhebbenden te weigeren is misbruik der sleutelmacht;
- b. wij moeten niet heiliger willen zijn dan God;
- c. de betrokkenen hebben groote behoefte aan en recht op de gemeenschap der heiligen en het gebruik der Sacramenten;
- d. zoo kan uit den mond van groote (begenadigde) zondaren opstijgen de lof van 's Heeren naam en de roem zijner genade.

Op de Synode van Grand Rapids werd breed gehandeld (Art. 44) over deze zaak en nadat de conclusies van beide deelen der Commissie waren verworpen, werd het volgende door de Synode aanvaard:

„De Synode, lettende op de zoo uiteenloopende conclusies der rapporten over de *echtscheiding* en het blijkbaar niet rijp zijn der vergadering om thans tot beslissing te komen, besluit om voor het tegenwoordige de zaak in statu quo te laten, maar om middelerwijl door de Synodale Commissie het advies in te winnen der Gereformeerde Kerken van Nederland en Zuid-Afrika”.

Uwe Commissie, geroepen door uwe vergadering om over het verzoek van de

Amerikaansche Synode van advies te dienen, is van oordeel, dat het zeer te waardeeren is, dat de Kerken in Noord-Amerika in zulk eene gewichtige zaak aan onze Kerken raad komen vragen. Doch al zou zij gaarne u willen voorstellen, dat reeds thans aan het verzoek der Amerikaansche Kerken werd voldaan, komt het uwer Commissie voor, dat dit thans niet wel mogelijk is. De beoordeeling van de echtscheiding hangt ten nauwste samen met heel de beschouwing van het huwelijk en stelt ons voor allerlei moeilijke en ingewikkelde problemen. Naar Gereformeerde beschouwing zit in het huwelijk wel een kerkelijk element, maar behoort het toch allereerst op het terrein van de algemeene genade. Wij moeten bij de beoordeeling van het geoorloofde of ongeoorloofde van eene echtscheiding en van een eventueel tweede huwelijk van een gescheidene niet alleen rekenen met de kerkrechterlijke maar ook met de staatsrechterlijke zijde van het vraagstuk. Diepe exegetische en ethische problemen doen zich hier voor. Het gaat dan ook niet aan, om met beroep op eene enkele uitspraak van Gods Woord, die dan soms nog uit zijn verband wordt gerukt, deze kwestie te beslissen. Wij moeten rekening houden met geheel het Woord van God, met heel de verhouding van Kerk en Overheid.

En wijl deze kwestie niet alleen van beteekenis is voor de Kerk in Noord-Amerika, maar ook al meer van ingrijpende beteekenis wordt voor onze Kerk, wijl ook in Nederland vaak willekeurig de huwelijksband wordt verbroken, en de Kerkeraden telkenmale voor zeer moeilijke vragen worden geplaatst, acht uwe Commissie het noodig dat de Generale Synode uitspreke, dat zij gaarne wil voldoen aan het verzoek van de Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk in Noord-Amerika; dat het haar echter niet mogelijk is reeds thans een advies te geven, maar dat zij Deputaten zal benoemen tot onderzoek van deze zoo gewichtige materie, opdat dezen de Kerken met hunne voorlichting dienen en de betrokkene zaak goed voorbereid aan de volgende Synode ter beslissing kan worden voorgelegd.

Dienovereenkomstig heeft uwe Commissie de eer U voor te stellen: [volgen de conclusiën].

H. BOUWMAN, *Rapporteur.*

BIJLAGE A.

Aan de Synode van de Christelijke Gereformeerde Kerk, te houden te Grand Rapids, Michigan, Juni 1916.

Eerwaarde Vaders en Broeders!

De Commissie benoemd door de vorige Synode, om in contact te treden met „The Federal Council”, ten einde aan te dringen op het verkrijgen van betere wetten op huwelijk en echtscheiding, heeft het volgende te rapporteren.

Uit correspondentie met en literatuur van de „Council” bleek haar:

a. dat de „Council” zich in den regel niet bemoeit met het verkrijgen van wetgeving. We halen aan: „The Federal Council does not as a rule attempt to deal direct with legislation”.

b. dat, hoewel er eene Commissie bestaat voor „family life”, deze Commissie tot op heden heel weinig heeft verricht in het algemeen en zoo goed als niets in het bijzonder tot verbetering van huwelijkstoestanden. Ook verkreeg uwe Commissie geene bemoediging dat deze zaak spoedig ter hand zou worden genomen.

c. dat onze Kerken, om iets met de „Council” te kunnen uitvoeren, zich als lid zouden moeten aansluiten. Daartoe had uwe Commissie geene volmacht. Synodale actie zou er toe noodig zijn.

Verder is uwe Commissie van oordeel, dat „Uniform Marriage and Divorce Laws”, d. w. z. nationale wetten op huwelijk en echtscheiding, verbindend voor al de onderscheidene staten der Unie, zeer zeker inconstitutioneel zouden zijn zonder voorafgaande herziening der grondwet.

Daarom is uwe Commissie zoo vrij de volgende wenken te geven voor eigene werkzaamheid onzer Kerken:

a. dat de Kerkeraden, of, waar mogelijk, Classes in eenzelfde Staat samen hun invloed laten gelden bij de wetgevende lichamen van den Staat tot verkrijging van betere wetten op huwelijk en echtscheiding;

b. om deze gewichtige zaak levendig te houden, neme de Synode maatregelen de Classes en Kerkeraden tot onverpoosde werkzaamheid in dezen aan te sporen.

Met eerbied onderworpen,

De Commissie,

R. B. KUIPER.
D. KUIZEMA, *Secretaris*
G. HOEKSEMA.

Aan de Eerwaarde Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk, te vergaderen te Grand Rapids, Michigan, den 21sten Juni 1916 e. v. d.

Eerwaarde Vaders en Broeders!

De ondergeteekenden, leden der Commissie welke door de Synode van 1914 is benoemd om deze vergadering te dienen met praeadvies omtrent huwelijks- en echtscheidingszaken (Acta 1914, Artikel 51 en 68 l), hebben de eer, als hun oordeel omtrent de betrokken zaken, het volgende der Synode aan te bieden.

Gemeenschappelijk werd door heel de Commissie geoordeeld, dat haar taak door de Synode van 1914 niet duidelijk was aangegeven, en het dus allereerst noodig was te bepalen, wat de Commissie als haar taak meende te moeten beschouwen. Uitgesproken werd nu:

a. dat het wel niet in de bedoeling der Synode van 1914 kan hebben gelegen, dezer Commissie een onderzoek naar de juistheid van het standpunt der Kerken aanzien van echtscheidingen op te dragen, omdat tegen dit standpunt geen gravenamen is ingediend, waarin zulk een onderzoek begeerd en waarin getracht werd te bewijzen, dat genoemd standpunt in strijd was met Gods Woord;

b. dat derhalve deze Commissie haar taak moest achten beperkt te zijn tot een onderzoek naar het antwoord dat gegeven moet worden op de vraag: *of het kerkelijk standpunt, dat alleen de grond in Matth. 5 : 32 genoemd een wettige grond voor echtscheiding is, alle mogelijkheid van toelating tot de kerkelijke gemeenschap uitsluit voor hen, die op andere gronden echtscheiding verkregen en daarna een nieuw huwelijk aangegaan hebben; dan wel of zij toch op zekere voorwaarden, en dan welke voorwaarden, in het kerkelijk lidmaatschap kunnen deelen?*

Dit voetspoor wordt ook door ons gevolgd, nu wij, daartoe ons gedrongen ziende door verschil van beschouwing, met onderling goedvinden in dit afzonderlijk rapport ons oordeel omtrent het antwoord dat op de gestelde vraag moet gegeven worden, ter Synodale tafel brengen.

1. Des Heeren Uitspraak in Matth. 5 : 32.

Ten einde de boven gestelde vraag te beantwoorden zal allereerst te letten zijn op des Heeren voorschrift in Matth. 5 : 32, waarop het standpunt der Kerk rust. Slechts door te onderzoeken wat die uitspraak inhoudt en eischt, zal ons duidelijk kunnen worden wat het standpunt der Kerk inhoudt en eischt.

Matth. 5 : 32 en gelijklopende of verwante teksten luiden als volgt:

Matth. 5 : 31, 32: Er is ook gezegd: Zoo wie zijne vrouw verstooten zal, die geve haar een scheidbrief. Maar ik zeg u, dat zoo wie zijne vrouw verstooten zal, anders dan uit oorzaak van hoererij, die maakt dat zij overspel doet; en zoo wie de verstootene zal trouwen, die doet overspel.

Matth. 19 : 7, 9: En zij zeiden tot Hem: Waarom heeft dan Mozes geboden een scheidbrief te geven, en haar van zich te laten? En Hij zeide tot hen: Mozes heeft vanwege de hardigheid uwer harten u toegelaten uwe vrouwen van u te laten; maar van den beginne is het alzoo niet geweest. Maar ik zeg u, dat zoo wie zijne vrouw van zich laat anders dan om hoererij, en eene andere trouwt, die doet overspel, en wie de verstootene trouwt, doet ook overspel.

Mark. 10 : 4—12: En zij zeiden: Mozes heeft toegelaten eenen scheidbrief te schrijven en haar van zich te laten. En Jezus, antwoordende, zeide tot hen: Vanwege de hardigheid uwer harten heeft hij ulieden dat gebod geschreven; maar van het begin der schepping heeft ze God man en vrouw gemaakt. Daarom zal een mensch zijnen vader en zijne moeder verlaten, en zal zijne vrouw aanhangen; En die twee zullen tot een vleesch zijn; alzoo dat zij niet meer twee zijn, maar één vleesch. Hetgeen dan God samengevoegd heeft, scheidde de mensch niet. En in het huis vraagden Hem zijne discipelen wederom daarvan. En Hij zeide tot hen: Zoo wie zijne vrouw van zich laat, en eene andere trouwt, die doet overspel. En indien eene vrouw haren man zal verlaten, en met eenen anderen trouwen, die doet overspel.

Luk. 16 : 18: Een iegelijk, die zijne vrouw verstoot, en eene andere trouwt, die doet overspel: en een iegelijk, die de van den man verstootene trouwt, die doet ook overspel.

1 Cor. 7 : 10, 11: Doch den getrouwden gebied niet ik, maar de Heere, dat

de vrouw van den man niet scheidt; en indien zij ook scheidt, dat zij ongetrouwd blijve, of met den man verzoene; en dat de man de vrouw niet van zich late.

1. Nu vragen wij allereerst: *welke is de zin van des Heeren uitspraak in Matth. 5 : 32?*

De zin van Matth. 5 : 32 is zeer duidelijk en behoeft geen opzettelijke verklaring. Het kan echter zijn nut hebben omtrent een paar daarin voorkomende woorden op te merken:

a. dat „porneia” (in „anders dan om hoererij”) beteekent: onwettelijke geslachts-gemeenschap in het algemeen. Die beteekenis komt duidelijk uit b.v. in 1 Cor. 7 : 2, „Maar om der hoererijen wille zal een iegelijk man zijne eigene vrouw hebben, en een iegelijke vrouw haren eigenen man hebben”. In Matth. 5 : 32 echter heeft het woord blijkens het verband een meer beperkte beteekenis, n.l. die van geslachts-gemeenschap van een gehuwde met een ander dan den (de) eigen echtgenoot(e), en dus van *overspel*.

b. dat „moicheuoo” (in „die doet *overspel*”) de meer bepaalde beteekenis heeft van overspel doen. Het komt in den tekst tweemaal voor. De eerste maal van de vrouw, en dan in passieven vorm („moichasthai” of moicheutheenai”), zoodat het daar beteekent: overspel lijden, overspel ondergaan, geschonden, onteerd worden. En de tweede maal van den man die de verstootene trouwt, en dan in actieven vorm („moichatai”), met de beteekenis van overspel bedrijven.

c. dat „moicheiai” en „porneiai” in Matth. 15 : 19; Mark. 7 : 21 en Gal. 5 : 19 naast elkander genoemd en dus onderscheiden worden, doch ook in die teksten het eerste meer bepaald overspel, en het laatste onwettige geslachts-gemeenschap in het algemeen beteekent.

2. Onze tweede vraag is: *Welke is de beteekenis van deze uitspraak?* Is zij te beschouwen als eene ordinantie, welke altijd en in alle gevallen gehandhaafd moet worden, of is dat haar beteekenis niet?

Dat wij in haar te doen hebben met *een Goddelijke ordinantie*, die door ons voor vast en bindend moet gehouden worden, blijkt zoowel uit de woorden des Heeren zelve, vooral zooals die in Mark. 10 : 4—12 gegeven worden, als uit die van Paulus in 1 Cor. 7 : 10.

De Heere zelf spreekt het duidelijk uit, dat wat Hij hier leert, niet iets nieuws is, niet iets dat nu eerst zoo door Hem wordt bepaald, maar iets dat *opgesloten ligt in de scheppingsordinantie*. Hij gaat naar de schepping terug, en Gen. 1 : 27 en 2 : 24 worden door Hem letterlijk aangehaald. Naardien God den mensch gemaakt heeft, man en vrouw, en verordend heeft dat die twee één vleesch zullen zijn, en de mensch niet scheiden mag wat God samengevoegd heeft, zoo volgt dat een huwelijk door een verstooting niet verbroken wordt, en dus een tweede huwelijk daarna niets kan zijn dan overspel. Slechts daarin treedt Hij hier krachtens eigen Goddelijk gezag verordeneerend op, als Hij verklaart, dat van nu aan die scheppingsordinantie weer onverzwakt gelden zal. De concessie waarop de Joden zich beriepen, was hun door Mozes gegeven „vanwege der hardigheid hunner harten”. Zij stond dus in verband met het stadium, waarin de heilsopenbaring onder het Oude Testament verkeerde, en was vrucht van een daarmee rekening houdende paedagogie. Zij was dus niet oorspronkelijk, en ook niet bestemd om permanent te wezen, maar droeg een interimair karakter. En met zijn: „Maar Ik zeg u,” kondigt de Heere aan, dat nu haar einde gekomen is. Van nu aan zal weer gelden, wat oorspronkelijk door den Schepper was verordend, zoodat zijn vrouw te verstooten en een andere te trouwen, niet langer een gewettigde daad maar schuldig overspel zal zijn. Derhalve, dat wij hier te doen hebben met een Goddelijke ordinantie, bindend voor Staat en Kerk beide, lijdt geen twijfel.

Even duidelijk is het dat Paulus in 1 Cor. 7 : 10 deze woorden van Christus wil aangemerkt hebben als eene Goddelijke ordinantie, waarvan in de Kerk niet mag afgeweken worden. Dat hij daar op de woorden des Heeren in bovengenoemde teksten het oog heeft, zal niemand betwisten. Deze woorden stelt hij, nu hij in dit hoofdstuk zal gaan handelen over huwelijk en echtscheiding, op den voorgrond; en dat als eene ordinantie, die voor alle gevallen geldt, waartegen nooit mag ingegaan worden. „Doch den getrouwen gebied niet ik, maar de Heere”, zegt hij, om te kennen te geven, dat hij wat de hoofdzaak betreft, niets behoeft te verordenen, wijl de Heere zelf alles wat daartoe behoort, heeft uitgemaakt. En als hij daarna voor bijzondere gevallen voorschriften geeft, die hij als *de zijne* van de ordinantie des Heeren onderscheidt („Maar den anderen zeg ik, niet de Heere”, vs 12), geeft hij toch geen andere dan zulke, waarin de ordinantie des Heeren gehandhaafd blijft. Wil de ongeloovige bij den (de) geloovige blijven wonen (vs 12—14), goed: dat is met de ordinantie des Heeren geheel in overeen-

stemming, en vrees voor ontheiliging door zulk eene bijwoning behoeft er niet te wezen. Zelfs in het toelaten van scheiding, ingeval de ongeloofige niet blijven wil, laat hij de ordinantie des Heeren niet los; want wat hij met „scheiden” bedoelt, blijkt uit vs 11, n.l. van elkander gaan, doch zoo dat men ongetrouwd en verzoening mogelijk blijft, m. a. w. scheiding van tafel en bed.

3. Een derde vraag is deze: *welke omvang moet aan het voorschrift van Matth. 5 : 32 toegekend worden?* Hoe breed strekt het zich uit? Moeten alle gevallen van echtscheiding en hertrouw geacht worden er onder te vallen of niet?

Zooals met zooveel woorden gezegd wordt, is het voorschrift voor gevallen, waarin gehuwden elkander verstooten of verlaten, gelijk dit ook bij formeele echtscheiding geschiedt, *en hertrouwen*. In Matth. 19 : 9; Mark. 10 : 11 en Luk. 16 : 19 staat er telkens uitdrukkelijk bij: *en een andere trouwt*. Wat de Heere hier zegt, geldt gevallen waarin de man niet slechts een van deze dingen, maar beide heeft gedaan; die man doet overspel; maar als de vrouw hertrouwt, ongeacht of zij dat vroeger of later doet, doet zij ook overspel, en wie haar trouwt desgelijks.

Zooals echter wel gebleken is, zijn niet weinigen van meening, dat het: „die doet overspel”, alleen geldt voor de partij *die de eerste is om te hertrouwen*, maar niet voor de andere, *die het eerst daarna doet*. Want juist omdat die eerste partij door dien hertrouw *overspel* doet, wordt daardoor volgens hen de andere vrijgemaakt. Immers met de woorden: anders dan uit oorzaak van hoereri, wordt, naar men meent ook in dit geval, recht gegeven zich van de andere partij vrij te achten, zoodra die hertrouwt.

Dit wil dan zeggen, dat de Heere met de woorden: „die maakt dat zij overspel doet, en zoo wie de verlatene zal trouwen, die doet overspel”, slechts bedoeld heeft die zeer zeldzaam voorkomende gevallen, waarin de vrouw een nieuw huwelijk aanging, vóór dat de man die haar verstooten had, dit had gedaan. Dat zullen zeer zeldzaam voorkomende gevallen zijn geweest. Wij weten om welke nietige redenen de Jood meende zijn vrouw te mogen wegzenden. Het eigen „om allerlei oorzaak” (Matth. 19 : 3) is kenmerkend. Volgens Rabbi Akiba was het vinden van een schoonere vrouw voor een man daartoe reden genoeg. Indien de Jood niet reeds een ander op het oog had eer hij zijn vrouw verstiet, zal hij in elk geval niet lang gedraald hebben met zich van een andere te voorzien. Voor de weggezonden vrouw, die nu ook nog den smaad der verstooting had te dragen, stond de kans nog op een nieuw huwelijk zeker minder gunstig.

Waarlijk, indien deze ordinantie zóó moest opgevat worden, zou de Heere zich hier op onverantwoordelijke wijze aan generalisatie hebben schuldig gemaakt. En dat ten koste van de reeds aan zooveel willekeur bloot staande vrouw! Hij, die steeds voor ellende zooveel medegevoel openbaarde; onze barmhartige Hoogepriester! Waarom dan niet gezegd: „en wie, eer de man een ander trouwde, de verstootene trouwt, die doet ook overspel”? Waarom door zich zoo onvolledig uit te drukken, den blaam van overspeelsters te zijn, geworpen op tal van vrouwen, die door de Joden als wettig gehuwd werden beschouwd niet alleen, maar dan ook werkelijk wettig gehuwd waren. Zelfs laat men dan de woorden des Heeren juist het tegendeel zeggen, van wat ze zeggen. Men laat ze zeggen: die zijn vrouw van zich laat en een andere trouwt, *die geeft haar daarmee vrijheid tot een ander wettig huwelijk*; terwijl wat de Heere zegt, juist het tegendeel is, n.l. dat die vrouw als zij weer trouwt, overspel doet, en wie haar trouwt ook.

Zulk een exegese kan dus niet opgaan. Matth. 5 : 32 bedoelt juist wat het zegt; n.l. dat na een onwettige verstooting er geen wettig huwelijk meer volgen kan, voor geen der betrokken partijen, en in geen geval. Elk volgend huwelijk is overspel.

4. Nu is onze vierde vraag: *wat dan uit Matth. 5 : 32 voor al die gevallen volgt?* Dit is in hoofdzaak tweeërlei:

A. het eerste heeft betrekking op *het karakter van zulk een tweede huwelijk*, en op den toestand waarin aldus gehuwde vrouwen leven. Hiermee wordt de absolute onontbindbaarheid van het huwelijk wat den mensch aangaat, in het licht gesteld.

Ingeval een man zijn vrouw verstoot, en een andere trouwt, anders dan uit oorzaak van hoereri, verklaart de Heere:

1e. dat hij een dubbele zonde doet en een dubbele mate van schuld over zich haalt; want: *a. hij doet overspel*, Matth. 19 : 9; Mark. 10 : 11; Luk. 16 : 18; en *b. hij maakt, dat zijn vrouw overspel lijdt*, geschonden, onteerd wordt, Matth. 5 : 32. Schuldig staat hij aan het overspel dat hij zelf doet; bovendien staat hij schuldig aan de onteering, welke zijn vrouw treft; want hij is daar de oorzaak van. *Hij maakt*, dat zijn bed door een ander beklommen, dat zijn vrouw door een ander beslapen, dat met zijn eigen echtgenoot overspel bedreven wordt;

2e. dat de vrouw *overspel doet*. Want dat zij overspel *lijdt*, sluit in dat zij

overspel *doet*. In den regel vertalen dan ook de exegeten, gelijk onze overzetting het heeft: die maakt, dat zij overspel *doet*. In Joh. 8 : 4 wordt voor de overspelige vrouw ook de passieve vorm gebruikt (overspel lijdende); maar de Joden beschouwen haar als iemand die overspel gedaan heeft, willen haar als zoodanig behandeld hebben, en de Heere spreekt haar niet vrij;

3e. dat wie de verstootene trouwt, *ook overspel doet*, Matth. 5 : 32; 19 : 9; Luk. 16 : 18, door in onwettige gemeenschap te leven met eens anders vrouw.

Derhalve elk uit de verstooting geboren nieuw huwelijk is overspel. Als de verstooter een ander trouwt, doet hij overspel; als de verstootene een ander trouwt, doet zij overspel; zelfs hij die de verstootene trouwt, doet ook overspel. Nooit kan op de verstooting een wettig huwelijk volgen.

Duidelijker, beslist, meer afdoend kon ons wel niet gezegd worden, dat een nieuw huwelijk, van welke der partijen ook, na de verstooting of, wat hetzelfde is, na de burgerlijke echtscheiding, *het eerste huwelijk voor God niet verbreekt*. Immers:

1e. als gezegd wordt, dat de man die, na zijn vrouw verstooten te hebben, een andere trouwt, *overspel doet*, hebben wij daarin onmiskenbaar de Goddelijke verklaring, dat voor God die eerste vrouw, in weerwil daarvan dat hij haar verliet, en zelfs in weerwil daarvan dat hij met een andere vrouw in huwelijksgemeenschap (overspel) leeft, *zijn wettige vrouw is en blijft*, de vrouw met wie alleen hij ook dan nog die gemeenschap hebben mag. Hij „doet” overspel; „doet” in den tegenwoordigen tijd, die een *voortdurende* handeling aanduidt; het is een voortdurend in overspel leven. Van een „eer de verstootene een ander trouwde” is geen sprake; evenmin van een verbroken worden van het eerste huwelijk door de eerste copula carnalis met de tweede vrouw. Hij doet overspel tot een van beider dood toe, en anders ware de wijze waarop de Heere zich uitgedrukt heeft, onjuist; onwaar, misleidend;

2e. als gezegd wordt, dat de verstooten vrouw in een nieuw huwelijk overspel lijdt of doet, hebben wij daarin even onmiskenbaar de Goddelijke verklaring, dat de man die haar verstiet, *haar wettige man is en blijft*, en *zij zijn wettige vrouw*, niettegenstaande *hij een andere getrouwd heeft en met die andere leeft*. Ook zij mag nog altijd die gemeenschap met geen ander hebben dan met hem; daartegen te doen is overspel te bedrijven, en dit zou niet met waarheid gezegd kunnen worden, indien het huwelijk met dien eersten man nu verbroken was;

3e. en als gezegd wordt, dat wie de verlatene trouwt, ook overspel doet, hebben wij daarin ten derden male de Goddelijke verklaring, *dat die vrouw is en blijft de wettige vrouw van den man die haar verstooten heeft*, want anders zou al weer niet met waarheid gezegd kunnen worden, dat hij die haar trouwt, ook overspel doet; wat immers zeggen wil, dat hij in onwettige gemeenschap leeft met eens anders vrouw. Een nadere beperking voegt de Heere aan die verklaring niet toe; een nadere beperking ligt niet in het verband; van een recht om er op eigen hand een nadere beperking aan toe te voegen, kan geen sprake zijn. Onbepaald moeten wij dus het woord laten gelden: wie de verstootene trouwt (al is het ook tien jaren of meer, nadat haar man haar verstooten en een ander getrouwd heeft), die doet overspel. *Levenslang* blijft zij voor God de vrouw van den man, die haar van zich gelaten en een andere getrouwd heeft.

Wij voegen hierbij, dat hetzelfde ons ook in andere plaatsen en op andere wijze even beslist wordt geleerd.

a. In uitspraken als deze:

Matth. 19 : 6. Wat God samengevoegd heeft, scheid de mensch niet.

Rom. 7 : 2, 3. Want eene vrouw, die onder den man staat, is aan den levenden man verbonden door de wet; maar indien de man gestorven is, zoo is zij vrijgemaakt van de wet des mans. Daarom dan, indien zij eens anderen mans wordt, terwijl de man leeft, zoo zal zij een overspeelster genaamd worden; maar indien de man gestorven is, zoo is zij vrij van de wet; alzoo dat zij geen overspeelster is, als zij eens anderen mans wordt.

1 Cor. 7 : 39. Eene vrouw is door de wet verbonden, zoo langen tijd haar man leeft; maar indien haar man ontslapen is, zoo is zij vrij om te trouwen indien zij wil, alleenlijk in den Heere.

Dus *alleen God*, die samengevoegd heeft, kan weer scheiden, weer den band verbreken, weer het huwelijk opheffen; en Hij doet dat door den dood; maar *de mensch* heeft daartoe nimmer het recht. Het huwelijk bindt man en vrouw *levenslang*. Vaak zoekt de mensch zich aan dien band te ontworstelen, maar tegenover God kan hij het nooit winnen. Voor Hem en zijn recht blijven de plichten des huwelijks ongerept bestaan, ook al verzaakt men ze met sanctie der Overheid. Zoolang een huwelijk niet door God verbroken geacht wordt, houdt Hij de gehuwden aansprakelijk voor de getrouwe vervulling van de verplichtingen, die uit

de huwelijksrelatie voortvloeiën. Of dan toch niet de mensch recht heeft om het huwelijk te verbreken uit oorzaak van hoereriĳ? — doch daarover aanstonds;

b. en evenzoo blijkt de onontbindbaarheid van het huwelijk, en die onontbindbaarheid (niet zoover het God maar zoover het den mensch betreft) als een absolute, uit *de mystieke beteekenis van den echt*. Het huwelijk is een beeld van het Genadeverbond, Jer. 3 : 14; van de betrekking tusschen Christus en de Gemeente, Eph. 5 : 32. En zeker is het Genadeverbond *rechtens* onontbindbaar. Niemand kan recht hebben, om welke oorzaak dan ook, om dit Verbond te verbreken, om de betrekking, waarin hij als bondeling tot den Drieënigen God is geplaatst, te niet te doen. Van dit Verbond zou het huwelijk niet een beeld kunnen zijn, als een zoo wezenlijke trek des Verbonds er aan ontbrak, en het niet eveneens rechtens absoluut onverbreekbaar was, in den zin dat *geen mensch* ooit recht kan hebben, om welke redenen dan ook, te scheiden wat God samengevoegd heeft.

B. Doch wij zeiden, dat uit Matth. 5 : 32, als een Goddelijke ordinantie voor alle gevallen van zijn vrouw verstooten en een andere trouwen, nog een tweede zaak volgt, en dit tweede betreft *de kracht die onwettige geslachtsgemeenschap heeft of niet heeft, om het huwelijk te verbreken*, en alzoo de beteekenis van de copula carnalis voor het wezen des huwelijks.

Op de vraag *of overspel het huwelijk verbreekt*, is het antwoord der Schrift, ons in Matth. 5 : 32 en andere plaatsen gegeven, *ja en neen* in het eene geval, *neen* in het andere.

1. *Het antwoord is ja* in de uitdrukking: „anders dan uit oorzaak van hoereriĳ”. Want daaruit blijkt dat, zoo de vrouw *vóór* haar verstooting die zonde had bedreven, en *daarom* door den man was verstooten, zijn trouwen met een andere vrouw *geen* overspel zou zijn geweest; derhalve dat dan de vrouw het huwelijk ook voor God verbroken en den man tot het aangaan van een ander huwelijk wettig vrij gemaakt zou hebben.

Hier rijzen de volgende vragen:

1. *wat verbreekt dan het huwelijk?* Het antwoord op deze vraag is: een daad van (onwettige) geslachtsgemeenschap. Immers hoereriĳ is een daad van geslachtsgemeenschap. Hierop meenen wij opzettelijk de aandacht te moeten vestigen, omdat daarin de beteekenis uitkomt, welke de copula carnalis voor het huwelijk heeft. De woorden „*anders dan uit oorzaak van hoereriĳ*” geven te verstaan, dat er absoluut geen enkele andere zaak is, die recht geeft tot echtscheiding en hertrouw, dan alleen deze eene; of anders gezegd, dat deze ééne zaak een recht geeft, dat geen enkele andere geven kan, het recht om te doen wat anders altijd ongeoorloofd is;

2. *wordt door die daad het huwelijk verbroken, of slechts geschonden?* Dat door die daad het huwelijk niet slechts *geschonden* maar werkelijk *verbroken* wordt, blijkt daaruit, dat God zelf in dat geval recht geeft tot echtscheiding en hertrouw. Wat God samengevoegd heeft, scheidde de mensch niet, kan niet anders dan een absolute regel zijn, een regel die geen enkele uitzondering duldt. Nooit of nimmer kan *de mensch* recht hebben het huwelijk te verbreken. Indien overspel het doet, zal niemand beweren, dat overspel het met recht doet. In overspel doet de mensch het door, gelijk de zonde altijd doet, zich Gode gelijk te maken, als zijn eigen wetgever op te treden, en te doen wat alleen aan God toekomt. Wanneer derhalve de onschuldige partij dan recht heeft tot verstooting en hertrouw, kan dat alleen zijn, *omdat er wezenlijk geen huwelijk meer bestaat*, omdat het door dat overspel wezenlijk verbroken is. Het zoeken van echtscheiding is voor de onschuldige partij geen huwelijksverbreking maar alleen het zoeken van wettige erkenning van wat door het overspel feit was geworden, van wettige vrijmaking van een band, die niet meer bestond en niet meer binden kon, van wettige annulleering van een huwelijk dat door het overspel was te niet gedaan. Wel kan die verbreking door het overspel aangebracht hersteld worden door den (de) schuldige te vergeven; zelfs kan dit te doen Christelijke plicht zijn; maar dit neemt niet weg, dat het huwelijk door het overspel verbroken was, en dat er *daarom* recht tot echtscheiding is, zoodat herstelling van de breuk feitelijk is voor de tweede maal tot één vleesch worden, voor de tweede maal voor God rechtens huwen. Tot bevestiging kunnen wij ons ook in dezen beroepen op het Genadeverbond. Gelijk in dat Verbond, wanneer God ook van Zijne zijde de verbondsbetrekking met den bondeling los laat, kinderen des Koninkrijk uitwerpt, onvruchtbare ranken afhouwt, niet God de bondsbreker is maar de bondeling; zoo ook, wanneer de onschuldige partij zich gerechtelijk scheiden laat, is het niet die partij, die het huwelijk verbreekt en scheidt wat God samengevoegd had, maar de overspeler.

3. *waarom verbreekt die daad het huwelijk?* De grond daarvoor ligt in het wezen des huwelijks zelf. Het huwelijk is de in Gods wil gegronde verbintenis van één man en ééne vrouw tot een wezenlijke levensseenheid („één vleesch”) en een volledige levensgemeenschap voor heel den duur van het aardsche leven. Zulk een huwelijk komt tot stand:

a. *door Goddelijke samenvoeging.* Het is God die beiden samenvoegt, die „aan een iegelijk zijne huisvrouw als met zijne hand toebrengt”. Huwelijken zegt een oude spreuk, worden in den hemel gesloten. Het is daarom eene verbintenis, die in haar diepsten grond niet opkomt uit den menschelijken wil, en dus naar menschelijken wil ook weer zou kunnen verbroken worden; maar die opkomt uit den Goddelijken wil, en daarom staat boven den wil der verbonden partijen;

b. *door menschelijke huwelijksluiting.* In Gods voorzienigheid wordt zijn bestel door den mensch uitgevoerd. Dit geschiedt:

1e. door het huwelijksverbond der verloving, als bepaaldelijk een *huwelijksverbond*, een verbond tot zulk een volledige levensgemeenschap met elkander en *met elkander alleen*. Dit echter is nog slechts de eerste phase van die verbintenis;

2e. door openbare huwelijksluiting; en daarna, maar ook eerst daarna, mag het huwelijksleven ingaan. Deze openbare huwelijksluiting geschiedt nu voor de Overheid, doch daarom is het niet de Overheid, die samenbindt; niet wat de Overheid doet, maar wat de partijen zelve doen maakt naar Gereformeerde opvatting (zie het Huwelijksformulier) de huwelijksluiting. Niet de Overheid legt de handen in elkaar, maar zij geven elkander de rechterhand, als blijkt, dat niet de Overheid hen samenvoegt maar dat zij elkander „genomen hebben en nemen”. Vandaar dan ook dat in ons Huwelijksformulier een verbindingsformulier, zooals men die elders heeft, gemist wordt, en dat in plaats daarvan op het „ja” der zich verbindende partijen alleen het uitspreken van een zegen volgt;

3e. door de copula carnalis. Want zijn volle verwezenlijking verkrijgt dit huwelijksverbonds eerst door deze daad, niet alleen als een daad waarin de huwelijksgemeenschap culmineert, maar ook als de daad door middel waarvan God de levensseenheid, het „tot één vleesch zijn” tot stand brengt. Immers dat dit door de copula carnalis geschiedt, wordt met zooveel woorden gezegd in 1 Cor. 6 : 16: „Of weet gij niet, dat die de hoer aanhangt, één lichaam met haar is? Want die twee, zegt Hij, zullen tot één vleesch wezen”. Hiermee wordt verklaard, dat geslachtsgemeenschap zelfs met een hoer, teweeg brengt, wat in Gen. 2 : 24 bij de schepping door God aan het huwelijk is toegekend, nl. het tot één vleesch, tot één lichaam zijn. In geval van hoererij is natuurlijk dit „tot één vleesch zijn” slechts de caricatuur van het ware huwelijksverband, maar toch een huwelijksverband, een tot één vleesch zijn, gelijk de mondigheid en Godegelijkheid naar Gen. 3 : 22 door den val verkregen, slechts het spotbeeld was van de ware mondigheid en Godegelijkheid, welke de mensch in den weg van gehoorzaamheid zou hebben ontvangen, maar toch een mondigheid en Godegelijkheid. God zelf noemde het zoo. En „één vleesch”, „één lichaam”, hoe kenmerkend zijn die woorden als uitdrukking van de levensseenheid en van de onontbindbaarheid des huwelijks. Wat één lichaam is, kan niet gescheiden worden. Wordt het toch gewelddadig gescheiden, dan is dit voor dat lichaam de dood. En hoe kenmerkend dan ook zijn de woorden voor de beteekenis, die voor het huwelijk aan geslachtsgemeenschap moet worden toegekend.

Maar behoeft het dan nog te verwonderen, dat aan onwettige geslachtsgemeenschap van een gehuwde een kracht wordt toegekend, n. l. de kracht om het huwelijk te verbreken, welke met het „anders dan” aan elke andere zaak wordt ontzegd? De overspeler wordt daardoor één vleesch met een ander, en doet alzoo het één vleesch zijn *alleen met haar die hij huwde*, ophouden. Dus verbreekt hij het huwelijk. Hij huwde haar om met haar één vleesch te zijn, en met haar uitsluitend; en dat is hij niet meer. Zoo wordt door overspel het huwelijksverbond verwoestend aangetast in het diepst van zijn wezen, en daarom ook in heel zijn omvang; *heel* dit verbond wordt door die daad trouweloos ter zijde gezet en verloochend, op een wijze als waarop niets anders in staat is dat te doen; zoodanig, dat God zelf daardoor het huwelijk (wel onwettig maar toch werkelijk) verbroken verklaart, en de partij tegen wie zoo doodlijk werd gezondigd, het recht geeft den schuldlige te verstooten.

Zoo gaat ook hier de analogie van het huwelijk en het Genadeverbond, althans zoover het eerste beeld van het laatste kan zijn, door. Gelijk er is de zonde van overspel, zoo is er ook de zonde van bondsbreuk. En nu verdient het onze aandacht, dat Israels zonde van bondsbreuk door *afgoderij* door de profeten altijd weer *hoererij* en *overspel* genoemd wordt, en van afgoderij kan ten opzichte van het Genadeverbond juist hetzelfde gezegd worden als van overspel ten

opzichte van het huwelijk. Den Heere aan te hangen maakt *tot één geest met Hem*, 1 Cor. 6 : 17, en dus maakt de afgoden aan te hangen tot *één geest met hen*; en evenals overspel het huwelijk, tast afgoderij het Genadeverbond rechtstreeks aan in het diepste van zijn wezen, en zet zij alzoo heel dit Verbond trouweloos ter zijde.

Derhalve door hoerij in het huwelijk wordt het huwelijk verbroken; en *daarom* heeft God de onschuldige partij recht tot echtscheiding en tot een nieuw huwelijk gegeven.

II. Want uit de verklaring des Heeren, dat, schoon het tweede huwelijk van den man die zijn vrouw verstiet, *overspel is*, toch die verstootene, als zij nu ook een nieuw huwelijk aangaat, ook overspel doet, en hij die haar trouwt, desgelijks overspel doet, volgt, dat overspel *na de verstooting* of ook burgerlijke echtscheiding niet meer de kracht heeft, welke aan deze zonde door den Heere werd toegekend, als zij bedreven wordt *vóór de verstooting*. Bedreven *in het nog ongeschonden huwelijk* maakt zij de onschuldige partij van de(n) schuldige voor God vrij; bedreven *nadat het huwelijk* door een vermetel tegen Gods ordinantie ingaande daad *geschonden werd*, doet zij dat niet meer. Het recht den overspeler te verstooten *is een huwelijksrecht*; juist als zoodanig wordt het, gelijk uit Matth. 5 : 32 blijkt, aan hen ontnomen, die hetzij als verstooter of als verstootene in een eigenmachtige huwelijkschending betrokken zijn. Zulk een daad is een daad van openlijke rebellie tegen Gods huwelijksordinantie; en met een daad van rebellie tegen God kan men nooit rechten verwerven, wel rechten verliezen. Het is een gevolg of de doorwerking van de wet *der zedelijke wereldorde*, dat niemand zich door verzet tegen God ooit wettig vrij kan maken van eenige verplichting; dat uit de zonde nooit ware vrijheid kan geboren worden. Wie zijn vrouw verstoot, meent dat hij zich daardoor van haar vrij kan maken en zijn verplichtingen jegens haar van zich kan schuiven; maar God laat hem dat niet gelukken. Door hem aan die vrouw gebonden te houden en hem zelfs het recht te ontnemen zich van haar vrij te achten, wanneer zij nu overspel doet, iets waarvan hijzelf de oorzaak was: „die *maakt*, dat zij overspel doet”, alzoo den weg tot een ander wettig huwelijk hem, zoolang die vrouw leeft, totaal afsnijdend, laat God hem geen andere vrijheid vinden dan die welke ook Adam door zijn ongehoorzaamheid vond, de vrijheid der leugen, de vrijheid om overspel te doen en haar vloek over zich te halen. Gelijk de verbondsverplichtingen eeuwiglijk bindend blijven voor den verbondsbreker, zoo blijven ook de huwelijksverplichtingen, ook die van met niemand anders sexueele gemeenschap te hebben, levenslang bindend voor wie zijn vrouw verstoot anders dan uit oorzaak van hoerij, en een andere trouwt. Daar komt bij, dat *de grond* voor de ontneming van dat huwelijksrecht aan hem die zijn vrouw onwettig verstooten heeft, ligt in de zonde dezer onwettige verstooting. *En die grond is een blijvende*. Een tweede huwelijk moge overspel zijn, maar het neemt dien grond niet weg; want nooit kan de eene zonde de andere vernietigen. Een tweede zonde van uit de verstooting geboren overspel kan niet een recht terug geven, dat om de zonde van verstooting ontnomen was. Die grond *blijft*; en zoo *blijft* ook ontnomen, wat om die zonde ontnomen was.

Uit het ontnemen van het recht tot hertrouw na de onwettige verstooting, ook ingeval de andere partij overspel doet, blijkt hoe schuldig die onwettige verstooting maakt in Gods oog; die onwettige verstooting, afgedacht nog van het bedrijven van overspel door een tweede huwelijk. „De Heere de God Israels zegt, dat Hij het verlaten haat”, Mal. 2 : 16. Zelfs op de verstootene komt Zijn toorn; want ook haar wordt dat recht ontnomen. En schuldiger voorzeker wordt nog die daad door er het burgerlijk gericht in te betrekken. Want daardoor legt men vooreerst voor Gods dienaar, en in zooverre voor God zelf, en voor de geheele wereld, *publiek en officieel getuigenis* af van zijn vermetel zich stellen in Gods plaats, om te doen wat God uitdrukkelijk voor Zichzelven heeft behouden; en ten tweede verzoekt men daardoor Gods dienaar, en *negatief* tegen het recht van Hem bij wiens gratie zij regeert, in te gaan; wat gelijk staat met aan Gods stedehouder voor te stellen verraad te plegen aan Gods souvereiniteit; en *positief* hem behulpzaam te zijn in het schenden van de rechtsrelatie, waarin God hem tot zijn echtgenoot gesteld heeft, de trouw aan dien echtgenoot verschuldigd schandelijk te breken, zijn plichten jegens den echtgenoot te verzaken. Beide elementen, maar vooral het eerstgenoemde, maken deze zonde tot een schrikkelijk kwaad. En natuurlijk daar begint de zonde niet mede; haar openbaring valt niet samen met haar begin; maar het innerlijk zielsbeweeg, dat achter en onder de openbaring des kwaads ligt, valt niet onder de termen der kerkregeering, en kan dus hier buiten bespreking blijven.

Maar hoe schuldig die daad ook is, het schuldige van een hertrouw mag niet

buiten rekening gelaten worden. De zonde van hem die zijn vrouw verstoot anders dan uit oorzaak van hoererij, en eene andere trouwt, mag niet beperkt worden tot die daad als een op zichzelf staande daad, een daad die als actief kwaad zou afgelopen zijn, wanneer de echtscheiding door den rechter een voldoende feit is geworden, zoodat voor den schuldige de weg tot verzoening met de Kerk evenzeer open zou staan als voor ieder ander die aan eene op zichzelf staande zonde, zelfs al is het die van moord, schuldig staat, n.l. door schuldbelijdenis. Want er is niet slechts één zonde, maar er zijn er twee; op de zonde van onwettige scheiding is de zonde van een onwettige hertrouw gestapeld; en die hertrouw kan niet als een op zichzelf staande en met een daad voltooide zonde worden aangemerkt. Uit hetgeen ons gebleken is omtrent de beteekenis van geslachtsgemeenschap voor het huwelijk, voor het tot één vleesch worden, alsmede omtrent het feit dat overspel *na* de onwettige verstooting of echtscheiding krachteloos is om het huwelijk te verbreken, volgt, dat de schuldige in de zonde van overspel *voortleeft*, zoolang hij in dat tweede huwelijk voortleeft, dat elke sexueele „intercourse” telkens weer een nieuwe daad is van overspel, een daad waarmee hij telkens opnieuw zondigt tegen God, die hem verbiedt die gemeenschap te hebben met die vrouw, naardien voor Hem zijn eerste huwelijk nog onverbroken is.

II. De Beteekenis der Overheidsdaad in dezen voor de Kerk.

In de tweede plaats hebben wij ons te stellen voor de vraag: welke beteekenis moet toegekend worden aan de uitspraak des rechters die echtscheiding verleende, als een daad der Overheid, aan wie naar Rom. 13 : 1 alle ziel onderdanig heeft te zijn.

I. Wij meenen, dat op deze vraag een antwoord te vinden is in *het standpunt in dezen door de Kerk ingenomen*. Zoolang zij dit o.i. juiste wjl Bijbelsche standpunt handhaaft, kan haar antwoord op die vraag niet twijfelachtig zijn.

Wij hebben omtrent dit standpunt in verband met de rechten der Overheid het volgende op te merken:

1. vooreerst, dat de Kerk, door alleen den grond in Matth. 5 : 32 genoemd als een wettigen grond voor echtscheiding en mitsdien ook voor hertrouw te erkennen, niettegenstaande het feit dat de Overheid ook op andere gronden echtscheiding verleent, uitgesproken heeft, dat zij aan een Overheidsdaad *eo ipso*, suo jure, geen kerkelijke rechtsgeldigheid toekent. Wanneer de Kerk zegt, dat zij slechts *één* grond van wettige echtscheiding erkent, moet het toch voor ieder duidelijk zijn, dat zij *niet twee of meer gronden* van wettige echtscheiding erkent. Zij verklaart daarmee, dat hoererij of overspel voor haar een echtscheiding en hertrouw wettig maakt, *maar dát alleen, niets anders*, de uitspraak van den burgerlijken rechter niet uitgezonderd;

2. dat de Kerk met dit standpunt in te nemen, *niet het huwelijk tot een kerkelijke zaak heeft gemaakt, noch zich heeft opgeworpen als wetgeefster op huwelijksterrein*.

Volgens Rome is het huwelijk een Sacrament, doch naar Gereformeerde opvatting behoort het tot het scheppingsleven, tot de sfeer van het natuurlijke, en is het geen zaak die in zichzelf, zoo min in zijn sluiting als in zijn eventueele ontbinding, een kerkelijk karakter draagt, zooals b.v. het ouderlingschap. En met die opvatting is het innemen van genoemd standpunt niet in strijd; de Kerk heeft het huwelijk daarmee evenmin tot een kerkelijke zaak gemaakt, als zij dat doet door het kerkelijk in te zegenen. Want uit de omstandigheid dat de Dienaar des Woords het huwelijk sluit, volgt niet, dat de Kerk qua talis het huwelijk sluit; gelijk b.v. de Kerk door den Dienaar des Woords een wettig gekozen Ouderling in zijn ambt bevestigt. De Dienaar des Woords die een huwelijk sluit, treedt bij die gelegenheid op als *staatsdienaar*. Dit blijkt o.m. daaruit, dat hij alleen bij de vertooning eener „license” in den echt verbinden mag; dat hij verplicht is binnen een vastgestelden termijn aangifte bij de regeering te doen van de door hem gesloten echtverbintenis; ja, dat de Overheid hem een bepaald honorarium waarborgt. Zelfs de omstandigheid, dat de Gemeente vergaderd is als de Dienaar des Woords een huwelijk sluit, verandert niets aan de burgerrechtelijke qualiteit, waarin deze optreedt. Hij is in zulk een geval staatsambtenaar in betrekking tot het te sluiten huwelijk, en kerkedienaar in betrekking tot den eeredienst in welke het huwelijk gesloten wordt. Als dit huwelijk door hem als staatsambtenaar gesloten is, kan hij als kerkedienaar het gesloten huwelijk inzegenen, wat een specifiek kerkelijke actie is.

Ook is de Kerk met het innemen van dit standpunt *niet opgetreden als wetgeefster op huwelijksterrein*. Zij bedoelt daarmee slechts haar eigen gedragslijn

te bepalen en niet voorschriften te geven aan de Overheid. Zij heeft met volgens haar door den rechter op onbijbelsche gronden verleende echtscheidingen niets uitstaande. Als Kerk erkent noch miskent zij een door de Overheid op onbijbelschen grond gesloten echt of verleende echtscheiding. Vandaar dat een ambtsdrager, die heden met zijn medekereraadsleden een onbijbelsch getrouwde of gescheidene buiten de Kerk sluit, of hem toegang weigert op grond daarvan dat volgens het in de Kerk alleen geldend recht van Gods Woord de zoodanige in zonde leeft, wanneer hij morgen dien persoon ontmoet, hem behandelen zal naar zijn burgerlijken status, en b.v. de onbijbelsch gescheidene vrouw niet meer aanspreken zal met den naam van den man van wien zij onbijbelsch scheidde. En dat uit gehoorzaamheid aan Rom. 13 : 1;

3. ten derde, dat echter de Kerk, niettegenstaande het huwelijk geen kerkelijke zaak is, maar tot de sfeer van het natuurlijke behoort, *tot het innemen van zulk een standpunt het onbetwisbaar recht heeft*. Want zij komt met die kwestie, zij het ook alleen indirect, in aanraking ten aanzien van *het kerkelijk lidmaatschap*; nader bepaald, ten aanzien van de voorwaarden, waarop iemand tot dat lidmaatschap en de daaraan verbonden rechten rechtens kan worden toegelaten. Zij kan tot dat lidmaatschap niet toelaten zonder keur. En al wat zij met het innemen van dat standpunt doet, is de wacht betrekken bij de poort harer stad, om keur te oefenen over degenen die wenschen binnen te gaan, en buiten te zetten degenen die in haar midden ophouden aan haar keur te beantwoorden. Maar van een treden in de rechten der Overheid kan in het minst geen sprake zijn. Zij bemoeit zich niet met de door de Overheid gehuwden en gescheidenen, tenzij deze binnen haar huis zijn, en op andere dan Bijbelsche gronden gescheiden, of tegen Bijbelsch recht getrouwd zijn, of buiten zijnde, de zoodanigen begeeren binnen gelaten te worden.

II. Voorts meenen wij, *dat dit standpunt der Kerk moet gehandhaafd worden, ook tegenover uitspraken van den burgerlijken rechter*.

Men heeft zich tegenover het voorafgaand betoog aldus doen hooren: toegestemd dat het standpunt der Kerk in dezen de erkenning van de wettigheid eener op andere gronden door den rechter verleende echtscheiding en daarmee de wettigheid van een volgenden hertrouw uitsluit, dan geldt dit slechts voor de Kerk op haar eigen terrein. Zij zou op haar standpunt, gesteld dat zij daartoe de macht had, een dergelijke echtscheiding niet kunnen verleen, noch een dergelijk huwelijk kunnen bevestigen. Maar dit neemt niet weg, dat, naardien het huwelijk behoort tot het terrein des natuurlijke levens, tot het terrein dus waarop de Overheid Gods dienaar is en bij de gratie Gods regeert, de Kerk in de uitspraak der Overheid heeft te berusten, wat zij tot een feit maakt als een zoo niet wettig dan toch geldig feit heeft te erkennen, en daartegen met haar standpunt niet in verzet mag komen. Zoo hebben ook de oude Gereformeerden geoordeeld. Zij lieten zulke zaken door den burgerlijken rechter beslissen en handelen op eigen terrein in overeenstemming met die beslissing.

Hierop is ons antwoord:

1e. dat dan toch de waarde van het kerkelijk standpunt tot nul wordt gereduceerd. Feitelijk wordt het op die wijze als van onwaarde ter zijde gezet. Het zou dan alleen beteekenis hebben voor iets dat slechts in de verbeelding kan bestaan, nl. een kerkelijke macht om huwelijken te sluiten en te ontbinden. En waar, zooals bekend is, de burgerlijke rechter echtscheiding verleent, wij zouden haast zeggen om allerlei oorzaak, zou dit op totale verloochening van dit standpunt uitloopen. De eene uitspraak van den rechter zou zoo goed op kerkelijke erkenning aanspraak hebben als de andere. De poort zou dan voor allerlei soort van onwettig gehuwden zijn opengezet;

2e. dat hem die met de kerkelijke toestanden der oude Gereformeerden bekend is, hun wijze van doen in dezen niet bevreemdt. Uit die toestanden zijn toen ook wel andere beschouwingen en praktijken voortgevloeid, waarin nu niemand er aan denkt hen te volgen;

3e. dat, en hierop leggen wij vooral nadruk, zooals niemand onzer zal betwisten, naar de beginselen van Gods Woord de plicht tot gehoorzaamheid aan de Overheid haar grenzen heeft, en niet langer bestaat, zoodra die gehoorzaamheid zou eischen te handelen in strijd met Gods geopenbaarden wil. Dan moeten de Apostelen ons ten voorbeeld zijn, die in zulk een geval het der Overheid in het aangezicht hebben aangezegd: wij moeten Gode meer gehoorzaam zijn dan den menschen.

Immers:

a. de Overheid is de dienaar van Gods. Zij is dus niet absoluut autonoom maar gebonden aan de ordinanties door God voor haar en haar terrein in gesteld.

Tot dat terrein behoort het huwelijk; en waar God omtrent het huwelijk ordinanties heeft gegeven, is de Overheid aan die ordinanties gebonden. Ook aan de ordinantie van Matth. 5 : 32; want deze heeft de Heiland verklaard gegrond te zijn in de scheppingsordinantie;

b. wanneer derhalve de Overheid in strijd met die ordinantie een huwelijk sluit, doet zij een daad welke zij als dienaar van Gods niet doen mag; welke voor haar onwettig is. Dat die daad op haar terrein als geldig erkend wordt neemt niet weg dat voor het voor de Overheid geldend Goddelijk recht, en dat is het recht waaraan God haar gebonden heeft, die daad onwettig is. Die daad is een feit, bestaat als feit op haar terrein, maar heeft op haar terrein geen recht van bestaan;

c. er is dus in zulk een feit op het terrein der Overheid een conflict tusschen het jus constituendum en het jus constitutum, tusschen wat naar Goddelijk recht behoort te zijn en wat feitelijk is. Doch alleen het jus constituendum, dat wat naar Goddelijk recht behoort te zijn, heeft waarlijk recht van bestaan. En met in strijd daarmee te handelen, handelt de Overheid niet als dienaar van Gods maar handelt zij als zelve God, treedt zij in Gods plaats, doet zij wat het diepste wezen der zonde uitmaakt;

d. zulk handelen van de Overheid gaat de Kerk niet rechtstreeks aan, zoolang het met zijn gevolgen blijft op staatsrechtelijk gebied; en voor zoover neemt zij zelfs het feit als een op dat terrein geldend feit aan. Maar dit wordt anders als dit feit ook haar terrein wil betreden, zooals het geval is, wanneer door de Overheid in strijd met Matth. 5 : 32 gescheidenen en daarna door de Overheid in strijd met Matth. 5 : 32 op nieuw gehuwden *tot haar lidmaatschap willen toegelaten worden*. Dan kan de Kerk tegen die onwettige scheiding en hertrouwen niets doen; zij moet het feit laten, en kan er alleen tegen getuigen met zedelijke middelen. Maar zij is niet verplicht om aan die daad, omdat het een Overheidsdaad is, te geven wat zij nu voor zichzelf vraagt, n.l. rechtsgeldigheid op het terrein der Kerk. Dit kan en mag de Kerk niet doen,

1. omdat het een daad is waarin de Overheid niet gehandeld heeft als dienaar van Gods maar als zelve God. Door aan zulk een daad op haar terrein rechtsgeldigheid te geven, zou de Kerk zich schuldig maken aan afgoderij, aan huldiging van het gouden beeld der wereldmacht, aan verloochening der Souvereiniteit Gods;

2. omdat de Kerk een eigen Koning heeft en absoluut gebonden is aan zijn ordinanties. Zij is met Christus als haar Koning soverain in eigen kring. Zij heeft niets te zeggen over den Staat, en evenmin heeft de Staat gezag over haar. Alleen aan Christus onderworpen te zijn, alleen Hem te hebben tot haar absoluten Rechter, Wetgever en Koning, alleen Hem als zoodanig te erkennen en te huldigen, daarin ligt haar vrijheid. In plaats van zich onder een ander juk te laten brengen, heeft zij te staan in de vrijheid, waarmee Christus haar vrijgemaakt heeft. Wil zij dat doen, dan kan zij op haar terrein slechts rechtsgeldigheid toekennen, aan wat haar Koning gezegd heeft; nl.: Maar Ik zeg u, dat zoo wie zijne vrouw verstooten zal anders dan uit oorzaak van hoererij, die maakt dat zij overspel doet; en zoo wie de verstootene zal trouwen, die doet overspel”.

III. *Of naar de voorafgaande gegevens onwettig gescheidenen en hertrouwen tot het kerkelijk lidmaatschap kunnen toegelaten worden.*

Na het voorafgaand onderzoek kunnen wij ons nu meer bepaald voor de vraag stellen, of voor onwettig gescheidenen en gehuwden alle mogelijkheid tot toelating tot het kerkelijk lidmaatschap uitgesloten is, of niet?

Zijn de voorafgaande gegevens juist, en daarvan houden wij ons overtuigd, dan is op die vraag geen ander antwoord te geven dan dit: dat de zonde van hem die zijn vrouw verstoot anders dan uit oorzaak van hoererij en een andere trouwt, hem *zoolang hij in dat huwelijk leeft*, van de gemeenschap der Kerk uitsluit, *omdat hij zoolang in overspel leeft*. Want zoolang hij in overspel leeft, kan van hem geen schuldbelijdenis als voldoende om met de Kerk te verzoenen, aangenomen worden. In geen enkel ander geval neemt de Kerk van iemand een belijdenis van zonde aan, zoolang hij in die zonde voortleeft; en ook in dit geval kan en mag zij dat niet doen. Zij eischt dat er „genoegzame teekenen van boetvaardigheid” te zien zullen zijn (Art. 75 K. O.); dus voor het minste dat belijden *van laten vergezeld zal gaan*, en die eisch moet ook hier gehandhaafd blijven.

Toch is daarmee niet gezegd, dat de mogelijkheid van toelating voor dezulken daardoor geheel uitgesloten is.

Wel bijna, maar toch niet geheel. Althans wij meenen, dat er nog één weg open is; slechts één enkele, en dat een zeer harde; maar dan toch een weg, waarlangs toelating tot het lidmaatschap mogelijk zou zijn; nl. deze, *dat zulke*

personen, zonder dat de man zich ontslagen zou mogen achten van de verplichting om het gezin financieel te verzorgen, van elkander gescheiden gaan leven, en alzoo zich tot den dood der eerste vrouw, die voor God de wettige vrouw is gebleven, van alle echtelijke gemeenschap onthouden; m. a. w. tot zoolang gaan leven in scheiding van tafel en bed, zooals daarvan, zij het ook met het oog op andere omstandigheden, gesproken wordt in 1 Cor. 7 : 11 en 14.

Dit is niet een weg, waardoor het gestichte kwaad ongedaan wordt gemaakt; maar dit wordt ook in andere gevallen niet geëischt. Dat iemand zijn zonde van moord niet ongedaan kan maken, zou nimmer voor de Kerk reden zijn om hem voor altijd buiten haar gemeenschap te houden. Zoover dat gestichte kwaad een op zichzelf staand kwaad is, kan het altijd door een belijdenis die aanneembaar is, verzoend worden.

Maar het is een weg, waardoor het leven in overspel zou ophouden; en juist in het voortdurend leven in overspel ligt de moeilijkheid, of liever de onmogelijkheid van toelating. De zaak waar het op aankomt is maar, dat er niet langer een leven in de zonde is, en dat mitsdien een schuldbelijdenis als oprecht kan aangenomen worden. Beide zou dan het geval zijn, maar ook niet eerder.

Zegt men, dat het een harde weg is, dan antwoorden wij: inderdaad, zeer hard. Schermerde ons maar eenigszins een minder harde weg voor, wij zouden niet ophouden te zoeken, tot wij dien hadden gevonden. Want in hartelijke begeerte om zulke personen, die eenmaal in zulke omstandigheden zijn gekomen doch nu daarover berouw gevoelen en ernstig in de gemeenschap der Kerk begeeren te deelen, daarin ter hulpe te zijn, wenschen wij voor niemand onder te doen. Maar wij houden ons stellig overtuigd, dat er geen andere weg kan zijn. De vraag zou wel kunnen wezen: wordt er langs dezen weg genoeg geëischt? maar zij kan niet zijn: wordt er langs dezen weg niet te veel geëischt?

En zeker hebben de betrokken personen geen recht zich over het harde van dien weg te beklagen, indien toelating tot het kerkelijk lidmaatschap in den rechten weg hun ernst is. Zouden zij mogen vergeten, dat zij eenmaal vermetel zich in Gods plaats hebben gesteld door als hun eigen wetgevers op te treden en een uitdrukkelijke ordinantie Gods ter zijde te zetten? Of zouden zij recht hebben zich daarover vreemd te houden, dat zulk een aantasten van de Souvereiniteit Gods in het overtreden van zijn scheppingsordinantie hun nu zoo bittere vruchten brengt? Moet de mensch niet wat hij gezaaid heeft, ook maaien? En waarlijk, zij zijn dan niet de eenige onder Gods kinderen, die op de bitterste wijze ondervinden moeten, welke wrange vruchten de zonde draagt. Het oordeel begint van het huis Gods. Wel zal de wereld het daarom niet ontvluchten. Integendeel, want „indien het oordeel eerst van ons begint, welk zal het einde zijn dergenen, die het Evangelie van God ongehoorzaam zijn? En indien de rechtvaardige nauwelijks zalig wordt, waar zal de goddelooze en zondaar verschijnen?” Maar toch, het oordeel begint van het huis Gods; zelfs zoo, dat de rechtvaardige nauwelijks zalig wordt.

De mogelijkheid bestaat, dat beide partijen, den ernst der zaak beseffende, gewillig zijn dit offer te brengen; en dan is daarmee voor beiden de voorname hindernis tot toelating weggenomen. De mogelijkheid bestaat echter ook, dat de eene partij daartoe gewillig is en de andere niet, en dat dan de onwillige partij niet te vergeefs de hulp der Overheid inroept. Dan zou er van toelating der onwillige partij vanzelf geen sprake kunnen zijn, maar alleen van toelating der gewillige, mits deze de scheiding toch zou doorzetten, ook al zou hij daarom zelfs banden en gevangenis te verdragen hebben.

Er zijn er echter die meenen, dat zulk een van elkander gaan niet mag geëischt worden maar alleen schuldbelijdenis, en dat deze tot verzoening met de Kerk als voldoende te beschouwen is. Onder de argumenten welke men daarvoor aanvoert, zijn er die zich vooral aansluiten bij het Christelijk gevoel en daarin hun kracht zoeken. Wij bedoelen de volgende:

a. de zonde van onwettige echtscheiding en evenmin die van onwettigen hêtrouw mag niet als onvergeeflijk worden beschouwd en behandeld. Op zichzelf moet dit natuurlijk toegestemd worden. Alleen de zonde tegen den Heiligen Geest noemt de Schrift als een onvergeeflijke; en dus kan deze zonde als zoodanig het niet zijn. Maar dit doet hier niets ter zake. Ook de zonde van diefstal is niet onvergeeflijk; maar dit neemt niet weg, dat de Kerk de belijdenis van iemand die gestolen heeft, niet mag aannemen, zonder dat zij „genoegzame teekenen van boetvaardigheid” ziet, allereerst daarin dat hij het stelen laat. Zoolang iemand voortgaat te stelen, kan hij evenmin met de Kerk verzoend worden. En dat er geen weg is voor onwettig hertrouwd en om aan het leven in overspel een einde te maken, kan niet gezegd worden;

b. een toestand, die voor God geen beletsel is geweest om in genade aan te nemen, mag de Kerk niet beschouwen als een toestand, die haar zou beletten tot hare gemeenschap toe te laten.

Hierop is ons antwoord dit:

1e. dat de Kerk gebonden is aan de ordinanties, die zij van den Heere heeft ontvangen. Moet zij naar Gods Woord oordeelen, dat zulke personen in overspel leven, dan moet zij ook oordeelen, dat van hen de verklaring der Schrift geldt, dat zij geen deel hebben aan het Koninkrijk Gods. 1 Cor. 6 : 10; Gal. 5 : 19 en Openb. 22 : 15, en dat zij dus haar poort voor hen niet ontsluiten kan, tenzij zij, tot bekeering gekomen zijnde, hun zonde belijden *en laten*. Dispensatie tot opneming in haar gemeenschap van dezulken die door een onwettigen hertrouw aan een leven in overspel schuldig staan, zonder dat hun belijden met laten gepaard gaat is hier in de Schrift niet gegeven, niettegenstaande de Heere van eeuwigheid geweten heeft, dat zij voor zulke gevallen zou komen te staan. En zij kan geen recht hebben om de vrijheid daartoe eigenmachtig te nemen;

2e. dat echter de ordinanties die Hij zijn Kerk gaf, Hem, den vrijmachtigen God, zelf niet binden. Hij is de Souverein, die vergeving kan schenken in omstandigheden, waarin Hij de Kerk geen recht gegeven heeft het te doen. Daarom, als God dat doet, volgt daar niet uit, dat de Kerk het nu *zonder meer* ook te doen heeft; en dat zij nu op hetgeen God haar ten aanzien van zulke personen bevolen heeft, niet meer te letten zou hebben. Onder het Oude Testament had de Heere voorgeschreven in Exod. 22 : 20; Deut. 13 : 10, en 17 : 2-5, dat afgodendienaars uit hun volken uitgeroeid, d. i. gedood moesten worden. Dat te doen was dus voor den Oud-Testamentische Kerkstaat *plicht*. Deze was aan die ordinantie gebonden, en mocht geen genade bewijzen. Volgde nu daaruit, dat de Heere God zelf hun nu ook geen genade bewijzen zou? Wij zien het tegendeel, als Hij aan zulke afgodendienaars die in het leven gebleven waren, omdat Israel de verbondstucht niet handhaafde, wier leven dus, om het zoo uit te drukken, een onwettig leven was, de genade bewijst van hen nog als bondelingen te erkennen, die Hij „getrouwd had” (Jer. 3 : 14), en hen op dien grond, opdat Hij hun het volle verbondsheil zou kunnen schenken, tot bekeering op te roepen, ja zelfs aan dezulken de genade bewijst van hun de bekeering ten leven te geven, zooals wij dat weten van Manasse. Maar nu zal niemand beweren dat, als God dit deed, Israel daarmee recht ontving om te meenen, dat het wél gedaan had met de verbondstucht niet te handhaven en die afgodendienaars te laten leven, dat het nu op zijn niet handhaven van die tucht de Goddelijke sanctie had.

Zoo is het ook hier. Wanneer de Heere aan de Kerk bevolen heeft dezulken die in overspel leven, buiten haar gemeenschap te plaatsen of te houden, en zij dienovereekomstig handelt, mag zij alleen geacht worden daarin Gods bevel te gehoorzamen, en mag haar niet de meening worden toegedicht, alsof nu ook door den Heere zelf aan die menschen geen genade geschonken, geen waarachtige bekeering gegeven kan worden. En omgekeerd, als de Heere aan zulke personen genade schenkt, hun geeft wat wij meenen voor een waarachtige bekeering te moeten houden, mag daaruit niet besloten worden, dat de Kerk de ordinanties, die haar ten opzichte van zulke personen als openbaar schuldigen gegeven zijn, als voor hen opgeheven moet beschouwen; en dat zij hen nu ten Avondmaal moet toelaten, zonder van hen te eischen niet alleen *belijden* maar ook *laten*. Ook voor haar staat niet te vergeefs geschreven, dat gehoorzamen beter is dan offerande; en ook voor haar is Uzza (2 Sam. 6 : 7) nog altijd een waarschuwend voorbeeld.

Hier komt nog bij, dat de Kerk niet het recht heeft om vast te stellen dat die bekeering waarachtig is, en dat tot basis van haar behandeling te maken, want daarmee zou zij gaan oordeelen over het hart; en dit kan zij niet, en mag zij daarom ook niet.

Ter andere zijde zijn er *ernstige praktische overwegingen*, die de beteekenis hebben van zooveel ernstige drangredenen tot voorzichtigheid in deze zoo diep ingrijpende zaak.

Dat zich telkens weer de begeerte openbaart om aan de klem van een zoo strikte ordinantie als die van Matth. 5 : 32 te ontkomen, behoeft niet te verwonderen. Reeds de discipelen zeiden: Als de zaak des menschen met de vrouw alzoo staat, zoo is het niet oorbaar te trouwen. De gevallen zijn niet zelden zoo moeilijk; dikwerf schijnt echtscheiding anders dan om hoererij zoo gewenscht, of zijn de personen die in een onwettig huwelijk leven, anderszins zoo aannemelijk, dat meerdere ruimte voor het kerkelijk handelen schier elk ambtsdrager welkom zou zijn. En indien ergens dan kan men hier verwachten, dat „de gedienschtigheid van de praktijk” een hoorend oor zal vinden.

Wordt echter de praktische toestand bij het licht der waarheid bezien, dan verschijnt zij voor ons oog in een heel andere gedaante, en leidt zij ons tot heel andere overwegingen, overwegingen die vrees inboezemen voor elke neiging om deze „breuk der dochter Sions” op het lichtst te genezen. Als zulke overwegingen noemen wij deze twee:

1. *het heil van de betrokken personen.* Hun toestand is zeer ernstig, in weerwil daarvan dat zij waarachtige bekeering belijden en, zoover wij oordeelen kunnen, ook betoonen. Want volgens Matth. 5 : 32 leven zij in overspel, en volgens 1 Cor. 6 : 10 zullen overspelers het Koninkrijk Gods niet beërven. Nu kan de Kerk wel zoo veel vertrouwen stellen in de oprechtheid hunner bekeering en er zich zoozeer van overtuigd houden, dat er geen reden is daaraan te twijfelen, dat zij tot zichzelf zegt: maar voor hen is er toch geen gevaar. Maar kan de Kerk daar *zeker* van zijn? *Zekerheid* is hier noodig, want het geldt de eeuwigheid. Is de Kerk er *zeker* van, dat zij *niet* in overspel leven, of anders dat 1 Cor. 6 : 10 van hen niet geldt, of dat wat daar omtrent hen die in overspel leven en sterven, verklaard wordt, aan hen niet zal gehandhaafd worden? Velen zullen meenen in te gaan en zullen niet kunnen.

Wordt die zekerheid gemist, dan moet voor het minst de mogelijkheid toegegeven worden, dat in den grooten dag en naar Matth. 5 : 32 en naar 1 Cor. 6 : 10 over zulke personen zal geoordeeld worden. Maar in welk licht zal dan de handeling der Kerk verschijnen, wanneer zij jegens hen toegeeflijk is geweest en hun een gemakkelijken weg tot hare gemeenschap heeft geopend, maar daardoor hen heeft misleid, hen tot hun dood toe heeft laten voortleven in dat overspel, en hen heeft versterkt in hun zelfbedrog en in hun meening, dat voor hen op wat God zelf in 1 Cor. 6 : 10 heeft verklaard, een uitzondering zou gemaakt worden?

Zou derhalve de Kerk niet meer handelen in het belang der betrokken personen, en meer zorg en ware liefde jegens hen betoonen, wanneer zij schijnbaar hard met hen handelt, maar alzoo hen er toe brengt, om aan hun overspel een einde te maken, en alzoo hunne ziel te bevrijden van de bedreiging van 1 Cor. 6 : 10?

Zou dat ook niet veiliger zijn voor de Kerk zelve? Indien zulke personen, door de toegeeflijkheid der Kerk misleid, eenmaal bedrogen uitkomen, hoe verschrikkelijk zal dat voor hen zijn. Maar ook, van wie zal hun bloed worden geëischt? Zal het niet zijn van ons, die als wachters op Jeruzalems muren zijn gesteld, maar die nagelaten zouden hebben te waarschuwen, zelfs in plaats van te waarschuwen, zouden hebben gerust gesteld?

2. *de ontzettende mate waarin het kwaad van echtscheiding in ons land heerscht en nog steeds toeneemt.*

De losheid ten opzichte van het huwelijk is in ons land zoo vreeselijk, en de verwoestende gevolgen daarvan voor het maatschappelijk, zedelijk en godsdienstig leven zijn onberekenbaar. In statistieke opgaven spreekt men van „starting facts”, „almost incredible”, „alarming increase”; en zoo spreekt men dan niet met het oog op het zondige maar met het oog op het verwoestende van het kwaad, „the divorce”. Uit „Business and Law”, 1908, p. 308, schrijven wij hier het volgende over:

„The statistics tell a story of marital disruption, that seems almost incredible. In *Ohio* one divorce in every twenty-five marriages was the ratio in 1870, and one divorce in eight marriages the ratio in 1902. Other States might be cited as illustrative of the tendency to seek relief from marital responsibilities and incompatibilities in the courts. In 1867 *Indiana* had 1096 divorces, the largest number for that year in any State. In 1900 the number had increased to 4699; or one to every 5.7 marriages of the year. *Michigan* divorces increased from 449 in 1867 to 1339 in 1886 and 2418 in 1900. The ratio of that State is now one divorce to eleven marriages. *Illinois* granted 1071 divorces in 1867 and 2606 in 1886. *Connecticut* and *Vermont* appear to be the only States, in which the divorce has been checkened. The former State had fewer divorces in 1900 than in 1867. Changes in the statutes and in the administration of the various county courts largely account for improved conditions in these States.

In the *United States* during the twenty years from 1867 to 1886 there were 326,716 divorces granted, representing an increase of 157 per cent, while the population increased little more than 60 per cent. Statistics show that during 1905 there was one divorce for every $16\frac{2}{3}$ marriages throughout the entire *United States*. In contrast to this picture it is interesting to contemplate the divorce statistics of *Canada*. In the latter country sixty-nine divorces were granted in the thirty-four years between 1867 and 1901”.

Wel mag het dus de les der ervaring genoemd worden, dat het aantal *ongelukkige huwelijken vermeerdert*, naarmate de weg tot echtscheiding gemakkelijker wordt

gemaakt. Hoe lichter men weer van elkander afkomen kan, hoe minder men doen zal om elkander te verstaan en te verdragen, en met elkander in vrede te leven. Zoo ligt er juist in het aantal ongelukkige huwelijken, op grond waarvan strenge huwelijks wetten ongewenscht worden geacht, een ernstige drangreden om de heiligheid en onontbindbaarheid van het huwelijk onverzwakt te handhaven, al moet dan ook de enkele daaronder lijden.

Op kerkelijk terrein is het niet anders. Ook daar is te rekenen met de arglistigheid van het menschelijk hart, en aan deze wordt door onwettige toegeeflijkheid op bedenkelijke wijze de behulpzame hand geboden. Men zou wel een vreemde deling in Jeruzalem moeten zijn, om te meenen dat de Kerk, zonder gevaar van de genegenheid tot het betreden van zulk een heilloos spoor op te wekken, zou kunnen uitspreken, dat na echtscheiding anders dan om hoererij, 'n tweede door den rechter gesanctioneerd huwelijk ook voor de Kerk wettig was; of dat na overspel bedreven te hebben en daarom verstooten te zijn, wettig een tweede huwelijk kon aangegaan worden, zoodat lidmaten der Kerk zich door dergelijke goddelooze middelen den weg tot een tweede huwelijk banen, en toch met een schuldbelijdenis in de gemeenschap der Kerk konden blijven deelen. De Kerk zie wel toe, dat zij niemand in den waan brenge, dat hij op de puinhoopen van een zondig bedrijf een nieuwen wettigen tempel van den heiligen echt kan oprichten.

Wij hebben hier te doen met een zonde, die bijzonder in ons land *een roepende zonde* is geworden. En de Kerk is geroepen om in deze wereld een zoutend zout te zijn, een licht te midden van een krom en verdraaid geslacht. Zal zij ook in dezen aan die heilige roeping beantwoorden, door tegen dit kwaad beslist en onverzettelijk de positie in te nemen, die zij naar Gods Woord innemen moet? Of zal zij zich met den stroom laten meevoeren, zich toegeeflijk gaan betoonen, met deze zonde gaan schipperen? Maar op dien weg den eersten voet te zetten is het begin van zich berooven van kracht, van zich schuldig maken aan ontrouw, van verloochening van haar roeping. En onweerstaanbaar zal zij het kwaad op eigen terein zien doordringen. Zij weersta dan dat begin. Is het niet reeds een gevolg van een weifelende houding, van toegeven in onderscheidene gevallen, dat onbijbelsche echtscheidingen in ons midden, onder ons eigen volk onrustbarend toegenomen zijn?

Dat de Kerk strijde den goeden strijd des geloofs, aangedaan hebbende de volle wapenrusting Gods, opdat zij van het kwade niet overwonnen worde maar het kwade overwinne door het goede. En in dien strijd beluistere zij het woord van een der helden in dien strijd, ja het Woord Gods, het Woord des Konings zelf: Voorts, broeders, zijt standvastig, onbewegelijk, altijd overvloedig zijnde in het werk des Heeren, als die weet, dat uw arbeid niet ijdel is in den Heere.

Onze conclusiën zijn deze:

1e. dat blijkens Matth. 5 : 32 e. a. p. het huwelijk van hem, die zijn vrouw verstooten en een andere getrouwd heeft, ook na hertrouw der andere partij, een onwettig huwelijk is; en dat zij die leven in zulk een huwelijk, leven in overspel;

2e. dat aan een uitspraak van den burgerlijken rechter als zoodanig geen rechtsgeldigheid mag worden toegekend op het terrein der Kerk;

3e. dat zij die in zulk een huwelijk en dus in overspel met elkander leven, niet met belijdenis tot het kerkelijk lidmaatschap kunnen toegelaten worden, naardien de Kerk zich te houden heeft aan de Schrift, welke verklaart dat overspelers aan het Rijk Gods geen deel hebben;

4e. dat echter de mogelijkheid bestaat om aan dit leven in overspel een einde te maken door een scheiding van tafel en bed, zoolang de eerste vrouw, die voor God de wettige vrouw is en blijft, leeft;

5e. dat zij die op deze wijze hun leven in overspel doen ophouden, na schuldbelijdenis in de kerkelijke gemeenschap kunnen opgenomen worden, naardien dan, maar ook dan alleen, hun belijdenis als een oprechte belijdenis, een belijdenis die van „genoegzame teekenen van boetvaardigheid” vergezeld gaat, kan aangenomen worden.

Geve de Heere uwe Vergadering licht en wijsheid tot een Hem welbehagelijke beslissing in deze zoo gewichtige zaak.

Uwe Deputaten,

F. M. TEN HOOR.
W. HEYNS.
S. VOLBEDA.

BIJLAGE C.

RAPPORT der Commissie voor Huwelijkszaken. (No. 2.)

Eerwaarde Vaders en Broeders!

Ondergeteekenden, leden der Commissie voor huwelijkszaken, benoemd door de Synode van 1914 (Acta Synodi, 1914, Art. 75.19) naar aanleiding van de gevallen van echtscheiding en hertrouw voor de Synode gebracht (Artt. 51 en 68.1), met opdracht om „deze materie” verder te onderzoeken en de volgende Synode met rapport te dienen, — zijn met de andere leden der Commissie van oordeel, dat deze opdracht aan duidelijkheid te wenschen overlaat. Waar echter de kwestie, of Matth. 5 : 32 de eenige Bijbelsche grond voor echtscheiding is, slechts incidenteel op de Synode ter sprake kwam en de Synode hare opdracht niet verder preciseerde, daar meende de Commissie hare taak te moeten beperken tot de beantwoording van de vraag of dezulken, die in strijd met Matth 5 : 32 door de Overheid gescheiden zijn en die daarna een ander huwelijk aangingen, onder zekere voorwaarden als leden onzer Kerk zouden kunnen opgenomen worden, dan wel of ons kerkelijk standpunt medebrengt, dat zij onherroepelijk uitgesloten moeten worden van het lidmaatschap onzer Kerken, zoolang zij in zulk scheiden en hertrouw volhardden.

Naar het oordeel der Commissie is het derhalve de vraag, of iemand, die in strijd met Matth. 5 : 32 gescheiden en hertrouwd is, lid onzer Kerk kan zijn of niet.

De ondergeteekenden zijn van gedachte, dat er gevallen kunnen zijn, waarin die vraag *toestemmend* beantwoord moet worden. Wanneer zulk een persoon naderhand tot hartgrondig berouw komt over zijne zondige daad, zich met dat berouw tot den Kerkeraad wendt, en het den Kerkeraad na ernstig onderzoek en behoorlijken proeftijd duidelijk blijkt, dat hier metterdaad bekeering heeft plaats gehad, dan moet deze naar hun gevoelen, met advies der Classis, den betrokkene na schuldbelijdenis opnemen, zonder van hem vernietiging van zijn tweede huwelijk te eischen.

Voor deze hunne zienswijze zouden zij het volgende willen aanvoeren :

I. Het huwelijk is eene instelling Gods en geldt naar de bedoeling van die instelling voor het leven. God verbindt en ontbindt.

a. God alleen kan het huwelijk rechtens verbreken, dewijl Hij het recht heeft den mensch het leven te ontnemen.

b. „Wat God samengevoegd heeft, scheid de mensch niet.”

II. Het huwelijk, schoon naar de scheppingsordinantie eene instelling voor het leven en rechtens slechts ontbindbaar door God, kan in verband met de verwoestende werking der zonde toch ook metterdaad, de facto, verbroken worden door een mensch.

a. Door een niet-zondige daad op grond van hoererij.

1. Hoererij als zoodanig verbreekt het huwelijk niet, maar schendt het.

2. Hoererij is naar Matth. 5 : 32 de grond, waarop de onschuldige partij het huwelijk verbreken mag.

3. De Kerk kan ook deze verbreking van het huwelijk eigenlijk nooit zoeken; doch mag de onschuldige partij, die op grond van hoererij scheidt, zulks niet kwalijk nemen.

4. Door zulk schriftuurlijk-wettig scheiden, houdt ook de rechtsrelatie van de schuldige partij jegens de onschuldige op; ook deze mag weer trouwen.

b. Door eene zondige daad, eene daad in strijd met Matth. 5 : 52.

III. Trouwen en scheiden geschiedt in ons land en in onzen tijd, wat de rechtsrelatie betreft, door de rechterlijke actie en daad der Overheid.

a. De Overheid is Gods dienseresse op het terrein des natuurlijke levens.

b. Zonder de rechterlijke sluitingsactie der Overheid is *hier* en *nu* geen huwelijksleven mogelijk, maar slechts hoererij. De Overheid het recht daartoe hebbende van God, bepaalt de rechtsrelatie van het huwelijk. Bij het sluiten van een huwelijk legt zij die relatie en bij eene scheiding heft zij die weer op. Dat zij zulks soms doet uit verkeerde motieven en in strijd met Gods Woord, is hare zonde; doch het feit wordt daardoor niet veranderd.

IV. Scheiding en hertrouw in strijd met Matth. 5 : 32 mag, naar ons huidig kerkelijk standpunt, noch als daad der betrokkenen, noch als daad der Overheid door ons worden goedgekeurd.

a. Wij moeten er met allen ernst tegen waarschuwen en ageeren.

b. Wij moeten de schuldige leden der Kerk, zoo ze volhardden excommuniceren.

c. Wij moeten echter het feit van zulk scheiden en hertrouwen, dat door ons kan geloofchend noch veranderd, als feit aanvaarden.

1. Dit niet te doen, ware een vergrijp aan hetgeen der Overheid is. Deze draagt het zwaard. Hare macht moeten wij eerbiedigen.

2. De Kerk beschikt over de sleutelmacht. Zij mag en moet tegen het verkeerde protesteeren. Zij moet tegen de zondige daden der Overheid getuigen. Een schuldig lid der Kerk, dat tegen alle vermaningen in blijft voortgaan op het pad der zonde, moet zij excommuniceeren. Maar zij kan en mag van een berouwhebbend zondaar niet eischen verbreking van een door de Overheid gelegden band.

b. Onschriftuurlijke scheiding en hertrouw is wel zondig, maar niettemin geldig en bindend. Ook voor de Kerk. Het feit moet aanvaard.

V. De Heilige Schrift doet dit laatste o.i. ook.

a. Mozes liet scheiding toe vanwege „de hardigheid des harten”. Zulk scheiden was blijkbaar niet naar het beginsel van Matth. 5 : 32. Evenwel werd zulk scheiden als feit kennelijk door allen aanvaard.

b. Jezus heeft Mozes niet veroordeeld; wat Hij o.i. had moeten doen, indien we het feit van onschriftuurlijke scheiding en hertrouw als feit *nooit* zouden mogen aanvaarden.

c. De veroordeeling van onzen Heiland door den „wereldlijken rechter Pontius Pilatus” was tegen Gods Woord, dat verbiedt den onschuldige te veroordeelen. Desniettenstaande, hoewel tegen den eisch van Gods Woord, had het feit der veroordeeling geldigheid voor God. Zelfs werden in dien weg onze zonden op Christus gelegd.

1. Pilatus had *macht* Jezus te kruisigen, en *macht* Hem los te laten.

2. Deze macht was Pilatus van *boven* gegeven (Joh. 19 : 10, 11).

3. Pilatus zondigde in zijne veroordeeling van Jezus, anderen, die Hem aan Pilatus overleverden, nog meer; doch Jezus verzette zich niet tegen de macht over Hem gesteld.

VI. De Kerk, zich bij het feit van zulk een huwelijk hebbende neergelegd, moet daarbij blijven, ook —

a. wanneer later zulke „onwettig gescheidenen en hertrouwd” met berouw over die zondige *daad* bij haar aankloppen, om (weder) opname in haar gemeenschap.

1. Elk concreet geval moet afzonderlijk worden beoordeeld;

2. er moet schuldbelijdenis plaats hebben van die zondige daad;

3. men kan een proeftijd stellen;

4. doch de Kerk *moet* aannemen en *mag* niet buitensluiten dezulken, die de kenteekenen van genade vertoonen, en —

5. de kenteekenen van genade zijn hier, evenals in alle andere gevallen van censurabele zonden, boete en berouw.

b. De Kerk mag geene ontbinding van zulk een huwelijk eischen, aangezien:

1. de betrokkenen zulks niet in hunne macht hebben en het slechts zouden kunnen trachten in den weg eener nieuwe zonde. Hunner is de zondige *daad* van onwettige scheiding en hertrouw. Daartoe is hunne zonde beperkt. Daar moeten zij dus belijdenis van doen. Niet van de daad der Overheid, of van hetgeen daarvan gevolg is;

2. de Overheid zulks niet wel op goede gronden zou kunnen; en —

3. de Heilige Schrift van zulk een eisch niet weet.

c. Ook mag de Kerk geen scheiding eischen van tafel en bed, wijl:

1. daardoor niets goeds zou kunnen gewonnen worden. De veronderstelling is dan, dat het huwelijk eigenlijk alleen bestaat in geslachtsgemeenschap. Dit nu is niet uitsluitend en zelfs niet allereerst het geval. Het huwelijk is allereerst eene rechtsrelatie, eene juridische eenheid. Daarmede hebben we het hier juist te doen. En die wordt door scheiding van tafel en bed niet opgeheven. Trouwens, de wortel-zonde ligt hier niet in het tweede huwelijk, maar in de eerste scheiding door de Overheid. Daar zondigden: Overheid en betrokkenen, beiden;

2. daardoor geen der vroeger verbrokene relaties, stel zulks mocht, zou kunnen hersteld worden;

3. daardoor zou verhinderd worden, dat geldig door de Overheid als Gods dienaar, gehuwd en elken de schuldige goedwilligheid zouden betalen, en —

4. daardoor aanleiding zou gegeven worden tot allerlei aan hoerij verzwane zonden.

VII. Wij achten zulks bestaanbaar met ons huidig standpunt: —

a. Niet met de consequente, die men er kennelijk dikwijls, doch o.i. zeer ten onrechte, uit afleidde; maar wel met dat standpunt als zoodanig. Dat toch acht scheiding en hertrouw in strijd met Matth. 5 : 32 een censurabele zonde, maar sluit (weder)opname niet onvoorwaardelijk uit.

- b. De oude Synodes, alsmede de latere, lieten zich over dit bepaalde punt nooit duidelijk uit. Daar lette men op!
- c. In verwante gevallen legden de Kerken zich echter herhaaldelijk bij de daad der Overheid neer ('s Gravenhage. 1586).
- d. Onze Kerk kan en durft niet eischen de vernietiging van zulk een huwelijk.
- VIII. Autoriteiten in kerkrechterlijke vraagstukken zijn deze zienswijze niet ongenegen, eer zelfs toegedaan, zooals:
- a. DANAËUS; b. RUTGERS; c. KUYPER; d. BOUWMAN. (Zie P. S.)
- IX. Wij besluiten dan, dat de Kerk „onwettig gescheidenen en hertrouwden”, die door Gods genade tot boete en berouw komen over hunne zondige daad en (weder)opname in de gemeenschap der Kerk begeren, krachtens het wezen der Kerk, den aard der sleutelmacht en de roeping der ambtsdragers, niet mag buitensluiten, maar moet opnemen.
- a. Zulke berouwhebbers te weigeren is misbruik der sleutelmacht.
- b. Wij moeten niet heiliger willen zijn dan God.
- c. De betrokkenen hebben groote behoefte aan en recht op de gemeenschap der heiligen en het gebruik der Sacramenten.
- d. Zoo kan uit den mond van groote (begenadigde) zondaren opstijgen de lof van 's Heeren Naam en de roem Zijner genade.

Met eerbied onderworpen,

J. VAN LONKHUYZEN.
B. SEVENSMA.
H. DANHOF, *Rapporteur*.

P.S. — Als bijlage voegen wij hierbij een afschrift van een schrijven van Prof. Dr H. BOUWMAN naar aanleiding van een geval van scheiding en hertrouw in strijd met Matth. 5 : 32.

„Geachte Heer en Broeder N!

Gaarne wil ik u mijn gevoelens zeggen omtrent het geval door u genoemd. Laat ons eerst het geval zuiver stellen. De man door u genoemd is eenige jaren geleden gescheiden van zijne vrouw. Neem aan, wat ik niet beoordeelen kan, dat de scheiding niet was naar den eisch van Gods Woord, dan had hij, indien hij toen lid van de gemeente was geweest, daarover moeten zijn behandeld. Maar hij was geen lid, en kon dus ook niet behandeld worden. Nu is de gescheiden man, en de gescheiden vrouw, weer getrouwd. Door dit huwelijk is de band tusschen beiden geheel verbroken. De man kan *niet* genoemd worden een overspeler, omdat hij de vroegere vrouw niet meer als zijn vrouw mag beschouwen, en naar de wet gehuwd is met zijne tweede vrouw. Ook al zou hij willen, de band met de tweede vrouw mag hij niet verbreken om zijne eerste vrouw terug te ontvangen. Hij leeft dus *niet* in overspel en pleegt *geen* hoererij. Beroep op Matth. 19 : 9, Markus 10 : 11 en Luk. 16 : 18 kan niet gedaan, wijl deze woorden van Jezus slaan op *geheel* andere gevallen. Jezus bedoelt hier, dat een man, die zijn vrouw verlaat: dat is, wegzendt, een scheidbrief geeft, zooals bij de Joden gebruikelijk was, en eene andere trouwt, overspel doet, om reden dat de weggezondene nog zijne vrouw was. Daarom pleegt hij, die de verlatene of weggezondene trouwt, ook echtbreuk, omdat hij de vrouw van een ander neemt. De man door u bedoeld bezit *niet* meer de eerste als zijne vrouw. Door haar vrijwillig huwelijk is elke band met haar doorgesneden. Daarom mag hij ook *niet gewetgerd* worden als lid der gemeente. Is zijn scheiden niet naar behooren geweest, dan moet hij daarover voor den Kerkeraad schuld belijden, evenals over zijn heel onbekeerlijk leven van vroeger. Maar die schuldbelijdenis moet op kiesche wijze geschieden, omdat hij thans wettig getrouwd is, en omdat hij niet oneerlijk ten schande mag gemaakt worden. Maar hij mag thans *niet* meer als een overspelige beschouwd worden. Men kan niet zeggen, dat hij aldoor overspel bedrijft. Want zijne zonde, indien namelijk zijne scheiding niet behoorlijk was, was een *daad*. Stel, iemand heeft moord of diefstal gepleegd, dan moet hij daarvoor kerkelijk gestraft worden, maar als die man berouw toont, en dit in zijn leven openbaart, mag dan zoo iemand geen lid der gemeente zijn? Jezus rekent hem *binnen*, mag de Kerk hem dan *buiten* houden? Heel de beschouwing over echtscheiding is in Amerika in soortgelijke zaken verkeerd. Ik hoop weldra een reeds van artikelen over deze zaak in „De Bazuin” te schrijven. Dezen brief moet gij zenden aan den Kerkeraad van —

Met vriendelijke broedergroete de uwe in Christus,

H. BOUWMAN.

BIJLAGE XLVIII.

(F. 1.)

Met drie bijlagen.

ADVIES in zake het rapport van Deputaten voor de
Generale Kas naar Art. 13 K. O.

Het rapport der Deputaten voor de Generale Kas tot steun en verzorging van emeriti-predikanten, predikants-weduwen en weezen over de jaren 1914—1917, hetwelk in de vergadering uwer Commissie werd gelezen en uitvoerig besproken, is niet in zulk een opgewekten toon gesteld als het verslag, dat door genoemde Deputaten op de vorige Synode werd uitgebracht. Konden de Deputaten toen verklaren dat hunne werkzaamheden een geregeld verloop hadden en de bijdragen der Particuliere Synodes tijdig in hun bezit kwamen, thans maken zij melding van andere ervaringen. In de eerste plaats deelen zij mede, dat door enkele Particuliere Synodes een regeling is getroffen tot uitvoering van Art. 13 K. O., welke naar hun meening eenigszins afwijkt van het beginsel in dat artikel belichaamd, en waardoor hun arbeid niet weinig bemoeilijkt wordt; terwijl zij ten tweede de klacht uiten dat enkele Particuliere Synodes slechts ten deele de aangevraagde gelden gestort hebben. Wat het eerste aangaat achten de Deputaten het noodig aan de Generale Synode beleefd te verzoeken, zoodanige bepalingen te willen maken, dat een betere samenwerking kome tusschen de Deputaten der Particuliere Synodes en die der Generale Kas; en inzake de tweede klacht spreken zij hunne teleurstelling over deze achterstalligheid uit. De uitgaven toch vermeerderen van jaar tot jaar. Het generaal budget is reeds boven de f 110,000. Vijf Particuliere Synodes hebben gewoonlijk behoefte aan steun, terwijl ook aan de Kerken van Antwerpen en Brussel jaarlijks f 1250.— wordt uitgekeerd. De Deputaten zijn daarom van oordeel dat de financieel-sterke Particuliere Synodes, indien ook maar eenigszins mogelijk, de aangevraagde gelden aan de Generale Kas hebben af te dragen; en voor het geval zij zich bezwaard gevoelen over de aangevraagde sommen, zonder dat deze bezwaren door de Deputaten van de Generale Kas tot oplossing zijn te brengen, de betrokken Particuliere Synodes daarom niet nalatig mogen zijn in het betalen (gelijk geschied is), doch zich te beroepen hebben op de Generale Synode.

Bij de bespreking van deze dingen werden enkele zaken, in de bezwaren genoemd, tot helderheid en oplossing gebracht, terwijl uwe Commissie zich ten volle vereenigen kan met den gerechtigden wensch der Deputaten, dat alle Particuliere Synodes aan hare verplichtingen ten opzichte der Generale Kas zullen voldoen. Wat het verzoek aangaat tot het maken van nadere bepalingen voor een betere samenwerking tusschen de Deputaten der Particuliere Synode en die der Generale Kas, meent uwe Commissie dat kan worden volstaan door te verwijzen naar het rapport over Art. 13, uitgebracht op de Synode van Utrecht (1905); en over de vraag of de principieele zijde der zaak in het gedrang komt bij een practische uitvoering, zooals thans door enkele Particuliere Synodes is aanvaard, zal afzonderlijk gehandeld worden in een rapport over de punten F 6—8 van het agendum.

Betreffende den staat der financiën deelen de Deputaten mede dat mevr. ISRAELS, die indertijd met haar reeds vroeger overleden man f 20,000 aan de Generale Kas schonk, gestorven is, en dat van de familieleden, die na haar overlijden voor een toelage uit de rente van dit fonds in aanmerking kwamen, slechts één meer in leven is, zoodat de renterekening klom tot een voordeetig saldo van f 598.— per jaar. De bezittingen der Generale Kas bleven ongeveer dezelfde en bedragen thans totaal-nominaal f 28200, terwijl (gelijk reeds vermeld is) het budget klom tot f 110,000. Dat dit bedrag door de Kerken bijeengebracht wordt is een feit, dat tot dankbaarheid stemt, al is natuurlijk in de verzorging der emeriti-Dienaren, en der weduwen en weezen het ideaal nog niet bereikt!

De boekhouding, door den penningmeester Ds W. B. RENKEMA met zijn bekende nauwkeurigheid gevoerd, is aan uwe Commissie voorgelegd, welke deze administratie zorgvuldig nagezien, met de bescheiden vergeleken, ze in de beste orde bevonden en voor accoord geteekend heeft. Een woord van bijzonderen dank aan den ijverigen quaestor, die de zaak van Art. 13 op zulk een uitnemende wijze behartigt, mag hem van deze plaats niet worden onthouden.

Eindelijk zij nog opgemerkt, dat Deputaten mededeelen aan de opdracht der Generale Synode van 's Gravenhage 1914 (zie Acta Art. 142 No. 3) te hebben voldaan, en een circulaire gezonden te hebben aan al de Classes met verzoek om de Kerken, die tot nu toe geen acte van emeriteering en pensionering aan hare Dienaren des Woords uitreikten, op te wekken, alsnog naar den wensch der Generale Synode van Utrecht (1905) en Amsterdam (1908) die stipulatie te geven; en eindelijk, dat Deputaten hun rapport besluiten met een hartelijk woord gewijd

aan de nagedachtenis van Prof. RUTGERS, die de vader kan genoemd worden van de bestaande regeling inzake de uitvoering van art 13 K. O.

Uwe Commissie, gehoord het rapport der Deputaten voor de Generale Kas naar Art. 13 stelt voor te besluiten *[volgen de conclusiën]*.

K. DIJK, *Rapporteur.*

BIJLAGE A.

RAPPORT van de Deputaten der Generale Kas tot steun der verzorging van emeriti-Predikanten, Predikants-weduwen en -weezen.

Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, te houden 28 Augustus 1917 te Rotterdam.

WelEerwaarde en Eerwaarde Heeren Broeders!

De Deputaten der Generale Kas tot steun der verzorging van emeriti-Predikanten, Predikants-weduwen en -weezen hebben de eer over het tijdvak 1914—1917 aan de Generale Synode van Rotterdam het volgende te rapporteeren.

Door de Generale Synode van 's Gravenhage (1914) werden tot Deputaten voor deze aangelegenheid benoemd Ds A. SCHWEITZER, Ds D. POL, br. G. J. BRUGSMA, br. H. BRINK en ondergeteekende. Zij waren geregeld in staat hunne werkzaamheden in dezen te vervullen, terwijl br. G. J. BRUGSMA ten vorigen jare mocht gedenken, dat hij 25 jaar als Deputaat der Generale Synode in dezen arbeid was werkzaam geweest.

Deputaten hebben in hun rapport allereerst mede te deelen, dat in de eerste helft van 1915 te Cernstatt is overleden Mevrouw de Weduwe ISRAEL. Nu beiden, Ds en Mevrouw ISRAEL, zijn heengegaan, past zeker in dit verslag een woord van dankbare erkenning voor de vorstelijke schenking, door hen indertijd aan de Generale Kas gedaan; eene schenking van f 20000.—. Van de familieleden, die na het overlijden van Mevrouw de Wed. ISRAEL voor een toelage uit de rente van dit fonds in aanmerking kwamen, is slechts één meer in leven, n.l. zuster W. C. ISRAEL, woonachtig te Helvoirt, aan wie nu jaarlijks eene som van f 500.— uit de Generale Kas wordt uitgekeerd.

Onze renterekening is daardoor geklommen tot een voordeelig saldo van f 598.— per jaar, hetwelk natuurlijk ten goede komt aan de Particuliere Synodes, die voor bijdragen aan de Generale Kas in aanmerking komen. Overigens bleven de bezittingen der Generale Kas in dit tijdsverloop dezelfde, behalve dat twee aandeelen van de Gereformeerde Kerk te Baarn, ieder ad f 50.—, zijn uitgeloot. Giften of legaten werden niet ontvangen.

Het bezit der Generale Kas is thans totaal-nominaal f 28200.— (Zie Bijlage I. Verklaring van de Commissie uit de Deputaten).

Voorts kunnen uwe Deputaten u mededeelen, dat door hen aan de opdracht van de Generale Synode van 's Gravenhage (1914), zie Acta Art. 142 No. 3, is voldaan, en dat zij eene circulaire hebben verzonden aan al de Classes, met verzoek om de Kerken die tot nu toe geen acte van emeriteering en pensionneering aan hare Dienaren des Woords uitreikten, op te wekken, alsnog, naar den wensch der Generale Synodes van Utrecht (1905) en Amsterdam (1908), die stipulatie te geven (Zie Bijlage II, circulaire aan de Classes).

Tot hun leedwezen kunnen Deputaten ditmaal niet verklaren als op de vorige Generale Synode, dat hunne werkzaamheden een geregeld verloop hebben gehad. De Generale Synode van 's Gravenhage (1914) had besloten de bestaande regeling ter verzorging van emeriti-Predikanten, Predikants-weduwen en -weezen *onveranderd* te handhaven, en er bij de Kerken vriendelijk op aangedrongen, deze regeling den tijd te geven om tot volle doorwerking te geraken.

Naar dit besluit en overeenkomstig dit verzoek is niet gehandeld, ten minste niet in het algemeen. De regeling van de verzorging naar Art. 13 K. O. is aldoor het onderwerp op de kerkelijke vergaderingen geweest, en enkele Particuliere Synodes hebben bepalingen te dezer zake gemaakt, die naar het oordeel uwer Deputaten wel eenigszins afwijken van de Utrechtsche regeling en van het beginsel, dat in Art. 13 K. O. zijne belichaming heeft. De Particuliere Synode van Zuid-Holland ten Noorden heeft eene regeling aangenomen, die ook in de praktijk belangrijk afwijkt van de bestaande regeling, en die het den Deputaten der Generale

Kas zeer moeilijk maakt de bijdrage voor deze Particuliere Synode vast te stellen. Hare Deputaten hebben het echter niet noodig geoordeeld uwe Deputaten met deze verandering in kennis te stellen.

Daarom achten uwe Deputaten het noodig, aan de Generale Synode beleefd te verzoeken zoodanige bepalingen te willen maken, dat er betere samenwerking kome tusschen de Deputaten der Particuliere Synodes en die der Generale Kas. Ook met het oog op de bijdragen, die van de financieel sterke Particuliere Synodes gevraagd worden voor de Generale Kas, is dat beslist noodzakelijk.

Uwe Deputaten spreken met alle vrijmoedigheid het uit, dat zij immer naar hun beste weten de sommen vaststellen, die van de financieel sterke Particuliere Synodes worden gevraagd. Zoo goed als altijd blijven zij nog voor een belangrijk deel beneden de grens in de Utrechtsche Instructie hun aangewezen.

Ten allen tijde zijn zij bereid geweest, daarover desgevraagd de noodige inlichtingen te geven, voorzoover deze betrekking hadden op de Particuliere Synodes, die deze inlichtingen vroegen.

Toch zijn er in dit driejarig tijdvak Particuliere Synodes geweest, die slechts ten deele de aangevraagde gelden hebben gezonden aan de Generale Kas.

Eerst in 1915 was het de Particuliere Synode van Zeeland, die slechts één derde van het gevraagde ons toekomen deed. Door samenspreking en nadere toelichting kwam het zoover, dat de Particuliere Synode van Zeeland van 1916 besloot, in het vervolg de gevraagde bijdrage te zullen geven.

In 1917 stond het echter voor eenigen tijd weer minder goed. Door den Deputaatspenningmeester der Particuliere Synode van Zeeland werd ons geschreven, dat hem de gronden moesten worden verstrekt voor dezen aanslag en voor dien van het vorige jaar. Na ernstige beoordeeling zou dan worden uitgemaakt, wat Zeelands Kerken in dezen hebben te doen.

Uit nadere toelichtingen is ons gebleken, dat de bedoeling van dit schrijven van den Deputaat van Zeeland is geweest, de noodige inlichtingen te ontvangen in zake de aanvraag om steun. Daartegen is bij ons geen bezwaar en zoo mogen wij vertrouwen, dat verder alles in zake Artikel 13 K. O. met de Deputaten van Zeeland zich wel ten beste schikken zal.

Voorts hebben ook de Particuliere Synodes van Groningen en van Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte) in 1916—'17 niet ten volle de gevraagde bijdrage ons doen toekomen. Deputaten van Groningen gaven als reden daarvoor, dat zij in eigen kring tot eene belangrijke verhooging van uitgaven waren gekomen.

De Particuliere Synode van Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte) zond ons als antwoord op een tamelijk breede toelichting betreffende de hulpaanvraag van 1916—'17, waarin de billijkheid en gegrondheid daarvan aangetoond werd, dat zij het noodig oordeelt, dat de Deputaten der Generale Synode volledige informaties verstrekken aan de Deputaten der Particuliere Synode (Zie Bijlage IV).

Over de zaak waarom het ging, hebben wij geen antwoord ontvangen.

Natuurlijk, op die wijze gaat het niet met de verzorging naar Artikel 13 K. O., zooals deze van wege de Generale Kas moet worden verricht. De uitgaven vermeerderen van jaar tot jaar. Het generaal budget is reeds boven de f 110.000. Geen wonder, dat ook de aanvragen om financiële steun telkens iets hooger worden. Gewoonlijk zijn er vijf Particuliere Synodes, die behoefte hebben aan financiële steun. 't Is in 1916 nog gebeurd, dat aan eene Particuliere Synode niet minder dan f 1000.— werd uitgekeerd. Daarbij komen de Kerken van Antwerpen en Brussel, waaraan tot hertoe jaarlijks een som van f 1250.— moest worden uitgekeerd. Daar staat tegenover, dat de bijdragen gewoonlijk ook in hoofzaak van vijf Particuliere Synodes moeten komen.

Het spreekt echter wel vanzelf, dat bij niet-betaling van de gevraagde bijdragen aan de hulpaanvragen van de financieel zwakke Kerken en Particuliere Synodes ook niet kan worden voldaan, en niet de Generale Kas maar zij er de dupe van worden.

Uwe Deputaten zijn van oordeel, dat de financieel sterke Synodes, indien ook maar eenigszins mogelijk, de aangevraagde gelden aan de Generale Kas hebben af te dragen; en voor het geval, dat zij zich bezwaard gevoelen over de aangevraagde sommen en deze bezwaren niet door de Deputaten van de Generale Kas tot oplossing zijn te brengen, de betrokkene Particuliere Synodes zich hebben te beroepen op de Generale Synode. Het is toch ook een oude regel, dat iemand in zijn eigen zaak geen rechter mag zijn; een regel, die zeker ook op kerkelijk gebied geldigheid heeft. Aan het einde van ons verslag gedenken wij nog met weemoed het overlijden van Prof. Dr F. L. RUTGERS, die altijd zoo trouw heeft gestreden voor de handhaving van de Gereformeerde beginselen en van het Gereformeerd Kerkrecht en die ook de vader van de bestaande regeling in zake

de uitvoering van Artikel 13 K. O. mag worden genoemd. Eere zijner nagedachtenisse!

Met toebidding van 's Heeren zegen over al uwen arbeid, bijzonderlijk ook over de besluiten aangaande de verzorging van emeriti-Predikanten, Predikantsweduwen en -weezen.

Namens Deputaten voornoemd,

W. B. RENKEMA, *Rapporteur*.

FINANCIËEL RAPPORT.

Generale Kas Artikel 13 K. O. Staat van Ontvangst en Uitgaaf van 1914 tot 1917.

1914—1915.	
Aan Batig saldo A ^o P ^o	f 345.59
„ Bijdragen Part. Synodes	- 3100.—
„ Rente-rekening	- 269.90
„ Fondsen-rekening	- 100.—
	<u>f 3815.49</u>

1915—1916.	
Aan Batig saldo A ^o P ^o	f 498.04
„ Bijdragen Part. Synodes	- 2700.—
„ Rente-rekening	- 643.40
	<u>f 3841.44</u>

1916—1917.	
Aan Batig saldo A ^o P ^o	f 63.75 ⁵
„ Bijdragen Part. Synodes	- 2000.—
„ Rente-rekening	- 598.—
„ Nadeelig saldo	- 292.40
	<u>f 2954.15⁵</u>

1914—1915.	
Per Toelagen Part. Synodes en Kerken	f 3225.—
„ Vergaderingskosten	- 43.03
„ Correspondentie, geldverzending, verschotten	- 49.40
„ Saldo Kassa	- 498.06
	<u>f 3815.49</u>

1915—1916.	
Per Toelagen Part. Synodes en Kerken	f 3600.—
„ Vergaderingskosten	- 73.95
„ Correspondentie, geldverzending, drukwerken	- 103.73 ⁵
„ Saldo Kassa	- 63.75 ⁵
	<u>f 3841.44</u>

1916—1917.	
Per Toelagen Part. Synodes en Kerken	f 2850.—
„ Vergaderingskosten	- 52.25
„ Correspondentie, geldverzending, verschotten	- 51.90 ⁵
	<u>f 2954.15⁵</u>

W. B. RENKEMA, *Rapporteur*.

Nagezien en accoord bevonden:

De Commissie vanwege de Deputaten voor de Generale Kas ad Art. 13, K O.,

A. SCHWEITZER.

D. POL.

G. J. BRUGSMA.

1 Aug. 1917.

Nagezien en in orde bevonden door de Commissie der Generale Synode op 29 Augustus 1917,

R. J. VAN DER VEEN.

D. MULDER.

BIJLAGE B.

L. S.

Door dezen verklaart de Commissie vanwege de Deputaten voor de Generale Kas ad Art. 13 K. O., dat zij op heden alle waarden en financieele bescheiden tot een bedrag volgens de fondsenrekening, groot zeven en twintig duizend acht honderd zeven en veertig gulden vijftien cent aanwezig en in goede orde heeft bevonden, en geeft deze verklaring voor de eerstvolgende Generale Synode.

De Commissie voornoemd,

A. SCHWEITZER.

D. POL.

G. BRUGSMA.

H. BRINK.

BIJLAGE C.

*Aan de Classes van de Gereformeerde Kerken
in Nederland.*

Weleerwaarde en Eerwaarde Heeren en Broeders!

De Generale Synode van 1905 besloot aan de Kerken aan te bevelen, dat zij bij de beroeping van een Dienaar des Woords de noodige stipulatie maken, niet alleen voor het traktement maar ook voor het pensioen; dat zij dit alsnog doen voor degenen, die thans bij haar in functie zijn; 't geen dan kan geschieden doordat aan de opgave van het traktement eenvoudig wordt toegevoegd, dat „pensioen wordt toegezegd volgens het ontwerp, dat de Generale Synode te Utrecht in 1905 aan de Kerken heeft aanbevolen”.

Ten behoeve van het opmaken der stipulatiën voor emeriteering en pensionneering werd voorts in 1906 een daarvoor geschikt formulier door de Deputaten naar Art. 13 K. O. aan alle Kerken toegezonden, waarvan door vele Kerken een dankbaar gebruik werd gemaakt.

Toch werd in hun rapport, ingediend ter Generale Synode in 1908, ook nog uitgesproken, dat hetgeen in 1905 was aanbevolen inzake het uitreiken van een emeritaats- en pensioensacte, vernieuwde aanbeveling door de Generale Synode van noode had. Terwijl in hun rapport aan de Generale Synode te 's Gravenhage in 1914 nog moest worden medegedeeld, dat er tal van Kerken zijn, die weigeren de acte van emeriteering en pensionneering aan de betrokken predikanten uit te reiken.

Met het oog daarop besloot de Generale Synode van 's Gravenhage aan de te benoemen Deputaten op te dragen, de Kerken, die tot nu toe geen acte van emeriteering en pensionneering aan hare Dienaren des Woords uitreiken, door de Classes op te wekken alsnog, naar den wensch der Generale Synodes van Utrecht en Amsterdam, die stipulatie te geven.

Volgens deze opdracht komen Deputaten der Generale Synode ten behoeve der verzorging naar Art. 13 K. O. tot uwe classicale vergadering met het beleefd verzoek:

- a. te willen onderzoeken, of er in uw classicaal ressort nog Kerken zijn, die de acte van emeriteering en pensionneering aan haren predikant (predikanten) niet hebben uitgereikt;
- b. bij deze Kerken er op aan te dringen deze acte, volgens het advies der Generale Synodes van Utrecht en Amsterdam, alsnog aan haren predikant (predikanten) af te geven.

Wij herinneren hierbij aan de uitspraak der Generale Synode van 1893, „dat de verzorging van Emeriti-predikanten en van predikants-weduwen en -weezen, gegrond in den eisch van Gods Woord en voorgeschreven door Art. 13 K. O., *recht* is der genoemde personen en *plicht* der betrokken Kerken”.

Daaruit vloeit natuurlijk ook voort, dat de predikanten *recht* hebben op de noodige stipulatiën te dezer zake, en dat het de *plicht* der betrokken Kerken is deze stipulatiën te geven.

Trouwens, wanneer de ééne Kerk de emeritaats- en pensioens-acte wél uitreikt en de andere niet, dan scheidt dit een ongelijkheid in het kerkelijk leven, die zeer onbillijk en onrechtmatig is, en die op den duur ook tot allerlei moeilijkheden aanleiding kan geven.

Zonder uwe vergadering ook maar eenigszins te willen binden aan de wijze, waarop door haar aan hun verzoek moet worden voldaan, nemen Deputaten toch nog beleefd de vrijheid op te merken, dat met name bij *de approbatie van beroepingen* en voorts ook bij de *kerkvisitatie* en bij de *rondvraag naar Art. 41 K. O.* de genoemde zaak kan worden behartigd, opdat zij in alle Kerken haar beslag moge verkrijgen.

Met toebidding van 's Heeren zegen over al uwen arbeid, en bijzonderlijk over uwe werkzaamheden voor de verzorging van emeriti-predikanten, predikants-weduwen en -weezen, welke verzorging in haar geheel dit jaar eischt de somma van *honderd en één duizend honderd en zeventien gulden 84 ct.*, zegge f 101117.84, verhoogachtend,

*De Deputaten der Generale Kas tot steun der verzorging van
emeriti-predikanten, predikants-weduwen en -weezen:*

A. SCHWEITZER.
D. POL.
W. B. RENKEMA.
H. BRINK.
G. J. BRUGSMA.

Renkum, 5 Augustus 1915.

BIJLAGE XLIX.

(F 2 a, b.)

Met eene bijlage,
gedeponeerd in het archief.ADVIES in zake het bezwaarschrift van den Kerkeraad
van Stellendam tegen een besluit der Classis Brielle
betreffende de uitvoering van Artikel 13 Kerkorde.

In handen uwer Commissie werd gesteld een verzoek van den Kerkeraad van Stellendam, luidende aldus:

de Kerk van Stellendam verzoekt de Generale Synode uitspraak te doen over het geschil tusschen de Classis Brielle en de Kerk van Stellendam ontstaan door een besluit door deze Classis genomen betreffende de uitvoering van Artikel 13 Kerkorde.

Dit verzoek ging gepaard met een nadere toelichting, waaruit bleek dat de Kerk van Stellendam bezwaar maakte tegen een regeling door de Classis Brielle getroffen inzake de uitvoering van Artikel 13 Kerkorde, welke regeling volgens haar in strijd was met het beginsel in dit artikel uitgesproken en aan de Kerken niet kon worden opgelegd! De Classis Brielle heeft echter dit bezwaar niet aanvaard, waarom de Kerk van Stellendam zich wendde tot de Particuliere Synode van Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte), welke een Commissie benoemde om met deze Kerk over genoemde zaak te spreken. De bemoeiingen dezer Commissie hebben echter niet het gewenschte resultaat gehad en de bezwaren niet kunnen wegnemen, om welke reden de Kerk van Stellendam haar gravamen aan de Generale Synode voorlegt.

Uwe Commissie meent echter, dat, waar de Particuliere Synode van Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte) geen definitieve uitspraak gedaan, doch slechts een Commissie benoemd heeft om met de bezwaarde Kerk te spreken, en deze bespreking tot geen gunstig resultaat geleid heeft, deze zaak nog niet is afgedaan op de Particuliere Synode van Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte), en mitsdien het verzoek van de Kerk van Stellendam, volgens Artikel 30 Kerkorde, op uwe vergadering niet in behandeling kan komen.

Zij stelt derhalve aan de Generale Synode voor te besluiten: *[volgt de conclusie]*.

K. DIJK, *Rapporteur*.

BIJLAGE L.

(F. 3, 4.)

ADVIES in zake het voorstel der Particuliere Synode
van Zuid-Holland (noordelijk gedeelte), betreffende
de wijziging van de instructie der Deputaten voor de
Generale Kas naar Artikel 13 Kerkorde.

In handen uwer Commissie werd gesteld een voorstel der Particuliere Synode van Zuid-Holland (noordelijk gedeelte), van den volgende inhoud:

de Generale Synode wijzige de instructie der Generale Deputaten ad Art. 13 Kerkorde aldus, dat de financiële gegevens bij hen berustende en dienende voor den aanslag der Particuliere Synodes, desgevraagd, aan Deputaten ad Artikel 13 van elke Particuliere Synode ter inzage worden verstrekt; aan welk voorstel door de Particuliere Synode van Friesland (noordelijk gedeelte) adhaesie was betuigd.

Uwe Commissie, overtuigd van de bereidwilligheid der Deputaten om aan de Particuliere Synodes de noodige inlichtingen te geven, welke bereidwilligheid door hen in hun rapport nog is uitgesproken, kan zich met den materieelen inhoud van dit voorstel uitnemend vereenigen, doch moet bezwaar maken tegen den vorm, dewijl, indien aldus de beslissing der Generale Synode luidt, de Deputaten noodzaak zouden worden alle onder hen berustende bescheiden aan de Particuliere Synodes af te staan.

Daarom stelt uwe Commissie voor dat de Generale Synode besluite: *[volgt de conclusie]*.

K. DIJK, *Rapporteur*.

BIJLAGE I.I.
(F. 5, 6, 7, 8, 9)
Met eene bijlage.

ADVIES inzake de voorstellen om te komen tot eene
nadere regeling van de verzorging der emeriti-predikanten en der predikants-weduwen en -weezen.

Niettegenstaande de Generale Synode van 's Gravenhage uitgesproken heeft, dat in zake de regeling van de verzorging der emeriti-predikanten en predikants-weduwen en -weezen groote behoefte bestaat aan stabiliteit, en zij daarom bij de Kerken met ernst er op aandrang, dat men de bestaande regeling den tijd zou geven om tot volle doorwerking te geraken (Artikel 43), kwamen toch van twee Particuliere Synodes wederom voorstellen in, om tot eene geheel andere regeling van deze materie over te gaan dan door de Kerken op de Generale Synode van Utrecht 1905 is vastgesteld. De Synode van Friesland (noordelijk gedeelte) verzoekt aan de Generale Synode eene Commissie te benoemen, welke met behulp van door deze zelf te kiezen deskundigen in het verzekeringsbedrijf zal hebben te onderzoeken, of dit middel ook in deze kerkelijke aangelegenheid kan dienstig zijn, om de door deze Synode genoemde bezwaren tegen de bestaande regeling op te heffen of te verminderen; terwijl de Synode van Groningen de Generale Synode verzoekt eene zoodanige regeling te treffen en aan de Kerken aan te bevelen, waarbij deze geheel vrijwillig de financieele kosten naar Artikel 13 Kerkorde helpen dragen op deze wijze, dat de Kerken naar den maatstaf van het advies der Generale Synode van Utrecht 1905 en van Amsterdam 1908 de minima der pensioenen aan de betrokken Kerken uitkeeren en daarvan jaarlijks naar een bepaalden maatstaf (b.v. der tractementen) een zeker percentage storten. Bovendien heeft de Classis Edam haar voorstel tot verhooging van het cijfer der uit te keeren bedragen aan de emeriti-predikanten en predikants-weduwen en -weezen, — welk voorstel reeds op de Synode van 's Gravenhage was ingediend maar daar werd afgewezen — op nieuw, ongewijzigd en zonder nadere motiveering, bij deze Synode ingezonden.

Al waardeert uwe Commissie, dat genoemde Particuliere Synodes zich ditmaal niet bepaald hebben tot het verwijzen naar niet nader genoemde bezwaren die tegen de door de Generale Synode aangenomen regeling bestaan, maar deze bezwaren uitdrukkelijk geformuleerd hebben, en evenzoo met bepaalde voorstellen zijn gekomen om deze bezwaren zooveel mogelijk te ondervangen, toch heeft de Commissie na ernstige overweging gemeend de Synode te moeten ontraden op de voorstellen dezer beide Synodes in te gaan. De zeer gewichtige gronden, die de Generale Synode van 's Gravenhage besluiten deden om de bestaande regeling *onveranderd* te handhaven, en die te vinden zijn in het toen ingediende rapport (Bijlage CIII), gelden nog onverzwakt; en waar door genoemde Particuliere Synodes zelfs geen poging gewaagd is om deze gronden te weerleggen, is er zeker geen reden voor deze Synode op het besluit harer voorgangster terug te komen. Niet alleen dat zij eene regeling, die voor de verzorging onzer emeriti-predikanten en der predikants-weduwen en -weezen van zoo ingrijpend belang is, stabiliteit in de eerste plaats eisch is en niet zonder de meest dringende noodzakelijkheid hierin wijziging moet worden gebracht, maar de uitnemende vrucht, die de bestaande regeling heeft gedragen, doordat sinds de invoering dezer regeling de offervaardigheid onzer Kerken zoo hoog is gestegen, dat de inkomsten 500% zijn gestegen, mag de Synode wel dubbel voorzichtig waken om den ingeslagen weg niet te verlaten. Het is juist de met zooveel kracht naar voren geschoven rechtsplicht der plaatselijke Kerk geweest, om voor haar emeritus-dienaar en hare predikants-weduwen en -weezen te zorgen, die de sterkste prikkel van deze offervaardigheid gebleken is.

Dat aan de bestaande regeling ook praktische bezwaren verbonden zijn gebleken, ontkent uwe Commissie daarom niet. De bedoelde Synodes wijzen op een aantal dezer bezwaren, die zich in hoofdzaak tot deze drie zaken terugleiden. Vooreerst dat door deze regeling de beroeping van oudere Dienaars des Woords wegens de eventueele grootere kans op emeritaat wordt tegengehouden. Ten tweede, dat de meerderheid der Kerken, wanneer zij een emeritus-dienaar of weduwe en weezen te verzorgen krijgt, daardoor tijdelijk bovenmate bezwaard wordt, zoozeer zelfs dat zij bij consequente toepassing dezer regeling, veelal niet in staat zouden zijn tot de beroeping van een nieuwen Dienaar over te gaan. En ten derde, dat het onbillijk is, dat de kosten der pensioneerings alleen komen te drukken op die Kerk die de betrokken Dienaar het laatst gediend heeft, terwijl de Kerken die hij vroeger gediend heeft, niet voor dit pensioen hebben bij te dragen, hoewel het pensioen naar het aantal dienstjaren berekend wordt. Voor een deel zijn deze bezwaren reeds op de voorgaande Synode besproken en zijn maatregelen genomen, om deze bezwaren te ondervangen. Zoo heeft de Generale Synode van

's Gravenhage de Kerken ernstig vermaand, zich in de beroeping van predikanten niet door ongeestelijke motieven te laten leiden. Bovendien werd er terecht op gewezen, dat het motief, dat menige Kerk beweegt liever een jongen dan een ouderen Dienaar des Woords te beroepen, volstrekt niet altijd ligt in vrees voor spoedige emeriteering. In hoeverre het voorts juist is, dat de thans ingevoerde regeling oorzaak is, dat de oudere predikanten minder vaak beroepen worden zou alleen een statistiek van de beroepen kunnen uitwijzen. Ook het tweede bezwaar acht uwe Commissie niet geheel juist; wanneer eene Kerk tengevolge van het door haar te betalen pensioen zoozeer hulpbehoevend zou worden, dat zij niet meer in staat kan wezen een eigen Dienaar des Woords te beroepen, dan zou de schuld daarvan niet liggen in de bestaande regeling, die juist aanwijst op welke wijze de andere Kerken dan zulk een hulpbehoevende Kerk te hulp behooren te komen, maar bij de Kerken die den plicht om zulk een Kerk bij te staan, zouden verzuimen. En wat het derde bezwaar aangaat, dat het onbillijk is den last der pensioneerende alleen te schuiven op de Kerk, die de betrokken predikant het laatst gediend heeft, mag uwe Commissie wel verwijzen naar de principieele uiteenzetting door Prof. Dr F. L. RUTGERS gegeven op de Synode van Utrecht (Acta blz. 214), waarom de rechtsplicht tot onderhoud van den emeritus-predikant en de predikants-weduwen en -weezen alleen rust op de Kerk, die deze Dienaar het laatst heeft gediend en niet op de Kerken, die hij vroeger heeft gediend, zooals dan ook nadrukkelijk in Art. 13 K. O. wordt gezegd. Feitelijk geldt het bezwaar dan ook niet de nadere regeling door de Synode van Utrecht aan Artikel XIII gegeven, maar het beginsel dat in dit Artikel is uitgesproken. Waarbij uwe Commissie nog opmerkt, dat ware het laatste bezwaar juist, natuurlijk de eenige oplossing kan wezen, dat de bedoelde Synodes aan de Generale Synode voorstelden, om de bijdrage van het pensioen naar gelang van het aantal dienstjaren te verdeelen over de verschillende Kerken, die de betrokken Dienaar gediend had. In de door haar voorgestelde regeling is hiervan echter geen sprake, maar wordt deze last gelegd op de andere Kerken in de Classes, waar de betrokken predikant nooit als zoodanig gediend heeft! Ten slotte merkt uwe Commissie nog op, dat er wel geen regeling te treffen is, die in de praktijk niet tot moeilijkheden aanleiding zal geven. Doch tegen de bepaling door de beide Synodes voorgesteld zijn even ernstige praktische bezwaren in te brengen. Deze bezwaren uit den weg te willen ruimen door een regeling, die aan de beginselen van onze Gereformeerde Kerkregering te kort doet, zou op een gansch verkeerden weg leiden. Omdat het Gereformeerde beginsel van de autonomie der plaatselijke Kerk in de praktijk zeker niet geringe moeilijkheden met zich brengt, zal daarom toch wel niemand vreezen, dat het daarom beter zou zijn het episcopale in onze Kerken in te voeren.

Wat nu de beide voorstellen betreft, door de bedoelde particuliere Synodes ingediend, zoo verblijdt het uwe Commissie, dat zoowel uit de schriftelijke als uit de mondelinge toelichting van deze voorstellen haar gebleken is, dat de bedoeling dezer Synodes niet is aan het beginsel, dat in Art. XIII K. O. is uitgesproken te kort te doen. Ze erkennen, dat de rechtsplicht om voor den emeritus-predikant en voor de predikants-weduwen en -weezen te zorgen, rust op de plaatselijke Kerk, waar deze Dienaar werkzaam was, en evenzoo, dat de Synode geen recht heeft bindende bepalingen te maken, waardoor de andere Kerken verplicht zouden worden zulk een Kerk, die door emeriteering of het sterven van haar Dienaar voor meerdere uitgaven komt te staan, financieel bij te staan. Hun voorstel strekt alleen om door de Generale Synode aan de Kerken een regeling te laten voorstaan of te adviseeren, waardoor de Kerken vrijwillig zich zouden verbinden om elkander naar een bepaald percentage te steunen, zoodat een Kerk, die voor dezen last kwam te staan, zich daardoor reeds van te voren de financieele hulp der andere Kerken zou verzekeren.

Wat het voorstel der Friesche Synode (noordelijk gedeelte) betreft, is het uwe Commissie niet duidelijk, of met de verwijzing naar het onder Gods voorzienig bestel in de Christelijke maatschappij onzer dagen als een bijzonder op den voorgrond tredend middel tegen dezelfde ongelegenheden opgekomen middel van verzekering bedoeld wordt, dat de verschillende Kerken zich in verbinding zullen stellen met een verzekeringsmaatschappij, om door storting van een bepaalde premie zich te verzekeren voor het geval van pensioneerende dan wel, dat de Synode wil, dat de Kerken onderling door vrijwillige verbintenis een soort verzekeringsmaatschappij vormen op dezelfde wijze als dit bij een gewone verzekeringsmaatschappij geschiedt. Indien het eerste de bedoeling is, meent uwe Commissie dat het volkomen overbodig is Deputaten te benoemen om te onderzoeken, in hoeverre zulk een verzekering der Kerken bij een verzekeringsmaatschappij practisch uitvoerbaar

zou wezen; want zoodanig onderzoek is reeds meermalen ingesteld, en daarbij is gebleken, dat de totaalsom die de Kerken dan zouden te betalen hebben, veel hooger zou wezen dan hetgeen thans door de Kerken voor de pensioenen betaald wordt. Ook het voorstel om de Kerken zelf een verzekeringsmaatschappij te laten vormen, die dan volgens de mathematische en mercantiele regelen, die voor zulk eene verzekering gelden, de Kerken verzekeren zou, is reeds meermalen rijpelijk overwogen maar eveneens onprofijtelijk gebleken, daar zulk een verzekering het vormen van een belangrijk reservekapitaal zou eischen en dit niet alleen de krachten onzer Kerken te boven zou gaan, maar ook ernstige gevaren zou meebrengen, gelijk het vormen van dergelijke fondsen door de free Church van Schotland wel geleerd heeft, toen daar een strijd over de belijdenis uitbrak.

Eenigszins anders staat het met het voorstel der Particuliere Synode van Groningen, dat alleen wil, dat de Kerken jaarlijks naar een bepaalden maatstaf (bijv. der tractementen) een zeker percentage zullen storten van het bedrag voor de minima-pensioenen noodig en uit dit fonds dan de minima-pensioenen van de Kerken, die een emeritus predikant of predikants-weduwe of -weezen tot hun last hebben, zullen uitgekeerd worden. In verschillende provinciën is dit stelsel van onderlinge verzekering, naar uwe Commissie verneemt, reeds ingevoerd. Nu is het op zich zelf zeker waar, gelijk dan ook door Prof. RUTGERS in zijn rapport op de Synode van Utrecht blz. 214 is opgemerkt, dat de plaatselijke Kerken ook in zake pensioenen tegenover elkander financiële verplichtingen kunnen aangaan en zelfs een soort van onderlinge verzekering in het leven kunnen roepen, mits dat dan geheel vrijwillig geschiedt en niet, ook niet door zijdelingschen dwang (bijv. door te bepalen, dat aan de Kerken, die aan zulk een verzekering niet willen deelnemen, dan ook geheel alleen voor de verzorging harer emeritipredikanten en predikants-weduwten en -weezen aansprakelijk zullen zijn en eventueel geen hulp van de andere Kerken zullen ontvangen) door de meerdere vergaderingen aan de Kerken worden opgelegd, waartoe zulk een meerdere vergadering alle bevoegdheid zou missen. Zelfs zou het in zulk een geval altoos gewenschter zijn, dat deze regeling tot stand kwam, doordat de Kerken die zulk een onderlinge verzekering wenschten aan te gaan, dit geheel zelfstandig deden door daarvoor aparte Deputaten aan te wijzen, en niet door middel van de Classis, Particuliere Synodes, of Generale Synodes, omdat dan toch weer de schijn ontstaan zou, alsof zulk een onderlinge verzekering van hooger hand aan de Kerken werd opgelegd. Maar al zou uit kerkrechtelijk oogpunt tegen een dergelijke vrijwillige onderlinge verzekering der Kerken geen principieel bezwaar zijn in te brengen, toch acht uwe Commissie, dat tegen dit stelsel veel meer ernstige praktische bezwaren bestaan. Ze meent voor de uiteenzetting dezer bezwaren het best te doen met u te verwijzen naar het advies door Prof. RUTGERS over deze zaak gegeven en dat in de Friesche Kerkbode is afgedrukt, welke advies zij verzoeken dat onder deze Bijlage in de Acta der Synode mag worden opgenomen. De hier aangevoerde gronden schijnen der Commissie zoo gewichtig, dat ze geen vrijmoedigheid heeft der Synode aan te raden aan het voorstel der Particuliere Synode van Groningen gevolg te geven.

Wat ten slotte nu het voorstel van de Classis Edam betreft, veroorlooft uwe Commissie zich in het algemeen de opmerking, dat het niet wenschelijk is voorstellen die door een vorige Generale Synode zijn afgewezen, onveranderd op een volgende Synode weder in te dienen, zonder deze hernieuwde indiening zelfs nader te motiveeren.

Dat door de drukkende tijdsomstandigheden het gewenscht is aan de predikanten, die emeritus zijn, en aan de predikants-weduwten en -weezen een duurtebijslag te geven, zooals door de Particuliere Synode van Gelderland wordt vastgesteld, stemt uwe Commissie toe; maar ze acht het niet geraden reeds thans tot een blijvende verhooging van de pensioenen als zoodanig over te gaan.

Het is op deze gronden, dat uwe Commissie de eer heeft u voor te stellen: *[volgen de conclusiën].*

Dr H. H. KUYPER, *Rapporteur.*

BIJLAGE.

ADVIES gegeven door Prof. Dr F. L. Rutgers, gelijk dit werd afgedrukt in de Friesche Kerkbode.

Enkele jaren geleden werd in ééne der Classes van de Gereformeerde Kerken in ons land een voorstel aangaande de uitvoering van Artikel 13 Kerkorde besproken. Aan Prof. Dr F. L. RUTGERS werd (niet van Classiswege) dat voorstel toegezonden met verzoek, zijn oordeel daarover te willen mededeelen. Met zijne gewone welwillendheid voldeed Prof. RUTGERS aan dat verzoek, en gaf in een

uitvoerig schrijven zijne meening te kennen; terwijl hij daarna, op eene desbetreffende vraag, schriftelijk de volle beschikking over dat schrijven verleende. Uit dien brief wordt hier het grootste gedeelte ter publieke kennis gebracht. Namen echter en bijzonderheden die geene zaken van meer algemeene strekking raken, worden weggelaten.

In het jaar 1905 is in onze Kerken over pensioenregeling heel wat gehandeld en geschreven; en het slot is geweest, dat het daarover door mij opgestelde rapport, met alle de daarin vervatte voorstellen, door onze Kerken in de Generale Synode van Utrecht met algemeene stemmen is aangenomen en aanvaard, slechts met enkele zeer kleine wijzigingen; terwijl de Commissie der Synode, die over dat rapport te adviseeren had, er zelfs van zeide dat daarin „zoo schoon de beginselen zijn ontwikkeld, die aan Artikel 13 Kerkorde ten grondslag liggen, en daarin tevens voorstellen zijn opgenomen, die tot richtige uitvoering van Artikel 13 Kerkorde kunnen leiden...”

Hoe is het dan nu mogelijk, dat thans, zoo kort daarna, eene regeling wordt voorgesteld.... welke zoowel principieel als practisch lijnrecht ingaat tegen dat rapport en dat Synodaal besluit, en dat zulke regeling dan nog bovendien wordt voorgesteld als daarmede geheel overeenkomende en als eene goede uitvoering van dat besluit....

Ik heb in bovengenoemd rapport mijn best gedaan, om zoo duidelijk mogelijk in het licht te stellen en te motiveeren:

dat de uitkeering van pensioen een rechtsplicht is van de plaatselijke Kerk; dat voorts op meervermogene Kerken de zedelijke verplichting rust, om Kerken die te dien aanzien inderdaad hulpbehoevend zijn, te hulp te komen; en dat bij deze aangelegenheid Classen en Synoden geheel onbevoegd zijn, om voor pensioenuitkeering regelingen te maken en bij stemming te doen aannemen, maar alleenlijk kunnen uitspreken wat zij wenschelijk achten en wat zij aan de Kerken aanbevelen; terwijl deze meerdere vergaderingen zeer zeker in een ander opzicht ook wel iets te regelen hebben nl. het hulpbetoon dat aan minvermogene Kerken te verleenen is, maar altijd zóó, dat dit een liefdewerk blijve, zonder bij wijze van omslag aan eenige Kerk te worden opgelegd; welke laatste alleenlijk kan en moet voor het Classicale quotum, dat tot onderhouding van het kerkverband noodig is.

In 1905 was dit alles ter Synode voor ieder glashelder. En ik zie ook inderdaad geen kans, het nog duidelijker te zeggen en nog beter te motiveeren, dan ik toen gedaan heb. In het mij gezonden.... rapport.... wordt dan ook niet beproefd, er iets tegen in te brengen. Er wordt zelfs slechts eenmaal even van gesproken, waar het scheen te kunnen dienen, om de voorgestelde.... regeling aan te bevelen. Van deze toch worden gezegd....: „zij wordt door Utrecht zelve aan de hand gedaan, zie Synodale Acta pagina 214 midden”.

Alsof dat aldaar stond! Er staat op die bladzijde 214, regel 28—16 van onderen, juist het tegendeel. Er wordt daar gezegd, dat plaatselijke Kerken, ook in zake pensioenen, tegenover elkander financiële verplichtingen mogen aangaan, en zelfs eene soort van onderlinge verzekering mogen in het leven roepen: Kerk X met Kerk Y en Kerk Z, en zooveel als er individueel zouden willen mededoen. Maar — te dien aanzien wordt dan elke poging om het daarheen te willen sturen, positief ontraden, met de overweging, dat zulk eene soort van verzekering practisch wel niet uitvoerbaar zou zijn; dat dit voor de meeste Kerken veel te duur zou uitkomen; dat de zaak dan toch altijd op losse schroeven zou staan, omdat geene Kerk zich te dien aanzien voor goed zou kunnen verbinden; en dat dit bovendien toch niet eene aangelegenheid zou kunnen zijn van de Generale Synode, waarvan juist het kenmerk is, dat alle Kerken, zonder uitzondering, daarin samenkomen. Dus ook niet eene zaak, die tot de bevoegdheid der Classe als zoodanig behoort; zelfs niet al hadden in eenige Classe alle Kerken individueel zich onder elkander verbonden.

Dat staat alles t. a. p. En dat is toch waarlijk niet een „aan de hand doen”, maar juist integendeel eene zeer positieve en gemotiveerde bestrijding. En dat geldt nog veel meer ten aanzien van hetgeen in meergenoemd.... rapport wordt voorgesteld; waarop het begrip van „onderlinge verzekering” en het daaraan ten grondslag liggend beginsel zelfs in het geheel niet van toepassing is. Om slechts iets te noemen: bij „onderlinge verzekering” staat het bedrag der te betalen premie in een onlosmakelijk verband met de verlangde uitkeering, en eveneens met de kans, die men op die uitkeering heeft. Maar hier zou van het eerstgenoemde wel geene sprake kunnen zijn; en wat het andere betreft, de grootere Kerken, die meervermogenend zijn en meer tractement geven dan andere, hebben veel meer kans, een emeritus-predikant te zullen krijgen dan de kleine Kerken

met weinig tractement: onder deze laatste zijn er zelfs een aantal, die nog nooit een emeritus-predikant gehad hebben, terwijl alle grootere Kerken er toch voortdurend hadden.

Uit het begrip van „onderlinge verzekering” is hier dus geene aanbeveling te halen. En of die dan in iets anders te vinden is?

In meergenoemd... rapport worden daarvoor... twee overwegingen aangevoerd: 1°. dat de onvermogen Kerk, die pensioen heeft uit te keeren „dan ophoudt eene hulpbehoevende Kerk te zijn”; — inderdaad is dit echter juist andersom: zij blijft zelve onvermogen, om aan haren eigenen rechtsplicht te voldoen en wordt daarin dan geholpen; en met alle andere Kerken gaat het eventueel desgelijks, zoodat ook de meestvermogen als „hulpbehoevend” worden beschouwd en behandeld; en 2°. „dat aan alle Kerken dus een prikkel gegeven wordt, om de offervaardigheid voor dit belang te doen toenemen”; — inderdaad echter is het juist andersom: er ligt een sterke prikkel in de gedachte, dat men zelf aan een rechtsplicht te voldoen heeft, maar die prikkel wordt zeer afgestompt, als men meent dien plicht grootendeels op anderen te hebben afgewenteld; en hoe kan eene arme Kerk zich geprikkeld voelen, om door offervaardigheid eene rijke Kerk te gaan helpen?

En dezelfde critiek treft ook de drie argumenten, die... worden aangevoerd, nl. 1°. dat deze regeling alleszins billijk is; want juist integendeel is het alles behalve billijk, om een arme voor de schuld van een rijke te doen betalen, misschien wel met veel opofferingen, enkel en alleen, omdat de rijke het dan ook voor den arme doet;

2°. dat deze regeling het voor den arme neerdrukkend besef van hulpbehoevend te zijn opheft; want juist integendeel moet dat besef toch blijven als men over de ontvangen hulp nadenkt; en er wordt alleen mede verkregen dat ook rijke Kerken, als zij tenminste even nadenken, dat besef ook moeten krijgen; terwijl voorts niet is in te zien, waarom dat besef neerdrukkend zou zijn voor een arme, tenzij dan dat hij door eigen schuld arm is ('t geen bij eene Kerk het geval is, als ze wel vermogen leden telt, maar dezen te geldzuchtig en te egoïstisch zijn, om de Kerk in staat te stellen aan haren rechtsplicht te voldoen); neerdrukkend kan dat besef eigenlijk slechts zijn voor eene rijke of vermogen Kerk, die zich voor het voldoen van hare eigene schulden door arme Kerken laat helpen;

en 3°. dat deze regeling moet voldoen aan den Christelijken eisch om elkander bij te staan en elkanders lasten te dragen; want juist integendeel maakt zij, dat aan dien eisch niet voldaan wordt, en dat zelfs het juiste begrip van dien eisch verloren gaat. Wat zou men wel zeggen van een rijke, die met een arme een accord maakte, dat zij samen beider rekeningen van dokter en apotheker zouden betalen, al was het ook met de bepaling, dat de arme dit slechts voor een tiende deel zou doen? Vooral wanneer het een rijke was, die gedurig ziek was en een arme die doorgaans gezond was; evenals groote Kerken veel vaker pensioen zullen hebben uit te keeren, dan kleine en arme. En wat zou men wel zeggen van eene maatschappelijke regeling, waarin alle menschen, om het even of zij meer of minder vermogen waren, zich samen verbonden, om geheel in elkanders onderhoud te voorzien, waarvoor ieder dan uit zijn privaat-bezit het noodige zou bijdragen, hetzij veel of weinig of niets; en dat onder de leuze: „draagt elkanders lasten?”

De grondgedachte van dat alles is m.i. „socialistisch”; een streven, dat in heel West-Europa als het ware in de lucht zit. En wanneer men die gedachte, onder den naam van „onderlinge verzekering” of „onderling en wederkeering hulpbetoon”, op de uitkeering van predikants-pensioenen gaat toepassen, waarom dan vervolgens ook niet op de tractementen (waarvan pensioenen toch slechts de voortzetting zijn, zoodat letterlijk alles wat van het een geldt, ook op het ander van toepassing is)? En hoe zal men dan ten slotte „het socialisme” principieel kunnen bestrijden?

Ik zou... nog veel meer kunnen zeggen en vragen. B.v. nog... dat zulke classicale pensioenregeling van zelf noodig maakt, dat ook Classen onderling zich tot hulpbetoon verbinden, en vervolgens ook de particuliere Synoden; daar toch niet gesteld kan worden, dat iedere Classe en Provincie alleenlijk voor zichzelf te zorgen heeft en in armere streken de emeriti en weduwen dan maar onverzorgd moeten blijven; zoodat het slot van dien weg wel moet zijn: eene soort van generale kas, met al de ellenden voor de emeriti en weduwen die er vroeger aan verbonden waren, en met al de verdere schaden van zulke generale kerkelijke kassen;

dat zulke regeling de kleinere Kerken ook verhindert te voldoen aan hare verplichting van een behoorlijk tractement te geven aan haar dienstdoenden predi-

kant; daar toch eene minvermogene Kerk, die jaarlijks f 80.— of f 100.— of meer kon geven om andere Kerken in het voldoen van hare verplichting te helpen, inderdaad haren eigenen predikant te kort doet, wanneer zij aan dezen slechts f 900.— of f 1000.— of iets meer geeft; en inderdaad allereerst verplicht is, indien zij nog plm. f 100.— meer voor tractement of pensioen kan geven, daarmede haar eigen tractement te verbeteren;

dat door zulke regeling het besef van de eigen verplichting tegenover den eigen emeritus predikant, volgens Art. 13 K. O., zóó verzwakt wordt, dat het lang zal duren, eer men het weer kan opwekken; zelfs het voorstellen van zulk eene regeling werkt in dat opzicht uiterst slecht;

dat natuurlijk niet te verwachten is, dat alle Kerken zullen mededoen, of althans blijven mededoen, aan zulk wederkeerig hulpbetoon (daar toch geene Kerk zich voor de toekomst onwederroepelijk verbinden kan, noch gedwongen kan worden), waardoor degenen, die blijven mededoen, telkens zwaarder belast worden, en ten slotte de geheele regeling moet ineenstorten, terwijl alsdan de Kerken ontwend zijn aan het besef van eigen verplichting. En dan.... arme emeriti en arme weduwen”!

BIJLAGE LII.

(G. I.)

Generale Kas in zake Art. 11 K. O.

Met twee bijlagen, in de Acta
en twee bijlagen gedeponeerd
in het archief.

Uwe Commissie heeft de eer in zake G. I. van het agendum U het volgende te rapporteeren.

De Deputaten voor de Generale Kas voor hulpbehoevende Kerken maken met dankbaarheid melding van het feit, dat in weerwil van de moeilijke tijdsomstandigheden het totaalcijfer der ontvangsten stijgt, zoodat het kassaldo klom tot f 1278.76⁵.

De staat van ontvangst en uitgaaf is door uwe Commissie nagezien en in orde bevonden.

Aan de Kerk van Helmond werd telken jare de door de Synode van 's Gravenhage toegewezen steun van f 300.— verleend. De bedoeling der Synode is echter geweest, dat Helmond krachtige pogingen in het werk stellen zou, om in het bezit van een eigen Dienaar des Woords te komen.

Deputaten verkeeren in ernstigen twijfel, of de Kerk van Helmond te dien opzichte aan de verwachting der Synode heeft voldaan.

Door de Deputaten wordt de gedachte geopperd, die bij uwe Commissie instemming vond, dat het gewenscht zou zijn, wanneer door de Generale Synode, zooveel haar dit mogelijk is, een eind werd gemaakt aan het op eigen gelegenheid hulp zoeken van sommige hulpbehoevende Kerken door het rondzenden van zoogenaamde „bedel-circulaires”, te meer nu de stand der Generale Kas van dien aard is, dat langs den officieelen kerkelijken weg allicht eenige hulp kan geboden worden, en stelt u mitsdien voor te besluiten: [*volgen de conclusiën*].

G. E. GOUDAPPEL, *Rapporteur.*

BIJLAGE A.

RAPPORT Generale Kas voor help-behoevende Kerken naar Art. 11 O. K.

*Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in
Nederland, te houden 28 Augustus en v.v. 1917 te Rotterdam.*

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders!

Deputaten voor de Generale Kas voor hulp-behoevende Kerken naar Art. 11 K. O., rapport doende van hunne werkzaamheden en den staat der Kas over de jaren 1914 tot 1917, hebben bij dezen de eer, het volgende ter uwer kennis te brengen.

Werd door de laatst gehouden Generale Synode van 's Gravenhage, blijkens Art. 32 d. der Acta, besloten, „wederom Deputaten te benoemen om deze belangrijke

zaak te blijven behartigen"; ingevolge dit besluit werden door de respectieve Particuliere Synodes, op ééne uitzondering na, dezelfde broeders Deputaten opnieuw aangewezen, zoodat in hunne samenstelling zoo goed als geene verandering kwam.

De door hen te verrichten werkzaamheden hadden een gewoon verloop. Eene vergadering van alle Deputaten werd gedurende dit tijdvak niet gehouden. Lag het oorspronkelijk wel in de bedoeling, om althans in den loop van dit synodejaar bij een te komen, aangezien er momenteel geene zaken aan de orden waren die dit beslist noodzakelijk maakten, is hiervan, met het oog op de niet onbelangrijke financiële bezwaren aan zulk eene vergadering, wegens de dure reisgelegenheid in den tegenwoordigen tijd, verbonden, afgezien en zijn de zaken bij schriftelijke correspondentie afgedaan. Ter voorbereiding hiervan confereerden echter wel de Praeses en de Secretaris-Penningmeester der Deputaten jaarlijks een keer met elkander, om dan tevens te overleggen, wat er in het belang der kas en den goeden gang van zaken diende gedaan te worden. Wat dit laatste betreft, bleek nog al eenige correspondentie noodzakelijk. Het niet aanwijzen door verschillende Classes van een secundus-deputaat voor inning van de collecten voor hulp-behoevende Kerken is n.l. nog al eens oorzaak, dat het afdragen van het $\frac{1}{3}$ deel aan de Generale Kas, bij vertrek of overlijden van den hiervoor fungeerenden broeder, minder regelmatig plaats heeft. Ook meende het moderamen der Deputaten er aan te moeten arbeiden, dat zooveel mogelijk naar verhouding van de algemeene financiële draagkracht der Kerken, door de onderscheidene Classes of Provincies in de Generale Kas gestort wordt. Bepaaldelijk gold dit de Provincie Zuid-Holland. Is het verleen van steun aan hulpbehoevende Kerken binnen het ressort der Particuliere Synode van Zuid-Holland (noordelijk gedeelte) zoowel, als in dat van Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte) zoodanig geregeld, dat de volgens vastgestelde begrootingen benodigde gelden bij wijze van omslag door de Kerken worden opgebracht, het bedrag dat daarbij door de betrokken quaestoren der beide Particuliere Synodes aan de Generale Kas werd afgedragen, was in verhouding tot wat andere Provincies deden, inderdaad veel te laag. Wanneer b.v. over het boekjaar 1915/16 door de respectieve Classes van Friesland (noordelijk gedeelte) gezamenlijk een som van ruim f 225.— in de Generale Kas gestort werd, door die van Overijssel f 190.—, van Utrecht f 180.—, van Noord-Holland ruim f 500.— en zelfs door Drenthe nog f 100.—, dan zal een ieder toestemmen, dat eene bijdrage van f 82.50 voor Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte) en van f 100.— voor Zuid-Holland (noordelijk gedeelte) den toets der billijkheid niet kunnen doorstaan. Zoowel mondeling als schriftelijk zijn dan ook beide Particuliere Synodes hierop gewezen en is op verhooring der bijdragen aangedrongen. En dit aanvankelijk ook niet geheel zonder resultaat. De Particuliere Synode van Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte) verhoogde ten vorigen jare bereids de bijdrage tot f 100.—, met toezegging deze zaak een volgend jaar nader te zullen overwegen, terwijl de Particuliere Synode van Zuid-Holland (noordelijk gedeelte) dezes jaars, van de onbillijkheid overtuigd, niettegenstaande haar budget voor hulpbehoevende Kerken in eigen ressort juist aanmerkelijk was verhoogd, de bijdrage aan de Generale Kas bracht op f 150.—, terwijl zij tevens haren Deputaten opdroeg bij de komende begrooting nader op deze zaak te letten.

Wat voorts het storten van het $\frac{1}{3}$ gedeelte der collecten betreft, dienaangaande is er ditmaal geene bijzondere reden tot klacht. Dáárgelaten de pas reeds gememooreerde onregelmatigheid, voldeden de Classes en Provincies vrij algemeen aan hare verplichtingen. Blevén in het boekjaar 1914/15 de bijdragen van enkele Classes achterwege, deze kwamen in het volgende terecht; terwijl we in 1915 uit Gelderland het verblijdend bericht ontvingen, dat de Classes dezer Provincie voortaan ook geregeld bijdragen zouden zenden, waaraan dan ook de beide laatste jaren werd voldaan, met uitzondering van de Classis Arnhem, welke alleen in het laatste jaar bijdroeg. De Classis Grootegast daarentegen handhaafde ook nu weer haren twijfelachtigen roem als niet-bijdragende Classis, in welk gezelschap wij tot ons leedwezen thans ook moeten plaatsen de Classis Axel, terwijl van de Classis Middelburg ons slechts in het boekjaar 1914/15 eene bijdrage gewerd, en in 1916/17 die van de Classes Utrecht en Breukelen mede achterwege bleven. Volgens ontvangen informaties schijnt dit laatste evenwel een gevolg te zijn van verwisseling van Deputaten dezer Classes, zoodat er alle reden is, te vertrouwen dat dit in het thans loopende boekjaar in orde komt.

Wat nu het bedrag der ontvangsten aangaat, zoo is er alle reden tot dankbaarheid. Niettegenstaande de moeilijke tijdsomstandigheden toch, waren de bijdragen over het algemeen van jaar tot jaar hooger en diensvolgens het totaal cijfer der ontvangsten stijgende. Beliep het bedrag der zuivere inkomsten na

af trek van het kasgeld, in 1913/14 de som van f 1733.49, in 1914/15 toen de bijdragen van verschillende Classes niet tijdig inkwamen, was deze nog f 1588.96, terwijl zij in 1915/16 klom tot f 2259.09 en in 1916/17 zelfs tot f 2485.31⁵. Een niet onbeduidende vooruitgang alzoo, welke, ook bij vermeerdering van de jaarlijksche uitgaven, aan het kassaldo belangrijk ten goede kwam, en van f 483.67 in 1914 bij de afsluiting van het boekjaar 1916/17 bracht op f 1278.76⁵.

Ten opzichte van de uitgaven in deze drie jaren kunnen Deputaten mededeelen, dat door hen op geregelde wijze de noodige uitkeeringen aan de Kerk van Kootwijk zijn voldaan. Ook aan de Kerk van Helmond werd telken jare de haar door de Synode van 's Gravenhage toegewezen steun van f 300.— verleend, niettegenstaande Deputaten ernstig betwijfelen, of deze Kerk aan de uitgesproken verwachting dezer Synode, „dat zij krachtige pogingen in het werk zal stellen tot het verkrijgen van een eigen Dienaar des Woords”, wel heeft voldaan. Aan de Kerk van Hijken werd behalve jaarlijks f 100.— op haar verzoek dit jaar bovendien nog f 100.— duurbijslag gezonden.

Wat ten slotte den steun aan „de Catechiseermeesters die door de kerkelijke actie van 1886 in financiële moeilijkheden geraakt zijn” betreft, dienaangaande kwam in Maart 1915 bij Deputaten een schrijven in, namens den Kerkeeraad der Gereformeerde Kerk van Echten (Fr.), van haar consulent Ds de GEUS, inhoudende het dringend verzoek, om den steun aan br. H. W. HENSCHEN, tot dien tijd oefenaar dier Kerk, te willen verhoogen tot minstens f 200.— 's jaars, aangezien deze broeder wegens hoogen leeftijd zijn werk moest nederleggen en hij ook, boven hetgeen de betrokken Kerk en de Classis Heerenveen hem hadden toegezegd, aan dezen meerderen steun bevestigd behoefte had. Overtuigd van de noodzakelijkheid en daartoe in staat gesteld door den stand der kas, hebben Deputaten met alle vrijmoedigheid dit verzoek ingewilligd en is alzoo over deze drie jaren aan genoemden broeder jaarlijks f 200.— uitgekeerd, terwijl de drie andere broeders, hiervoor in aanmerking komende, elk de gewone toelage van f 125.— 's jaars ontvingen. In verband met de dure tijdsomstandigheden meenden echter Deputaten dit jaar bovendien aan deze broeders elk nog f 25.—, bij wijze van duurbijslag, te moeten zenden, welk bedrag wellicht iets nog grooter zou geweest zijn, ware toen reeds het eind-saldo van dit boekjaar bekend geweest, maar waarvoor deze broeders ook nu reeds ten hoogste dankbaar waren.

Meenende, onder overlegging van nadere rekening en verantwoording met de daarbij behorende boekhouding en bescheiden, met dit rapport over deze drie jaren te kunnen volstaan, brengen Deputaten hierbij tevens over het opnieuw bij hen ingekomen verzoek om steun van de Kerk van Helmond, vergezeld van eene aanbeveling namens de Particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg. Zij nemen echter de vrijheid, in verband met wat straks reeds te dezen opzichte werd opgemerkt, er wel de aandacht uwer vergadering op te vestigen, dat in de aanbeveling van genoemde Particuliere Synode weder uitdrukkelijk staat: „om bij eventueele beroeping van een Dienaar des Woords, weder te mogen rekenen op een bedrag” enz. Eene toevoeging welke bij de beslissing over dit verzoek zeker wel in aanmerking dient genomen te worden, aangezien het althans aan Deputaten niet duidelijk is, waarom aan de Kerk van Helmond, zoolang zij vacant blijft, eene som van f 300.— 's jaars moet worden uitgekeerd, in onderscheiding van andere hulpbehoevende kerken, ook in Noord-Brabant en Limburg, die een predikant hebben te onderhouden.

Verder meenen we in dit rapport nog te moeten memoreeren, dat in den boezem der Deputaten reeds meermalen de opmerking is gemaakt, of het niet gewenscht ware, dat door de Generale Synode, met verwijzing naar de officieel kerkelijke lijn in dezen, zooveel mogelijk een einde wordt gemaakt aan het op eigen gelegenheid hulp zoeken van sommige Kerken, hetzij met of zonder aanbeveling van Classis, door het rondzenden van zoogenaamde „bedelcirculaires” aan de Kerken. Eene opmerking, waarvoor, bij den tegenwoordigen stand der Generale Kas en het naar alle waarschijnlijkheid spoedig wegvallen van de post van uitgave aan de Kerk van Kootwijk, zeker alle reden bestaat, in aanmerking genomen het onregelmatige en onbillijke in deze wijze van hulp verleenens opgesloten.

Evenzoo werd ook door een paar broeders Deputaten de vraag gedaan, of de actie voor verbetering van de predikants-tractementen, uitgaande van de Generale Synode, niet in nader verband met deze kas diende te worden gebracht en in elk geval het mandaat uwer Deputaten in dien zin uitgebreid, dat door hen ook giften en collecten in ontvangst worden genomen tot steun van die Kerken, welke ook zelfs met behulp van Classis en Provincie niet in staat zijn de gansch ontoereikende predikants-tractementen, hetzij tijdelijk, hetzij duurzaam te verhoogen. Welke vraag, tengevolge van het uitstellen hunner vergadering, door

Deputaten nog niet nader kon worden behandeld, maar die wij daarom, wegens de urgentie der zaak waarop zij doelt, eveneens onder de aandacht der Synode meenen te moeten brengen.

En hiermede aan het einde gekomen van ons rapport, danken Deputaten ten slotte voor het in hen gestelde vertrouwen en bidden der Synode de leiding des Heiligen Geestes toe bij al haren arbeid.

Namens Deputaten der Generale Kas voor hulpbehoevende Kerken naar Art. II K. O.

H. MEIJERING LZN, *Rapporteur.*

BIJLAGE B.

Ontvangsten en Uitgaven der Generale Kas voor hulpbehoevende Kerken over de jaren 1914/15, 1915/16, en 1916/17.

Ontvangsten en Uitgaven van 1 Augustus 1914 tot 31 Juli 1915.

ONTVANGSTEN.		UITGAVEN.	
1914 Saldo vorig boekjaar . . .	f 483.67	Aan de Kerk van Kootwijk . . .	f 790.—
Classis Dokkum	- 48.79 ⁵	" " " " Helmond	- 300.—
" Leeuwarden	- 49.46 ⁵	" " " " Hijken	- 100.—
" Zierikzee	- 23.75	" de Catechiseermeesters	- 575.—
" Sneek	- 47.18	" correspondentie en reiskosten	- 9.08
" Breukelen	- 32.75	Kassaldo	- 298.55
" Groningen	- 80.—		
" Hallum	- 17.53 ⁵		Totaal f 2072.63
Prov. Zuid-Holland (z. d.)	- 41.25		
" Zuid-Holland (n. d.)	- 50.—		
1915 Classis Stadskanaal	- 46.—		
" Franeker	- 39.90		
" Almkerk	- 29.02		
" Warffum	- 100.—		
" Appingedam	- 25.—		
" Amsterdam	- 100.—		
" Kollum	- 37.49		
" Middelburg	- 45.—		
" 's Hertogenbosch	- 16.10		
" Bolsward	- 26.68		
" Klundert	- 26.58		
" Heerenveen	- 34.52		
" Utrecht	- 100.—		
" Drachten	- 27.—		
" Alkmaar	- 42.64 ⁵		
" Enkhuizen	- 41.10		
" Edam	- 17.88		
" Haarlem	- 87.07		
Prov. Overijssel	- 165.—		
" Zuid-Holland (z. d.)	- 41.25		
" Zuid-Holland (n. d.)	- 50.—		
" Drenthe	- 100.—		
	Totaal f 2072.63		

Ontvangsten en Uitgaven van 1 Augustus 1915 tot 31 Juli 1916.

ONTVANGSTEN.	UITGAVEN.
1915 Saldo vorig boekjaar. . . . . f 298.55	Aan de Kerk van Kootwijk . . . . . f 790.—
Classis Dokkum . . . . . - 51.50	" " " " " Helmond . . . . . - 300.—
" Winschoten . . . . . - 39.—	" " " " " Hijken . . . . . - 100.—
" Franeker . . . . . - 39.24 ⁵	" de Catechiseermeesters . . . . . - 575.—
" Breukelen . . . . . - 36.75	" reis- en correspondentie-
" Leeuwarden . . . . . - 54.90	kosten . . . . . - 10.75
" Sneek . . . . . - 38.—	Kassaldo . . . . . - 781.89
" Zierikzee . . . . . - 28.69	Totaal f 2557.64
" Harderwijk . . . . . - 60.33	
" Goes . . . . . - 42.50	
" Apeldoorn . . . . . - 45.59	
" Groningen . . . . . - 95.—	
Prov. Zuid-Holland (z. d.) . . . . . - 41.25	
" Zuid-Holland (n. d.) . . . . . - 50.—	
1916 Classis Amersfoort . . . . . - 45.—	
" Warffum . . . . . - 110.—	
" Appingedam . . . . . - 25.—	
" Almkerk . . . . . - 30.51	
" Klundert . . . . . - 26.—	
" Hallum . . . . . - 15.—	
" Kollum . . . . . - 66.74	
" 's Hertogenbosch . . . . . - 20.96	
" Drachten . . . . . - 39.80	
" Bolsward . . . . . - 31.—	
" Winschoten . . . . . - 49.—	
" Zutfen . . . . . - 34.85	
" Heerenveen . . . . . - 50.09	
" Amersfoort . . . . . - 34.96 ⁵	
" Utrecht . . . . . - 100.—	
" Goes . . . . . - 51.50	
" Tiel . . . . . - 21.54	
" Amsterdam . . . . . - 285.94	
" Alkmaar . . . . . - 49.12	
" Enkhuizen . . . . . - 43.96	
" Edam . . . . . - 22.48	
" Haarlem . . . . . - 103.33	
Prov. Overijssel . . . . . - 188.30	
" Zuid-Holland (z. d.) . . . . . - 41.25	
" Zuid-Holland (n. d.) . . . . . - 50.—	
" Drenthe . . . . . - 100.—	
Totaal f 2557.64	

Ontvangsten en Uitgaven van 1 Augustus 1916 tot 31 Juli 1917.

ONTVANGSTEN.		UITGAVEN.	
1916 Saldo vorig boekjaar . . .	f 781.89	Aan de Kerk van Kootwijk . . .	f 800.—
Classis Stadskanaal . . .	- 47.—	" " " " Helmond . . .	- 300.—
" Sneek . . .	- 46.33 ⁵	" " " " Hijken . . .	- 200.—
" Zutphen . . .	- 35.—	" de Catechiseermeesters . . .	- 675.—
" Leeuwarden . . .	- 65.35 ⁵	" reis- en correspondentie-	
" Harderwijk . . .	- 47.93	kosten . . .	- 13.44
" Dokkum . . .	- 65.75	Kassaldo . . .	- 1278.76 ⁵
" Apeldoorn . . .	- 43.84		
" Zierikzee . . .	- 30.90	Totaal	f 3267.20 ⁵
Prov. Z. Holland (z. d.) . . .	- 50.—		
1917 Classis Groningen . . .	- 100.—		
" Almkerk . . .	- 43.—		
" Warffum . . .	- 137.50		
" Stadskanaal . . .	- 58.—		
" Klundert . . .	- 25.—		
" Appingedam . . .	- 25.—		
" Hallum . . .	- 15.—		
" Kollum . . .	- 66.04		
" Heerenveen . . .	- 49.20		
" 's Hertogenbosch . . .	- 20.28 ⁵		
" Arnhem . . .	- 49.93		
" Tiel . . .	- 20.83		
" Bolsward . . .	- 37.50		
" Winschoten . . .	- 44.—		
" Drachten . . .	- 38.60		
" Amersfoort . . .	- 45.—		
" Tholen . . .	- 61.—		
" Goes . . .	- 49.—		
" Workum (14/15, 15/16, 16/17) . . .	- 104.—		
" Alkmaar . . .	- 54.32		
" Amsterdam . . .	- 318.67		
" Edam . . .	- 18.95		
" Enkhuizen . . .	- 44.61		
" Haarlem . . .	- 129.77		
" Franeker . . .	- 45.—		
Prov. Overijssel . . .	- 203.—		
" Z. Holland (z. d.) . . .	- 50.—		
" Z. Holland (n. d.) . . .	- 100.—		
" Drenthe . . .	- 100.—		
	Totaal	f 3267.20 ⁵	

BIJLAGE LIII.
(G. 2—8.)

Ds E. Th. Ploos van Amstel.

In handen Uwer Commissie werd gesteld hetgeen voorkomt onder G. 2—7 van het agendum en G. 8.

Niet minder dan zes Particuliere Synodes verzoeken de Generale Synode een weg aan te wijzen, om de financiële positie van Ds E. TH. PLOOS VAN AMSTEL afdoende te regelen, terwijl van genoemden Dienaar zelf een verzoek (met bijlage) inkwam om financiële steun.

Het komt uwe Commissie voor, dat er in deze zaak moeilijk eene principieele regeling gevonden kan worden, aangezien het hier een Dienaar betreft, die ontslag uit zijn dienst ontvangen heeft, zoodat er rechtens geen enkele grond is, hem alsnog eenig wachtgeld of pensioen toe te kennen.

Wanneer de Synode er toe overging aan een losgemaakten Dienaar, die zich in financiële moeilijkheden bevindt, een wachtgeld of een pensioen te verleen, zou dit een gevaarlijk precedent scheppen en zou voor andere Dienaren, die in geen vasten dienst zijn, de weg gebaad zijn, zich tot de Generale Synode te wenden om steun.

Toch is er een drang om dezen broeder, die eene geheel exceptioneele positie inneemt, te helpen al kan dit niet anders dan een zaak van barmhartigheid blijven.

Uwe Commissie heeft de eer U het volgende voor te stellen: [*volgen de conclusiën*].

J. E. GOUDAPPEL, *Rapporteur*.

BIJLAGE LIV.
(G. 9.)

ADVIES over een verzoek van broeder A. van der Valk om financieelen steun.

Broeder A. VAN DER VALK, oefenaar bij de Gereformeerde Kerken in Nederland, verzoekt in zijn schrijven aan uwe vergadering in overweging te willen nemen, of er mogelijkheid bestaat, hem eenigen steun te verleen in den vorm van pensioen. Hij licht zijn verzoek toe door er aan te herinneren, hoe hij reeds vóór de Reformatie der Kerken in verschillende gemeenten werkzaam geweest is in de verkondiging van het Evangelie der genade Gods in onzen Heere Jezus Christus, alsmede dat hij door de gecombineerde Classes Rotterdam-Dordrecht toegelaten is tot het oefenaarschap in onze Gereformeerde Kerken. De genoten vergoedingen waren evenwel niet toereikend, om in de behoeften van zijn talrijk gezin te voorzien. De ongunst der tijden en de thans heerschende werkeloosheid geven hem, te meer waar hij bijna den 70-jarigen leeftijd bereikt heeft, vrijmoedigheid om zijn verzoek bij u te doen. De Kerkeraad van Vlaardingen (B) had tegen het indienen van zijn verzoek geen bezwaar, en die van Vlaardingen (A) ondersteunt het.

Uwe Commissie, met leedwezen kennis genomen hebbende van den hulpbehoevenen toestand van broeder A. VAN DER VALK, daarbij evenwel overwegende: 1°. dat genoemde broeder nimmer aan eenige Kerk als oefenaar is verbonden geweest; 2°. dat hij evenmin behoort tot de categorie personen (catechiseermeesters enz.), wier financieele positie door de actie van 1886 in het ongereede is geraakt; 3°. dat bovendien het feit dat hij eenigen tijd geoefend heeft, geen motief voor de Generale Synode zijn kan, om hem pensioen te verleen, adviseert uwe vergadering te besluiten: [*volgt de conclusie*].

VAN DER VEEN, *Rapporteur*.

BIJLAGE LV.
(G. 10.)

ADVIES over: Missive van den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk van Kootwijk c.a. betreffende de a.s. emeriteering van haren Dienaar des Woords.

In deze missive brengt de Kerkeraad van Kootwijk c.a. twee dingen ter sprake. Het *eerste* is de kennisgeving, dat na bijna 32-jarigen dienst de arbeid in de Gemeente voor Ds HOUTZAGERS te zwaar wordt, waarom hij na ingewonnen advies van twee geneesheeren genoodzaakt is tegen 1 Februari of 1 Mei 1918 zijn emeritaat aan te vragen. De Kerkeraad vraagt nu aan de Synode, te willen overwegen en vaststellen, welk bedrag de gezamenlijke Kerken voor het emeritaatspensioen van Ds HOUTZAGERS zullen bijdragen, daar Kootwijk's Kerk ten eenenmale onmachtig is, om ook maar eenigszins hierin te voorzien.

Uwe Commissie, 1°. lettende op de bizondere positie waarin Kootwijk's Kerk altijd heeft verkeer; 2°. in aanmerking nemende dat het tractement van Ds HOUTZAGERS volgens besluit van de Generale Synode van 1892, Art. 54 en 59, geregeld tot een bedrag van f 800.— jaarlijks uit de kas voor hulp-behoevende Kerken betaald werd; 3°. mede lettende op het besluit der Generale Synode van 1908,

Art. 114, waarin bepaald is dat bij eventueel vertrek, emeritaat of overlijden van den tegenwoordigen Bedienaar des Woords van Kootwijk de Kerken over de verbintenis ten opzichte van Kootwijk zich nader zullen hebben uit te spreken;

adviseert uwe vergadering te besluiten, dat, indien aan Ds HOUTZAGERS emeritaat verleend wordt, door Deputaten naar art. 11 K. O. een percentage bijgedragen worde tot het pensioen, dat gelijk staat met het percentage, dat nu bijgedragen wordt voor het tractement.

In de tweede plaats vraagt de Kerkeraad van Kootwijk aan de Synode den geldelijken steun te willen vaststellen voor het tractement van den te beroepen predikant. Hij motiveert dit verzoek door te wijzen op de geheel bijzondere positie van Kootwijks Kerk als zijnde de eerste Kerk in Reformatie, die door de actie van 1886 Kerk en pastorie en alle goederen zich zag ontnemen, en die bovendien ook nu niet in staat is in eigen behoeften te voorzien, zelfs niet in het bezit is van een eigen Kerk en pastorie, daar de thans in gebruik zijnde gebouwen gehuurd worden van de Hervormde Kerk.

Uwe Commissie, hoezeer met leedwezen vernemende dat de Kerk van Kootwijk na zoovele jaren in hare eigene behoeften niet voorzien kan, oordeelt evenwel, dat er thans geene gronden meer bestaan om haar op bijzondere wijze van Synode wege te helpen, maar dat zij, indien zij zich zelf niet helpen kan, hulpe te zoeken heeft in den gewonen kerkelijken weg, en stelt daarom aan uwe vergadering voor : *[volgt de conclusie].*

VAN DER VEEN, *Rapporteur.*

BIJLAGE LVI.
(H. 1—7 en 9.)

ADVIES in zake onderscheidene voorstellen in betrek-
tot den arbeid der Evangelisatie.

In handen van uwe Commissie zijn gesteld voorstellen van de Particuliere Synodes van Groningen, Friesland (noordelijk gedeelte), Gelderland, Zuid-Holland (noordelijk gedeelte) en Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte), alsmede van de Kerken Amsterdam (zuid), Bussum, Hilversum, Watergraafsmeer en Weesp, doorgezonden door de Particuliere Synode van Noord-Holland; welke alle tot strekking hebben dat, hetzij de Synode zelf de lijnen aangeve volgens welke de Evangelisatie-arbeid behoort te worden ingericht, hetzij door haar Deputaten worden benoemd om eene volgende Synode in deze materie van advies te dienen. Een voorstel van de Particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg om Generale Deputaten voor de zaak der Evangelisatie te benoemen, zonder nadere aanduiding van de aan deze te verstrekken opdracht, heeft blijkens ingewonnen informatie dezelfde bedoeling.

Al deze voorstellen zijn ongetwijfeld uitvloeisel van eene opwekking, uitgegaan van het Comité voor het tweede Congres voor Gereformeerde Evangelisatie, den 3 Mei 1916 te Rotterdam gehouden, in eene circulaire welke aan alle Kerkeraden, Classes, Particuliere Synodes en ook aan deze Generale Synode gezonden is, en die dan ook met een begeleidend schrijven van het Comité eveneens in handen van uwe Commissie is gesteld geworden. In deze circulaire noodigt het Comité de Kerkeraden, Classes en Particuliere Synodes uit, niet alleen zelve de Evangelisatie in eigen kring te organiseeren maar ook zich te wenden tot de Generale Synode met het verzoek: voor de bestudeering van de beginselen, de organisatie en de propaganda van het Evangelisatie-werk Deputaten te benoemen, die tijdig hun rapport en advies aan de Kerkeraden doen toekomen. Het nauwe verband tusschen de ingekomen voorstellen en deze circulaire blijkt uit de bewoordingen, waarin onderscheidene Particuliere Synodes de aan Deputaten te geven opdracht omschrijven; terwijl de Particuliere Synode van Friesland (noordelijk gedeelte) in haar voorstel ook uitdrukkelijk van de circulaire melding maakt. De circulaire zelf dient weder ter uitvoering van de opdracht om een door het tweede Congres voor Evangelisatie aangenomen conclusie ter kennis te brengen van alle Kerkeraden, Classes, Particuliere Synodes, alsmede van deze Generale Synode; welke conclusie den volgenden wensch uitspreekt: dat de Kerken zelve, ook in de meerdere vergaderingen overwegen, wat ten aanzien der Evangelisatie principieel en practisch hare roeping is.

Er kan weinig bezwaar worden gemaakt tegen het langs dezen weg van zoo

onderscheidene zijden ingekomen verzoek om Deputaten te benoemen die eene volgende Generale Synode dienen van advies inzake den Evangelisatie-arbeid. Intusschen moet daarbij tweeërlei niet vergeten. In de eerste plaats dat men niet te veel van studie en onderzoek moet verwachten voor deze zaak; dat men zich moet hoeden voor eene al te sterke begeerte naar aanwijzing van de juiste regelen, waarnaar de arbeid geschieden moet. Verder dan tot het aangeven van de algemeene beginselen en regelen zullen Deputaten kwalijk kunnen gaan. In deze geldt, dat de praktijk de beste leermeesteres is. Men moet rekening houden met de onderscheiden omstandigheden en gelegenheden, welke overal en in alle tijden weder verschillend zijn. Evenals men op het terrein van den Zendingsarbeid zich heeft bepaald tot het aangeven van algemeene beginselen en regelen, en de praktische uitwerking overlaat aan degenen die zelf het werk *doen*, zoo moet het ook zijn ten opzichte van de Evangelisatie. In de tweede plaats mag niet voorbijgezien worden dat de benoeming van Deputaten voor deze zaak nimmer de beteekenis kan en mag hebben, dat intusschen het werk der Evangelisatie zou moeten stilleggen en de Kerken zouden moeten leven in afwachting van het advies der Deputaten en van de eventueele besluiten der volgende Synode. Het komt vooral op het *doen* aan. Laat toch hier niet van toepassing worden dat de zielen verloren gaan, onderwijl wij beraadslagen over de beste methode om ze te behouden.

Diensvolgens heeft uwe Commissie de eer aan de Synode het navolgende voor te stellen: [*volgen de conclusiën*].

G. CH. AALDERS, *Rapporteur*.

BIJLAGE LVII.
(H. 8.)

ADVIES in zake het verzoek der Particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg om aanbeveling van den Evangelisatie-arbeid in deze provinciën.

Dit verzoek is voor de Commissie welke over deze zaak te rapporteeren heeft, mondeling toegelicht door Ds GORIS. Deze heeft nadruk gelegd op het gansch exceptioneele karakter van den arbeid in Noord-Brabant en Limburg, waar geen centra zijn van waaruit de omgeving kan worden bearbeid, doch eerst getracht moet worden zulke centra te vormen, hetgeen buitengewone financieele offers vraagt. Hij heeft er voorts op gewezen, dat de Kerken in deze provinciën voor dien arbeid naar haar vermogen zeer belangrijk bijdragen. Van de 32 Kerken zijn er slechts 18, die een eigen Dienaar des Woords kunnen hebben; waaronder nog 3, voor welke dit slechts met steun van Deputaten voor den Evangelisatie-arbeid mogelijk is; en uit deze zwakke kerkengroep wordt dan toch nog een jaarlijksch bedrag van f3000.— voor den Evangelisatie-arbeid bijeengebracht. Om deze reden verzoekt de Particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg de Synode te doen wat ook de vorige Synode deed, en den Evangelisatie-arbeid in Noord-Brabant en Limburg bij al onze Kerken dringend aan te bevelen. Dit verzoek kan ook nog worden aangedrongen door de overweging, dat de arbeid in Noord-Brabant en Limburg ook aan de kerken in ons overige vaderland ten goede komt, en wel doordien vele lidmaten dier Kerken welke tijdelijk in Noord-Brabant en Limburg hunne woonplaats hebben, door dien arbeid voor afval worden bewaard, en later door deze bewaring gesterkt, weder in hunne oorspronkelijke woonplaatsen terugkeeren.

De Commissie, deze toelichting gehoord, meent met alle vrijmoedigheid de Synode te kunnen adviseeren om, aan het verzoek der Particuliere Synode van Noord-Brabant en Limburg te voldoen.

G. CH. AALDERS, *Rapporteur*.

BIJLAGE LVIII.
(I. 1.)

VERSLAG van de werkzaamheden van Deputaten der Gereformeerde Kerken voor de correspondentie met de Hooge Overheid in den tijd tusschen de Synode te 's Gravenhage November 1914 en die te Rotterdam Augustus 1917.

De Synode te 's Gravenhage November 1914 benoemde tot Deputaten voor de correspondentie met de Hooge Overheid de broeders H. BAVINCK, H. COLIJN en D. P. D. FABIUS, die thans de eer hebben, het volgend verslag van hunne werkzaamheden sedert den tijd hunner benoeming aan de Synode, vergaderd te Rotterdam, uit te brengen.

Op de lijst der Kerken, bij de Hooge Overheid bekend, werden voor het eerst geplaatst:

onder No. 901	de Gereformeerde Kerk te	Heerlen,	Classis	's Bosch.
" 902	"	Gorredijk,	"	Heerenveen.
" 903	"	Hoogersmilde,	"	Assen.
" 905	"	Wassenaar,	"	Leiden.
" 906	"	Alteveer,	"	Meppel.
" 908	"	Elst,	"	Arnhem.
" 909	"	Lisse,	"	Leiden.
" 910	"	Bloemendaal,	"	Haarlem.
" 912	"	Velseroord,	"	Haarlem.
" 913	"	De Glindhorst,	"	Apeldoorn.
" 916	"	Heemstede,	"	Haarlem.

Voorts werden de volgende Kerken vanwege plaatselijke samensmelting onder een nieuw nummer opgenomen:

onder No. 904	de Gereformeerde Kerk te	Amersfoort.
" 907	"	Schoonhoven.
" 911	"	Haarlem.
" 914	"	Middeldorp.
" 915	"	Weesp.

Eene petitie van The Christian Reformed Church in de U. S. of America aan de Nederlandsche Regeering, om vrouwelijke emigranten te waarschuwen en te beschermen tegen de propaganda van het Mormonisme werd door Deputaten met aanbeveling en steun, den 6en Maart 1915 toegezonden aan H. M. de Koningin, maar bleef tot dusver zonder antwoord.

Inzake een schrijven van Ds C. F. L. VAN SCHELVEN te Wageningen d.d. 14 Mei 1915, die als Deputaat ter behartiging van de belangen der Gereformeerde Nederlanders in Duitschland bij de Deutsche Overheid, zich gaarne door onze Regeering in het bezit zag gesteld van introductiepapieren en andere gewenschte stukken ter ongehinderde uitoefening van zijn arbeid, meenden Deputaten, dat een daartoe strekkend verzoek aan de Nederlandsche Regeering minder op hun weg lag en beter aan Ds VAN SCHELVEN zelve kon worden overgelaten.

In eene missive van 14 Sept. 1915 verzocht de Minister van Oorlog, de meening van Deputaten te mogen weten over de vraag, of het niet wenschelijk ware, ook in de toekomst meer te doen voor de geestelijke verzorging van militairen, en daartoe de instelling van de veldpredikers en aalmoezeniers te bestendigen, wijl daarvan tot dusver zulke gunstige resultaten waren gezien. Ofschoon Deputaten q.q. hierop niet konden antwoorden, waren zij toch van oordeel, dat zij den Minister in deze gewichtige materie moesten dienen van hun persoonlijk advies.

De Classis Haarlem wendde zich d.d. 16 Dec. 1915 tot Deputaten met het verzoek, dat zij er bij de Overheid ter zouden aandringen, dat aan militairen die des Zondags vrijstelling van dienst hadden, vrijheid verleend werd, om des Maandags-morgens terug te mogen keeren, opdat zij niet genoodzaakt werden op Zondag te reizen. Een dergelijk schrijven kwam 16 Dec. 1915 bij Deputaten ook in van de Classis Zutphen. Dezen voldeden aan dit verlangen en richtten zich met een desbetreffend verzoek tot de Regeering. Maar bij missive van 24 Maart 1916 werd hierop afwijzend beschikt.

Bij schrijven van 1 Maart 1916 deelde de Minister van Oorlog mede, dat het in zijne bedoeling lag, om, ingeval Nederland in den oorlog mocht worden betrokken, het aantal veldpredikers met 24 te vermeerderen en dus tot 32 uit te breiden, over de verschillende Kerkgenootschappen naar hunne grootte zóó verdeeld, dat er voor de Gereformeerde Kerken en de Christelijke Gereformeerde Kerk saam vijf veldpredikers benoemd zouden kunnen worden. En de Minister verzocht daarbij, de namen van eenige predikanten te mogen weten, die hiervoor in aanmerking zouden wenschen te komen.

Deputaten plaatsten daarom een oproep in de bladen en ontvingen van 17 predikanten bericht, dat zij zich voor dezen dienst beschikbaar wilden stellen. Uit dit getal werden enkelen aan den Minister aanbevolen bij schrijven van 18 April 1916, die daaruit de broeders Dr W. G. HARRENSTEIN, Dr J. C. GEELKERKEN en Ds F. W. PETERSEN tot veldpredikers aanstelde.

Aan een verzoek van den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk te Bandoeng tot steun van een adres aan de Regeering, om als Gereformeerde Kerk erkend te worden zonder burgerlijke rechtspersoonlijkheid op den voet van het Koninklijk Besluit (Indisch Staatsblad 1870, no. 64), werd in een breedvoerig stuk door Deputaten voldaan d.d. 29 Maart 1916.

Naar aanleiding van opmerkingen in de pers over den rang der Veldpredikers en in verband met een schrijven van Ds J. W. GUNST te Woerden, d.d. 11 April 1916, dat uiting gaf aan de vrees, dat er eventueel eene inbeslagneming zou plaats hebben van *alle* kerkgebouwen in die stad, bracht de heer COLIJN aan den Minister een persoonlijk bezoek en ontving de noodige inlichtingen.

Deputaten ontvingen Aug. 1916 een schrijven van het Hoofdbestuur der Algemeene Protestantenvereeniging, geadresseerd aan de Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland, om in dit jaar het feit van de Hervorming in alle gemeenten te herdenken, en stellen dit hierbij thans in handen der Synode.

In een schrijven van 26 Maart 1917 sprak de Kerkeraad te Terneuzen den wensch uit, dat Deputaten zich tot de Overheid zouden richten met het verzoek, eene nationalen Vast- en Bededag of Bededag uit te schrijven. Deputaten meenden aan dezen wensch niet te moeten voldoen, wijl de Regeering reeds eenmaal zoodanig verzoek op principieele gronden had afgewezen.

Een schrijven van den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk te Ommen d.d. 13 April 1917, dat de voorspraak van Deputaten inriep voor een milicien, die voor het afleggen van openbare belijdenis met Paschen geen verlof had gekregen, gaf aan Deputaten geene aanleiding, om zich in deze zaak officieel tot de Regeering te wenden.

Op de uitnodiging vanwege eene Commissie, benoemd door de Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk, om, in samenwerking, met afgevaardigden van alle Protestantsche kerkgenootschappen in Nederland een eenparig getuigenis tegen het voortzetten van den oorlog te doen uitgaan en op het sluiten van vrede aan te dringen, konden Deputaten niet anders antwoorden, dan dat zij in hunne qualiteit onbevoegd waren, aan deze uitnodiging te voldoen. Vanwege het groot belang der zaak hebben echter de broeders H. BAVINCK en H. COLIJN een paar vergaderingen, geheel op eigen verantwoordelijkheid, bijgewoond.

Namens Deputaten voornoemd,

H. BAVINCK.

Amsterdam, Aug. 1917.
Den Haag,

BIJLAGE LIX.
(J. 1.)

Met eene bijlage.

RAPPORT over punt J 1 van het Agendum en over Hoofd 1 en 2 (juncto 19 sub 2° en 3°) van het Zending rapport.
(Batavia, Soerabaja, Bandoeng, Medan.)

In handen van de tweede sectie zijn voor het uitbrengen van praeadvies aan Uwe vergadering o.m. gesteld de stukken onder punt J 1 van het Agendum vermeld als „Rapport van de Classis 's Gravenhage over hare buitenkerken Batavia en Soerabaja”. Uit de stukken zelve bleek echter, dat tot deze „buitenkerken” ook behoort de Kerk te Bandoeng; terwijl de Classis in dit rapport ook nog mededeeling doet van hare bemoeiing met de kerkinstituering te Medan.

Het rapport gaat vergezeld van een 15-tal bijlagen, welke de Classis 's Gravenhage intusschen verzoekt voor haar archief te mogen terug ontvangen. Over dezelfde zaken handelt ook het rapport van Deputaten voor de Zending onder de Heidenen en Mohammedanen onder Hoofd 1 en 2, juncto 19 sub 2° en 3°.

Uwe Commissie heeft de eer U allereerst het volgende mede te deelen.

A. Wat betreft de Kerk van *Batavia*.

In het rapport van de Classis 's Gravenhage wordt allereerst melding gemaakt van eenige zaken, die reeds op de Generale Synode van 1914 zijn behandeld; als: verzorging van de in Indië verstrooid wonende Gereformeerden (Acta, Art. 100), subsidie aan de Kerk van Batavia voor de jaren 1914—1917 (Acta, Art. 97), regeling der positie van Ds L. TIEMERSMA (Acta, Art. 68).

Ook wordt vermeld, dat de Classis besloot, bij ingezonden stuk in de kerkelijke bladen er op aan te dringen, dat van naar Indië vertrekkende Gereformeerden door de Kerken aan de Kerk van Batavia opgave gedaan worde.

Voorts dat naar aanleiding van het op de vergadering van 19 Mei 1914 uitgebrachte rapport betreffende de kerkvisitatie te Batavia aan deze Kerk de vraag werd gesteld, of het niet wenschelijk zou zijn de liturgie aldaar in haar ouden vorm te herstellen; en dat blijkens schrijven van den Kerkeraad d.d. 3 Februari 1915 hieraan is voldaan.

De zaak der emeriteering van Ds D. J. B. WIJERS, waarover op de Synode van 's Gravenhage reeds is gehandeld (Acta, Art. 97, Bijlagen XV, XVI, LXVII, LXVIII, LXIX), is sindsdien in overleg met de Classis, waaraan nog al wat correspondentie verbonden was, ten slotte afgewikkeld.

Eindelijk heeft de Classis 's Gravenhage hare medewerking verleend bij het beroepingswerk van deze Kerk.

Ook Deputaten der Generale Synode van 1914 voor de Zending zijn, blijkens hun rapport aan uwe vergadering (Hoofd 2), met deze Kerk in correspondentie geweest doch alleen over financiële aangelegenheden. De correspondentie zelve is door deze Deputaten overgelegd.

Zij hebben telkens het maximum van de subsidie, waartoe de Haagsche Synode besloot, toegekend, nl. f 900.— per jaar. Uit de overgelegde stukken blijkt, dat de Kerk van Batavia telkens hare aanvraag deed vergezeld gaan van eene rekening en verantwoording, zoodat Deputaten zich van de noodzakelijkheid hebben kunnen overtuigen. Ofschoon de Kerk van Batavia later vroeg om wat meer te mogen ontvangen, konden Deputaten vanwege het besluit der Synode niet meer doen.

Ten behoeve van het emeritaats-tractement van Ds D. J. B. WIJERS is door Deputaten jaarlijks f 600.— aan Batavia uitgekeerd ter uitvoering van hetgeen door de Synode besloten was. De noodzakelijkheid om hier het maximum toe te kennen heeft aan Deputaten eveneens uit de rekening en verantwoording kunnen blijken.

Ook werd door deze Kerk gevraagd eene bijdrage te geven voor de overtochtsgelden van den te beroepen predikant. Ook hiervoor hadden Deputaten echter geen mandaat, waarom zij deze aangelegenheid aan uwe vergadering voorleggen.

De Generale Synode zal nu allereerst hebben te beslissen, hoeveel subsidie Batavia per jaar moet ontvangen over de jaren 1917—1920.

Het ligt in de rede, dat deze subsidie, die uit de *Zendingskas* zal te betalen zijn, in principe ook alleen ten behoeve van het *Zendingswerk* van deze Kerk kan worden uitgekeerd. Daarheen zal het dan ook geleid moeten worden, gelijk trouwens reeds wordt gedaan; de jaarlijksche subsidie komt geheel ten goede aan de rekening van het *Maleisch*-sprekend deel der gemeente.

Toch moet ook gerekend worden met historisch geworden toestanden die niet plotseling kunnen worden gewijzigd, zonder deze Kerk in groote financiële ongellegenheid te brengen.

Wat aangaat de bepaling van het maximum der subsidie aan Batavia toe te kennen, wenscht uwe Commissie er op te wijzen, dat blijkens de overgelegde stukken de over 1914—1917 toegekende subsidie niet geheel toereikend was. Deputaten zeggen in hun rapport wel *niet* met even zooveel woorden, dat zij meer zouden hebben *willen* toekennen; maar zij spreken evenmin uit, dat zij het *onnodig* achten, en zeggen alleen, dat zij het niet hebben *kunnen* doen, gebonden als zij waren aan het synodaal besluit, terwijl zij dit punt zonder nader commentaar op deze Synode brengen.

Uwe Commissie zou daarom willen adviseeren, het maximum der aan Batavia toe te kennen subsidie thans niet te verlagen, maar op hetzelfde cijfer te laten staan; nl. f 900.— jaarlijks voor het *Zendingswerk* van deze Kerk en f 600.— jaarlijks voor het emeritaats-tractement van Ds WIJERS, onder dezelfde voorwaarden als door de Synode van 1914 werden gesteld.

Wij zouden uwe vergadering *niet* willen adviseeren gelden uit de *Zendingskas* te voteeren voor de overtochtskosten van een Dienaar des Woords. Diens werk toch is *geen Zendingarbeid* maar geheel Dienst des Woords onder de Europeesche Gereformeerden te Batavia of eventueel daarbuiten; voor den *Zendingarbeid* is Ds L. TIEMERSMA aangewezen, als Dienaar des Woords voor het *Maleisch* sprekend gedeelte.

Eindelijk zouden wij u willen voorstellen de Classis 's Gravenhage hartelijk dank te zeggen voor de indiening van haar rapport en voor al de werkzaamheden door haar in het belang van deze hare buitenkerk verricht.

B. Wat betreft de Kerk van Soerabaja.

De Classis 's Gravenhage heeft met deze Kerk niet zooveel te doen gehad als met die te Batavia.

Zij verzocht aan deze Kerk de kosten voor de visitatie aldaar zelve te dragen, zulks naar aanleiding van een bij den quaestor der Zendingsdeputaten ingediende rekening.

Voorts ontving zij het Jaarverslag over 1915. Daaruit blijkt hetzelfde, wat ook door Deputaten voor de Zending in hun rapport onder hoofd 1 wordt opgemerkt. Het kerkelijk leven der gemeente wordt langzaam doch niettemin altijd door krachtiger. Doch vooral de verzorging van hare buitenleden, die wonen op Borneo, Celebes, de kleine Soenda-eilanden, zelfs op de Molukken, bezorgt dezer Kerk veel geestelijke zorgen.

De zaak der emeriteering van den predikant dezer Kerk en diens echtgenoot is door Deputaten na overleg met den Kerkeraad geregeld, ingevolge besluit der Generale Synode van 1914 (Acta, Art. 96). Deze regeling wordt in haar geheel medegedeeld in het Zendingsrapport (hoofd 2).

Zij spreken daarbij de hoop uit, dat de Synode deze beslissing kan goedkeuren. Hoewel nu de Generale Synode deze zaak ter *definitieve beslissing* in handen van Deputaten had gelegd, meent uwe Commissie toch, dat uwe vergadering dit blijk van deferentie op prijs heeft te stellen en stelt U daarom voor de begeerde goedkeuring te verleenen. De Kerk van Soerabaja neemt wel genoegen met deze regeling.

Deputaten deelen ook mede, dat zij aan Soerabaja het maximum der toegekende subsidie van f 2100.— jaarlijks geregeld hebben toegezonden. Uit de overgelegde stukken is de noodzakelijkheid daarvan ook aan uwe Commissie wel gebleken: Soerabaja zond trouw elk jaar rekening en verantwoording.

Ook de begroting voor 1917, vergeleken met de kasverantwoording over 1916 toont, dat deze Kerk den steun uit Nederland niet ten eenenmale kan missen. Toch moet ook deze Kerk, evenals die van Batavia, langzamerhand zelve geheel leeren voorzien in de kosten van haar kerkedienst. Ook omdat deze steun aan Soerabaja niet zoozeer wordt gegeven ten behoeve van Zendingsarbeid maar gevolg is van een historisch geworden toestand.

Het zal derhalve goed zijn, het maximum der aan deze Kerk toe te kennen subsidie over 1917—'20 iets lager te stellen. Blijkens de rekening over 1916 zal dit zonder al te groot bezwaar voor deze Kerk kunnen geschieden. Daarom zou uwe Commissie dit cijfer willen bepaald zien op f 300.— lager, nl. f 1800.— jaarlijks, onder dezelfde voorwaarden als de Generale Synode van 1914 bepaalde blijkens artikel 69 harer Acta.

Terwijl dan wederom aan de Classis 's Gravenhage de hartelijke dank der Synode betuigd worde voor haar rapport en hare werkzaamheden evenals ten aanzien van de Kerk van Batavia.

C. Wat betreft de Kerk te Bandoeng.

Hier is het sedert de vorige Generale Synode gekomen tot kerk-instituering. De Classis 's Gravenhage maakt in haar rapport daarvan melding.

Na behoorlijk advies van de Bijzondere Vergadering van Missionaire Dienaren op Midden-Java en goede voorbereiding ter plaatse is het daartoe gekomen.

Wij mogen ons daarover van harte verblijden; hoe meer de Gereformeerden in Indië komen tot instituering, des te meer zal de Kerk des Heeren daar staan als eene kracht voor het Koninkrijk van onzen Heere Jezus Christus tegen het rijk der duisternis.

Deze jeugdige gemeente heeft daarna kerkelijk verband gezocht met de Classis 's Gravenhage, waartoe deze in hare vergadering van 16 November 1915 verklaarde te willen medewerken, op voorwaarde dat hieruit geen financiële verplichtingen voor de Classis zouden voortvloeien; dezelfde conditie dus als ten aanzien van Batavia en Soerabaja.

Vervolgens is door de Kerk van Bandoeng aan de Classis 's Gravenhage goedkeuring gevraagd van haar instituering, welke goedkeuring haar in de vergadering van 12 Sept. 1916 is verleend; terwijl met goedvinden van de Kerk van Amsterdam Dr H. A. VAN ANDEL, van Solo, als consulent werd aangewezen. Ook werd de hulp der Classis toegezegd, om bij den Minister van Koloniën te ondersteunen een request aan den Gouverneur-Generaal om rechtspersoonlijkheid te verkrijgen *als Kerk*; dus op andere wijze dan door te voldoen aan het Koninklijk Besluit van 28 Maart 1887 (Indisch Staatsblad No. 64), waardoor de Kerk op ééne lijn zou gesteld worden met iedere burgerlijke vereeniging.

Ook ten aanzien van dit punt zou uwe Commissie willen voorstellen aan de Classis 's Gravenhage dank te zeggen als voren.

D. Eindelijk heeft de Classis 's Gravenhage ook advies gegeven in zake de institueering van de Kerk te *Medan*. Geadviseerd werd o.m., af te wachten het antwoord van den Gouverneur-Generaal op het hierboven vermelde request van de Kerk te Bandoeng en inmiddels op te richten eene vereeniging „de Kerkelijke Kas”, om dan na het afkomen van bedoeld antwoord naar bevind van zaken te handelen.

Ook voor deze mededeeling en de werkzaamheden, waarop zij betrekking heeft, worde aan de Classis 's Gravenhage dank betuigd als boven.

Resumeerende heeft uwe Commissie de eer uwe vergadering voor te stellen, dat zij besluite: [*volgt de conclusie*].

J. P. KLAARHAMER, *Rapporteur*.

BIJLAGE.

Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland, D.V. te houden 24 Augustus 1917 te Rotterdam.

Wel Eerwaarde en Eerwaarde Broeders!

De Classis 's Gravenhage der Gereformeerde Kerken heeft mij opgedragen aan uwe vergadering het volgende te rapporteeren:

A. Aangaande de Gereformeerde Kerk van Batavia.

I. *In zake leden van eene der Gereformeerde Kerken, die naar Indië vertrekken:* dat in hare vergadering van 19 Mei 1914 is ingekomen een verzoek van de Kerk van Batavia, om nogmaals een circulaire te zenden aan alle Kerken, opdat van naar Indië vertrekkende Gereformeerden door de Kerken aan de Kerk van Batavia opgave gedaan worde, óf om aan de kerkelijke bladen een ingezonden stuk te zenden van dezelfde strekking. Tot het laatste werd besloten.

II. *In zake in Indië verstrooid wonende Gereformeerden:* dat in hare vergadering van 19 Mei 1914 was ingekomen een schrijven van de Kerk van Batavia aan de Generale Synode in zake de verzorging van de belangen der in Indië verstrooid wonende Gereformeerden, welk schrijven reeds is doorgezonden naar de Generale Synode, in 1914 te 's Gravenhage gehouden (Art. 100 Acta 1914 — zie Bijlage I).

III. *In zake de subsidie aan de Kerk van Batavia:* dat een verzoek aan de Generale Synode tot verhooging van de subsidie aan de Kerk van Batavia, ingekomen in de classicale vergadering van 19 Mei 1914, reeds is doorgezonden aan de Generale Synode, in 1914 te 's Gravenhage gehouden (Art. 97 Acta 1914 — zie Bijlage II).

IV. *In zake de positie van Ds L. Tiemersma:* dat op hare vergadering van 19 Mei 1914 een verzoek is ingekomen om wijziging te brengen in de positie van Ds L. TIEMERSMA, die wel in Indië doch niet in Nederland beroepbaar is, hetwelk door den Kerkeraad van Batavia een hierarchisch inkruispel werd genoemd. Met ongunstig advies werd dit schrijven reeds toegezonden aan de Generale Synode van 1914, te 's Gravenhage gehouden (Art. 68 Acta 1914 — zie Bijlage III).

V. *In zake de kerkvisitatie van Batavia:*
a. dat in hare vergadering van 19 Mei 1914 door Ds PERA van Soerabaia rapport werd uitgebracht van de kerkvisitatie te Batavia gehouden. Naar aanleiding van dit rapport werd besloten de vraag te stellen aan de Gereformeerde Kerk van Batavia, of het niet wenschelijk zou zijn, de liturgie in de Kerk van Batavia in haren ouden vorm te herstellen;

b. dat in hare vergadering van 18 Mei 1915 is ingekomen een schrijven van de Kerk van Batavia, dato 3 Februari 1915, meldende, dat de Kerkeraad naar aanleiding van het verzoek van 25 Mei 1914 besloten had den dienst tot den vroegeren vorm terug te brengen, (zie Bijlage IV).

VI. *In zake de emeriteering van Ds D. J. B. Wijers:*
a. dat in hare vergadering van 19 Mei 1914 is ingekomen een verzoek tot bijdrage in het emeritaatspensioen van Ds WIJERS, welk verzoek is doorgezonden naar de Generale Synode van 's Gravenhage, gehouden in 1914 (Art. 97 Acta 1914 — zie Bijlage II).

b. dat in de buitengewone vergadering der Classis van 5 Augustus 1914 is inge-

komen een verzoek van Ds WIJERS om emeriteering wegens langdurigen dienst en om gezondheidsredenen. Hij schreef overtuigd te zijn, dat langer blijven tot groote schade zou zijn zoowel voor de gemeente, als voor hemzelf en voor de zijnen. Hierbij was een schrijven van de Kerk van Batavia met gelijk verzoek en nadere regeling. De Classis besloot over dit verzoek gunstig advies uit te brengen in de meening, dat de Generale Synode te dien opzichte de beslissing moest nemen. De Deputaten van de Generale Synode voor de Zending werden met deze stukken in kennis gesteld;

c. dat in hare vergadering van 8 September 1914, na voorlezing mede van een telegram van Ds WIJERS om uitstel van emeriteering wegens oorlogstoestand, en van de Kerk van Batavia meldende, dat zij in dit uitstel niet bewilligt, het volgende is aangenomen: de Classis verleent aan Ds WIJERS eervol emeritaat wegens langdurigen dienst in verband met gezondheidsredenen tegen medio December 1914 of zooveel eerder als de Kerkeraad zal oordeelen nuttig te zijn.

Van dat besluit werd mededeeling gedaan aan Ds WIJERS, den Kerkeraad te Batavia, aan de Deputaten der Generale Synode voor de Zending en aan de Generale Synode van 's Gravenhage van 1914 (Art. 97 Acta 1914 — zie voor *b* en *c* Bijlage V);

d. dat in hare vergadering van 10 November 1914 is ingekomen:

1. een schrijven van Ds WIJERS, dato 11 Augustus 1914, houdende mededeeling van een verklaring door hem afgelegd in de kerkeraadsvergadering te Batavia, dat het hem door den oorlogstoestand onmogelijk is zijn ambt neer te leggen en hij derhalve zijn emeriteeringsaanvraag intrekt;

2. een schrijven van Ds WIJERS, dato 27 Augustus 1914 ter nadere toelichting van deze verklaring;

3. copie van een schrijven van Ds WIJERS aan den Kerkeraad van Batavia dato 31 Augustus 1914, bevattende voornamelijk een protest tegen het handhaven van de emeritaatsaanvraag door den Kerkeraad. Ds WIJERS ontzeide den Kerkeraad de bevoegdheid hiertoe, daar niet de Kerkeraad doch Ds WIJERS de aanvraag indiende, en dus hij alleen ze kon handhaven of intrekken.

Voorts nadere motiveering van de intrekking, waarbij Ds WIJERS verklaart zich te zullen beroepen op eene meerdere vergadering, indien de Classis toch tot emeriteering zou overgaan;

4. een schrijven van den Kerkeraad van Batavia aan de Classis, dato 25 Augustus 1914 bevattende de gronden, waarop hij de emeritaatsaanvraag handhaaft.

Deze stukken werden voor kennisgeving aangenomen en het besluit der vorige classicale vergadering gehandhaafd, op grond daarvan, dat Ds WIJERS uitdrukkelijk verklaard heeft, dat verder dienen zou zijn tot groote schade van de gemeente van Batavia, waarvoor bijgevoegd waren de attesten der geneesheeren, op grond waarvan de Classis het emeritaat verleend had; en dat nog bleef gelden de grond, die de vorige vergadering tot beslissing leidde, n.l. dat de emeritaatsaanvraag wel degelijk door de bewilliging een aanvraag van den Kerkeraad is geworden en de Kerkeraad te Batavia in de eerste plaats te oordeelen heeft, of er metterdaad zulk een wijziging in den toestand is gekomen, dat de aanvraag zou moeten worden ingetrokken.

Van deze beslissing werd telegrafisch mededeeling gedaan aan den Kerkeraad te Batavia en schriftelijk aan dien Kerkeraad en Ds WIJERS (zie Bijlage VI);

e. dat in hare vergadering van 9 Februari 1915 ter tafel was een schrijven van den Kerkeraad van Batavia, dato 10 November 1914, meldende, dat het afscheid van Ds WIJERS was bepaald op 20 December 1914. Hierbij 2 bijlagen:

1. *a.* extract uit de kerkeraadsnottulen van 24 Augustus 1914.

b. extract uit de kerkeraadsnottulen van 27 October 1914 (verklaring van Ds WIJERS);

2. begroting 1915 met toelichting.

Deze stukken werden voor kennisgeving aangenomen (zie Bijlage VII);

f. dat op de vergadering van 18 Mei 1915 was ingekomen een schrijven van den Kerkeraad van Batavia, dato 5 Maart 1915, meldende, dat Ds WIJERS van meening was, dat de in de emeritaatsregeling bij *f.* voorgeschreven keuring niet noodig was, nu de Classis hem emeritaat verleende wegens langdurigen diensttijd in verband met zijn gezondheidstoestand.

Aangezien de Kerkeraad ten spoedigste antwoord vroeg en de Classis eerst in Mei vergaderen zou, hadden de Deputaten der Classis voor de Indische zaken aan den Kerkeraad van Batavia geschreven, dat zij dien Kerkeraad adviseeren dit punt niet te zeer op de spits te drijven. Het lag voor de hand, dat Ds WIJERS, die wel niet naar Holland beroepen zal worden en evenmin op Java een Kerk vinden zal die hij zou kunnen dienen, toch, al wordt hij goedgekeurd, emeritus-Dienaar des Woords van Batavia zal blijven. Aangezien dit practisch geen verschil maakt, scheen het beter de juridische quaestie te laten rusten.

De Classis hechtte haar goedkeuring aan dit advies (zie Bijlage VIII).

VII. Inzake het beroepingswerk van Batavia:

a. dat in de vergadering van 10 November 1914 is ingekomen een schrijven van den Kerkeraad van Batavia inhoudende de vragen:

1. of er bezwaar was, dat het eventueel beroepingswerk geleid wordt door Ds. TIEMERSMA;

2. of de Classis het goed zou kunnen keuren, indien de Kerk van Batavia een blanco onderteekenden beroepsbrief zond aan een nader op te geven adres, opdat de Kerkeraad van Batavia dan bij uitgebracht beroep telegrafisch kennis hiervan geve en de invulling en doorzending van den beroepsbrief van hier kunne geschieden. Beide verzoeken werden toegestaan (zie Bijlage IX);

b. dat in de vergadering van 18 Mei 1915 is ingekomen een verzoek van Batavia, dat de Classis een uitgebracht beroep niet approveere, indien de beroepen predikant niet kan overleggen een geneeskundige verklaring, dat een verblijf in de tropen voor hem niet schadelijk wordt geacht, en wel van de doctoren VAN DER SCHEER en SCHEURER en den huisdokter van den te beroepen predikant. De Kerkeraad stelt er prijs op, dat het onderzoek eerst plaats vindt, nadat genoemde predikant een gunstige beslissing had genomen.

De Classis ging met het eerste lid van het verzoek accoord, doch achtte het gewenscht, dat het onderzoek vóór de beslissing plaats vindt (zie Bijlage X);

c. dat in de vergadering van 14 November 1916 is ingekomen een verzoek aan de Classis om steun bij het beroepen van een Dienaar des Woords. Uit de toelichting bleek, dat bedoeld werd de aandacht van den Kerkeraad der Kerk van Batavia te vestigen op Dienaren des Woords, die geschikt en genegen zouden zijn de Kerk van Batavia te dienen en bij een uitgebracht beroep den Kerkeraad te steunen. Den Deputaten werd verzocht in dien geest werkzaam te zijn (zie Bijlage XI).

VIII. In zake de institueering van de Kerk van Bandoeng:

dat in de vergadering van 16 November 1915 ter tafel was een schrijven met eenige bijlagen in zake de institueering van de Kerk van Bandoeng, welke Kerk zich wilde stellen in Classicaal verband met de Classis 's Gravenhage der Gereformeerde Kerken. De vergadering der Classis had geen bezwaar hiertoe mede te werken, mits op voorwaarde, dat hieruit voor de Classis geenerlei financieele verplichtingen zouden voortkomen, zooals dit ook geldt voor Batavia en Soerabaia (zie Bijlage XII).

IX. In zake de institueering van de Kerk van Medan:

a. dat in de vergadering van 13 Februari 1916 voorlezing werd gedaan van een verzoek om advies der Classis in zake de institueering van de Gereformeerde Kerk van Medan. Daarbij was gevoegd:

1. het verzoek in afschrift van 39 leden, toegelatenen tot het Heilig Avondmaal der Gereformeerde Kerk van Batavia, allen woonachtig te Medan en omstreken, om institueering van de Gereformeerde Kerk van Medan;

2. een gunstig advies van de Afzonderlijke Vergadering van de Missionaire Dienaren des Woords van 3 October 1916 in deze zaak;

3. een copie van het verzoek van de Gereformeerde Kerk van Bandoeng aan Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Oost-Indië.

Deze stukken werden overgegeven aan de Deputaten voor de zaken der Indische Kerken voor praeadvies;

b. dat het praeadvies werd uitgebracht in de classicale vergadering van 8 Mei 1917, mede na voorlezing van een schrijven van de Gereformeerde Vereniging te Medan, luidende:

1. dat de Classis gunstig zou adviseeren in zake de institueering van de Gereformeerde Kerk van Medan;

2. dat ten opzichte van de erkenning der rechtspersoonlijkheid der Kerk zou moeten worden opgericht een vereniging: „de Kerkelijke Kas”, totdat antwoord zou zijn ingekomen op de vraag van de Gereformeerde Kerk van Bandoeng om erkenning van den Gouverneur Generaal, om dan nader naar bevind van zaken te handelen.

Dat praeadvies werd goedgekeurd en dienovereenkomstig geadviseerd (zie Bijlage XIII.)

B. Aangaande de Gereformeerde Kerk van Soerabaia.

1. Dat in de vergadering van 7 September 1915 besloten is, aan de Kerk van Soerabaia een verzoek te richten de kosten der kerkvisitatie zelf te willen dragen naar aanleiding van een ingekomen rekening bij den quaestor der Zendingsdeputaten;

II. dat in de vergadering van 14 November 1916 was ingekomen een jaarverslag over het jaar 1915 (zie Bijlage XIV).

C. Aangaande de Gereformeerde Kerk van Bandoeng.

1. *In zake institueering en consulentschap:*
dat in de vergadering van 12 September 1916 is ingekomen een schrijven van de Kerk van Bandoeng, houdende verzoek;

1. om goedkeuring der institueering der Kerk van Bandoeng;
2. om aanwijzing van Dr VAN ANDEL van Solo als consulent;
3. om ondersteuning van het request dier Kerk aan den Gouverneur-Generaal bij den Minister van Koloniën.

De Classis besloot het verzoek sub 1 en 3 toe te staan, en sub 2, nadat hierop de goedkeuring is verkregen van den Kerkeraad van de Gereformeerde Kerk van Amsterdam, welke goedkeuring in de vergadering van 14 November 1916 ter tafel was (zie Bijlage XV).

Uwe vergadering bij al haren arbeid de leiding des Heiligen Geestes toebiddend,

op last der Classis 's Gravenhage der Gereformeerde Kerken,

W. J. PONTIER, *h. t. Actuaris.*

Maasdijk, Mei 1917.

BIJLAGE LX.

(J. 2.)

VORMING van eene Classis op Java.

Met eene bijlage.

In handen van uwe Commissie van praeadvies voor de zaken der Zending werd gesteld een schrijven van den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk te Batavia, via „de Deputaten van de Classis 's Gravenhage voor de zaken der Kerken van Batavia en Soerabaia” ingezonden, waarin de hulp der Synode verzocht wordt tot de vorming van eene eigene Classis van Gereformeerde Kerken op Java.

De Kerkeraad van Batavia herinnert in dit schrijven allereerst aan het feit, dat het Gereformeerd kerkelijk leven in Indie zich in de laatste jaren vrij snel ontwikkelt, zoodat het aantal geïnstitueerde Kerken toeneemt. Voorts deelt hij mee, dat volgens het eenparig oordeel van eene vergadering, 2 Augustus 1916 te Djocjakarta gehouden, — waarop behalve de bestaande plaatselijke Kerken op Java ook vertegenwoordigd waren kringen van geloovigen die institueering overwegen, en de Zendingsarbeiders op Java — het zeer gewenscht zou zijn, op Java tot de vorming van een eigen Classis over te gaan.

Hij verklaart dan in dit een en ander vrijmoedigheid te vinden om hiervoor de hulp der Synode in te roepen.

De Kerkeraad acht het noodzakelijk in Indie kerkverband in 't leven te roepen, zoodra het maar eenigszins kan. Vooral de groote afstand tusschen Nederland en Indie maakt z. i. deze noodzakelijkheid dringend.

Ook meent de Kerkeraad dat Classisvorming op Java nu reeds *mogelijk* is. Het aantal geïnstitueerde Kerken op Java is thans *drie* (Batavia, Soerabaia, Bandoeng). Hierbij zou in het kerkverband kunnen opgenomen worden het Hollandsch gedeelte van de nog niet volledig geïnstitueerde Kerk van Djocja. De Classis zou dan gevormd worden door *vier* Kerken, een aantal op zichzelf groot genoeg om samen in Classis te vergaderen, terwijl er grond is voor de verwachting dat het getal Kerken waarschijnlijk spoedig zal aangroeien tot een 6 à 8 tal (overwogen wordt de institueering van de Kerk te Buitenzorg, te Semarang en te Magelang op Java, terwijl die te Medan op Sumatra reeds een feit werd). Wat de *bevoegdheid* betreft, zou Classis-Java natuurlijk op één lijn moeten staan met hare gelijknamige meerdere vergaderingen in Nederland, ook al zou — zoo gaat de Kerkeraad voort — de *uitoefening* harer bevoegdheid, vanzelf begrensd worden door de bijzondere omstandigheden waaronder zij optreedt.

Inzake het verband met de Gereformeerde Kerken in Nederland stelt de Kerkeraad voor, dat de Classis-Java zou moeten opgenomen worden in het verband

der Nederlandsche Gereformeerde Kerken. Zij zou eene buiten-Classis moeten worden van een der Particuliere Synodes van Nederland, daartoe door de Generale Synode aangewezen.

Wat voorts betreft het verband der Classis-Java met de Zending op Midden-Java, zou de Kerkeraad het gewenscht achten dat de Missionaire predikanten van de zendende Kerken machtiging ontvingen, aan de Classis-Java advies te vragen in alle zaken, die betrekking hebben op de geestelijke verzorging van Europeanen op hun terrein, eene taak hun opgedragen volgens de Acta der Synode van Utrecht artikel 117. Wanneer dan de Missionaire predikanten de vergaderingen bijwoonden met adviseerende stem, zou dit de op zichzelf zwakke Classis eenigermate kunnen versterken.

Eindelijk stelt de Kerkeraad voor, dat met het oog op de afstanden, waarop de Kerken op Java van elkander liggen, de Classis voorloopig niet viermaal maar driemaal 's jaars zou vergaderen. Men zou dan de samenkomsten kunnen doen saamvallen met die der Zendingsarbeiders op Midden-Java, die eveneens driemaal per jaar gehouden worden. —

Ziedaar de voorstellen die door Batavia's Kerkeraad der Synode worden aangeboden.

Uwe Commissie heeft over deze voorstellen gesproken. Nu meent zij voorop te moeten stellen, dat feitelijk de Synode heel deze zaak om formeele redenen ter zijde zou kunnen leggen. Immers ze werd niet behandeld door de mindere vergaderingen. Zelfs de Classis 's Gravenhage, bij welke de Kerken op Java ingedeeld zijn, heeft er geen kennis van kunnen nemen.

Toch oordeelde uwe Commissie dit advies niet aan uwe vergadering te moeten geven. 't Geldt hier het welzijn van de Kerken in Indië, uit welker boezem de drang opkomt tot het vormen van een eigen kerkverband. We staan hier voor eene zaak, die zooveel mogelijk moet bevorderd worden.

Daarbij komt dat het hier gaat over de vorming van eene Classis op Java, waarbij zich uitteraard vragen voordoen, die meer van algemeenen aard zijn en de Kerken in 't gemeen raken. Zoo rijzen b.v. vragen als deze: in welke verhouding zouden de Missionaire Dienaren moeten staan tot eene Classis-Java? In welke verhouding zouden zij staan tot de Zedende Kerk? Mag in de toekomst aan tweeërlei Classes, eene Hollandsche en eene Javaansche gedacht worden? Hoe moet 't gaan met schorsing en afzetting van Dienaren enz.?

Dergelijke vragen, waaraan nog wel vele andere zouden kunnen toegevoegd worden, wijzen er wel op dat de zaak der Classis-vorming op Java eerst deugdelijke voorbereiding vraagt.

Nu behoort naar het oordeel van uwe Commissie deze taak verricht te worden door de Classis 's Gravenhage, bij welke de Kerken op Java als buiten-Kerken zijn ingedeeld. 't Zal op den weg der Classis liggen om eens te onderzoeken of het nu reeds tot Classisvorming op Java kan komen. Oordeelt zij het uitvoerbaar, dan kan de zaak langs den gewonen kerkelijken weg op de eerstvolgende Generale Synode komen, om dan definitief beslist te worden.

Uwe Commissie meent evenwel, dat deze Synode nog iets meer heeft te doen. Volgens het schrijven van den Kerkeraad te Batavia brengt de groote afstand dikwijls deze moeilijkheid met zich mede, dat spoed eischende zaken niet afgedaan kunnen worden en dat het daarom vooral zoo noodig is, dat het tot kerkverband kome.

Het komt uwe Commissie voor, dat de Classis 's Gravenhage aan dit bezwaar kan tegemoet komen, door hare buiten-Kerken op Java te machtigen over spoed-eischende zaken — zooals tuchtgevallen — gezamenlijk zelven te beslissen, onder nadere mededeeling aan de Classis.

Uwe Commissie stelt daarom voor dat de Synode besluite uit te spreken: *[volgen de conclusiën].*

J. P. KLAARHAMER, *Rapporteur.*

BIJLAGE.

Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland, die gehouden zal worden te Rotterdam, den 24 Augustus 1917.

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders!

In de laatste jaren ontwikkelt zich het Gereformeerd kerkelijk leven in Indië vrij snel. Dit is niet zoozeer het gevolg van toetreding van een groot aantal Europeanen uit Indië zelf tot de bestaande Gereformeerde Kerken, als wel van de overkomst naar Indië van vele Gereformeerden uit ons Vaderland, die in tropisch Nederland een werkkring zoeken.

Deze vermeerdering van het aantal Gereformeerde belijders brengt met zich:

10. dat de geestelijke verzorging van de overal verspreid wonende geloovigen meer inspanning vereischt dan vroeger;

20. dat het aantal geïnstitueerde Kerken toeneemt.

Het eerste punt brengen wij hier slechts zijdelings ter sprake; omdat hier omtrent afzonderlijke voorstellen uit Indië ter Synodale tafel zullen komen. Op het tweede willen wij in dit schrijven in het bijzonder Uwe aandacht vestigen ter toelichting van het voorstel, om op Java te komen tot het vormen van een Classis.

De vorige Synode (1914) sprak daar enkel van de buitenkerken van Batavia en van Soerabaia. Kort te voren (in 1913) had de (hoewel nog onvolledige) institueering van de Kerk van Djokjakarta plaats gehad, ook wat het Hollandsche deel der gemeente aangaat. In 1915 werd dat aantal vermeerderd met Bandoeng, terwijl verder op onderscheidene plaatsen (op Java noemen wij Buitenzorg, Semarang en Magelang, op Sumatra Medan) afzonderlijke institueering ernstig wordt overwogen. Misschien is op enkele dezer plaatsen de institueering reeds een feit geworden, eer de Synode van 1917 vergadert.

Deze feiten hebben er toe geleid, dat de Kerkeraad van Batavia in correspondentie is getreden met de bestaande plaatselijke Kerken, met belangrijke kringen van geloovigen die institueering overwegen, en met de Zendingsarbeiders op Midden-Java over de vraag, of de tijd reeds gekomen is om op Java een eigen Classis te vormen. Als vrucht van deze correspondentie werd den 2en Augustus 1916 te Djokjakarta een vergadering, (waarop de plaatselijke Kerken, de kringen van geloovigen en de Zending op Midden Java vertegenwoordigd waren) samen geroepen, om o.a. ook deze zaak te bespreken.

Het eenparig oordeel dezer samenkomst was, dat het zeer gewenscht zou zijn, op Java tot de vorming van een eigen Classis over te gaan.

Een en ander is oorzaak, dat de Kerkeraad van Batavia vrijmoedigheid heeft om hiervoor Uwe hulp in te roepen.

De Kerkeraad legt er den nadruk op, dat de wensch om in Indië te komen tot een begin van kerkverband allerminst haar oorsprong heeft in een zekere zucht om den band met de Kerken in het Vaderland lossen te maken. Evenmin komt het voorstel op uit gemis aan waardeering, voor hetgeen de Classis's Gravenhage heeft gedaan en nog doet voor hare buitenkerken in Indië. De bedoeling is uitsluitend, om door middel van classisvorming het welzijn der Kerken in Indië te bevorderen.

Wij kunnen ons ontslagen achten van de plicht om aan een vergadering als de Uwe te bewijzen, dat een eigen kerkverband inderdaad het welzijn der plaatselijke Kerken bevordert. Alleen nemen wij de vrijheid, er U met een enkel woord op te wijzen, dat het noodzakelijk is in Indië kerkverband in het leven te roepen, *zoodra het maar eenigszins kan.*

Wij kunnen ons zeer goed voorstellen, dat de opmerking zal worden gemaakt: het aantal Kerken die er zijn in Indië, is zoo klein en de weinige geïnstitueerde Kerken zijn zoo zwak. Is de vorming van een Classis-Java niet praematuur? Doch wij stellen daar tegenover, dat wegens den afstand tusschen Nederland en Indië vooral niet langer gewacht mag worden dan noodig is.

Lagen de Kerken waarover het hier gaat, dicht bij de Nederlandsche grenzen, zoodat zij althans zoo nu en dan de meerdere kerkelijke vergaderingen konden bijwonen, dan was de noodzakelijkheid niet zoo dringend. Doch de mogelijkheid, om in dringende gevallen naar Nederland af te vaardigen, of omgekeerd uit Nederland een onderzoek in loco in te stellen, bestaat niet. Behandeling van tuchtgevallen duurt lang, indien de beslissing in Nederland vallen moet. De Kerken in Nederland moeten veelal toch weer adviezen hebben uit Indië, eer zij eene beslissing nemen. De kerkvisitatie komt op zoo grooten afstand niet tot haar recht. De verzorging der verspreid wonende geloovigen en de Evangelisatie-arbeid onder de Europeanen eischen organisatie van het kerkelijk leven. En zoo zou er nog meer te noemen zijn, dat spreekt over de noodzakelijkheid, om in Indië zoo spoedig mogelijk over te gaan tot het in het leven roepen van classicaal kerkverband.

Uitgaande van de veronderstelling, dat op zoo grooten afstand een zwakke Classis beter is dan geen, zullen wij trachten aan te toonen op welke wijze de vorming van een Classis-Java mogelijk zou zijn.

1. Aantal geïnstitueerde Kerken.

Het aantal volledig geïnstitueerde Kerken op Java is thans drie. De band tusschen het Hollandsch gedeelte van de nog niet volledig geïnstitueerde Kerk van Djokjakarta en de Kerk van Amsterdam, zou alzoo gewijzigd kunnen worden,

dat ook de Gereformeerde Kerk van Djocjakarta (Hollandsch gedeelte) in het kerkverband opgenomen werd. De Classis werd dan gevormd door vier Kerken. Dit aantal is groot genoeg om samen in Classis te vergaderen. Het zou misschien gewaagd zijn met zoo klein aantal te beginnen, indien er geen verwachting was, dat het zich zou uitbreiden. Doch boven is reeds aangeteekend, dat het aantal geïnstitueerde Kerken waarschijnlijk spoedig zal aangroeien tot een zes à achtal.

2. *Bevoegdheid.*

De Classis Java zou, zooals vanzelf spreekt, gebonden zijn aan de bepalingen, die de Kerkenorde der Gereformeerde Kerken in Nederland omtrent de vergaderingen der Classis heeft vastgesteld en dezelfde bevoegdheden bezitten, als haar gelijknamige meerdere vergaderingen in Nederland. Dat een Classis Java niet altijd van haar bevoegdheid gebruik zal kunnen maken is een andere zaak. Zij zal moeilijk afgevaardigden kunnen zenden naar eene Particuliere Synode enz. De uitoefening harer bevoegdheid wordt vanzelf begrensd door de bijzondere omstandigheden, waaronder zij optreedt; doch dit doet aan hare bevoegdheid zelf niet tekort.

3. *Verband met de Gereformeerde Kerken in Nederland.*

De band tusschen de Kerken in Nederland en de Kerken in Indie moet zoo sterk mogelijk blijven. Het behoeft geen betoog, dat de Indische Kerken, al komen zij samen in Classis, zóó zwak zijn, dat zij voortdurend hulp en steun van de Kerken in Nederland zullen noodig hebben. Daarom worde de Classis Java opgenomen in het verband der Nederlandsche Gereformeerde Kerken. De zaken, die zij niet kan afdoen of die de Kerken in het gemeen raken, brengen zij op een der Particuliere Synodes van Nederland, b. v. die van Zuid-Holland (noordelijk gedeelte) of Noord-Holland. Zij wordt dan een buiten-Classis van de Particuliere Synode, die daartoe door de Generale Synode wordt aangewezen.

4. *Verband met de Zending op Midden-Java.*

Aan de Missionaire Predikanten is opgedragen de verzorging van Europeanen op hun terrein (Acta Synode van Utrecht, Art. 117). Het zou dus gewenscht zijn, dat de zendende Kerken hare Dienaren machtigen, aan de Classis Java advies te vragen in alle zaken, die betrekking hebben op de geestelijke verzorging van Europeanen. Woonden de Missionaire Predikanten dan de vergadering bij met adviseerende stem, zoo zou dit de op zich zelf zwakke Classis eenigermate kunnen versterken.

5. *Vergaderingen.*

De Kerkenorde bepaalt, dat elke Classis viermaal 's jaars vergaderen zal. De afstanden, waarop de Kerken op Java van elkander liggen maken het evenwel onmogelijk zoo dikwijls bijeen te komen. Voorloopig althans wordt driemaal des jaars voldoende geacht. De samenkomsten der Classis zouden dan kunnen samen vallen met de vergaderingen der Zendingarbeiders op Midden-Java, die ook driemaal per jaar gehouden worden.

Deze voorstellen bieden wij u ter overweging aan. Wij bidden u ook in deze gewichtige zaak de leiding des Heiligen Geestes toe. En mogen uwe beslissingen bevorderlijk zijn aan den bloei der Gereformeerde Kerken in Nederland niet alleen, maar ook aan het welzijn der zwakke Gereformeerde Kerken in Nederlandsch-Indie.

De Gereformeerde Kerk van Batavia,

L. TIEMERSMA, *Praeses.*
D. HUININK, *Scriba.*

BIJLAGE LXI.

(J. 3)

Met drie bijlagen.

Geestelijke belangen der Gereformeerden in Argentinië.

Ter fine van advies werd in handen van Uwe Commissie gesteld punt J 3 van het agendum, het rapport van Deputaten voor de geestelijke belangen der Gereformeerden in Argentinië.

De brs Deputaten, die deze zaak behartigden, berichten dat zij, ondanks de ongunstige tijdsomstandigheden, een vrij geregelde correspondentie konden onderhouden met de Argentijnsche Kerken.

Met blijdschap maken zij melding van het feit, dat er vaster gang kwam in het kerkelijke leven aldaar, dat er een aanvankelijke regeling voor 't kerkverband in classicaal saamleven der Kerken getroffen werd, en dat er zich een toenemende begeerte openbaarde naar de genademiddelen en de institueering der Kerk.

De Deputaten betreuren echter, dat ook ditmaal de Kerken voor een groot deel geen gehoor gaven aan het dringend verzoek, hetwelk door Deputaten ingevolge machtiging door de laatst gehouden Generale Synode tot haar gericht werd, n.l. een collecte voor haar zwakke zusterkerken in Argentinië te willen houden.

Deputaten hebben zich gekweten van de hun gegeven opdracht een nader verband tusschen de Argentijnsche Kerken en die in Nederland voor te bereiden. Zij dienden daartoe als bijlage I van hun rapport een voorstel in, dat onveranderd door Uwe Commissie werd overgenomen.

Mocht dit voorstel verworpen worden, dan geven zij in overweging aan de Synode, dat zij ter vergemakkelijking van den arbeid en ter besparing van kosten, tot Deputaten benoeme broeders, die in eenzelfde Provincie woonachtig zijn. Uwe Commissie adviseert de Synode te besluiten: *[volgen de conclusiën]*.

J. E. GOUDAPPEL, *Rapporteur.*

BIJLAGE A.   RAPPORT van Deputaten in zake Argentinië.

*Aan de Eerwaarde Generale Synode der
Gereformeerde Kerken in Nederland.*

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders in onzen Heere Jezus Christus!

Deputaten, door de Generale Synode van 's Gravenhage in 1914 benoemd tot behartiging van de geestelijke belangen der Gereformeerden in Argentinië, hebben de eer U te rapporteeren als volgt:

de functiën bleven onder hen verdeeld als in het voorafgaande Synode-jaar, zoodat ook nu Ds LANDWEHR fungeerde als Praeses, Ds FERNHOUT als Scriba en br PLANTENGA als Quaestor.

Van hun benoeming en opdracht gaven ze aanstonds kennis aan de Argentijnsche Kerken, en aan de Deputaten die met soortgelijk mandaat als het hunne waren benoemd door de Christelijke Gereformeerde Kerk in Noord-Amerika.

Met de laatsten mochten ze, voorzoover samenwerking noodig en wenschelijk was, een broederlijke correspondentie voeren.

Ook die met de Argentijnsche Kerken kon, ondanks de ongunstige tijdsomstandigheden, vrij geregeld worden onderhouden.

De berichten uit Argentinië waren, wat het kerkelijk en het geestelijk leven onzer stamverwanten betreft, schier zonder uitzondering gunstig, althans bemoedigend. Het kerkelijk bewustzijn blijkt er allengs krachtiger op te leven en het kerkelijk leven tot vaster gang te komen. De bediening van Woord en Sacramenten was niet ongezegend en de oefening der tucht niet onvruchtbaar. En al nam het aantal leden der geïnstitueerde Kerken niet noemenswaardig toe, op onderscheidene plaatsen ontwaakte onder de Nederlandsche kolonisten, dank zij den trouwen arbeid der Kerken, een toenemende begeerte naar de bediening der genademiddelen en naar institueering der Kerk.

In verband daarmee leed de Kerk van Buenos-Ayres een gevoelig verlies door het heengaan van haar Dienaar Ds J. C. SONNEVELDT. Gelijk Deputaten ter voorgaande Synode mededeelden, was toen door de Kolonie van Zuid-Afrikaansche Boeren in Chubut met de Kerk van Buenos-Ayres een overeenkomst getroffen, volgens welke Ds SONNEVELDT jaarlijks gedurende 3 maanden onder hen arbeiden zou, en zij voor de helft in het honorarium voor dezen Dienaar zouden voorzien. Deze regeling is evenwel van korten duur geweest. Kort daarna hebben de Boeren in Chubut zich kerkelijk geïnstitueerd en Ds SONNEVELDT tot Leeraar beroepen. Ds SONNEVELDT meende deze roeping te moeten opvolgen; en zoo werd de Kerk van Buenos-Ayres vacant. In verband met de ongunst der tijden heeft Buenos-Ayres, in overeenstemming met het advies der Deputaten van de Noord-Amerikaansche en de Nederlandsche Kerken van haar aanvankelijk voornemen, om aanstonds weder een Dienaar te beroepen afgezien — iets waarvoor ze belangrijk meerderen steun uit Noord-Amerika en Nederland zou behoeven — en, in afwachting van gunstige omstandigheden, den Heer HOOGENDORP, Hoofd van den Christelijken Nederlandschen Schoolcursus te Buenos-Ayres tot leerend

Ouderling benoemd, Sedert zette zich het kerkelijk leven te Buenos-Ayres, zonder merkelijke stoornis, voort.

Zoo was het ook te Tres Arroyos, waar Ds S. RIJPER met onverdroten ijver en niet zonder zegen werkzaam is. Van een ernstige ziekte, die hem in 1916 enkele maanden buiten den arbeid zette, en de gemeente in groote zorg bracht, mocht hij, Gode zij dank, volkomen herstellen. Der Kerk van Tres Arroyos hadden Deputaten advies te geven inzake de wijziging die, tengevolge van de beroeping en bevestiging van den Heer RIJPER als Dienaar des Woords, noodig was geworden in het vroeger met hem, als Hoofd der School en als Oefenaar gesloten contract. Deze overeenkomst was aangegaan voor den tijd van 4 jaren, een bepaling die wèl voor den Heer RIJPER als Oefenaar, maar niet als Dienaar des Woords gelden kon.

Overeenkomstig het advies van Deputaten, is de verhouding nu zóó geregeld, dat met dekking van de wederzijdsche belangen de positie van Ds RIJPER in overeenstemming is met de kerkenordening.

Door den arbeid van Ds RIJPER onder hen kwam er geestelijk opwaken onder de Gereformeerden in Pehuelches. Tal van ouders begeerden er den Heiligen Doop voor hunne kinderen. De Kerk van Tres Arroyos vroeg in deze zaak het advies uwer Deputaten. Deputaten raadden den Kerkeraad de ouders te Pehuelches vóór alles in hun belijdenis te onderzoeken; hen, bij bevredigenden uitslag tijdelijk als buiten-leden van Tres Arroyos onder zijn hoede te nemen; hun kinderen óf te Tres Arroyos, óf, zoo dit wegens den grooten afstand ondoenlijk bleek, in een wettige kerkelijke samenkomst te Pehuelches zelf te doopen, en er voorts toe te arbeiden dat de Kerk te Pehuelches zelf tot institueering kwame. Dienovereenkomstig werd gehandeld.

Verblijvend was mede, dat het door den arbeid van Ds RIJPER te Rosario, waar reeds vroeger de belangstelling was ontwaakt, ten vorigen jare tot kerkformatie kon komen. Er werd een Zondagschool geopend en een Jongedochtersvereniging opgericht. Deputaten adviseerden ook aanstonds pogingen in het werk te stellen om te komen tot stichting van een School met den Bijbel.

Ook uit Tandil en Azul kwamen moedige berichten van toenemende begeerte voor de bediening des Woords.

Hoezeer de Kerken in Argentinië bedacht zijn op de verbreiding van kennis der waarheid onder de Hollandsch-sprekende bevolking, blijkt uit een missive aan het Gereformeerd Traktaat-genootschap „Filippus”, die ze Deputaten verzochten door te zenden, en waarin ze verzochten op gelijke condities als voor de Kerken hier te lande gelden, de uitgaven van „Filippus” te mogen ontvangen.

Van veel beteekenis voor 't leven der Argentijnsche Kerken is het classicaal verband waarin ze traden als „Classis Buenos-Ayres van Nederlandsche Gereformeerde Kerken in Argentinië”. Voor de regeling daarvan vroegen ze het advies van Deputaten. Het is geheel in overeenstemming met de Dordtsche Kerkorde die, gelijk bekend is, met terzijde stelling van een aanvankelijke regeling voor 't kerkverband, door de Argentijnsche Kerken is aangenomen. Uit den aard der zaak kon dit classicaal verband wegens den grooten afstand tusschen de Kerken niet even krachtig werken als onder ons. Bepaald is, met het oog daarop, dat de Kerken minstens éénmaal des jaars in classicale vergadering saamkomen, en dat ze voorts elke drie maanden een getrouw en nauwkeurig bericht van haar leven en arbeiden toezenden aan den classicalen Scriba, die het aan elk der Kerken toezendt, om in de eerstvolgende samenkomst, voorzooveel noodig, onderwerp van bespreking te doen zijn, en waarvan ook afschrift wordt gezonden aan Deputaten der Noord-Amerikaansche en der Nederlandsche Kerken. Dit stelt de Argentijnsche Kerken in staat, elkander zooveel mogelijk met raad en daad bij te staan; het houdt Deputaten in Noord-Amerika en hier te lande geregeld op de hoogte met het kerkelijke leven ginds, en is een stap nader in de richting van een nauwer verband tusschen de Kerken in Argentinië en die in Nederland.

In verschillende zaken vroeg de Classis Buenos-Ayres uwen Deputaten advies. Zoo b.v. over het optreden van den Dienaar des Woords in Baptistische kringen, waartoe Ds RIJPER meer dan ééns werd uitgenoodigd, en inzake de tuchttoefening over geloovigen-in-de-verstrooiing, die tijdelijk bij een of andere Kerk inwonen, doch die de correspondentie met die Kerk niet onderhouden.

Wat het eerste betreft oordeelden Deputaten dat er tegen het houden van een Christelijke toespraak in een Baptistischen kring, in 't algemeen geen bezwaar bestaat, zoo het onder geenerlei verplichting brengt om Baptistische Predikers daartoe óók in eigen Kerk te laten optreden; doch dat er voor een ambtelijken dienst door een Gereformeerd Dienaar in een Baptistische gemeente, als sluitende in de erkenning van de daar bestaande ambten, geen sprake kon zijn. Wat het

andere aangaat, adviseerden Deputaten dat de uiterste lankmoedigheid moet worden betracht, en dat, waar persoonlijk bezoek niet mogelijk is, het schriftelijk vermaan langen tijd — b.v. gedurende twee jaar — dient volgehouden, vóór men bij hardnekkig stilzwijgen zulke leden mag beschouwen als met de kerkgemeenschap te hebben gebroken.

Een verzoek der Classis Buenos-Ayres dat Deputaten, tot vermeerdering van de belangstelling hier te lande in haar Kerken, in kerkelijke bladen nu en dan eenig bericht over de Kerken in Argentinië mochten plaatsen, willigden uwe Deputaten gaarne in, gelijk ze er dan ook reeds een enkele maal gevolg aan gaven.

Uit de mededeelingen aangaande haar financiëlen toestand bleek Deputaten, dat de Argentijnsche Kerken, hoe loffelijk ook haar offervaardigheid is, nog steeds aan krachtigen en geldelijken steun uit Noord Amerika en Nederland behoefte hebben. Vooral nu de ongunst des tijds niet nalaat haar inkomsten te drukken.

Daarom temeer betreuren Deputaten, dat de Kerken ook ditmaal voor een zoo groot deel geen gehoor gaven aan het dringend verzoek, dat Deputaten ingevolgt machtiging door de laatstgehouden Generale Synode, tot haar richtten, een collecte voor haar zwakke zusterkerken in Argentinië te willen houden. Ingevolge de door Deputaten verzonden missive in het begin van 1915 was in November van dat jaar door niet meer dan 22 Kerken een *collecte* gehouden, tot een gezamenlijk bedrag van f 1202.95. Aan een tweede verzoek van Deputaten gaven 20 Kerken gehoor; zoodat niet minder dan 650 Kerken ten deze in verzuim bleven te collecteeren; 114 Kerken zonden eene gift. Voor 't overige zij het Deputaten vergund, voor wat aangaat de stoffelijke zijde van hun arbeid, te verwijzen naar annexe rekening en verantwoording van den Quaestor.

Een deel der correspondentie van Deputaten met de Kerken in Argentinië betref de hun gegeven opdracht, een nader verband tusschen de Argentijnsche Kerken en die in Nederland voor te bereiden.

Meer dan ééns drongen de Kerken ginds op zulk een nauwer verband aan. En Deputaten oordeelden, nu het kerkelijk leven in Argentinië zich allengs meer consolideerde en er zelfs classicaal verband opkwam, den tijd daarvoor gekomen. Zij hebben daarom de eer uwe vergadering ter zake het hiernevens gaande voorstel te doen, dat de Kerken in Argentinië ter kennisneming werd toegezonden, en dat, naar Deputaten grond hebben te vertrouwen, haar geven zou, wat ze zoo lang en zoo ernstig begeerden.

Deputaten gingen daarbij uit van het classicaal verband tusschen de Argentijnsche Kerken, en oordeelden derhalve dat het nauwere verband tusschen die Kerken en de Kerken hier te lande moest gezocht worden in de Particuliere Synode en door haar in de Generale. Wijl de groote afstand de werking van dit verband altoos uiterst gebrekkig zal doen zijn, achtten ze het echter wenschelijk, dat de Particuliere Synode, waaronder de Classis Buenos-Ayres zal ressorteeren, een der Classes in haar ressort deputeere, om van Synode tot Synode de correspondentie met die van Buenos-Ayres te onderhouden. Uit den aard der zaak zal deze Particuliere Synode dan ook belast zijn met het bieden van stoffelijke hulp aan de Argentijnsche Kerken, voor zooveel deze die noodig zullen hebben.

Deputaten stellen uwe vergadering voor, bij aanneming van hun voorstel, niet opnieuw Deputaten voor de geestelijke belangen der Gereformeerden in Argentinië te benoemen. Mocht hun voorstel evenwel door u verworpen worden, zoo nemen ze de vrijheid Uwe vergadering in overweging te geven dat zij, ter vergemakkelijking van den arbeid en ter besparing van kosten, tot Deputaten benoeme broeders die in eenzelfde provincie wonen.

En hiermede Uwe vergadering in deze zaak en in al haren arbeid de leiding des Heiligen Geestes toebiddend, zijn ze gaarne,

Uwe dienstwilligen in Christus,

*de Deputaten voor de geestelijke belangen der
Gereformeerden in Argentinië,*

J. H. LANDWEHR, *h. t. Praeses.*
K. FERNHOUT MZN, *h. t. Scriba.*
PLANTENGA, *Quaestor.*

BIJLAGE B.

**VOORSTEL van Deputaten in zake nader verband tus-
schen de Gereformeerde Kerken in Nederland en die
in Argentinië.**

De Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland, saamgekomen te Rotterdam op 24 Augustus 1917,

nader overwegende het verzoek der Nederlandsche Gereformeerde Kerken in Argentinië, zijnde die te Buenos-Ayres, Tres Arroyos en Rosario, om opgenomen te worden in het kerkverband der Gereformeerde Kerken hier te lande,

gelezen de stukken die doen blijken dat de Argentijnsche Kerken, evenals die in Nederland, de drie Formulieren van Eenigheid, de Nederlandsche Geloofsbelijdenis, den Heidelbergschen Catechismus en de Leerregelen van Dordrecht, aanaarden als akkoord voor kerkelijke gemeenschap en leven bij de Dordtsche Kerkenorde 1618, '19, gelijk die laatstelijk werd herzien en gewijzigd door de Generale Synode van Utrecht in 1905;

gezien, dat genoemde Kerken leven in een behoorlijk geregeld Classicaal verband, en gehoord het advies van Deputaten der laatst gehouden Generale Synode voor de geestelijke belangen der Gereformeerden in Argentinië,

besluit aan het verzoek dezer Kerken te voldoen, door de Classis Buenos-Ayres toe te voegen aan de Classes der Particuliere Synode van Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte); haar mitsdien recht gevend, zich ter genoemde Particuliere Synode op de wijze als in de Kerkenordering aangegeven te doen vertegenwoordigen, en al die hulp en steun te ontvangen welke Kerken die in één kerkverband leven, om Christus' wille, elkander schuldig zijn;

en verzoekt de Particuliere Synode van Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte), haar deze hulp en steun te willen bieden, zooveel als mogelijk is; waartoe naar het oordeel der Synode, met het oog op den grooten afstand, zeer dienstig zal kunnen zijn, dat de Particuliere Synode van Zuid-Holland, (zuidelijk gedeelte) de Classis Rotterdam deputeere, om tusschentijds met de Classis Buenos-Ayres, zooveel noodig te correspondeeren en de Kerken in Argentinië in dringende gevallen van advies te dienen,

sluitende dit alles, uit aanmerking voor de veelszins abnormale omstandigheden waarin de Argentijnsche Kerken voorsnog verkeerden, niet in de beroepbaarheid van de Dienaren des Woords dezer Kerken bij de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Deputaten voor Argentinië,

J. H. LANDWEHR, *h. t. Praeses.*
K. FERNHOUT Mz., *h. t. Scriba.*
PLANTENGA, *Quaestor.*

BIJLAGE C.

**REKENING EN VERANTWOORDING
van ontvangsten en uitgaven van Deputaten voor de geestelijke belangen
van de Gereformeerden in Argentinië.**

ONTVANGSTEN.

	1914 Aan saldo der rekening								
Dec. 22	1914	f	278.25	1915	Heemse	-	2.50	Per transport	f 317.47
	Aan collecte te:			April	Anna Jacoba Polder	-	5.—		
	1915 Stedum	-	6.22		Bodegraven	-	2.50		
Jan. 13	Schoonhoven (B)	-	3.—		Gerkesklooster	-	5.—		
Mrt. 26	Meppel	-	10.—		Mijdrecht	-	5.—		
April	Lollum	-	5.—		Leeuwarden	-	10.—		
	O. en N. Wetering.	-	2.50		Oostburg	-	1.—		
	Fijnaart	-	2.50		Oppenhuizen	-	7.50		
	Hattem	-	2.50		Aalten	-	2.50		
	Zuidlaren	-	2.50		Leidschendam	-	1.—		
	Voorthuizen	-	2.50		Overschie	-	5.—		
	Purmerend	-	2.50		Zwagerveen	-	2.50		
	Transporteeren	f	317.47		Transporteeren	f	366.97		

		Per transport f	366.97
1915	Doetinchem	-	2.—
April	Augustinusga en		
	Surhuizum	-	2.50
	Opeinde en Nijega	-	2.50
	Hollum (A)	-	2.50
	Hoogeveen	-	10.—
	's Hertogenbosch	-	5.—
	St. Anna Parochie (B)	-	10.—
	Heerjansdam	-	2.50
	Zendingsvereniging		
	Baarland	-	3.—
	Aan bijdragen Gerefor-		
	Enumatil	-	2.50
	Reeuwijk	-	2.50
	Achlum (Fr.)	-	3.50
	Raard	-	2.—
	Assen	-	5.—
	Marken	-	1.—
	Koudum	-	2.50
	Oosterbierum	-	5.—
	Marrum (Fr.)	-	5.—
	Kollum	-	5.—
	Baambrugge	-	5.—
	Ijmuiden	-	7.50
	Nijmegen	-	2.50
	Bruinisse	-	2.50
	Bolnes	-	1.—
	Tienhoven	-	2.—
	Heerenveen	-	7.50
	Bierum	-	5.—
	Hendrik-Ido-Ambacht	-	5.—
	Zevenhoven	-	1.—
	Boxum	-	2.50
	Naaldwijk	-	10.—
	Veendam	-	2.50
	Soest	-	2.50
	Oosterend	-	2.50
	Bevenwijk	-	2.50
	Huizum	-	2.50
	Hoogkerk	-	2.50
	Aduard	-	5.—
	Wemeldinge	-	1.—
	's Gravenpolder	-	1.50
	Berlikum (Fr.)	-	2.50
	Harlingen	-	2.50
	Scherpenzeel	-	2.50
Mei	Alblasserdam	-	9.89
	Burum	-	19.44
	Bunschoten (B)	-	28.36
	Oud-Schoonebeek	-	5.—
	Koudekerk (Z.-H.)	-	5.—
	Garjip	-	19.60
	Uithoorn	-	2.—
	Zuidwolde	-	1.—
	Scharendijke	-	2.—
	Zutphen	-	5.—
	Stroobos	-	1.—
	Meliskerke	-	2.50
	Witmarsum	-	1.—
	Oldebroek	-	8.88
	Middelstum	-	10.—
	Britsum	-	2.50
	Beilen	-	2.50
Transporteeren f			648.14

		Per transport f	648.14
1915	Ambt Vollenhoven	-	13.64
Juni	de Lier	-	5.—
	Ommen	-	5.—
	Sneek	-	47.97
	Bolsward	-	2.50
	Velsen	-	4.47
	Colijnsplaat	-	5.—
	Oosterzee	-	1.50
	Schettens	-	2.50
	Zaandam	-	10.—
	Ottoland	-	4.—
	Oudshoorn	-	5.—
	Giessen-Oudkerk c. a.	-	1.—
	Klundert	-	26.50
	's Gravenhage	-	10.—
	Hazerswoude	-	2.50
	Winterswijk	-	19.23 ⁵
	Maassluis (A en B)	-	10.—
	Nieuw-Lekkerland	-	2.50
	Ureterp	-	2.50
	den Ham (O.)	-	2.50
	Reitsum	-	12.90
	Zendingsvereniging		
	Maasland	-	10.—
	Wezep	-	3.—
Juli	Noord-Scharwoude	-	2.50
	Appelscha	-	1.—
	Utrecht	-	10.—
	Nieuw-Dordrecht	-	9.63
	Leerdam	-	5.—
	Pingjum-Zurich	-	4.15
	Nieuwendijk (N.-Br.)	-	10.—
	Winschoten	-	34.92 ⁵
	Nijkerk	-	2.50
	Makkum	-	12.14
Aug.	Vlaardingenveld (B)	-	14.87
	Numansdorp	-	9.85
	Nijemirdum	-	12.64 ⁵
	Langerak	-	2.50
	Zuid-Beijerland	-	12.50
Sept.	Nieuweroord (Dr.)	-	1.—
	Uithuizermeeden	-	8.—
	Rinsumageest	-	23.35
	Soerabaia (Ned. O.-I.)	-	59.38
Nov.	Schipluiden	-	2.—
	Anjum	-	21.21
	Rotterdam	-	397.25
	Batavia	-	70.60
	Beetgum	-	5.—
	Stedum	-	12.—
	Goes	-	22.32
	Kampen	-	15.—
Dec.	Aarlanderveen	-	2.50
	Leens	-	5.—
	Sleeuwijk	-	10.89 ⁵
	Amsterdam	-	25.—
1916	de Krim (O.)	-	15.20
Jan.	Zuidwolde (G.)	-	5.—
	Hijlaard (Fr.)	-	12.45
	Buitenpost	-	3.—
	Delft	-	10.—
Febr.	Ijsselmonde	-	14.—
	Haren	-	22.04
Transporteeren f			1763.76

		Per transport	f 1763.76			Per transport	f 1965.73 ⁵
1916	Groningen (B)		- 94.93	1917	Leimuïden		- 1.—
Febr.	Leimuïden		- 4.10	Febr.	Hazerswoude (1916)		- 18.83
Mei	Nijverdal		- 2.—		Hazerswouds (1917)		- 20.—
	Dalfsen		- 7.72		bij Ds LANDWEHR ont-		
Juni	Waddingsveen		- 12.37 ⁵		vangen:		
Sept.	Berkel en Rodenijs:				Berkel		- 17.42
	1e. collecte		- 13.42		Haarlemmermeer O. Z.		
	2e. collecte		- 14.16		1914	f 33.37 ⁵	
Nov.	Wommels		- 20.85		1915/16	- 21.50	
1917	Stedum		- 10.25		1917	- 27.50	- 82.37 ⁵
Febr.	Leiden		- 22.17				
	Transporteeren		f 1965.73 ⁵		Samen		f 2105.36

UITGAVEN.

		Per kosten vergadering				Per transport	f 1054.50
1915	Jan. 28	Deputaten Utrecht	f 3.35	1915	Nov. 25	Per Amsterdam	- 6.45
		verschotten				reiskosten Penning-	
		Ds LANDWEHR	- 6.—			meester	- 7.50
		reiskosten Penning-				verschotten	
		meester	- 6.—			Ds LANDWEHR	- 3.—
	29	Kerk Buenos-Aires	- 222.20	Dec. 4		voor Kerk Buenos-	
		(Dit bedrag op ver-				Aires:	
		zoek dier Kerk ver-				premie H. HOGENDORP	
		effend met voor haar				per 1 Jan. 1915	- 110.35
		betaalde premies-le-				" 1 Juli 1915	- 110.35
		vensverzekering van				" 1 Jan. 1916	- 110.35
		H. HOGENDORP d.d.		1916	Jan. 10	ZALSMAN advertentie	
		1 Jan. 1914	f 111.85			De Bazuin	- 1.40
		1 Juli 1914	- 110.35			dezelfde advertentie	
			f 222.20			in De Heraut	- 2.60
		Kerk Tres Arroyos		Spt. 14		telegram	
		idem (voor premie				Ds FERNHOUT	- 0.25
		Ds RIJPER dd. 12 Juli		14		kosten vergadering te	
		1914)	- 74.15			Utrecht	- 12.—
		porto	- 05			verschotten	
Fbr. 25		kosten vergadering te				Ds LANDWEHR	- 4.25
		Amsterdam	- 4.50			reiskosten Penning-	
		verschotten				meester	- 5.50
		Ds LANDWEHR	- 4.50	20		voor Kerk Tres Ar-	
		reiskosten Penning-				royos: premiën Ds	
		meester	- 7.50			RIJPER:	
Apr. 10		Drukkerij „Libertas”				per 1 Jan. 1916, 1 April	
		nota drukwerk	- 30.80			1916 en 1 Juli 1916	- 229.47
Nov. 4		kosten vergadering		20		voor Kerk Buenos	
		Amsterdam	- 3.25			Ayres:	
		reiskosten Penning-				premie H. HOGENDORP	
		meester	- 9.50			per 1 Juli 1916	- 110.35
		verschotten		1917	Jan. 13	voor Kerk Tres Ar-	
		Ds LANDWEHR	- 7.95			royos:	
12		voor Kerk Tres Ar-				premie Ds RIJPER per	
		royos premie Ds RIJ-				12 Oct. 1916	- 76 03
		PER per 12 Oct. 1915	- 74.15			port-overmaken	- 20
23		Kerk Buenos Aires	- 300.—			porti-ontvangstberich-	
		Kerk Tres Arroyos	- 300.—			ten aan de Kerken van	
		kosten overmaken en				de gezonden gelden.	- 1.50
		aant.	- 60			verschotten	
25		kosten vergadering				Ds LANDWEHR	- 9.89
		Transporteeren	f 1054.50			Samen	f 1855.94

RECAPITULATIE :

Ontvangsten	f 2105.36
Uitgaven	- 1855.94
Saldo alzoo in kas	f 249.42

Aldus opgemaakt, ter indiening bij de vergadering der Generale Synode te Rotterdam in 1917.

De Penningmeester van Deputaten,
PLANTENGA.

Nagezien en accoord bevonden,

De Commissie,

J. E. GOUDAPPEL.
H. T. OBERMAN.

Augustus 30 1917. -

BIJLAGE LXII.
(J. 4.)

Met eene bijlage.

ADVIES over het rapport van den Deputaat ter behartiging van de belangen der Nederlandsche Gereformeerden bij de Overheidspersonen in Duitschland.

Tweemaal heeft de Deputaat voor deze materie, Ds C. L. F. VAN SCHELVEN, zijne diensten bewezen.

De eerste maal betrof het broeder G. A. DE VRIES, die vanwege de Classis Arnhem onder de Nederlandsche Gereformeerden in Essen am Ruhr en Westfalen arbeidde. Tegen dezen broeder werd door de Duitsche autoriteiten een bevel tot uitwijzing uitgevaardigd, omdat hij zich bezondigd had tegen de wetten der gastvrijheid, door van zijn anti-Duitsche gevoelens op onvoorzichtige wijze blijk te geven. Waar bij onderzoek bleek, dat br. DE VRIES metterdaad zelf de oorzaak was van de uitwijzing, — in dezen ook gehandeld hebbende tegen herhaalde waarschuwing van de zijde van de classicale Deputaten en den generalen Deputaat, bestonden er voor den laatstgenoemde geene redenen bij de Duitsche Overheidspersonen verdere stappen te doen om den heer DE VRIES tot zijnen arbeid onder de Nederlandsche Gereformeerden in Essen en Westfalen te laten terugkeeren. De Classis Arnhem en de Particuliere Synode van Gelderland gaven hare sanctie op deze handeling.

De tweede maal betrof de hulpbieding van den Deputaat een geval te Keulen. Daar werden alle samenkomsten van vreemdelingen verboden; dus konden ook de Gereformeerden aldaar niet vergaderen. Een drietal samensprekingen met de militaire autoriteiten hadden evenwel het verblijdend resultaat, dat de Gereformeerden weer vrijheid ontvingen om des Zondags hun „Religions-Versammlung" te houden.

Uwe Commissie adviseert de Synode te besluiten: [volgen de conclusiën].

VAN DER VEEN, Rapporteur.

BIJLAGE.

Aan de Generale Synode van Gereformeerde Kerken te Rotterdam.

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders!

Ondergeteekende, Deputaat der Classis Arnhem van Gereformeerde Kerken voor Rijn-Pruisen en Westphalen, gevolmachtigd als Deputaat van de Gereformeerde Kerken op te treden ter behartiging van de belangen der Nederlandsche Gereformeerden bij de Overheidspersonen in Duitschland (cf Art. 138 Acta Generale Synode Utrecht [1905]; Art. 94 Acta Generale Synode Amsterdam [1908]; Art. 111 Acta Generale Synode Zwolle [1911]; Art. 160 Acta Generale Synode's Gravenhage [1914] en Art. 124 Acta Generale Synode den Haag (cf Art. 160) [1915]), heeft de eer uwer vergadering het volgende te rapporteeren.

10. In 1915 kwamen berichten in, dat broeder G. A. DE VRIES, die vanwege de Classis Arnhem onder de Nederlandsche Gereformeerden in Essen/Ruhr en Westfalen arbeide, moeilijkheden had met de Deutsche Overheidspersonen; welke in korten tijd zóó hoog liepen, dat tegen hem een bevel van uitwijzing werd uitgevaardigd.

Na overleg met Deputaten der Classis Arnhem voor Rijn-Pruisen en Westfalen, is ondergeteekende dadelijk deze zaak gaan onderzoeken in locis.

Allereerst had een officieele bespreking plaats met het consulaat der Nederlanden te Essen/Ruhr, waar medegedeeld werd, dat de heer DE VRIES op advies van den consul zich juist naar het vaderland had begeven, in afwijking van een kort tevoren tegenovergesteld advies.

Dienzelfden dag (26 Mei 1915) had ondergeteekende een langdurig onderhoud met de Königliche Polizei-Direction te Gelsen-Kirchen, waar verklaard werd, dat de heer DE VRIES zich bezondigd had aan de wetten der gastvrijheid, door van zijn anti-Duitsche gevoelens op onvoorzichtige wijze blijk te geven. Met den politie-rechter was DE VRIES in aanraking gekomen. De uitvoering van het uitwijzingsbevel was op verzoek van het Nederlandsch Consulaat opgeschort geworden.

Pogingen om een officieel feiten-materiaal te verkrijgen zijn vruchteloos geweest, daar de Polizei-Präsident en de Regierungs-Präsident te Arnsberg meenden te kunnen volstaan met verwijzing naar wat den heer DE VRIES was medegedeeld.

Uit alles bleek, dat de heer DE VRIES door onvoorzichtige handelingen, tegen herhaalde waarschuwingen in van de zijde van de classicale Deputaten en ondergeteekende zelf oorzaak was van de uitwijzing. Zoo bestonden er geene redenen, bij de Deutsche Overheidspersonen verdere stappen te doen, om de heer DE VRIES tot zijnen arbeid onder de Nederlandsche Gereformeerden in Essen en Westfalen te laten terugkeeren, hoezeer de nood aldaar ook roept om arbeiders.

Zoowel de Classis Arnhem als ook de Particuliere Synode van Gelderland gaven hare sanctie op deze handelwijze.

20. Ook te Keulen werd de tusschenkomst ingeroepen van ondergeteekende, daar tijdens den staat van beleg door den gouverneerenden Generalen Staf een verbod uitgevaardigd was voor alle samenkomsten van vreemdelingen. Hieronder vielen dus ook de samenkomsten der Gereformeerden. Wederom in overleg met de Deputaten ad hoc van de Classis Arnhem, en vooral op aandringen van Keulens's consulent, Ds W. B. RENKEMA te Duisburg, werd besloten alles in het werk te stellen, dat dit verbod wierd opgeheven.

Een drietal samensprekingen (November 1915) op het Gouvernement met de Militär-Intendantur had het gewenschte gevolg, zoodat de Vereeniging weér toestemming ontving hare Zondagsche „Religions-Versammlung" te houden.

Sindsdien loopt de zaak te Keulen weér vlot.

Verder deden zich geene moeilijkheden voor, waarbij de tusschenkomst van ondergeteekende noodzakelijk was.

Uw Deputaat,

C. L. F. VAN SCHELVEN.

BIJLAGE LXIII.

(J. 5.)

Met twee bijlagen.

*Aan de Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland,
gehouden in het jaar 1917.*

De Kerkeraad der Gereformeerde Kerk van Medan (Sumatra), vernomen hebbende, dat verzorging der verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië een punt van bespreking in Uwe vergadering zal uitmaken, meent in verband daarmede het volgende onder Uwe aandacht te moeten brengen.

Sedert het Rapport aan de Synode in zake de geestelijke verzorging der verstrooide Gereformeerden in Nederlandsch-Indië door Uwe Deputaten werd opgemaakt, heeft de bearbeiding dezer Gereformeerden door en van wege de Gereformeerde Kerk van Batavia geleid tot de institueering der Gereformeerde Kerk van Medan. Betreffende deze Kerk, die aanvankelijk 130 zielen telt, waarvan 80 belijdende lidmaten, worden Uwe vergadering in bijgaande nota verschillende gegevens aangeboden.

Zoals uit genoemde nota blijkt, is er bij de leden der Gereformeerde Kerk van Medan opgewekt kerkelijk leven; reeds sedert 1½ jaar wordt iederen Zondag godsdienstoefening gehouden en het aantal hoorders bij het wekelijksche preek-lezen neemt gestadig toe. Ook in de offervaardigheid der gemeenteleden uit zich het geestelijk leven der gemeente, zooals dit in bijgaande nota nader is uiteengezet.

Evenwel, al is de Kerk van Medan er in geslaagd de fondsen bijeen te brengen voor den bouw van kerk en pastorie, en al mag op een jaarlijksch bedrag van f 4380.— aan bijdragen der gemeente voor den kerkedienst gerekend worden, de Gereformeerde Kerk van Medan is niet in staat alleen in het onderhoud van een predikant te voorzien.

Ware dit wel het geval, zoo zou nu reeds Dr W. G. HARRENSTEIN, predikant te Noord-Scharwoude, beroepen zijn overeenkomstig den eenparigen wensch van de gemeente en haren Kerkeraad.

De taak van den predikant van Medan zou dan zijn niet slechts de verzorging der gemeente ter hoofdplaats Medan, maar tevens de bearbeiding der verstrooide Gereformeerden in Noord-Sumatra. Bij de voorloopig aangenomen grensregeling is dit een aaneengesloten gebied van ongeveer 1000 K.M. lang en 200 K.M. breed.

Daar de bearbeiding der verstrooide Gereformeerden, welke in dit gebied wonen en tot de Kerk van Medan gerekend worden, geacht moet worden te behooren tot de taak der Kerken in het gemeen, heeft de Kerkeraad van Medan volle vrijmoedigheid zich tot Uwe vergadering te wenden, om financiëlen steun voor dezen arbeid.

Hoofddoel van dit schrijven is daarom, aan de Synode te verzoeken, op grond van het meer genoemde rapport Uwer Deputaten en van de nadere gegevens bij dit schrijven verstrekt, te besluiten aan de Gereformeerde Kerk van Medan voor den tijd van drie jaren jaarlijks f 4000.— (vier duizend gulden) subsidie te verleen, onder voorwaarde dat de predikant van Medan de bearbeiding der verstrooide Gereformeerden in Noord-Sumatra niet minder ter harte neemt dan de verzorging der gemeenteleden ter hoofdplaats Medan.

De Kerkeraad spreekt ten slotte de hoop uit, dat in Uwe vergadering ter zake een definitieve beslissing genomen worde, opdat het werk der beroeping niet weder uitgesteld behoeft te worden, totdat b.v. door de Deputaten voor deze zaak nadere regelingen getroffen zijn of nadere schriftelijke correspondentie met Indië gevoerd is.

Immers, het behoeft geen betoog, dat dit tot schade van het geestelijk leven der Kerk van Medan zou zijn. Samengesteld uit leden der Gereformeerde Kerk, die bijna zonder uitzondering sinds jaren verstoken zijn geweest van alle kerkelijke bearbeiding, geregeerd door een Kerkeraad, waarvan geen der leden ambtelijke ervaring van elders heeft, van de naastbij zijnde zusterkerk gescheiden door een zeereis van vier dagen, kan deze Kerk minder dan eenige andere de zorgen van een herder en leeraar ontberen.

Zelfs wanneer Uwe vergadering besluit tot het verleen der bovengenoemde subsidie, en voorts alle zaken tot het beroepingswerk behorende zoo snel als maar mogelijk is, worden afgedaan, zal het toch nog volle 10 maanden moeten duren, eer de Kerk van Medan haren predikant in haar midden zal zien.

De Kerkeraad dringt er dan ook op aan, van de beslissing der Synode telegrafisch bericht te mogen ontvangen, wat zou kunnen geschieden in dezen vorm: LCD. Slotema Medan four thousand granted.

Afschrift van dit schrijven is gezonden aan de Classis 's Gravenhage.

Namens den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk van Medan,

R. SLOTEMA, *wd. Voorzitter.*
A. A. L. RUTGERS, *Scriba.*

BIJLAGE A.

NOTA over den staat der Gereformeerde Kerk van Medan opgemaakt door den Scriba van den Kerkeraad.

INSTITUEERING. Den 12den Mei 1917 werd de Gereformeerde Kerk van Medan geïnstitueerd in een vergadering van belijdende leden der Gereformeerde Kerk van Batavia te Medan en omstreken woonachtig, onder leiding van Dr H. A. VAN ANDEL, daartoe door den Kerkeraad te Batavia gemachtigd.

Deze institueering was voorbereid door de actie der Gereformeerde Vereeniging, twee jaar tevoren opgericht.

In genoemde vergadering die een uitvloeisel was van het onder dagteekening van 1 Augustus 1916 verzonden verzoek om tot institueering te mogen overgaan (geteekend door 39 belijdende leden), werd door de aanwezige belijdende leden hoofd voor hoofd instemming betuigd met de navolgende verklaring:

„De tot het Heilig Avondmaal toegelaten leden van de Gereformeerde Kerk van Batavia, te Medan en omstreken woonachtig, bijeengekomen op den 12den Mei 1917 te Medan, na gepleegd overleg met en gunstig advies van de Gereformeerde Kerk van Batavia, verklaren,

„zich te vereenigen tot een afzonderlijke plaatselijke Kerk, en voor die Kerk te aanvaarden den vorm, dien Gods Woord voor het Kerkelijk leven aanwijst; „waarom zij zoo aanstonds hopen over te gaan tot de aanwijzing van ambtsdragers voor de regeering der Kerk en voor de verzorging der armen; en waar zij van oordeel zijn, dat in de Belijdenisschriften en in de Kerkenorde van de Gereformeerde Kerken in Nederland en in Nederlandsch-Indië de zuiverste vorm van Belijdenis en kerkelijk leven omschreven is, verklaren zij, „te aanvaarden de drie Formulieren van Eenigheid (de ware Christelijke Belijdenis, den Heidelbergischen Catechismus en de vijf Artikelen tegen de Remonstranten) als uitdrukking van hun geloof, en de Kerkenorde van 1618/19 in den thans in die Kerken vigeerenden vorm als regel voor hun kerkelijk leven, zich aan te sluiten aan de bovengenoemde Gereformeerde Kerken om met dezen in kerkelijk verband samen te leven,

„en op te treden onder den naam: Gereformeerde Kerk van Medan”.

OUDERLINGEN In dezelfde vergadering werden gekozen tot ouderlingen de broeders P. A. COLIJN, Dr A. A. L. RUTGERS en Mr R. SLOTEMA; en tot diakenen de broeders J. HOGERVORST en J. J. MEEUWSE.

Mr R. SLOTEMA, treedt op als waarnemend voorzitter, Dr A. A. L. RUTGERS als scriba van den Kerkeraad.

LEDENTAL. Het ledental der Gereformeerde Kerk van Medan is nog niet volkomen nauwkeurig bekend; tot dusver werden voorloopig ingeschreven 130 leden; te weten 80 belijdende leden, waarvan 33 ter hoofdplaats Medan woonachtig, en 50 doopleden, waarvan 24 ter hoofdplaats Medan.

GRENSREGELING. De grenzen der Gereformeerde Kerk van Medan (dus het gebied, waarop de Gereformeerde Kerk van Medan de verstrooiden zal hebben te bearbeiten) zijn nog niet definitief vastgesteld.

De Kerk van Medan zal in overleg met de Kerk van Batavia daarover nader een voorstel bij de Classis indienen.

De volgende gegevens zullen daarbij als richtsnoer kunnen dienen.

Allen, die hierover van advies gediend hebben, waren eenstemmig van oordeel, dat de Gouvernemen ten Oostkust van Sumatra en Atjeh en Onderhoorigheden in ieder geval in hun geheel tot de Kerk van Medan gerekend moeten worden. De geografische ligging en de verkeersmiddelen (spoorwegverbinding) wijzen dit uit.

De residentie Tapanoeli zal einde 1918 door een geheel berijdbaren weg met de Oostkust van Sumatra verbonden zijn (Medan-Sibolga ongeveer 350 K.M.). Door de ontwikkeling der cultures komt dit gewest vermoedelijk eveneens in nauwere relatie met de Oostkust van Sumatra. Zoowel de Kerkeraad van Batavia als die van Medan zijn dan ook van oordeel, dat de bearbeiding der Gereformeerden in Tapanoeli tot de taak der Kerk van Medan behoort.

Met de andere residenties van Sumatra staat de zaak anders. Werd aanvankelijk de gedachte uitgesproken, dat één reizend predikant voor geheel Sumatra met standplaats Medan mogelijk zou zijn, thans zal in Indië niemand dit adviseeren. Reeds werd door Ds D. BAKKER na zijn bezoekreis aan Zuid- en West-Sumatra gewezen op de wenschelijkheid de Lampongsche Districten, Benkoelen en de Westkust van Sumatra aan de Kerk van Batavia te laten.

Drieërlei overweging pleit daarvoor: vooreerst het feit, dat de Gereformeerden aldaar dit zelf wenschen; wat zeer verklaarbaar is, daar het hoofdzakelijk ambtenaren zijn, die allen via Batavia daar gekomen zijn en geen van allen ooit te Medan geweest zijn. In de tweede plaats de reisgelegenheid, welke van dien aard is, dat men van Medan zelfs alleen via Batavia naar Benkoelen of de Lampongs kan gaan. En in de derde plaats de omstandigheid, dat in verband met het aantal Gereformeerde predikanten op Java de kans veel grooter is, dat van uit Java één of tweemaal per jaar een predikant deze gewesten bezoekt dan van uit Medan; daar de eenige Gereformeerde predikant aldaar reeds zooveel op reis is, dat een bezoek aan Zuid- en West-Sumatra tot de groote uitzonderingen zou blijven behooren.

Dezelfde argumenten pleiten er voor, ook de bearbeiding van Djambi en Palembang aan Batavia over te laten.

Voorloopig worden dan ook op Sumatra alleen de Gereformeerden in de residenties Oostkust van Sumatra, Atjeh en Onderhoorigheden en Tapanoeli tot de Kerk van Medan gerekend.

De overige vijf Residenties van Sumatra, waar zoover bekend thans een 25-tal Gereformeerde personen of gezinnen wonen, blijven dus voorloopig bij de Kerk van Batavia.

Aangewezen schijnt het ook, de Gereformeerden in Singapore en Penang tot de Kerk van Medan te rekenen, daar met deze niet ver van Medan gelegen plaatsen eenige keeren per week bootverbinding bestaat.

FINANCIËN. De Gereformeerde Kerk van Medan zal de eerste jaren niet in staat zijn, zonder hulp van buiten de kosten te dragen der geestelijke verzorging van de verstrooide Gereformeerden in haar gebied.

Als bijlage bij deze nota gaat een voorloopige begroting voor het jaar 1918, die een tekort van f 4000.— aanwijst. Een bedrag van f 1435.— daarvan zijn directe uitgaven ten behoeve van de verstrooide Gereformeerden.

Daar de predikant van Medan vermoedelijk de helft van het jaar werkzaam zal zijn voor de verzorging der verstrooiden, schijnt het niet onredelijk, wanneer de Kerk van Medan aan de Kerken in het gemeen vraagt, behalve directe uitgaven ten bate der verstrooiden, ook ongeveer de halve kosten van het predikants-tractement te dragen. De Kerkeraad van Medan meent dan ook op grond der voorafgegene correspondentie en besprekingen in Holland te mogen verwachten, dat de Synode op voorstel der Deputaten tot het verlenen van een dergelijke bijdrage zal besluiten.

De Kerk van Medan zelf heeft reeds blijken gegeven van hare offervaardigheid, door het bijeenbrengen van f 16000.— aan giften, waarvan f 7000.— door de leden zelf, en door het plaatsen van een leening van f 14000.— onder de leden, teneinde een Kerk en pastorie te kunnen bouwen. Bovendien werd door de leden een bedrag van f 3930.— per jaar aan vaste contributies toegezegd, kunnen de collecten op f 450.— per jaar geraamd worden, en is reeds f 550.— ingekomen voor de uitzendingskosten van een predikant.

KERK EN PASTORIE. Dank zij de welwillende medewerking van den Gouverneur van het Gewest werd door den Sultan van Deli een stuk grond in Medan afgestaan tot den bouw van Kerk en pastorie. Met den bouw van beide werd in April 1917 aangevangen, zoodat naar verwacht wordt Kerk en pastorie in begin 1918 in gebruik genomen zullen kunnen worden. Bij de pastorie wordt een ruim paviljoen gebouwd. Daar Dr HARRENSTEIN, zoo deze predikant te Medan wordt, vrij zeker het paviljoen zal betrekken, is op de begroting gerekend op eenige inkomsten uit het verhuren der pastorie.

GODSDIENSTOEFENINGEN. Sedert October 1915 kwamen de Gereformeerden ter hoofdplaats Medan geregeld bijeen, aanvankelijk des Zondagsavonds, later des Zondagsmorgens. Door verschillende broeders werd daarbij beurtelings voorgegaan met het lezen van een predikatie. De Kerkeraad meende dat daarvoor voortaan de ouderlingen de aangewezenen waren, en wees daarvoor in de eerste plaats de ouderlingen RUTGERS en COLIJN aan.

CATECHISATIE. Het houden van catechisatie werd opgedragen aan Mr SLOTEMA. Vermoedelijk zullen de catechisanten daarbij in twee klassen gesplitst worden, een van oudere en een van jongere kinderen.

HUISBEZOEK. Het huisbezoek bij de verstrooiden zal door alle leden van den Kerkeraad geschieden, naar dat de gelegenheid dit medebrengt. Enkele broeders reizen vrij veel en zijn dus somtijds ook in staat verstrooide Gereformeerden te bezoeken.

De leden der gemeente te Medan zullen als regel twee maal per jaar bezocht worden. BEROEPING. In de gemeente vergadering op Hemelvaartsdag, 17 Mei 1917, werd het beroepingswerk met de gemeente besproken.

Slechts één naam werd in die vergadering genoemd, te weten Dr W. G. HARRENSTEIN, predikant te Noord-Scharwoude. Eenparig wenschte de gemeente Dr HARRENSTEIN te beroepen; en zoo niet formeele redenen daaraan in den weg hadden gestaan, zou reeds in deze vergadering het beroep op Dr HARRENSTEIN zijn uitgebracht. Waar dit beroep echter afhankelijk gesteld moest worden van de beslissing der in Augustus te houden Synode inzake den te verlenen financieelen steun voor de verzorging der verstrooide Gereformeerden, werd op advies van Dr VAN ANDEL door den Kerkeraad besloten de beroeping uit te stellen, totdat de beslissing der Synode bekend zou zijn.

Medan, 23 Mei 1917.

A. A. L. RUTGERS,
*Scriba van den Kerkeraad der
Gereformeerde Kerk van Medan.*

BIJLAGE B.

VOORLOOPIGE BEGROOTING
DER GEREFORMEERDE KERK VAN MEDAN VOOR HET JAAR 1918.

Uitgaven.

Predikant.

Tractement	f 4800.—	
Personeele belasting	- 100.—	
Eén derde retourpassage	- 300.—	
Bijdrage pensioenfonds	- 300.—	f 5500.—

Kerke dienst.

Onderhoud kerkgebouw	f 120.—	
Kerkbediende	- 192.—	
Bureaunkosten	- 150.—	
Viering Heilig Avondmaal	- 40.—	
Assurantie	- 75.—	
Water	- 18.—	
Licht	- 48.—	
Onvoorzien	- 132.—	f 775.—

Verzorging verstrooiden.

Reiskosten	f 1200.—	
30 Abonnemenen „Menigerlei Genade”	- 135.—	
Porti enz.	- 100.—	f 1435.—

Leening.

Rente 6% van f 14000.—	f 840.—	
Onderhoud pastorie	- 150.—	
Aflossing	- 1000.—	f 1990.—

Totaal uitgaven . f 9700.—

Ontvangsten.

Pastoriehuur	f 1320.—
Collecten	- 450.—
Toezegde contributies	- 3930.—

Totaal ontvangst . f 5700.—

Geraamd tekort . f 4000.—

Medan, 20 Mei 1917.

TOELICHTING BIJ DE VOORLOOPIGE BEGROOTING
DER GEREFORMEERDE KERK VAN MEDAN VOOR HET JAAR 1918.

Uitgaven. — Betreffende de uitgaven kan het volgende worden opgemerkt.

Het tractement is door den Kerkeraad bepaald op f 400.— per maand, wat in verband met den zeer hoogen levensstandaard in Medan, ook ten opzichte van Java, niet te hoog geacht kan worden.

Het is de bedoeling van den Kerkeraad den predikant zoo mogelijk te doen deelen in een provinciaal pensioenfonds in Nederland, waarvoor een bedrag van f 300.— is uitgetrokken.

Het voor reiskosten opgebrachte bedrag zal aan schommelingen onderhevig zijn naar gelang van de wisselende woonplaatsen der verstrooiden, maar zeker niet veel beneden het geraamde bedrag van f 1200.— blijven.

Betreffende de aflossing valt op te merken, dat normaal f 500.— per jaar moet worden afgelost, maar dat de Kerkeraad gedurende de eerste 3 jaren f 1000.— per jaar wenschte af te lossen, omdat in die jaren extra inkomsten uit de pastoriehuur getrokken worden, daar Dr HARRENSTEIN voorloopig het paviljoen wenschte te betrekken.

Buiten deze begrooting is de Kerk van Medan nog belast met de uitzendings-

kosten van Dr HARRENSTEIN, waarvoor de Kerkeraad het benodigde nog vóór 1 Januari 1918 hoopt bijeen te brengen.

Ontvangsten. — De pastoriehuur is een tijdelijke inkomst, die komt te vervallen, zoodra de predikant het huis betreft. Wel kan dan het paviljoen verhuurd worden, maar de inkomsten dalen dan toch met f 800.—.

Uit de collecten mag op geen hooger bedrag dan f 450.— gerekend worden.

Het bedrag der toegezegde contributies moet als een maximum beschouwd worden, daar verschillende gemeenteleden, die belangrijke bedragen toezegden, in de volgende jaren met verlof hopen te gaan, waardoor hunne contributies in den regel gedurende dien tijd stilstaan.

Conclusie. — Zal de arbeid onder de verstrooiden op Sumatra krachtig ter hand genomen worden, dan zal daarvoor dus niet minder dan f 4000.— 's jaars door de Synode beschikbaar gesteld moeten worden.

BIJLAGE LXIV.
(J. 6.)

RAPPORT van de Deputaten voor het bijwonen van
peremptoire examina in Bentheim en Oost-Friesland.

Aan de Generale Synode te Rotterdam, 1917.

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders!

Geen verzoek om een peremptoir-examen in Bentheim of Oost-Friesland bij te wonen is bij uwe Deputaten ingekomen.

De oorzaak hiervan is, dat alleen dan wanneer candidaten uit ons land, geëxamineerden aan eene Nederlandsche hoogeschool, in Bentheim peremptoir examen willen doen, uwe Deputaten uitgenoodigd worden om daarbij te steunen. Zeer zelden komen dergelijke gevallen voor.

U dit berichtende,

namens Deputaten voornoemd,

C. C. SCHOT Cz.

Hardenberg, 10 Augustus 1917.

BIJLAGE LXV.
(J. 7.)

RAPPORT van de Deputaten over de correspondentie
met Buitenlandsche Kerken.

*Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken te
Rotterdam.*

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders!

In het voorbijgesnelde Synodejaar hebben uwe Deputaten voor de correspondentie met Buitenlandsche Kerken weinig te correspondeeren gehad.

Er kwamen uit de Kerken zelve geen vragen om inlichtingen of advies bij hen in.

Van de Buitenlandsche Kerken, met welke de onze in correspondentie zijn, ontvingen wij ditmaal schier geen missiven. Geen wonder ook. Al deze Kerken zijn gevestigd in landen, die in den geweldigen wereldkrijg, welke sinds 1 Augustus 1914 ontbrand is, begrepen zijn. Zelfs het verre Westen, vanwaar we de vredesduif reeds hoopten te zien opgaan, gordde zich aan ten strijde en Amerika komt de weëen van Europa vermeerderen. De Kerken konden onder deze smartvolle omstandigheden aan afvaardiging of het vragen om afgevaardigden niet denken.

In Februari 1916 kwam er nog een uitnoodiging in van de Christelijke Gereformeerde Kerk van Amerika om afgevaardigden te zenden naar hare Synode, die gehouden zou worden den 21en Juni en volgende dagen van 1916 te Grand-Rapids.

Aan dit verzoek kon door ons in de huidige omstandigheden niet worden voldaan (Missive I).

Evenmin aan het verzoek, dat van de Original Secession Church of Scotland tot ons kwam, om de Synode te Glasgow, 16 Mei 1916 bij te wonen. Zelfs zond onze trouwe, hooggeëerde broeder, Prof. MORTON, namens deze Kerk aan uwe Deputaten ook voor dit jaar een uitnodiging ter bijwoning van de in Mei te Edinburgh te houden Synode, betuigde daarbij zijn hartelijke sympathie, gedachtig aan de zorgvolle positie, waarin Nederland verkeerde, en wenschte onze Kerken in rijke mate het heil des Heeren toe. Dit schrijven bereikte ons eerst, toen de Synode te Edinburgh reeds gehouden werd (Missive II, III).

Uit Zuid-Afrika kwam bij uwe Deputaten een schrijven in namens de Synode der Gereformeerde Kerk, gehouden te Potchefstroom (Transvaal), gedateerd 17 Maart 1916, waarin de vreugde der broederen wordt uitgesproken, dat de Heere Nederland en mitsdien ook de Gereformeerde Kerken voor de verschrikkingen van den oorlog nog bewaard heeft, maar tegelijk hartelijke deelneming in den geduchten watervloed die een deel van ons land getroffen had. Zoo gaarne zouden zij stoffelijken steun hebben geboden; doch terwijl hun eigen land in oorlog was, werkte een groote droogte mede, om de zorgen bij hen vele te maken. Dit schrijven werd in Bazuin en Heraut opgenomen en alzoo ter kennis van onze Kerken gebracht.

Aan de opdracht der Synode van 's Gravenhage, om bij de Kerk te Görlitz te „informeeren naar de redenen, die de Oud Gereformeerde Kerken in het graafschap Bentheim en Oost-Friesland bewogen hebben de correspondentie met haar af te breken”, hebben uwe Deputaten voldaan. Het antwoord, hierop van den Kerkeraad der Evangelische Kirche van Görlitz ontvangen, leggen zij hierbij over (Missive V).

Eindelijk hebben Deputaten nog ontvangen „namens de Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk van Amerika en hare synodale Commissie” een schrijven, meldende, dat er ditmaal geen Deputaten op onze Gereformeerde Synode zullen verschijnen van wege den wereldkrijg. De Synode vraagt intusschen in dit schrijven beleefd en dringend om advies inzake het *echtscheidingsprobleem*, dat zoo telkens om oplossing roept. „Sinds vele jaren erkent de Christelijke Gereformeerde Kerk slechts één grond van wettige echtscheiding, n.l. hoererij of overspel, zooals bedoeld is in Mattheus 5 : 31 en 32. De vraag, of dit standpunt niet te rigoristisch was, leidde tot de indiening van twee rapporten op de Synode van 1916. Daar echter de Synode oordeelde niet rijp te zijn voor een besluit, besloot zij het advies uwer vergadering te vragen.” Tegelijk werden daarbij toegezonden vijf exemplaren van het agendum met de bedoelde rapporten, die onze Deputaten hierbij ter uwer vergadering deponeren (Missive VI).

Uitgenoodigd ter Synode konden alleen worden de Kerken van Bentheim en Oost-Friesland. Harerzijds werd bericht ingezonden, dat afgevaardigden zijn Ds J. JAEGER van Emden en Pastor M. UITENHOUT van Emlichheim (Missive VII, VIII).

De Synode toebeddend de kennelijke leiding des Heiligen Geestes en een vruchtbaeren arbeid voor de Kerken in Nederland en daarbuiten.

uwe Deputaten voornoemd,

namens dezen,

B. VAN SCHELVEN, *Voorzitter.*
Js. VAN DER LINDEN, *Scriba.*

Amsterdam, Augustus '17.
Den Haag,

BIJLAGE A.

*Tho the Convener of Committee in Correspondence with
Foreign Churches van de Gereformeerde Kerken in
Nederland.*

Dear Brother,

The Synod of the United Original Secession Church of Scotland with wich your Kerken are in correspondence meets in Mains Street Church, Glasgow, in the evening of Monday 15th May and will continue the Sessions until Thursday the 18th.

We can hardly expect delegates in this distressful time, but we are disirous that the correspondence that has been so pleasant and instructing to us, should continue.

We seek to reach out a brotherly Christian hand to you, sympathising with you in the difficult position in which your country is placed and ending in the prayer that clouds of war may soon be dispersed and the sunshine of peace fall upon the nations.

*In name of the Committee in Correspondence,
Yours in the bonds of Christian Fellowship*

ROBERT MORTON, *Convener.*

BIJLAGE B.

DS VAN SCHELVEN, Amsterdam.

Dear Sir,

The time has again come round for our Synodical gathering which begins this year at Edinburgh on Monday evening 21st May and continues during the most of that week.

On account of the terrible war we can hardly hope for personal interchange.

Our sympathies go out to your country with a position of very great difficulty. While we deplore the war and pray for its termination we as a nation are very resolute and very united in the resolution not to cease from the fight until we have secured the ends that moved us to take part in it.

The sacrifices that we are making are very severe, but they are tending to stiffen the resolution that they shall not be made in vain.

Let us hope and pray that in answer to prayer God will interfere and bring the strifes to a right end. We trust that your country will be saved from the agony through which other nations are passing.

Yours in Christian Fellowship,

ROBERT MORTON.

BIJLAGE LXVI.

(K.)

ADVIES over het rapport in zake de verbetering der predikantstraktementen.

Met twee bijlagen.

In handen van uwe Commissie is gesteld het rapport van Deputaten benoemd door de Generale Synode van 's Gravenhage in zake de verbetering der predikantstraktementen.

Gaarne brengt uwe Commissie hulde aan deze Deputaten voor de uitnemende wijze, waarop zij zich gekweten hebben van de taak door de Synode hun opgedragen. Niet alleen dat mede door hun arbeid de tractementen der predikanten gedurende dit driejarige tijdvak ook weer met f 51078.50 zijn verhoogd; maar de Synode bezit thans ook een zoo goed als volledige opgave van het bedrag der predikantstraktementen met de daarbij behorende emolumenten en toelagen.

Wat het voorstel van Deputaten betreft, om door de Generale Synode geen nieuwe Deputaten voor deze zaak te laten benoemen, maar de verdere behartiging dezer zaak over te laten aan de Particuliere Synodes en Classes, meent uwe Commissie, ook om straks nader te noemen redenen, dat het gewenscht is, het mandaat dezer Deputaten althans voor de volgende drie jaren nog te continueeren.

Gaarne vereenigt uwe Commissie zich echter met den raad dezer Deputaten, dat de aandacht der Kerken er meer op gevestigd zal worden, waar zoo menige Dienaar des Woords in deze tijden in zeer kammervolle omstandigheden leeft, dat wanneer de Kerk, aan welke zulk een Dienaar verbonden is, niet bij machte is om hem een voldoende tractement te geven, de Classis, en des noodig de Particuliere Synode, geroepen is zulk een Kerk bij te staan. Deputaten van de Generale Kas van hulpbehoevende Kerken deelen mede, dat er dit jaar in hun kas een batig saldo van ongeveer f 1000.— is en bedoelde Kerken zouden ook langs dezen weg nog eenige hulpe kunnen ontvangen.

Voorts meende uwe Commissie naar aanleiding van dat rapport nog op twee dingen de aandacht uwer Synode te moeten vestigen.

In de eerste plaats komt het uwer Commissie voor, dat, nog afgescheiden van de roeping der Kerken om de predikantstractementen op hooger peil te brengen, thans wel bijzonder door de Kerken rekening moet worden gehouden met het feit, dat sinds de oorlog uitbrak, de levensmiddelen enz. zooveel duurder zijn geworden, dat ook bij groote zuinigheid met het tractement, dat werd uitgekeerd, niet meer kon rond worden gekomen. Daar de prijs der levensmiddelen enz. gemiddeld met 30% gestegen is en in dezen winter zeker nog meer stijgen zal, wil dit feitelijk zeggen, dat de predikanten thans leven moeten van een derde gedeelte minder dan zij vóór drie jaar ontvingen. De Staat heeft dan ook, om althans eenigermate in dien nood te gemoet te komen, besloten aan zijne ambtenaren, wier tractement onvoldoende is, een duurtetoeslag van 12% te geven, zoolang deze moeilijke tijden duren. Naar het oordeel uwer Commissie mogen de Kerken hierin zeker niet achter blijven bij hetgeen de Staat voor zijne beampten doet; en daarom zou de Commissie aan uwe Synode willen voorstellen door middel van deze Deputaten aan de Kerken een schrijven te richten, waarin op den bijzonderen nood dezer tijd gewezen wordt en de Kerken dringend worden vermaand aan de predikanten een duurtetoeslag bij hun tractement van minstens 12% te geven, voor zoover zij dit nog niet hebben gedaan.

En in de tweede plaats is uwe Commissie ter oore gekomen, dat verschillende broeders, die zelf rijk met aardsche goederen gezegend zijn of in dezen oorlog bijzondere winsten hebben gemaakt, en die bewogen zijn met den noodtoestand, waarin zoo menig predikant verkeert, gaarne voor dat doel een gift willen afzonderen en zelfs het voornemen bestaat, dat daarvoor een Comité zal worden gevormd. Uwe Commissie meent, dat er alle reden is om deze broeders in deze goede voornemens te steunen en allen, die voor dit doel een gave willen afzonderen te raden bij zulk een Comité zich aan te sluiten. Daar echter deze broeders of zulk een Comité de noodige gegevens missen om te weten, welke predikanten het meest steun behoeven en uwe Commissie om meer dan eene reden het niet raadzaam zou achten, dat zulk een Comité zelf predikanten uitnoodigde, die zulk een steun begeerden, om zich bij hen te vervoegen, meent uwe Commissie, dat het gewenscht zou wezen dat zulke broeders of zulk een Comité zich om voorlichting wendden tot de Deputaten voor de verbetering der predikantstractementen, die dank zij de thans over heel het land in stand geroepen organisatie het best in staat zijn om mee te deelen, welke predikanten zulk een steun het meest behoeven.

Uwe Commissie heeft daarom de eer aan uwe Synode voor te stellen: [*volgen de conclusiën*].

Namens de Commissie,

Dr H. H. KUYPER, *Rapporteur.*

BIJLAGE A.

RAPPORT in zake de verbetering der predikants-tractementen van de Deputaten ad hoc aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland,vergaderd te Rotterdam in Augustus 1917.

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders!

De Deputaten Prof. F. L. RUTGERS, Prof. M. NOORDT Zij en Oud. M. VAN MUISWINKEL, benoemd door de Generale Synode van 1908 te Amsterdam en herbenoemd door die van 1911 te Zwolle, met de opdracht „om de Kerken ernstig op te wekken, in de tractementen der predikanten verbetering te brengen” (Acta 1908, Art. 92), waren door Gods goedheid in staat in hun rapport aan de Synode van 's Gravenhage „veel verblijdends” mede te deelen (Acta 1914, bijl. LVI).

Deze Synode heeft haar dank uitgesproken voor de uitnemende wijze, waarop deze Deputaten zich van hun taak hadden gekweten, en tevens uitvoering gegeven aan hun voorstel, om wederom Deputaten te benoemen, en wel met uitgebreider opdracht. Zelfen begeerden zij, met het oog op hun leeftijd, niet weêr voor een herbenoeming in aanmerking te komen, en een tweetal hunner, de Hoogleraren RUTGERS en NOORDT Zij, zijn sedert ontslapen.

Het breeder mandaat, gegeven aan de Deputaten in hun plaats benoemd, Prof. LINDEBOOM, Prof. SILLEVIS SMITT en Ouderl. SCHEURER, was tweeledig:

- 1e aan alle Kerken opgave te vragen van het bedrag van haar predikants-traktementen met de daarbij behorende emolumenten en toelagen;
- 2e voor de verbetering van predikants-traktementen al datgene te verrichten, wat den ijver der Kerken kan opwekken om te doen wat naar den eisch van Gods Woord op dat terrein door haar behoort te worden gedaan (Acta 1914 art. 89).

In hun eerste samenkomst hebben Deputaten zich aldus geconstitueerd, dat Prof. LINDEBOOM fungeerde als Praeses, Prof. SILLEVIS SMITT als Scriba, Oud. SCHEURER als Penningmeester.

Bij de overweging welke weg zij hadden in te slaan, om gegronde verwachting te mogen koesteren, dat hun arbeid slagen zou, hebben zij gemeend, zich niet aanstonds onmiddellijk tot de Kerken zelven te moeten richten, maar, teneinde de actie een organisch verloop te doen hebben, zich allereerst van de medewerking der Classes te moeten verzekeren. Zij oordeelden toch, dat bij gelukkige medewerking der Classes, het niet licht zou kunnen voorkomen, dat de opgaven der Kerken zouden achterwege blijven, en de weg meer geëffend zou worden, gelijk de vorige Deputaten in hun rapport uitdrukten, „*ter beoordeeling van den toestand*”.

Om dit te bereiken hebben zij aan alle Classes een circulaire verzonden, waarin zij hun wijze van werken ontvouwd en verzochten, uit den kring der Classis een broeder te benoemen, dien zij oordeelde geschikt te zijn ten einde op te treden als correspondent, met wien Deputaten zich zouden kunnen in verbinding stellen. Bovendien hebben zij tot alle Classes een zestal vragen gericht, welke beantwoording hen in staat zou stellen, tot een zoo zuiver mogelijk statistiek te komen (bijlage I).

Reeds spoedig werd door verreweg de meeste Classes aan dit verzoek voldaan. Een hernieuwd schrijven aan die Classes, welke binnen den gestelden tijd geen antwoord hadden ingezonden, heeft tot den verblijdenden uitslag geleid, dat ten slotte geen enkele Classis in gebreke bleef, zoodat in zóóverre de organische werkwijze geheel is geslaagd (bijlage II).

Aangezien uit de mededeelingen der classicale correspondenten bleek, dat in den kring der Classis niet *alle* Kerken de gevraagde opgaven hadden verstrekt (sommige omdat ze daartegen bezwaar hadden), hebben Deputaten zich regelrecht met een ernstig schrijven tot deze Kerken gewend en haar verzocht alsnog de inlichtingen aan haar classicalen correspondent te doen toekomen (bijlage III). Van slechts enkele is gebleken, dat zij niettemin haar bezwaren bleven handhaven.

Langs dezen weg is het Deputaten mogelijk geworden aan de Synode een staat aan te bieden, waarin de antwoorden op al de gestelde vragen opgenomen en voor de onderscheidene Provincies en Classes zijn gerubriceerd, zoodat een tamelijk volledig overzicht kan worden verkregen over de honoreering der predikanten in heel ons Vaderland (bijlage IV).

Wanneer, om dit overzicht te vergemakkelijken, uit dien staat sommige dingen worden naar voren gebracht, dan blijkt:

1e na 1914 werd het tractement verhoogd in 303 Kerken tot een totaal bedrag van f 51078,50 (bijlage V; zijnde een gelijksoortige staat als in bijlage LVI Acta 1914).

2e Kindergelden worden toegekend in 68 Kerken.

3e Emolumenten (vrije woning, vrijdom van of tegemoetkoming in de belasting) worden *niet* genoten in 19 Kerken.

4e Een toelage wordt geschonken in 67 Kerken.

5e Een duurtbeijslag werd boven het tractement gegeven in den loop der jaren 1914—'17 in 106 Kerken.

6e Beneden f 1400.— bleef het tractement in 252 Kerken.

7e Het bedrag van het tractement bedraagt f 1000.— of minder in 44 Kerken (bijlage VI).

Wanneer dit resultaat wordt toegevoegd aan het verblijdend resultaat reeds door den arbeid der vorige Deputaten verkregen, is er zeker overvloedige stof om den Heere te danken, die den ernst van dit deel van den kerkedienst op veler hart heeft willen binden, zoodat òf voor het eerst òf bij herhaling een noodzakelijke verhooging werd aangebracht.

Konden toch de vorige Deputaten rapporteeren, dat in de jaren 1909 tot 1914 de traktementen tot een totaal bedrag van f 76753.70 waren verhoogd, thans kan daaraan voor de jaren 1915 tot 1917 worden toegevoegd een bedrag van f 51078,50.

Al willen Deputaten derhalve niet voorbijzien — mede aangemerkt de nood der tijden, — dat de doorgezette actie niet ongezegend bleef, toch hebben zij gevoeld, hoe er oorzaak was na de volbrenging van het eerste deel van hun mandaat om aan het tweede deel, „*alles te verrichten wat den ijver der Kerken kan opwekken*”,

niet minder alle aandacht te wijden. Ook nu nog bleef in vele Kerken het tractement ongetwijfeld beneden peil; hetgeen te stuitender is, wijl in de laatste tijden in schier elken anderen kring de loontoestand zich verheft, en menig Dienaar des Woords liever in stilte de levenszorgen draagt dan den mond tot klagen te openen. En ook buitendien achten Deputaten, dat er wel misstanden waren en practijken zich voordeden, waarop met reden de vinger mocht worden gelegd.

Ten einde zich nu ook van deze taak te kwijten hebben Deputaten een schrijven gericht aan alle Classes en een ander aan alle Kerken (bijlage VII en VIII).

Aan de Classes hebben zij, met dankbetuiging voor de medewerking, verzocht de Kerken in haar kring, op een wijze als haar zelven doelmatig zou voorkomen, bij den voortduur in deze aangelegenheid van raad en voorlichting te dienen.

In de missieve aan de Kerken hebben zij bij de Kerkeraden aangedrongen, alsnog te overwegen, of de bezoldiging der Dienaren reeds voldoende is geregeld. Daarenboven hebben Deputaten zich veroorloofd enkele wenken te geven, waarmede sommige Kerkeraden allicht eenige winste konden doen. En ook hebben zij hun afkeuring uitgesproken over de laakbare practijk, die in enkele Kerken is voorgekomen, dat met tractements-verhooging die reeds lang noodzakelijk bleek, werd gewacht, totdat er een vacature ontstond, hetgeen toch onbillijk mag heeten tegenover den Dienaar, die wellicht jaren achtereen de gemeente met ijver heeft gediend.

Blijkbaar is het schrijven van Deputaten over het algemeen met welwillendheid ontvangen. Althans, zij het ook lang nadat de fatale termijn was verstreken, kwam door de classicale correspondenten menige opgave van verbetering in, die nog in den aan de Synode aangeboden staat kon worden verwerkt.

Mogen Deputaten vertrouwen, dat de Synode met hen van oordeel is, dat er alleszins reden bestaat om met dank en blijdschap neêr te zien op het resultaat van deze actie, die sedert eenige jaren van haar is uitgegaan, zoo blijft toch de vraag, of het raadzaam is, thans deze bewerking der Kerken voort te zetten of te staken.

Deputaten veroorloven zich dienaangaande op te merken, dat een dergelijke actie *vanwege de Synode*, ook indien het goed is, dat zij enkele jaren aanhoudt, niet behoort van blijvenden aard te zijn maar dient op te houden, wanneer voor het gevaar van een algemeene tekortkoming in een der eerste plichten van het kerkelijk leven de oogen mogen gerekend worden te zijn geopend.

Doch van de andere zijde meenen Deputaten, dat de rechtvaardige honoreering der Dienaren een belang is, dat gedurig weer, — en allereerst in de Kerkeraden — stof ter overweging biedt, en dat — zij het ook met eerbiediging van de vrijheid der Kerken — den Kerken onderling dient ter harte te gaan door op elkander acht te geven. Het zijn, naar het oordeel van Deputaten, de Classes en daarna de Particuliere Synodes van welke in de toekomst geregeld de invloed op en de bewerking van de Kerken zal moeten uitgaan. Nimmer mag toch de indruk worden gevestigd, dat zekere druk van boven af op de Kerken zou worden geoefend, terwijl bovendien alleen in de kleinere kringen de Kerken geacht mogen worden van elkanders toestand het best op de hoogte te zijn.

De wijze waarop de Particuliere Synode van Friesland (noordelijk gedeelte) de zaak heeft aangevat mag wel in deze vergadering met eere worden vermeld en als een treffend voorbeeld voor andere meerdere vergaderingen worden aangeduid.

Om deze reden hebben Deputaten reeds bij de Classes in hun laatste schrijven er op aangedrongen, dat in de Classes zelven, *en dat bij den voortduur*, de zaak der tractementsverbetering levendig worde gehouden.

Mocht de Synode besluiten nog eenmaal zelve deze zaak ter hand te nemen, dan komt het Deputaten voor, dat het aanbeveling zou verdienen, aan de te benoemen Deputaten op te dragen op den thans ingeslagen weg voort te gaan, door namelijk bij de Classes en Particuliere Synodes aan te dringen, dat in eigen kring een organisatie worde tot stand gebracht of onderhouden, die op de voortdurende verbetering der predikanttractementen zich richt.

In elk geval zal het gewenscht zijn, dat, zoolang de Generale Synode Deputaten tot dit doel aanwijst, de Classes hun correspondenten blijven behouden, die met hen steeds in verbinding kunnen treden.

Aan het einde van dit rapport achten Deputaten zich nog geroepen in het bijzonder de aandacht te vestigen op het niet gering aantal Dienaren des Woords, die inderdaad niet zonder veel zorg en zuchtigen kunnen arbeiden. Mocht het aan de Classes afdoende blijken, dat betrokken Kerken wel den wil hebben maar niet bij machte zijn, een althans eenigszins voldoende tractement te geven, zou het dan niet overweging verdienen, dat zulke Kerken door de Classis en, indien noodig ook door de Particuliere Synode werden gesteund? De Kerken steunen elkander

in het verzorgen van de Emeriti c. s. Dit doen zij niet alleen in Classis en Particuliere Synode, doch ook de Generale Synode benoemt Deputaten voor deze noodige zaak.

Het zij Deputaten vergund aan de Generale Synode ter overweging aan te bieden de vraag, of niet voor zulke hulpbehoevende Kerken en noodlijdende Dienaren hulp moet worden geboden *ook vanwege al de Kerken*. De verzorging van dienstdoende Dienaren is immer niet minder noodig en verplicht dan die van Emeriti. Waarom zouden de Kerken dan niet elkander steunen in het belang van de eersten evenzeer als van de laatsten? Hoe de Generale Synode ook hierover moge oordeelen, dat de toestand veler Dienaren dringend raad en hulp vraagt, zal allen duidelijk zijn.

Moge de Heere onze God aan onze Kerken genade schenken om de verkregen resultaten niet met zelfvoldoening te beschouwen, die haar zou onteeren en den ijver zou doen verflauwen. Maar moge veel meer het besef, dat zooveel te verbeteren *was* en nog te verbeteren *is*, haar dringen tot ootmoedigheid, tot gedurige zelfcritiek en tot aanhoudend gebed, om ook bij dezen eisch van Gods Woord te wandelen in den weg van onzen God.

De Deputaten voornoemd,

L. LINDEBOOM, *Praeses.*
P. A. E. SILLEVIS SMITT, *Scriba.*
J. SCHEURER, *Penningmeester.*

Augustus 1917.

BIJLAGE B.

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders!

De Synode heeft *met algemeene stemmen* in hare vergadering van 31 Augustus besloten uit te spreken, dat met het oog op de bijzondere tijdsomstandigheden het *recht* en *billijk* is, om aan de predikanten een duurtebijslag bij hun traktement te geven van minstens 12⁹/₁₀.

Daarbij heeft zij aan het Moderamen opgedragen bij afzonderlijke circulaire dit besluit aan de Kerken mede te deelen, daar deze aangelegenheid naar het oordeel der Synode zeer dringend van aard is en dus geenerlei uitstel kan lijden en dit haar besluit onmiddellijk aan de Kerken dient te worden bekend gemaakt.

Het Moderamen, deze opdracht vervullende, spreekt het vertrouwen uit, dat gij naar dit advies zult handelen.

Gode bevolen!

Het Moderamen voornoemd:

J. H. LANDWEHR, *Praeses.*
B. VAN SCHELVEN, *Assessor.*
G. KEIZER,)
A. DE GEUS,) *Scribae.*

BIJLAGE LXVII.

(L. 1.)

Met eene bijlage.

ADVIES in zake het rapport der archiefbewarende Kerk van Amsterdam.

In handen uwer Commissie werd gesteld het rapport der Kerk van Amsterdam aangaande den toestand van het archief der Generale Synode. Uit dit rapport blijkt alleen, dat sinds het ten vorigen male uitgebrachte rapport in het archief zijn ingekomen de bescheiden van de Generale Synode van 1914, en voorts dat de bergplaats van het archief noodzakelijk verbetering behoeft. Zij is wel brand-, doch niet vochtvrij, wat met het oog op de duurzaamheid van de aanwezige bescheiden niet zonder bedenking moet worden geacht. Reeds zijn pogingen aangewend om dit kwaad te bestrijden; doch tot dusverre werd daarmede geen resultaat bereikt, waarom andere maatregelen noodzakelijk zijn.

Op dit alles lettende heeft uwe Commissie de eer aan de Generale Synode voor te stellen, te besluiten: [*volgen de conclusiën*].

K. DIJK, *Rapporteur.*

BIJLAGE

*Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken
in Nederland.*

Weleerwaarde en Eerwaarde Heeren en Broeders!

In zake het archief zij u medegedeeld dat sinds het ten vorige male aan uw vergadering uitgebracht rapport, zijn ingekomen de bescheiden van de Generale Synode van 1914.

Intusschen mag ondergeteekende niet nalaten het volgende onder uwe aandacht te brengen. Meer en meer blijkt dat de bergplaats van het archief onzer Kerken, ze moge dan al brandvrij zijn, niet vochtvrij is; iets wat met het oog op de duurzaamheid van de aanwezige bescheiden niet zonder bedenking moet worden geacht. Aanvankelijk werd getracht het voorwoekeren van den aanslag te bestrijden met ongebluschte kalk; maar deze maatregel bracht slechts weinig merkbaar resultaat.

Volgens het oordeel van deskundigen zou de beste oplossing zijn, indien vóór de kast aan de binnenzijde een hek of raam werd aangebracht; dan kon de deur die nu slechts zeer zelden wordt geopend, zoo nu en dan eenigen tijd openstaan en zou aldus de meerdere toevoer van lucht de schadelijke inwerking van het vocht temperen of misschien geheel wegnemen.

Ik ben zoo vrij, uwe vergadering te adviseeren tot het nemen van dezen maatregel.

De gedeputeerde van den Kerkeraad van Amsterdam,

T. FERWERDA.

Amsterdam, 31 Augustus 1917.

BIJLAGE LXVIII.
(L. 2.)

ADVIES in zake het voorstel der Particuliere Synode
van Zeeland omtrent de archieven der Kerk.

In handen uwer Commissie werd gesteld een voorstel der Particuliere Synode van Zeeland, aldus luidende:

De Particuliere Synode van Zeeland, stelt aan de Generale Synode voor, maatregelen te nemen in het belang der Plaatselijke, Classicale en Particuliere Synodale archieven onzer Kerken.

Uwe Commissie verheugt zich er ten eerste over, dat deze zaak bij de Generale Synode is aanhangig gemaakt, daar de meeste archieven zich in een bijzonder ongunstigen toestand bevinden en vele belangrijke stukken door nalatigheid zijn verloren gegaan. Zij is van oordeel, dat onze Kerken met grooter nauwkeurigheid dan tot heden geschiedde, voor haar archieven zorg hebben te dragen, en spreekt den wensch uit dat iedere Particuliere Synode, Classis en Kerk daartoe haar medewerking verleene. Zij neemt de vrijheid hierbij op te merken, dat het voor de verzorging der archieven zeer schadelijk is, indien deze in particuliere huizen en niet op officieele plaatsen bewaard worden en acht het noodzakelijk dat elke archiefbewarende Kerk een eigen afzonderlijken archivaris benoeme, van wien te verwachten is, dat hij met accuratesse zijn taak vervult. Voorts meent zij dat door de Generale Synode moeilijk andere maatregelen in het belang der archieven kunnen genomen worden, dan dat zij zich met het oordeel uwer Commissie verenigt, en bij de Kerken op nauwkeurige verzorging der archieven aandringt. Zij adviseert derhalve, dat de Synode *[volgt de conclusie]*.

K. DIJK, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXIX.
(M. 1.)

Met twee bijlagen.

RAPPORT over het rapport van de leden van het Moderamen der Generale Synode van 's Gravenhage 1914.

De Commissie uit Sectie IV, benoemd om verslag uit te brengen betreffende het rapport van de leden van het Moderamen der Generale Synode van 's Gravenhage in het jaar 1914, heeft de eer aan de Generale Synode te berichten, dat zij met dank kennis nam, dat door genoemd Moderamen alles was verricht, wat het was opgedragen; dat zij de rekening der ontvangsten en uitgaven der vorige Synode tot een bedrag van vijf duizend gulden (f 5000.—), waarvan zes honderd gulden (f 600.—) aan de verschillende Particuliere Synodes is gerestitueerd, nauwkeurig heeft nagezien, met de bescheiden vergeleken en in orde heeft bevonden.

Waarom zij aan de Generale Synode voorstelt, genoemd rapport met dank aan de leden van het Moderamen der Generale Synode van 's Gravenhage goed te keuren.

De Commissie voornoemd,

G. VAN ZEGGELAAR.
H. W. KNOL.

BIJLAGE A.

RAPPORT van de leden van het Moderamen der Generale Synode van 's Gravenhage, 1914.

Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, vergaderd te Rotterdam.

In de laatste zitting van de Generale Synode van 's Gravenhage, Vrijdag 6 November 1914, werd door haar aan de leden van het Moderamen opgedragen:

- a. de uitvoering van alle besluiten, der Synode, waarvoor geen Deputaten mochten zijn benoemd;
- b. de vaststelling der Acta, voorzooverre dit niet door de Synode zelve was gedaan;
- c. de bezorging en verzending van de Acta aan de gewone adressen en
- d. het déchargeeren van de Commissie, die belast was met de financieele aangelegenheden van de Synode (Zie Acta 1914, Art. 11 en 162).

Wat betreft het onder a genoemde, behoefde door het Moderamen niets gedaan te worden, terwijl het heeft voldaan aan wat voorkomt onder b, c en d.

De Heere wone met Zijnen Heiligen Geest in uwe vergadering!

De leden van het Moderamen van de Generale Synode van 's Gravenhage:

J. C. DE MOOR.
J. H. LANDWEHR.
G. KEIZER.
J. P. KLAARHAMER.

16 September 1915.

BIJLAGE B.

STAAT van Ontvangsten en Uitgaven van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, gehouden te 's Gravenhage van 27 Oct. tot 6 Nov. 1914.

ONTVANGSTEN.

Van de Particuliere Synode van Noord-Holland . . .	13 ⁰ / ₀	f 650—
” ” ” ” ” Zuid-Holland (N.) . . .	12 ⁰ / ₀	” 600—
” ” ” ” ” Zuid-Holland (Z.) . . .	13 ⁰ / ₀	” 650—
” ” ” ” ” Zeeland	6 ⁰ / ₀	” 300—
” ” ” ” ” N.Brabant en Limburg . . .	3 ⁰ / ₀	” 150—
” ” ” ” ” Utrecht	6 ⁰ / ₀	” 300—
” ” ” ” ” Gelderland	7 ⁰ / ₀	” 350—
” ” ” ” ” Overijsel	8 ⁰ / ₀	” 400—
” ” ” ” ” Drente	5 ⁰ / ₀	” 250—
” ” ” ” ” Friesland (N.)	7 ⁰ / ₀	” 350—
” ” ” ” ” Friesland (Z.)	7 ⁰ / ₀	” 350—
” ” ” ” ” Groningen	13 ⁰ / ₀	” 680—
		f 5000.—

UITGAVEN.

Per in orde maken van de kerk en consumptie	f .557	72
„ Deputaten verbetering predikantstractementen	„ 71	80
„ Deputaten correspondentie Buitenlandsche Kerken	„ 41	48
„ Deputaten correspondentie Hooge Overheid	„ 37	60
„ ondersteuning Kerk „den Briel”	„ 300	—
„ Deputaten verband met de Vrije Universiteit	„ 600	—
„ Deputaten rapport herziening Statenoverzetting	„ 500	—
„ Scribae	„ 200	—
„ Zendingsrapporten	„ 145	95
„ Deputaten examina „Zending”	„ 69	85
„ Deputaten „brandvrije kluis”	„ 235	—
„ reiskosten adviseerende leden	„ 173	45
„ onkosten drukken en verzenden „Acta der Synode”	„ 970	45
„ bureau-kosten en drukloon	„ 315	10
„ onkosten Deputaatschappen der Synode 1914	„ 181	60
„ terugzending aan de Kerken	„ 600	—
	f 5000.	—

J. H. LANDWEHR.
F. WEINBERG.

BIJLAGE LXX.
(M. 2, a en b, en 3.)

RAPPORT van de Classis 's Gravenhage over het uitschrijven van bede- en dankdagen.

Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland.

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders!

Namens de Classis 's Gravenhage der Gereformeerden Kerken heb ik de eer u het volgend rapport aan te bieden over het uitschrijven van bede- en dankdagen.

a. In haar vergadering van 8 September 1914 was ingekomen een schrijven van de Kerkeraden van Wildervank, Veendam, Nieuwe Pekela, Stadskanaal, Nieuw Buinen, Gasselternijveen, dato 18 Augustus 1914, houdende verzoek tot het uitschrijven van een tweeden bededag. Na breede bespreking heeft de Classis besloten dit verzoek niet in te willigen, omdat naar haar oordeel geen nieuwe redenen aanwezig was. Van dit besluit werd kennis gegeven aan de adresseerende Kerkeraden. De Kerkeraad van 's Gravenhage werd aangewezen om, mochten er zich bijzondere redenen voordoen, zoo spoedig mogelijk een classicale vergadering saam te roepen.

b. In de vergadering van 9 Februari 1915 was ter tafel een schrijven van den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk van Rotterdam, verzoekende wederom een biduur uit te schrijven met het oog op den nood der tijden. De vergadering besloot aan dit verzoek te voldoen, en stelde dit biduur vast op Woensdagavond 24 Februari. Per bidbrief, opgesteld door de Dienaren VAN DER LINDEN en KUIPER, werd dit besluit aan de Kerken medegedeeld (zie Bijlage A).

c. In de vergadering van 18 Mei 1915 was ingekomen een schrijven van de Classis Schiedam, verzoekende bij het uitschrijven der biddagen zorg te dragen dat de oproeping daartoe de Kerken tijdig bereike. Aangezien de Classis hiertoe alle mogelijke maatregelen genomen had, werd dit schrijven voor kennisgeving aangenomen.

d. In hare vergadering van 8 Februari 1916 werd naar aanleiding van een schrijven van de Gereformeerde Kerk van Dedemsvaart, verzoekende opnieuw het uitschrijven van een biddag, het besluit genomen, om Zondag 20 Februari te bestemmen als biddag.

Van dit besluit werd den Kerken per circulaire kennis gegeven (zie Bijlage B).

e. In hare vergadering van 9 Mei 1916 werd voorlezing gedaan van:

1. een schrijven van de Kerk van Voorthuizen, wijzende op den ernst van den oorlogstoestand en verzoekende opnieuw een biddag uit te schrijven. De Classis

besloot toen aan dat verzoek niet te voldoen, doch onder uitdrukkelijke verklaring, dat zij dat besluit neemt in de overtuiging, dat elken Rustdag de nood der tijden in den gebede wordt herdacht;

2. een schrijven van de Kerk van Ermelo en van de Classis Klundert, verzoekende voortaan de biddagen vroeger uit te schrijven, welk schrijven voor kennisgeving werd aangenomen;

3. een schrijven van de Classis Stadskanaal, in overweging gevende om ter bespoediging van het uitschrijven der biddagen deze zaak op te dragen aan twee of drie genabuurde Kerken. De Classis ging op dit voorstel in en wees als zoodanig aan de Kerken van 's Gravenhage, Delft en Leidschendam.

f. Op 28 Juli 1916 zijn, bijeengeroepen door de Kerk van 's Gravenhage, bovengenoemde Kerken vergaderd geweest, ten einde de wenschelijkheid te overwegen van het uitschrijven van een bidstond op Zondag 6 Augustus 1916. Na bespreking meende deze vergadering, dat het toen niet gewenscht was een biddag uit te schrijven.

g. In de vergadering van 12 September 1916 werd door de Kerk van 's Gravenhage leedwezen betuigd met het genomen besluit van 28 Juli 1916 en op haar voorstel, afgezien van elke motiveering besloten het uitschrijven der biddagen terug te brengen tot de volle vergadering der Classis.

h. In de vergadering van 14 November 1916 werd naar aanleiding van een ingekomen schrijven van de Classis Amsterdam der Christelijke Gereformeerde Kerk om medewerking om tot een gemeenschappelijken bededag te komen, en van de Classis Coevorden der Gereformeerde Kerken om zoo mogelijk met andere Kerken een bededag uit te schrijven, een Commissie benoemd om die samenwerking tot stand te helpen brengen.

Een voorstel om door de Deputaten van de Generale Synode voor correspondentie met de buitenlandsche Kerken te trachten tot een gemeenschappelijken bid-dag te komen ook met die Kerken, werd om de vele bezwaren daaraan verbonden afgewezen.

Door bovengenoemde Commissie werd op de vergadering van 13 Februari 1817 rapport van haar werkzaamheid uitgebracht, welk rapport hierbij is gevoegd (zie Bijlage C).

i. Op de vergadering van 13 Februari werd mededeeling gedaan van een telegrafisch verzoek van de Kerk van Leeuwarden, bij bovengenoemde Commissie ingekomen, om een biduur uit te schrijven. Naar aanleiding van dit verzoek werd besloten een biduur uit te schrijven voor Woensdag 21 Februari. De bidbrief zou worden opgesteld door de Dienaren SCHUURMAN en PONTIER, en het alzoo genomen besluit aan alle Kerken worden bekend gemaakt. Mededeeling van dit besluit met verzoek op denzelfden dag een biduur uit te schrijven is gedaan aan de Nederlandsche Hervormde Kerk, de Christelijke Gereformeerde Kerk en de Gereformeerde Gemeenten (zie Bijlage D).

k. In hare vergadering van 8 Mei 1917 was ter tafel:

1. een mededeeling van den Kerkeraad van Rotterdam, dat de Gereformeerde Kerk aldaar een biddag had uitgeschreven voor Zondag 22 April.

2. een schrijven van de Classis Gouda om een biddag uit te schrijven. Na bespreking, waarin het leedwezen der Classis werd uitgesproken, dat sommige Kerken zich niet gehouden hadden aan den datum door de Classis aangewezen, werd besloten voor Zondag 20 Mei een biddag uit te schrijven. Van dit besluit werd per bidbrief kennis gegeven aan alle Kerken, en mededeeling werd gedaan aan de Nederlandsche Hervormde Kerk, de Christelijke Gereformeerde Kerk en de Gereformeerde Gemeenten (zie Bijlage E).

U bij al den arbeid toewenshende de leiding des Heiligen Geestes,

namens de Classis 's Gravenhage der Gereformeerde Kerken,

W. J. PONTIER, *h. t. Actuaris.*

Maasdijk, 8 Juni 1917.

BIJLAGE LXXI.
(M. 4.)

Gerkesklooster en Stroobos.

De Particuliere Synode van Friesland (noordelijk gedeelte) verzoekt de Generale Synode ook hare goedkeuring te verleen en aan het besluit van de Kerken Stroobos

en Gerkesklooster, om voortaan bekend te staan als Gerkesklooster-Stroobos A en B, en om de Kerk van Gerkesklooster uit de Classis Kollum (Friesland noordelijk gedeelte) te doen overgaan naar de Classis Grootegast (Groningen).

De Particuliere Synode van Groningen steunt dit verzoek.

Het is uwe Commissie gebleken, dat in het verzoek van de Kerken Stroobos en Gerkesklooster, door de meerdere vergaderingen naar de Synode doorgezonden, geen streven wordt uitgesproken naar uiteengaan maar dat integendeel hier een poging wordt gedaan tot samenvloeiing.

De zaak staat aldus, dat leden van Stroobos wonen te Gerkesklooster en omgekeerd.

Het doel is nu, om voorloopig bekend te staan als Gerkesklooster-Stroobos A en B, om daarna als ééne Kerk op te treden, waardoor de onderscheidingen A en B zullen wegvallen en men vergaderen zal onder één Kerkeraad in een gemeenschappelijk kerkgebouw.

Zal dit kunnen geschieden, dan is wijziging der grensregeling noodig.

Daarom adviseert uwe Commissie uwe vergadering: 1°. op het verzoek van de Particuliere Synode van Friesland (noordelijk gedeelte), gesteund door de Particuliere Synode van Groningen, in te gaan, en hare goedkeuring te hechten aan het besluit van de Kerken Stroobos en Gerkesklooster; 2°. hiervan bericht te zenden aan de scribae van de laatst gehouden Particuliere Synodes van Friesland (noordelijk gedeelte) en Groningen, alsmede aan de betrokken Kerken.

Namens de Commissie,

H. W. KNOL, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXXII.
(M. 5.)

Grensregeling Haarlem en Leiden.

Uwe Commissie voor letter M punt 5 van het agendum: onderzoek en advies over het verzoek van de Particuliere Synode van Noord-Holland, dat door de Generale Synode hare goedkeuring gehecht worde aan een overeenkomst der Gereformeerde Kerk van Lisse met die van Nieuw-Vennep inzake grenswijziging, gelet op het feit, dat van de Particuliere Synode van Zuid-Holland (Noord) geen officieel schrijven, in betrekking tot deze zaak, ter tafel is,

doch gehoord hebbende het adviseerend lid der Particuliere Synode van Zuid-Holland (Noord) Ds H. MEIJERINK, die verklaarde dat genoemde Synode aan dit voorstel hare goedkeuring gehecht had,

heeft de eer u voor te stellen: *[volgen de conclusiën].*

F. W. SLUYTER, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXXIII.
(M. 6a.)

RAPPORT aangaande het rapport der Commissie benoemd
in zake den heer O. Casemier.

Met eene bijlage.

In handen uwer Commissie is gesteld het rapport der Commissie, door de vorige Generale Synode benoemd in zake den heer O. CASEMIER.

De Generale Synode van 's Gravenhage 1914 besloot in hare vergadering (zie Acta Art. 136) ná de behandeling der respectieve bezwaarschriften, eene Commissie te benoemen van drie leden om met de Classis Grootegast te spreken, ten einde het daarnemen te leiden, dat deze Classis aan den heer CASEMIER eene toelage van f 300.— van jaar tot jaar toekenne en uitkeere; en machtigde de Commissie om ingeval de Classis hiertoe niet gezind mocht blijken, zich te wenden tot de Kerken der Provincie Groningen.

Tot leden dezer Commissie werden benoemd Prof. H. BOUWMAN, Ds ZIJLSTRA van Hoogeveen en Ouderling BEEKMAN te Zuidlaren. Van deze Commissie kwam het rapport in, waaruit het volgende blijkt:

dat zij zich tot de Classis Grootegast gewend heeft en de uitspraak der Synode na breede bespreking heeft aangedrongen;

dat de Classis Grootegast met opgave van redenen geweigerd heeft de gevraagde f 300.— bij te dragen, onder de bijvoeging dat zij wel bereid was mede te werken, indien er een beroep op barmhartigheid gedaan werd;

dat de Commissie zich daarna gewend heeft tot de Particuliere Synode van Groningen 1915 met het verzoek, in samenwerking met de Classis Grootegast maatregelen te willen nemen, dat aan den heer O. CASEMIER eene toelage van f 300.—, van jaar tot jaar toe te kennen, worde uitgekeerd;

dat de Particuliere Synode besloot, gelet op het verzoek van de Generale Synode van 's Gravenhage, om redenen van barmhartigheid, voor het Synodejaar 1915—1916 f 300.— uit te keeren;

dat, op een door de Commissie tot de Particuliere Synode van Groningen gericht verzoek, dit óók geschied is voor het Synode-jaar 1916-1917 en nogmaals evenzoo is geschied voor 't jaar 1917-1918, volgens besluit van 13 Juni 1917;

dat op de laatstgenoemde Particuliere Synode tevens werd besloten aan de Generale Synode mede te deelen, niet meer op deze wijze voort te gaan.

De Commissie geeft aan het eind van haar rapport deze zaak verder aan uwe vergadering over ter afwikkeling.

Zij voegde nog bij haar rapport een viertal officiële stukken, gezonden door den heer O. CASEMIER aan den scriba der Commissie, — stukken, die wel verband houden met de opdracht, aan de Commissie verstrekt, maar die zaken behandelen, welke naar haar oordeel niet tot hare competentie behooren.

Wel spreekt de heer O. CASEMIER in een dier stukken het vertrouwen uit, dat de Generale Synode, straks in Rotterdam vergaderd, zijne zaak tot finale beslissing zal brengen; maar, zoover bekend, is er zoodanig verzoek niet ingekomen.

Uwe Commissie stelt nu voor: *[volgen de conclusiën]*.

L. G. GORIS, *Rapporteur.*

BIJLAGE.

Met vier bijlagen.
gedeponceerd in het archief.

*Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken
in Nederland, te houden te Rotterdam.*

WelEerwaarde en Eerwaarde Broeders!

De Commissie door de vorige Generale Synode benoemd inzake den heer O. CASEMIER met opdracht „om met de Classis Grootegast te spreken ten einde het daarheen te leiden dat deze Classis aan den heer O. CASEMIER een toelage van f 300.—, van jaar tot jaar toe te kennen, uitkeere” en met machtiging „om, in geval de Classis hiertoe niet gezind mocht blijken, zich te wenden tot de Kerken der Provincie Groningen”, heeft de eer het volgende aan uwe vergadering te rapporteeren:

uwe Commissie heeft deze zaak in de Classis Grootegast in den breede besproken en de uitspraak van de Generale Synode nader bij haar aangedrongen. Zij ontving echter van de Classis het volgende antwoord:

„De Classis, gelezen het verzoek van de Generale Synode inzake den heer O. CASEMIER;

gelezen de officiële acta;

gehoord de Deputaten Synodi en de debatten daarop gevolgd;

overwegende dat dit verzoek gedaan is, naar aanleiding van een haar onbekend advies, en dus rust op voor haar onbekende gronden;

is van oordeel, dat het daarom irrationeel zou zijn de gevraagde f 300.— bij te dragen;

overwegende, dat er toch redenen zijn om barmhartigheid te bewijzen;

spreekt uit, dat zij bereid is, mede te werken, indien er een beroep op hare barmhartigheid wordt gedaan.”

Met kennisgeving van dit besluit der Classis heeft uwe Commissie zich daarop schriftelijk gewend tot de Particuliere Synode van Groningen en haar vriendelijk verzocht, „met de Classis Grootegast te willen samenwerken en al die maatregelen te willen nemen dat aan den heer O. CASEMIER een toelage van f 300.—, van jaar tot jaar toe te kennen, worde uitgekeerd.

Het verblijdt uwe Commissie te kunnen rapporteeren, dat hare poging met gunstigen uitslag werd bekroond, wijl van vorengenoemde Particuliere Synode het volgende besluit ter harer kennis werd gebracht:

„De Particuliere Synode van Groningen:

gelet op het verzoek der Generale Synode gehouden October 1914 te Den Haag,

besluit, om redenen van barmhartigheid, volgens het oordeel der Deputaten van de Generale Synode voor dit Synode-jaar (Juni 1915—Juni 1916) aan den heer O. CASEMIER uit te keeren driehonderd gulden, te betalen in vier driemaandelijksche termijnen door den Quaestor der Synode, van de gedachte uitgaande, dat de heer O. CASEMIER zijne aanvraag om eenzelfde bedrag aan elke Particuliere Synode kan indienen."

Op een door uwe Commissie tot haar gericht verzoek om ook voor het jaar 1916/17 aan den heer O. CASEMIER eenzelfde bedrag als vorig jaar te willen toekennen, ontving zij het volgende schrijven:

„De Particuliere Synode van Groningen, gelezen uw schrijven van 17 Mei 1916 met verzoek ook dit jaar aan den heer O. CASEMIER een toelage ad f 300.— te willen toekennen en te doen uitkeeren, heeft besloten gelijk ten vorigen jare, om redenen van barmhartigheid, volgens het oordeel uwer Commissie, voor dit Synode-jaar (Juni 1916/1917) aan den heer O. CASEMIER uit te keeren f 300.—, van de gedachte uitgaande dat de heer O. CASEMIER zijne aanvraag om eenzelfde bedrag aan elke te houden Particuliere Synode kan indienen. Dit besluit werd genomen op de vergadering der Synode van 15 Juni 1916. Op de voortgezette Synode van 6 September '16 kwam bij haar een schrijven in van den Kerkeraad der Gereformeerde Kerk te Oldekerk, waarin hij mededeelt het volgend schrijven te hebben ontvangen:

Weleerwaarde en Eerwaarde Broeders!

Door het bureau van consultatie is mij opgedragen, aan den heer Ds CASEMIER in zijn bekende zaak tegen u rechtskundigen bijstand te verleen, enz., enz., enz.

Hoogachtend,

Uw dw. dnr.,

J. STEFFENS.

De Synode brengt deze zaak onder uwe aandacht, en wijst u op het onhoudbare van dezen toestand, met verzoek daartegen op te treden, wyl zoo het geld O. CASEMIER verstrekt door hem gebruikt wordt voor procedure.

Namens de Particuliere Synode voornoemd,

w.g. P. BOS, *h.t. le Scriba.*

Met blijdschap nam uwe Commissie kennis van het besluit der Particuliere Synode, maar meende dat er voor haar geen termen waren om aan het verzoek van de Particuliere Synode te voldoen, en besloot af te wachten den gang van zaken om alsdan te overwegen of opnieuw een toelage van de Particuliere Synode zou worden gevraagd.

Aangezien geen bijzonderheden ter harer kennis kwamen heeft de Commissie ook voor het jaar 1917/18 bij de Particuliere Synode het verzoek om een toelage voor den heer O. CASEMIER ingezonden waarop zij het volgend antwoord ontving:

„De Particuliere Synode van Groningen, gehouden te Groningen 13 Juni 1917 heeft op verzoek van de Deputaten der Generale Synode besloten ook nog dit jaar op dezelfde gronden en op dezelfde wijze als voorgaande jaar f 300.— uit te keeren aan den heer O. CASEMIER.

De Particuliere Synode besluit tevens de Generale Synode mede te deelen niet meer op dezelfde wijze voort te zullen gaan. Wanneer de Generale Synode een uitkeering wenscht toe te kennen aan den heer O. CASEMIER, zal zij de regeling op eene andere wijze dienen in te richten.

Uwe Commissie meent hierbij aan hare opdracht te hebben voldaan en geeft daarom deze zaak verder in de handen van uwe vergadering ter afwikkeling. Nog voegen wij als bijlagen hierbij een viertal officieele stukken gezonden aan den Scriba uwer Commissie door den heer O. CASEMIER, die wel verband houden met den opdracht uwer Commissie maar zaken behandelen, die naar haar oordeel niet tot hare competentie behooren.

De Heere bestrale uwe vergadering met zijn licht!

De Commissie voornoemd,

H. BOUWMAN.
J. BEEKMAN.
R. ZIJLSTRA.

BIJLAGE LXXIV.   RAPPORT in zake de uitkeering van de toelage toegekend
(M. 6b.)   aan den heer O. Casemier.

In handen uwer Commissie werd gesteld het verzoek der Particuliere Synode van Groningen van dezen inhoud:

„De Particuliere Synode van Groningen, gelezen het besluit van de Generale Synode in de zaak O. CASEMIER (zie Art. 136 der Acta Generale Synode 's Gravenhage 1914);

„voldaan hebbende aan het verzoek van de Deputaten der Synode om, om redenen van barmhartigheid (naar het oordeel der Deputaten), aan den heer O. CASEMIER eene toelage van f 300.—, drie jaar aan één, uit te keeren;

„deelt de Synode mede met de uitkeering niet verder voort te zullen gaan, en verzoekt haar, desverlangd, deze zaak op eene andere wijze te regelen”.

Uwe Commissie merkt hierbij op, dat er van de zijde van den heer O. CASEMIER geen verzoek is ingekomen om steun; maar dat dit ook op de vorige Generale Synode niet het geval was, toen dit voorstel uit het midden der Synode kwam; „overwegende dat dezelfde redenen nog bestaan, die toen tot zulk een besluit hebben geleid,

en waar thans de Particuliere Synode van Groningen verzoekt, deze zaak, desverlangd, op eene andere wijze te regelen,

stelt aan uwe vergadering voor:

de Synode besluite de toelage door de Generale Synode te 's Gravenhage 1914 (Acta Art. 136) aan den heer O. CASEMIER toegekend, wederom voor drie jaren tot hetzelfde bedrag uit te keeren,

en waar dit uit een oogpunt van medelijden geschiedt, het niet aangaat, dit aan de Provincie Groningen alleen te vragen,

benoeme de Synode Prof. BOUWMAN, die zich allereerst tot de Classis Grootegast wende, met het verzoek, dat deze Classis gestand doe aan haar uitspraak volgens mededeeling der vergadering d.d. 5 Mei 1915;

daarna tot de Kerken in de Provincie Groningen het verzoek richte, het ontbrekende te willen aanvullen; en indien dan het noodige nog niet bij één is de overige Kerken in Nederland het verzoek doe om een jaarlijksche bijdrage van minstens één gulden.

L. G. GORIS, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXXV.
(M. 9—13, 16, 17, 19.)   RAPPORT van de Commissie in zake de vredesvoor-
Met drie bijlagen.   stellen.

Onderscheidene kerkelijke vergaderingen, nl. de Particuliere Synodes van Groningen, Overijsel en Gelderland, de Classis Amsterdam en de Classis Haarlem, wier besluiten door de Particuliere Synode van Noord-Holland werden doorgezonden, hebben zich tot de Generale Synode gewend met verzoeken of voorstellen, die in verband staan met den tegenwoordigen wereldoorlog, en alle de strekking hebben, om de Kerken te bewegen, hare stem in dezen tot volken en overheden te doen uitgaan. De Classis Haarlem verzoekt alleen, dat de Generale Synode bespreke, of en wat er in deze zaak door de Gereformeerde Kerken in Nederland gedaan kan worden in het belang van den vrede.

Maar de andere kerkelijke vergaderingen gaan verder en spreken eenparig den wensch uit, dat de Gereformeerde Kerken zich in verbinding stellen met andere Protestantisch-Christelijke Kerken in ons vaderland, in de neutrale en zoo mogelijk ook in de oorlogvoerende landen — hetzij zij daartoe zelve het initiatief nemen, hetzij zij zich aansluiten bij hetgeen door andere Kerken reeds voorbereid en gedaan werd — om met het oog op het oordeel Gods, dat in dezen oorlog openbaar wordt, bij vorsten en volken aan te dringen op verootmoediging en gebed; om hen allen op te roepen tot het beëindigen van den krijg en tot het sluiten van verzoening en vrede;

en om verder, door middel van daarvoor te benoemen Deputaten, in samenwerking met afgevaardigden van andere Kerken, alles te doen wat aan het herstel der verstoorde verhoudingen tusschen de oorlogvoerende volken bevorderlijk kan zijn.

Van denzelfden inhoud als deze getuigenissen uit den boezem der Gereformeerde Kerken in Nederland is de resolutie van eene vergadering der Nederduitsche Gereformeerde Kerken in de vier provinciën van Zuid-Afrika, welke aan deze Synode werd toegezonden door den Algemeenen Secretaris der Algemeene Presbyterische Alliantie. Daarin wordt toch smart betuigd over de voortzetting van den oorlog; de bede uitgesproken, dat eene aannemelijke basis van vredesonderhandelingen spoedig gevonden moge worden; en worden de Kerken opgewekt, om haar invloed in deze richting aan te wenden.

Eindelijk kwam nog een schrijven in van eene Commissie, welke benoemd werd door de Algemeene Synodale Commissie der Nederlandsche Hervormde Kerk in hare zitting van 22 Mei j.l. en tot taak ontving, om de verschillende Kerken en Kerkgenootschappen uit te noodigen tot het zenden van afgevaardigden naar een vergadering, teneinde aldaar een gemeenschappelijk getuigenis op te stellen tegen het geweld van den huidige wereldoorlog.

Wijl de Gereformeerde Kerken eerst in Augustus van dit jaar samenkwamen en dus aan die vergadering niet deel konden nemen, richtte bovengenoemde Commissie thans tot de Synode dier Kerken het verzoek, om alsnog steun te verleen aan dit pogen van de onderscheidene Protestantsche Kerken; om hare instemming te betuigen met een manifest, dat in gemelde vergadering werd opgesteld, en aan deze Synode werd toegezonden, maar uit den aard der zaak thans nog een „zeer vertrouwelijik” karakter draagt; en om één of meer afgevaardigden te benoemen, ten einde met de afgevaardigden der andere Kerken te overwegen, wat er in deze zaak verder gedaan kan worden.

Naar aanleiding van al deze verzoeken en voorstellen meent uwe Commissie het volgende advies te moeten uitbrengen:

De Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, met instemming kennis nemende van de vele ernstige getuigenissen, die binnen en buiten haar kring tegen de voortzetting en uitbreiding van den huidige oorlog opgaan;

het ook hare roeping en plicht achtend, om in dezen haar stem te verheffen en met de Protestantsche Kerken in ons vaderland, in de neutrale, en zoo mogelijk ook in de oorlogvoerende landen, bij vorsten en volken aan te dringen op verootmoediging, verzoening en vrede,

besluit: *[volgen de conclusiën].*

H. BAVINCK, *Rapporteur.*

BIJLAGE A.

Rev. E. A. BRUMMELKAMP, 7 *Balistraat, Hague, Holland.*

My dear Sir!

At the request of the Federal Council of the Dutch Reformed Churches of South Africa (representing the Synods of the Dutch Reformed Churches of Cape Province, Free State, Transvaal, Natal,) enclose a copy of a Resolution passed by that Council at a meeting held in the month 9 March last. The Council expresses its particular desire, that the Resolution should be presented to the Reformed Church in Holland; it will be esteemed a favor if you could kindly give your good offices to secure that end.

With fraternal greetings, I am, yours sincerely,

R. DYKES SHAW, *General Secretary.*

RESOLUTION of the Federal Council of the Dutch Reformed Churches in the four Provinces of South Afrika. To be presented to the Reformed Church in Holland.

De Raad der Nederlandsche Gereformeerde Kerken in Zuid-Afrika besluit hiermede uitdrukking te geven aan de diepe smart der Kerk, dat de schrikkelijke oorlog, die reeds zooveel ellende veroorzaakt heeft, nog voortgezet wordt, en tevens, dat zoo vele van de Christelijke volkeren en regeeringen daarin betrokken zijn. De Raad blijft bidden, dat eene aannemelijke basis van vredesonderhandelingen spoedig gevonden moge worden. De Raad is van oordeel, dat de tijd gekomen is, dat de Christelijke Kerk haren invloed in die richting gebruiken moet, en besluit de samenwerking van andere Christelijke Kerken in deze zaak te zoeken.

BIJLAGE B.

*Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in
Nederland te Rotterdam.*

Hoogerwaardde Heeren!

De Algemeene Synodale Commissie der Nederlandsche Hervormde Kerk besloot in hare zitting van 22 Mei j.l. — naar aanleiding van bij haar ingekomen verzoeken om het initiatief te willen nemen tot een getuigenis tegen het geweld van den huidige wereldoorlog — een Commissie te benoemen om in deze zaak in haren naam te handelen.

Aan die Commissie werd opgedragen de verschillende Protestantsche Kerken en Kerkgenootschappen hier te land uit te noodigen tot het zenden van afgevaardigden naar eene vergadering, om aldaar een gemeenschappelijk getuigenis op te stellen, waarmee men zich zal wenden tot de Protestantsche Kerkgenootschappen in de neutrale landen en om te overwegen, of — en zoo ja, op welke wijze — voeling zal kunnen worden verkregen met de Protestantsche Kerken in de oorlogvoerende landen.

Aangezien de Generale Synode uwer Kerken niet vóór het einde van Augustus samenkwam, was die Commissie niet in staat zich met de Gereformeerde Kerken in verbinding te stellen om haar te verzoeken ook afgevaardigden voor deze zaak aan te wijzen.

Hoezeer dit ook betreurende, daar ook wij prijs stelden op de medewerking van alle Protestantsche Kerkgenootschappen hier te lande, meenden wij toch met den arbeid te moeten voortgaan. Afgevaardigden van verschillende Kerkgenootschappen kwamen meerdere malen samen en op de vergadering, den 6en Augustus j.l. te Utrecht gehouden, werd het hierbijgaand getuigenis opgesteld.

Met de openbaarmaking van dit stuk en met de beslissing hoe in deze verder zal worden gehandeld, meenden wij echter te moeten wachten, totdat uwe vergadering van een en ander had kunnen kennis nemen. Wij nemen thans de vrijheid ons tot uwe hooge vergadering te richten met verzoek aan het pogen der onderscheidene Protestantsche Kerkgenootschappen uwen steun te willen verleen. Gaarne zouden wij van uwe vergadering willen vernemen, of zij hare instemming met bijgaand manifest kan betuigen; en of — indien deze vraag naar wij hopen en vertrouwen, door u bevestigend wordt beantwoord — uwe vergadering één of meer afgevaardigden zal willen aanwijzen om in dezen namens de Gereformeerde Kerken in Nederland te handelen en met de afgevaardigden der andere Kerkgenootschappen te overwegen, wat verder zal kunnen en moeten worden gedaan.

Met het oog op het spoedvorderende der zaak veroorloven wij ons uwe vergadering beleefd te verzoeken de behandeling van dit schrijven zooveel mogelijk te willen bespoedigen. Zooals aan het hoofd van nevensgaand getuigenis ook vermeld staat, is dit stuk strikt vertrouwelijk en nog niet voor publicatie bestemd.

Wij spreken de hoop uit, spoedig een gunstig antwoord van uwe Synode te mogen ontvangen, terwijl wij u de verzekering geven, dat de medewerking der Gereformeerde Kerken door ons zeer op prijs zal worden gesteld.

God zegene uwe beraadslagingen!

Namens de Commissie ad hoc:

Dr S. D. VAN VEEN, *Voorzitter.*
A. A. CREMER RZN, *Secretaris.*

BIJLAGE C.

GETUIGENIS der gezamenlijke Protestantsche Kerken in
Nederland uitgaande tot Overheden en Volken.

Onder den diepen indruk van den al feller wordenden krijg, die de wereld tot één slagveld dreigt te maken, hebben de Protestantsche Kerken in Nederland zich vereenigd om tegen de voortzetting daarvan een ernstig en dringend getuigenis te doen hooren.

Wetende, dat de talloze uitingen, die reeds afzonderlijk uit het midden der Christenheid daartoe zijn opgegaan, tot heden door het oorlogsrumoer werden overstemd, verwachten zij, eenparig optredende en uiting gevende aan de stem der Christelijke consciëntie, eerder te zullen worden gehoord.

Zij vertrouwen daarbij, dat ook de zusterkerken in de andere neutrale landen, ja zelfs die der oorlogvoerende natiën, overtuigd van den ernst en de waarheid van dit getuigenis, zich hierbij zullen aansluiten.

Wij beginnen vóór alles met de erkenning van eigen schuld en spreken het uit, dat de zonden der volkeren ook de onze zijn.

Met name belijden wij — al heeft het aan de prediking der gerechtigheid en liefde onder ons niet ontbroken — in de duidelijke aanwijzing van het kwaad niet genoeg getrouw te zijn geweest. Zelve waren wij te dikwijls betrokken in een strijd om stoffelijke, althans weinig geestelijke belangen, onder elkander en ieder in eigen kring, waarbij meermalen wapenen en middelen werden gebruikt, die voor God niet konden bestaan. Ook waar wij opkwamen voor het recht en de eere Gods onder de menschen, deden wij dit niet zelden op een wijze, die met dat verheven doel niet in overeenstemming was.

Dit alles in verootmoediging belijdende, smeeken wij om Gods genade tot vergeving onzer zonden.

Wij zouden echter vreezen onze ontrouw te vermeerderen, als wij nalieten gezamenlijk tegen de ontzettende gebeurtenissen van dezen tijd de stem te verheffen.

Daarom gevoelen wij ons geroepen in den naam des Heeren te vermanen, dat aan het ruw geweld, hetwelk Europa met een volslagen ondergang bedreigt, een einde worde gemaakt.

Op de ontzaglijke schade, die over de volken een diepgaande verarming brengt, willen wij hier niet te grooten nadruk leggen.

Anders is het met het verlies van millioenen kostbare menschenlevens, dat al somberder stemt en algemeene verslagenheid wekt.

Ernstiger nog is de ontwrichting van de zedelijke grondslagen van het leven der volkeren. De zekerheid en het vertrouwen, die daarvoor onmisbaar zijn, wankelen; orde en regel worden aan kant gezet en het gevolg daarvan, een onderste boven keeren van staat en maatschappij, zal niet kunnen uitblijven.

Maar bovenal wijzen we op de geestelijke schade, die allerwege wordt aangericht.

Het recht Gods, dat naast erkenning van Zijne hoogheid de eerbiediging eischt van het recht der volken onderling, der groote en der kleine, wordt vertreden.

Schande wordt gebracht over den naam van Christus, die niet wil, dat er vijandschap en haat, maar verzoening en dienende liefde onder de menschen wonen.

Er is geen juiste mededeeling meer, maar verberging der feiten; niet de waarheid, maar de schijnvoorstelling beheerscht de gedachten en oordeelvellingen.

Men zoekt steun in de verheerlijking van het eigen en de verachting van het andere volk, zonder eenige ruimte te laten voor onderlinge waardeering.

Over en weer wordt Gods wraak over de tegenpartij ingeroepen, alsof men zelf zonder zonde was, en onnadenkend wordt de leuze opgenomen: geen vrede zonder overwinning; een gedachte, die met den geest des Evangelies van Jezus Christus ten eenenmale in strijd is.

Zoo worden de gewetens verkracht.

Onberekembare schade aan den Christelijken geest dreigt bij toeneming het gevolg te worden van de voortzetting van den oorlog; de geestelijke goederen, waarover de Kerken moeten waken, gaan verloren en het werk der Zending, de heilige roeping der Christen-natiën tegenover de wereld, wordt met onvruchtbaarheid geslagen. Welken indruk toch moeten de niet-Christelijke volken, voor een deel mede in den oorlog betrokken, ontvangen van een Evangelie, dat zij door zijn eigen belijders zien te schande gemaakt?

De Kerken kunnen onder dit alles niet langer zwijgen. Zij mogen geen oogenblik de gedachte toelaten, dat op grond van welke overweging ook voortzetting van den krijg gewettigd zou zijn, maar achten het veeleer de plicht der natiën, met alle kracht te streven naar een vrede door overleg.

Hoe zou overwinningsroem kunnen wegnemen al het leed, de smart en ellende, waarin de volken al dieper worden gestort?

Welke overwinningsbuit zou kunnen opwegen tegen de blijvende wrok en smeulende haat, die bij overwonnenen worden gewekt?

Daarom richt zich hierbij de dringende bede der Kerken tot regeeringen en volken, om eindelijk tot bezinning te komen en zich de hooge roeping bewust te worden, waartoe God de Christen-natiën heeft gesteld.

Bij de ootmoedige erkenning, de verdere voortzetting van die taak te hebben verbeurd, zij de innige bede, dat Hij nog genadig moge zijn.

Voor wie naar Zijn woord luisteren wil, is het niet twijfelachtig, wat te doen staat; want voor volken en personen geldt den eisch: Zoo wie den naam van Christus noemt, sta af van ongerechtigheid.

Daarom roepen wij in Zijnen Naam terug van de macht der wapenen tot de erkenning en toepassing van het recht.

Dan zal de vrede, waarnaar het vurig verlangen uitgaat, niet op kunstmatige wijze behoeven te worden gezocht, maar zekerlijk gevonden worden.

BIJLAGE LXXVI.
(M. 15.)

RAPPORT in zake „Nationale Bond voor Plaatselijke Keuze”.

HoogEerwaarde en Eerwaarde Broeders!

In handen uwer Commissie is gesteld een adres van den „Raad van Negen”, Nationale Bond voor Plaatselijke Keuze, welke Bond zich ten doel stelt langs den weg van vreedzame actie de Regeering te bewegen een wetgeving in te voeren, waarbij de mogelijkheid geopend wordt dat de ingezetenen van Gemeenten of groepen in gemeenten, met groote meerderheid van stemmen (75%) zullen kunnen bepalen: In onzen kring zullen de drankgelegenheden worden opgeheven.

Het adres verzoekt de Synode: 1ste hare sympathie te betuigen met het streven van den Bond; 2de de Kerkeraden op te wekken hiertoe mede te werken door zich als Buitengewoon lid bij den Bond aan te sluiten.

Uwe Commissie is van oordeel:

dat, hoewel de Kerken ongetwijfeld groot belang hebben bij den strijd tegen dronkenschap en drankgelegenheden en ook *geroepen* zijn daaraan mede te werken, het toch in het algemeen niet direct op den weg der Kerken ligt bepaalde maatregelen van de Regeering te vragen, gelijkerwijs voornoemde Bond zich voorstelt te doen. *Ten andere*: Dat de Kerken, hoewel zij mogen en moeten medewerken in het volksleven en daartoe bij de Regeering hebben aan te dringen op handhaving van de Ordinantiën Gods, zij het in *geen* geval afhankelijk mogen stellen van een stemmen-meerderheid der inwoners van stad of dorp.

De Overheid is Gods dienseresse. Daartoe heeft zij in alles Gode gehoorzaamheid te bewijzen door in *geene* zaak zich te voegen naar den Volkswil als zoodanig.

Op deze gronden adviseert de Commissie uwe vergadering: [*volgen de conclusiën*].

J. DONNER, *Rapporteur*.

BIJLAGE LXXVII.

De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, in *Rotterdam* samenvergaderd, met dankbaarheid gedenkende aan wat de Heere God aan Zijne Kerken in Nederland vóór 25 jaar gedaan heeft in de samenvloeiing van de Gereformeerde Kerken van de formaties van 1834 en 1886, en aan wat Hij sinds dien tijd in de samenleving dier Kerken in Zijne groote genade tot eere Zijns Naams heeft willen tot stand brengen door den arbeid dezer Kerken,

noodigt al deze Kerken uit zoover zij zulks niet reeds deden, deze daden des Heeren met verootmoediging in dankzegging en gebed te gedenken op *Zondag 9 September 1917*.

BIJLAGE LXXVII.
(M. 20.)

Een schrijven van het Hoofdbestuur van de Vereeniging tot bestrijding van het Nieuw-Malthusianisme.

In handen van uwe Commissie van voorbereiding werd gesteld een schrijven aan de Generale Synode van het Hoofdbestuur der Vereeniging tot bestrijding van het Nieuw-Malthusianisme.

Het behelst twee zaken: een herinnering en een uitnodiging. 1°. Een krachtige herinnering aan „het volksvernietigende karakter van het Nieuw-Malthusianisme, dat gezinsleven en volksbestaan ten zeerste benadeelt en oorzaak is van een droevige toeneming van een volksverwilderung en zedeloosheid”. Dit kwaad zoo veel mogelijk te stuiten is het doel der Vereeniging. 2°. Om dit te meer te bereiken heeft het Hoofdbestuur besloten plannen te beramen om te geraken tot een Nationaal Congres (of Conferentie), waarvoor ook de medewerking van de Algemeene

Synode der Gereformeerde Kerken gevraagd wordt, nl. door het zenden van een tweetal afgevaardigden naar genoemd Congres.

Uwe Commissie sympathiseert natuurlijk met elke geoorloofde poging die aangewend wordt om de schrikkelijke zonde van het Nieuw-Malthusianisme te bestrijden. Toch vindt ze het bezwaarlijk om op de voorgestelde wijze met genoemde vereeniging saam te werken. Met het oog op het eigen belijdend karakter onzer Kerken en met het oog op het absoluut neutrale standpunt, waarop deze vereeniging zich stelt, acht zij dit niet geraden.

Weshalve uwe Commissie aan de Generale Synode adviseert: *[volgen de conclusiën]*.

G. ELZENGA, *Rapporteur.*

BIJLAGE LXXIX.

Worden benoemd als Deputaten tot de Correspondentie met de Hooge Overheid: Prof. Dr H. BAVINGK, te Amsterdam (met de samenroeping belast), br. H. COLIJN te 's Gravenhage en Prof. Dr H. BOUWMAN te Kampen, en als hunne secundi: Prof. Dr A. G. HONIG te Kampen, Prof. Dr H. H. KUYPER te Amsterdam en Ds B. VAN SCHELVEN te Amsterdam:

als Deputaten tot de Correspondentie met de Buitenlandsche Kerken: Prof. L. LINDEBOOM te Kampen, Ds JS. VAN DER LINDEN te 's Gravenhage. Ds B. VAN SCHELVEN te Amsterdam (met de samenroeping belast) en br. A. W. SCHIPPERS te 's Gravenhage;

als Deputaten tot de Generale Kas voor Emeriti-Predikanten, Predikants-weduwen en -weezen: Ds D. POL te Boskoop, Ds W. B. RENKEMA te Duisburg (met de samenroeping belast), Ds A. SCHWEITZER te Buiksloot, br. G. J. BRUGSMA te Leeuwarden en br. H. BRINK te Beilen;

als Deputaten tot de Zending onder de Joden: Ds H. C. VAN DEN BRINK te Dieren, Ds J. DOUMA te 's Gravenhage (met de samenroeping belast), Ds J. J. MIEDEMA te Groningen, Ds J. P. TAZELAAR te Weesp en Ds J. D. VAN DER VELDEN te Kralingen; en als secundi: Ds J. C. SIKKEL te Amsterdam, Ds G. DOEKES te Nieuwdorp en Ds W. VERHOEF te Zeist;

als Deputaten tot de Zending onder de Heidenen en Mohammedanen: Ds H. SCHOLTEN te Zuidhorn, Ds J. D. VAN DER MUNNIK te Leeuwarden, Ds J. P. KLAARHAMER te Wommels, Ds H. DIJKSTRA te Smilde (met de samenroeping belast), Dr J. HANIA te Steenwijk, Ds W. B. RENKEMA te Duisburg, Ds J. KRÜGER te Maarssen, Ds W. BREUKELAAR te Zaandam, Ds C. W. E. PLOOS VAN AMSTEL te Delft, Ds F. W. SLUYTER te Maassluis, Ds G. F. KERKHOF te Souburg en Ds L. G. GORIS te Zevenbergen;

als Deputaten tot de oefening van het verband tusschen de Gereformeerde Kerken en de Theologische Faculteit der Vrije Universiteit: Ds W. BREUKELAAR te Zaandam, Ds P. J. W. KLAARHAMER te Utrecht (met de samenroeping belast), Dr J. C. DE MOOR te Amsterdam, Ds J. D. VAN DER MUNNIK te Leeuwarden, Ds W. H. GISPEN te Zwolle en Ds K. FERNHOUT te Amsterdam; en als secundi (naar volgorde) Ds J. H. LANDWEHR te Rotterdam, Dr J. HANIA te Steenwijk en Ds J. J. MIEDEMA te Groningen;

tot het uitschrijven van een Bededag de Classis 's Gravenhage,

als Deputaten tot het bijwonen der peremptoire examina in de Classis Bentheim: Dr W. A. VAN ES te Leeuwarden, Ds H. W. LAMAN te Assen Ds M. MEIJERING te Wildervank, Ds C. L. F. VAN SCHELVEN te Wageningen en Dr C. C. SCHOT te Hardenberg (met de samenroeping belast);

als Deputaten naar Art. 4 der Zendingsorde: Prof. Dr W. GEESINK te Amsterdam, Prof. Dr T. HOEKSTRA te Kampen, Prof. Dr A. G. HONIG te Kampen, Prof. Dr H. H. KUYPER te Amsterdam en Ds H. DIJKSTRA te Smilde (met de samenroeping belast); en als hunne secundi: Prof. Dr H. BOUWMAN te Kampen, Prof. Dr J. RIDDERBOS te Kampen, Prof. Dr P. A. E. SILLEVIS SMITT te Amsterdam, Prof. Dr F. W. GROSHEIDE te Amsterdam en Dr J. HANIA te Steenwijk;

als Deputaten tot de behartiging van de geestelijke belangen van de Gereformeerden in Argentinië: Ds J. H. LANDWEHR te Rotterdam (met de samenroeping belast), Ds K. FERNHOUT te Amsterdam en br C. G. MEEDER te Rotterdam;

als Deputaten tot de verbetering van de predikants-traktementen: Prof. L. LINDEBOOM te Kampen, (met samenroeping belast), Prof. Dr P. A. E. SILLEVIS SMITT te Amsterdam, Prof. Dr H. H. KUYPER te Amsterdam, br A. J. L. VAN BEECK CALKOEN te 's Gravenhage, Dr J. HANIA te Steenwijk en br L. DE VRIES Hz. te Groningen;

als Deputaten tot de beschrijving van de algemeene beginselen en regelen der Evangelisatie: Prof. Dr H. BAVINCK te Amsterdam (met de samenroeping belast), Prof. Dr H. H. KUYPER te Amsterdam en Prof. Dr H. BOUWMAN te Kampen, en tot secundi Prof. Dr J. RIDDERBOS te Kampen, en Prof. Dr P. A. E. SILLEVIS SMITT te Amsterdam;

als Deputaten tot de verzorging van de verstrooide Gereformeerden in onze Oost-Indische Bezittingen: br. HENDRS BOS te Rotterdam, br. H. COLIJN te 's Gravenhage, Dr K. DIJK te 's Gravenhage, (met de samenroeping belast), br. A. W. F. IDENBURG te 's Gravenhage, Dr G. KEIZER te Tiel en Dr J. C. DE MOOR te Amsterdam;

als Deputaten tot de samenstelling van een rapport over het verzoek van de Christelijke Gereformeerde Kerk in Noord-Amerika in zake de Echtscheiding: Prof. Mr A. ANEMA te Amsterdam, Prof. Dr H. BAVINCK te Amsterdam, Prof. Dr H. BOUWMAN te Kampen, Prof. Dr F. W. GROSHEIDE te Amsterdam, Prof. Dr H. H. KUYPER te Amsterdam, Ds J. H. LANDWEHR te Rotterdam (met de samenroeping belast), Prof. Dr J. RIDDERBOS te Kampen en Ds B. VAN SCHELVEN te Amsterdam;

als Deputaten tot de geestelijke verzorging der militairen: Ds L. BOUMA te Middelburg, br. J. DONNER te Goes, Ds A. H. VAN MINNEN te 's Gravenzande, Ds J. VONKENBERG te Zwijndrecht (met de samenroeping belast) en Ds J. DE VRIES te Tilburg;

als Deputaten in zake br. KARSSEMEYER te Loosdrecht: Ds C. B. BAVINCK te Rotterdam, Prof. Dr H. BOUWMAN te Kampen (met de samenroeping belast) en br. M. VAN MUISWINKEL te Zwammerdam;

als roepende Kerk: de Kerk van Leeuwarden;

als Deputaat tot de behartiging van de belangen der Gereformeerden in Rijn-Pruisen en Westfalen bij de Overheidspersonen in Duitschland: Ds C. L. F. VAN SCHELVEN;

als Archiefbewarende Kerk: de Kerk van Amsterdam.

BIJLAGE LXXX.
(cf. Bijlage XIII.)

*Aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken van
Nederland, gehouden te Rotterdam, Augustus 1917.*

WelEerwaarde en Eerwaarde Heeren!

Sinds de vorige Generale Synode zijn drie droeve jaren, ook voor de Zending, voorbijgegaan. Niet dat die der Gereformeerde Kerken van Nederland het ergst leed; iets dergelijks als de Zending der Deutsche Kerken, ons allen bekend; zelfs nog niet eens iets als die der Engelsche Kerken, welke aan den oorlog tal harer Zendingen, vooral harer Missionaire artsen moest afstaan. Maar toch werd zij gestoord in haren rustigen gang, in hare ontplooiing. Met name geldt dit van de Medische Zending der Gereformeerde Kerk van Amsterdam in de beide Vorstenlanden van Java, waarvan hier vooral die van Djocjakarta bedoeld wordt. De Raad der Kerk van Amsterdam, die daarin werkt met de Kerken van Noord-Holland, moest al dadelijk in Augustus 1914 beginnen met te schrijven naar Indië, dat hij voorloopig geen geld zou zenden, willende afwachten, totdat hij wist, dat de geldverzending zonder verlies kon plaats hebben. Hierdoor werd de Nederlandsche Zending gelukkig niet beroofd van alle financiële levensbronnen, omdat zij nog eene kas onder zich had, waaruit zij tijdelijk putten kon; maar zij moest daarbij de uiterste zuinigheid betrachten. Zij deed dit laatste in de eerste plaats door terug te nemen een voorstel, dat zij nog kort te voren gedaan had, Dr PILMON twee à drie jaren te engageeren als derde geneesheer van het Petronella-hospitaal, zoodra een gunstig antwoord van het Indisch Gouvernement zou zijn ingekomen

op een verzoek van den Geneesheer-Directeur om subsidie voor eenen derden Geneesheer. Het Petronella-hospitaal had, volgens de Gouvernementeel bepalingen op de particuliere Ziekenhuizen in Indië, daarop geen recht, omdat het een hospitaal van de vierde klasse (alleen hospitalen van de vijfde klasse hebben recht op drie Geneesheeren) was; maar de Geneesheer-Directeur in overleg met den Raad van Toezicht op de Zendingshospitalen achtte, dat uitbreiding van het Petronella-hospitaal, om eenen derden medicus te mogen benoemen met rijkssubsidie, den arbeid aan het hospitaal, met name de opleiding voor verplegers en verpleegsters, vroedvrouwen enz. niet ten goede zou komen, daar de overmatige arbeid, waardoor nu veel werk niet tot zijn recht komen kon, zou blijven, te meer, aangezien uit het Petronella-hospitaal bovendien nog zes hulphospitalen moesten geholpen worden. De gevraagde gunst werd verleend door den Gouverneur-Generaal, blijkbaar omdat het billijk geacht werd — dit was het hoofdargument van br. PRUYS — dat een hospitaal, hetwelk zooveel deed voor de lijdende bevolking — hoog en laag — ook goed geholpen werd. Een vaste derde geneesheer kwam er niet, ondanks dat gunstig besluit om de bovengenoemde redenen, ook al kwam in die dagen een nieuwe Missionaire arts uit Nederland in den persoon van br. C. VAN PROOSDIJ. De plaats van br. W. L. VOGELZANG, Geneesheer-Directeur van het Zendingshospitaal te Solo, die om redenen van gezondheid al reeds lang naar Nederland had moeten terugkeeren, maar niet had gewild, voordat zijn plaats goed vervuld zou zijn, moest worden ingenomen door een bevoegd medicus. Liever hadden wij gezien, dat br. C. VAN PROOSDIJ naar Djocja ware gegaan en br. OFFRINGA te Solo de wacht had betrokken, maar deze en br. PRUYS waren van oordeel, dat br. VAN PROOSDIJ dit deed, ofschoon hij de taal niet machtig was, daar in deze leemte kon voorzien worden door de benoeming van Mej. PIENBAUM, eene accoucheuse van Gereformeerde belijdenis, die te Solo woonde en de Javaansche taal uitnemend verstond. Zoo is het ook gegaan. Br. PRUYS en br. OFFRINGA bleven te Djocja en deden daar hunnen arbeid én in het hospitaal én in de dessa's van Djocja en zoo noodig in de hulphospitalen. De derde doktersplaats kwam anderen Kerken, die in dezen tijd met haren Missionairen Medischen dienst op hare terreinen begonnen, ten minste in den aanvang, ten goede, daar voor hen, zoolang zij te Djocja waren, de subsidie van het Gouvernement werd betaald.

De doktoren van het Petronella-hospitaal werden tot nu toe in huunen arbeid gesteund door Mej. ENSERINK, de accoucheuse, en Javaansche verplegers en verpleegsters. De administratie van het Petronella-hospitaal is in handen van br. ZUIDEMA en de huishouding in die van Mejuffrouw WEEDA, geen lid eener Gereformeerde Kerk, daarom telkens voor een jaar aan te stellen. Zij geniet het tractement der verpleegsters, f 1300. Europeesche verpleegsters zijn er thans niet in het Petronella-hospitaal. Mejuffrouw LOGGER kwam in 1915 naar Holland met verlof terug en is nog in Nederland. Naar Djocja keert zij niet meer terug, daar eene zekere animositeit tusschen br. PRUYS en haar is ontstaan, die zelfs door den Raad van Toezicht op de hospitalen niet kon worden weggenomen. Daar zelfs de Raad van Toezicht geen grond vond, om haar voor ontslag voor te dragen en ook wij dien niet vonden in de brieven van br. PRUYS, meenden wij haar niet te mogen ontslaan uit den dienst der Medische Zending. Zij zal dus D.V. teruggaan naar Indië, maar dan naar Solo in het werk van br. VOGELZANG, nadat door dezen met onze goedkeuring haar arbeid gestipuleerd was. 't Is ons nog niet gelukt Europeesche verpleegsters te krijgen ter vervanging van die heengingen. De arbeid der Medische Zending te Djocja is op den ouden voet voortgegaan. En allen hebben, naar wij vertrouwen, zich van hunne taak gekwetend met de trouw, waarmee Christenen hun levenstaak hebben te vervullen.

Veel brieven zijn er tot ons leedwezen niet gewisseld tusschen Djocja en ons, ofschoon wij er in het belang van den arbeid telkens op aandrongen. In het verslag van de Vereeniging „Scheurers-Hospitaal” is samengebracht, wat ons ter kennisse van den Medischen dienst is ter oore gekomen (zie bijlagen).

Toen het jaar 1917 aanbrak, hadden wij hoop, dat eer de Junimaand zou zijn aangebroken Djocja in br. C. VAN PROOSDIJ zijn derden Missionairen arts zou verkrijgen. De Goddelijke voorzienigheid had ons in 1916 in kennis gebracht met twee jonge artsen, D. VERHAGEN en K. P. GROOT, die beiden zich bereid verklaarden de Medische Zending te dienen. Beiden werden benoemd; de eerste legde zich daarna nog eenige maanden toe bijzonder op de Chirurgie in het Burgerziekenhuis te Amsterdam; en de laatste promoveerde tot Medisch Doktor aan de Amsterdamsche Universiteit. Hun vertrek werd bepaald op half Maart jl. Doch toen brak de verscherpte duikbootoorlog uit, die drong de reis naar Indië uit te stellen. Als echter Juni in het land kwam, richtte Dr K. P. GROOT tot ons

de vraag, of het niet mogelijk was, hem uit te zenden naar Indië, hetzij over Siberië, hetzij over Amerika. Lang aarzelden wij met onze toestemming en om de gevaren aan zulk een reis verbonden, en om de enorme kosten, die deze reis van den Missionairen arts en zijne gade, ruim f 4000.—, zouden eischen. Eindelijk, toen door de familie GROOT de meerdere uitgaven, die een reis per 1e klasse meer dan een per 2e klasse, f 900.— kostte, voor hare rekening waren genomen, gaven wij onze toestemming, hoewel nog aarzelend, wat de gevaren aanging. Aan br. PRUYS en br. v. PROOSDY werd kennis gegeven van deze plannen en tegelijk hun meegedeeld, dat br. VAN PROOSDY enkele maanden, na de aankomst van br. K. P. GROOT naar Djocja zou kunnen terug keeren.

De 6e Juli werd bepaald als dag van afscheid van de gemeente. Vier dagen later zou de reis door br. K. P. GROOT en zijne gade per Holland-Amerika-lijn met de Ophir worden aanvaard. Helaas, eer de laatste dag was aangebroken, sloot Engeland de bekende vaargeul, zoodat de Missionaire arts nog niet vertrokken is en de vraag rijst, of hij vooreerst zal kunnen gaan, ook al beginnen de schepen straks te varen.

In de maand Mei j.l. werden wij door br. PRUIJS verrast met een telegram, waarin hij ons vroeg om overzending van f 5000.—. De kas van het Petronella-hospitaal scheen toen uitgeput. Dat dit waar was, bleek uit een later schrijven van br. PRUIJS d. d. Maart j.l.; en dat wel door de kosten van de noodzakelijke verbouwing aan het Petronella-Ziekenhuis, dat pestvrij gemaakt moest worden. Voeg daarbij, dat, ten gevolge van de duurte der levensmiddelen en de vermindering der geneesmiddelen gratis door het gouvernement geleverd, elke maand een tekort van f 200.— ontstond. Uit het zoogenaamde Nederlandsche gedeelte der kas voor den Medischen dienst te Djocja is in die drie jaren niet veel kunnen afgedaan worden om dat tekort weg te nemen; want de rekening en verantwoording van Amsterdams Medischen dienst over 1914 sloot met een tekort van dat en vorige jaren van f 10.000.— terwijl de ontvangsten van dien dienst hier te lande over elk der drie verlopen jaren niet meer zijn: 1°. de Vereeniging „Scheurers hospitaal” met een inkomst van f 9000.—; 2°. particuliere giften à pl.m. f 1200.— 3°. een subsidie van f 1500.—, ons door de XII Deputaten der generale Synode van 1914, op ons verzoek afgestaan. Uit deze inkomsten nu zijn betaald geworden de verlofstractementen van br. VOGELSANG à f 3000.—, waarvoor in 1915 in Indië wel de subsidie à f 3500.— is ontvangen, maar sinds niet meer, ofschoon br. VOGELSANG nu reeds voor het derde jaar in Nederland is om zijner gezondheid wil. De brs. GROOT en VERHAGEN ontvingen sinds 1916 f 2000.— ieder en Mej. LOGGEN f 700.—. Voorts zijn er ledikanten, instrumenten, huishoudelijke artikelen, linnengoed enz. gekocht, waarvoor in deze drie jaren f 2500.— is uitgegeven; uitgaven, die bijna alle te wijten zijn aan den oorlog. „Bijna alle”, zeggen wij, omdat wij de uitgaven voor br. VOGELSANG moeten uitzonderen. Deze is nog niet hersteld. Een oogenblik hoopten wij het en wij werden in die hoop versterkt door de Commissie van keuring Dr. VAN DER SCHEER en Dokter SCHEURER. Nadien heeft zich echter bij hem een verschijnsel voorgedaan, dat de doktoren op hunne beslissing omtrent zijn herstel deed terugkomen. Andere geneesheeren zijn daarop geraadpleegd. Op wat br. VOGELZANG scheelt is thans een non-liquet der geleerden van toepassing. Daar is echter een vermoeden en op dat vermoeden zal hij wellicht eene operatie ondergaan, waarvan God geve, dat zij tot zijn herstel leide, want hij verlangt naar Indië.

De rekening en verantwoording, zooals die over de drie jaren 1914, 1915 en 1916 voor het Petronella-Hospitaal aan u is te doen, is gelijk aan die welke op de vorige Synode is overgelegd. Wij zullen haar hier niet herhalen. Alleen voegen wij daaraan toe het te kort op onze rekening hier te lande, nu f 6000.— (zie boven), en ons tekort op onze rekening in Indië, zijnde f 5000.— die buitengewoon uitgegeven zijn voor herstellingen van het hospitaal met het oog op de pest, de duurte van levens- en geneesmiddelen (wat de regeering te weinig geeft, moet elders gekocht) en de verhooging van de salarissen van verplegers en verpleegsters.

En zijn nu tegenover de uitgaven, die verhoogd zijn, de inkomsten ongeveer dezelfde gebleven, dan kan wel de conclusie getrokken worden, dat de Medische Zending van het Petronella-Hospitaal in financieel gevaar verkeert en dus uwe hulp behoeft, zal deze kunnen voortgaan die diensten aan de Kerken en de Zending te bewijzen, die het tot hertoe bewees in de opleiding van verplegers en verpleegsters, vroedvrouwen enz. Wij hopen dus, dat gij aan onzen noodkreet gehoor wilt geven en het Petronella-Hospitaal helpen en verblijden met eene subsidie, zooals gij dit tot nu toe gedaan hebt, ja zoo mogelijk met eene hoogere.

En kort woord willen wij omtrent het hospitaal te Solo hier bijvoegen. Aan den bouw van het nieuwe hospitaal. waarvoor de teekeningen en plannen gereed

zijn, is geen begin kunnen gemaakt worden, ten gevolge van de ongunst der tijden. Alleen zijn putten geboord. De uitkomst hiervan is ons niet bekend. Behalve te Solo heeft onze Medische dienst zijn arbeidsveld te Wonosarie, waar een hulphospitaal is. 't Aantal zieken is in den regel pl.m. 140 te Solo, te Wonosarie 20. Nieuwe patienten worden twee maal per week aangenomen, pl.m. 40 te Solo en 20 te Wonosarie. De arbeid is niet ongezegend. Intusschen wordt verlangd naar een nieuw hospitaal te Solo. Terrein is beschikbaar benevens een huis met erf, dat voor f 18000.— eigendom der Medische Zending is geworden. De geest van verplegers en verpleegsters is goed. Aan Europeesche verpleegsters is behoefte.

De Missionaire arts en de Missionaire predikant arbeiden trouw, ieder in zijn werk. En hiermee hebben wij onze taak aan u volbracht.

Wat toegelicht moet worden, is de Kerkeraad bereid toe te lichten.

U Godes wijsheid toebiddende op uwe besprekingen in zake het Petronella-hospitaal blijven wij,

de Kerkeraad der Gereformeerde Kerk te Amsterdam,

namens hem,

N. A. DE GAAY FORTMAN, *Rapporteur.*

AMSTERDAM, 15 Aug. 1917.

LIJST VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND,
op nummer gesteld en, waar ter zelfder plaatse meer dan ééne
Kerkformatie is, door eene volglatter nader onderscheiden.

Particuliere Synode van Groningen.

In de Classis Groningen, te

1. Aduard.
2. Bedum (A).
3. Bedum (B).
4. Ezinge.
5. Groningen (A).
6. Groningen (B).
7. Haren.
8. Hoogkerk.
9. Kielwindeweer.
10. Sappemeer.
804. Wetsinge-Sauwert.
13. Ten Boer.
14. Thesinge.
15. Zuidbroek.
16. Zuidwolde.
900. Onderdendam.

In de Classis Grootegast, te

17. Enumatil.
18. Grootegast.
19. Kornhorn.
20. Leek.
21. Marum.
22. Niezijl.
23. Oldehove.
24. Oldekerk.
25. Stroobos.
26. Zevenhuizen.
27. Zuidhorn.
127. Munnikerzijl.
759. Lutjegast.
805. De Wilp.
835. Grijskerk.
880. Boerakker.
894. Kommerzijl.

In de Classis Warffum, te

28. Baflo.
29. Houwerzijl.
30. Leens.
31. Middelstum.
32. Pieterburen.
33. Uithuizen.
34. Uithuizermeeden.
35. Roodeschool.
36. Ulrum.
37. Warffum.
38. Winsum.
39. Zoutkamp.
829. Schouwerzijl c. a.

In de Classis Appingedam, te

41. Appingedam.
42. Bierum.
43. Delfzijl.
44. Garrelsw eer.
45. Loppersum.
46. Nieuwolda.
47. Overschild.
48. Schildwolde.
49. Siddeburen.
889. Spijk.
52. Stedum.
53. Ten Post.
54. Wagenborgen.
55. Woldendorp.
56. 't Zandt.
808. Westeremden.

In de Classis Winschoten, te

40. Meeden.
57. Midwolda.
58. Nieuw-Beerta.

- 59. Oostwolde.
- 60. Oude-Pekela.
- 61. Scheemda.
- 62. Veendam.
- 63. Winschoten.
- 716. Bellingwolde.
- 800. Westerlee.

In de Classis Stadskanaal, te

- 64. Nieuw-Buinen.
- 65. Nieuwe-Pekela.
- 66. Onstwedde.
- 67. Onstwedder-Mussel.
- 68. Sellingen.
- 69. Stadskanaal.
- 70. Stadsmusselkanaal.
- 71. Valthermond.
- 73. Wildervank.
- 757. Emmer-Compascuum.
- 863. Ter Apel.
- 864. Weedingerveen.
- 870. Tweede Exloërmond.
- 899. Vlachtwedde.

**Particuliere Synode van
Friesland (noordelijk gedeelte).**

In de Classis Leeuwarden, te

- 79. Berlikum.
- 80. Boxum c. a.
- 85. Hijlaard.
- 86. St Jacobi-Parochie.
- 90. Oenkerk c. a.
- 92. Suawoude c. a.
- 93. Wartena c. a.
- 94. Wirdum.
- 734. Beetgum.
- 793. Dronrijp.
- 816. Leeuwarden.
- 830. Eernewoude.
- 884. Huizum.

In de Classis Hallum, te

- 74. St Anna-Parochie (A).
- 75. St Anna-Parochie (B).
- 81. Britsum.
- 82. Hijum en Finkum.
- 84. Hallum.
- 89. Marrum c. a.

- 91. Stiens.
- 98. Blija c. a.
- 103. Ferwerd.
- 105. Hollum (Ameland).
- 114. Reitsum c. a.
- 116. Wanswerd c. a.
- 736. Holwerd.
- 852. Oude- en Nieuwe-Bildtzijsl.
- 886. Oude-Leye.

In de Classis Dokkum, te

- 95. Broek-onder-Akkerwoude.
- 96. Murmerwoude.
- 97. Anjum.
- 99. Dokkum (A).
- 100. Dokkum (B).
- 101. Driesum.
- 104. Hantum c. a.
- 108. Metslawier.
- 109. Morrha c. a.
- 110. Nes en Wierum.
- 111. Nijkerk.
- 113. Paesens.
- 115. Rinsumageest c. a.
- 714. Nijawier c. a.
- 717. Foudgum c. a.
- 778. Schiermonnikoog.

In de Classis Kollum, te

- 102. Engwierum.
- 112. Ee.
- 117. Augustinusga.
- 118. Buitenpost c. a.
- 119. Burum.
- 123. Gerkesklooster.
- 126. Kooten.
- 129. Oostermeer.
- 130. Oudwoude c. a.
- 131. Westergeest.
- 135. Surhuizum.
- 136. Twijzel.
- 137. Veenvoudsterwal c. a.
- 760. Eestrum.
- 849. Kollum.

In de Classis Franeker, te

- 138. Arum.
- 154. Midsland (Terschelling).
- 155. Minnertsga.
- 157. Oosterbierum.

- 159 Sexbierum.
- 161. Tzummarum c. a.
- 162. Westterschelling.
- 163. Winsum c. a.
- 731. Franeker.
- 767. Tzum.
- 819. Harlingen.
- 831. Lollum en Waaxens.
- 838. Achlum.

**Particuliere Synode van
Friesland (zuidelijk gedeelte).**

In de Classis Dragten, te

- 78. Bergum.
- 83. Garijp.
- 120. Dragten.
- 121. Drogeham (A).
- 122. Drogeham (B).
- 128. Nijega-Opeinde.
- 132. Oudega.
- 133. Rottevalle.
- 134. Surhuisterveen.
- 191. Donkerbroek.
- 192. Duurswoude.
- 207. Ureterp c. a.
- 711. Boornbergum en Kortehemmen.
- 795. Suameer.
- 861. Dragtster Compagnie.

In de Classis Heerenveen, te

- 194. Heerenveen.
- 195. Hoornsterzwaag c. a.
- 196. Idskenhuisen,
- 197. Joure c. a.
- 198. Knijpe.
- 201. Lippenhuisen c. a.
- 202. Mildam c. a.
- 203. Oldeboorn c. a.
- 204. Oosterzee.
- 205. Echten.
- 206. Terwispel.
- 208. Wolvega.
- 754. Lemmer, Eesterga en Follega.
- 820. Munnikeburen.
- 855. Oudehorne.
- 902. Gorredijk.

In de Classis Bolsward, te

- 139. Bolsward (A).
- 140. Bolsward (B).

- 141. Exmorra.
- 144. Gaast c. a.
- 147. Idsegahuizen.
- 156. Oosterend-Hyilaard.
- 158. Schraard.
- 160. Tjerkwerd c. a.
- 164. Witmarsum.
- 165. Wommels c. a.
- 166. Wons c. a.
- 725. Makkum en Cornwerd.
- 751. Pingjum en Zurich.
- 787. Kubaard.
- 811. Schettens c. a.

In de Classis Sneek, te

- 167. Balk.
- 168. Bozum.
- 170. Goënga c. a.
- 177. Oosthem c. a.
- 180. Scharnegoutum.
- 181. Sloten.
- 184. Sybrandaburen c. a.
- 188. Wijckel.
- 189. Ylst.
- 712. Oppenhuisen en Uitwellingerga.
- 733. Jutrijp en Hommerts.
- 858. Sneek.

In de Classis Workum, te

- 169. Gaastmeer c. a.
- 171. Heeg.
- 172. Hemelum c. a.
- 173. Hindelooopen.
- 176. Koudum,
- 178. Oudega-Idsega c. a.
- 179. Oudemirdum c. a.
- 185. Warns c. a.
- 186. Workum.
- 187. Woudsend c. a.
- 783. Stavoren.
- 843. Heidenschap.

Particuliere Synode van Drente.

In de Classis Assen, te

- 190. Appelscha.
- 193. Haulerwijk.
- 209. Assen.
- 211. Borger.
- 212. Gasselter-Nijveen.

- 214. Norg.
- 215. Roden.
- 216. Een.
- 217. Smilde (A).
- 218. Smilde (B).
- 219. Vries.
- 809. Zuidlaren.
- 903. Hoogersmilde.

In de Classis Meppel, te

- 223. Hollandsche Veld.
- 226. Ruinerwold en Koekange.
- 229. Nijeveen.
- 230. Zuidwolde.
- 791. Meppel.
- 818. Hoogeveen.
- 850. Nieuweroord (bij Hoogeveen).
- 897. Nieuwlande.
- 906. Alteveer.

In de Classis Beilen, te

- 210. Beilen.
- 213. Hijken.
- 220. Westerbork;
- 221. Diever c. a.
- 222. Dwingelloo.
- 752. Vledder.

In de Classis Coevorden, te

- 231. Zweeloo.
- 232. Coevorden.
- 233. Emmen.
- 234. Gees c. a.
- 235. Nieuw-Amsterdam.
- 236. Nieuw-Dordrecht.
- 237. Schoonebeek.
- 238. Schoonoord.
- 239. Sleen.

Particuliere Synode van Overijssel.

In de Classis Zwolle, te

- 242. Genemuiden.
- 247. Kamperveen.
- 249. Langeslag.
- 250. Rouveen.
- 251. Staphorst.
- 898. Steenwijk.
- 254. Stad Vollenhove.

Acta G. S.

- 255. Ambt Vollenhove (A).
- 256. Ambt Vollenhove (B).
- 257. Zalk c. a.
- 708. Oldemarkt.
- 709. Blokzijl.
- 727. Zwartsluis.
- 728. Hasselt.
- 775. Kampen.
- 798. Zwolle.
- 821. Wilsum.

In de Classis Deventer, te

- 262. Deventer (A).
- 263. Deventer (B).
- 266. Enter.
- 267. Holten.
- 268. Nijverdal c. a.
- 269. Olst c. a.
- 270. Rijssen.
- 271. Vriezenveen.
- 272. Wierden.
- 273. Wijhe.
- 700. Hengelo.
- 743. Almelo.
- 825. Enschede.
- 826. Haaksbergen.
- 853. Stad-Delden.
- 862. Glanerbrug (gemeente Lonneker).

In de Classis Ommen, te

- 274. Bergentheim.
- 277. Dedemsvaart.
- 278. Den Ham.
- 279. Stad Hardenberg.
- 877. Heemse.
- 282. De Krim.
- 285. Lutten-aan-de-Dedemsvaart.
- 288. Ommen.
- 289. Vroomshoop.
- 739. Nieuw-Leuzen.
- 744. Dalftsen.
- 758. Avereest.
- 762. Lemele en Lemelerveld.
- 883. Gramsbergen.

Particuliere Synode van Gelderland.

In de Classis Arnhem, te

- 295. Bennekom.
- 298. Ede.

- 299. Heteren.
- 300. Lunteren.
- 303. Oosterbeek.
- 304. Randwijk c. a.
- 305. Renkum.
- 895. Velp.
- 310. Wageningen.
- 311. Zetten c. a.
- 322. Westervoort.
- 351. Opheusden.
- 735. Nijmegen.
- 860. Arnhem.
- Duisburg.
- Hasselbek bij Heiligenhaus.
- Ruhrort.
- 908. Elst.

In de Classis Harderwijk, te

- 327. Doornspijk.
- 329. Elburg.
- 331. Ermelo.
- 334. Hattem.
- 337. Nunspeet.
- 338. Nijkerk.
- 339. Oldebroek.
- 344. Wezep.
- 753. Putten.
- 810. Harderwijk.

In de Classis Apeldoorn, te

- 294. Beekbergen.
- 326. Barneveld.
- 330. Epe.
- 335. Heerde.
- 326. Kootwijk.
- 342. Voorthuizen.
- 343. Wapenvelde.
- 785. Voorst.
- 812. Dieren.
- 823. Apeldoorn.
- 913. De Glindhorst.

In de Classis Tiel, te

- 345. Aalst.
- 346. Gameren.
- 347. Geldermalsen.
- 348. Herwijnen.
- 350. Kuilenbnrg.
- 352. Poederloijen.
- 353. Tiel.

- 354. Vuren c. a.
- 355. Well c. a.
- 356. Zuilichem.
- 715. Rossum.
- 773. Zalt-Bommel.
- 801. Hoenza-Driel.

In de Classis Zutphen, te

- 875. Aalten.
- 314. Barchem.
- 317. Geesteren-Gelselaar.
- 318. Gendringen-Silvolde.
- 319. Neede.
- 320. Varsseveld.
- 321. Vorden.
- 325. Zutphen.
- 720. Winterswijk.
- 770. Lochem.
- 784. Doesburg.
- 828. Doetinchem.
- 837. Rekken (Eibergen).

Particuliere Synode van Utrecht.

In de Classis Utrecht, te

- 357. Amerongen.
- 358. Benschop.
- 359. De Bildt.
- 360. Doorn.
- 361. Driebergen.
- 362. Harmelen.
- 363. Linschoten.
- 366. Montfoort.
- 369. Vreeswijk.
- 370. IJsselstein.
- 402. Zuilen.
- 730. Lopik.
- 763. Utrecht.
- 769. Vleuten en de Meern.
- 786. Zeist.

In de Classis Amersfoort, te

- 306. Scherpenzeel.
- 377. Bunschoten c. a. (A).
- 378. Bunschoten c. a. (B).
- 379. Nieuw-Loosdrecht.
- 380. Oud-Loosdrecht.
- 381. Maartensdijk.
- 382. Renswoude.
- 383. Soest.

- 385. Veenendaal.
- 724. Westbroek c. a.
- 748. Baarn.
- 904. Amersfoort.

In de Classis Breukelen, te

- 392. Kamerik.
- 393. Kockengen.
- 394. Loenen.
- 395. Maarssen.
- 396. Mijdrecht.
- 397. Nichtevecht.
- 398. Tienhoven.
- 399. Vinkeveen.
- 400. Vreeland.
- 401. Wilnis.
- 718. Breukelen.
- 741. Baambrugge.
- 856. Abcoude.

**Particuliere Synode van
Noord-Holland.**

In de Classis Amsterdam, te

- 407. Bussum.
- 408. Diemen.
- 409. 's Graveland.
- 414. Muiden.
- 417. Nederhorst-den-Berg.
- 420. Sloten.
- 421. Sloterdijk.
- 422. Uithoorn.
- 704. Amstelveen.
- 705. Overtoom.
- 719. Huizen.
- 756. Watergraafsmeer.
- 764. Naarden.
- 768. Muiderberg.
- 782. Ankeveen.
- 797. Ouderkerk-aan-den-Amstel.
- 802. Amsterdam.
- 857. Aalsmeer.
- 859. Hilversum.
- 915. Weesp.

In de Classis Haarlem, te

- 432. Haarlemmermeer (Vijfhuizen).
- 433. Haarlemmermeer (Oostzijde).
- 434. Halfweg.

- 437. Velzen.
- 438. Westzaan.
- 439. Wormer.
- 440. Wormerveer.
- 878. Krommenie.
- 879. Zaandam.
- 746. Nieuw-Vennep.
- 749. Haarlemmermeer (Stoterweg).
- 750. Haarlemmermeer (Hoofddorp).
- 781. Beverwijk.
- 840. IJmuiden.
- 891. Koog-Zaandijk.
- 910. Bloemendaal.
- 912. Velseroord.
- 916. Heemstede.
- 911. Haarlem.

In de Classis Alkmaar, te

- 449. Dirkshorn.
- 450. Heer-Hugowaard.
- 453. Kolhorn c. a.
- 454. Krabbendam c. a.
- 455. Oosterend (Texel).
- 456. Schagerbrug.
- 458. Schermerhorn.
- 737. Den Helder.
- 742. Alkmaar.
- 776. Noord- en Zuid-Scharwoude.
- 777. Broek-op-Langendijk.
- 832. Anna-Paulownapolder.
- 846. St Pancras.
- 892. Wieringen.

In de Classis Enkhuizen, te

- 459. Andijk.
- 460. Enkhuizen.
- 461. Hoorn.
- 462. Medemblik.
- 463. Opperdoes.
- 464. Urk.

In de Classis Edam, te

- 465. Buiksloot.
- 466. Edam c. a.
- 467. Holysloot c. a.
- 468. Landsmeer.
- 469. Marken.
- 470. Monnikendam.
- 471. Nieuwendam.

472. Oostzaan.
473. Purmerend.
706. Zunderdorp.

**Particul'ere Synode van
Zuid-Holland (noordelijk gedeelte).**

In de Classis 's Gravenhage, te

478. 's Gravenzande.
479. De Lier.
480. Loosduinen.
481. Monster.
484. Scheveningen (A).
485. Scheveningen (B).
486. Schipluiden.
487. Voorburg.
488. Zegwaard c. a.
707. Rijswijk.
740. Naaldwijk.
806. Delft.
844. 's Gravenhage.
847. Pijnacker en Nootdorp.
851. Maasdijk.
876. Leidschendam.
881. Wateringen.
Batavia.
Soerabaja.
Medan

In de Classis Leiden, te

515. Hazerswoude.
517. Hillegom,
518. Katwijk-aan-den-Rijn.
519. Katwijk-aan-Zee.
520. Koudekerk.
524. Leiderdorp.
527. Rijnsburg.
528. Sassenheim.
529. Voorschoten.
813. Noordwijk-aan-Zee.
832. Boskoop.
854. Leiden.
905. Wassenaar.
909. Lisse.

In de Classis Woerden, te

530. Ter Aar.
531. Aarlanderveen.
532. Alphen-aan-den-Rijn.
536. Nieuwkoop.

537. Nieuwveen.
538. Noorden.
539. Oudshoorn.
541. Waarder.
545. Woerden.
546. Zevenhoven.
547. Zwammerdam.
721. Oude- en Nieuwe-Wetering.
722. Bodegraven.
772. Woubrugge.
803. Leimuiden en Kalslagen.

In de Classis Gouda, te

548. Bergambacht.
551. Haastrecht.
552. Krimpen-aan-de-Lek.
553. Willige-Langerak.
554. Nieuwerkerk-aan-den-IJssel.
555. Oudewater.
556. Reeuwijk.
559. Sluipwijk.
560. Waddinxveen.
701. Moordrecht.
765. Zevenhuizen.
794. Lekkerkerk.
848. Ouderkerk-aan-den-IJssel.
865. Gouda.
907. Schoonhoven.

**Particuliere Synode van
Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte).**

In de Classis Rotterdam, te

489. Berkel c. a.
490. Bleiswijk.
491. Capelle-aan-den-IJssel.
492. Charlois c. a.
493. Katendrecht.
494. Delfshaven.
497. Kralingen.
505. Rhoon.
873. Rotterdam.
817. Oud-Terbregge (Hilligersberg).
871. Feijenoord.

In de Classis Buenos-Ayres.

- Buenos-Ayres.
Tres Arroyos.
Rosario.

In de Classis Schiedam, te

- 495. Hoek-van-Holland.
- 496. Hoogvliet.
- 834. Maasland.
- 500. Maassluis (A).
- 501. Maassluis (B).
- 502. Overschie.
- 503. Pernis.
- 504. Poortugal.
- 726. Rozenburg c. a.
- 833. Schiedam.
- 510. Vlaardingen (A).
- 511. Vlaardingen (B).

In de Classis Gorinchem, te

- 874. Giessendam c. a.
- 565. Hardinxveld.
- 566. Langerak.
- 569. Lexmond.
- 572. Schoonrewoerd.
- 573. Vianen.
- 574. Ottoland.
- 713. Asperen.
- 729. Gorinchem.
- 755. Meerkerk.
- 761. Noordeloos.
- 836. Leerdam.
- 867. Giessen-Oudkerk, Giessen-
Nieuwkerk.

In de Classis Dordrecht, te

- 587. 's Gravendeel.
- 590. Hendrik-Ido-Ambacht.
- 591. Nieuw-Lekkerland.
- 595. Puttersbroek.
- 598. Sliedrecht c. a.
- 602. Zwijndrecht.
- 807. Molenaarsgraaf en Brandwijk.
- 815. Alblasserdam.
- 842. Dordrecht.
Antwerpen.
Brussel.

In de Classis Brielle, te

- 603. Den Bommel.
- 604. Brielle.
- 605. Hellevoetsluis.
- 606. Middelharnis.
- 607. Nieuw-Helvoet.
- 608. Ooltgensplaat.

- 609. Oostvoorne.
- 610. Rockanje.
- 614. Spijkenisse.
- 615. Stad-aan-'t Haringvliet.
- 616. Stellendam.
- 617. Zuidland.
- 618. Zwartewaal.
- 702. Abbenbroek.
- 703. Ouddorp.
- 845. Melissant.

In de Classis Barendrecht, te

- 771. Barendrecht.
- 518. Bolnes.
- 588. Heerjansdam.
- 589. Heinoord.
- 890. Klaaswaal.
- 593. Numansdorp.
- 824. Oud-Beijerland.
- 596. Ridderkerk.
- 597. Rijsoord c. a.
- 745. Strijen.
- 601. Westmaas.
- 512. Ijsselmonde.
- 580. Zuid-Beijerland.

Particuliere Synode van Zeeland.**In de Classis Middelburg, te**

- 619. Arnemuiden.
- 620. Domburg.
- 621. Gapinge.
- 624. Koudekerke.
- 625. St. Laurens c. a.
- 626. Meliskerke c. a.
- 914. Middelburg.
- 630. Oostkappelle.
- 633. Oost- en West-Souburg.
- 634. Veere.
- 882. Vlissingen.
- 637. Vrouwenpolder.
- 732. Grijskerke.
- 792. Serooskerke.
- 839. Westkappelle.

In de Classis Zierikzee, te

- 638. Brouwershaven.
- 639. Bruinisse.
- 640. Colijnsplaat.

- 641. Haamstede.
- 642. Kamperland.
- 643. Oosterland.
- 644. Scharendijke c. a.
- 645. Wissekerke.
- 646. Geersdijk.
- 648. Zierikzee.
- 799. Zonnemaire.
- 827. Nieuwerkerk (Duiveland).

In de Classis Tholen, te

- 649. Anna-Jacobapolder.
- 650. Krabbendijke.
- 652. Poortvliet.
- 653. Rilland-Bath.
- 656. Oud-Vossemeer.
- 738. Bergen-op-Zoom.
- 869. Tholen.

In de Classis Goes, te

- 657. Baarland.
- 658. Kapelle-Biezelinghe.
- 659. Goes.
- 660. Heinkenszand.
- 661. Kruiningen.
- 662. Nieuwdorp c. a.
- 663. Wolfaartsdijk.
- 664. Yerseke.
- 789. Borsselen.
- 814. 's Gravenpolder.
- 866. Wemeldinge.
- 868. Driewegen.

In de Classis Axel, te

- 896. Axel.
- 667. Oostburg.
- 668. Schoondijke.
- 669. Terneuzen.
- 885. Zaamslag.
- 841. Hoek.

**Particuliere Synode
van Noord-Brabant en Limburg.**

In de Classis 's Hertogenbosch, te

- 675. Genderen c. a.
- 676. 's Gravenmoer.
- 679. Helenaveen.
- 680. Helmond.
- 681. 's Hertogenbosch.
- 682. Heusden.
- 684. Sprang.
- 689. Veen.
- 747. Vrijhoeven- en 's Grevelduin-
Kappelle.
- 766. Tilburg.
- 872. Eindhoven.
- 887. Venlo.
- 901. Heerlen.

In de Classis Almkerk, te

- 674. Dussen.
- 683. Meeuwen c. a.
- 685. Nieuwendijk.
- 686. Almkerk.
- 688. Sleeuwijk.
- 690. Waardhuizen c. a.
- 691. Werkendam (A).
- 692. Werkendam (B).
- 779. Andel.
- 780. Giessen en Rijswijk.

In de Classis Klundert, te

- 693. Dinteloord c. a.
- 694. Fijnaart c. a.
- 697. Moerdijk.
- 698. Willemstad.
- 699. Zevenbergen.
- 710. Breda.
- 723. Klundert.
- 796. Raamsdonk.
- 893. Drimmelen.

REGISTER.

A.

- Acta:** Vaststelling en uitgave van de —, bldz. 20.
Adviseerende leden: bldz. 10.
Agendum: vaststelling van het —, bldz. 11.
Amsterdam: steun voor den Medischen dienst van de Kerk van —, bldz. 24, 86, 137, 138; rapport aangaande de Med. Zending van —, 266—269.
Ambt: instelling van het — van Dienaar des Woords in inlandsche Kerken op Java of Soemba, bldz. 29, 109, 110, 149.
Archief: opwekking tot zorgvuldige bewaring van elk kerkelijk —. bldz. 45, 253.
Archiefbewarende Kerk: rapport van de —, bldz. 45, 252, 253; opdracht aan de —, bldz. 45.
Argentinië: rapport van Deputaten voor de geestelijke belangen der Gereformeerden in —, bldz. 42, 43, 233—240; verzoek van de Nederlandsche Gereformeerde Kerken in — om opname in Kerkverband. bl. 42, 43; Deputaten, benoemd voor —, bldz. 43.

B.

- Bakker, Ds. D.:** — Consulent van Keboemen, bldz. 87; arbeid van — in de herziening van de Javaansche Bijbelvertaling, bldz. 96.
Bandoeng: rapport van de Classis 's Gravenhage over de Kerk van —, bldz. 226, 230.
Batavia: Subsidie aan de Kerk van —, bldz. 23, 86; rapport van de Classis 's Gravenhage over de Kerk van —, bldz. 42, 225, 227—229; verzoek van de Kerk van — tot vorming van een Classis Java, bldz. 42, 230—233.
„Bazuin”: toestand van de —, bldz. 77.
Bede- en Dankdagen: rapport, verzoek, voorstel en besluit in zake het uitschrijven van —, bldz. 46, 255.
Bezwaarschriften: van J. VISSER Azn. bldz. 33, 165, 166; — van A. BOUWMAN Jr, bldz. 35, 172, 173; — van W. KARSEMEYER Jzn, bldz. 36; — van J. DE

- LANGE, bldz. 36, 174; — van Ds H. K. VAN DIJK, bldz. 36, 174; rapport over een — uit Houtgehage, bldz. 36, 37, 174, 175; — van L. EVERSDIJK, bldz. 37; — van J. J. HOLLEBRANDS, bldz. 37; — van den Kerkeraad van Stelendam, bldz. 38, 208; — van den Kerkeraad van Amsterdam, bldz. 30, 152, 153, 154.
Boekenfonds: Javaansch —, bldz. 30, 131, 132, 151.
Buitenbezittingen: Zendingsarbeid in de —, bldz. 24, 89, 90, 123—127, 138, 139.
Buitenlandsche Kerken: rapport van Deputaten voor de Correspondentie met —, bldz. 44, 246—248; Deputaten, benoemd voor de Correspondentie met —, bldz. 44.
Bijbelvertaling: besluit in zake —, bldz. 20; rapport in zake —, bldz. 57—67.

C.

- Casemier, O.:** toelage aan den heer —, bldz. 46, 257—260.
Chineezers: zending onder de —, bldz. 25, 86, 90, 139, 140.
Collecte: Extra — voor de Zending, bldz. 23.
Conferentie's: bijwonen van — door Deputaten, bldz. 30, 101, 102, 152, 153.
Credentiebrieven: onderzoek der —, bldz. 8.

D.

- Deputaten:** lijst van —, bldz. 265, 266.
Duur der zittingen: bldz. 11.
Dijkema, K.: buitenlandsch verlof van — bldz. 27, 145.

E.

- Echtscheiding:** verzoek van de Christelijke Gereformeerde Kerk in Noord-Amerika in zake —, bldz. 37, 184—202; Deputaten benoemd in zake —, bldz. 37.
Emeriti-Predikanten enz.: rapport van

de Deputaten der Generale Kas voor —, bldz. 38, 203—207; klacht over ongeregelde samenwerking in zake —, bldz. 38 ; duurtte-toeslag voor —, bldz. 38; wijziging in de verzorging van —, bldz. 39, 209—214; Deputaten benoemd voor de Generale Kas voor —, bldz. 39; instructie van de Deputaten voor —, bldz. 208.

Evangelisatie: precieseering van beginselen en arbeid der —, bldz. 40, 221, 222; Deputaten, ter precieseering benoemd, bldz. 40; — in Noord-Brabant en Limburg, bldz. 41, 222.

Examen: — naar artikel 4 der Zendingsorde, bldz. 32, 165; peremptoir — in Bentheim en Oostfriesland, en Deputaten daarvoor, bldz. 44, 246.

F.

Financieele aangelegenheden der Synode: bldz. 10.

G.

Gereformeerden: „verstrooide —” in Nederlandsch Indie, bldz. 26, 27, 101, 127—131, 142—144, 241—246.

Grensregeling: goedkeuring van de — tusschen Stroobos en Gerkesklooster, bldz. 46, 256, 257; dito tusschen Lisse en Nieuw-Vennep, bldz. 46, 257.

Greydanus, Dr S.: benoeming van — tot Hoogleeraar aan de Theologische School, bldz. 21, 82.

H.

Helmond: subsidie aan de Kerk van Helmond, bldz. 39.

Herdenking: besluit inzake de — van de Nationale Synode van Dordrecht in 1618 en 1619, bldz. 47; besluit in zake de — van de vereeniging van 1892: bldz. 48, 264.

Hulpbehoevende Kerken: rapport van Deputaten voor de Generale Kas voor —, bldz. 39, 214—219; hulp-aanvragen van —, bldz. 39.

I.

Instemming: betuiging van — met de Belijdenis, bldz. 10.

J.

Joden: Rapport van de Zending onder de —, bldz. 155—164, besluiten aangaande de Zending onder de —, bldz. 31, 32; Deputaten benoemd voor de Zending onder de —, bldz. 32.

K.

Kerken: lijst van de Gereformeerde —, bldz. 270—278.

Keuchenius-School: rapport over de — bldz. 29, 91—95, 149, 150.

Koningin: hulde-telegram aan H. M. de —, met antwoord, bldz. 51.

Kuyper Sr., Dr A.: telegram aan —, met antwoord, bldz. 51.

Kweekschool: Christelijke Hollandsche Javaansche —, bldz. 27, 98—101, 144, 145.

L.

Lindeboom, Prof. L.: gravamen van — tegen een zinsnede in het Formuliergebed bij den Kinderdoop, bldz. 20, 67—74; ontslag verleend aan — als Hoogleeraar aan de Theol. School, bldz. 21, 74, 75, 77, 81.

M.

Militairen: verlof der — en Zondagsheiliging, bldz. 33, 34, 166, 167; geestelijke verzorging der — bldz. 34, 37, 167—172, 177—183; Deputaten benoemd voor de geestelijke verzorging der —, bldz. 34; behandeling van de — in het leger, bldz. 41.

Medan: Kerk van —, bldz. 26, 27, 44, 241—246.

Moderamen: verkiezing van het —, bldz. 10; rapport van de leden van het — der Synode van 1914, bldz. 46, 254, 255; opdracht aan het —, bldz. 53.

N.

Nieuw-Malthusianisme: antwoord op een verzoek om deel te nemen aan een Congres tegen het —, bldz. 48, 264, 265.

Noordtzij, Prof. M.: overlijden van —, bldz. 75.

O.

Opleidingsschool: regeling van den arbeid van Ds BAKKER aan de —, bldz. 29, 30 ; rapport aangaande de —, bldz. 95—98, 150, 151.

Overheid: rapport van Deputaten tot correspondentie met de Hooge —, bldz. 41, 223 ; Deputaten, benoemd tot correspondentie met de Hooge —, bldz. 41; mandaat dezer Deputaten in zake de behandeling van de militairen in het leger, bldz. 41.

P.

Persverslag: bldz. 10.

„Plaatselijke keuze”: antwoord op een

adres van den Nationalen Bond voor —, bldz. 48, 264.
 Plaatsen: „sommige —”, bldz. 23, 136, 137.
 Ploos van Amstel, Ds E. Th.: verzoeken in zake de ondersteuning van —, bldz. 39, 40, 219, 220.

R.

Rijn-Pruisen en Westfalen: rapport van den Deputaat bij de Overheids-personen in —, bldz. 43, 240, 241; verzoek van de Classis Arnhem tot benoeming van een Deputaat voor —, bldz. 43.

S.

Salaris-regeling: — voor de Onderwijzers aan de Keuchenius-School, bldz. 28, 95, 146.
 Soemba: zending op — uit de Generale Kas geholpen, bldz. 88.
 Soerabaya: emeritaats-regeling van den predikant van —, bldz. 23, 85; subsidie aan de Kerk van —, bldz. 23, 85; rapport van de Classis 's Gravenhage over de Kerk van —, bldz. 42, 226; rapport van de Zendingdeputaten over de Kerk van —, bldz. 85, 86.
 Synode: opening der —, bldz. 5; aanwijzing van de Kerk van Leeuwarden tot de samenroeping der volgende Generale —, bldz. 48; sluiting der —, bldz. 56.

T.

Taalgeleerde: — voor de Zending, bldz. 30, 152.
 Taalstudie: de Missionaire Predikanten en de —, bldz. 132.
 Theologische School: rapport van de Deputaten-Curatoren aangaande de — bldz. 74—81; verbouwing van het Schoolgebouw der —, bldz. 21, 76, 78; aanvulling van Artikel 13 van het Reglement voor de Theologische opleiding aan de —, bldz. 21, 76, 78—81.
 Tiemersma: Ds L.
 Toespraak: — van Ds J. H. LANDWEHR bij de opening der Synode, bldz. 5; — van Prof. JAEGER, bldz. 48—50; — van den Praeses tot sluiting der Synode, bldz. 52—55; — van den Assessor, bldz. 55; — van Prof. Dr BOUWMAN, bldz. 55.
 Traktementen: rapport van Deputaten tot verbetering van de — der predikanten, bldz. 44, 248—252; Deputaten, benoemd voor de verbetering der —,

bldz. 45; mandaat dezer Deputaten, bldz. 45.

V.

Vacatures: voorziening in — in Deputaatschappen, bldz. 52.
 van der Valk, A.: verzoek in zake ondersteuning van —, bldz. 40, 220.
 Vergadering: algemeene — van missionaire arbeiders, bldz. 28.
 Verband: rapport van de Deputaten tot de oefening van het — met de Theologische Faculteit van de Vrije Universiteit, bldz. 21, 22, 83, 84.
 Verzoek: — van den Kerkeraad van Lutten, bldz. 37, 175—177; — van de Particuliere Synode van Friesland (noordelijk gedeelte) en van Zuid-Holland (zuidelijk gedeelte), bldz. 38; — van den Kerkeraad van Kootwijk, bldz. 40, 220, 221.
 Visitatie: — op Java en Soemba, bldz. 25, 110—123, 141, 142.
 Voorbereiding: commissiën van —, bldz. 19.

W.

Wijers, Ds D. J.: emeritaats-gelden van —, bldz. 23.
 Wereldvrede: getuigenis tot herstel van den —, bldz. 47, 260—263.

Z.

Zending onder de Heidenen en Mohammedanen: rapport van de Deputaten voor de —, bldz. 84—132; arbeid van de Deputaten voor de —, bldz. 22; financieel beheer van de Deputaten voor de —, bldz. 22, 102—107, 133 v.v.; regeling van „de loopende zaken” der —, bldz. 31; Deputaten benoemd voor de —, bldz. 31.
 Zendingbibliotheek: beheer der —, bldz. 25; steun aan de —, bldz. 28, 146.
 Zendingblad: uitgave van het —, bldz. 25, 31, 91, 140, 141.
 Zendingbond: schrijven van den Gereformeerden —, bldz. 28, 90.
 Zending-consulaat: aansluiting bij het —, bldz. 24, 89, 138.
 Zending-kalender: uitgave van den —, bldz. 31, 91.
 Zending-studieraad: steun aan den —, bldz. 27, 28, 145, 146.
 Zondag: Toko-sluiten op —, bldz. 28, 87, 147, 148.
 Zuidema, J.: pensioenregeling van —, bldz. 22, ; hulp van br. — in het „bouwen”, bldz. 86, 87, 97.

ERRATA.

- Bladz. 3 Lees op het titelblad 28 in plaats van 20 Augustus.
" 7 In regel twaalf van boven is uitgevallen het woordje *is*.
Lees in regel veertien van boven *voortkwam* in plaats van *voortkwamen*.
Lees in regel vier-en-dertig een *e* in plaats van een *a*.
" 21 " in den tekst en op den rand art. 13 in plaats van art. 23.
" 30 " Bijlage XXVIII in plaats van XXVII.
" 36 Aan regel vier van onderen nog toe te voegen (Bijlage XLIII).
" 37 Lees Biezelinge
" 38 " regel negen van onderen Bijlage L in plaats van XLIX.
" 40 " 1—7 en 9.
" 41 " in den eersten regel van boven Particuliere.
" 45, 46 Voor de volgorde der Bijlagen in stede van LXVI enz. LXVII enz.
" 57 Lees in plaats van *Art. 1, A, 1, 2*.
" 137 Vergelijk voor Bijlage XIII ook Bijlage LXXX.
" 146 Lees aan het hoofd van Bijlage XXIV, *regeling*.
" 167 " onder Bijlage XXXIX, (E, 13) en verder aan het hoofd
RAPPORT.
" 174 Lees onder Bijlage XLIII, (E. 7.)
" 209 " aan het hoofd van Bijlage LI, *emeriti*.
" 214 " aan het hoofd van Bijlage A, *hulp-*
" 223 " 914 *Middelburg*.